

ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช: พื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นจีน
ในสังคมไทยร่วมสมัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

BANGKOK'S CHINATOWN: A SPACE FOR PRESENTING MULTIPLE IDENTITIES OF
CHINESENESS IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY

Mr. Narut Kupthanoj

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2015

Copyright of Chulalongkorn University

นรุทธ์ คุปต์ธนโรจน์ : ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช: พื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นจีนในสังคมไทยร่วมสมัย (BANGKOK'S CHINATOWN: A SPACE FOR PRESENTING MULTIPLE IDENTITIES OF CHINESENESS IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ศ. กิตติคุณ ดร.ศิราพร ณ ถลาง, 374 หน้า.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการนำเสนออัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นจีนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย เพื่อวิเคราะห์ “อัตลักษณ์เชิงซ้อน” ที่มีลักษณะหลากหลายในพื้นที่ทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราช รวมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยและบริบททางสังคมที่มีผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนผ่านพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่านได้แก่เทศกาลตามประเพณีจีนซึ่งจัดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจำนวน 4 เทศกาล คือ เทศกาลตรุษจีน เทศกาลบ๊ะจ่าง เทศกาลไหว้พระจันทร์ และเทศกาลกินเจ โดยเก็บข้อมูลตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2558 รวมถึงแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในย่าน ได้แก่ ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเขตสัมพันธวงศ์ และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย

ผลการศึกษาพบว่า เทศกาลตามประเพณีจีนและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้กลุ่มต่างๆ นำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีน ในพื้นที่เยาวราชมีกลุ่มที่จัดงานเทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในบริบทต่างๆ อยู่ 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่หนึ่ง คือ สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ นักการเมืองท้องถิ่นและบริษัทออร์กาไนเซอร์ และกลุ่มที่สอง คือ ผู้จัดระดับชุมชน มีทั้งสิ้น 3 ชุมชน คือ ชุมชนเวียงนาครเขมม ชุมชนตลาดน้อย และชุมชนเจริญไชย

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่นำเสนอ คือ อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต เช่น อาหาร อาชีพ พิธีกรรมความเชื่อ และอัตลักษณ์การเป็นคนไทยเชื้อสายจีนได้รุ่มพระบรมโพธิสมภาร ทั้งนี้อัตลักษณ์ที่นำเสนอโดยกลุ่มคนทั้งสองกลุ่มนับว่าเป็น “อัตลักษณ์เชิงซ้อน” ที่ “หลากหลาย” และ “ซ้อนทับ” อีกทั้งยังมีความซับซ้อนของผู้สร้างและนำเสนออัตลักษณ์ รวมทั้งมีลักษณะเชิงซ้อนของกระบวนการสร้างสรรค์และวิธีนำเสนออัตลักษณ์ก็มีการผลิตซ้ำ ประดิษฐ์สร้าง และอ้างอิงวัฒนธรรมอื่น ซึ่งแปรไปตามปฏิสัมพันธ์ที่คนในพื้นที่ต้องเผชิญด้วย เช่น นักท่องเที่ยว กลุ่มทุน

ผู้วิจัยพบว่า การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชดังที่กล่าวมา เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของการท่องเที่ยวและบริบทของโลกาภิวัตน์ทั้งในมิติของบุคคล เทคโนโลยี ทุน สื่อไร้พรมแดน และอุดมการณ์ซึ่งเป็นบริบททางสังคมที่สำคัญที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ภาควิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2558

5480509022 : MAJOR THAI

KEYWORDS: BANGKOK'S CHINATOWN, YAOWARAT, MULTIPLE IDENTITY

NARUT KUPHTANAROJ: BANGKOK'S CHINATOWN: A SPACE FOR PRESENTING MULTIPLE IDENTITIES OF CHINESENESS IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY. ADVISOR: PROF. EMERITUS SIRAPORN NATHALANG, Ph.D., 374 pp.

This thesis aimed to investigate the ways of presenting Chinese cultural identities in Bangkok's Chinatown in contemporary Thai social context in order to analyze the diversified "multiple identity" in Bangkok's Chinatown area as well as to analyze the globalization as the cause and the social context that affects the ways of presenting Chinese cultural identities in Bangkok's Chinatown. The thesis studied the presentation of Chinese cultural identities through 4 significant Chinese cultural festivals held in Bangkok's Chinatown area, namely, Chinese New Year Festival, Duan Wu Festival (เทศกาลขี้ชะง), Moon Festival, and Chinese vegetarian festival. Field data were collected from the year 2012 to 2015 in Bangkok's Chinatown area and Yaowarat's cultural learning resources i.e., Yaowarat Chinatown heritage center at Wat Trimitwittayaram, Local museum of Samphanthawong district at Wat Trimitrawittayaram, and Local museum of Charoenchai community preservation project.

The findings reveal that the Chinese cultural learning resources and the Chinese festivals held in Bangkok Chinatown allow parties of people to express their Chinese cultural identities. In Bangkok Chinatown, there are two main groups holding the Chinese cultural learning resources and festivals: the first group is the District Office, Samphanthawong Council of cultural Affairs, local politicians, event organizer companies, while Verng Nakorn Kasem community, Talad Noi community, and Chareonchai community is the second group.

Chinese cultural identities found in the study are their historical area, their life style such as foods, rituals and beliefs, and the identity of being Chinese Thai under the royal benevolence. The identities presented by both groups are regarded as "multiple identity" which are "diversified" and "overlapping." They are perceived to be complex due to the creators and the ways of presenting the identities. The complexity is also the result of the process and the ways of presenting identities which include the reproduction, the invention, the reference to other cultures which vary and depend upon the stakeholders such as the tourists and the funding parties.

It is also found that the presentation of Chinese identities in Yaowarat, Bangkok Chinatown, arises in the significant and unavoidable social context of tourism and globalization, perceived in all dimensions: ethnoscaples, technoscaples, financescaples, mediascaples, and ideoscaples.

Department: Thai
Field of Study: Thai
Academic Year: 2015

Student's Signature

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาของ ศ. กิตติคุณ ดร.ศิวาพร ณ ถลาง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และเป็น “ครูคติชน” คนแรกของผู้วิจัย ผู้มอบความรู้ให้เป็นเครื่องเลี้ยงชีพ สร้างแรงบันดาลใจให้รักในศาสตร์คติชน มอบกำลังใจและคำแนะนำในเวลาที่ยากลำบาก มอบโอกาสทั้งทุนวิจัย หน้าที่การงาน และโอกาสให้ได้ทำในสิ่งที่ผู้วิจัยรักและสนใจ เป็นแบบอย่างของ “ครู” และ “นักคติชน” ให้ก้าวเดินตามอย่างมั่นใจ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้สละเวลาอ่าน ตรวจสอบ ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การพัฒนาวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ ได้แก่ ศ. สุกัญญา สุจฉายา ประธานกรรมการ และครูผู้มอบความรู้ และโอกาสในการสร้างงานวิชาการแก่ผู้วิจัย ผศ. ดร.ศิวพร พุกผาสุข ครูผู้มอบความคิดริเริ่มให้ทำวิจัยเรื่องนี้ ผศ. ดร.ปรมินทร์ จารูว ครูผู้มอบความรู้ โอกาส และกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา ตลอดจน ศ. กิตติคุณ ดร.สุภางค์ จันทวานิช ครูผู้สร้างงานวิชาการ สังคมคนจีนในไทยที่ให้ความรู้และแรงบันดาลใจแก่ผู้วิจัย

กราบขอบพระคุณคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ประสาทความรู้อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยและการทำงาน และขอกราบขอบพระคุณ รศ. ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา ผศ. ดร. อาทิตย์ ชีวณิชย์กุล และ อ. ดร.เปรม สวนสมุทรที่ได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัยและการขอทุนวิจัย

ขอขอบพระคุณผู้บริหารมหาวิทยาลัยรังสิต รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหารงานบุคคล ผศ. ดร. ปิยสุดา ม้าไว คณบดีคณะศิลปศาสตร์ อ. ศศวรรณ รื่นเรือง อ. จิราพร รักษาพล หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย อ. สุนทรา ธนการ อ. ดร.ระพีพรธม เพชรอนันต์กุล อ.สุรางศรี วิเศษ ตลอดจนคณาจารย์และเจ้าหน้าที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิตทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือ แบ่งเบาภาระงาน และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอขอบคุณมิตรแท้ทุกคนโดยเฉพาะน้องวกุล มิตรพระพันธ์ น้องจตุพร เพชรบูรณ์ อ. ดร.ประเสริฐ รุณรา อ.ปิยภรณ์ ออบแพทย์ ผศ. สารภี ขาวดี อ. สุนทร โชติติลภ ที่ให้กำลังใจและช่วยเหลือผู้วิจัยอย่างเต็มที่ จริงใจ ไม่เคยทอดทิ้งกัน

ขอขอบคุณ อ. อาภาพร วรรณสุนทยา อ. ภัทรพร สิงห์ชัย อ. ศิธา จุฑารัตน์ คุณธนิก ศรีสารคาม คุณมานะ คงกฤตยาพันธ์ อ. สมชัย กวางทองพาณิชย์ นักวิจัยโครงการย่านเงินถิ่นบางกอก ที่ช่วยเหลือและสนับสนุนผู้วิจัยในทุกเรื่อง

ขอบคุณผู้ให้ข้อมูลชาวบ้านเยาวราชทุกท่าน และบรรพชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่ได้สืบทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นมรดกวัฒนธรรมของลูกหลานคนไทยเชื้อสายจีน และยังคงดำรงอยู่ต่อไปตราบนานเท่านาน

ขอขอบคุณสถาบันไทยศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุนวิวัฒน์ไทยศึกษา (ENITS Scholarships) โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. “คติชนสร้างสรรค์: พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย” และมหาวิทยาลัยรังสิต ที่สนับสนุนทุนการศึกษา และทุนวิจัยทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณญาติมิตรพี่น้องที่เป็นกำลังใจให้ความช่วยเหลือมาโดยตลอด ที่สำคัญได้แก่คุณน้าสุวิมล ณรงค์ศักดิ์สิริ และคุณน้าสารภี ณรงค์ศักดิ์สิริที่คอยช่วยหาข้อมูลและสนับสนุนทุนการศึกษาแก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณบรรพบุรุษของผู้วิจัย ชาวจีนโพ้นทะเลผู้ออกจากบ้านเกิดมาแสวงหาโอกาส ณ แผ่นดินไทย ที่ได้สั่งสมสืบทอดภูมิปัญญาจีน เป็นมรดกความรู้ที่ภาคภูมิใจของลูกหลาน หายที่สุดขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อและคุณแม่ผู้เป็นแรงกายและแรงใจผลักดันสนับสนุนให้ลูกฝ่าฟันอุปสรรค ทำให้ลูกเห็นความสำคัญของการศึกษา ทั้งยังส่งต่อภูมิปัญญาวัฒนธรรมจีนของบรรพบุรุษสู่ลูก ทำให้ผู้วิจัยก้าวมาวันนี้ ณ จุดนี้ได้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	12
สารบัญภาพ	13
บทที่ 1	22
บทนำ.....	22
1.1 ความเป็นมาของปัญหา	22
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	30
1.3 สมมุติฐานของการวิจัย.....	30
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	31
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	31
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	32
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	34
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	37
1.9 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	37
บทที่ 2	47
ประวัติศาสตร์ กลุ่มคนและจุดเปลี่ยนของย่านไชน่าทาวน์เยาวราช.....	47
2.1 ประวัติศาสตร์ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช ประวัติศาสตร์ชาวจีนพลัดถิ่น.....	47
2.2 ชีวิตผู้คนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช.....	52
2.2.1 ชาวจีนโพ้นทะเลในสังคมไทย: จากคนจีนอพยพสู่คนไทยเชื้อสายจีน	52

2.2.2 หลากหลายชีวิตในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช	57
2.3 จุดเปลี่ยนสำคัญของการก้าวเข้าสู่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชยุคปัจจุบัน	61
2.3.1 พัฒนาการการค้า การท่องเที่ยว ไชน่าทาวน์เยาวราช จากแหล่งการค้าของไทยสู่ แหล่งท่องเที่ยวระดับโลก	61
2.3.2 ชุมประตูลิมนพระเกียรติหกรอบพระชนมพรรษา กับประตูลู่การท่องเที่ยวในย่าน ไชน่าทาวน์เยาวราช	62
2.3.3 ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชกับรถไฟฟ้าใต้ดิน	66
บทที่ 3	73
เทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม: พื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์ของวัฒนธรรมความเป็นจีน ในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช	73
3.1 เทศกาลตามประเพณีจีนในย่านเยาวราช	73
3.1.1 เทศกาลตรุษจีน	75
3.1.1.1 พื้นที่ทางการ: ศูนย์กลางเยาวราช ศูนย์กลางเทศกาลตรุษจีนเยาวราช	78
3.1.1.2 พื้นที่ความรู้: การนำเสนอชุดความรู้เรื่อง “จีน” บนถนนเยาวราช	82
3.1.1.3 พื้นที่การตลาด: กิจกรรมส่งเสริมการขายกับความเป็นจีน	108
3.1.1.4 สถานที่อื่นๆ ที่ร่วมสร้างสีสันการท่องเที่ยวเทศกาลตรุษจีนในพื้นที่ เยาวราช	109
3.1.2 เทศกาลบ๊ะจ่าง	112
3.1.2.1 เทศกาลบ๊ะจ่างที่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ร่วมกับภาคเอกชนจัด	113
3.1.2.2 เทศกาลบ๊ะจ่างที่ชุมชนเวียงนครเขมมจัด	117
3.1.3 เทศกาลไหว้พระจันทร์	122
3.1.3.1 เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่หน่วยงานราชการเป็นผู้ดำเนินการ	124
3.1.3.2 เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่ชุมชนเวียงนครเขมมเป็นผู้ดำเนินการ	134
3.1.3.3 เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่ชุมชนเจริญไชยเป็นผู้ดำเนินการ	140

3.1.4 เทศกาลกินเจ.....	149
3.1.4.1 เทศกาลกินเจย่านเยาวราชที่หน่วยงานราชการเป็นผู้จัด	150
3.1.4.2 เทศกาลกินเจย่านเยาวราชที่จัดขึ้นในระดับชุมชน	169
3.2 แหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑสถานความเป็นจีนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช	191
3.2.1 ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม : ความรุ่งเรืองบนถนนสายมังกร ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร	191
3.2.2 พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ : ชุมชนแห่งการค้าและ วัฒนธรรมความเป็นจีน	198
3.2.3 บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเมืองเจริญไชย : ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติศาสตร์ แผ่นดิน	201
บทที่ 4	211
วิธีการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช.....	211
ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย	211
4.1 อัตลักษณ์ “ความเป็นจีน” ที่นำเสนอในย่านเยาวราช	211
4.1.1 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราช	211
4.1.1.1 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราชที่ภาครัฐนำเสนอ	211
4.1.1.2 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราชที่ชุมชนเป็นผู้นำเสนอ .	215
4.1.2 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีน	222
4.1.2.1 อัตลักษณ์ผ่านอาหารจีน.....	223
4.1.2.2 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับอาชีพของคนไทยเชื้อสายจีน.....	233
4.1.2.3 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อแบบจีน	239
4.1.2.4 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมหรือความผูกพันของคนในย่านเก่า.....	254
4.1.2.5 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแบบจีน	265
4.1.2.6 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับภาษาจีน.....	268

4.1.2.7	อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับการแต่งกายแบบจีน	269
4.1.2.8	อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับศิลปะแบบจีน	269
4.2	อัตลักษณ์คนจีนในสังคมไทยภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารและพื้นที่แห่งพระมหา กรุณาธิคุณ.....	270
4.3	“อัตลักษณ์เชิงซ้อน” ของวัฒนธรรมความเป็นจีนในย่านเยาวราช.....	281
4.3.1	ความหลากหลายและซ้อนทับของอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมความเป็นจีนที่นำเสนอ ในย่านเยาวราช	281
4.3.2	รัฐและชุมชน: ความซับซ้อนของผู้สร้างและนำเสนออัตลักษณ์.....	286
4.3.3	การสร้างสรรคและการนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นจีนใน ย่านเยาวราช	290
บทที่ 5	296
	ปัจจัยและบริบทของโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชใน บริบทสังคมไทยร่วมสมัย	296
5.1	ความหมายและความสำคัญของโลกาภิวัตน์.....	296
5.2	ปัจจัยและบริบทของโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์ เยาวราชในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย.....	299
5.2.1	โลกาภิวัตน์ในมิติของบุคคล	300
5.2.1.1	การท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์: คำตอบสำเร็จรูปในการพัฒนาพื้นที่.....	300
5.2.1.2	คนนอก คนใน แรงงานและนายทุนใหม่ในย่านเยาวราช	305
5.2.2	โลกาภิวัตน์ในมิติของเทคโนโลยี.....	306
5.2.3	โลกาภิวัตน์ในมิติของเงินทุน	309
5.2.4	โลกาภิวัตน์ในมิติของสื่อไร้พรมแดน.....	322
5.2.5	โลกาภิวัตน์ในมิติของอุตสาหกรรม	325
บทที่ 6	341

สรุปและอภิปรายผล.....	341
6.1 สรุปผลการวิจัย.....	341
6.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	353
6.2.1 บทบาทของคติชนคนไทยเชื้อสายจีน: ปรากฎการณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมไทย ปัจจุบัน.....	353
6.2.2 พื้นที่วัฒนธรรมกับการรักษาความเป็นจีนกลุ่มย่อย ในสังคมไทยร่วมสมัย.....	359
6.2.3 ไซน์ทาวน์ศึกษา (Chinatownology).....	360
6.3 ข้อเสนอแนะ.....	362
รายการอ้างอิง.....	363
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	374

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	สรุปเทศกาลที่จัดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในย่านเยาวราช.....	74
ตารางที่ 2	สรุปกิจกรรมความรู้และกิจกรรมเทิดพระเกียรติในเทศกาลตรุษจีนเยาวราช	106

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 ขอบเขตการแบ่งพื้นที่ในย่านเยาวราชตามเอกลักษณ์ทางการค้าของโครงการย่านจีนถิ่น บางกอก	35
ภาพที่ 2 ตัวอักษรคำว่า "เทียน" แปลว่า "ฟ้า" ที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ	64
ภาพที่ 3 ตัวอักษรคำว่า "ดี" แปลว่า "ดิน" ที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ	65
ภาพที่ 4 ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ ยามค่ำคืนในช่วงเทศกาลตรุษจีน มีนักท่องเที่ยวมาถ่ายรูป และทำพิธีรับพลัง	66
ภาพที่ 5 โครงการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินบริเวณชุมชนเจริญไชย ถนนเจริญกรุง	69
ภาพที่ 6 ป้ายที่ชาวชุมชนเวียงนาครเขมมคัดค้านการขายที่ดินให้แก่นายทุน	69
ภาพที่ 7 ป้ายคัดค้านโครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณ ถนนนราวงค์	70
ภาพที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวประเภทศูนย์การค้าขนาดใหญ่ที่เกิดและกำลังจะเกิดขึ้นริมแม่น้ำ เจ้าพระยา	70
ภาพที่ 9 โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาและศูนย์การค้าขนาดใหญ่ริมแม่น้ำ เจ้าพระยา	71
ภาพที่ 10 โครงการ THE ICON SIAM ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเยื้องกับย่านตลาดน้อย เยาวราช.....	71
ภาพที่ 11 สถานบันเทิงยามราตรีของชาวต่างชาติกำลังเกิดขึ้นหลายแห่งในย่านเยาวราช.....	72
ภาพที่ 12 บรรยากาศผู้เข้าร่วมพิธีกัวกั๊วเรียกพลังสิริมงคลที่บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ	80
ภาพที่ 13 ผู้เข้าร่วมพิธีกัวกั๊วพลังสิริมงคลนำกระเป๋าสตางค์ไปลูบที่สิ่งโตหินเพื่อเรียกทรัพย์.....	80
ภาพที่ 14 ป้ายนิทรรศการงานตรุษจีนเยาวราช ปี 2555.....	84
ภาพที่ 15 ป้ายนิทรรศการงานตรุษจีนเยาวราช ปี 2555.....	85
ภาพที่ 16 ป้ายนิทรรศการเกี่ยวกับอาหารย่านเยาวราชในงานตรุษจีนเยาวราชปี 2556	87
ภาพที่ 17 ป้ายนิทรรศการเกี่ยวกับอาหารและอาชีพในย่านเยาวราช ในงานตรุษจีนเยาวราชปี 2556.....	88
ภาพที่ 18 กิจกรรมโซนร้านยาจีน สาธิตการชงชาจีนจากร้านอ่องอิวกี.....	89

ภาพที่ 19	กิจกรรมโชนบ้าน สาธิตการเขียนพู่กันจีน	90
ภาพที่ 20	กิจกรรมโชนโรงละคร สาธิตการหมั่นหมิงหรือการถอนขนบนใบหน้า	91
ภาพที่ 21	กิจกรรมโชนโรงละคร จำลองโรงงิ้วเยาวราชเป็นฉากให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมชุดงิ้วถ่ายรูป	91
ภาพที่ 22	โต๊ะอาหารจีนสิริมงคลจำลอง.....	93
ภาพที่ 23	เวทีแสดงหุ่นกระบอกจีน.....	94
ภาพที่ 24	กิจกรรมประทับตราคำอวยพรภาษาจีนเป็นที่ระลึก	97
ภาพที่ 25	กิจกรรมการเขียนตัวอักษรมงคล "ฮก"	100
ภาพที่ 26	บรรยากาศบริเวณส่วนจัดแสดงนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ	102
ภาพที่ 27	ป้ายนิทรรศการพระราชดำรัสเกี่ยวกับคุณค่าของงานช่างกับภาพการทำทอง	102
ภาพที่ 28	ป้ายนิทรรศการพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษาศิลปวัฒนธรรมกับภาพนักแสดงงิ้ว.....	103
ภาพที่ 29	ป้ายนิทรรศการพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสงบ ความสบายกับความมั่นคงของ ประเทศกับภาพวิถีชีวิตในย่านเยาวราช	103
ภาพที่ 30	สวนเฉลิมพระเกียรติมะแมเบิกฟ้า.....	104
ภาพที่ 31	ป้าย "ตรุษจีนปีนี้ 2558 ฉันทมาวัดเล่งเน่ยยี่" ต้อนรับนักท่องเที่ยวอยู่หน้าวัดมังกรกม ลาวาส.....	109
ภาพที่ 32	สถานที่ที่วัดมังกรกมลาวาสจัดให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชม.....	110
ภาพที่ 33	สถานที่ที่วัดมังกรกมลาวาสจัดให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชม.....	110
ภาพที่ 34	ป้ายนิทรรศการบริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ	114
ภาพที่ 35	บ๊ะจ่างทาวเวอร์ในพิธีเปิดเทศกาลบ๊ะจ่าง.....	116
ภาพที่ 36	บ๊ะจ่างยักษ์บนยอดบ๊ะจ่างทาวเวอร์.....	116
ภาพที่ 37	การแข่งขันกินบ๊ะจ่าง	116
ภาพที่ 38	การจัดโต๊ะไหว้ในเทศกาลบ๊ะจ่าง	118
ภาพที่ 39	เสาบอกเวลาเที่ยงตรงในพิธีตั้งหยางอ้ายเจี๋ย.....	118
ภาพที่ 40	ชาวเวียงนาครเขมตติรूपเทพจงซูไว้บริเวณประตูบ้าน.....	119

ภาพที่ 41	ป้ายประชาสัมพันธ์งานเทศกาลไหว้พระจันทร์ระบุดุสิต ส.ก.เขตสัมพันธวงศ์	125
ภาพที่ 42	ป้ายประชาสัมพันธ์เทศกาลไหว้พระจันทร์ระบุดุสิต ส.ก. เขตสัมพันธวงศ์	126
ภาพที่ 43	โต๊ะไหว้พระจันทร์ตั้งบริเวณใต้ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ	127
ภาพที่ 44	ภายในบริเวณประรำพิธี.....	128
ภาพที่ 45	ของไหว้พระจันทร์นานาชาติ เช่น น้ำตาลห้าสี หมี่ อาหารเจ.....	128
ภาพที่ 46	หัวฝือกเครื่องไหว้สำคัญในพิธีไหว้พระจันทร์	129
ภาพที่ 47	ส้มโอมผลไม้สำคัญในพิธีไหว้พระจันทร์	129
ภาพที่ 48	พิธีขอพรพระจันทร์และดาวประจำวันเกิด	130
ภาพที่ 49	กิจกรรมให้ผู้มาร่วมงานทดลองทำขนมไหว้พระจันทร์ ปี 2557	132
ภาพที่ 50	กิจกรรมให้ผู้มาร่วมงานทดลองทำขนมไหว้พระจันทร์ ปี 2558.....	132
ภาพที่ 51	การแสดงจิวแต้จิว ตอน เสี่ยงจ้อ (ฉางเอ๋อ) เห็นสู่วางจันทร์.....	134
ภาพที่ 52	ประธานในพิธีและแขกรับเชิญร่วมเปิดผ้าคลุมขนมไหว้พระจันทร์ยักษ์	134
ภาพที่ 53	ป้ายโฆษณาเชิญเที่ยวงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ของเว็งนาครเขมม	135
ภาพที่ 54	อ. วิศิษฐ์ เตชะเกษม บรรยายความหมายรูปแบบการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ให้แก่ ประธานเปิดงานและแขกรับเชิญ	137
ภาพที่ 55	การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไชย	142
ภาพที่ 56	การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไชย	143
ภาพที่ 57	โต๊ะไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไชยเน้นเครื่องกระดาศที่สวยงาม	143
ภาพที่ 58	บรรยากาศเสวนาในเทศกาลไหว้พระจันทร์ ปี 2557	146
ภาพที่ 59	เสื่อรุ่นคนจีนสยาม ย่านเจริญไชย จำหน่ายในงานเทศกาลไหว้พระจันทร์	147
ภาพที่ 60	ชุมชนเจริญไชยร่วมจัดนิทรรศการในงานไทยเที่ยวไทย.....	148
ภาพที่ 61	ตราสัญลักษณ์เทศกาลงานเจ เขาวราชคู่กับตราสัญลักษณ์กรุงเทพมหานคร	152
ภาพที่ 62	มณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์งานเทศกาลเจเขาวราช	153
ภาพที่ 63	บริเวณประรำพิธีตั้งรูปองค์ "เต่าบ้อ" และ "กิวอ้วงฮุกโจ้ว" องค์ประธานพิธีกินเจ	153

ภาพที่ 64 โต๊ะบุขารูปภาพและกระถางรวมผงรูป 22 ศาลเจ้าในย่านเยาวราช.....	154
ภาพที่ 65 ชักธงประกาศเชิญวิญญาณร่วมรับบุญกุศล	155
ภาพที่ 66 โต๊ะหมู่ประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้านหน้าวางสมุดลงชื่อกินเจถวายเป็นพระราชกุศล	156
ภาพที่ 67 รถรางสายพิเศษย่านไชน่าทาวน์	157
ภาพที่ 68 ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครพร้อมด้วยนักการเมืองและข้าราชการสาธิตการทำอาหารเจ	158
ภาพที่ 69 แขกรับเชิญทั้งข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ และตัวแทนสินค้าผู้สนับสนุนการจัดงานชิมอาหารเจบนเวที	159
ภาพที่ 70 ขบวนแห่องค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิม ปี 2555 แวดล้อมด้วยป้ายโฆษณาและพนักงานเดินแจกตัวอย่างสินค้าที่เป็นผู้สนับสนุนการจัดเทศกาล	162
ภาพที่ 71 พิธีตั้งรถจักรยานยนต์ฮอนด้าในขบวนแห่รถบุปผชาติองค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิม ปี 2555	163
ภาพที่ 72 พิธีตั้งรถจักรยานยนต์ฮอนด้าในขบวนแห่รถบุปผชาติองค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิม ประจำปี 2557	163
ภาพที่ 73 ประธานสภาวัฒนธรรม ประธานจัดงาน นักการเมืองท้องถิ่น นักธุรกิจ ร่วมเดินรูปในขบวนแห่กระถาง	165
ภาพที่ 74 กระถางมังกรของวัดโลกานุเคราะห์และกระถางเต่ามังกรของเทศกาลงานเจเยาวราช.....	165
ภาพที่ 75 รถอัญเชิญองค์เทพหยดหน้าร้านทองใบเยาวราชของประธานจัดเทศกาลเพื่อให้เจ้าของร้านและพนักงานสักการะ.....	166
ภาพที่ 76 นักท่องเที่ยวถ่ายรูปกับขบวนแห่องค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิม	167
ภาพที่ 77 ภายในนิทรรศการย่านจีนถิ่นบางกอก.....	174
ภาพที่ 78 แผนที่งานเทศกาลกินเจศาลเจ้าโจ้วซือกง ตลาดน้อย ปี 2557.....	175
ภาพที่ 79 ผู้เข้าชมนิทรรศการสามารถเล่นกับสิ่งของจัดแสดงและใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการถ่ายรูป.....	176
ภาพที่ 80 ส่วนแสดงภาพถ่ายตลาดน้อยในอดีต	178

ภาพที่ 81 ภาพจำลองอาชีพทำถังไม้	179
ภาพที่ 82 ภาพจำลองอาชีพรับจ้างพับกระดาษไหว้เจ้า	180
ภาพที่ 83 ภาพจำลองอาชีพเย็บหมอนสำหรับใช้ในศาลเจ้า	180
ภาพที่ 84 ภาพจำลองอาชีพเย็บกระสอบ	181
ภาพที่ 85 ภาพจำลองอาชีพทำมิด	181
ภาพที่ 86 เสวนา "ล้อมวงจับชาฟังเรื่องเล่าชาวตลาดน้อย"	182
ภาพที่ 87 นิทรรศการภาพถ่าย "คนตลาดน้อย" ติดตั้งที่ผนังตึกแถวในย่านตลาดน้อย	186
ภาพที่ 88 นิทรรศการภาพถ่าย "คนตลาดน้อย" ติดตั้งที่ผนังตึกแถวในย่านตลาดน้อย	186
ภาพที่ 89 ภาพกิจกรรมเทศกาลกินเจ ศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อยที่นำเสนอในเฟซบุ๊กย่านจีน ถิ่นบางกอก	188
ภาพที่ 90 ภาพกิจกรรมเทศกาลกินเจ ศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อยที่นำเสนอในเฟซบุ๊กย่านจีน ถิ่นบางกอก	188
ภาพที่ 91 ภาพกิจกรรมเทศกาลกินเจ ศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อยที่นำเสนอในเฟซบุ๊กย่านจีน ถิ่นบางกอก	189
ภาพที่ 92 ภาพบรรยากาศร้านอาหารย่านเจริญไชยในเทศกาลกินเจ	190
ภาพที่ 93 ภาพบรรยากาศร้านเครื่องกระดาษไหว้เจ้าของย่านเจริญไชยในเทศกาลกินเจ	190
ภาพที่ 94 เรือสำเภาหัวแดงที่จัดแสดงในส่วนที่ 2	193
ภาพที่ 95 ตลาดการค้าย่านท่าน้ำราชวงศ์ และสำเพ็ง	193
ภาพที่ 96 บริษัทค้าข้าวจำลอง	194
ภาพที่ 97 โมเดลถนนเยาวราชและชุมชนโดยรอบ	194
ภาพที่ 98 วิดีทัศน์แสดงชีวประวัติชาวจีนที่ให้คุณประโยชน์แก่สังคมไทย	195
ภาพที่ 99 ห้องแสดงข้อมูลราชวงศ์ไทยกับความสัมพันธ์ไทย-จีน	196
ภาพที่ 100 ข้อมูลวิถีชีวิตและสิ่งที่น่าสนใจในเยาวราช	196
ภาพที่ 101 ห้องจัดแสดงห้องแรก	200
ภาพที่ 102 ห้องจัดแสดงห้องที่สองจำลองร้านค้าในอดีต	200

ภาพที่ 103 หน้าประตูทางเข้าบ้านเก่าเล่าเรื่อง	202
ภาพที่ 104 ภาพถ่ายและข่าวของเครื่องใช้ของคนในย่านเจริญไชย	203
ภาพที่ 105 จัดแสดงบรรยากาศหลังโรงจิว	206
ภาพที่ 106 เรื่องเล่าของชุมชนเจริญไชย	206
ภาพที่ 107 โต๊ะไหว้พระจันทร์จำลอง	207
ภาพที่ 108 จัดแสดงป้ายผ้าของร้านโหราศาสตร์จีนซึ่งมีชื่อเสียงในย่านเจริญไชย	207
ภาพที่ 109 ซุ้มประตูทางเข้าเว็งนาครเขมมที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน	216
ภาพที่ 110 ภาพจำลองอนุสรณ์สถาน อ. ป่วย อึ้งภักกรม บริเวณทำนน้ำภาณุรังสี	218
ภาพที่ 111 ร้านโก๋อย่างในงานเสน่ท์กรุงเทพ ชวนชิมของดีเขตสัมพันธวงศ์	225
ภาพที่ 112 ร้านขายอาหารใต้ในงานเสน่ท์กรุงเทพ ชวนชิมของดีเขตสัมพันธวงศ์	225
ภาพที่ 113 รถเข็นที่บริษัทตีแตกและกรุงเทพมหานครมอบให้ร้านค้าในงานเสน่ท์กรุงเทพชวนชิม ของดี	226
ภาพที่ 114 ป้ายประชาสัมพันธ์งานเทศกาลอาหารย่านจีนถิ่นอร่อย รวมอาหารเลิศรสเขตสัม พันธวงศ์	226
ภาพที่ 115 งานเทศกาลอาหารย่านจีนถิ่นอร่อย รวมอาหารเลิศรสเขตสัมพันธวงศ์	227
ภาพที่ 116 แผนที่ร้านอาหารและสถานที่ท่องเที่ยวในย่านตลาดน้อย	229
ภาพที่ 117 ชุมชนคนรักซ์ตลาดน้อยจัดกิจกรรมห่อปะจ่างให้แก่ชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมในชุมชน	230
ภาพที่ 118 สมาชิกชุมชนคนรักซ์ตลาดน้อยนำนักท่องเที่ยวกจากเครือข่ายการท่องเที่ยวภาค ประชาสังคม	230
ภาพที่ 119 คอนเสิร์ตเครื่องเคาะจังหวะในงานเทศกาลเสี่ยซิ่งประจำปี พ.ศ. 2557	237
ภาพที่ 120 ด้านหน้าบัตรแก่ปีขงสำหรับพกติดตัวเป็นรูปเทพเจ้าแห่งโชคลาภ แจกในงานเสี่ยซิ่ง เว็งนาครเขมม' 57	249
ภาพที่ 121 ด้านหลังของบัตรแก่ปีขงสำหรับพกติดตัว แจกในงานเสี่ยซิ่ง เว็งนาครเขมม' 57	249

ภาพที่ 122 การละเล่นหน้าโถงหรือผีตะกร้า ชุมชนคนรักตลาดน้อยรื้อฟื้นขึ้นมาเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว.....	253
ภาพที่ 123 กลุ่มแม่บ้านเวียงนาครเขมรร่วมกันสอนการทำบ๊ะจ่างให้แก่นักท่องเที่ยว.....	255
ภาพที่ 124 ป้ายประชาสัมพันธ์นิทรรศการเวียง (หาย).....	259
ภาพที่ 125 ร้านพิทยาคาร สถานที่จัดนิทรรศการถ่ายภาพ.....	259
ภาพที่ 126 บรรยากาศภายในนิทรรศการ	259
ภาพที่ 127 มาลี เตชะวัฒนานันท์ เจ้าของร้านพิทยาคาร	260
ภาพที่ 128 ชุมชนคนรักตลาดน้อยนำภาพสเก็ตซ์อาคารโบราณในย่านมาทำเป็นสื่อจำหน่ายในงานเทศกาลกินเจ	267
ภาพที่ 129 เชิดสิงโตแปรอักษรคำว่าทรงพระเจริญหน้าซุ้มประตู.....	273
ภาพที่ 130 ตัวแทนชาวไทยเชื้อสายจีน 160 องค์กรกับกิจกรรมไทยเชื้อสายจีน รวมใจ รวมพลังเทิดไท้ มหาราช	274
ภาพที่ 131 นายกรัฐมนตรีและภริยา พร้อมด้วยรัฐมนตรีว่าการการท่องเที่ยวและกีฬา และคณะกรรมการจัดกิจกรรมเทิดพระเกียรติ.....	274
ภาพที่ 132 พานพุ่มชีวิตท้อสัญลักษณ์ของการอวยพรให้มีอายุยืนนานของชาวจีนใช้ถวายเป็นราชสักการะหน้า พระบรมฉายาลักษณ์.....	274
ภาพที่ 133 นักท่องเที่ยวเข้าร่วมพิธีไหว้พระจันทร์ที่โรงแรมในย่านตลาดน้อยจัดขึ้น	313
ภาพที่ 134 อาคารพาณิชย์ริมถนนเจริญกรุงในย่านตลาดน้อยหลายหลังมีนักลงทุนมาเช่าทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยว.....	314
ภาพที่ 135 คณะเชิดสิงโตชักธงตราสินค้าบะหมี่กิ่งสำเร็จรูปยี่ห้อหนึ่ง ในเทศกาลงานเจยาวราช..	316
ภาพที่ 136 ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการเขตสัมพันธวงศ์ ประธานสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์สาธิตการล้างจานในซุ้มสินค้าน้ำยาล้างจานยี่ห้อหนึ่งในเทศกาลกินเจ	316
ภาพที่ 137 พิธีตั้งแตงซุดกีฬาร่วมขบวนแห่องค์สมเด็จพระโพธิสัตว์กวนอิม ในเทศกาลกินเจ	317
ภาพที่ 138 โครงการก่อสร้างคอนโดมิเนียมในย่านเยาวราชใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเยาวราชมาใช้กับธุรกิจ	318

ภาพที่ 139 โครงการก่อสร้างคอนโดมิเนียมในย่านเยาวราชใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมความเป็น เงินมาใช้กับธุรกิจ	318
ภาพที่ 140 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร.....	319
ภาพที่ 141 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร.....	319
ภาพที่ 142 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร.....	320
ภาพที่ 143 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร.....	320
ภาพที่ 144 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร.....	320
ภาพที่ 145 การตกแต่งลวดลายเงินประยุกต์ในร้านสตาร์บัคส์ สาขาโรงแรมโซนาปรีนเซส แยก ราชวงศ์.....	321
ภาพที่ 146 ภาพหน้าปกของเฟซบุ๊กย่านเงินถิ่นบางกอกของชุมชนตลาดน้อย	324
ภาพที่ 147 ภาพหน้าปกของเฟซบุ๊ก Taladnoi ของกลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อย.....	324
ภาพที่ 148 ภาพหน้าปกของเฟซบุ๊กเว็งนครเกษม Verngnakornkasem ชุมชนคนรักเว็งนคร เกษมของชุมชน	325
ภาพที่ 149 ภาพหน้าปกของเฟซบุ๊กบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชยของชุมชนเจริญไชย.....	325
ภาพที่ 150 ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครมอบขนมไหว้พระจันทร์ให้แก่หญิงชราที่มานั่งชมงาน	332
ภาพที่ 151 ป้ายประชาสัมพันธ์แขวนป้าย “ยินดีต้อนรับสู่โซนาทาวน์” มีภาพประธานจัดงาน เทศกาลตรุษจีนเยาวราชตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่เป็นทั้งนักรบการเมืองท้องถิ่น และนักธุรกิจชาวไทย เชื้อสายจีน	333
ภาพที่ 152 ป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ที่กระจายอยู่ในย่าน เยาวราช มีชื่อและรูปนักรบการเมืองท้องถิ่นคนสำคัญอยู่ในภาพ	333
ภาพที่ 153 ป้ายชื่อผู้จัดงานและสนับสนุนการจัดงานที่มีทั้งข้าราชการ นักรบการเมือง นักธุรกิจ แขวนอยู่ตลอดถนนเยาวราช ในเทศกาลตรุษจีน.....	334
ภาพที่ 154 ป้ายชื่อผู้จัดงานและสนับสนุนการจัดงานที่มีทั้งข้าราชการ นักรบการเมือง นักธุรกิจ แขวนอยู่ตลอดถนนเยาวราช ในเทศกาลงานเจเยาวราช	334
ภาพที่ 155 ป้ายชื่อผู้จัดงานและสนับสนุนการจัดงานที่มีทั้งข้าราชการ นักรบการเมือง นักธุรกิจ แขวนอยู่ตลอดถนนเยาวราช ในเทศกาลงานเจเยาวราช	334

ภาพที่ 156	ป้ายประชาสัมพันธ์งานฉลอง 40 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน	338
ภาพที่ 157	งานมหกรรมอุปรากรจีน โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ที่ถนนเยาวราช.....	338
ภาพที่ 158	งานตรุษจีนในธีมเยาวราชที่ห้างสรรพสินค้าซีคอนสแควร์	356
ภาพที่ 159	งานตรุษจีนในธีมเยาวราชที่ห้างสรรพสินค้าซีคอนสแควร์	356
ภาพที่ 160	งานตรุษจีนในธีมเยาวราชที่ห้างสรรพสินค้าซีคอนสแควร์	357
ภาพที่ 161	ป้ายหาเสียงเลือกตั้งในย่านเยาวราช	358
ภาพที่ 162	โต๊ะรับขบวนแห่เทพเจ้าปูนเกล้าของสถานีตำรวจภูธร อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	358

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

“เยาวราชไม่ได้เป็นแค่ชื้อถนน ชื้อย่านการค้า หากเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตชีวา เพราะสิ่งที่จัดแสดงเป็นไปโดยธรรมชาติของผู้คน เยาวราชจึงเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สร้างจากชีวิต จิตวิญญาณของคนจีนโพ้นทะเลที่จำลองมาจากบ้านเดิม พิพิธภัณฑ์ที่ผู้หลักผู้ใหญ่มาเดินดูร่องรอยของบรรพชน ส่วนคนหนุ่มสาวใช้ค้นหาตัวเอง” (เสี่ยวจิ๋ว (นามแฝง), 2554: 229)

“ไชน่าทาวน์” (Chinatown) เป็นชื่อซึ่งใช้เรียกสถานที่หรือพื้นที่ที่มีลักษณะความเป็นจีน ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของชาวจีนที่อพยพหรือพลัดถิ่นมายังแผ่นดินใหม่ ปรากฏขึ้นทั่วโลก ทั้งในยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไว-กีลุก (Wai-Ki E. Luk, 2008: 5-9) ศึกษาชุมชนชาวจีนหรือไชน่าทาวน์ในประเทศอังกฤษ จากงานวิจัยเรื่อง “Chinatown in Britain: Diffusion and Concentrations of the British New Wave Chinese Immigration” ได้ให้ความเห็นว่า การให้คำนิยามคำว่า “ไชน่าทาวน์” เป็นสิ่งที่ยาก หรือมีปัญหาในการกำหนด เพราะขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน การจะเป็น “ไชน่าทาวน์” ในแต่ละประเทศอาจจะดูได้จากความเข้มข้นหรือความหนาแน่นของประชากรจีนพลัดถิ่นที่อาศัยอยู่ในชุมชน ดูจากแหล่งค้าขายแบบจีน ร้านอาหารที่เป็นของคนจีนและขายผลิตภัณฑ์ของชาวจีน หรือดูจากวัตถุสัญลักษณ์อย่างซุ้มประตูจีน เจดีย์ หรือสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่แสดงออกถึงความเป็นจีน รวมถึงดูประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับชาวจีนในพื้นที่นั้น หรือดูที่สังคมวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนนั้น

หากพิจารณาจากเกณฑ์การนิยามความเป็น “ไชน่าทาวน์” ดังกล่าว “ย่านเยาวราช” ก็มีคุณสมบัติครบถ้วนที่จะเป็น “ไชน่าทาวน์แห่งเมืองไทย” ซึ่งนักวิชาการ นักเขียน นักท่องเที่ยวก็มักยอมรับและยกให้ย่านเยาวราชเป็นตัวแทนของชุมชนชาวจีนในประเทศไทย เนื่องจากเป็นชุมชนชาวจีนที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุด มีพัฒนาการในฐานะเป็นแหล่งพักอาศัยของคนจีนอพยพที่เข้ามาลงหลักปัก

ฐานในสังคมไทย เป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของกรุงเทพฯ และประเทศไทย ความเป็นเยาวราชผูกติดกับความเป็นย่านค้าขายมาตั้งแต่ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นจีนในสังคมไทย เป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมความเป็นจีนที่เข้มข้น (ธีระพันธ์ ล.ทองคำ และคณะ, 2547) อีกทั้งยังเป็นชุมชนคนจีนโพ้นทะเลที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก เทียบเคียงได้กับชุมชนชาวจีนในประเทศสิงคโปร์ ไชน่าทาวน์เยาวราชจึงเป็นที่กล่าวขวัญและรู้จักกันในระดับนานาชาติ (ประวิทย์ พันธุ์วิโรจน์, 2545)

การเกิดขึ้นและการขยายตัวของไชน่าทาวน์เยาวราชตั้งแต่ในอดีตเกิดจากการค้าขายสืบเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากนั้นแล้วไชน่าทาวน์เยาวราชยังทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นดังพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมจีนที่มีชีวิต ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็น ศาสนสถานหลายศาสนา แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งการเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์ แหล่งจำหน่ายสินค้าหรือแหล่งรวมสารพันอาหารที่มีชื่อเสียงระดับสากล

แม้ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวมาตั้งแต่ในอดีตในฐานะเป็นที่ตั้งสถานบันเทิงซึ่งถูกกฎหมายและผิดกฎหมายจำนวนมาก เช่น โรงบ่อนเบี้ย โรงหวย โรงยาฝิ่น โรงโสเภณี โรงจั่ว โรงภาพยนตร์ ร้านอาหารหาบเร่แผงลอยจนถึงภัตตาคารหรูหรรษา ตลอดจนเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้านานาชาติทั้งที่ผลิตโดยคนจีนในไทยและสินค้าจากประเทศจีน (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555: 1-41) แต่เยาวราชเริ่มมีชื่อเสียงในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของกรุงเทพฯ และประเทศไทยจากโครงการ “เรายกฮ่องกงมาไว้ที่นี่” ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2540 ตามโครงการถนนคนเดินเชิญชวนประหยัดตามนโยบายกรุงเทพมหานคร โครงการถนนสายอาหารที่ยาวที่สุดในโลก ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2540 งาน “มหกรรมทองคำเยาวราชและของขวัญ” ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 และโครงการ “Amazing Chinatown Yaowaraj” ส่วนหนึ่งของโครงการปีอะเมซิ่งไทยแลนด์ 2541-2542 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ธีระพันธ์ ล.ทองคำ และคณะ, 2547: 128-129)

อาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นของการนำวัฒนธรรมความเป็นจีนของย่านเยาวราชโดยเฉพาะอัตลักษณ์ย่านอาหารและย่านการค้ามาประกอบสร้างในฐานะอัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชเพื่อนำเสนอในพื้นที่วัฒนธรรมเฉพาะกิจครั้งสำคัญและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เยาวราชเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับชาติและนานาชาติอย่างเต็มตัว

ในแต่ละเทศกาลที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีน เยวราชก็ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่นำเสนอภาพวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีความผูกพันกับเทศกาลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ การเฉลิมฉลองในเทศกาลตรุษจีน การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์อย่างสวยงาม หรือความคึกคักของศาสนสถานจีนในเทศกาลกินเจ และเมื่อมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเยวราชมากขึ้น สำนักงานเขตและสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนจึงจัดงานมหกรรมเทศกาลตรุษจีนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เทศกาลตรุษจีนเยวราชจึงกลายเป็นเทศกาลสำคัญที่ได้รับการบรรจุในปฏิทินการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ปัจจุบันการจัดเทศกาลของชาวไทยเชื้อสายจีนเพื่อการท่องเที่ยวเริ่มขยายไปสู่เทศกาลอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง เทศกาลถือศีลกินเจ ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นทุกปี รวมถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยือนของพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์อย่างต่อเนื่องยิ่งทำให้ชานาทาวน์เยวราชเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น

เยวราชไม่ได้เป็นเพียงถนนสายอาหารและถนนสายวัฒนธรรมในการนำเสนอเทศกาลของชาวไทยเชื้อสายจีนเท่านั้น พื้นที่แห่งนี้ยังนำเสนอการเป็นถนนแห่งศรัทธา ด้วยที่ตั้งของศาสนสถานหลากหลายหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นมัสยิดหลวงโกษาอิศหาก มัสยิดเพียงแห่งเดียวในย่านชุมชนชาวจีนที่มีสถาปัตยกรรมแบบโกธิคที่สวยงาม โบสถ์แม่พระลูกประคำ วัดกาลหว่าร์ โบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่มีอายุกว่าร้อยปี วัดปทุมคงคาราม วัดสัมพันธวงศ์ วัดไตรมิตรวิทยาราม วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดมังกรกมลาวาส วัดอภัยราชบำรุง และศาลเจ้าจีนน้อยใหญ่อีกจำนวนมาก เช่น ศาลเจ้ากวนอู ศาลเจ้าหั่งเจีย ศาลเจ้าเล่าปุนเถ่าก้งที่โรงเรียนเผยอิง พระโพธิสัตว์กวนอิมโรงพยาบาลเทียนฟ้า ฯลฯ และในยุคที่วัฒนธรรมเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจ ความเชื่อ ความศรัทธากลายเป็นสินค้า การท่องเที่ยวที่อาศัยความเชื่อ ความศรัทธา เช่น การแก้ปีชง ไหว้เจ้า 9 ศาล สะเดาะเคราะห์ เสริมดวง ศาสนสถานหลายแห่งในเยวราชก็ทำหน้าที่ดังกล่าว ดังที่เกิดกระแสการแก้ปีชงที่วัดมังกรกมลาวาส ซึ่งไม่ได้คึกคักเฉพาะช่วงตรุษจีนเหมือนในอดีตแต่ปัจจุบันการแก้ปีชงขยายเวลาเป็นตลอดปี เริ่มตั้งแต่วันขึ้นปีใหม่ของสากลเลยทีเดียวน หรือการไหว้หลวงพ่อดวงคำเพื่อความรุ่งโรจน์ที่วัดไตรมิตรวิทยาราม การท่องเที่ยวของย่านชานาทาวน์เยวราชในฐานะถนนแห่งศรัทธาดังกล่าวได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อย ๆ สังเกตได้ว่าเมื่อถึงเทศกาลตรุษจีนนักท่องเที่ยวก็จะเดินทางมาที่เยวราชเพื่อประกอบพิธีกรรมตาม ศาสนสถานต่าง ๆ เป็นจำนวนมากขึ้นทุกปี หรือในเทศกาลกินเจชาวไทยเชื้อสายจีนที่

ถือศีลกินเจต่างก็มาไหว้พระทำบุญตามโรงเจที่มีอยู่หลายแห่งในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช รวมไปถึงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาหาอาหารเจรับประทานหรือมาสัมผัสบรรยากาศพิธีกรรมในเทศกาลกินเจ

การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงของเยาวราชในมุมมองของการท่องเที่ยว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำให้ที่ดินในเยาวราชมีราคาสูงมากขึ้นทุกปี ธุรกิจต่าง ๆ พัฒนาขึ้น มีนักธุรกิจเข้ามาลงทุนทำโครงการขนาดใหญ่ในย่านเยาวราชจำนวนมาก จากการลงเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าการรื้อร้านค้าย่านไชน่าทาวน์เยาวราชที่เก่าแก่หลายร้านได้ปิดตัวลง ไม่ได้รับการสืบต่อจากลูกหลาน เปลี่ยนมือจากคนท้องถิ่นเป็นนักธุรกิจจากแหล่งอื่น ประกอบกับสาธารณูปโภคอย่างรถไฟฟ้าใต้ดินที่กำลังจะมาถึงเยาวราช ทำให้เยาวราชเกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย

ธุรกิจหรือชุมชนหลายแห่งในเยาวราชพยายามปรับตัวเพื่อรับกับการพัฒนาและความทันสมัยที่มาถึง รวมทั้งธุรกิจหลายแห่งในเยาวราชก็มีการปรับตัวเพราะไม่สามารถที่จะดำเนินตามรูปแบบดั้งเดิมเช่นที่บรรพบุรุษเคยทำ เช่น ร้านโชห่วย “ล. เยาวราช” ปรับตัวเองโดยการนำแบรนด์ความเป็นเยาวราชมาขาย สร้างธุรกิจขายสินค้าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะต้องเข้ามาถ่ายรูปหรือต้องมาเยือน ร้าน “เหอฉินฟง” ร้านต้มชาตรงข้ามวัดมังกรกมลาวาส เป็นแบรนด์ใหม่ของ “ฮั่วเซ่งฮง” ภัตตาคารเก่าแก่ในย่านเยาวราช เกิดจากทายาทธุรกิจปรับตัวด้วยการแยกร้านใหม่จัดรูปแบบร้าน รูปแบบอาหาร และเปลี่ยนชื่อร้านเป็นภาษาจีนกลางให้ทันสมัยเป็นจีนสากล ร้านชา “ดับเบิลดอกส์” เปลี่ยนจากร้านขนมเปียะเก่าแก่ มาเป็นร้านชาจีนที่ผสมผสานความเป็นจีนกับความทันสมัยเข้าด้วยกัน ยังมีร้านอาหารและร้านทองอีกหลายร้านที่ปรับตัวรับกับการเปลี่ยนแปลง เป็นการนำทุนวัฒนธรรมดั้งเดิมของบรรพบุรุษหรือท้องถิ่นมาผสมผสานกับแนวคิดทางด้านธุรกิจสมัยใหม่ เน้นขายนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ที่ต้องการความทันสมัยแต่ไม่ทิ้งเอกลักษณ์ของท้องถิ่น (เยาวราช ย่านเก่า, มปป.) เป็นต้น ในส่วนที่ปรับตัวหรือด้านกระแสการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก บางก็ต้องย้ายสถานที่หรือหายไปจากย่านไชน่าทาวน์เยาวราช เช่น ดิ๊กแถวบริเวณตรอกอิสราณูภาพ ถนนเจริญกรุง และใกล้ถนนแปลงนามหลายสิบหลังก็ถูกทุบทิ้งไปเพราะการสร้างรถไฟฟ้าใต้ดิน เป็นต้น

ความทันสมัย การเติบโตทางเศรษฐกิจและการเติบโตของการท่องเที่ยวทำให้ไชน่าทาวน์เยาวราชเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมากมาย ในแง่ดีทำให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ แต่ในทางกลับกันก็เกิดผลกระทบแง่ลบกับพื้นที่ สถานการณ์ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันช่วยเผยให้เห็นภาพที่ตรงข้ามกัน 2 ด้าน ด้านหนึ่งคือการพัฒนาสู่ความทันสมัย การประชาสัมพันธ์และการจัดงานเพื่อการท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรมของเยาวราชที่ยิ่งใหญ่ขึ้นทุกปี กับอีกด้านหนึ่งคือภาพตึกที่ถูกทุบทิ้ง ร้านค้าที่ปิดตัวลง ชุมชนที่ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ทำให้เกิดคำถามขึ้นมากมายว่าเยาวราชจะไปทางไหนในอนาคต

หากจะสรุปภาพรวมย่านเยาวราชด้วยการพิจารณาสถานการณ์ของแต่ละชุมชน กล่าวได้ว่า มีชุมชนหลายแห่งได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่บวกและแง่ลบของย่านเยาวราช และมีการจัดกิจกรรมเพื่อตั้งรับกับสิ่งที่กำลังเกิดขึ้น ตามที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามและติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของชุมชนต่าง ๆ ในเบื้องต้น นอกเหนือไปจากกิจกรรมที่ภาครัฐเป็นผู้ดำเนินการแล้วพบว่า มีชุมชนจำนวน 4 แห่ง ที่ได้รับผลกระทบและมีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อต่อรองหรือต่อสู้กับเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบ ได้แก่ ชุมชนเวียงนาครเขมมมีปัญหาเรื่องการต่อสัญญาเช่าอาคารจากเจ้าของที่ดิน แม้จะมีการรวมตัวเป็นนิติบุคคลเพื่อเจรจาซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิม แต่ก็ไม่สำเร็จ ในที่สุดบริษัทที่ซีซีแลนด์ก็เข้าครอบครองที่ดินผืนนี้ด้วยราคาที่สูงกว่า หลังจากนั้นเวียงนาครเขมมก็ส่งตัวแทนเจรจา จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมหลายครั้งเพื่อเป็นการต่อสู้และต่อรองเรื่องสัญญา ราคาเช่า สิทธิต่าง ๆ กับเจ้าของที่ดินรายใหม่เพื่อให้ชาวเวียงนาครเขมมสามารถเช่าอยู่อาศัยและประกอบอาชีพได้ดังเดิม อย่างไรก็ตามการเจรจายังไม่สิ้นสุดแต่มีร้านค้าหลายร้านต้องปิดตัวและถูกรื้อถอนไปแล้ว (พ.ศ. 2559)

ชุมชนเจริญไชยได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินเกิดการไถรื้อเพื่อสร้างสถานีรถไฟฟ้า และความกังวลในการเช่าที่อยู่อาศัยหลังการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินเสร็จ ซึ่งจะทำให้ที่ดินผืนนี้มีราคาสูงขึ้น

ชุมชนตลาดน้อย แม้ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง แต่เป็นพื้นที่ที่มีทำเลเหมาะสมทั้งการเดินทาง ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ จากการพัฒนาในย่านเยาวราชที่เกิดขึ้นทั้งคมนาคม การท่องเที่ยว ทำให้ย่านตลาดน้อยต้องตั้งรับกับผลกระทบที่จะเข้ามาอย่างเลี่ยงไม่ได้

ชุมชนเวียงเลื่อนฤทธิ์แม้จะเคยต่อสู้เรื่องปัญหาการเช่าที่ดินมาก่อน แต่ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้สามารถเจรจาเช่าอาคารจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์จนสำเร็จ และใช้กระบวนการทางโบราณคดีชุมชนโดยได้รับความร่วมมือจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรเข้ามาปรับปรุงพื้นที่ ช่วยเพิ่มคุณค่าและมูลค่าทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ให้กับเวียงนอกจากการเป็นแหล่งพาณิชย์กรรมซึ่งจะใช้เป็นจุดแข็งในการพัฒนาต่อไปหลังการปรับปรุงอาคารสำเร็จ (ช่วง ปีพ.ศ. 2555-พ.ศ. 2559) เวียงเลื่อนฤทธิ์ได้เจรจาต่อรองเรื่องการเช่าที่ดินแล้วเสร็จ จึงไม่มีการจัดกิจกรรมทาง

วัฒนธรรมใดๆ มีเพียงแค่การรายงานความคืบหน้าหรือนำเสนอต้นแบบกระบวนการต่อสู้ของชุมชนผ่านเวทีเสวนาทางวิชาการที่สถาบันทางวิชาการต่าง ๆ จัดขึ้น)

การดำรงอยู่และพัฒนาการของไชน่าทาวน์เยาวราชข้างต้นทำให้เห็นการสถานการณ์ความขัดแย้ง และสถานการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงซึ่งทำให้เกิดการปรับตัวของผู้คนที่อยู่ในเยาวราช และคนภายนอก อันเป็นมูลเหตุที่ทำให้ผู้คนมากมายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชต่างช่วงชิงความหมายของอัตลักษณ์ของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นย่านอาหารอร่อย ถนนสายวัฒนธรรมความเป็นจีน ถนนแห่งศรัทธา ฯลฯ ซึ่งถูกประกอบสร้าง ผลิตซ้ำ (ในความหมายของการคัดสรรวัฒนธรรม การประดิษฐ์สร้าง การตีความ หรือการรื้อฟื้น) และนำเสนอตามจุดประสงค์ของตน ใช้ไชน่าทาวน์เยาวราชเป็นเวทีนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนซึ่งกินความถึงความเป็นไทย เชื้อสายจีน ความเป็นจีนแบบสากล ความเป็นจีนในเยาวราชที่บรรจุความทรงจำทางประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิต และความเป็นจีนที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ โดยเลือกมานำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเยาวราชเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่ง เลื่อนไหลปรับตัวไปตามกระแสที่เข้ามาสู่ชุมชนชาวจีนที่เก่าแก่แห่งนี้

เวทีที่สำคัญที่ใช้สำหรับการนำเสนออัตลักษณ์คือการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลตามประเพณีจีนที่สำคัญ 4 เทศกาล ได้แก่ ตรุษจีน ปี๋เซ่ง ไหว้พระจันทร์ และกินเจ ด้วยกาลและเทศะของเทศกาลที่สามารถดึงดูดผู้คนให้หันมาสนใจ วิถีปฏิบัติของแต่ละเทศกาลที่มีเสน่ห์เป็นจุดขาย ทั้งการจัดเทศกาลก็มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เพื่อการกระตุ้นการตลาดของบริษัทห้างร้าน ที่น่าสนใจคือการใช้เป็นพื้นที่ประกาศตัวตนของชุมชนสู่สาธารณะ ให้ชุมชนมีชื่อบนแผนที่ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดงานเทศกาลในย่านเยาวราช ทำให้เทศกาลเหล่านี้เป็นเวทีนำเสนออัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสนองตอบวัตถุประสงค์ของผู้เกี่ยวข้องได้อย่างเหมาะสม

นอกจากเทศกาลทั้ง 4 เทศกาลแล้วยังมีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นหลายแห่งในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช และกิจกรรมที่จัดโดยองค์กรต่าง ๆ เช่น ทัวร์เดินเท้าเที่ยวชมย่านวัฒนธรรมไทย เชื้อสายจีน การจัดโครงการเพื่อการธำรงรักษาวัฒนธรรมจีนของชุมชนในเยาวราช กิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อปกป้องสิทธิของกลุ่มตน หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมของสถานศึกษาและกลุ่มธุรกิจในพื้นที่ซึ่งปรับตัวและประกาศตัวตนว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความเป็นจีนในเยาวราชโดยการนำความเป็นจีนที่ขึ้นอยู่กับการตีความของแต่ละกลุ่มนำมาใช้ เป็นการจัดการพื้นที่ความรู้เพื่อเลือก

นำเสนออัตลักษณ์ของพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช และให้เป็นที่ไปตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ซึ่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในปัจจุบันและนับวันจะเข้มข้นมากขึ้น

จากกิจกรรมที่นับเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้น รวมไปถึงบริบททางสังคมที่ปะทะเข้ามาสู่ย่านเยาวราชซึ่งเป็นแรงขับให้ผู้เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมเหล่านั้นเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมขึ้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงลักษณะอันหลากหลายและซ้อนทับกันของอัตลักษณ์ที่นำเสนอในพื้นที่เทศกาลและแหล่งเรียนรู้ เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ที่ไม่ได้แน่นอนตายตัว แต่ลื่นไหลไปตามบริบทของการนำเสนอ ที่สำคัญอยู่ที่การใช้อัตลักษณ์เป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้หรือปรับตัวไปตามเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบกับพื้นที่และคนที่เกี่ยวข้อง ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบแนวคิดเรื่อง **“อัตลักษณ์เชิงซ้อน (multiple identity)”** ในการมองหรือการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของคนหรือกลุ่มคน โดยมองอัตลักษณ์เป็นสิ่งไม่แน่นอนตายตัว ซึ่งคนหรือกลุ่มคนสามารถมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายสามารถเลือกนำเสนอหรือปิดบังซ่อนเร้นอัตลักษณ์เหล่านั้น ทั้งนี้จะเป็นไปตามเงื่อนไขของการปฏิสัมพันธ์กับคนหรือกลุ่มคนอื่นๆ มุมมองเช่นนี้ช่วยให้เห็นพลวัตของพหุวัฒนธรรมแบบไม่รวมศูนย์หรือตายตัว เป็นสิ่งที่ซ้อนทับกันได้ ทำให้คนสามารถเป็นสมาชิกของหลายชุมชนได้ ไม่จำเป็นต้องผูกติดอยู่กับความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ตายตัว (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555)

ผู้วิจัยยังได้พบสถานการณ์ทางวัฒนธรรมในพื้นที่อื่นที่ใกล้เคียงกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชคือการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของกลุ่มฮากกา หรือจีนแคะในสังคมใต้หวัน ท่ามกลางกระแสนโยบายสังคมพหุวัฒนธรรมของรัฐบาลใต้หวันที่พยายามนิยามกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในใต้หวัน เช่น ฮากกา ฮกเกี้ยนให้มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ตายตัว แต่ชาวใต้หวันฮากกาพยายามนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มตนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ โดยสิ่งที่นำเสนอเป็นอัตลักษณ์ที่ผสมผสาน ไม่มีความแน่นอนตายตัว มีการปรับประสานความเป็นท้องถิ่น (localisation) ที่ตนอาศัยเข้าไปด้วย (Wang Lijung, 2007) งานวิจัยดังกล่าวตอกย้ำให้เห็นว่าการมองปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมผ่านแว่นแนวคิดอัตลักษณ์เชิงซ้อน (multiple identity) จะทำให้เห็นการปรับแปลงลักษณะเด่นของอัตลักษณ์ในยุคปัจจุบันที่ปรับแปลงไปตามแรงขับทางการเมือง เศรษฐกิจ เพื่อปกป้องสิทธิของตนก่อนถูกรอบด้วยนโยบายพหุวัฒนธรรมหรือกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบทั้งแง่บวกและแง่ลบแก่ผู้คนและชุมชน

จากแนวคิดของอัตลักษณ์เชิงซ้อนซึ่งแก่นแกนของความคิดนี้อยู่ที่การนำเสนออัตลักษณ์ด้วยการไม่ยึดติดเพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการมองวัฒนธรรมในเชิงเดี่ยว หรือไม่มองด้วยการตีตราอัตลักษณ์

ทำให้อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัวจนปรับเปลี่ยนไม่ได้ แก่นแกนที่สำคัญของแนวคิดอัตลักษณ์เชิงซ้อนอีกประการคือการปรับตัวนั้นเป็นไปเพื่อ “ตั้งรับกับแรงปะทะที่เข้ามาสร้างผลกระทบกับคนหรือชุมชน ให้สามารถดำรงอยู่ได้” ปรัชญาการณทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชจึงเหมาะสมและสอดคล้องกับการมองผ่านกรอบแนวคิด “**อัตลักษณ์เชิงซ้อน**” เพื่อทำให้เห็นพลวัตของคติชนคนจีนในสังคมไทยปัจจุบันอย่างมีที่มาที่ไป ไม่ใช่เพียงสิ่งที่ถูกแช่แข็งโดยไม่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของผู้คนในยุคปัจจุบัน

นอกจากนั้นอัตลักษณ์ที่นำเสนอในเทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเป็นอัตลักษณ์ที่ประกอบสร้างขึ้น (constructed identity) ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏหรือพบเห็นในวิถีชีวิตประจำวัน แต่เป็นการหยิบหรือคัดสรรข้อมูลคติชนคนไทยเชื้อสายจีน ที่เป็นปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชมาใช้

ข้อมูลคติชนเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำในย่าน เป็นวิถีปฏิบัติที่ทำกันมาอย่างต่อเนื่อง เช่น งานไหว้พระจันทร์ การถือศีลกินเจ พิธีไหว้รับเทพเจ้าแห่งโชคลาภ พิธีไหว้ขอบคุณเทพเจ้า หรือวิถีชีวิต อาหารการกิน อาชีพ แต่เมื่อเยาวราชเข้าสู่เวทีของการต่อสู้เพื่อช่วงชิงความหมาย พื้นที่แต่ละแห่งกลายมาเป็นเป้าหมายของการต่อสู้ ช่วงชิง และครอบครองของคนกลุ่มต่างๆ คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้นๆ จึงเลือกใช้ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันมาผลิตเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีนัยสำคัญ นำทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนมาประกอบสร้าง (construct) และนำเสนอ (present) ด้วยการแต่งแต้มสีสัน ปรับประยุกต์ใหม่ ผ่านกลวิธีการนำเสนอที่ดึงดูดสาธารณชนให้สนใจ หากไม่เพียงพอที่จะดึงดูดความสนใจหรือตอบสนองต่อวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมก็มีการหยิบยืมวัฒนธรรมความเป็นจีนจากแหล่งอื่น หรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้ต้องสามารถบ่งชี้ “ความเป็นจีน” ซึ่งเป็นจุดขายสำคัญของย่านเยาวราชได้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้มาเยือนสัมผัสได้ แม้สิ่งนั้นจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับย่านเยาวราชหรือความเป็นจีนในสังคมไทยเลยก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าข้อมูลที่นำมาใช้เป็นการประกอบสร้างคติชนคนไทยเชื้อสายจีน ขึ้นมาใหม่ในบริบทสังคมไทยปัจจุบันที่มี การจัดการท่องเที่ยว การตลาดยุคใหม่เช่นการจัดอีเวนท์มาร์เก็ตติ้ง (Event marketing) กระบวนการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม กระแสความนิยมวัฒนธรรมจีนเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ และผู้จัดการกิจกรรมทางวัฒนธรรมก็นำคติชน รวมถึงประวัติศาสตร์ความทรงจำที่เกี่ยวข้องมาประกอบสร้างอัตลักษณ์เหล่านี้ขึ้นมาเพื่อให้นำเสนอสู่สาธารณะ

ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชจึงเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมสำคัญที่ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ในเชิงกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเสมือนสินค้าที่มีคุณค่าและมูลค่า เป็นทรัพยากรในทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมือง ที่สำคัญพื้นที่นี้ยังเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม หรือประวัติศาสตร์ความทรงจำของบุคคลที่มีต่อพื้นที่เป็นปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่มนุษย์ได้มอบความหมายหรืออำนาจให้กับพื้นที่เยาวราช สิ่งเหล่านี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของพื้นที่และย้อนกลับมากำหนดอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่เยาวราชอีกทอดหนึ่ง และผู้เกี่ยวข้องต่างหยิบมาใช้เพื่อให้ตนหรือชุมชนของตนอยู่รอดได้ในกระแสโลกาภิวัตน์

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาความหลากหลายของการแสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นเงินที่นำเสนอในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย
2. วิเคราะห์วิธีการนำเสนออัตลักษณ์ของวัฒนธรรมความเป็นเงินในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย
3. วิเคราะห์ปัจจัยและบริบทของโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในสังคมไทยร่วมสมัย

1.3 สมมุติฐานของการวิจัย

ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชเป็นพื้นที่ที่มีการมีการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่อย่างหลากหลายและซ้อนทับกัน เช่น อัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีน อัตลักษณ์ของเยาวราชที่อิงกับความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความเป็นเงินแผ่นดินใหญ่ และอัตลักษณ์ความเป็นเงินที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่หรืออ้างอิงของเก่า อัตลักษณ์เหล่านี้นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ในบริบทของการท่องเที่ยว เศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคงของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน รวมถึงการรักษาความเป็นเงินในสังคมไทย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาข้อมูลคติชนและกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช ในช่วงปี พ.ศ. 2555-2558 ครอบคลุมพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์และเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายบางส่วน ข้อมูลคติชนและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาเป็นสิ่งที่มีความน่าสนใจในการนำเสนอความเป็นจีนและสัมพันธ์กับพื้นที่เยาวราช ดังนี้

1. เทศกาลตามประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีน

- 1) เทศกาลตรุษจีน
- 2) เทศกาลบ๊ะจ่าง
- 3) เทศกาลไหว้พระจันทร์
- 4) เทศกาลกินเจ

2. แหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑสถานความเป็นจีนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช

- 1) ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม
- 2) พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเขตสัมพันธวงศ์ โรงเรียนวัดปทุมคงคา
- 3) บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะกิจ ในพื้นที่ เช่น เทศกาลเสี้ยซังของเว็งนาครเขมม นิทรรศการแสดงภาพเว็ง (หาย) ของเว็งนาครเขมม เทศกาลอาหารย่านเยาวราช การจัดทัวร์เดินเท้าเพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีจีนของธนาคารกรุงไทย สาขาเยาวราช โครงการย่านจีนถิ่นบางกอก สถาบันอาศรมศิลป์ และข้อมูลบริบทอื่นๆ ประกอบการศึกษา

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary research) ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับย่านไชน่าทาวน์เยาวราช บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง เอกสารโครงการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของภาครัฐ และชุมชน ข้อมูลจากเอกสารที่ผู้จัดงานภาครัฐและชุมชนนำเสนอ เช่น แผ่นพับแนะนำการท่องเที่ยว ป้ายนิทรรศการ หนังสือหรือวารสารแนะนำชุมชน ฯลฯ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์จีนในสังคมไทย เทศกาล แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม รวมถึงเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork research) ในพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

(1) การสัมภาษณ์ (Interview) ทั้งการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ หัวหน้าและเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาและสวัสดิการชุมชน เขตสัมพันธวงศ์ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ย่านเยาวราช (ที่ปรึกษาการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของเขตสัมพันธวงศ์และชุมชนย่อย) คณะนักวิจัยประจำโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงานของชุมชนตลาดน้อยและเว็มนาครเขมม เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ ตัวแทนชุมชนย่อยในย่านเยาวราช และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เช่น ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว

(2) การสังเกตการณ์ (Observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เช่น เข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในพื้นที่ทั้งของรัฐ ชุมชนและองค์กรเอกชนอื่นๆ เข้าร่วมการประชุมกับคณะทำงานโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกตัวแทนชุมชนต่างๆ ในย่าน เข้าร่วมการประชุมหรืองานเสวนาทางวิชาการที่ชุมชนใช้นำเสนอปัญหาของตนสู่สาธารณะ ติดตามความเคลื่อนไหวการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมผ่านกลุ่มไลน์ (Group line) ของสมาชิกชุมชนคนรักซ์ตลาดน้อย

3. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4. เรียบเรียงผลการวิจัย

5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช** หมายถึง พื้นที่ในเขตสัมพันธวงศ์และบางส่วนของเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่นำเสนอความเป็นจีนอย่างชัดเจนและนำเสนอความเป็นย่านเยาวราชในแง่ภูมิของชุมชนชาวจีนที่เก่าแก่ มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่ยาวนาน

2. **กิจกรรมทางวัฒนธรรม** หมายถึง กิจกรรมที่นำเสนอวัฒนธรรมความเป็นจีนซึ่งปรากฏในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช เป็นการเลือกสรรข้อมูลคติชน อย่างเช่น พิธีกรรม ประเพณี อาหาร ศิลปะ ฯลฯ มาจัดเป็นกิจกรรม เช่น การจัดทัวร์เดินเท้าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดสาธิตประเพณีพิธีกรรม การจัดงานเทศกาล การจัดเวทีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมความเป็นจีนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชหรือในสื่ออินเทอร์เน็ต

3. **อัตลักษณ์เชิงซ้อน** (multiple identity) เป็นกรอบแนวคิดในการมองหรือการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของคนหรือกลุ่มคน เกิดขึ้นจากมุมมองของนักคิดพหุวัฒนธรรมในแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่เน้นความซับซ้อนของพหุวัฒนธรรม โดยมองอัตลักษณ์เป็นสิ่งไม่แน่นอนตายตัว ซึ่งคนหรือกลุ่มคนสามารถมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย สามารถเลือกนำเสนอหรือปิดบังซ่อนเร้นอัตลักษณ์เหล่านั้น ทั้งนี้จะเป็นไปตามเงื่อนไขของการปฏิสัมพันธ์กับคนหรือกลุ่มคนอื่น ๆ มุมมองเช่นนี้ช่วยให้เห็นพลวัตของพหุวัฒนธรรมแบบไม่รวมศูนย์หรือตายตัว อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555: 117-120) ได้อ้างแนวคิดของโฮมี บาบา (Homi Bhabha) ว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ซ้อนทับกันได้ ทำให้คนสามารถเป็นสมาชิกของหลายชุมชนได้ และไม่จำเป็นต้องผูกติดอยู่กับความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ตายตัว งานเขียนของอานันท์ กาญจนพันธุ์ยังได้อ้างถึงบทวิเคราะห์การศึกษาอัตลักษณ์ของคนผิวดำในยุโรปของ พอล กิลรอย (Paul Gilroy) ซึ่งเขาได้พบปัญหาการมองวัฒนธรรมแบบแก่นสารนิยม และทำให้เห็นว่าความเป็นชาติพันธุ์นั้นเป็นกระบวนการในการสร้างอัตลักษณ์ที่ไม่มีวันจบสิ้น โสฬส สิริไสย์ (2550) นักวิชาการด้านวัฒนธรรมเรียกลักษณะของอัตลักษณ์ในแง่ที่ว่า พหุอัตลักษณ์

ผู้วิจัยเลือกใช้กรอบแนวคิดเรื่อง **อัตลักษณ์เชิงซ้อน** ในการวิเคราะห์กลุ่มข้อมูลเพื่อให้เห็นว่ากลุ่มคนหลากหลายกลุ่มได้พยายามช่วงชิงความหมาย ดีความ หรือประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ไชน่าทาวน์เยาวราชซึ่งไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว และนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่มคน ทั้งนี้จุดเน้นของอัตลักษณ์เหล่านี้คือ “ความจำเป็นเพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้หรือปรับตัวไปตามเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบกับพื้นที่และคนที่เกี่ยวข้อง” เพื่อให้สามารถดำรงชีวิต รักษาชุมชนให้อยู่ได้ในสังคมที่ต้องเผชิญหน้ากับสิ่งที่เข้ามาตามกระแสโลกาภิวัตน์

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเห็นว่า **อัตลักษณ์เชิงซ้อน** ของวัฒนธรรมความเป็นจีน หมายถึง ทั้ง “ความหลากหลาย” และ “การซ้อนทับ” ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผู้สร้างหลายกลุ่มนำเสนอ รวมถึงกระบวนการประกอบสร้าง อัตลักษณ์เหล่านั้น

4. **อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีน** หมายถึง อัตลักษณ์ที่แสดงออกผ่านวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของคนจีนที่สืบทอดกันมา ซึ่งมีทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุที่สามารถจับต้องได้ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัยหรือสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมที่เป็นระบบคุณค่าของสังคมหรือเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสม เช่น อาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ศิลปะ ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหรือชีวิตวัฒนธรรม

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. พื้นที่วิจัย

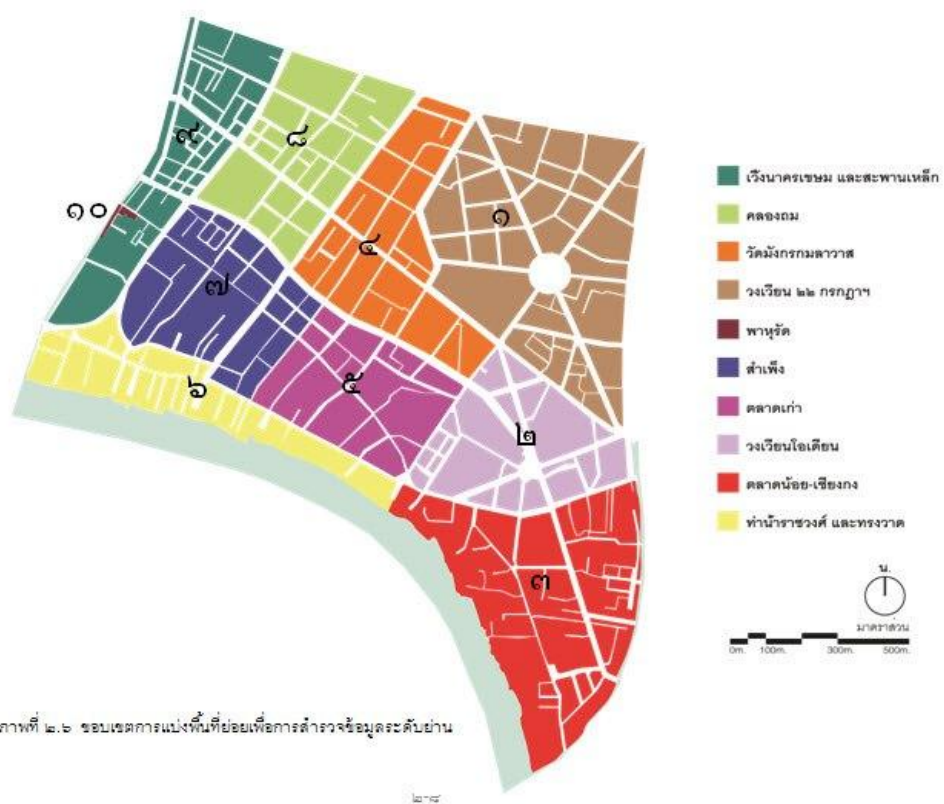
การกำหนดขอบเขตพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชมีหลายมุมมอง งานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมจีนในเขตไชน่าทาวน์” ของเอมอร ชลพิไลพงศ์ (2545: 3) ได้นิยามความหมายของคำว่า “ไชน่าทาวน์” และกำหนดเขตไว้ว่า เป็นย่านที่มีชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ซึ่งไชน่าทาวน์ในกรุงเทพฯ ครอบคลุม 16 ย่าน ดังนี้

- 1) ย่านวานิช 1 (สำเพ็ง)
- 2) ย่านเล่งบัวเอี้ย
- 3) ย่านราชวงศ์
- 4) ย่านคลองถม
- 5) ย่านริมถนนเจริญกรุง
- 6) ย่านทรงวาด
- 7) ย่านเว็มนาครเขษม
- 8) ย่านเยาวราช
- 9) ย่านแปลงนาม
- 10) ย่านเยาวพานิช
- 11) ย่านพาดสาย
- 12) ย่านโอเดียน
- 13) ย่านจักรวรรดิ
- 14) ย่านเซียงกง
- 15) ย่านตลาดน้อย
- 16) ย่านตลาดเก่า

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดขอบเขตของย่านไชน่าทาวน์ โดยกลุ่มนักศึกษาศาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์ ได้สำรวจข้อมูลระดับย่าน คณะศึกษาดำเนินการเดินสำรวจด้วยตา (Visual Survey) และบันทึกข้อมูลด้านกายภาพ และการใช้พื้นที่ โดยแบ่งพื้นที่ศึกษา ออกเป็น 10

ย่าน ตามลักษณะความเป็นย่านดั้งเดิม แนวถนน และตรอกในพื้นที่ โดยแต่ละย่านต่างก็มีเอกลักษณ์ทางการค้าที่โดดเด่นแตกต่างกันไป (ย่านจีนถิ่นบางกอก, มปป.-a) ได้แก่

- 1) ย่านวงเวียน 22 กรกฎาคม
- 2) ย่านวงเวียนโอเดียน
- 3) ย่านตลาดน้อย-เซียงกง
- 4) ย่านวัดมิ่งกรมลาวาส
- 5) ย่านตลาดเก่า
- 6) ย่านท่าน้ำราชวงศ์และทรงวาด
- 7) ย่านสำเพ็ง
- 8) ย่านคลองถม
- 9) ย่านเวียงนครเขมรและสะพานเหล็ก
- 10) ย่านพาหุรัด

ภาพที่ 1 ขอบเขตการแบ่งพื้นที่ในย่านเยาวราชตามเอกลักษณ์ทางการค้าของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก

นอกจากนั้นป้ายแสดงแผนที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชที่กองการท่องเที่ยว สำนักปลัด กรุงเทพมหานครจัดทำขึ้นซึ่งติดตั้งอยู่บริเวณถนนเยาวราช ได้แสดงขอบเขต “ย่านเยาวราช” (Chinatown Area) ไว้ว่าครอบคลุมพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์และป้อมปราบศัตรูพ่าย โดยทิศเหนือกินพื้นที่ถึงถนนบำรุงเมือง ทิศตะวันตกติดกับคลองรอบกรุง ทิศตะวันออกติดกับคลองผดุงกรุงเกษม และทิศใต้ติดแม่น้ำเจ้าพระยา สังเกตได้ว่าลักษณะการแบ่งย่านดังกล่าวแบ่งตามการขยายของชุมชนชาวจีนที่มีลักษณะความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีลักษณะคล้ายกับงานวิจัยข้างต้น

เห็นได้ว่าการจัดแบ่ง “ย่าน” ของงานวิจัยทั้ง 2 เรื่องและของกองการท่องเที่ยว สำนักปลัด กรุงเทพมหานคร เป็นการจัดแบ่งย่านตามแนวคิดทางสถาปัตยกรรมที่อ้างอิงลักษณะของพื้นที่ที่สร้างความหมายจากการอยู่อาศัย รวมถึงความหมายของพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการสร้างภาพในใจที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์และความคุ้นเคยที่มีขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (กนกวรรณ หิรัญรัตน์, 2547) การแบ่งย่านในแต่ละย่านย่อยในไชน่าทาวน์จึงแบ่งด้วยประสบการณ์ของประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กัน การค้าขายที่มีความโดดเด่นเฉพาะย่าน และอาจตัดแบ่งตามลักษณะของถนน ตรอก ซอย หรือเขตการปกครอง

สรุปได้ว่าขอบเขตของพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์จึงมีพื้นที่ครอบคลุมเขตสัมพันธวงศ์ และเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ที่มีขนาดพื้นที่ประมาณ 2.5 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยแขวงจักรวรรดิ แขวงสัมพันธวงศ์ แขวงตลาดน้อย เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายบางส่วน ทั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาข้อมูลคติชนและกิจกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นปรากฏการณ์ในพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช งานวิจัยที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาจึงจะใช้ข้อมูลการกำหนดย่านข้างต้นเป็นตัวกำหนดขอบเขตของพื้นที่การศึกษา

2. ระยะเวลาของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

บริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่ผู้วิจัยเลือกศึกษานี้จำกัดขอบเขตย้อนหลังไปในช่วงเวลา 10-15 ปี นับจากปัจจุบันที่มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวประเทศไทยอย่างจริงจัง โดยเฉพาะโครงการอะเมซิงไทยแลนด์ซึ่งจัดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2541-2542 ไชน่าทาวน์เยาวราชก็เข้ามามีบทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับประเทศและระดับสากล เห็นได้จากจัดโครงการ “Amazing Chinatown Yaowaraj” เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในป๊อเมซิง ไทยแลนด์ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และโครงการถนนคนเดินเชิญชวนประหยัดตามนโยบายกรุงเทพมหานคร ในครั้งแรกจัดขึ้นในเดือนตุลาคม 2540 ใช้ชื่อโครงการว่า “เรายกฮ่องกงมาไว้ที่นี่” เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของไชน่าทาวน์เมืองไทย ซึ่งหลายภาคส่วนในพื้นที่เยาวราชเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในกระแสการท่องเที่ยวซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้

เยาวราชนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีน ในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัยได้ชัดเจนที่สุด รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เยาวราชในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการโลว์ริอูมชน การเข้ามาของรถไฟฟ้าใต้ดิน รูปแบบธุรกิจการค้าแบบใหม่ ที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็จำเป็นต้องใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของพื้นที่ย้อนหลังไปจากที่กำหนดเพื่อประกอบการศึกษารั้งนี้

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจการนำอัตลักษณ์ความเป็นจีนมาใช้ตามวัตถุประสงค์ที่หลากหลายของแต่ละบุคคลท่ามกลางบริบทสังคมไทยปัจจุบัน
2. ทำให้เห็นพลวัตของวัฒนธรรมความเป็นจีนในสังคมไทยที่ปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของยุคสมัย โดยเฉพาะในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชที่เป็นพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นจีนอย่างเข้มข้น และเป็นพื้นที่ที่ปรับตัวไปตามกระแสโลกาภิวัตน์อย่างเห็นได้ชัดเจน
3. เป็นแนวทางในการศึกษาชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนแหล่งอื่นๆ ที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยปัจจุบัน

1.9 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจะขอทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแยกเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยจะเลือกใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัยได้แก่ 1). อัตลักษณ์และการท่องเที่ยว และ 2). การผลิตซ้ำวัฒนธรรม ประเพณีประติษฐ์ การรื้อสร้างประเพณี ซึ่งมีผู้เคยทำวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการนำมาปรับใช้กับงานวิจัยในพื้นที่ไชน่าทาวน์เยาวราช และงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ไชน่าทาวน์เยาวราช ดังนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์และการท่องเที่ยว

วรเมธ ยอดบูน (2548) ทำวิจัยเรื่อง “**อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว: ศึกษากรณี หมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย**” งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และผลกระทบจากการท่องเที่ยวในพื้นที่หมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านท่องเที่ยวแห่งนี้ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม เช่น กะเหรี่ยง อาข่า ม้ง ลีซอ ซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มตน แต่เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ก็เปลี่ยนไป ทั้งเรื่องภาษาก็มีการใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือเพื่อพูดคุยกับนักท่องเที่ยวและกลายเป็นภาษากลางในการสื่อสาร ด้านการแต่งกายมีแนวโน้มจะแต่งกายในชีวิตประจำวันแบบคน

ไทยพื้นราบมากขึ้น จะแต่งชุดประจำชาติก็ต่อเมื่อเป็นวันสำคัญของชุมชนหรือใช้ต้อนรับ ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว ค่านิยมการแต่งงานก็เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้นเพราะหมู่บ้านท่องเที่ยวทำให้คนในแต่ละเผ่ามาพบเจอพูดคุยกันในกิจกรรมที่จัดร่วมกัน หรือการนำลายผ้าปักของชนเผ่ามาผลิตเป็นสินค้าเสื้อผ้าสมัยใหม่

ในอีกแง่หนึ่ง การเข้ามาของการท่องเที่ยวซึ่งทำให้คนในชุมชนต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นมากขึ้น ทำให้อัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชัดเจนขึ้นเพื่อแบ่งแยกว่าใครเป็นกลุ่มไหน และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เพื่อการท่องเที่ยวก็เป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ การเข้าถึงทรัพยากร หรือการทำมาหากิน โดยเฉพาะในยุคที่การท่องเที่ยวภาคเหนือกำลังได้รับความนิยม

งานวิจัยเรื่องต่อมาคือวิทยานิพนธ์ของพรรณนพพร ภิรมย์วงศ์ (2552) ทำวิจัยเรื่อง **“อัตลักษณ์และการท่องเที่ยว : ศึกษากรณี ผู้ไทบ้านภู ตำบลบ้านเป้า อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร”** งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาอัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์ของผู้ไทบ้านภูทั้งในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน รวมทั้งในบริบทของการท่องเที่ยว โดยใช้กรอบแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และความเป็นชาติพันธุ์ และการมองการท่องเที่ยวที่เข้ามาเป็นปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์

ผลการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทบ้านภูมีทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่ม อัตลักษณ์ในชีวิตประจำวันของผู้ไทบ้านภูเป็นอัตลักษณ์ที่ไม่หยุดนิ่ง แต่เลื่อนไหลไปตามบริบทและสถานการณ์ ชาวผู้ไทมีอัตลักษณ์ที่บ่งบอกว่าตนแตกต่างจากคนลาวคือเรื่องภาษา อาหาร ประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมาก่อนที่จะกลายเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว โดยการนำเสนออัตลักษณ์จะขึ้นอยู่กับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และแม้ว่าชาวผู้ไทบ้านภูจะแสดงอัตลักษณ์ของตนเองโดยไม่ต้องอ้างอิงกับกลุ่ม แต่อัตลักษณ์ของกลุ่มก็ยังมีอิทธิพลต่อสำนึกและการแสดงอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล

อัตลักษณ์ของผู้ไทบ้านภูในบริบทการท่องเที่ยวสามารถเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นในรูปแบบของอัตลักษณ์ระดับกลุ่ม เนื่องมาจากการสร้างภาพ “ความเป็นผู้ไท” ในระดับหมู่บ้านซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้ไม่ได้อยู่ในชีวิตประจำวันของชาวผู้ไท เช่น การแต่งกายชุดผู้ไท ฟ้อนผู้ไท การสร้างเรือนผู้ไท อาหารผู้ไท การสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นอัตลักษณ์เชิงรูปธรรมเพื่อการท่องเที่ยวที่เกิดจากความร่วมมือของภาครัฐและชาวบ้าน

ในบริบทการท่องเที่ยว อัตลักษณ์ของปัจเจกชนจึงไม่ชัดเจนเท่ากับอัตลักษณ์ของกลุ่มที่เป็นผู้ไท เพราะชาวบ้านให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ของกลุ่มที่ได้มีการกำหนดรูปแบบของความเป็นชาว

ผู้ไทในระดับหมู่บ้านไว้แล้วและนโยบายรัฐและการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐมีส่วนสำคัญในการกำหนดอัตลักษณ์ของผู้ไทบ้านภูเพื่อไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว

ในส่วนของชุมชนกับการท่องเที่ยวในกระแสโลกาภิวัตน์ ชาวบ้านมองว่าการท่องเที่ยวที่เข้ามาเป็นผลบวกต่อชาวบ้าน ทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมท่องเที่ยว และการที่ผู้นำหมู่บ้านมีความสัมพันธ์อันดีกับหน่วยงานรัฐก็เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว การเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวและหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงจากการอิงกระแสของรัฐทำให้บ้านภูมีชื่อเสียงในวงกว้าง ผู้วิจัยมองว่าการท่องเที่ยวของบ้านภูเป็นการทำให้วัฒนธรรมผู้ไทบ้านภูอิงกระแสหลักของประเทศ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระแสหลักไม่ว่าจะเป็น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โฮมสเตย์ ฯลฯ

งานวิจัยเรื่องต่อมาที่ใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่ อัตลักษณ์ และการประดิษฐ์สร้างประเพณี คืองานวิจัยเรื่อง “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก ราชธานีแห่งความทรงจำและพื้นที่พิธีกรรมในกระแสโลกาภิวัตน์” ของศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2553) งานวิจัยเรื่องนี้ใช้กรณีพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่หลวงพระบาง พ.ศ. 2549 ในการวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบาง ผ่านการใช้พื้นที่ของเมืองและปริณทณที่สืบทอดมาจากบรรพชน เงื่อนไขและบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางในปัจจุบัน การสร้างตัวตน การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางภายใต้เงื่อนไข และบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ นอกจากแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์แล้วงานวิจัยเรื่องนี้ยังใช้แนวคิดการประดิษฐ์สร้างประเพณีวัฒนธรรมเพื่อใช้ในบริบทที่หลากหลายด้วย

ศุภชัย ชี้ให้เห็นว่าเมืองหลวงพระบางตกอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และส่งผลต่ออัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางในปัจจุบัน โดยเฉพาะมิติเศรษฐกิจที่ทำให้ประเทศสังคมนิยมอย่างลาวต้องใช้อดีตของหลวงพระบางมาต่อรองกับโลกาภิวัตน์ด้วยการทำให้หลวงพระบางเป็นเมืองท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ผลักดันให้เป็นเมืองมรดกโลกซึ่งกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมใหม่ จากนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็ถาโถมเข้าหาเมืองแห่งนี้

การเข้ามาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้หลวงพระบางต้องรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างประเพณีวัฒนธรรมของหลวงพระบาง และทำให้อัตลักษณ์ของเมืองดำรงอยู่ เวทีแห่งการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างประเพณีจึงมีความหมายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ขบวนนางสงกรานต์ ที่นางสงกรานต์กลายมามีความสำคัญมากกว่าในอดีต ลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของปู่เอยย่าเอยลงให้กลายเป็นสินค้าการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันคนหลวงพระบางรุ่นเก่าก็พยายามช่วงชิงพื้นที่ทางกายภาพ ทางสังคม และพิธีกรรม เช่น การตักบาตรบนภูสี การจัดงานบุญสุดเหือด

หรือการจัดพิธีกรรมสงฆ์พระม่านและบุญแปดหมื่น ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นกิจกรรมเฉพาะสำหรับคนหลวงพระบาง นักท่องเที่ยวส่วนน้อยที่จะเข้าร่วม รวมทั้งการจัดพิธีที่เป็นปัจเจกอย่างงานบุญสุดเฮ็ดที่ทำเฉพาะแต่ละบ้านก็เป็นการประกาศตัวตนความเป็นคนหลวงพระบางที่ไม่ได้ผูกติดกับการเมืองมรดกโลกหรือเมืองท่องเที่ยว

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ประเพณีประดิษฐ์ การก่อสร้างประเพณี

วิทยานิพนธ์เรื่องแรกเป็นวิทยานิพนธ์ที่ใช้แนวคิดเรื่องประเพณีประดิษฐ์เพื่อการท่องเที่ยว คือวิทยานิพนธ์เรื่อง “พญานาค: อุดมการณ์ที่เมืองคำชะโนดสู่กระบวนการทำให้เป็นสินค้า” ของพลธรรม์ จันทร์คำ (2551) วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคที่เมืองคำชะโนด จังหวัดอุดรธานี กับการทำให้กลายเป็นสินค้า ผู้วิจัยระบุว่าคตินพญานาคเป็นอุดมการณ์ที่อยู่ในวิถีชีวิตคนในพื้นที่มาตั้งแต่อดีต แต่พญานาคเริ่มเข้าสู่กระบวนการทำให้เป็นสินค้าในยุคที่สังคมเริ่มเข้าสู่ระบบทุนนิยม บริโภคนิยม ประกอบกับยุคที่ศาสนาพุทธเข้ามาสัมพันธ์กับคตินพญานาค ทำให้ศาสนากลายเป็นพุทธพาณิชย์ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นการนำวัฒนธรรมมาแปรเป็นทุนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะเป็นทุนในการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นสินค้าชนิดหนึ่งซึ่งนำรายได้สู่ท้องถิ่นและประเทศไทยจำนวนมาก คตินพญานาคได้เอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ธุรกิจแก๊บน้ำมัน การบริการจากคนที่เกี่ยวข้องกับพญานาค หรือสินค้าที่เป็นวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพญานาค มีการประดิษฐ์ประเพณี เช่น การบวงสรวงเจ้าปู่ศรีสุทโธซึ่งไม่เคยมีมาก่อนหรือการอัญเชิญตำนานผาแดงนางไอ่ และประเพณีแห่บั้งไฟมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยว ทั้งหมดอยู่ภายใต้กระบวนการผลิตสินค้ากระบวนการขาย กระบวนการรักษาสืบทอด ที่มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมวัฒนธรรม พญานาคจึงเป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองกลุ่มคนในสังคมเมืองคำชะโนดที่ตกอยู่ภายใต้บริบทสังคมบริโภคนิยม

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความทรงจำร่วมของคนลื้อพลัดถิ่นกับประเพณีประดิษฐ์กรรม” ของนิชริมา บุญเฉลียว (2552) ศึกษาการท่องเที่ยวกับประเพณีประดิษฐ์กรรมของชาวลื้อเชียงคำ จังหวัดพะเยา ทรรศนทางวัฒนธรรมที่นำเสนอในบริบทการท่องเที่ยวของชาวลื้อเชียงคำ เช่น ผ้าทอไทลื้อ การฟ้อนนก การฟ้อนลื้อ การขับลื้อ การก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมไทลื้อ การก่อตั้งชมรมไทลื้อ การจัดงานสืบสานตำนานไทลื้อ หมู่บ้านวัฒนธรรมไทยลื้อ การนำเสนออัตลักษณ์เหล่านี้เป็นการเสนออัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นไทลื้อแท้ๆ เพื่อผลทางการท่องเที่ยว ผู้วิจัยพบว่าการท่องเที่ยวทำให้วัฒนธรรม

ประเพณี และพิธีกรรมของชาวลื้อเชียงคำถูกดึงออกจากบริบทเดิมผ่านกระบวนการรื้อฟื้น สืบสาน และประดิษฐ์สร้าง กระทั่งกลายเป็นการแสดงและสินค้าวัฒนธรรมภายใต้การเข้ามาของรัฐ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2530

วิทยานิพนธ์เรื่องถัดมาของ ลัดดา จิตตคุตตานนท์ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์การ สื่อสารเชิงวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และสืบทอดประเพณีบูชาอินทขิล” วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ใช้ แนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในการวิเคราะห์การผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดประเพณีบูชาอินทขิลผ่าน พิธีกรรม ผลการศึกษาพบว่าประเพณีการบูชาเสาอินทขิลจะเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยทั้งในด้าน ผู้จัดงาน ผู้เข้าร่วมงาน พิธีกรรม เครื่องสักการบูชา สถานที่ เวลา การแสดงศิลปวัฒนธรรม บทบาท หน้าที่ ความหมายของประเพณี ความหมายของเสาอินทขิลและความหมายของพิธีกรรมการใส่ขัน ดอก การเปลี่ยนแปลงจะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของเมือง โดยเฉพาะเรื่องการปกครองบ้านเมืองและ เหตุการณ์บ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ซึ่งผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ยุค คือ ยุคดั้งเดิม คือยุคก่อนที่เชียงใหม่ จะตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ยุคฟื้นฟู คือช่วงย้ายเสาอินทขิลมาไว้ที่เจดีย์หลวง และยุคปัจจุบัน คือยุค หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนปัจจุบัน

ประเด็นสำคัญคือการประกอบพิธีในยุคปัจจุบันที่ชาวเชียงใหม่เป็นผู้ผลิตซ้ำเพื่อสืบทอด ประเพณีท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองเชียงใหม่ที่เปิดรับโลกภายนอก การที่เชียงใหม่เป็น ชุมชนเปิดทำให้ประเพณีกลายเป็นท้องถิ่นมาเป็นสินค้าวัฒนธรรม โดยดัดแปลงให้เป็นธุรกิจ ท่องเที่ยว กระแสการท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้คนนอกเข้ามาสัมผัสประเพณีมากขึ้น ทำให้งานมีความ คักดีสิทธิ์และน่าประทับใจมากขึ้น และยังช่วยส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ ในทางกลับกัน การเป็นหนึ่งในเอกลักษณ์ก็ทำให้ประเพณีดำรงอยู่ แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้เสนออีกแง่มุมหนึ่งว่าการ ที่คนนอกซึ่งไม่รู้ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของประเพณีอย่างแท้จริงเข้ามามากขึ้น เป็น สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณีบูชาเสาอินทขิล

งานวิจัยเรื่องนี้ทำให้เห็นว่าประเพณีโบราณอย่างการบูชาเสาอินทขิลสามารถดำรงอยู่ได้ใน สังคมไทย แม้จะมีสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคแต่ละสมัย กลุ่มผู้กระทำการไม่ว่าจะเป็น ใครในแต่ละยุคก็จะคัดสรร บันทึก ดีความและสืบทอด ปัจจัยสำคัญคือความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อ ความคักดีสิทธิ์ของเสาอินทขิลกระบวนการนี้จะเกิดขึ้นได้ก็เพราะประเพณีสามารถตอบสนององความ ต้องการคนในสังคมได้ตลอดเวลา

งานวิจัยเรื่องต่อมาเป็นวิทยานิพนธ์ของยุทธกาน ดิสกุล (2553) ศึกษาการประกอบสร้าง **ประเพณีประดิษฐ์และอัตลักษณ์ของตลาดน้ำชุมชนคลองแห จังหวัดสงขลา** ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่เคยมีตลาดน้ำมาก่อน แต่เริ่มจากการฟื้นฟูคลองและวัฒนธรรมของชาวคลองแห และพัฒนามาจัดตลาดน้ำคลองแหซึ่งเริ่มขึ้นจากการจัดงาน “แสง สี เสียง ย้อนยุคคลองแห” เพื่อหวังผลทางการท่องเที่ยว กิจกรรมหลายอย่างเกิดจากกระบวนการประดิษฐ์ การรื้อฟื้น การคัดสรร การเลือกนำเสนอและปิดบังบางส่วนของอดีต เช่น การแสดงละครเวทีอ้างอิงตำนานการสร้างพระบรมธาตุกับพื้นที่คลองแห การรื้อฟื้นประเพณีกวนข้าวยากู การสร้างบรรยากาศตลาดโบราณ กิจกรรมเหล่านี้เป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้กับพื้นที่

ผู้วิจัยมองว่าประเพณีประดิษฐ์ที่เกิดขึ้นจากการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำคลองแหกลายเป็นเรื่องการรับใช้หรือตอบสนองผลประโยชน์ของกลุ่มตน และแต่ละกลุ่มก็ได้ช่วงชิงความหมายของตลาดน้ำไปนำเสนอในความหมายที่แตกต่างกัน

งานวิจัยเรื่องสุดท้ายเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการรื้อสร้างประเพณีซึ่งทำให้งานบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธรเปลี่ยนแปลงไปในยุคโลกาภิวัตน์ ของ ปิ่นวดี ศรีสุพรรณและคณะ (2554) นำเสนอบทความวิจัยเรื่อง **“รื้อสร้างประเพณี: การเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์”** ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องการรื้อสร้างประเพณี (Detraditionalization) ของ แอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) ซึ่งมีความคล้ายกับแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ แต่แนวคิดการรื้อสร้างประเพณีจะมองการเปลี่ยนแปลงในทางบวกโดยเชื่อว่าทุกพิธีกรรมมีการทำขึ้นมาใหม่ทั้งสิ้น และการสร้างขึ้นมา การอ้างอิงของเดิม หรือแม้กระทั่งการรื้อฟื้นล้วนมีบริบทรองรับซึ่งเป็นหนทางทำให้ประเพณีพิธีกรรมดำรงอยู่ได้ ผู้เปลี่ยนแปลงพิธีกรรมอาจจะนำไปสู่ทางที่สร้างสรรค์ได้ การยึดติดกับของแท้ดั้งเดิมอาจจะทำให้เกิดปัญหาเพราะในยุคสมัยใหม่ไม่มีอะไรที่มีกฎเกณฑ์ตายตัวอีกต่อไป

ประเด็นสำคัญของงานวิจัยเรื่องนี้คือการนิยามบุญบั้งไฟในฐานะที่เป็นประเพณีสมัยใหม่ มีการนำการจัดการวัฒนธรรมรูปแบบใหม่มาใช้ เช่นการสร้างมาตรฐาน การจัดการความเสี่ยงในการจุดบั้งไฟ การใช้ระบบควบคุมที่เป็นทางการในการจัดระเบียบขบวนแห่ ผู้จัดงานก็เป็นสถาบันสมัยใหม่ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางวัฒนธรรม คือ เทศบาลเมือง และการใช้ระบบตัวแทน เช่นการใช้ผู้รำเชิงจากสถาบันราชภัฏที่รำสวยงามมีมาตรฐานจากที่แต่เดิมเป็นกลุ่มชาวบ้าน สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือปัจจัยทางการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงาน ใช้เวทีนี้เป็นผลงานเด่น ทำให้นักการเมืองหรือหัวหน้าคณะมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างใกล้ชิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ภาพรวมของการ

รื้อสร้างประเพณีในงานบุญบั้งไฟว่า มีการรื้อฟื้นกิจกรรมย่อยในประเพณีขึ้นมาใหม่ มีการคงรูปแบบของประเพณีดั้งเดิมบางอย่างไว้ และมีการสร้างกิจกรรมขึ้นมาใหม่เพื่อตอบสนองอุดมการณ์สมัยใหม่ รวมถึงการประชันคุณค่าและค่านิยมต่างๆ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการจัดงานระหว่างผู้กระทำการและสถาบันต่างๆ ในสังคม โดยเลือกที่จะคงรูปแบบที่เขาเห็นว่าเหมาะสมไว้

ในบทสรุปผู้วิจัยได้เสนอและตั้งคำถามทิ้งไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงหรือการสร้างคุณค่าใหม่ของวัฒนธรรมประเพณีอาจเกิดขึ้นได้ตามบริบทและเวลา แต่ผู้กระทำการหรือผู้คนในกิจกรรมรู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้นในงานประเพณีหรือไม่ หรือยอมให้เกิดเพื่อสนองความต้องการเชิงปัจเจกโดยไม่ได้มองผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้รอบข้าง หรือเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม และภาครัฐต้องไม่หวังแต่ผลทางเศรษฐกิจจนเป็นผู้บิดเบือนวัฒนธรรมเสียเอง

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และการท่องเที่ยว การผลิตซ้ำวัฒนธรรม ประเพณีประติษฐ์ และการรื้อสร้างประเพณีทำให้เห็นปรากฏการณ์ของสังคมไทยและเพื่อนบ้านอย่างหลวงพระบางซึ่งกำลังอาศัยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญในการหารายได้เข้าประเทศ กระแสการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์จึงมีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศที่กำลังพัฒนา เมื่อการท่องเที่ยวแพร่สะพัดไปทั่วเช่นนี้สิ่งที่น่าสนใจคือผลที่จะเกิดขึ้นซึ่งจะมีทั้งแง่ลบและแง่บวก โดยเฉพาะเมื่อวัฒนธรรมของชุมชนถูกแปรให้กลายเป็นทุน ถูกนำไปเข้ากระบวนการกลายเป็นสินค้า กระบวนการดังกล่าวอาจเป็นตัวช่วยให้วัฒนธรรมดำรงอยู่ได้ เป็นยุทธศาสตร์เพื่อการปกป้องชุมชน ตลอดจนเป็นรายได้ที่เข้ามา หรืออาจจะเป็นตัวการในการทำลายความดั้งเดิมของวัฒนธรรมแล้วนำมาซึ่งการล่มสลายของชุมชน เหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์ต่อการนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชซึ่งกำลังตกอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

3. งานวิจัยเกี่ยวกับย่านไชน่าทาวน์เยาวราช

งานวิจัยที่ศึกษาในพื้นที่เยาวราชมีอยู่ด้วยกันหลายศาสตร์ที่พบเป็นจำนวนมากคือสาขาสถาปัตยกรรม ส่วนใหญ่จะเน้นที่การออกแบบโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูชุมชนในเชิงกายภาพ การจัดการผังเมือง โดยมองพื้นที่เยาวราชเป็นย่านพาณิชย์กรรมเก่าแก่ที่สำคัญแต่เสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา มีหลายพื้นที่ที่สามารถฟื้นฟูให้คงคุณค่าต่อไป เช่น **ทางเลือกในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย อาคารกรมภูเรศน์ ถนนเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์** (พิระ ตรีชดาร์ตัน, 2546) **แนวทางการออกแบบเพื่อปรับปรุงพื้นที่สาธารณะบริเวณตลาดเก่าเยาวราช** (ชัยยศ จิตเอกวิโรจน์, 2550) **โครงการฟื้นฟู**

อนุรักษ์ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช (อติชาต วัฒนสิน, 2553) โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่ศูนย์กลางพาณิชย์กรรม ย่านเยาวราช (อุบลทิพย์ เอกชัยเรืองเดช, 2557) เป็นต้น ที่น่าสนใจได้แก่งานวิจัยด้านการวางผังเมืองของ วรชัย โรจนพรทิพย์ (2548) เรื่อง **“ความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยวเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร”** ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการท่องเที่ยวเขตสัมพันธวงศ์ ผลการศึกษาพบว่าเขตสัมพันธวงศ์จุดดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม วิถีชีวิตวัฒนธรรม กิจกรรมทางการค้า โดยเฉพาะการเป็นแหล่งการค้าที่เป็นเหตุจูงใจสำคัญให้นักท่องเที่ยวมาเยือน ทั้งนี้การท่องเที่ยวส่งผลดีคือด้านรายได้หมุนเวียน และผลเสียคือการทำลายเอกลักษณ์ชุมชน ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหายาเสพติดและอาชญากรรม และวรชัยได้เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน ด้านกายภาพ เช่น ปรับปรุงทางเท้า ด้านเศรษฐกิจ เช่น พัฒนาและรักษารูปแบบการค้าของย่าน และด้านสังคม เช่น สร้างความร่วมมือป้องกันอาชญากรรมเพื่อเป็นการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากงานวิจัยข้างต้นเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้ผู้วิจัยเห็นพัฒนาการและการปรับตัวด้านการท่องเที่ยวของย่านเยาวราชซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาถึงช่วงเวลาที่คุณวิจัยเริ่มต้นทำวิจัยซึ่งเกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญหลายด้าน ทั้งนี้งานวิจัยดังกล่าวมุ่งมองที่ผลได้ผลเสียและการพัฒนาย่านเพื่อการท่องเที่ยวเป็นหลัก แต่จากปัญหาของย่านเยาวราชในปัจจุบันพบว่าในพื้นที่ที่มีปัญหารอบด้านที่ส่งผลกระทบมากกว่าด้านการท่องเที่ยว

นอกจากงานวิจัยเชิงพัฒนาในศาสตร์สถาปัตยกรรมที่กล่าวมายังมีงานวิจัยในพื้นที่เยาวราชที่สำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่เยาวราช เช่น งานวิจัยของสาวิตรี ทัพพะสุต (2527) เรื่อง **“ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2398-2453”** มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไทย จีน และตะวันตกที่มีบทบาทสำคัญในกรุงเทพฯ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เยาวราชคือการนำเสนอและวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราชในฐานะชุมชนชาวจีนในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 แสดงให้เห็นสภาพพื้นที่เยาวราชในช่วงเวลาดังกล่าวว่ามีสภาพเช่นไร เช่น การเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ผิดหลักสุขาภิบาล ทั้งยังทำให้เห็นความขัดแย้งภายในชุมชน และความสัมพันธ์ทั้งด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่ชาวจีนกลืนกลายมาเป็นไทยได้มาก งานวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นวิวัฒนาการและสภาพแวดล้อมของเยาวราชในฐานะย่านสำคัญของกรุงเทพฯ ที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ (2553) เรื่อง “ชีวิตสามัญชนจีนในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2500-2517” ศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของคนจีนชนชั้นล่างช่วง พ.ศ. 2510-2517 ที่เป็นช่วงเวลาที่เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมจนนำมาสู่เหตุการณ์จลาจลปล้นปลาทูไทย งานวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นชีวิตของคนจีนชนชั้นแรงงานที่ต้องเผชิญกับความขัดแย้งและแรงกดดันในรูปแบบต่างๆ เช่น การขาดแคลนทุน ความขัดแย้งกับรัฐไทย การถูกกดดันทางวัฒนธรรมในการรักษาความเป็นจีน ที่สำคัญคือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เห็นภาพคนจีนที่ต่างออกไป สังคมไทยไม่ได้มีเพียงคนจีนกับเสื้อผืนหมอนใบที่หลบหนีความอยากลำบากมาแสวงหาโอกาสในแผ่นดินไทยที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ได้มีแต่คนจีนที่ขยันประหยัดอดออม หรือการผลิตซ้ำประเด็นการเป็นคนจีนได้ร่วมพระบรมโพธิสมภารจนสามารถตั้งตัวประสบความสำเร็จและกลืนกลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีนอย่างราบรื่น โดยละเลยการมองประวัติศาสตร์คนจีนชนชั้นล่างไป งานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ในการให้ข้อมูลความเป็นจีน คนจีน และคนไทยเชื้อสายจีนที่รอบด้านและต่างออกไปจากที่รับรู้ การใช้ประวัติศาสตร์คัดสรร การปิดบังประวัติศาสตร์บางตอน เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีนที่สืบทอดภาพลักษณ์และข้อมูลมาจนถึงปัจจุบันดังที่ปรากฏในกิจกรรมทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับคนไทยเชื้อสายจีน

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเกี่ยวกับมานุษยวิทยาที่เน้นศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมในขอบเขตพื้นที่เยาวราช เช่น ธรรมฎาภรณ์ วงศ์บุญชัยนันท์ (2547) เรื่อง “พิธีงเด็ก : ระบบสัญลักษณ์และระบบเครือญาติของชาวจีนแต่จิวในเยาวราช” ศึกษารายละเอียด รูปแบบพิธีกรรม ระบบสัญลักษณ์ และค่านิยมของจีนกับพิธีกรรมงเด็กโดยศึกษาในเขตเยาวราชเนื่องจากเป็นแหล่งที่มีคนจีนหนาแน่นที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยระบุว่างเด็กเป็นพิธีสำคัญของพิธีศพชาวจีน แสดงถึงความกตัญญู และกำหนดบทบาทสมาชิกในครอบครัว ดังที่ปรากฏผ่านสัญลักษณ์ในพิธีกรรม และในปัจจุบันความนิยมการประกอบพิธีงเด็กลดลง อย่างไรก็ตามพิธีดังกล่าวก็ยังเป็นอัตลักษณ์ของชาวจีน ทั้งนี้ค่านิยมความกตัญญูและความผูกพันของครอบครัวหรือสายตระกูลก็ยังคงอยู่แม้พิธีกรรมจะมีการปรับเปลี่ยนไป

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเรื่อง “Shophouses of the Chinese in Bangkok's Chinatown 1960-2000” ของ Siriyanee Siriyananthorn (2005) ศึกษาบทบาทของตึกแถวของคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราช ในฐานะที่เป็นแหล่งค้าขายที่ใหญ่ที่สุดของกรุงเทพฯ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าคนจีนที่อาศัยอยู่ในตึกแถวมีความพอใจกับสภาพทางกายภาพ ทว่าคนรุ่นหลังอยากอยู่ในที่ที่ตึกกว่า โดยที่ตึกแถวมีบทบาทตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยทั้งในเชิงพาณิชย์และที่พักอาศัย

และคนจีนส่วนใหญ่ยังคงรักษาสภาพสถาปัตยกรรมตึกแถวเอาไว้ ทั้งยังยึดมั่นขนบธรรมเนียมวิถีปฏิบัติที่สืบทอดมาจากประเทศจีน พร้อมกับการยอมรับการมีสัญชาติไทยและวิถีชีวิตแบบไทย และยังคงแสดงให้เห็นว่าคนจีนเยาวราชมีลักษณะของทวีลักษณ์ทางชาติพันธุ์มากกว่าการกลืนกลายทางชาติพันธุ์

งานวิจัยทั้งสองเน้นที่ข้อมูลวัฒนธรรมความเป็นจีนโดยใช้พื้นที่เยาวราชเป็นขอบเขตการเก็บข้อมูล และผลการวิจัยมุ่งวิเคราะห์ในประเด็นชาติพันธุ์จีน เช่น การอ้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ การอ้างรักษาวัฒนธรรมความเป็นจีน การสืบทอดค่านิยมแบบจีนเป็นหลัก

ทั้งนี้ยังมีงานวิจัยที่ใช้พื้นที่เยาวราชเป็นพื้นที่วิจัยในฐานะที่เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่สำคัญของสังคมไทย เช่น งานวิจัยทางด้านภาษาศาสตร์ในงานวิจัยเรื่อง **การสลับภาษาไทยกับภาษาจีนแท้จิ๋วของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนเยาวราช** (วิลาสินี ดาราฉาย, 2557) และ **คำเรียกขานในภาษาจีนแท้จิ๋วที่ใช้โดยคนไทยเชื้อสายจีนในเยาวราช** (สุดา หัสสภานุ, 2545) หรือ การศึกษารูปแบบและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมจีนสู่รุ่นลูกหลานในงานวิจัยเรื่อง **การสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชาวจีนในเขตไชน่าทาวน์** (เอมอร ชลพิไลพงศ์, 2545)

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาข้อมูลคติชนหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชซึ่งเกิดขึ้นในปัจจุบันที่ย่านนี้กำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีผู้คนทั้งคนในเยาวราชและคนนอกเยาวราชให้ความสนใจพื้นที่แห่งนี้มากขึ้น โดยเฉพาะยังไม่พบการมองประเด็นการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เยาวราชเชื่อมโยงกับข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เป็นกลไกทางสังคมอย่างหนึ่ง ตลอดจนมองถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เยาวราช อัตลักษณ์ความเป็นจีนกับบริบทของสังคมไทยและสังคมโลก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาย่าน ไชน่าทาวน์เยาวราชในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมซึ่งมีการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนที่หลากหลายโดยมีลักษณะของ “อัตลักษณ์เชิงซ้อน” ตามเงื่อนไขและบริบทที่แวดล้อมและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่มคนที่เข้ามาชวงชิงความหมายของอัตลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งนับเป็นพลวัตทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่ดำรงอยู่และจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์ กลุ่มคนและจุดเปลี่ยนของย่านไชน่าทาวน์เยาวราช

“เยาวราช” เป็นย่านชุมชนชาวจีนที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของประเทศไทยและโลก รวมทั้งมีพัฒนาการควบคู่มากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในมิติต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมือง ในปัจจุบันย่านนี้ก็ยังคงความสำคัญต่อสังคมไทยไม่เปลี่ยนแปลง ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอพัฒนาการในมิติต่างๆ ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราช ทั้งในแง่มุมประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ประวัติศาสตร์การอพยพของชาวจีนที่เข้ามาสู่สังคมไทย รวมถึงแง่มุมของกลุ่มผู้คนที่อาศัยอยู่ในย่านนี้ ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งประวัติศาสตร์ของพื้นที่และกลุ่มคนจะนำไปสู่การชี้ให้เห็นถึงเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่มีผลต่อการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมอย่างหลากหลายในปัจจุบัน นอกจากนี้แง่มุมประวัติศาสตร์ของพื้นที่และกลุ่มคนยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของการนำมาใช้ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชที่นำเสนอในกิจกรรมต่างๆ อีกด้วย

2.1 ประวัติศาสตร์ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช ประวัติศาสตร์ชาวจีนพลัดถิ่น

การอพยพของชาวจีนเข้ามาในประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี ต่อเนื่องมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏย่านอาศัยของชาวจีนในประวัติศาสตร์อยุธยา เมื่อถึงสมัยกรุงธนบุรีชาวจีนได้อพยพตามพระเจ้าตากสินมาตั้งบ้านเรือนบริเวณกุฎีจีนฝั่งธนบุรี (บริเวณวัดกัลยาณมิตรในปัจจุบัน) รวมถึงฝั่งบางกอกบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาระหว่างวัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) กับวัดสลัก (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) เมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงสถาปนากรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2325 และมีพระราชดำริจะสร้างพระบรมมหาราชวัง พระองค์ทรงเลือกทำเลบริเวณวัดโพธารามและวัดสลัก ซึ่งพระยาราชเศรษฐี และบรรดาชาวจีนอยู่อาศัยทำมาหากินอยู่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เวนคืนที่ดินบริเวณนั้นและพระราชทานที่ดินซึ่งเป็นที่สวนริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างลงไป คือบริเวณวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ลงไปจนถึงวัดสามเพ็ง (วัดปทุมคงคา) ให้แก่กลุ่มชาวจีน ดังที่ปรากฏใน **พระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า**

“...เมืองธนบุรีนี้ ฝั่งตะวันออกเป็นชัยภูมิที่ดีกว่าฝั่งตะวันตก โดยที่เป็นแหลม มีลำน้ำเป็นขอบเขตกว่าครึ่ง ถ้าตั้งพระนครฝั่งตะวันออก แม่น้ำเข้าศึกยกมาติดถึงخانพระนคร ก็จะต่อสู้ป้องกันได้ง่ายกว่าอยู่ข้างฝั่งตะวันตก ฝั่งตะวันออกนั้นเสียเป็นที่ลุ่ม พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้อยู่ฝั่งตะวันตกซึ่งเป็นที่ดอน แต่ก็เป็นที่คั่งน้ำเซาะทรุดพังอยู่เสมอไม่ถาวร พระราชานิเวศน์มณเฑียรสถานแล้ว ก็ตั้งอยู่ในอุچارระหว่างวัดแจ้งและวัดท้ายตลาดขนาบอยู่ทั้งสองข้างควรเป็นที่รังเกียจทรงพระราชดำริตั้งนี้ จึงดำรัสสั่งให้พระยาธรรมาธิกรณกับพระยาพิจิตรนาวิเป็นแม่กองคุมช่างและไพร่ไปวัดกะที่สร้างพระนครขึ้นใหม่ข้างฝั่งตะวันออก ได้ตั้งพิธียกเสาหลักเมืองเมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือนหก ขึ้นสิบค่ำ ฤกษ์เวลาบ่ายแล้วทำลิสีนาที พระราชวังใหม่ให้ตั้งอยู่ที่พระยาราชาศรีและพวกจีนอาศัยตั้งบ้านเรือนอยู่ก่อน โปรดให้พระยาราชาศรี และพวกจีนย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ที่สวนตั้งแต่คลองวัดสำเพ็ง แล้วจึงให้สถาปนาสร้างพระราชานิเวศน์มณเฑียรสถาน ล้อมด้วยปราการระเนียดไม้ไว้ก่อน พอเป็นที่ประทับอยู่ควรแก่กาลเวลา ...” (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา (ขำ บุนนาค), 2503: 14)

จากงานวิจัยทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เรื่อง “การวิเคราะห์องค์ประกอบเมืองด้านกายภาพในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ ตำแหน่งที่ตั้งและความสัมพันธ์ต่อเนื่องของ วัด สถาปนาราชการ บ้าน ตลาด คลอง สะพาน ถนน” (แน่งน้อย ศักดิ์ศรี, หม่อมราชวงศ์ และคณะ 2532) ได้ระบุนายละเอียดการขยายตัวและความสำคัญของชุมชนชาวจีนตั้งแต่ยุคกรุงธนบุรีจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ไว้ ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์ไทยกับชุมชนชาวจีนที่มีมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นชุมชนจีนบริเวณสำเพ็งตั้งแต่ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุดสืบเนื่องมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน การเป็นชุมชนชาวจีนซึ่งเป็นกลุ่มคนต่างชาติต่างภาษาที่เป็นที่ตั้งของวังเจ้านายหลายพระองค์และประตูเมืองเพื่อความมั่นคงทางการทหารจนกระทั่งมีการรื้อหมดไปเพื่อการขยายเมืองและสร้างตึกแถวในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การเป็นชุมชนโบราณที่มีมาก่อนสร้างกรุงเทพมหานคร โดยมีหลักฐานเป็นวัดและศาลเจ้าโบราณหลายแห่งในย่าน เช่น วัดสำเพ็ง วัดสามปลื้ม วัดเกาะ วัดสามจีน ศาลเจ้าโรงเกือก ฯลฯ การเป็นชุมชนการค้าและท่าเรือสำคัญของกรุงเทพมหานครและของประเทศไทยเพื่อการนำเข้า

สินค้าจากต่างประเทศ การเป็นแหล่งส่งออก ระบายสินค้าที่ผลิตโดยคนไทยไปยังต่างจังหวัดและต่างประเทศ และการเป็นชุมชนอันเป็นที่ตั้งของบ้านคหบดี ชุนนางเชื้อสายจีนที่มีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจและสังคมต่อกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งยังคงรักษาและสืบทอดมรดกทางสถาปัตยกรรมแบบจีนในสังคมไทยไว้ได้บางส่วน

ชุมชนบริเวณ “สามเพ็ง” หรือ “สำเพ็ง” กลายเป็นชุมชนชาวจีนที่มีประวัติศาสตร์เติบโตมาพร้อมกับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ คนจีนที่ทยอยอพยพเข้าสู่ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากทุกภิกขภัยในประเทศจีนก็ได้กลายมาเป็นแรงงานสร้างสาธารณูปโภคของเมืองหลวงใหม่ สร้างรากฐานทางเศรษฐกิจด้วยการค้าสำเภา การเกษตรและยังสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคมไทยกับคนจีนอพยพมาที่ละน้อย

จากชุมชนสำเพ็งที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวจีน และเป็นแหล่งรองรับการอพยพย้ายถิ่นของคนจีนกลุ่มใหม่ ๆ ที่เข้ามาแสวงหาโอกาสในแผ่นดินไทยอย่างต่อเนื่อง ชุมชนสำเพ็งเริ่มขยายตัวและมีประชากรหนาแน่นขึ้น ทางทิศเหนือกลุ่มคนจีนได้ขยายชุมชนข้ามคลองวัดสามปลื้มขึ้นมาถึงคลองรอบกรุง ทางทิศใต้ก็ได้ข้ามคลองวัดสำเพ็งลงไปถึงบริเวณที่ดินพระราชทานขององเชียงสือ และกลุ่มคนญวนในสมัยรัชกาลที่ 1 ทางตะวันออก ขยายจากริมแม่น้ำไปตามแนวคลองวัดสามปลื้ม คลองโรงกระทะ และคลองวัดสำเพ็ง ซึ่งทำให้ชุมชนจีนจากถนนหรือตรอกสำเพ็งขยายตัวจนก่อให้เกิดย่านการค้าขึ้นในแหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวจีน ไม่ว่าจะเป็นตลาดน้อย ตลาดวัดเกาะ ตลาดสำเพ็ง ตลาดเก่า ตลาดสะพานหัน (ธีระพันธ์ ล.ทองคำ และคณะ, 2547: 153-156) และปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนชาวจีนก่อนจะมีการตัดถนนเยาวราช คือ การสร้างถนนเจริญกรุง

หลังการทำสนธิสัญญาเบาริงในสมัยรัชกาลที่ 4 ชาติตะวันตกได้เข้ามาทำการค้ามากขึ้น ทำให้เกิดการแข่งขันทางการค้าอย่างกว้างขวาง ในปีพ.ศ. 2404 รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนเจริญกรุง เพื่อรองรับการขยายตัวด้านการค้าของชาวตะวันตก ถนนเจริญกรุงจึงเป็นเส้นทางคมนาคมทางบกสายแรกที่เชื่อมตัวเมืองพระนคร โดยผ่านชุมชนคนจีนในตำบลสำเพ็ง ซึ่งเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดของพระนครในขณะนั้น (คณะกรรมการดำเนินงานโครงการจัดสร้างพระมหามณฑปประดิษฐานพระพุทธรมหาสุวรรณปฏิมากร วัดไตรมิตรวิทยาราม, 2552: 22-25)

จนมาถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงเล็งเห็นถึงปัญหาการขยายตัวของชุมชนจีนอย่างรวดเร็ว ทำให้มีห้างร้านสร้างเบียดเสียดกัน เป็นสาเหตุให้เกิดอค์ภักย์สร้างความสูญเสียอย่างใหญ่หลวงหลายต่อหลายครั้ง และยังเป็นแหล่งเสื่อมโทรม สะสมเชื้อโรค เป็นที่ถ่ายเทอุจจาระ ปัสสาวะ

ดังปรากฏเป็นชื่อตรอกต่างๆ เช่น ตรอกอจม ตรอกป่าช้าหมาเนา (สาวิตรี ทัพพะสุต, 2527: 39) รัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนใหม่เพื่อให้เส้นทางการคมนาคมขยายกว้าง สะดวกแก่การสัญจรไปมา ถนนใหม่ ได้แก่ ถนนทรงวาด ถนนทรงสวัสดิ์ ถนนอนุวงศ์ และถนนพาดสาย ทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้สร้างตึกแถวริมถนนให้ชาวจีนได้เข้าไปอยู่อาศัยทำมาหากิน ทำให้ย่านสำเพ็งเจริญรุ่งเรืองเป็นตลาดการค้าที่สำคัญของกรุงเทพฯ ต่อมาถนนตัดใหม่ที่ผ่านมาสำเพ็งนี้ก็เกิดความหนาแน่นขึ้นอีก ปัญหาสาธารณสุข และอัคคีภัยก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่ รัชกาลที่ 5 มีพระราชประสงค์ขยายบริเวณชุมชนชาวจีนและเพิ่มทางสัญจร ด้วยการตัดถนนแทรกกลางระหว่างถนนเจริญกรุง และถนนสำเพ็ง (หรือถนนวณิช 1 ในปัจจุบัน) ถนนแห่งใหม่นี้ต้องใช้เวลาในการก่อสร้างนานกว่า 8 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2435 ถึง พ.ศ. 2443 เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคเรื่องที่ดินและบ้านเรือน รวมถึงปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างกระทรวงโยธาธิการกับกระทรวงนครบาลในเรื่องการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน (สุทธิพันธ์ ชูทรานนท์, 2555: 372) จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ถนนแห่งใหม่นี้กลายเป็นถนนที่คดเคี้ยวไปมา ไม่ตัดตรงเหมือนถนนอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียง เพราะเจ้าของที่ดินได้ฟ้องร้องว่าถูกทางการรังแกบ้าง เจ้าของที่ดินที่เป็นคนจีนบางส่วนก็เป็นคนที่อยู่ได้ร่มธงต่างชาติ ตามข้อบังคับของสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขต หรือเกิดข้อพิพาทที่ดินสองข้างถนนจะตกเป็นของหลวงบ้าง บางรายจึงรีบชิงขายในราคาถูก ทางการจึงต้องประกาศข้อเท็จจริงว่าจะไม่ยึดที่ สองข้างถนน และจะชดเชยค่าเวนคืนที่ดินให้กับเจ้าของที่ดินตามสมควร และวางแผนตัดถนนหลบเลี่ยงที่ดิน บ้านเรือนให้เกิดความเดือดร้อนน้อยที่สุด จนในที่สุดต้องมีพระบรมราชโองการให้มีประกาศว่าเจ้าของที่ดินผู้ใดมีที่ดินอยู่ในบริเวณที่จะตัดถนนให้ย้ายออกไปทันที ใครยังยืนกรานที่จะอยู่ต่อไปจะไม่ได้รับการช่วยเหลือใดๆ ในชั้นศาล จึงทำให้การตัดถนนยาวราชสำเร็จได้ในปีพ.ศ. 2443 (กนกวลี ชูชัยยะ, 2544: 255-259 อ้างถึงใน เอ็ดเวิร์ด แวนรอย และวารภรณ์ จิวชัยศักดิ์, 2549: 40)

เมื่อแล้วเสร็จจึงพระราชทานชื่อถนนแห่งนี้ว่า “ถนนยาวราช” แปลว่าพระราชอาผู้ทรงพระเยาว์ซึ่งหมายถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เสด็จขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ทรงเจริญพระชนมายุเพียง 15 พรรษา (คณะกรรมการดำเนินงานโครงการจัดสร้างพระมหามณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปมหาสุวรรณปฏิมากร วัดไตรมิตรวิทยาราม, 2552; ธีระพันธ์ ล.ทองคำ และคณะ, 2547) ในบางข้อมูลก็ระบุว่าแต่เดิมชื่อถนนนี้ตั้งพระราชหฤทัยจะพระราชทานชื่อว่า ถนนยุวราช หรือ ยุพราช เพื่อถวายพระเกียรติแด่เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ พระราชโอรส แต่เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสิ้นพระชนม์เสียก่อนเมื่อ พ.ศ. 2493 ด้วยพระชนม์เพียง 17 พรรษา จึงทรงแต่งตั้งให้เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเป็นองค์

รัชทายาทแทน และถนนนี้ก็ยังคงชื่อเดิม (เอ็ดเวิร์ด แวนรอย และวราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, 2549: 39) ในระยะแรกถนนเยาวราชเริ่มต้นตั้งแต่ถนนมหาไชย หน้าวังบูรพา ไปสิ้นสุดที่ถนนราชวงศ์ แต่ต่อมาได้ขยายต่อไปอีกจนถึงถนนเจริญกรุง (วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, 2542: 5377) และในปี พ.ศ. 2443 ก็ได้ขยายถนนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของชุมชนที่มีมากขึ้นเรื่อย ๆ (แน่นน้อย ศักดิ์ศรี. หม่อมราชวงศ์ และคณะ, 2532)

การตั้งชุมชนจีนในสำเพ็งตลอดจนการตัดถนนสายต่างๆ ที่ตามมาในแต่ละยุคไม่ว่าจะเป็นถนนราชวงศ์ ถนนแปลงนาม ถนนทรงวาด ถนนจักรวรรดิ ถนนพาดสาย ถนนอนุวงศ์ ถนนวรจักร ถนนพลับพลาไชย ฯลฯ ไม่ว่าจะเกิดจากการแก้ปัญหาตรอกซอกซอยที่แออัดให้กว้างขวาง สะอาด และปลอดภัย หรือตัดถนนเพื่อการขนส่งสินค้าที่สะดวกยิ่งขึ้นเพราะชาวจีนนิยมใช้เส้นทางบกมากกว่าทางเรือ หรือการตัดถนนเพื่อเชื่อมถนนสายหลักอย่างถนนเจริญกรุง และถนนเยาวราชเข้าด้วยกัน ส่งผลทำให้อาณาบริเวณของชุมชนชาวจีนที่หนาแน่นได้ขยายตัวกว้างใหญ่ขึ้น จากที่ดินบริเวณรอบ ๆ ที่รกร้างหรือเป็นหนองบึงก็ถูกถมและขยายให้เป็นชุมชน ที่สำคัญคือทำให้ที่ดินในบริเวณนี้และบริเวณใกล้เคียงได้รับการพัฒนา และมีราคาสูงขึ้น เพราะเมื่อถนนตัดผ่านไป ราชการหรือเอกชนเจ้าของที่ดินก็จะสร้างตึกแถวเพื่อให้ชาวจีนเช่าทำการค้า ยิ่งทำให้ย่านเยาวราชทวีความสำคัญในฐานะเป็นย่านการค้า เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบของสถานบันเทิง โรงแรม โรงระบำ บ่อนการพนัน โรงยาฝิ่น โรงจิว พัฒนาต่อเนื่องเป็นโรงภาพยนตร์ และเป็นแหล่งอาหารที่มีชื่อเสียงตั้งแต่ระดับภัตตาคารจนถึงรถเข็นแผงลอยริมถนน แม้เยาวราชในแต่ละยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ไม่ว่าจะเป็รูปแบบการค้า ประเภทของสินค้า หรือเจ้าของกิจการ แต่เยาวราชก็ยังคงมีความเป็นแหล่งการค้า และแหล่งบันเทิงที่มีความเฉพาะตัว ทั้งร้านทอง ร้านอาหาร ร้านค้า ต่างปรับตัวให้ทันกับยุคสมัย ไม่เปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือดังเช่นหลายย่านที่เปลี่ยนแปลงไป

พัฒนาการของถนนในย่านนี้ จากตรอกสำเพ็งจนถึงถนนเยาวราชและกลายเป็นย่านเยาวราชอย่างในปัจจุบัน ทำให้ย่านไชน่าทาวน์ทำหน้าที่เสมือนสถานแรกรับคนจีนอพยพและจุดศูนย์กลางของชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ หรือในประเทศไทย คนจีนที่เข้ามาใหม่หรือเริ่มขยายครอบครัวใหญ่ขึ้น ก็ได้ขยายแหล่งที่อยู่อาศัยทำมาหากินออกไปเรื่อย ๆ ตามแนวการตัดถนนสายใหม่ ๆ ทำให้เกิดชุมชนจีนเพิ่มมากขึ้น เช่น บริเวณหัวลำโพง ถนนพระราม 4 บริเวณตลาดบางรัก บริเวณถนนท่าดินแดงจนถึงปากคลองสาน ฝั่งธนบุรี บริเวณตลาดพลู ฝั่งธนบุรี เป็นต้น รวมถึงเมื่อ

เกิดนโยบายการกลืนกลายชาติพันธุ์ กลุ่มลูกจีนที่เกิดในไทยได้รับสัญชาติไทย การผ่อนปรนทางกฎหมาย การเข้าเรียนในโรงเรียนไทย การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและการเมืองของชาวจีน กลุ่มคนจีนก็ได้กลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีน และเป็นคนไทยในที่สุด ยิ่งทำให้การขยายตัวของชุมชนชาวจีนมีมากขึ้น กระจายไปทั่วกรุงเทพฯ และปริมณฑล รวมถึงในต่างจังหวัด

ประวัติศาสตร์ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชที่กล่าวมาข้างต้นเป็นพัฒนาการในด้านความสำคัญของพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชที่มีต่อสังคมไทย ซึ่งเป็นความต่อเนื่องที่ส่งผลถึงเปลี่ยนแปลงย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในปัจจุบัน เช่น การสร้างรถไฟฟ้าใต้ดิน การเปลี่ยนมือผู้ถือครองที่ดินรายใหญ่ การสร้างอสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่ การวางผังเมืองบริเวณพื้นที่ต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์ การไล่รื้อชุมชน ฯลฯ และเมื่อพื้นที่แห่งนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ คนในสังคมก็จะจับตามองในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมซึ่งบรรจุความทรงจำทางประวัติศาสตร์ทั้งประวัติศาสตร์กระแสหลักของไทย ประวัติศาสตร์ชาวจีนโพ้นทะเลในสังคมไทย และประวัติศาสตร์คำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น ซึ่งรวมไปถึงทรัพยากรวัฒนธรรมความเป็นจีนที่ยังคงมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ในอีกทางหนึ่งประวัติศาสตร์และทรัพยากรทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังเป็นต้นทุน ที่มีทั้งคนในและคนนอกพื้นที่เลือกหยิบมาใช้เป็นเครื่องมือหรือวัตถุดิบในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

2.2 ชีวิตผู้คนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช

2.2.1 ชาวจีนโพ้นทะเลในสังคมไทย: จากคนจีนอพยพสู่คนไทยเชื้อสายจีน

พัฒนาการของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชและการขยายตัวของชุมชนชาวจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์การอพยพเข้าสู่แผ่นดินไทยของชาวจีน นับตั้งแต่ชาวจีนกลุ่มแรกที่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัย จากนั้นมาก็มีชาวจีนเริ่มเข้ามาในชุมชนแห่งนี้มากขึ้นเรื่อย ๆ

ชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยทำการค้าหรือรับราชการในประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาต่อเนื่องถึงกรุงธนบุรี ที่สำคัญคือในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์มีการอพยพของชาวจีนเข้าสู่ประเทศไทยอย่างต่อเนื่องและเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุที่พระมหากษัตริย์ไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีพระบรมราชโองบายส่งเสริมให้ชาวจีนเข้าเมืองเพื่อเร่งรัดการพัฒนาการค้าที่ผูกขาดโดยราชสำนัก (หวางเสี่ยวเยียน, 2530: 114)

ชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่เข้ามาในภาคกลางของไทยโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครจะมีด้วยกัน 5 กลุ่มภาษาพูด คือ แต้วจิว กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน ไทหล่า และแคะ เมื่อก่อนคนจีนเหล่านี้มาถึง ส่วนใหญ่ก็

จะมากขึ้นที่ทำเรือราชวงศ์ในเขตลำเพ็ง แล้วพักอาศัยอยู่กับญาติหรือคนรู้จัก หรือคนที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน เมื่อหางานได้ก็จะขยับขยายออกไป (ประภัสสร เสวิกุล, 2548) การอพยพย้ายถิ่นของคนจีนเข้าสู่ประเทศไทยมีด้วยกันหลายช่วง ส่วนใหญ่เป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุภัยพิบัติในประเทศจีน ต่วนลี่เซิง และคณะ (2540) ได้วิเคราะห์ว่าปัจจัยหลักที่ทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยมีอยู่ด้วยกัน 2 ปัจจัย ได้แก่

1. ปัจจัยผลักดันให้ชาวจีนอพยพออกจากประเทศจีน

- ความอดอยาก แห้งแล้ง มีภัยพิบัติทางธรรมชาติ
- ความเดือดร้อนจากภัยสงคราม ทั้งสงครามกลางเมือง สงครามกับต่างชาติ
- การเปิดเมืองท่า
- ต้องการความก้าวหน้าในชีวิต

2. ปัจจัยดึงดูดให้ชาวจีนอพยพมาประเทศไทย

- จีนพวกแรกเป็นพวกลูกเรือ มาหากินเพียงชั่วคราวต่อมาเห็นว่าค้าขายเจริญและใช้เวลาเดินทางมาน้อยกว่าประเทศอื่นจึงไม่กลับประเทศจีน
- ประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ ไม่รังเกียจคนต่างชาติ
- โครงสร้างเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนจากยังชีพเป็นการส่งออกจึงต้องการแรงงานมาก
- การชักชวนของญาติพี่น้อง

โดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไปสู่ระบอบสาธารณรัฐ หรือช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเกิดกระแสการอพยพครั้งใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้นชาวจีนจำนวนมากที่อพยพและหวังจะกลับไปบ้านเกิดเมื่อตั้งตัวได้ก็ต้องหมดหวังเพราะนโยบายของจีนคอมมิวนิสต์เรื่องการปฏิรูปที่ดินทำให้การกลับสู่บ้านเกิดเมืองนอนพร้อมความมั่งมีเป็นไปได้อีกต่อไป

จอห์น ครอว์เฟิต ตัวแทนของรัฐบาลอังกฤษในอินเดียซึ่งเข้ามาเจรจาการค้ากับประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2364 ถึง พ.ศ. 2365 (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) ได้ประมาณการจำนวนประชากรชาวจีนที่อพยพ ในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า ประชากรในกรุงเทพฯ มีประมาณ 50,000

คน และมากกว่าครึ่งเป็นคนจีน ยังมีจากอบ ทอมลิน หมอสอนศาสนาชาวอังกฤษซึ่งเข้ามาประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้บันทึกไว้ว่า ประชากรในกรุงเทพฯ มีเกือบ 80,000 คน ส่วนใหญ่เป็นคนจีน ลาว สยาม มอญ และชาวต่างชาติอื่นๆ (แย่งน้อย ศักดิ์ศรี. หม่อมราชวงศ์ และคณะ, 2532: 2-29) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่นๆ ได้บันทึกตรงกันถึงจำนวนประชากรจีนที่มีมากมายในกรุงเทพฯ และมีจำนวนมากกว่าชาวไทย เช่น พ.ศ. 2371 ในกรุงเทพฯ มีชาวจีนพักอาศัยอยู่ประมาณ 36,000 คน ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณสำเพ็ง ในช่วงปี พ.ศ. 2497 มีชาวจีนและคนจีนเกิดในไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณสำเพ็งและใกล้เคียงจำนวนถึง 265,441 คน ซึ่งมีจำนวนมากกว่าประชากรไทยในกรุงเทพฯ ในสมัยนั้น (ประภัสสร เสวิกุล, 2548) หรืองานวิจัยสภาพสังคมจีนในไทยของ จี วิลเลียม สกินเนอร์ (จี วิลเลียม สกินเนอร์ แปลโดย พรรณี ฉัตรบริรักษ์และคณะ, 2548) ได้ระบุว่าในช่วง ค.ศ. 1850 (พ.ศ. 2393) ในกรุงเทพฯ มีประชากรจีนเกินกว่า 300,000 คนแล้ว

ในปีพ.ศ. 2503 มีประชากรจีนที่เป็นคนต่างด้าวถึง 409,508 คน ไม่รวมผู้มีเชื้อชาติจีนที่เกิดในประเทศไทยโดยมีพ่อแม่หรือคนใดคนหนึ่งของผู้ให้กำเนิดเป็นชาวจีนต่างด้าว ซึ่งตามกฎหมายเหล่านี้คือผู้มีสัญชาติไทยเชื้อชาติจีน มีประมาณ 5 ล้านคน ซึ่งนับว่าสูงสุดในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2547) และในช่วงปี พ.ศ. 2540 ขณะที่ประชากรไทยมีราว 60 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นคนจีนทั้งจีนโพ้นทะเลและคนไทยเชื้อสายจีนอยู่ร้อยละ 10 หรือ 6 ล้านคนเศษ ซึ่งมีมากเป็นอันดับสองรองจากคนเชื้อสายไทย (อดุลย์ รัตนมันเกษม, 2551: 105-106)

จากข้อมูลจำนวนประชากรชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาวจีนและชาวไทยมีความสัมพันธ์ในเชิงพัฒนาการทางสังคมในด้านต่างๆ ร่วมกันมาตลอด และในปัจจุบันนโยบายของรัฐได้กลืนกลายเป็น “คนไทย” ไปแล้ว นับเป็นความสำเร็จในการดำเนินนโยบายปลูกจิตสำนึก “ความเป็นไทย” ต่อคนจีนที่มีมาอย่างยาวนานและนุ่มนวล ดังนโยบายของรัฐไทยในการกลืนกลายเป็นชาวจีนซึ่งเริ่มมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ไม่ว่าจะเป็น แนวพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงเริ่มตระหนักถึงการกลืนชาวจีนในปี พ.ศ. 2450 ทรงมีพระราชดำรัสว่า “เราถือว่าพวกจีนนั้นเหมือนไม่เป็นคนต่างประเทศแต่หากว่าจะเป็นพลเมืองเราส่วนหนึ่ง” (ขจัดภัย บุษบพัฒน์ อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์, 2549: 143-144)

ในสมัยรัชกาลที่ 6 แม้จะทรงวิพากษ์ชาวจีนในเชิงลบผ่านบทความ เช่น ยิวแห่งบูรพาทิศ โคลนติดล้อ แต่ก็ปรากฏว่ามีพระราชบัญญัติสำคัญที่ส่งเสริมนโยบายผสมกลมกลืน คือ การตั้ง

บรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีน การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร การประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติ (อมรา พงศาพิชญ์, 2549: 143-144)

ในสมัยรัชกาลที่ 7 มีการดำเนินนโยบายควบคุมการขยายตัวของเศรษฐกิจของคนจีนโดยทางอ้อม คือ การออกพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2470 และการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2474 เพื่อกีดกันมิให้คนจีนอพยพเข้ามาประกอบอาชีพแข่งกับคนไทย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลได้นำนโยบายชาตินิยมมาใช้เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คนไทย เป็นการลดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีนลง และเพื่อหาทางยื้อแย่งเศรษฐกิจกลับมาอยู่ในมือคนไทย (ขจัดภัย บุษพัฒน์ อ่างถึงใน ต่วน ลีเซิง และคณะ, 2540) ในสมัยต่อ ๆ มาเมื่อชาวจีนเหล่านี้มีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งจากรธุรกิจ โรงสี น้ำตาล ข้าว โรงเลื่อย ชาวจีนก็ได้รับการยอมรับในฐานะผู้มีส่วนในการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย ความรู้สึกเป็นชนกลุ่มน้อยก็ได้ลดลง รวมทั้งลูกหลานจีนในยุคต่อ ๆ มาได้รับการศึกษาและอบรมเรียนรู้วัฒนธรรมไทย ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารในบ้านมากขึ้น ภาษาจีนลดความสำคัญลง ลูกหลานจีนที่ประสบความสำเร็จในด้านเศรษฐกิจก็เข้าสู่เวทีการเมือง (อมรา พงศาพิชญ์, 2549) เมื่อชาวจีนในไทยได้รับการยอมรับ ลูกหลานจีนได้รับอิทธิพลจากความเป็นไทย และความคิดของชาวจีนที่ปรารถนาจะกลับประเทศจีนเริ่มหมดหวังเพราะเหตุผลทางการเมืองในประเทศจีนและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ชาวจีนในสังคมไทยจึงต้องยอมรับและปรับตัว ความเป็นจีนอพยพจึงถูกกลืนกลายเป็นคนไทยหรือคนไทยเชื้อสายจีนในที่สุด

อย่างไรก็ตามการกลืนกลายเป็นจีนดังกล่าวก็ไม่ได้มีความหมายความว่าความเป็นจีนสูญสลายหายไปโดยสิ้นเชิง อย่างที่จี วิลเลียม สกินเนอร์ (2548) นักวิจัยซึ่งเขียนตำราเกี่ยวกับจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้วิเคราะห์สังคมจีนในไทยเอาไว้ สกินเนอร์ได้กล่าวว่า สังคมไทยมีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการผสมผสานกลืนกลายเป็นแ่งวัฒนธรรม ศาสนาและลักษณะรูปพรรณ สีมัว ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลในเรื่องชนกลุ่มน้อยก็เอื้ออำนวยและกดดันให้ชาวจีนเต็มใจและจำเป็นที่จะต้องผสมผสานเข้าสู่สังคมและวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้เขาได้พยากรณ์ไว้ว่า ไม่นานนักเมื่อจำนวนชาวจีนอพยพลดน้อยลงอันเป็นผลจากความชราของผู้อพยพรุ่นเดิม ๆ และนโยบายลดจำนวนผู้อพยพชาวจีนของรัฐบาลไทย ชุมชนจีนในไทยก็จะสลายตัวและถูกกลืนกลายเป็นเข้าสู่สังคมและวัฒนธรรมไทยในที่สุด

แนวคิดของสกินเนอร์เมื่อนำมาวิเคราะห์กับชุมชนจีนในสังคมไทยในปัจจุบันจะพบว่าไม่ได้เป็นจริงตามนั้น ชุมชนของคนไทยเชื้อสายจีนหลายแห่งและวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงรักษารูปแบบวัฒนธรรมความเป็นจีนเอาไว้ได้ แม้จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้าง แต่ก็ทำให้เห็นว่าสังคมไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่สามารถยอมรับความหลากหลายของวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม รวมถึงวัฒนธรรมย่อยของแต่ละกลุ่มชนก็พยายามปรับตัว นำเสนอสู่สังคมทั้งในแง่ของการท่องเที่ยว หรือการใช้สิทธิมนุษยชนในการต่อรองเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมของกลุ่มตน หรือแม้แต่อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจของหลายที่ก็ทำให้วัฒนธรรมจีนดำรงอยู่ได้ และกลับยิ่งสำคัญมากขึ้น เช่น ในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งผู้นำทางการเมืองของจังหวัดเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน ในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งผู้นำทางการเมืองท้องถิ่นเป็นทายาทจีนโพ้นทะเล หรือในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีผู้นำทางการเมืองและเศรษฐกิจของจังหวัดเป็นชาวไทยเชื้อสายจีน วัฒนธรรมจีนหลายอย่างก็ถูกนำเสนอและสนับสนุนให้กลายเป็นจุดเด่นของจังหวัด รวมไปถึงอีกหลายจังหวัดทั่วประเทศ โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองที่ชาวจีนมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมือง

ความเป็นคนไทยเชื้อสายจีนจึงดำรงอยู่ในสังคมไทย อัตลักษณ์ความเป็นจีนในสังคมไทยได้รับการนำเสนออย่างต่อเนื่องในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวิถีชีวิตและสินค้าทางวัฒนธรรม ดังที่อมรา พงศาพิชญ์ (2549: 153) กล่าวว่า ปัจจุบันลูกหลานจีนเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยและเรียกตัวเองว่า “คนไทยเชื้อสายจีน” เพราะมีสัญชาติไทยจึงเป็นคนไทย แต่อยากจะอ้างความเป็นชาติพันธุ์จีน ศัพท์ “คนไทยเชื้อสายจีน” จึงแสดงความเป็นทวีลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ในเวลาปกติจะไม่มีการแสดงชาติพันธุ์ และทุกคนก็มองว่าตัวเองเป็นคนไทย แต่ในบางโอกาสการชี้ให้เห็นรากเหง้าก็ช่วยให้เกิดความชัดเจนขึ้นได้ สร้างความรู้สึกเป็น “พวก” เดียวกันเมื่อเจอจารุกิจหรือสร้างสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ พูดได้ว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์จีนในสังคมไทยไม่ได้มีนัยยะถึงการต่อสู้เชิงชาติพันธุ์เหมือนชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ชาวเขา หรือในต่างประเทศที่คนจีนเป็นพลเมืองชั้นสอง และถูกรังเกียจจากชนพื้นเมือง อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จีนในสังคมไทยจึงกลายเป็นเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง หรือการหวงแหน เสียตายรากเหง้าของบรรพบุรุษที่ค่อยๆ หายไปในแต่ละรุ่น

ประวัติศาสตร์การอพยพของชาวจีนสู่ประเทศไทยที่กล่าวมาทำให้เห็นพัฒนาการในการปรับตัวของชาวจีนโพ้นทะเลในยุคสมัยหนึ่ง จวบจนปัจจุบันที่การปรับตัวหรือการนำ “ความเป็นจีน” มาใช้ในหมู่ลูกหลานชาวจีนยังคงมีพลังอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลวัตทางวัฒนธรรมความเป็นจีน

ดังเช่นที่สะท้อนให้เห็นในกิจกรรมหรือปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในปัจจุบัน

2.2.2 หลากหลายชีวิตในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช

- ตำนานชีวิตต่างภาษาในชุมชนชาวจีน

นอกจากกลุ่มชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งนับว่าเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่แห่งนี้ยังเป็นที่รวมของกลุ่มชนที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่นี้ตั้งแต่แรกตั้งชุมชน หรืออพยพเข้ามาตั้งรกราก หรือเพื่อประกอบอาชีพ

กลุ่มคนที่อยู่ในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชมาพร้อมๆ หรือใกล้เคียงกับกลุ่มชาวจีน แต่มีประชากรเป็นจำนวนน้อยกว่าจนกลายเป็นชนกลุ่มน้อยของย่านไปมีด้วยกันหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มมุสลิม เห็นได้จากการสร้างมัสยิดโกษาอิศihak บนถนนทรงวาด กลุ่มชาวซิกข์หรือกลุ่มแขกอินเดียที่ตั้งบ้านเรือนประกอบอาชีพขายเพชรพลอยบริเวณย่านวัดเกาะ หรือขายผ้าย่านเว้งเลื่อนฤทธิ์ติดกับลำเพ็ญ กลุ่มคริสตังนิกายโรมันคาทอลิก ตั้งบ้านเรือนอยู่แถวโบสถ์กาลหว่าร์ ถนนโยธา ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้ารีตตามชาวฝรั่งเศสและชาวโปรตุเกสที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนั้นยังมีกลุ่มคนกลุ่มเก่าที่อาจไม่เหลือผู้คนแต่เหลือร่องรอยไว้ให้เห็นจนปัจจุบัน เช่น กลุ่มคนญวน จากประวัติศาสตร์พบว่ามีทั้งกลุ่มอพยพหนีภพภูมิมาพร้อมกับองเชียงซุน เจ้าเมืองเว้ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินมหาราช และกลุ่มที่อพยพมาพร้อมกับ องเชียงสือ ราชันต์ดา องเชียงซุน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เห็นได้จากการปรากฏวัดญวนมากมายในย่าน ไม่ว่าจะเป็น วัดอุภัยราชบำรุง วัดโลกานุเคราะห์ วัดกุศลสมาคร วัดมงคลสมาคม วัดชัยภูมิการาม วัดญวนเหล่านี้แม้จะสืบทอดการปฏิบัติศาสนกิจตามแบบอนันนิกายแต่ได้รับการอุปถัมภ์ดูแลจากชาวจีนในพื้นที่ รวมทั้งเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจของชาวจีนที่นับถือศาสนาพุทธ นิกายมหายานซึ่งมีลักษณะศาสนพิธีใกล้เคียงกับแบบจีนนิกาย รวมทั้งข้อมูลของเจริญ ตันมหาพราณ นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเยาวราชได้กล่าวไว้ในการเสวนาเรื่อง “เหลียวหลังแลหน้าถิ่นจีนตลาดน้อย” ณ ร้านหนังสือริมขอบฟ้าว่า (บรรยาย, 27 กันยายน 2556) ได้เคยสำรวจพบกลุ่มคนมอญอาศัยอยู่บริเวณย่านเว้งเลื่อนฤทธิ์ ถนนเยาวราชด้วย

ในปัจจุบันกิจกรรมทางวัฒนธรรมหลายกิจกรรมในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชนำประเด็นเรื่องความหลากหลายของกลุ่มคนมานำเสนอไม่ว่าจะเป็นการจัดนิทรรศการในงานตรุษจีนเยาวราช พิพิธภัณฑ์วัดไตรมิตรวิทยาราม การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ หรือการนำเสนอในวง

เสวนาของกลุ่มต่างๆ เป็นการย้ำถึงความเป็นพื้นที่ที่เป็นพหุวัฒนธรรมของย่านไชน่าทาวน์เยาวราช และเป็นจุดเด่นของพื้นที่ที่กลายเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของย่านและมีกลุ่มคน องค์กรต่างๆ นำไปใช้ตามวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

- แรงงานต่างถิ่น กับกระแสเงินโพ้นทะเลยุคใหม่

นอกจากกลุ่มคนหลากหลายในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชที่กล่าวมา ยังมีกลุ่มแรงงานที่เข้ามาประกอบอาชีพในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชอีกเป็นจำนวนมาก แต่เดิมแรงงานในย่านนี้ก็จะเป็กลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย เมื่อแรกเข้ามายังไม่มีทุนพอที่จะตั้งตัวก็จะใช้แรงงานหรือเป็นจับกังตามท่าเรือของเจ้าสัวหรือร้านค้าของชาวจีนที่เข้ามาอยู่ก่อน เมื่อเริ่มสะสมทุนพอสมควรก็นำมาใช้ประกอบกิจการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ จนสามารถตั้งตัวได้ เกิดการจ้างงานเช่นนี้เวียนไปเป็นวัฏจักร จนเมื่อทุกยุคที่รัฐบาลไทยเริ่มลดจำนวนการรับคนจีนเข้าประเทศ ประกอบกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้แรงงานที่แต่เดิมเป็นคนจีนหรือคนไทยในพื้นที่ เปลี่ยนเป็นการรับแรงงานจากต่างจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถือได้ว่าย่านไชน่าทาวน์เยาวราชเป็นแหล่งทำงานแหล่งใหญ่ของคนงานอีสาน แม้แต่เดิมจะเป็นการย้ายแรงงานตามฤดูกาล คือช่วงว่างจากการทำนา แต่ปัจจุบันแรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพฯ อย่างถาวร โดยเฉพาะอาชีพหญิงขายบริการซึ่งแต่เดิมเป็นอาชีพหญิงเงินกวางตั้งจากเมืองจีน สิ่งที่เป็นหลักฐานถึงจำนวนประชากรแรงงานจากต่างจังหวัดคือวันหยุด แต่เดิมเมื่อถึงเทศกาลตรุษจีนเยาวราชจะแหบร้าง แต่ในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเทศกาลสงกรานต์ที่ร้านต่างๆ จะปิดเพื่อให้แรงงานต่างถิ่นได้กลับบ้าน (พนิดา สงวนเสรีวานิช, 2540: 96; พรรษมล มังกรพิศม์, 2557c: 102-103) นอกจากนั้นในปัจจุบันยังพบว่าแรงงานต่างถิ่นเหล่านี้กลายเป็นเจ้าของกิจการขนาดเล็กเช่นรถเข็นขายอาหารที่มีอยู่ทุกซอกซอยในย่านเยาวราช หรือบางคนก็เป็นแรงงานที่รู้เรื่องราววัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ภาษาของชาวจีน สามารถสื่อสารภาษาจีน เล่าเรื่องราว อธิบายสินค้าต่าง ๆ ในร้านค้าได้ราวกับเป็นคนจีนเอง

นอกจากกลุ่มแรงงานต่างจังหวัดที่ส่วนใหญ่มาจากภาคอีสานแล้ว ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แรงงานจากต่างประเทศ เช่น พม่า ลาว กัมพูชา เข้ามาหางานทำในเมืองไทยเป็นจำนวนมาก ทั้งถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย สาเหตุเพราะแรงงานจากต่างจังหวัดเริ่มหายากขึ้น แรงงานต่างด้าวเหล่านี้จึงเข้ามาทดแทนแรงงานต่างจังหวัดเป็นจำนวนมาก จากการลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าแทบทุกร้านค้าจะต้องมีแรงงานต่างด้าว หลายร้านแรงงานเหล่านี้สามารถอธิบายขายสินค้าเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีนได้ เช่น การขายของแก่ปีซง ซึ่งกลุ่มแรงงานเหล่านี้สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหรือ

ผู้สอนวิธีให้กับผู้ที่มาแก้ปิง หรือบางคนก็สามารถพบตกแต่งกระดาษไหว้เจ้า บอกชื่อและอธิบายวิธีใช้กระดาษไหว้เจ้าชนิดต่างๆ ได้ ซึ่งนี้อาจจะเป็นพัฒนาการหนึ่งของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวจีนในสังคมไทยที่ตกไปสู่กลุ่มแรงงานต่างด้าวเป็นผู้สืบทอดแทนกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในสังคมไทยปัจจุบัน

ไม่ใช่แต่เพียงกลุ่มแรงงานต่างด้าวเท่านั้น ปัจจุบันยังพบว่ามีกลุ่มคนจีนที่อพยพมาจากประเทศจีน เข้ามาค้าขาย ประกอบธุรกิจทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ เนื่องจากจีนมีเป้าหมายใช้ไทยเป็นฐานการผลิตและกระจายสินค้า ทำให้ชาวจีนเข้ามาซื้อหรือเช่าอาคารเพื่อทำเป็นที่ส่งของ (สลิลามหันต์เชิดชูวงศ์, 2556: 242) โดยเฉพาะในย่านสำเพ็ง เวียงนครเขมร ตรอกอิสราณภาพ (เล่งบ้วยเอี้ยะ) คลองถม เวียงเลื่อนฤทธิ์ จากการพูดคุยกับพ่อค้าแม่ค้าที่ตั้งแผงลอยขายของนำเข้ามาจากเมืองจีน ประเภทสมุนไพร เสื้อผ้า เครื่องประดับพบว่าพ่อค้าแม่ค้าจีนเหล่านี้เป็นกลุ่มคนจีนแต่ใจ เข้ามาค้าขายด้วยวีซ่านักท่องเที่ยวเมื่อวีซ่าใกล้หมดอายุก็กลับไปประเทศจีน ส่วนบางกลุ่มก็เข้ามาตั้งรกรากค้าขาย และพบว่าในขณะนี้ ร้านค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนหลายร้านเปลี่ยนมือไปให้กับร้านค้าที่ประกอบธุรกิจโดยกลุ่มคนจีนเหล่านี้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นร้านขายอาหารแห่งที่นำเข้ามาจากประเทศจีน ร้านชาจีน ร้านขายเครื่องประดับประเภทหินสี ลูกปัด ร้านขายเครื่องสำอาง ร้านขายกีฬาข้อป ร้านขายเครื่องเขียน เป็นต้น

การเข้ามาของแรงงานต่างจังหวัด และแรงงานต่างด้าว ประกอบกับการขยายตัวของกรุงเทพฯ ออกไปย่านชานเมืองทำให้มีคำพูดกล่าวว่า คนเขาวราชไม่ได้นอนเขาวราช ซึ่งก็คือคนย่านเขาวราชไม่ได้พักอาศัยในย่านเนื่องด้วยความคับแคบของสถานที่ หรือต้องการที่อยู่อาศัยที่สะดวกสบายกว่าเดิม จึงปล่อยให้บ้านเรือนในย่านเขาวราชเป็นที่ประกอบธุรกิจและเป็นที่อยู่อาศัยของแรงงาน (ยอดแก้ว อักษรา, 2543: 19) เจริญ ตันมหาพราน นักเขียนและนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเขาวราช ยังได้กล่าวไว้ว่า คนเขาวราชไม่นอนเขาวราชเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเนื่องจากสถานที่คับแคบ จึงขยับขยายไปยังพื้นที่รอบนอกเพื่อความสะดวกสบาย และเหตุผลอีกประการคือเจ้าของกิจการหลายรายไม่อยากทนเห็นและทำให้ไม่สบายใจกับจำนวนสินค้าที่ค้างอยู่ในโกดังที่ไม่รู้ว่าจะกำไรหรือขาดทุน (พรหมมล มังกรพิศม์, 2557c: 102-103) บางกรณีก็นำไปสู่ปัญหาเรื่องการควบคุมดูแลชุมชนเก่าแก่ดั้งที่ วิศิษฐ์ เตชะเกษม แกนนำนุมนุชเวียงนครเขมร และ ศักดา สัจจะมิตร แกนนำนุมนุชเวียงเลื่อนฤทธิ์ (บรรยาย, 23 สิงหาคม 2556) กล่าวในการเสวนา “วิถี (ชาว) เวียงพันเพ็อง เศรษฐกิจกรุงเทพฯ” ว่ากรณีดังกล่าวเกิดกับชุมชนทั้งสองแห่ง เจ้าของอาคารบางรายปล่อยให้

ธุรกิจจากเงินเข้าค้าขายแทนทำให้ยากจัดการความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชนและขอความร่วมมือกับเจ้าของอาคารที่เป็นผู้เช่ายากขึ้น นำมาสู่ปัญหาการทำให้ชีวิตที่ผูกพันกับพื้นที่ และวัฒนธรรมหายไป ประเพณี พิธีกรรม หรือเทศกาลก็ต้องหายไป เพราะไม่มี "คนใน" พื้นที่สืบทอด

ชีวิตผู้คนทั้งที่หลงเหลือเพียงร่อยรอยประวัติศาสตร์ หรือยังมีชีวิตอยู่ในย่านไชน่าทาวน์ เยววราช ต่างเป็นผู้สร้างความหมายหรือประกอบสร้างอัตลักษณ์ให้กับพื้นที่ผ่านการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวถีชีวิตที่ดำเนินไปตามปกติ ซึ่งสะท้อนผ่านประเพณีพิธีกรรมในย่าน หรือเป็นการประกอบสร้างขึ้นเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาคุกคามชุมชน หรือเพื่อการท่องเที่ยว

นอกจากกลุ่มคนที่ผู้วิจัยนำเสนอไปข้างต้นเพื่อให้เห็นวิถีชีวิตในพื้นที่ ยังมีกลุ่มคนอื่นๆ อีกที่มีบทบาทสำคัญทำหน้าที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์ของย่านผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น นักวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขตสัมพันธวงศ์และเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย สมาชิกสภาเขตสัมพันธวงศ์ กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการเขตสัมพันธวงศ์และเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายและข้าราชการในสังกัด โดยเฉพาะฝ่ายพัฒนาชุมชน สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ วัดไตรมิตรวิทยาราม โรงเรียนในย่านไชน่าทาวน์เยววราช เช่น โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย โรงเรียนกุหลาบวิทยา โรงเรียนวัดจักรวรรดิ โรงเรียนวัดปทุมคงคา องค์กรเอกชนที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ เช่น หอศิลป์ธนาคารกรุงไทย สาขาเยววราช องค์กรเอกชนที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ เช่น สถาบันอาศรมศิลป์ บริษัทรับจัดงานเทศกาล หรือธุรกิจการค้าที่เข้าใช้ย่านไชน่าทาวน์เยววราชเป็นเวทีทางการตลาด เช่น บริษัทดีแทคที่เข้ามาสนับสนุนรถเข็นขายอาหารทรงงั่งจีน บริษัท ทูรูสร้างตู้โทรศัพท์สาธารณะเป็นรูปทรงงั่งจีน หรือบริษัทต่างๆ ที่มาออกร้านจัดกิจกรรมในเทศกาลตรุษจีน และเทศกาลกินเจ อีกกลุ่มคนที่น่าสนใจคือ กลุ่มคนที่สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่พื้นที่ทางกายภาพ แต่ผู้วิจัยมองว่าเป็นพื้นที่ความรู้เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์เยววราชได้อย่างมีประสิทธิภาพและแพร่หลาย จนกลายเป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรม และเครือข่ายอนุรักษ์ย่านเก่า เช่น เฟซบุ๊กไชน่าทาวน์เยววราชที่นำเสนอเรื่องราวเยววราชและขายสินค้าที่ผลิตในเยววราช เฟซบุ๊กชุมชนเจริญไชย เฟซบุ๊กชุมชนตรอกอิศรานุภาพ หรือแม้แต่การจัดเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็เป็นเวทีที่ทำให้กลุ่มคนทั้งคนในและคนนอกพื้นที่ได้ผลิตซ้ำและนำเสนออัตลักษณ์ของพื้นที่ทางหนึ่ง

2.3 จุดเปลี่ยนสำคัญของการก้าวเข้าสู่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชยุคปัจจุบัน

2.3.1 พัฒนาการการค้า การท่องเที่ยว ไชน่าทาวน์เยาวราช จากแหล่งการค้าของไทยสู่แหล่งท่องเที่ยวระดับโลก

การเกิดขึ้นและการขยายตัวของไชน่าทาวน์เยาวราชตั้งแต่ในอดีตเกิดจากการค้าขายจนกระทั่งในปัจจุบัน ไชน่าทาวน์เยาวราชก็ยังคงเป็นแหล่งค้าขายที่สำคัญของประเทศไทย นอกจากนี้แล้วไชน่าทาวน์เยาวราชยังได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกหน้าที่หนึ่ง ในฐานะที่เป็นดังพิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมจีนที่มีชีวิต ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่มีหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็น ศาสนสถานหลายศาสนา สถานที่ทางประวัติศาสตร์ แหล่งจับจ่ายสินค้า แหล่งการเรียนรู้ หรือพิพิธภัณฑ์ ตลอดจนแหล่งรวมสารพันอาหารที่มีชื่อเสียงระดับสากล

ไชน่าทาวน์เยาวราชเป็นแหล่งท่องเที่ยวมาเนิ่นนานก่อนยุคการท่องเที่ยวได้รับความนิยมเช่นในปัจจุบัน เพราะเยาวราชมีสถานบันเทิงจำนวนมาก ทั้งโรงภาพยนตร์ โรงงิ้ว ร้านอาหาร ภัตตาคารชื่อดัง แต่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวในฐานะถนนสายอาหารเริ่มมีชื่อเสียงขึ้นมาเมื่อสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ จัดโครงการ “Amazing Chinatown Yaowaraj” เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในปีอะเมซิงไทยแลนด์ 2541-2542 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และโครงการถนนคนเดินเชิญชวนประหยัดตามนโยบายกรุงเทพมหานคร โดยครั้งแรกจัดขึ้นในเดือนตุลาคม 2540 ใช้ชื่อโครงการว่า “เรายกฮ่องกงมาไว้ที่นี่” เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของไชน่าทาวน์เมืองไทย ครั้งที่สอง จัดโครงการถนนสายอาหารที่ยาวที่สุดในโลก ภายใต้แนวคิด มหกรรมอาหารรสเลิศ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2540 โดยร้านอาหารน่ารักร้านร่วมใจนำอาหารที่ขายในตอนกลางวันมาตั้งร้านขายริมถนนในตอนกลางคืน ครั้งที่สาม จัดขึ้นในเดือนธันวาคม 2540 เป็นการจัดงานส่งท้ายปีเก่าโดยใช้ชื่องาน “มหกรรมทองคำเยาวราชและของขวัญ” (ธีระพันธ์ ล.ทองคำ และคณะ, 2547) นับจากนั้นไชน่าทาวน์เยาวราชก็ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นำเสนออัตลักษณ์ด้านการเป็นถนนแห่งอาหารมาโดยตลอด และตอกย้ำด้วยการจัดงานมหกรรมอาหารปีละหลายครั้งจนถึงปัจจุบัน

ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชยังเป็น 1 ใน 4 แหล่งท่องเที่ยวสำคัญของกรุงเทพมหานคร (Top 4 Destination) ประกอบด้วย ราชประสงค์ จตุจักร เกษะรัตนโกสินทร์ และเยาวราช เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในรายการการท่องเที่ยว (checklist) ของชาวต่างชาติที่เดินทางมาเยือนกรุงเทพฯ และยังช่วยเติมเต็มคุณสมบัติของกรุงเทพมหานครที่ได้รับรางวัลการเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุดในโลก และเป็นเมืองน่าท่องเที่ยวอันดับ 1 ของเอเชีย (พิชัย ศิริจันทร์, 2557: 8-9) นอกจากนี้ย่านเยาวราช

ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำคัญของกรุงเทพฯ ดังที่ วรรณรัตน์ อุดมคุณธรรม ผู้บริหารโรงแรม เซี่ยงไฮ้ แมนชั่น ในย่านเยาวราช ได้กล่าวไว้ว่า

“เยาวราชคือย่าน *Tourist Experience* ... ถ้ามาเมืองไทยก็ต้องมาที่เยาวราชในฐานะ *Cultural Tourism* ของกรุงเทพฯ เมื่อเมืองหลวงของเราคือ *Hub* ด้านการท่องเที่ยวโลกทัศน์ของเยาวราชก็ถือเป็น *All in One Package* ของ *Cultural Tourism* ทั้งหมด เขานิยามมาลัมผัสถึงความเป็นอยู่ของคนไทยหรือคนกรุงเทพฯ จริงๆ ไม่ได้เป็นคนกรุงเทพฯ ที่อยู่ตามตึกหรือตามคอนโดมิเนียม ในแง่ของการเป็น *Day of Life*” (อดิศักดิ์ คุ่มจอหอ, 2557: 95)

นอกจากการทำหน้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในฐานะถนนสายอาหารแล้ว เทศกาลที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีน เยาวราชก็จะทำหน้าที่เป็นเวทีทางวัฒนธรรมที่นำเสนอภาพวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งมีความผูกพันกับเทศกาลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษและเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ในเทศกาลตรุษจีน การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์อย่างสวยงาม หรือความคึกคักของศาสนสถานจีนในเทศกาลกินเจ และเมื่อมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเยาวราชมากขึ้น สำนักงานเขตและสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธ์จึงร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนจัดงานมหกรรมเทศกาลตรุษจีนขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และบรรจุอยู่ในปฏิทินการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในปัจจุบันการจัดเทศกาลของชาวไทยเชื้อสายจีนเพื่อการท่องเที่ยวเริ่มขยายไปสู่เทศกาลอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง เทศกาลถือศีลกินเจ ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะการเสด็จพระราชดำเนินเยือนของพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์อย่างต่อเนื่องยิ่งทำให้ไชน่าทาวน์เยาวราชมีความโดดเด่นในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

2.3.2 ชุมประตูลิขิตพระเกียรติหกรอบพระชนมพรรษากับประตูลูกการท่องเที่ยวในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช

นอกจากจุดเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรมในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชดังที่กล่าวไปในข้างต้น การจัดสร้างชุมประตูลิขิตพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษาก็เป็นเหตุการณ์ที่สำคัญของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชซึ่งเป็นการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ความเป็นจีนในย่านชุมชนชาวจีนที่

สำคัญของประเทศ รวมถึงเป็นการสถาปนาพื้นที่สาธารณะให้กลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนในพื้นที่ไชน่าทาวน์เยาวราช

ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษาจัดสร้างขึ้นแทนวงเวียนน้ำพุโอเดียน (เป็นวงเวียนที่สร้างขึ้นหน้าโรงพยาบาลนครโอเดียนคนทั่วไปจึงเรียกววงเวียนแห่งนี้ตามชื่อโรงพยาบาลนคร) ดำเนินการก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2541 สร้างขึ้นเพื่อเป็นจุดหมายสำคัญของผู้มาเยือนย่านไชน่าทาวน์เยาวราช เป็นเสมือนประตูทางเข้าสู่ไชน่าทาวน์เหมือนเช่นไชน่าทาวน์อื่น ๆ ทั่วโลก และทำหน้าที่เป็นเวทีหรือศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของไชน่าทาวน์เยาวราชมาโดยตลอด

การจัดสร้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติแห่งนี้เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของกรุงเทพมหานคร ร่วมกับประชาคมไทยจีน โดยนายพิจิตต รัตตกุล ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ได้แต่งตั้งให้นายประยุทธ์ มหากิจศิริ สมาชิกวุฒิสภาเป็นประธานดำเนินการจัดสร้างซุ้มประตู เพื่อถวายเป็นราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 เป็นสัญลักษณ์แห่งความจงรักภักดี และความกตัญญูตทเวทิตาของประชาคมไทยจีนที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร รวมทั้งเป็นการสร้างสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญอีกแห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดไตรมิตรวิทยาราม ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำขนาดใหญ่ที่สุดในโลก

ไม่เพียงเท่านั้น ที่มาและแนวคิดการจัดสร้างซุ้มประตู ได้รวบรวมสิ่งมงคลถึง 9 ประการ หรือ “นวมหามงคล” ได้แก่

- 1) ซุ้มประตูนี้ก่อสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542
- 2) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อัญเชิญตราสัญลักษณ์งานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542 มาประดิษฐานที่ส่วนยอดของซุ้มประตู และที่พระปรมาภิไธยย่อ ภปร ยังหุ้มด้วยทองคำแท้น้ำหนัก 99 บาท
- 3) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานนาม “ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ๖ รอบพระชนมพรรษา” เพื่อความเป็นสิริมงคล

- 4) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานลายพระหัตถ์ภาษาจีน ชื่อชুমู่ประตูลิขิตพระเกียรติและพระนามาภิไธยเป็นภาษาจีนประดิษฐานที่ชুমู่ประตูลิขิตพระเกียรติ
- 5) ประธานาธิบดีเจียง เจ๋อ หมิน แห่งประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ชมแบบจำลองชুমู่ประตูลิขิตและโปรยข้าวตอก ดอกไม้ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่การก่อสร้างชুমู่ประตูลิขิต
- 6) คำว่า “เทียน” ในภาษาจีน จารึกอยู่บนแผ่นทองเหลืองประดับกลางชুমู่ประตูลิขิตด้านบน และที่มุมทั้งสี่ยังประดับด้วย “ค่างขาว” หมายถึงพลังแห่งสวรรค์ซึ่งจะเกื้อหนุนให้เกิดโชคลาภเพิ่มพูน
- 7) คำว่า “ตี้” ในภาษาจีน จารึกอยู่บนแผ่นทองเหลืองบนพื้นชুমู่ประตูลิขิตพระเกียรติ ตรงกับตำแหน่งของคำว่า “เทียน” และมุมทั้งสี่ของชুমู่ประตูลิขิตยังประดับด้วยต้นไผ่ หมายถึงแผ่นดินนี้จะปราศจากทุกข์ยาก มีแต่ความรุ่งเรือง ร่มเย็น และมีแต่คุณธรรม
- 8) น้ำพุขนาดใหญ่ ซึ่งติดตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าชুমู่ประตูลิขิตพระเกียรติ ที่บริเวณตำแหน่งหงส์แดงตามหลักฮวงจุ้ย หมายถึง จะอุดมไปด้วยลาภ ประดุจสายน้ำพุที่พวยพุ่งขึ้นสู่เบื้องบน
- 9) แท่นศิลาทั้งเก้าแท่น ซึ่งตั้งอยู่บริเวณด้านหลังชুমู่ประตูลิขิตพระเกียรติ บนตำแหน่งเต๋าตามหลักฮวงจุ้ย หมายถึง ความมั่นคงแข็งแกร่งตลอดไป

ภาพที่ 2 ตัวอักษรคำว่า "เทียน" แปลว่า "ฟ้า" ที่ชুমู่ประตูลิขิตพระเกียรติฯ

ภาพที่ 3 ตัวอักษรคำว่า "ดี" แปลว่า "ดิน" ที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ

นอกจากนั้นคณะกรรมการดำเนินการยังระบุด้วยว่าซุ้มประตูแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองในสมัยรัชกาลที่ 9 กรุงรัตนโกสินทร์ และหากนำตัวเลข 72 พระชนมพรรษามาบวกกันก็จะได้ 9 จึงนับว่า ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติแห่งนี้เป็ซุ้มประตูแห่งนวมทามงคลอย่างแท้จริง (คณะกรรมการโครงการดำเนินการจัดสร้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา, 2542: 26-31) ประกอบกับการสร้างข้อมูลความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่ว่า การที่ถนนเยาวราชมีลักษณะคดเคี้ยวผู้รู้ด้านศาสตร์ฮวงจุ้ยจึงกล่าวว่าถนนแห่งนี้มีลักษณะถูกต้องตามหลักทำเลมังกรทอง ถนนคดโค้งเปรียบเหมือนตัวมังกร อาคารตึกแถวสองข้างถนนเปรียบขุนเขา ตลอดแนวเป็นที่ซุมนุมร้านทองกว่าร้อยร้าน ถนนเยาวราชช่วงกลางเป็นท้องมังกร เหมาะกับธุรกิจด้านอาหาร บริเวณทางมังกรคือเวียงนาครเขษมที่ใช้โบกพัดแหวกว่ายน้ำ ก็เป็นแหล่งขายเครื่องปั้มน้ำชั้นนำของไทย ส่วนถนนวณิช 1 ที่ขนานไปกับถนนเยาวราช ก็คล้ายลูกมังกร ฉะนั้นบริเวณวงเวียนโอเดียนที่เป็นที่ตั้งของพระพุทธรูปทองคำ และเป็นจุดบรรจบของถนนเยาวราชกับถนนเจริญกรุง จึงเป็นดั่งหัวมังกรที่โดดเด่น สมควรที่จะสร้างมงกุฎเสริมพลังให้แก่มังกร นั่นก็คือซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติแห่งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มพลังมังกรให้กับทำเล นอกจากนี้ถนนเยาวราชยังเป็นเส้นทางเดินรถทางเดียว จากหัวไปหาง รถวิ่งไปมาทั้งคืน คล้ายกับมังกรที่มีชีวิตตรงกับกรเป็น “ทำเลเป็น” หรือทำเลที่มีชีวิต (ประภัสสร เสวิกุล, 2548: 76-77)

องค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ทำให้ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษากลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีผู้มาเยี่ยมชมเยือน ไม่ว่าจะมาถ่ายรูปลความงดงามของซุ้มประตู หรือมาทำพิธีรับพลังฟ้าดินตามข้อมูลความเชื่อที่เผยแพร่จากหน่วยงานรัฐหรือหนังสือแนะนำเที่ยวต่างๆ ที่สำคัญคือการใช้เป็นศูนย์กลางของท้องที่ซึ่งใช้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชไปโดยปริยาย ที่สำคัญ

คือการเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ใช้นำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชมาโดยตลอด การจัดสร้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษาจึงเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญ เหตุการณ์หนึ่งที่ต่อย้ำหรือผลิตซ้ำ และนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนของพื้นที่ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 4 ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ ยามค่ำคืนในช่วงเทศกาลตรุษจีน มีนักท่องเที่ยวมาถ่ายรูปและทำพิธีรับพลัง

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2.3.3 ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชกับรถไฟฟ้าใต้ดิน

โครงการเส้นทางเดินรถและสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน (MRT- Blue Line) ที่เริ่มต้นจากสถานีหัวลำโพงสู่บางแค ระยะทาง 14 กิโลเมตร ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ในเขตเมืองทั้งในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์และใกล้เคียงหลายแห่ง ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ที่มีผลกระทบในเขตเมืองอย่างจริงจังคือการสร้างสถานีวังบูรพา สถานีสนามชัย และสถานีวัดมังกรกมลาวาส (Aphantri Seetheetham, 2013: 113-114) โดยเฉพาะสถานีวัดมังกรกมลาวาสที่กินพื้นที่บริเวณถนนเจริญกรุง หน้าวัดมังกรกมลาวาส ทำให้ชุมชนบริเวณวัดได้รับผลกระทบโดยตรง หากมองในเชิงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการจัดระบบขนส่งมวลชน การพัฒนาระบบการเดินรถขนส่งมวลชนในเขตเมืองจะช่วยบรรเทาปัญหาจราจร ความสะดวกรวดเร็วในการเดินทาง ส่งเสริมเศรษฐกิจการค้าในย่าน และ

ส่งเสริมการท่องเที่ยวในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน (พรชมล มังกรพิศม์, 2557b: 74-75) กล่าวถึงย่านเยาวราชกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านคมนาคมในมุมมองธุรกิจไว้ในนิตยสาร เดอะคอมพานี (The Company) คอลัมน์ “เยาวราชใหม่ Dragon Rail Hub” ว่า ย่านเยาวราชผูกพันกับระบบคมนาคมขนส่งทางราง (Rail) มาโดยตลอด และระบบขนส่งประเภทนี้ก็เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้ย่านเยาวราชเปลี่ยนแปลงมาจนปัจจุบัน จุดเปลี่ยนครั้งแรกของย่านเยาวราชคือการเปิดใช้รางหลังสร้างถนนเจริญกรุงเสร็จ รางสายนี้วิ่งตั้งแต่บางคอแหลม ถนนตก มาตามถนนเจริญกรุง ถึงพระบรมมหาราชวัง การสร้างระบบรถรางในสมัยแรกนั้นเป็นปัจจัยที่ทำให้เยาวราชกลายเป็นศูนย์กลางการค้าขายที่สำคัญของกรุงเทพฯ จุดเปลี่ยนครั้งที่สองคือ การสร้างระบบรถไฟฟ้าใต้ดิน ซึ่งเยาวราชได้รับอานิสงส์จากการสร้างรถไฟฟ้ามหานครสายเฉลิมรัชมงคล ที่เปิดใช้งานในปี พ.ศ. 2547 มีสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินหัวลำโพงเป็นเหมือนประตูที่นำผู้คนจากพื้นที่ต่าง ๆ เข้ามาสู่อ่านเยาวราชได้สะดวกกว่าในอดีต รวมไปถึงการสร้างส่วนต่อขยายเส้นทางรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงิน จะเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่ทำให้การเดินทางเข้าถึงเยาวราชสะดวกมากขึ้น แก้ปัญหาที่จอดรถในพื้นที่จำกัด และสภาพการค้าขายและการท่องเที่ยวจะคึกคักกว่าเดิม อันเป็นผลต่อการเชื่อมต่อโครงข่ายรถไฟฟ้าบนดินและใต้ดินเข้าด้วยกัน เหมือนกับที่ย่านสยามสแควร์เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องมาจากการสร้างรถไฟฟ้าบีทีเอสในพื้นที่

หากมองในทางกลับกัน การสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินบริเวณดังกล่าวต้องแลกมาด้วยการรื้อถอนอาคารบ้านเรือนเพื่อสร้างสถานี ซึ่งอาคารส่วนใหญ่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ที่ชุมชนกล่าวว่ามีคุณค่าทรงจำร่วมกันมากับประวัติศาสตร์กรุงเทพมหานคร และประวัติศาสตร์ของชาวไทยเชื้อสายจีน นอกจากนี้ปัญหาการรื้อถอนอาคารดังกล่าวแล้ว ปัญหาที่ตามมาคือ ที่ดินหลายแห่งในบริเวณใกล้เคียงเส้นทางการเดินรถ เช่น ชุมชนเจริญไชย ชุมชนเวียงนาครเขมม ชุมชนเวียงเลื่อนฤทธิ์ ซึ่งนับเนื่องเป็นชุมชนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช แม้จะไม่ถูกรื้อถอนเพื่อสร้างเส้นทางและสถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน แต่ก็เกิดปัญหาเจ้าของที่ดินไล่รื้อชุมชน โดยเฉพาะกฎหมายผังเมืองของกรุงเทพมหานครเรื่องการควบคุมความสูงของอาคาร โดยใช้อัตราส่วน FAR (Floor Area Ratio) พื้นที่เยาวราชมีอัตราส่วน FAR เท่ากับ 7 ซึ่งหมายความว่าผู้ครอบครองที่ดินตามแนวรถไฟฟ้าสามารถสร้างอาคารสูงได้ 7 เท่าของพื้นที่ดิน (ตามปกติพื้นที่เมืองเก่าอัตราส่วนไม่ควรเกิน 5) (สลิลลา มหันต์เชิดชูวงศ์, 2556: 242) ที่ดินและคนในชุมชนเหล่านี้จึงตกอยู่ในภาวะล่อแหลมต่อการถูกไล่รื้อเพื่อหวังผลการพัฒนาที่ดินรองรับการรถไฟฟ้าใต้ดินเช่น ราชสกุลบริพัตรผู้เป็นเจ้าของที่ดินบริเวณชุมชนเวียงนาครเขมมไม่ต่อสัญญาสิทธิ

การเช่าให้แก่ชาวชุมชนเพื่อขายที่ดินผืนนี้ให้แก่นายทุนอสังหาริมทรัพย์ที่จะเข้ามาพัฒนาที่ดิน มูลนิธิ
 จุฬาลงกรณ์ - พันธุ์ทิพย์ เจ้าของที่ดินบริเวณชุมชนเจริญไชย ติดกับการสร้างสถานีรถไฟใต้ดิน สถานีวัด
 มังกรมลาวาส ปรับระยะเวลาสัญญาเช่าที่ดินให้น้อยลง ซึ่งคนในชุมชนเกรงว่าในที่สุดมูลนิธิอาจจะ
 ยกเลิกสัญญาเช่า หรือสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้บริหารจัดการที่ดินชุมชนเวียง
 เลื่อนฤทธิ์ เยื้องกับชุมชนเวียงนครเกษม ก็ไม่ต่อสัญญาเช่า ไล่คนในชุมชนออก และดำเนินการขาย
 ที่ดินให้แก่นายทุนเข้ามาบริหารที่ดิน แต่ในที่สุดชาวชุมชนก็ต่อสู้เรียกร้องจนได้สิทธิการเช่าที่ดิน
 กลับมา แม้แต่ชุมชนที่แทบจะไม่ได้รับผลโดยตรงอย่างชุมชนบริเวณรอบสถานีรถไฟฟาก็ตื่นตัวเพราะ
 เกรงต่อการเข้ามาของนายทุนที่เล็งเห็นประโยชน์ของการพัฒนาที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่ต่อ
 เนื่องมาจากเขตสาทร เขตบางรัก ซึ่งมีความพร้อมทั้งในแง่การคมนาคมและทัศนียภาพที่สวยงาม ใน
 อีกทางหนึ่งชุมชนก็เล็งเห็นถึงประโยชน์ของการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่จะส่งผลต่อชุมชนในอนาคต
 ด้วย อย่างไรก็ตามชุมชนหรือองค์กรหลายแห่งที่ได้รับผลทั้งเชิงบวกหรือเชิงลบต่างตื่นตัวต่อกระแส
 การเปลี่ยนแปลง มีทั้งการตั้งรับ ต่อต้าน คล้อยตาม ฯลฯ ตามผลประโยชน์ที่ตนอาจจะเสียหรือได้รับ

นอกจากผลกระทบจากการสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ในอนาคตยังมี
 โครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่อาจจะเกิดขึ้น 2 จุด ได้แก่ สะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา
 จากฝั่งถนนเจริญนคร ลาดหญ้า มาลงบริเวณปากคลองผดุงกรุงเกษม ใกล้กับวัดมหาพฤฒาราม และ
 ชุมชนตลาดน้อยที่เป็นย่านย่อยต่อเนื่องมาจากย่านไชน่าทาวน์เยาวราช และสะพานข้ามแม่น้ำ
 เจ้าพระยาบริเวณถนนราชวงศ์ไปยังถนนท่าดินแดงมาลงบริเวณที่ดินย่านสำเพ็ง ฝั่งราชวงศ์ ทั้งสอง
 โครงการแม้จะยังไม่เกิดขึ้น แต่ชุมชนที่ได้รับผลกระทบทั้งการถูกเวนคืน และการถูกกว้านซื้อที่ดินจาก
 นายทุนเพื่อพัฒนารองรับเส้นทางคมนาคม ก็เริ่มมีการคัดค้าน หรือตั้งรับกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลัง
 จะเกิดขึ้นทั้งในเชิงของกฎหมายสิทธิชุมชน และการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ภาพที่ 5 โครงการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินบริเวณชุมชนเจริญไชย ถนนเจริญกรุง

ภาพที่ 6 ป้ายที่ชาวชุมชนเวียงนครเขมขันธ์ค้านการขายที่ดินให้แก่นายทุน

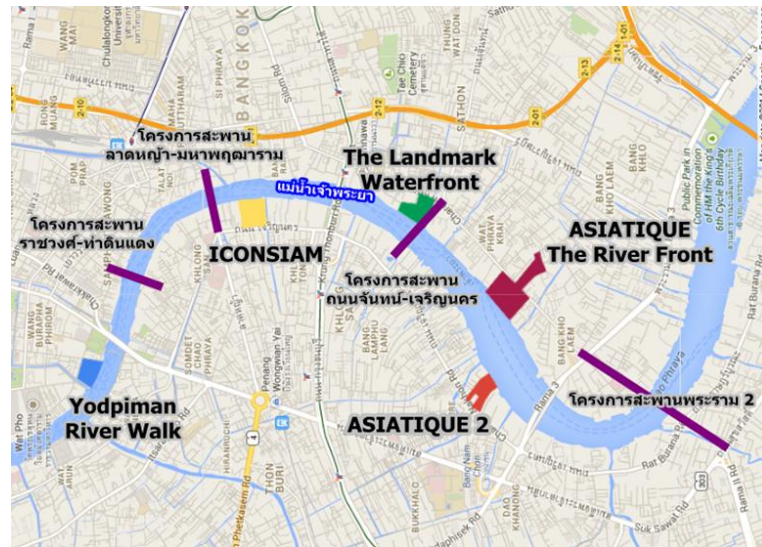

ภาพที่ 7 ป้ายคัดค้านโครงการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณ ถนนนราวงศ

ภาพที่ 8 แหล่งท่องเที่ยวประเภทศูนย์การค้าขนาดใหญ่ที่เกิดและกำลังจะเกิดขึ้นริมแม่น้ำเจ้าพระยา

(มหากาพย์ฉบับใหม่, 2558)

ภาพที่ 9 โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาและศูนย์การค้าขนาดใหญ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา (มหากาพย์ฉบับใหม่, 2558)

ภาพที่ 10 โครงการ THE ICON SIAM ริมน้ำเจ้าพระยาเอื้องกับย่านตลาดน้อย เยาวราช

ภาพที่ 11 สถานบันเที่ยงยามราตรีของชาวต่างชาติกำลังเกิดขึ้นหลายแห่งในย่านเยาวราช

จากเหตุปัจจัยดังที่ได้กล่าวมาทำให้ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในปัจจุบันเป็นเสมือนเวทีในการแสดงวัฒนธรรมความเป็นจีนที่หลากหลาย บุคคล องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างหยิบทุนทางวัฒนธรรมของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชออกมาใช้ในความหมายหรือในมุมมองตามแต่ที่ปัจเจกหรือกลุ่มองค์กรจะเลือก สร้าง นำเสนอ เพื่อตั้งรับ หรือปรับตัว ดังที่ได้แสดงออกผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ในรอบปี

บทที่ 3

เทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม: พื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์ของวัฒนธรรม

ความเป็นเงินในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช

จุดเปลี่ยนที่เกิดขึ้นดังกล่าวถึงในบทที่ 2 ทำให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องกับย่านเยาวราชพยายามตั้งรับปรับตัว หรือต่อต้านกระแสต่างๆ ที่ไหลบ่าเข้ามาในพื้นที่ ความพยายามที่จะอยู่รอด และได้รับประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในบริบทสังคมไทยปัจจุบันทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ เป็นจำนวนมากในห้วงเวลาที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชเป็นพื้นที่ที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางโดยทั่วไปว่ามีกิจกรรมทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเทศกาลงานประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งมีหลายเทศกาลใน 1 ปี และยังมีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของภาครัฐและเอกชนอีกหลายแห่ง ในบริบทสังคมปัจจุบันกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่เยาวราชทั้ง 2 กลุ่มข้อมูลที่ผู้วิจัยเลือกศึกษานี้สะท้อนข้อมูลทางวัฒนธรรมความเป็นเงิน และกระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นเงินที่มีหลายฝ่ายเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งคนในและคนนอกพื้นที่ เนื่องจากการเป็น “สถานการณ์เฉพาะ” ของการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่แต่ละกลุ่มประกอบสร้างความหมายและนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นเงินในแง่มุมต่างๆ โดยมีเป้าหมายเฉพาะของกลุ่มตนเพื่อให้ผู้ร่วมงานได้เลือกรับและตีความเพื่อมุ่งเป้าหมายให้คนและชุมชนอยู่รอดได้ในสังคมปัจจุบัน หรือเพื่อการ “รับ” หรือ “รักษา” ประโยชน์ที่จะเข้ามาถึง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลที่เป็นเทศกาลตามประเพณีเงินและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ในฐานะที่เป็นพื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นเงิน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 เทศกาลตามประเพณีเงินในย่านเยาวราช

ในประเทศไทย ภาครัฐ ชุมชน หรือองค์กรธุรกิจ ต่างใช้เทศกาลตามประเพณีเป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รูปแบบการจัดงานก็มีทั้งสืบสานตามประเพณีดั้งเดิม การหยิบยืมประเพณีวัฒนธรรมของที่อื่นมาปรับใช้ การผลิตซ้ำ การปรับปรุงของเดิม หรือการประดิษฐ์สร้างขึ้นมาใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เพื่อ

การกระตุ้นการตลาดของบริษัทห้างร้าน ที่น่าสนใจคือการใช้เป็นพื้นที่ประกาศตัวตนของชุมชนสู่สาธารณชน ให้ชุมชนมีข้อเสนอแนะที่ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดงานเทศกาลในย่านเยาวราช

การจัดงานเทศกาลที่จัดขึ้นทั่วโลกส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับประเพณีทางศาสนา (Liz Locke. Theresa A. Vaughan, 2009: 177) เทศกาลสำคัญที่จัดขึ้นในย่านเยาวราชก็เช่นเดียวกัน แม้ย่านเยาวราชจะมีเทศกาลที่จัดขึ้นตามประเพณีจีนจำนวนมาก แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตของเนื้อหาเฉพาะการจัดเทศกาลเชิงประเพณีจีนซึ่งมีนัยสำคัญในการจัดงาน โดยจำกัดข้อมูลเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2558 ซึ่งมีทั้งสิ้น 4 เทศกาล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สรุปเทศกาลที่จัดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในย่านเยาวราช

เทศกาล \ ผู้จัด	หน่วยงานราชการ	เว็มนาครเขมม	ตลาดน้อย	เจริญไชย
ตรุษจีน	/			
บ๊ะจ่าง	/	/		
ไหว้พระจันทร์	/	/		/
กินเจ	/		/	

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า การจัดเทศกาลตามประเพณีจีนในย่านเยาวราช จะมี 4 กลุ่มที่ เป็นผู้จัดงานเป็นประจำ แต่ทุกชุมชนก็จะไม่จัดทุกเทศกาล ยกเว้นงานที่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์หรือหน่วยงานราชการเป็นผู้จัด จากการเก็บข้อมูลจะพบว่าชุมชนหรือย่านย่อยทั้ง 3 ย่านในตารางข้างต้น จะเลือกจัดงานเทศกาลบางเทศกาลโดยมีเหตุผล 2 ประการ ได้แก่

- เทศกาลที่จัดขึ้น สามารถนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนตนได้อย่างเด่นชัด เช่น ชุมชนตลาดน้อยมีศาลเจ้าที่จัดเทศกาลกินเจตามประเพณีที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปอยู่แล้ว ผู้จัดจึงเลือกเทศกาลนี้นำเสนอในเชิงการท่องเที่ยว ชุมชนเจริญไชยเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการจำหน่ายกระดาษไหว้เจ้าจึงเลือกจัดเทศกาลไหว้พระจันทร์ซึ่งต้องใช้กระดาษไหว้เจ้าที่ต้องประดิษฐ์อย่างสวยงามเป็นจำนวนมาก

- เกิดเหตุการณ์ที่ชุมชนนั้นๆ ต้องเผชิญกับปัญหาบางประการ และชาวบ้านนำประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวตามเทศกาลมาใช้เป็นกลไกในการจัดการแก้ปัญหา

“เทศกาลตามประเพณีจีน” ในย่านเยาวราชทั้ง 4 เทศกาล ได้แก่ เทศกาลตรุษจีน เทศกาลบ๊ะจ่าง เทศกาลไหว้พระจันทร์ และเทศกาลกินเจ ไม่ได้เป็นเพียงงานที่จัดขึ้นตามประเพณี หรือเพื่อความรื่นเริง แต่ที่น่าสนใจคือการเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ผู้จัดงานทั้งคนในและคนนอกหลายกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้อง และทำให้มีกิจกรรมมากมายเกิดขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 เทศกาลตรุษจีน

เทศกาลตรุษจีน เป็นเทศกาลเฉลิมฉลองการเปลี่ยนศักราชใหม่ตามปฏิทินจันทรคติของจีน อยู่ในช่วงวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนอ้าย ตามปฏิทินจันทรคติของจีน ในอดีตช่วงเวลาดังกล่าวคือช่วงเปลี่ยนผ่านจากฤดูหนาวเข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิ เป็นการเริ่มต้นของฤดูกาลแห่งการเพาะปลูกหลังจากที่ต้องเผชิญกับอากาศหนาวเย็นมาเป็นเวลานาน เทศกาลตรุษจีนจึงเป็นเทศกาลที่สำคัญของชาวจีน ไม่ใช่เพียงแต่การเริ่มต้นปีใหม่แต่ยังเป็นนิมิตหมายของการเริ่มต้นการเพาะปลูกอันเป็นหัวใจหลักของสังคมเกษตร พิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้จึงเป็นการเฉลิมฉลองช่วงเวลาที่เหมาะแก่การเพาะปลูก และยังสร้างความมั่นใจให้แก่เกษตรกรว่าปีที่กำลังจะมาถึงนี้จะได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ แม้สังคมจะเปลี่ยนจากสังคมเกษตรไปสู่สังคมสมัยใหม่ที่มีรูปแบบเศรษฐกิจการค้าที่ซับซ้อนขึ้น ไม่ได้พึ่งพาฝนฟ้าอากาศเพื่อการทำนาเพาะปลูกเป็นหลักอีกต่อไป แต่แนวคิดเรื่องการใช้พิธีกรรมเพื่อการสร้างความมั่นคงของชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ก็ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

เทศกาลตรุษจีนของจีนแต่ละกลุ่มแต่ละภาษาอาจจะมีรายละเอียดเนื้อหาที่แตกต่างกัน แต่หลักๆ แล้ว ช่วงเทศกาลตรุษจีนจะมีกิจกรรมที่สำคัญ 3 วัน ได้แก่

วันจ่าย เปรียบเหมือนวันสุกดิบของเทศกาล เป็นวันที่ชาวจีนจะเตรียมของและอาหารสำหรับเช่นไหว้เทพเจ้า บรรพบุรุษ และผีไม่มีญาติ ก่อนหน้าวันจ่ายยังเป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านจะทำความสะอาดบ้านเรือน ร้านค้า รวมทั้งหิ้งบูชาเจ้าที่ เทพเจ้า และบรรพชน เพื่อเตรียมต้อนรับปีใหม่ รวมทั้งมีวันที่ทำพิธีส่งเทพเจ้าที่หรือเจ้าเตากลบขึ้นสู่สวรรค์ตามความเชื่อที่ว่าเทพเจ้าที่เหล่านี้จะกลับไปรายงานความประพฤติหรือความเป็นไปของบรรดาสมาชิกครอบครัวที่ตนคุ้มครองดูแลอยู่

วันต่อมาได้แก่ วันไหว้ หรือวันส่งท้ายปีเก่า เป็นวันที่ชาวจีนจะประกอบพิธีกรรมไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบรรพชน เริ่มตั้งแต่ช่วงเช้าจะไหว้เจ้าที่ ในบ้านคนไทยเชื้อสายจีนจะมีการตั้งอาหารคาวหวานเพื่อบูชาพระพุทธรูป และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ด้วย ช่วงกลางวันหรือก่อนเที่ยงจะตั้งโต๊ะเพื่อไหว้บรรพบุรุษ ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว และช่วงบ่ายจะตั้งเครื่องเช่นไหว้ที่พื้นเพื่อไหว้ผีไม่มีญาติ นอกจากนี้จะเชื่อว่าเป็นการเช่นไหว้ผีไม่มีญาติหรือวิญญาณสัมภเวสีแล้ว ยังมีความเชื่อว่าเป็นการไหว้

วิญญานของบรรดาพี่น้องหรือลูกบ้านอาที่อพยพออกจากประเทศจีนเพื่อมาแสวงหาโอกาสและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในแผ่นดินใหม่ แต่ไม่ประสบความสำเร็จและเสียชีวิตอย่างยากไร้อนาถา บางรายก็ต้องตายระหว่างการเดินทาง ไม่มีลูกหลานเช่นไหว้ ชาวจีนที่ร่วมชะตากรรมความยากลำบากด้วยกัน มาจึงตั้งเครื่องเช่นไหว้วิญญานเหล่านี้ การเช่นไหว้ในตอนบ่ายจึงมีนัยความผูกพันของจีนอพยพโดยเรียกดวงวิญญานที่มารับเครื่องเช่นไหว้ว่า “เจ๊กแปะ” (ลุงและอา) หรือ “เฮียตี้” (พี่น้อง)

นอกจากการไหว้สามช่วงเวลาดังที่กล่าวไปในข้างต้น บางครอบครัวจะไหว้ต้อนรับเทพเจ้าแห่งโชคลาภ (ไฉ่ซิงเอี้ยะ) ในช่วงเวลาค่ำอีกด้วย โดยเฉพาะในปัจจุบันการไหว้ต้อนรับเทพเจ้าแห่งโชคลาภแพร่กระจายมากขึ้น สังเกตได้จากการจำหน่ายชุดของไหว้ที่ผู้ชายจะเตรียมให้แบบกิ่งสำเร็จรูปสามารถหาซื้อได้ตามซูเปอร์มาร์เก็ตในห้างสรรพสินค้า รวมทั้งมีผู้รู้ อาจารย์หมอคุณฮวงจู้รับเชิญมาออกรายการโทรทัศน์บอกเล่าพิธีกรรมผ่านสื่อต่าง ๆ นอกจากการไหว้เทพเจ้าโชคลาภที่บ้านแล้ว บางครอบครัวจะไปไหว้เทพเจ้าตามศาลเจ้า หรือวัดจีนที่ถนนเคราพศรัทธา เช่น ที่วัดมังกรกมลาวาสจะมีพิธีกรรมสวดมนต์ข้ามปี มีพิธีไหว้รับเทพเจ้าโชคลาภและเทพองค์อื่นที่ลานหน้าอุโบสถ และจะมีการ “ไค้มั้งหรือคู้มั้ง” หรือการเปิดประตูโบสถ์ในช่วงเวลาข้ามปีเพื่อให้ผู้ศรัทธาเข้ามาปฎิบัติเพื่อความ เป็นสิริมงคลในวันปีใหม่ มีความเชื่อว่าใครที่เข้าไปปฎิบัติได้เป็นคนแรกจะโชคดี จากนั้นก็จะเข้าไปรับ ส้มและอั่งเปาเป็นขวัญถุงจากเจ้าอาวาส บางครอบครัวยังมีการทำพิธีไค้มั้งที่บ้าน โดยจะนำอักษรเงิน มงคลติดที่บ้านประตู และเชิญกระถางธูป และเทียนที่ยังไม่ดับจากโต๊ะไหว้รับเทพเจ้าโชคลาภเข้าบ้าน โดยมีความเชื่อว่าเป็นการเชิญเทพเจ้าแห่งโชคลาภเข้ามาบ้าน อวยพรให้ครอบครัวมีโชคลาภ โชคดี ตลอดปี

วันที่สามได้แก่ วันถือ วันเที่ยว หรือวันชีววิก คือวันเริ่มต้นปีใหม่เป็นวันที่ชาวจีนจะเดินทางไปเยี่ยมเยียนผู้อาวุโส หรือผู้ที่ตนเคารพรัก จะมีการแลกเปลี่ยนส้มกัน ผู้ไปเยี่ยมเยียนจะนำส้มไปมอบให้กับเจ้าบ้านเป็นการอวยพรให้โชคดีตามคำเรียกส้มในภาษาจีนซึ่งพ้องเสียงกับคำว่าโชคดี จากนั้นเจ้าบ้านก็จะนำส้มของตนแลกเปลี่ยนกลับไปเป็นการอวยพรกลับคืน นอกจากนั้นก็จะมีธรรมเนียมไปกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตาม ศาลสถานต่างๆ ที่ตนศรัทธาเพื่อขอพรในวันขึ้นปีใหม่

วันถือยังเป็นวันที่มีข้อห้าม ข้อปฏิบัติต่างๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลอีกหลายประการ เช่น ห้ามด่าทอกัน ห้ามกวาดบ้าน ห้ามทำของแตก เป็นต้น ตามแต่ความเชื่อของแต่ละบ้านหรือแต่ละกลุ่ม ในวันดังกล่าวยังเป็นช่วงเวลาของการเฉลิมฉลอง ท่องเที่ยวหรือพักผ่อนประจำปี กินเวลานับจากวันดังกล่าวไปอีก 15 วัน จึงเป็นวันเริ่มต้นการเพาะปลูกหรือทำกิจการต่างๆ ซึ่งในหลายประเทศที่มีชาว

จีนอพยพไปอาศัยหรือรับวัฒนธรรมจากจีนไปก็จะจัดงานเฉลิมฉลองกันอย่างสนุกสนาน บางครอบครัวที่เคร่งครัดมากก็จะต้องดูฤกษ์มงคลสำหรับการเริ่มต้นกิจการ

เทศกาลตรุษจีนไม่ใช่มีกิจกรรมเฉพาะในช่วง 3 วันนี้เท่านั้น หลังจากนั้นยังมีพิธีกรรมหรือขนบธรรมเนียมต่างๆ เกี่ยวเนื่องกับพิธีกรรมต้อนรับปีใหม่ซึ่งมีหลากหลายตามความเชื่อของแต่ละบ้าน เช่น วันที่สี่จะเป็นวันรับเทพเจ้ากลับจากสวรรค์ วันที่เจ็ดบางความเชื่อถือว่าเป็นวันคน หรือวันกำเนิดมนุษย์ มีธรรมเนียมประกอบอาหารจากผักเจ็ดชนิดที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น หัวผักกาดขาวหรือไชเท้า หมายถึง เป็นเจ้าคนนายคน ผักกาดขาวหรือแปะฉ่าย หมายถึง โชคลาภ เป็นต้น นำผักทั้งเจ็ดมาต้มรวมกันรับประทานกันในครอบครัว วันที่แปดเป็นวัน “ทิงกแซ” หรือวันเกิดเทพฟ้าดิน ซึ่งชาวจีนให้ความเคารพนับถือ บางครอบครัวก็จะนำเจดีย์น้ำตาลไปไหว้เทพฟ้าดินที่ศาลเจ้าแล้วนำเจดีย์น้ำตาลนั้นกลับมาตั้งบูชาที่หิ้งเจ้าที่ หรือนำมาประกอบอาหาร

เทศกาลตรุษจีนจะสิ้นสุดเมื่อเริ่มเข้าสู่วันที่สิบห้า ซึ่งชาวจีนเรียกว่าเทศกาลห้วงเซียวหรือเทศกาลโคมไฟ ซึ่งเป็นวันที่พระจันทร์เต็มดวงครั้งแรกในรอบปี ตามปฏิทินเกษตรถือว่าเป็นวันที่เริ่มต้นการเพาะปลูกในรอบปี จึงมีอีกชื่อเรียกว่าเทศกาลชานา บางท้องถิ่นจึงเฉลิมฉลองเทศกาลนี้อย่างยิ่งใหญ่เพราะถือเป็นเทศกาลแรกในรอบปี และเป็นนิมิตหมายที่ดีในการเริ่มประกอบกิจการงานต่างๆ

เทศกาลตรุษจีนเยาวราชเป็นเทศกาลหนึ่งที่เกิดขึ้นในยุคฟื้นฟูความเป็นจีน จากการเฉลิมฉลองในครอบครัวพัฒนาเป็นงานระดับท้องถิ่นจนกระทั่งเป็นงานระดับชาติ เช่นเดียวกับเทศกาลตรุษจีนในอีกหลายแห่ง

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงปีพ.ศ. 2555-2558 พบว่าเทศกาลตรุษจีนในย่านเยาวราชที่จัดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ มีเพียงงานเทศกาลที่ภาคราชการจัดขึ้น ผู้จัดได้แก่ สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์และคัดเลือกประธานจัดงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นกรรมการสภาเขตสัมพันธวงศ์ เป็นผู้จัดงานเวียนกันไป และยังมีหน่วยงานราชการอื่นๆ ร่วมจัดงานด้วย เช่น กรุงเทพมหานคร สถานีตำรวจนครบาลพลับพลาไชย กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวมถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร สมาชิกสภาเขต เขตสัมพันธวงศ์ และนักธุรกิจในย่านเยาวราช อย่างไรก็ตาม ทุกๆ ปี ประธานจัดงานผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครและผู้เกี่ยวข้องมักจะกล่าวข้ามคำกราบบังคมทูลรายงานในช่วงพิธี

การเปิดเทศกาล การแกล่งข้าว หรือระบุในแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ว่า งานเทศกาลตรุษจีนเยาวราช เป็นงานที่จัดขึ้นโดยประชาคมเยาวราช

รูปแบบของการจัดงานเทศกาลตรุษจีนมีบริษัทแถมมีเป็นออร์กาไนเซอร์ออกแบบและดำเนินงาน ซึ่งโดยภาพรวมกิจกรรมจะมีลักษณะคล้ายกันทุกปี ยกเว้นรายละเอียดปลีกย่อย เช่น แนวคิดหลักของงาน (theme) การตกแต่งสถานที่ หรือกิจกรรมกระตุ้นการท่องเที่ยวจะเปลี่ยนแปลงไป จากข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยรวบรวมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 - พ.ศ. 2558 กล่าวได้ว่า งานเทศกาลมีรูปแบบที่ตายตัว สามารถแบ่งพื้นที่การจัดงานได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ พื้นที่ทางการ พื้นที่ความรู้ และพื้นที่การตลาด

3.1.1.1 พื้นที่ทางการ: ศูนย์กลางเยาวราช ศูนย์กลางเทศกาลตรุษจีนเยาวราช

พื้นที่ทางการที่ใช้ประกอบพิธีและเป็นศูนย์กลางของการจัดงาน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของเทศกาลที่ถูกประกอบสร้างขึ้น คือบริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา ใช้ตั้งพลับพลาธิบดีเจ้าฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีซึ่งเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานเปิดงานและทอดพระเนตรงานออกร้านขององค์กรและร้านค้าต่าง ๆ จากนั้นจะเสด็จพระราชดำเนินเยือนสถานที่ต่างๆ ในย่านเยาวราชตามที่คณะกรรมการเตรียมการถวาย (ยกเว้นบางปีจะมีพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่นเสด็จพระราชดำเนินด้วย เช่น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเมื่อปี พ.ศ. 2555)

การจัดงานทุกปีคณะกรรมการจัดงานจะจัดการแสดงถวายเพื่อทอดพระเนตร โดยหลักแล้วจะแบ่งเป็นการแสดงศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทย และการแสดงศิลปวัฒนธรรมจากประเทศจีน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน และสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำประเทศไทย บางปีรัฐบาลจีนก็จะมอบของที่ระลึกให้แก่ประเทศไทย เช่น การมอบสิงโตหินหยกขาว 1 คู่ ให้ประเทศไทยเนื่องในโอกาสการจัดงาน “เทศกาลตรุษจีน ไซ่น่าทวน์เยาวราช 80 พรรษา มหาราชัน” ประจำปีพ.ศ.2550 ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา ในงาน “เทศกาลตรุษจีนร่วมสมัย เยาวราชร่วมใจ 84 พรรษามหามงคล” ประจำปีพ.ศ. 2554 รัฐบาลจีนน้อมเกล้าฯ ถวายกระต่ายหยกขาว สูง 1.8 เมตร หนัก 1.8 ตัน เนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีพระชนมายุครบ 7 รอบ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา หรือในงาน “เทศกาลตรุษจีนเยาวราช 2558 มะแมเบิกฟ้า

มหามงคล พูนผลเยาวราช” รัฐบาลจีนน้อมเกล้า ฯ ถวาย แปะสามตัวแกะสลักจากหินหยกขาว น้ำหนัก 3 ตัน สัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ตั้งไว้ที่ซุ้มประตูแห่งนี้เช่นทุกครั้งที่ผ่านมา

นอกจากบริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษาจะเป็นพื้นที่ ประกอบพิธีเปิดงานแล้ว ก่อนและหลังพิธีเปิดทางสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์จะจัดเจ้าหน้าที่มาคอย อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาทำพิธี “ขอความเป็นสิริมงคล” บริเวณซุ้มประตูแห่งนี้ เจ้าหน้าที่จะจัดกลุ่มให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้าไปยืนใต้ซุ้มประตูจุดที่มีป้ายทองเหลืองตัวอักษร “ดี” หรือ “ดิน” ใต้ป้ายทองเหลือง “ที” หรือ “ฟ้า” (หากมีพลับพลาที่ประทับตั้งอยู่ ก็จะยืนเยื้องออกมา ข้างหน้า) จากนั้นจะให้ผู้เข้าร่วมทางแขนออก เหยงหน้ามองไปที่ป้ายอักษร “ที” เพื่อรับพลังฟ้า ก้ม หน้าไปที่ป้ายอักษร “ดี” เพื่อรับพลังดิน และหันไปที่มณฑปวัดไตรมิตรวิทยารามที่ประดิษฐานหลวง พ่อทองคำที่ใหญ่ที่สุดในโลก กวักมือโอบแขนเข้าหาตัวเพื่อเรียกสิริมงคล และรับพลังฮวงจุ้ย จาก สัญลักษณ์มงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ บริเวณนั้น จากนั้นก็เดินไปที่สิงโตหินหยกขาวทั้งด้านซ้ายและ ขวาแล้วลูบไปที่ตัวสิงโต ลูกสิงโตหรือลูกบอลของสิงโต บ้างก็ลูบแล้วทำท่าโกยเข้ากระเป๋าเงินเป็นนัย ว่าโชคลาภเงินทองจากสิงโต จากนั้นเจ้าหน้าที่จะประชาสัมพันธ์ให้ผู้เข้าร่วมพิธีร่วมบริจาคเงินเพื่อ ซ่อมแซมซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ และแจกป้ายอวยพรเป็นภาษาไทยและภาษาจีน มีชื่อของผู้ว่า ราชการกรุงเทพมหานครอยู่ข้างใต้คำอวยพรแบบเดียวกับที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาเขต ในย่านเยาวราชทั้งเขตสัมพันธวงศ์และเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายมักจะทำแจกให้กับประชาชนไปติดตาม บ้านในย่านนี้ ในช่วงเทศกาลตรุษจีน นอกจากนั้นแต่ละปีท่าทางการประกอบพิธีกรรมกวักโชคลาภก็ จะเปลี่ยนแปลงไป เช่น ปี 2558 เจ้าหน้าที่ให้นักท่องเที่ยวทำท่าเหมือนว่ายนํ้าท่าพริสสไตล์บ้าง ให้กวัก ด้วยมือเดียวบ้าง เป็นการสร้างสีสันให้นักท่องเที่ยวที่มาร่วมงาน รวมถึงสื่อยังนำเสนอกิจกรรม ดังกล่าวว่าเป็นกิจกรรมที่คนจีนต้องทำพิธีนี้ทุกปี

ภาพที่ 12 บรรยากาศของผู้เข้าร่วมพิธีกั๊กเรียกพลึงสิริมงคลที่บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ

ภาพที่ 13 ผู้เข้าร่วมพิธีกั๊กพลึงสิริมงคลนำกระเป๋าสตางค์ไปลูบที่สิงโตหินเพื่อเรียกทรัพย์

พิธีกรรมดังกล่าวได้รับความนิยมจากผู้ที่มีร่วมงานตรุษจีนเยาวราชเป็นจำนวนมาก ทุกปีจะมีคนมาร่วมพิธีกรรมนี้ตั้งแต่วันเตรียมงาน เจ้าหน้าที่ที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีกล่าวว่า ได้รับการแนะนำขั้นตอนพิธี และความหมายสิริมงคลจากซินแสฮวงจู้ยู่ท่านหนึ่ง ช่วงวันเวลา

ธรรมดาที่สามารถรับพลังได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นช่วงเทศกาลตรุษจีน รูปแบบพิธีกรรมดังกล่าวอาจจะไม่เคยมีมาก่อน เป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นมาจากพื้นฐานความเชื่อเรื่องศาสตร์ฮวงจุ้ย พลังงานฟ้าดิน สัญลักษณ์สิริมงคล ผสมผสานกับความศรัทธาและความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่อดวงคำวัดไตรมิตรวิทยาราม รวมถึงพลังจากการประชาสัมพันธ์ข้อมูลเรื่องฮวงจุ้ยมังกรอันเป็นมงคลของพื้นที่เยาวราชที่เผยแพร่ผ่านสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง และได้รับการรับรองจากราชการว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของการมาเยือนย่านเยาวราช เห็นได้จากการจัดเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์มาคอยให้บริการและเป็นผู้นำการประกอบพิธี หรือการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อกระแสหลัก และป้ายประชาสัมพันธ์ เช่น งานเทศกาลตรุษจีนปี พ.ศ. 2557 ประชาสัมพันธ์ว่า “รับพลังต้อนรับปีใหม่จากซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ” (ป้ายแผนที่บอกทาง มีทำแผนที่รูปมังกร) หรือการนำเสนอข่าวว่า

“ไฮไลต์การรับพลังต้อนรับปีใหม่จากซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา เพื่อความสุขสมบูรณ์ตลอดปีและเสริมมงคลชีวิต” (เยาวราชจัดตรุษจีน 57, 2557)

ที่น่าสนใจคือเนื้อหาการแถลงข่าวของรองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นางผุสดี ตามไท เมื่อครั้งที่จัดแถลงข่าวการจัดงานเทศกาลตรุษจีน 2557 ระบุว่า

“งานตรุษจีนเยาวราช ถือเป็นงานฉลองเทศกาลตรุษจีน ที่จัดขึ้นยิ่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และมีชื่อเสียงต่อเนื่องมากกว่า 20 ปี โดยในปีนี้ได้รับการสนับสนุนและร่วมมือเป็นอย่างดีจากภาครัฐและภาคเอกชน ร่วมจัดกิจกรรมเต็มพื้นที่ โดยมุ่งหวังให้เป็นการสืบทอดประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามสู่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป ประกอบกับเรื่องของความเชื่อ และความเป็นสิริมงคลของคนเชื้อสายจีน ซึ่งทุกปีจะเดินทางมาเสริมสิริมงคลที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ งานตรุษจีนเยาวราช 2557 จะคึกคักไม่น้อย โดยคาดว่า มีผู้สนใจร่วมงานมากมายเหมือนปีที่ผ่านมา และจะเป็นงานสำคัญที่สร้างความสุขให้กับคนไทยอีกครั้ง” (เยาวราชจัดตรุษจีน 57, 2557)

จากคำแถลงข่าวการจัดงานข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมดังกล่าวถูกอ้างอิงความศักดิ์สิทธิ์และประทับรับรองว่าเป็นพิธีกรรมของคนเชื้อสายจีน ที่จะเดินทางมาทำพิธีที่ซุ้มประตูแห่งนี้ทุกปี การรับรองโดยหน่วยงานของราชการระดับรองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และการผลิตซ้ำ

จากสื่อกระแสหลักทำให้พิธีกรรมนี้ได้รับความนิยมมากขึ้นทุกปี และอาจกล่าวได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม ไม่ใช่เพียงแค่เดินชมหรือจับจ่ายซื้อของแต่เพียงอย่างเดียว

กิจกรรมที่กล่าวถึงทั้งหมดจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี มีเปลี่ยนแปลงบ้างในรายละเอียดปลีกย่อย แต่หลักๆ จะเห็นว่าผู้จัดได้สร้างพื้นที่ในส่วนนี้ให้เป็นพื้นที่พิธีการ หรืออาจกล่าวได้ว่าพยายามประกอบสร้างหรือผลิตซ้ำให้บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา เป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวในย่านเยาวราช และยังทำให้ซุ้มประตูแห่งนี้เป็นภาพจำหรือเป็นตราสินค้าของพื้นที่เยาวราชอีกด้วย

3.1.1.2 พื้นที่ความรู้: การนำเสนอชุดความรู้เรื่อง “จีน” บนถนนเยาวราช

ส่วนที่สองได้แก่พื้นที่ความรู้ เป็นพื้นที่สำคัญของงานที่ผู้จัดงานจะสร้างสรรค์ให้มีความแตกต่างกันไปในแต่ละปี บริษัทเทอร์กาโนเซอร์ (ช่วงที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูล บริษัทที่ผ่านการประมูลคือบริษัทแกรมมี่) ที่ผ่านการประมูลจากสำนักงานเขตและสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ เป็นผู้ดำเนินการ ในแต่ละปี ผู้จัดงานจะเปลี่ยนแนวคิดการนำเสนอเนื้อหา แต่ก็จะมีประเด็นหลักๆ เกี่ยวกับความเป็นเยาวราชในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความหลากหลายของผู้คนในย่านเยาวราช เกี่ยวกับความเป็นคนไทยเชื้อสายจีน เช่น การตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย วัฒนธรรมประเพณีของคนไทยเชื้อสายจีน เกี่ยวกับความเป็นจีนโดยภาพกว้างเพื่อสื่อถึงความ เป็นจีน เช่น จั๊กป๊กกิ้ง โต๊ะอาหารราชสำนักราชวงศ์ชิง ศาสตร์ฮวงจุ้ย โหงวเฮ้ง และยังมี การนำเสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการทูตของไทยและจีนสอดแทรกอยู่ในพื้นที่ด้วยทุกปี และกิจกรรมที่ขาดไม่ได้คือกิจกรรมหนึ่งคือกิจกรรมเทิดพระเกียรติพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งแต่ละปีจะมีรายละเอียดที่เหมือนและแตกต่างกันไป นอกจากกิจกรรมที่หน่วยงานราชการและบริษัทเทอร์กาโนเซอร์เป็นผู้จัดแล้ว ในพื้นที่ความรู้ยังมีสถาบันการศึกษาหรือองค์กรวิชาการมาจัดนิทรรศการและเสนอผลงานทางวิชาการของตนในงานเทศกาลตรุษจีนเยาวราชอีกด้วย

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าจากการเก็บข้อมูลภาคสนามเทศกาลตรุษจีนเยาวราชช่วงปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2558 การจัดงานมีรูปแบบหลักที่คล้ายกัน เช่น การจัดสถานที่ แนวคิดหลัก แต่ในแต่ละปีจะมีรายละเอียดเนื้อหาที่ต่างกันโดยเฉพาะข้อมูลในนิทรรศการ หรือ กิจกรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- นิทรรศการความเป็นจีน ความเป็นเยาวราชในเทศกาลตรุษจีนเยาวราช

การจัดงานเทศกาลตรุษจีนเยาวราชทุกปี ผู้จัดจะนำเสนอข้อมูลความเป็นจีน หรือความเป็นเยาวราช โดยเสนอผ่านนิทรรศการหรือกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม ในแต่ละปีมีรายละเอียดที่ต่างกันดังนี้

เทศกาลตรุษจีนเยาวราชประจำปี พ.ศ. 2555 หรือ “เทศกาลตรุษจีนเยาวราช 2555 มังกรทองเบิกฟ้ามหาโชค” ผู้จัดงานจัดนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของเยาวราชบริเวณทางเดินข้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ นำเสนอ 3 หัวข้อ จัดแสดงในรูปแบบป้ายวงกลมมีรูปสถานที่และวิถีชีวิตในย่านเยาวราชพร้อมคำบรรยาย

หัวข้อแรก ได้แก่ “จากแผ่นดินใหญ่สู่ถนนสายมังกร” นำเสนอประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราช มีภาพถนนเยาวราชและถนนอื่นๆ ในย่าน เช่น ถนนเจริญกรุง ในอดีต แสดงให้เห็นความกว้างขวาง ความทันสมัยและความคึกคักของย่านเยาวราชตั้งแต่ในอดีต และนำเสนอเนื้อหาในป้ายนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติการสร้างชุมชนเยาวราชและถนนเยาวราช

หัวข้อที่สอง ได้แก่ “สายสัมพันธ์ไทย-จีน สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน” นำเสนอความสัมพันธ์ของประเทศไทยและจีนทั้งในด้านการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูต เศรษฐกิจการลงทุนและความร่วมมือด้านวัฒนธรรม เน้นนำเสนอภาพและข้อมูลพระบรมวงศานุวงศ์ของประเทศไทยที่เคยเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศจีน เช่น ภาพสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินทรงตรวจแถวทหารกองเกียรติยศของประเทศจีนที่ตั้งแถวต้อนรับ ณ ลานศาลาประชาคม กรุงปักกิ่ง ภาพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมารครั้งเสด็จเยือนประเทศจีน และทรงมีพระราชปฏิสันถารกับอดีตประธานาธิบดี เจียงเจ๋อหมิน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนกำแพงเมืองจีน และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์อัครราชกุมารีทรงกู่เจิงในงานคอนเสิร์ตสานสัมพันธ์สองแผ่นดินที่ประเทศจีน มีภาพผู้นำประเทศจีนที่เคยเดินทางมาเยือนประเทศไทย ได้แก่ ภาพนายเติ้งเสี่ยวผิงเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ภาพอดีตประธานาธิบดีเจียงเจ๋อหมินเดินทางมาเยือนประเทศไทยและทำพิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้แบบจำลองซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษาเพื่อความเป็นสิริมงคลในช่วงเวลาที่มีแผนดำเนินการจัดสร้าง

ทั้งนี้ผู้จัดได้นำเสนอภาพและข้อมูลการเสด็จพระราชดำเนินเยือนย่านเยาวราชเนื่องในเทศกาลตรุษจีนของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีไว้ในหัวข้อนี้ด้วย

หัวข้อสุดท้ายคือ “ถนนศรีทธา ถนนแห่งชีวิต” ข้อมูลที่นำเสนอแบ่งเป็น 3 ประเด็นย่อย ได้แก่ “ถนนแห่งศรีทธา” นำเสนอภาพศาสนสถานจีนในย่านเยาวราช ภาพสี่ส้นถนนเยาวราช ช่วงเทศกาลตรุษจีน ภาพมณฑปหลวงพ่отองคำ วัดไตรมิตรวิทยาราม และภาพซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษายามค่ำคืน

“ถนนแห่งชีวิต” นำเสนอภาพความเป็นถนนแห่งอาหาร (street food) ที่ไม่เคยหลับ แสดงภาพแผงขายอาหารทะเลริมถนนเยาวราช ร้านข้าวแกงแบบจีนย่านถนนแปลงนาม ร้านขายขนมหวานน้ำแข็งไสริมถนนเยาวราชยามค่ำคืน ร้านขายเป็ดพะโล้ ไก่ต้ม ปลาหนังในตรอกอิสรานุภาพ และภัตตาคารหุณกลาม ร้านอาหารโรงแรมหรูริมถนนเยาวราช

สุดท้าย “ถนนสายทองคำ” ซึ่งเป็นความโดดเด่นอีกสิ่งหนึ่งของความเป็นเยาวราช นำเสนอภาพทองคำแท่งและทองรูปพรรณ และร้านค้าทองคำตลอดแนวถนนเยาวราช

ภาพที่ 14 ป้ายนิทรรศการงานตรุษจีนเยาวราช ปี 2555

ภาพที่ 15 ป้ายนิทรรศการงานตรุษจีนเยาวราช ปี 2555

นอกจากนิทรรศการความรู้เกี่ยวกับเยาวราชและความสัมพันธ์ทางการทูตไทย – จีน แล้ว ยังมีการจัดพื้นที่กิจกรรมที่นำเสนอความรู้เกี่ยวกับความเป็นจีนในชุมชนต่างๆ ริมถนนเยาวราช ได้แก่

ชมกิจกรรมทำผม แต่งตัว แต่งหน้าเป็นตัวละครจิว หรือถ่ายรูปกับนักแสดงจิวในบรรยากาศเลียนแบบเวทีจิว ราคาตั้งแต่ 300-500 บาท พร้อมกับขายของที่ระลึกประเภทตุ๊กตาตัวละครจิวหรือหน้ากากจิว สาธิตการแต่งหน้าจิวและจัดแสดงจิวเด็กที่เวทีกลาง มีกลุ่มจิวดอทคอม ซึ่งเป็นสมาชิกจาก www.ngiew.com เว็บไซต์ที่เสนอความรู้เกี่ยวกับจิวในประเทศไทยโดยเฉพาะจิวแต่จิวมาจัดกิจกรรม ถัดจากกิจกรรมของจิวดอทคอมเป็นชุมชนชาวจีนสาธิตการชงชาจีน จำหน่ายชาจีนและอุปกรณ์การชงชา ชมกิจกรรมถัดมาคือนิทรรศการเกี่ยวกับวรรณกรรมสามก๊ก จากไทยสามก๊ก thaisamkok กลุ่มผู้ชื่นชอบและนำเสนอความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมสามก๊กในโลกอินเทอร์เน็ต และกิจกรรมโหราศาสตร์รับดูโหงวเฮ้ง ฮวงจุ้ยตามหลักโหราศาสตร์จีน

เทศกาลตรุษจีนเยาวราชประจำปี 2556 พื้นที่ความรู้ส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอภาพถ่ายวิถีชีวิตในย่านเยาวราช นิทรรศการหลักได้แก่ นิทรรศการเกี่ยวกับย่านเยาวราช นำเสนอภาพถ่ายวิถีชีวิตผู้คนจัดแสดงในกรอบรูปแปดเหลี่ยมสีแดง เรียงไปตามแนวทางเดินข้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ ต่อเนื่องถึงทางแยกถนนเยาวราชและถนนเจริญกรุง นิทรรศการมีเนื้อหา 3 หัวข้อ ได้แก่ “หลากหลายเรื่องราวหลายความคิด” “สร้างสรรค์ธุรกิจเงินทองไหลมา” และ “สารพัดโภชนาสรรมาล้วนรสเลิศ”

หัวข้อ “หลากหลายเรื่องราวหลายความคิด” นำเสนอภาพเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาของผู้คนในย่านเยาวราช ซึ่งมีศาสนสถานมากมายหลากหลายศาสนา ไม่ว่าจะเป็นวัดในพุทธศาสนา

เถรวาท วัดในพุทธศาสนามหายานจีนนิกายและอานัมนิกาย มัสยิด โบสถ์คริสต์ และศาลเจ้า ภาพแรกเป็นภาพคฤหัสถ์ชายหญิงในชุดขาวกำลังประกอบพิธีกรรมและสวดมนต์ที่วัดจีนแห่งหนึ่ง

ถัดมาเป็นภาพชายในเครื่องแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลามกำลังประกอบพิธีละหมาดที่มัสยิดหลวงโกชาอิศหาก ซึ่งเป็นมัสยิดแห่งเดียวในย่านเยาวราช ต่อมาเป็นภาพรูปปั้นพระนางมารีอัครมารซึ่งตั้งอยู่ที่โบสถ์วัดกาลหว่าร์ วัดคริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิกแห่งเดียวในย่านเยาวราช ภาพต่อมาเป็นภาพบาทหลวงถือจอกไวน์กำลังป้อนขนมปังให้กับนักเรียนชายคนหนึ่ง ในพิธีศีลมหาสนิท ถัดมานำเสนอภาพพระสุโขทัยไตรมิตรหรือหลวงพ่อดอกคำ วัดไตรมิตรวิทยาราม ภาพต่อมาเป็นภาพศิลปะลวดลายแบบจีนที่ตกแต่งบนหลังคาศาสนสถานจีนแห่งหนึ่ง และภาพสุดท้ายเป็นภาพพระสงฆ์กำลังประพรมน้ำมนต์

หัวข้อ “สร้างสรรค์ธุรกิจเงินทองไหลมา” นำเสนอภาพเกี่ยวกับอาชีพต่างๆ ซึ่งปรากฏเฉพาะในย่านเยาวราชหรือมีจุดเริ่มต้นสร้างชื่อเสียงมาจากย่านนี้ ประกอบด้วย ภาพพนักงานในห้างขายทอง

ต่อมานำเสนอภาพเครื่องดนตรีประเภทต่างๆ ในตู้กระจกที่ร้านขายเครื่องดนตรีแห่งหนึ่งแถววังนาครเขมร ซึ่งเป็นแหล่งขายเครื่องดนตรีที่มีชื่อเสียงตั้งอยู่ปลายถนนเยาวราช ถัดมาเป็นภาพคำอวยพรภาษาจีนสีทองบนกระดาษสีแดง แสดงถึงอาชีพรับจ้างเขียนคำอวยพรในเทศกาลหรือพิธีมงคลซึ่งพบได้ในย่านเยาวราช บริเวณริมถนนเจริญกรุง ภาพต่อมาเป็นภาพผู้ชายนั่งอยู่หน้ากองอะไหล่รถยนต์ กองอะไหล่เหล่านี้สื่อถึงอาชีพเก่าแก่ในย่านเซียงกง ตลาดน้อย ที่ทำอาชีพเกี่ยวกับการตีเหล็กสมอเรือ อุปกรณ์ที่ใช้เหล็กหล่อ เช่น โช้ แหนบรถยนต์ และพัฒนาเป็นแหล่งขายอะไหล่รถยนต์มือสอง กระทั่งคำว่าเซียงกงเป็นคำที่สื่อถึงแหล่งค้าขายอะไหล่รถยนต์มือสองไม่ว่าจะตั้งอยู่ที่ใด เช่น เซียงกงหลักสี่ เซียงกงหินกอง สระบุรี ถัดมาเป็นภาพร้านขายแผ่นป้ายคำมงคลภาษาจีน ปฏิทินจีน เครื่องแขวนศิลปะแบบจีน ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในย่านเยาวราชโดยเฉพาะช่วงเทศกาลตรุษจีน ถัดมาเป็นภาพกระบะใส่ชาจีนประเภทต่างๆ ซึ่งสามารถหาซื้อได้ในย่านเยาวราชไม่ว่าจะจากห้างขายชาเก่าแก่หรือจากแผงลอยของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนแผ่นดินใหญ่ที่มาตั้งแผงขายบริเวณริมถนนเยาวราช ถนนเจริญกรุง และตรอกอิสรานุภาพ ถัดมาเป็นภาพคนงานกำลังแบกกระสอบบริเวณโกดังสินค้าซึ่งมีมากบริเวณถนนทรงวาดที่เป็นแหล่งโกดังสินค้าและร้านค้าประเภทเมล็ดพันธุ์พืช สมุนไพร ถั่ว พริกแห้ง แป้ง อาหารแห้งประเภทต่างๆ และภาพสุดท้ายเป็นภาพร้านโชห่วยขายสินค้าประเภทอาหารแห้งจากประเทศจีน เช่น กระเพาะปลาแห้ง เครื่องกระป๋อง ร้านค้า

ประเภทนี้พบเห็นได้ทั่วไปในย่านเยาวราชโดยเฉพาะบริเวณตลาดเก่า ศาลเจ้าพ่อกวนอู และตรอกอิสรานุภาพ

ภาพชุดสุดท้ายนำเสนอหัวข้อ “สารพัดโภชนา สรรมาลั่วนรสเลิศ” เป็นภาพอาหารในย่านเยาวราชซึ่งมีชื่อเสียงเป็นถนนสายอาหาร มีอาหารหลากหลายประเภท จนชื่อเยาวราชกลายเป็นตรารับประกันคุณภาพอาหารไปโดยปริยาย ประกอบด้วยภาพเด็กชายถือลูกเกาลัดคั่วอยู่ในมือ ซึ่งเป็นอาหารขึ้นชื่อของย่านเยาวราชสามารถหาซื้อได้ตามแผงลอยริมถนนเยาวราช และในตรอกอิสรานุภาพ

ภาพถัดมาคือภาพร้านขายน้ำ “เฮงหยิ่งแต้” หรือน้ำอัลมอนด์จิน ที่ขายอยู่ในซอยเยาวพาดิซย์ ในปัจจุบันเครื่องดื่มชนิดนี้พบเพียงร้านนี้ร้านเดียวในย่านเยาวราช ต่อมาเป็นภาพ “ซาแต่ปิ่ง” หรือข้าวพระรามลงสรอง อาหารจีนประยุกต์จากหมูสะเต๊ะ ซึ่งมีต้นกำเนิดจากย่านเยาวราช ปัจจุบันยังมีขายอยู่หลายร้าน เช่น ถนนแปลงนาม หรือในตรอกสำเพ็ง ถัดมาคือภาพ “กวยจั๊บน้ำร้อน” อาหารจีนซึ่งมีขายอยู่ในย่านเยาวราชและหลายร้านได้รับการรับรองมีชื่อเสียงในระดับประเทศ ต่อมาเป็นภาพป้ายรายการเครื่องดื่มชนิดต่างๆ จากร้านค้าในย่านเยาวราช และสุดท้ายเป็นภาพผู้ชายขนมเปี๊ยะหน้าภัตตาคารเซียงการี่ล่า สาขาเยาวราช

ภาพที่ 16 ป้ายนิทรรศการเกี่ยวกับอาหารย่านเยาวราชในงานตรุษจีนเยาวราชปี 2556

ภาพที่ 17 ป้ายนิทรรศการเกี่ยวกับอาหารและอาชีพในย่านเยาวราช ในงานตรุษจีนเยาวราชปี 2556

นอกจากนิทรรศการที่นำเสนอเนื้อหาความเป็นเยาวราชแล้ว การจัดงานในปีพ.ศ. 2556 มีกิจกรรมที่สร้างสีสันการท่องเที่ยวให้ผู้ร่วมงานได้มีส่วนร่วม เช่นเดียวกับกิจกรรมในปี พ.ศ. 2555 แต่ในปีนี้มีเพียง 2 ชุ้ม ได้แก่ ชุ้มจากสมาคมโหราศาสตร์นานาชาติซึ่งไม่ได้มีเฉพาะโหราศาสตร์จีนแต่มีดวงจากไพบีชี และโหราศาสตร์แบบไทย และชุ้มแต่งตัวเป็นตัวละครจิว และถ่ายรูปกับนักแสดงจิวจากจิวดอกคอม

พื้นที่ความรู้ในเทศกาลตรุษจีนเยาวราชประจำปี 2557 หรืองาน “ตรุษจีนเยาวราช 2557 มะเมียมงคลชัย ศักราชใหม่มีสุขเยาวราช” ผู้จัดงานจัดพื้นที่จำลองวิถีชีวิตวัฒนธรรมจีน นำแนวคิดจำลองสถานที่ที่สามารถสื่อถึงวิถีชีวิตวัฒนธรรมความเป็นจีนได้อย่างเด่นชัดมานำเสนอ ได้แก่ “โรงเตี๊ยม” “ร้านยาจีน” “บ้าน(แบบจีน)” และ “โรงละครแบบจีนหรือโรงจิว” นำมาจำลองเป็นห้องขนาดย่อมตกแต่งด้วยลวดลาย สถาปัตยกรรมและเครื่องใช้อย่างจีน ใช้ชื่อว่า “กิจกรรมสถานที่จำลองส่วนจัดแสดงเสมือนจริง” หน้าชุ้มของแต่ละโซนจะมีป้ายข้อมูลให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่นำมาจัดแสดงหรือกิจกรรมที่นำมาสาธิต ผู้จัดงานแบ่งกิจกรรมในส่วนนี้ออกเป็น 4 โซน ได้แก่

โซนที่ 1 กิจกรรมโซนโรงเตี๊ยม จำลองโรงเตี๊ยมหรือร้านอาหารแบบจีน ตั้งแสดงเครื่องเรือนและเครื่องใช้เหมือนร้านอาหารในภาพยนตร์จีนกำลังภายในย้อนยุค มีร้าน “ฉินติ่มซำ สุดยอดของอรร้อย่านเยาวราช” มาตั้งร้านจัดกิจกรรมให้ถ่ายรูปภายในโรงเตี๊ยม สาธิตการทำอาหารมงคล และแจกอาหารให้ชิมตามเวลาที่กำหนด

โซนที่ 2 กิจกรรมโซนร้านยาจีน จำลองเครื่องใช้ เครื่องเรือนในร้านขายยาจีน เช่น โต๊ะสำหรับจ่ายยาจีน ตู้เก็บยาสมุนไพรจีน และอุปกรณ์ในร้านขายยาจีน เช่น ตราชั่ง ที่บดยา

กิจกรรมเด่นของโชนร้านยาจีนคือ สาคิตการปรุงยา สาคิตการชงชาจีนและแจกให้กับผู้ร่วมงาน โดยร้านชาอ๋องอิวก็ และการรำไทเก๊กเพื่อสุขภาพ หน้าโชนกิจกรรมมีป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติและประโยชน์ของยาจีน ป้ายความรู้ประวัติชาจีน ชาชนิดต่างๆ ประโยชน์ของการดื่มชา และป้ายความรู้เกี่ยวกับการรำไทเก๊ก

ภาพที่ 18 กิจกรรมโชนร้านยาจีน สาคิตการชงชาจีนจากร้านอ๋องอิวก็

โชนที่ 3 กิจกรรมโชนบ้าน จัดแสดงเครื่องเรือน ของตกแต่งบ้านแบบจีน มุมหนึ่งวางตู้กระจกแสดงสิ่งของเสริมดวงชะตา เช่น เจดีย์สิริมงคล นาฬิกาด้านการเรียน ชื่อเสียงอาชีพการงาน ขจัดพลังชั่วร้าย มังกรมงคล สัญลักษณ์ของความแข็งแกร่ง ความดีงาม ความตั้งใจอุตสาหพยายาม ความกล้าหาญและความอดทน และกิจกรรมที่สำคัญของโชนบ้านได้แก่ การให้คำปรึกษาเรื่องฮวงจุ้ย และโหงวเฮ้งฟรี โดยหมอดูจากสมาคมโหรแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ และสาคิตการเขียนฟู่กันจีน

ภาพที่ 19 กิจกรรมโซนบ้าน สานิตการเขียนพู่กันจีน

โซนที่ 4 กิจกรรมโซนโรงละคร จัดสถานที่ในบรรยากาศแบบจีนเช่นเดียวกับโซนกิจกรรมอื่นๆ นอกจากนั้นยังจำลองโรงงิ้ว ระบุชื่อติดไว้บนฉากหลังว่า “โรงงิ้วเยาวราช” เป็นเวทีแสดงงิ้วขนาดย่อมเพื่อให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูปกับนักแสดงงิ้วหรือให้แต่งตัวเลียนแบบงิ้วขึ้นไปถ่ายรูปกิจกรรมอื่นๆ นอกจากถ่ายรูปกับฉากโรงงิ้วแล้ว ยังมีบริการให้นักท่องเที่ยวแต่งหน้าแต่งกายเลียนแบบงิ้ว บริการหมั่งหมิงหรือการถอนขนบนใบหน้าเพื่อความงาม ป้ายนิทรรศการให้ข้อมูลว่าเป็น “ศาสตร์ความงามจากพระนางซูสีไทเฮา พลิกฟื้นความเปล่งปลั่ง เปิดรับทรัพย์รับโชคลาก” การสาธิตระบายสีหน้ากากงิ้วปักกิ่ง และการร้องเพลงคาราโอเกะเพลงไทย จีน สากล

ภาพที่ 20 กิจกรรมโซนโรงละคร สาธิตการหมั้นหมิงหรือการถอนขนบนใบหน้า

ภาพที่ 21 กิจกรรมโซนโรงละคร จำลองโรงงิ้วเขาวราชเป็นฉากให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมชุดงิ้วถ่ายรูป

การจัดพื้นที่ความรู้ในเทศกาลตรุษจีนปี พ.ศ.2557 เน้นนำเสนอศิลปวัฒนธรรมจีนเป็นหลัก ไม่มีนิทรรศการที่ให้ความรู้เกี่ยวกับย่านเขาวราชเช่นปีที่ผ่านมา และกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการสาธิต การแจก และให้นักท่องเที่ยวมามีส่วนร่วมทำกิจกรรม ซึ่งสร้างสีสันและดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในปีนี้ก็กิจกรรมต่างๆ บริการให้นักท่องเที่ยวฟรี (ปี พ.ศ. 2554 – พ.ศ. 2555 เก็บค่าบริการ) มีเจ้าหน้าที่คอยแจกบัตรคิว และมีตารางเวลาการสาธิตและแจกของแถมไว้ชัดเจน ทำให้บรรยากาศของงานคึกคักมีคนเข้าแถวรอรับของหรือใช้บริการต่างๆ จำนวนมากจนไม่พอกับความต้องการ

เทศกาลตรุษจีนปี 2558 หรือเทศกาลตรุษจีนเยาวราช 2558 “มะแมเบิกฟ้า เฉลิมหล้าหมงคล พูนผลเยาวราช” ผู้จัดงานจัดพื้นที่ความรู้โดยเรียกพื้นที่นี้ว่า “สถานที่จำลองส่วนจัดแสดงตกแต่งเสมือนจริง” แนวคิดและการตกแต่งสถานที่คล้ายกับปี พ.ศ. 2557 แต่เปลี่ยนร้านค้าที่มาออกงาน และตั้งชื่อเพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์ว่า “โซนวิถีชาวจีน” แบ่งส่วนจัดแสดงเป็นห้องต่างๆ 4 ห้อง ทุกๆ ห้องจะมีจอโทรทัศน์ให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมของห้องนั้นๆ ติดตั้งอยู่ ห้องต่างๆ ประกอบด้วย

ห้องอาหาร จัดแสดงอาหาร ของกินเสริมมงคล เสริมโชคชะตาประจำปีใหม่ แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนที่หนึ่งจำลองห้องรับประทานอาหาร จัดโต๊ะทรงกลมแสดงอาหารจำลอง 8 จาน ระบุว่าเป็นอาหารมงคล 8 ชนิดตามธรรมเนียมการจัดเลี้ยงของชาวจีนโบราณ ทั้งหมดเป็นอาหารที่มาจากเครื่องเสวยในราชสำนักจักรพรรดิเฉียนหลง สมัยราชวงศ์ชิง ทุกจานจะมีป้ายอธิบายข้อมูล ประวัติความเป็นมาของอาหารวางคู่อยู่ นอกจากนำเสนอข้อมูลอาหารชาวจีนในรูปแบบวัฒนธรรมจีนแล้ว ผู้จัดมีจุดประสงค์ให้ใช้เป็นฉากในการถ่ายรูปเป็นที่ระลึก นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามานั่งที่โต๊ะอาหารจำลองแล้วถ่ายรูปพร้อมกับหยิบจับอุปกรณ์ต่างๆ บนโต๊ะได้

ถัดจากส่วนจัดแสดงโต๊ะอาหารชาวจีน เป็นส่วนสาธิตการทำหมี่จีนด้วยการดึงเส้น แป้งและการห่อเกี๊ยวซึ่งเป็นอาหารตรุษจีนตามธรรมเนียมของจีนทางตอนเหนือ แต่ละคืนจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเข้าแถวรอรับหมี่และเกี๊ยวแจกฟรีเป็นจำนวนมาก ร้านอาหารที่มาสธิตการทำหมี่และเกี๊ยวคือร้าน “ต่งไต้ผู่” ร้านอาหารจีนตำรับเซี่ยงไฮ้ จากถนนรามคำแหง ถัดจากส่วนสาธิตการทำหมี่ เป็นส่วนสาธิตการทำขนมซิวท้อ และแจกให้แก่นักท่องเที่ยวเช่นกัน ร้านที่มาร่วมงานคือร้าน “เตี้ยสูงเซ่ง” เป็นร้านขายซาลาเปา ซิวท้อ เก้าแก่ตั้งอยู่ในตรอกสำเพ็ง

หน้าซุ้มฉายสไลด์เสนอข้อมูลของอาหารชนิดต่างๆ ที่นำมาจัดแสดงและสาธิตในงาน และย้ำความเป็นสิริมงคลของอาหารแต่ละชนิด เช่น “รวมญาติกินเกี๊ยว ความสำคัญอีกประการของตรุษจีน คือเป็นวันรวมญาติโดยทุกคนจะเดินทางมาร่วมโต๊ะกินเกี๊ยวในวันซาจี้บ มื้อสุดท้ายก่อนขึ้นปีใหม่ และที่ต้องเป็นเกี๊ยวก็เพราะลักษณะของเกี๊ยวที่เหมือนกับเงินของจีนให้ความหมายว่ามั่งมีเงินทอง” หรือ “ซิวท้อ สัญลักษณ์อายุยืน ซิวท้อเป็นซาลาเปาชนิดหนึ่งที่ปั้นเลียนแบบลูกท้อ โดยความหมายแล้ว คนจีนเชื่อว่าลูกท้อเป็นผลไม้อายุยืน มักจะให้เป็นของกำนัลในวันเกิด หรือวันไหว้ในโอกาสพิเศษ”

ภาพที่ 22 โต๊ะอาหารจีนสิริมงคลจำลอง

ห้องทำงาน ข้อมูลระบุว่าเป็นส่วนที่จำลองห้องทำงานที่เต็มไปด้วยดวงจู้และเทคนิคเสริมดวงให้ทำมาค้าขายดีตลอดปี มีกิจกรรมย่อย 3 กิจกรรม ได้แก่ 1. สาธิตการเขียนพู่กันจีน 2. สาธิตและทดลองฉลุกระดาษลวดลายจีน และ 3. การดูดวงจู้และโหงวเฮ้งเสริมดวงให้การค้ารุ่งเรือง โดยบุคลากรจากสมาคมโหราแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์มาให้คำปรึกษา กิจกรรมดังกล่าวมีนักท่องเที่ยวเข้ามาแถวรอรับบัตรคิวเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ผู้จัดงานยังได้จัดพื้นที่จำลองห้องทำงานด้วยเครื่องเรือนแบบจีน ตกแต่งด้วยกระดาษลวดลายจีน โคมบายเชือกถักแบบจีน เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาถ่ายรูปเป็นที่ระลึก

ห้องแต่งตัว ผู้จัดงานระบุว่าเป็นส่วนจัดแสดงเรื่องการแต่งกายมงคล และบูรณาการถ่ายภาพ ประกอบด้วยกิจกรรมย่อย 3 ส่วน ได้แก่ 1. สาธิตและทดลองการถักเชือกแบบจีน โดยใช้ชื่อกิจกรรมว่า ถักเชือกทอจีน จงกั้วเจี๋ย มีเชือกถักเป็นพวงกุญแจ สร้อยข้อมือ โคมบาย วางจำหน่าย และเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาฝึกถักเชือกในบริเวณซุ้มนำกลับไปเป็นที่ระลึก 2. การทำหมั่งหมิง หรือการถนอมขนบนใบหน้าด้วยการใช้ด้ายดึง เป็นอาชีพที่สามารถพบได้ริมถนนเจริญกรุง ใกล้แยกเฉลิมบุรี สไลด์เสนอว่าเป็นศาสตร์ความงามจากพระนางซูสีไทเฮา พลิกฟื้นความเปล่งปลั่ง เปิดรับทรัพย์รับโชค ลาก กิจกรรมหมั่งหมิงเป็นกิจกรรมที่จัดติดต่อกันเป็นปีที่สอง และได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

และ 3. กิจกรรม ครั้งหนึ่ง ณ บัลลังก์แห่งจักรพรรดิ ให้นักท่องเที่ยวสวมชุดฮ่องเต้ และซูสีไทเฮา ถ่ายภาพในฉากที่ตกแต่งด้วยเครื่องเรือนแบบจีน

ห้องมหรสพ ผู้จัดงานระบุว่าเป็นส่วนจัดแสดงที่รวบรวมวัฒนธรรมด้านต่างๆ ทั้งการแสดง ภาษาและการดนตรี เป็นที่ที่ชาวจีนนิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังคงความงดงามและคุณค่ามาให้คนรุ่นหลังได้สัมผัสถึงภูมิปัญญาของชาติอันยิ่งใหญ่ กิจกรรมในส่วนนี้ประกอบด้วย กิจกรรมย่อย 3 กิจกรรม คือ 1. การแสดงโชว์เชิดหุ่นกระบอก จัดโรงหุ่นขนาดเล็กเป็นรูปหน้ากากจิ้งมีช่องตรงกลางให้นักแสดงเชิดตัวหุ่น การแสดงเป็นจิ้งภาษาไต้หวัน ร้องและเชิดไปพร้อมกัน เวลาที่ไม่มีการแสดงก็จะตั้งโชว์ตัวหุ่นให้นักท่องเที่ยวได้ถ่ายรูป 2. สาธิตและแต่งหน้าหุ่นกระบอก (magnet size) เป็นกิจกรรมเดียวกันกับกิจกรรมระบายสีแต่งหน้าหน้ากากจิ้งปักกิ่งของปี พ.ศ. 2557 วัสดุอุปกรณ์เหมือนกันทุกอย่างแต่เปลี่ยนชื่อกิจกรรมเป็นแต่งหน้าหุ่นกระบอกเพื่อให้เกี่ยวข้องกับการแสดงหุ่นกระบอก ซึ่งหน้าตาหุ่นกระบอกเป็นรูปลักษณะคล้ายคนจริง ไม่ได้ใช้สีสันเหมือนหน้ากากจิ้งที่นำมาแสดง ผู้จัดจะจัดหน้ากากจิ้งขนาดจิ๋วสีขาวให้กับนักท่องเที่ยว ให้นำระบายสีตามต้นแบบที่จัดแสดง และ 3. กิจกรรมการร้องคาราโอเกะ ฉายคาราโอเกะเพลงจีน มีเก้าอี้ไม้ทรงยาววางเรียงคล้ายโรงจิ้งให้นักท่องเที่ยวชม สไลด์ข้อมูลระบุว่า การร้องคาราโอเกะเป็นกิจกรรมที่ชาวจีนเยาวราชชื่นชอบ

ภาพที่ 23 เวทีแสดงหุ่นกระบอกจีน

เทศกาลตรุษจีนปีพ.ศ. 2558 ผู้จัดพยายามอธิบายกิจกรรมต่างๆ ให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวคิดหลัก (concept) ของงาน ทุกอย่างเน้นที่ความเป็นสิริมงคลเพื่อให้ตรงกับคำโฆษณาให้มาเยือนถนนเยาวราชถนนแห่งสิริมงคล ซึ่งตัวรายละเอียดกิจกรรมในแต่ละปีไม่ได้ต่างกัน ต่างกันแค่

เพียงการคิดคำโปรยหรือคำโฆษณา กิจกรรมบางอย่างก็ใช้คำที่ดึงดูดให้เข้ามาเยี่ยมชม ให้อารมณ์ที่ตื่นเต้น ตื่นใจ เช่น หมั่งหมิงเพื่อรับทรัพย์ โต๊ะอาหารสิริมงคล เป็นต้น นอกจากนี้ยังเพิ่มอุปกรณ์ประกอบ เช่น ก้อนทอง เหรียญทองขนาดใหญ่ทำจากโฟม วางไว้ตามถนนบริเวณประตูทางเข้างานฝั่งแยกเฉลิมบุรี ให้นักท่องเที่ยวถือประกอบการถ่ายรูปเป็นที่ระลึกซึ่งเข้ากับแนวคิดเรื่องถนนเยาวราชถนนแห่งสิริมงคลที่ประชาชนสัมพันธ์ไว้

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือในปี พ.ศ. 2557 และ พ.ศ. 2558 ไม่มีการจัดนิทรรศการความรู้เกี่ยวกับย่านเยาวราช ในปี พ.ศ. 2557 พื้นที่ที่เคยใช้จัดนิทรรศการเกี่ยวกับเยาวราชนำไปใช้เป็นที่วางแท่นขนาดใหญ่ติดตั้งหุ่นโคมไฟรูปม้า สัตว์ประจำปีนักษัตรมะเมีย จุดประสงค์เพื่อใช้เป็นจุดเด่นของงาน (landmark) ให้นักท่องเที่ยวใช้เป็นฉากถ่ายรูป ส่วนในปี พ.ศ. 2558 ให้ความสำคัญกับการเฉลิมฉลองครบรอบ 60 พระชนมายุของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยนำการเทิดพระเกียรติครั้งนี้ไปเชื่อมโยงกับความเป็นจีนในมิติต่างๆ ทั้งจีนแบบเยาวราช จีนแบบความสัมพันธ์ทางการทูตไทยจีน และพื้นที่ที่เคยใช้จัดนิทรรศการเรื่องเยาวราชก็นำไปใช้จัดเป็นสวนเฉลิมพระเกียรติแทน

นอกจากการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและการจัดนิทรรศการความรู้ในแต่ละปีแล้ว สิ่งที่ขาดไม่ได้คือการแสดงทางวัฒนธรรมของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม และสถาบันการศึกษาในย่านเยาวราช รวมทั้งการแสดงที่รัฐบาลจีน โดยกระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้ส่งมาเข้าร่วมผ่านการประสานงานจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การแสดงทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะแสดงเฉพาะพระพักตร์ในวันเปิดงาน และหลักจากนั้นจะจัดแสดงบนเวทีกลางตามตารางเวลาที่กำหนด ซึ่งพิธีกรจะเน้นย้ำว่าการแสดงศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นการแสดงความสัมพันธ์ของ 2 ประเทศ และหลังจากการแสดงในงานเทศกาลตรุษจีนเยาวราช คณะนักแสดงจะเดินทางไปแสดงในจังหวัดอื่น ๆ เช่น ปี พ.ศ. 2558 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม สาธารณรัฐประชาชนจีน นำคณะนักแสดงชุดศิลปวัฒนธรรม 10 มณฑลไปแสดงต่อที่จังหวัด สุพรรณบุรี นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา ตรัง และภูเก็ต เพื่อกระชับความสัมพันธ์ไทย-จีนที่มีมาอย่างยาวนาน (ข่าวสารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2558)

- การนำเสนอความเป็นจีนขององค์กรวิชาการและสถาบันการศึกษาต่างๆ ในพื้นที่ความรู้

- นิทรรศการย่านจีนถิ่นบางกอกในพื้นที่เทศกาลตรุษจีนเยาวราช

นอกจากโซนกิจกรรมหลักทั้ง 4 โซนข้างต้น ยังมีซุ้มกิจกรรมจากหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับย่านเยาวราชมาจัดนิทรรศการความรู้ หรือนำเสนอผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจีน

สถาบันอาศรมศิลป์ซึ่งเป็นองค์กรวิชาการที่ทำงานเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเพื่อชุมชน ได้ดำเนินโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก Bangkok Chinatown World Heritage เพราะเห็นความสำคัญของย่านจีนเก่าแก่ของประเทศไทย โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) แม้ว่าย่านจีนถิ่นบางกอกจะเป็นโครงการที่ดำเนินการในย่านตลาดน้อย ซึ่งเป็นย่านที่ไม่ได้จัดงานเทศกาลตรุษจีน แต่ทางโครงการใช้โอกาสนี้เป็นเวทีสาธารณะเพื่อนำเสนอรายละเอียดโครงการ โดยใช้ซุ้มของสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์จัดนิทรรศการซึ่งมีเนื้อหาเปลี่ยนแปลงไปทุกปี

ในปี พ.ศ. 2555 นิทรรศการของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก ตั้งอยู่ร่วมกับซุ้มขององค์กรและมูลนิธิ และอยู่กลุ่มเดียวกับซุ้มกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมจีน นำเสนอข้อมูล 2 ส่วน ได้แก่ 1. ข้อมูลเรื่องเทศกาลจีน 2. ประวัติความเป็นมาของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก

ส่วนที่หนึ่ง ข้อมูลเรื่องเทศกาลจีน นำเสนอความรู้ปฏิทินประเพณีรอบปีของจีน เนื้อหาเกี่ยวกับฤดูกาลหลัก ฤดูกาลย่อยของจีนที่มีเทศกาล ประเพณีต่างๆ แทรกอยู่ตลอดทั้งปี อีกด้านหนึ่งแสดงข้อมูลเทศกาลสำคัญของชาวจีนซึ่งชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงสืบทอดปฏิบัติอยู่ เช่น เทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง แผ่นป้ายนิทรรศการที่แสดงข้อมูล เหล่านี้เป็นป้ายที่ใช้ในการจัดงานเทศกาลของชุมชนเวียงนาครเขมมที่โครงการเข้าไปช่วยจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมด้วย

ส่วนที่สอง บอกเล่าประวัติความเป็นมาของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก และกิจกรรมที่เคยจัดในย่านเยาวราช เช่น กิจกรรมทอดน่องท่องย่านจีนถิ่นบางกอก ตอน ตามรอยวัฒนธรรมในถิ่นจีน เป็นกิจกรรมทัวร์เดินทำน้าชมสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับคนจีนแคะหรือฮากกาในย่าน กิจกรรมย่านจีนถิ่นบางกอกในวันตรุษจีน จัดร่วมกับหอศิลป์กรุงเทพฯหรือธนาคารกรุงไทย สาขาเยาวราช กิจกรรมสร้างสื่อสาธารณะของพื้นที่เยาวราชผ่านมุมมองของเยาวชน (China media idol)

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่ใช่กิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยตรงแต่เป็นการกระตุ้นให้คนในย่านเยาวราชรักและเห็นคุณค่าของถิ่นฐานตนทั้งในเชิงของการรักษาสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ ได้แก่โครงการแปรรูปกากไขมันเป็นเชื้อเพลิงอัดแท่งและโครงการปรับปรุงทาสีอาคารที่มีคุณค่ากับย่านไชน่าทาวน์

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมทั้งหมดของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกมุ่งเน้นการสร้างควมมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ กระตุ้นความรักถิ่นฐานของผู้คนโดยเฉพาะเยาวราช และเน้นที่การสร้างสมดุลของวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดขึ้น

ปี พ.ศ. 2556 นิทรรศการจัดเป็น 2 ส่วนได้แก่ 1. ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมจีน 2. การดำเนินงานของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกซึ่งเป็นปีแรกที่โครงการเปิดตัวโครงการในพื้นที่ตลาดน้อย

ส่วนที่หนึ่ง นิทรรศการเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีน จัดแสดงเครื่องใช้แบบจีน เช่น ฮวยน้ำ หรือตะกร้าไม้ไผ่สานลายดอกไม้ เครื่องเรือนแบบจีน โคมไฟ ราวแขวนพู่กันจีน ฉากหลังแขวนผืนผ้าใบ นำเสนอความรู้เรื่องคำอวยพรภาษาจีนที่ใช้ในเทศกาลตรุษจีน และจัดกิจกรรมประทับตราตัวอักษรคำอวยพรภาษาจีนไว้หน้าซุ้มนิทรรศการให้นักท่องเที่ยววน่ากลับไปเป็นที่ระลึก

ภาพที่ 24 กิจกรรมประทับตราคำอวยพรภาษาจีนเป็นที่ระลึก

นอกจากข้อมูลคำอวยพรภาษาจีน นิทรรศการยังนำเสนอความรู้เรื่องเทศกาลตรุษจีนในเมืองไทย เป็นข้อมูลเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรมที่จัดในเทศกาลตรุษจีน เช่น ช่วงเวลาในการไหว้เจ้า ไหว้บรรพบุรุษ วันสำคัญต่างๆ ในช่วงเทศกาล ธรรมเนียมปฏิบัติที่ต้องทำในวันขึ้นปีใหม่ ประวัติความเป็นมาของการจัดเทศกาลตรุษจีนในอดีต

ส่วนที่สองนำเสนอข้อมูลโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกในพื้นที่ตลาดน้อย มุมหนึ่งนำเสนอที่มาของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก และโครงการกรุงเทพมหานครน่าอยู่ยั่งยืนระยะที่ 2 ซึ่งจำกัดขอบเขตมาที่พื้นที่ตลาดน้อยให้เป็นพื้นที่ต้นแบบของการจัดการเมืองน่าอยู่

ปี พ.ศ. 2557 ชุมนิทรรศการของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกถูกย้ายมาจัดบริเวณริมถนนในวงเวียนหลังซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ อยู่ในกลุ่มเดียวกับซุ้มของสถาบันการศึกษาต่างๆ และถูกปรับขนาดให้เหลือเพียง 1 คูหา ส่วนพื้นที่เดิมผู้จัดนำไปใช้จัดนิทรรศการสถานที่จำลองส่วนจัดแสดงเสมือนจริง เนื้อหาของนิทรรศการสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1. ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมจีน และ 2. ข้อมูลของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก

ส่วนที่หนึ่ง ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมจีน โครงการสาธิตการจัดโต๊ะไหว้รับเทพเจ้าไฉ่ซิงเอี้ยหรือเทพเจ้าแห่งโชคลาภที่จะเสด็จมาในช่วงยามแรกของวันปีใหม่ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมเขียนอักษรจีน “ฮกหรือฝู” (โชควาสนา) บนการ์ดที่โครงการแจกให้ กิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมเดียวกับที่เคยจัดเมื่อปี พ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นโครงการร่วมกับหอศิลปกรุงเทพฯ

ส่วนที่สอง เป็นการนำเสนอข้อมูลของโครงการ ในปี พ.ศ. 2557 มุ่งเสนอข้อมูลของตลาดน้อยเป็นหลัก โดยเน้นแนวคิดที่ระบุไว้ในนิทรรศการว่า “เยี่ยมเยือนตลาดน้อย ไหว้เจ้าศักดิ์สิทธิ์ มงคลชีวิตรับตรุษจีน” นำเสนอแผนที่ตลาดน้อยซึ่งบอกพิกัดของสถานที่สำคัญสำหรับไหว้เจ้าในแขวงตลาดน้อย และข้อมูลประวัติความเป็นมาไม่ว่าจะเป็น “รับพลังฟ้าดินเพื่อเป็นสิริมงคล และโชคลาภที่แผ่ทองเหลืองใต้ซุ้มประตู ณ ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ” “ขอพรเทพเจ้าเซียงกงให้ประสบความสำเร็จดังหวัง ณ ศาลเจ้าเซียงกง” “ขอพรหลวงปู่โจวซือกงให้มีสุขภาพดี ณ ศาลเจ้าโจวซือกง” “ขอพรต่อเทพเจ้าไฉ่ซิงเอี้ยให้มีโชคลาภ ณ ศาลเจ้าโรงเกือก” “ขอพรเจ้าแม่ทับทิมให้มีบุตรหรือลูกหลานเลี้ยงง่ายแข็งแรง ณ ศาลเจ้าฮกเลียนเก็ง” “จุดเทียนบูชาดาวนพเคราะห์ช่วงเทศกาลตรุษจีนเพื่อเสริมดวงชะตา” และ “ขอพรเทพเจ้าไถฮั่วให้สมหวังตั้งใจคิด ณ ศาลเจ้าไถฮั่ว”

นอกจากข้อมูลสถานที่สำคัญในย่านตลาดน้อยแล้วยังมีข้อมูลที่มาของ “ชุมชนคนรักตลาดน้อย” และประชาสัมพันธ์ให้คนที่สนใจเข้ามาร่วมกิจกรรมกับชุมชน ชุมชนคนรักตลาดน้อยเป็นการรวมตัวกันของคนในชุมชนตลาดน้อยมาร่วมกันทำกิจกรรมหลากหลายรูปแบบทั้งการจัดงานเทศกาลกินเจ ตลาดนัดออร์แกนิก การอบรมดูงานย่านเมืองเก่าที่จังหวัดภูเก็ต และปิ้งประเทศมาเลเซีย การจัดต้อนรับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ ที่มาเยี่ยมชมตลาดน้อย การจัดนิทรรศการในงานตลาดน้ำวิถีไทย ณ คลองผดุงกรุงเกษม เป็นต้น โดยมีคณะทำงานโครงการย่านเงินถิ่นบางกอกเป็นเสมือนพี่เลี้ยงทำหน้าที่ประสานงาน ให้คำปรึกษา ผลักดันให้งานออกมาเป็นรูปธรรม การรวมตัวดังกล่าวเป็นความมุ่งหมายของโครงการซึ่งหวังว่าคนในจะเห็นคุณค่าของท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัย และร่วมมือกันรักษาบ้านของตนให้น่าอยู่และยั่งยืน เป็นชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงในอนาคต ปัจจุบันมีคนในพื้นที่และคนนอกที่สนใจการอนุรักษ์และพัฒนาย่านเก่าเข้ามาเป็นสมาชิกอย่างต่อเนื่อง

ช่องทางการสื่อสารที่สำคัญของโครงการอีกหนึ่งช่องทางคือการแจกวารสารย่านเงินถิ่นบางกอกตามงานต่าง ๆ ในเล่มมีข้อมูลข่าวสาร ความเคลื่อนไหวของโครงการ ข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรม สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมเกี่ยวกับย่านตลาดน้อยและเยาวราช รวมทั้งเปิดช่องทางโซเชียลมีเดีย (social media) ให้นักท่องเที่ยวกดไลค์ (Like) หน้าเฟซบุ๊ก BANGKOKCHINATOWN ย่านเงินถิ่นบางกอก เพื่อติดตามกิจกรรมของโครงการพร้อมกับกดเช็คอินที่อยู่ (check in location) นิทรรศการย่านเงินถิ่นบางกอกเพื่อแสดงว่าได้มาเที่ยวที่นิทรรศการแล้วและเพื่อนในเฟซบุ๊ก (friend list) ก็สามารรถเห็นได้ว่าเจ้าของโทรศัพท์หรือแท็บเล็ตอยู่ที่ไหนเป็นการประชาสัมพันธ์นิทรรศการอีกทางหนึ่ง รวมทั้งให้กดเครื่องหมายแฮชแท็ก (#) อินสตาแกรม (instagram) #YAANJEAN และ ติดตาม (follow) อินสตาแกรม YAANJEAN อีกด้วย เป็นการประชาสัมพันธ์ที่สามารถเจาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ และสามารถแพร่กระจายข้อมูลได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพกว่าช่องทางอื่นๆ

ภาพที่ 25 กิจกรรมการเขียนตัวอักษรมงคล "ฮก"

ปี พ.ศ. 2558 โครงการย่านจีนถิ่นบางกอกไม่เข้าร่วมจัดนิทรรศการ ชุมของสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์เปลี่ยนเป็นการจัดแสดงพระฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีครั้งเมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยือนเยาวราชเนื่องในเทศกาลตรุษจีน อีกมุมหนึ่งจัดแสดงภาพการ์ตูนและอักษรคำอวยพรภาษาจีนฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีบนแผ่นทองพระราชทานเนื่องในเทศกาลตรุษจีนปีต่าง ๆ อีกด้านหนึ่งจัดแสดงเสื้อสีแดงปักลายการ์ตูนฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีเนื่องในเทศกาลตรุษจีนรุ่นต่าง ๆ ที่ร้านภูฟ้าเป็นผู้จัดทำจำหน่าย ถัดจากส่วนแสดงเสื้อร้านภูฟ้า เป็นภาพถ่าย “ประธานจัดงานเทศกาลตรุษจีน ไซน่าทาวน์เยาวราช ตั้งแต่ปี 2542-2557” ยืนเรียงแถวจับมือกัน ฉากหลังเป็นภาพชุ่มประตูลิขิตพระเกียรติ

นอกจากนั้นสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ได้จัดซุ้มประดับผืนผ้าไวนิลพิมพ์รูปบ้านสถาปัตยกรรมจีน และของตกแต่งบ้านแบบศิลปะจีน หรือของเสริมมงคล นำชุดโต๊ะ ตู้ เก้าอี้ และของเสริมสิริมงคล เช่น ลูกท้อ ปลา เรือมังกร ตุ๊กตาเทพเจ้า ตุ๊กตาสัตว์ประจำปีนักษัตร เจดีย์ มาจัดซุ้ม ทำให้เป็นสถานที่ถ่ายรูปของนักท่องเที่ยวได้อีกมุมหนึ่ง

- สถาบันการศึกษาในย่านเยาวราชในเทศกาลตรุษจีน

ซุ้มกิจกรรมของสถาบันการศึกษาของรัฐที่ตั้งอยู่ในเขตสัมพันธวงศ์ ทุกแห่งจะนำผลงานทางวิชาการของสถาบันของตนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจีนมานำเสนอ เช่น โรงเรียนวัดปทุมคงคาจัดแสดงและจำหน่ายงานศิลปะประดิษฐ์ เช่น การตัดกระดาษแบบจีนเป็นลวดลายมงคล และให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเขตสัมพันธวงศ์ ซึ่งตั้งอยู่ในอาคารเรียนของโรงเรียน โรงเรียนวัดจักรวรรดิ นำเสนอโคมบายและพวงกุญแจตกแต่งลายซุ้มประตูจีน โรงเรียนวัดสัมพันธวงศ์จัดแสดงและจำหน่ายเสื้อและกระเป๋าเพนต์ลายหน้ากากจิ้งป๊กกิ้ง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตบพิตรพิมุข จักรวรรดิ นำเสนอภาพกระดาษตัดลายมงคล กระเจกกัดลายมงคล การเขียนพู่กันจีน จำหน่ายโคมบายตัวอักษรจีนมงคล และภาพวาดม้าประจำปีนักษัตรมะเมีย โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย นำเสนอประวัติการก่อตั้งห้องเรียนขงจื้อของโรงเรียน และวาดภาพหน้ากากจิ้งป๊กกิ้ง แต่ละสถาบันก็จะให้นักเรียนแต่งชุดแบบจีน สร้างสีสันให้กับงานเทศกาล

- พื้นที่เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ในเทศกาลตรุษจีนเยาวราช

นอกจากกิจกรรมเชิงวิชาการดังที่กล่าวมาแล้ว ทุกปีจะมีกิจกรรมสำคัญที่เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ความรู้ และนับเป็นส่วนสำคัญของงานตรุษจีนเยาวราช ได้แก่ กิจกรรมเกี่ยวกับการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้จัดงานจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเทิดพระเกียรติหลายกิจกรรมและแต่ละปีมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไป

ในปี พ.ศ. 2556 นอกจากจะมีได้ะลงนามถวายพระพรและกิจกรรมดังเช่นทุกปีแล้ว ผู้จัดงานได้จัดสร้างซุ้มเฉลิมพระเกียรติตกแต่งด้วยศิลปะจีน ลวดลายจีนสีแดงและสีทอง แขนงโคมจีนสีแดง ฉายพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบนแท่น 8 เหลี่ยมที่ติดตั้งจอทั้ง 8 ด้าน ถัดจากแท่นพระบรมฉายาลักษณ์เป็นภาพถ่ายวิถีชีวิตในย่านเยาวราชจำนวน 16 ภาพ มีข้อความพระราชดำรัสองค์ต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่สอดคล้องกับภาพถ่ายนั้น ๆ เช่น ภาพช่างทำทองรูปพรรณนำเสนอพร้อมทั้งพระราชดำรัสเรื่องงานช่าง ภาพนักแสดงจิวประกอบพระราชดำรัสเรื่องความสำคัญของการศึกษาศิลปวัฒนธรรม หรือภาพผู้คนนั่งเรียงรายหน้าประตูตี๊กแกวเก่ารับประทานข้าวแกงริมถนนเจริญกรุงข้างวัดมังกรกมลาวาสกับพระราชดำรัสเกี่ยวกับความมั่นคงและความสงบของประเทศ

ภาพที่ 26 บรรยากาศบริเวณส่วนจัดแสดงนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ

ภาพที่ 27 ป้ายนิทรรศการพระราชดำรัสเกี่ยวกับคุณค่าของงานช่างกับภาพการทำทอง

ภาพที่ 28 ป้ายนิทรรศการพระราชดำรัสเกี่ยวกับการศึกษาศิลปวัฒนธรรมกับภาพนักแสดงจิว

ภาพที่ 29 ป้ายนิทรรศการพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสงบ ความสบายกับความมั่นคงของประเทศไทยกับภาพวิถีชีวิต
ในย่านเยาวราช

ในปี พ.ศ. 2557 ไม่พบนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ พื้นที่ที่เคยใช้จัดนิทรรศการถูกนำไปใช้จัดสวนโคมไฟรูปม้าดังที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วน of พื้นที่ความรู้ แต่ยังคงมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเฉลิมพระเกียรติบนเวทีกลาง ได้แก่ การฉายมิวสิควิดีโอเพลงพระราชนิพนธ์ และการฉายภาพยนตร์เฉลิมพระเกียรติ เรื่อง “แผ่นดินของเรา” ยุทธนา มุกดาสนิท กำกับการแสดงและ เรื่อง “อาม่า” พิง ลำพระเพลิง กำกับการแสดง ซึ่งภาพยนตร์เฉลิมพระเกียรติทั้งสองเรื่องจัดทำเนื่องใน

โอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 83 พรรษา 5 ธันวาคม พ.ศ. 2553 (เรื่องย่อภาพยนตร์เฉลิมพระเกียรติ, 2553)

การจัดงานเทศกาลตรุษจีนเยาวราช 2558 นอกจากกิจกรรมส่วนที่เป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถซึ่งจัดตามปกติเช่นทุกปี ผู้จัดงานได้เพิ่มเติมเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการร่วมเทิดพระเกียรติ 60 พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี โดยมีการเปลี่ยนนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีแทน ใช้ชื่อว่าสวนเฉลิมพระเกียรติมะแมเบิกฟ้า ซึ่งใช้เป็นจุดเด่นของงานเทศกาล (landmark) และสถานที่ถ่ายรูปของนักท่องเที่ยว

สวนเฉลิมพระเกียรติมะแมเบิกฟ้า จัดแสดงพระฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีและภาพการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชมนสถานที่ต่าง ๆ ในย่านเยาวราชเนื่องในเทศกาลตรุษจีน เช่น วัดมังกรกมลาวาส วัดไตรมิตรวิทยาราม ศาลเจ้าแม่กวนอิม โรงพยาบาลเทียนฟ้า ห้างขายทอง รวมถึงภาพการทรงพระอักษรภาษาจีนพระราชทานให้กับสถานที่ต่างๆ เช่น โรงพยาบาลกรุงเทพ สาขาเยาวราช โรงแรมเซ็นทรา เซ็นทรัล สเตชั่น สถาบันขงจื้อแห่งโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย ได้ภาพพระฉายาลักษณ์หลักประดับอักษรจีน 三羊开泰 /ชานหยางไคไท่/ หมายถึง สามแพะก่อความเจริญงอกงาม (สวัสดีปีใหม่, 2558) และรูปแพะขนาสองข้างพระฉายาลักษณ์ ซึ่งเป็นนักซ์ตรปี 2558 และเป็นนักซ์ตรประจำปีพระราชสมภพของพระองค์อีกด้วย

ภาพที่ 30 สวนเฉลิมพระเกียรติมะแมเบิกฟ้า

นอกจากนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ สิ่งที่ได้จัดเป็นประจำทุกปีคือโต๊ะลงนามถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้จัดงานจะจัดซุ้มขนาดใหญ่ บริเวณด้านข้างซุ้มประดิษฐานพระเกียรติ ในซุ้มตั้งโต๊ะหมู่ประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์ของทั้งสองพระองค์ และจัดเตรียมสมุดให้ประชาชนได้ร่วมลงนามถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ รวมทั้งยังมีกิจกรรมในช่วงค่ำได้แก่พิธีจุดเทียนชัยถวายพระพร ทุกปีจะมีผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร หรือปลัดกรุงเทพมหานคร มาเป็นประธานกล่าวถวายราชสดุดี พร้อมข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่น นักธุรกิจ บนเวทีกลาง ก่อนเริ่มพิธีจะมีเจ้าหน้าที่เดินแจกเทียนให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในงานได้จุดพร้อมกับพิธีการบนเวที

ภาคเอกชนยังได้ร่วมจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติเป็นประจำทุกปี เช่น กิจกรรมจากบริษัทรีเพชเชอริตี้จัดการแสดงมังกรทองและแสงสีเสียงเทิดพระเกียรติมาร่วมแสดงที่ถนนเยาวราชด้วย เริ่มแสดงที่ถนนเยาวราชครั้งแรกในปี พ.ศ.2544 เพื่อเฉลิมพระเกียรติและสานสัมพันธ์ไทย - จีน ทั้งนี้มีการเพิ่มความยาวของมังกรตามวาระพิเศษต่างๆ เช่น เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมายุ 80 พรรษา ขยายความยาวมังกรเป็น 80 เมตร และ เมื่อมีพระชนมายุ 84 พรรษายาวเป็น 84 เมตร (อิชูชนำมังกรทองเฉลิมพระเกียรติ, 2557)

ตารางที่ 2 สรุปกิจกรรมความรู้และกิจกรรมเทิดพระเกียรติในเทศกาลตรุษจีนเยาวราช

กิจกรรม/ปี	2555	2556	2557	2558
กิจกรรม ความรู้	<p>1. นิทรรศการเกี่ยวกับย่านเยาวราช</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถนนแห่งศรัทธา ถนนแห่งชีวิต - จากแผ่นดินใหม่สู่ถนนสายมังกร - สายสัมพันธ์ไทย-จีน สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน <p>2. นิทรรศการเกี่ยวกับความเป็นจีน</p> <ul style="list-style-type: none"> - นิทรรศการเรื่องสามก๊ก - การชงชาจีน - แต่งหน้า แต่งชุดจิว ถ่ายรูปกับตัวละครจิว - โหราศาสตร์จีน <p>3. นิทรรศการโครงการย่านจินถิ่นบางกอก</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประชาสัมพันธ์โครงการ - เทศกาลต่างๆ ของชาวจีน - ฝึกเขียนอักษรจีน 	<p>1. นิทรรศการเกี่ยวกับย่านเยาวราช</p> <ul style="list-style-type: none"> - หลากเรื่องราวหลายความคิด - สร้างสรรค์ธุรกิจเงินทองไหลมา - สารพัดโภชนา สรรพมาลัณรสเลิศ <p>2. นิทรรศการเกี่ยวกับความเป็นจีน</p> <ul style="list-style-type: none"> - แต่งตัวถ่ายรูปชุดจิวจิว - ดูดวงโหราศาสตร์จากโหราศาสตร์นานาชาติ <p>3. นิทรรศการโครงการย่านจินถิ่นบางกอก</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประชาสัมพันธ์โครงการ - ความรู้เรื่องเทศกาลตรุษจีน - คำอวยพรในเทศกาลตรุษจีน - ประทับตราคำอวยพรภาษาจีน 	<p>1. กิจกรรมสถานที่จำลองส่วนจัดแสดงเสมือนจริงเกี่ยวกับความเป็นจีน จำลองบ้านจีน 4 โซน</p> <ul style="list-style-type: none"> - โรงเตี๊ยม - ร้านยา - บ้าน - โรงละคร <p>2. นิทรรศการของโครงการย่านจินถิ่นบางกอก</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประชาสัมพันธ์โครงการ - ประชาสัมพันธ์พื้นที่ตลาดน้อย - ความรู้เรื่องการไหว้เทพเจ้าไฉ่ซิงเอี้ยะ 	<p>1. กิจกรรมสถานที่จำลองส่วนจัดแสดง ตกแต่งเสมือนจริงเกี่ยวกับความเป็นจีน แนวคิด วิถีชาววัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ห้องอาหาร - ห้องทำงาน - ห้องแต่งตัว - ห้องมหรสพ <p>2. สภาวัฒนธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - แสดงเครื่องเรือนแบบจีน - แสดงภาพประธานจัดงานเทศกาลตรุษจีนเยาวราชตั้งแต่อดีต

กิจกรรม/ปี	2555	2556	2557	2558
กิจกรรม เทิดพระเกียรติ	<p>1. โต๊ะลงนาม ถวายพระพร</p> <p>2. จุดเทียนชัย ถวายพระพร</p> <p>3. เชิดมฆกร เทิดพระเกียรติ จากบริษัท ตรี เพชร อีซูซุ</p> <p>4. ชุ้มเฉลิมพระ เกียรติฉายภาพ พระบรมฉายา ลักษณ์</p>	<p>1. โต๊ะลงนาม ถวายพระพร</p> <p>2. จุดเทียนชัย ถวายพระพร</p> <p>3. เชิดมฆกร เทิดพระเกียรติ จากบริษัท ตรี เพชร อีซูซุ</p> <p>4. ชุ้มเฉลิมพระ เกียรติฉายภาพ พระบรมฉายา ลักษณ์</p> <p>5.นิทรรศการพระ ราชดำรัสประกอบ ภาพวิถีชีวิตในย่าน เยาวราช</p>	<p>1. โต๊ะลงนาม ถวายพระพร</p> <p>2. จุดเทียนชัย ถวายพระพร</p> <p>3. เชิดมฆกร เทิดพระเกียรติ จากบริษัท ตรี เพชร อีซูซุ</p> <p>4. ฉายภาพยนตร์ เฉลิมพระเกียรติ เรื่อง แผ่นดินของ เรา และอาม่า</p>	<p>1. โต๊ะลงนาม ถวายพระพร</p> <p>2. จุดเทียนชัย ถวายพระพร</p> <p>3. เชิดมฆกร เทิดพระเกียรติ จากบริษัท ตรี เพชร อีซูซุ</p> <p>4. นิทรรศการสวน เฉลิมพระเกียรติ มะแมเบิกฟ้า โอกาสเฉลิม พระชนมายุ 60 พรรษา สมเด็จพระ เทพ รัตนราชสุดาฯ</p> <p>5. จัดแสดงภาพฝี พระหัตถ์และภาพ การเสด็จพระราช ดำเนินเยือนเยาว- ราชของสมเด็จพระ เทพ รัตนราชสุดาฯ ใน ชุ้มสภาวัฒนธรรม เขตสัมพันธวงศ์</p>

3.1.1.3 พื้นที่การตลาด: กิจกรรมส่งเสริมการขายกับความเป็นเงิน

พื้นที่การตลาด จัดเป็นพื้นที่ใหญ่สุดของงานเทศกาล มีทั้งเวทีกิจกรรมการแสดงและการละเล่น การจัดกิจกรรมส่งคูปองชิงโชครางวัล การขายสินค้าอุปโภคบริโภคตลอดความยาวของถนนเยาวราช การออกร้านขององค์กรต่างๆ รวมทั้งการเปิดพื้นที่ให้กับบรรดาผู้สนับสนุนหลักการจัดงานใช้ทำประชาสัมพันธ์สินค้า ผู้วิจัยพบว่า องค์กร มูลนิธิ บริษัท และร้านค้าต่างๆ ที่มาออกร้านขายสินค้าในงานเป็นร้านค้าเดิมที่มาเป็นประจำทุกปี

ร้านค้าองค์กรหรือมูลนิธินำสินค้าของหน่วยงานมาจำหน่าย ได้แก่ ร้านภูฟ้า ร้านดอยตุง (มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง) ร้านภัทรพัฒน์ (มูลนิธิชัยพัฒนา) มูลนิธิมหาจักรีสิรินธรเพื่อคณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ ร้านมูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาฯ บริษัท ไปรษณีย์ไทย จำกัด ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ร้านมูลนิธิรามาริบัติ

ร้านค้าที่เป็นผู้สนับสนุนหลักของการจัดงานจะตั้งอยู่บริเวณซุ้มประตูลิขิตพระเกียรติ ฯ หน้าโรงพยาบาลเทียนฟ้า และแยกเฉลิมบุรี ร้านค้าที่มาออกร้าน เช่น แอร์เอเชีย อีซูซุ ห้างขายทองเล่งหงษ์ ธนาคาร ซีไอเอ็มบี ไทย บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) บริษัทเหล่านี้ก็จะใช้พื้นที่ซุ้มของตนขายสินค้าและจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายควบคู่กันไป รวมถึงใช้พื้นที่เวทีกลางจัดกิจกรรมต่างๆ ด้วย

ส่วนที่สามเป็นร้านค้าทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นร้านอาหารที่มาจากภายนอกที่สามารถพบเห็นตามงานออกร้านทั่วไป แม้ข้อความในป้ายประชาสัมพันธ์งานจะระบุเชิญชวนนักท่องเที่ยวว่า “อร่อยกับอาหารเลิศรสระดับตำนานและงานออกร้านของชุมชน” (ข้อความประชาสัมพันธ์งานเทศกาลตรุษจีนเยาวราช ในปี พ.ศ. 2556) เช่น ร้านขายขนมจาก ข้าวหลาม อาหารเหนือ อาหารใต้ ไข่ปลาหมึกทอด ข้าวแกงทอด ลูกชิ้นปิ้ง ตั้งอยู่ในซุ้มที่พิมพ์ชื่อ สก.พินิจ กาญจนชูศักดิ์ สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ และตราสินค้าบริษัทแป้งมันตราปาล์มกรของตระกูลกาญจนชูศักดิ์

กล่าวได้ว่าพื้นที่การตลาดเป็นพื้นที่หลักของการจัดงาน มีกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมส่งคูปองชิงโชครับของรางวัล ไม่ว่าจะเป็นทองคำ รถจักรยานยนต์ ที่พิกบัตรอาหาร หรือการแสดงคอนเสิร์ตจากศิลปินค่ายแกรมมี่ซึ่งเป็นบริษัทที่เป็นออร์กาไนเซอร์จัดงานเทศกาล และการแสดงทางวัฒนธรรมทั้งจากไทยและจีน รวมทั้งบริษัทห้างร้านที่เป็นสปอนเซอร์ก็ใช้เวทีกลางเป็นที่โปรโมทสินค้า จัดกิจกรรมการตลาด เช่น เครื่องดื่มมินิเดเมทใช้เวทีกลางหน้า

โรงพยาบาลเทียนฟ้าให้ เจมส์ จิรายุ ดารานักแสดงชื่อดังเปิดมินิคอนเสิร์ต พบปะแฟนคลับและ โฆษณาสินค้า หรือบริษัทอิชูซูใช้เวทีกลางและพื้นที่หน้าโรงพยาบาลเทียนฟ้าเฉลิมมั่งกรเทิดพระเกียรติ แต่ในพื้นที่การแสดงก็จะติดตั้งป้ายสินค้ารายล้อมทั่วบริเวณ รวมทั้งเมื่อมีกิจกรรมใดๆ บนเวทีกลาง พิธีกรก็จะประกาศชื่อสินค้าที่เป็นผู้สนับสนุนหลักตลอดเวลา ทั้งนี้บริษัทห้างร้านที่เป็นผู้สนับสนุนต่าง เวียนกันใช้เวทีกลางและพื้นที่การจัดงานนำเสนอสินค้าและจัดกิจกรรมกระตุ้นการขายตลอดทั้งวัน ไม่ว่าจะป็นจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวขึ้นมาเล่นเกมแจกรางวัลบนเวทีซึ่งตั้งชื่อให้สอดคล้องกับ บรรยากาศตรุษจีน เช่น เกมซาลาเปาซ่าใครอย่าแตะ เกมศึกชิงเจ้าตะเกียบสะท้านฟ้า หรือให้พิธีกร มาแนะนำสินค้าบนเวที

3.1.1.4 สถานที่อื่นๆ ที่ร่วมสร้างสีสันการท่องเที่ยวเทศกาลตรุษจีนในพื้นที่ เยาวราช

ย่านเยาวราชมีศาสนสถานหลายแห่งที่จัดเทศกาลตามประเพณีและสามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวได้ เช่น ศาลเจ้าไต้ฮงกง มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง ศาลเจ้ากวนอู วัดโลกานุเคราะห์ ศาลพระ โภธิสัตว์อวโลกิเตศวร โรงพยาบาลเทียนฟ้า ที่สำคัญคือ วัดมิ่งกรมลาวาสซึ่งจัดงานเทศกาลตรุษจีน ตามประเพณีดั้งเดิม ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ข้ามปีเพื่อต้อนรับเทพแห่งโชค ลาก การฝากดวงให้พระสวดมนต์ สะเดาะเคราะห์หรือการทำพิธีแก้ปีชง ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยว แวะเวียนมาที่วัดแห่งนี้เพิ่มขึ้น นอกจากนั้นทางวัดยังได้เสริมกิจกรรมที่ตอบสนองการท่องเที่ยว เช่น จัดตกแต่งสถานที่ให้เข้ากับปีนักษัตรนั้น ๆ หรือทำป้ายต้อนรับนักท่องเที่ยว ทำฉากไวน์รูปวัดเพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ใช้เป็นฉากถ่ายรูป หรือการจัดนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับเทศกาลตรุษจีน

ภาพที่ 31 ป้าย "ตรุษจีนปี 2558 ฉัณมาวัดเล่งเน่ยยี่" ต้อนรับนักท่องเที่ยวอยู่หน้าวัดมิ่งกรมลาวาส

ภาพที่ 32 สถานที่ที่วัดมังกรกมลาวาสจัดให้นักท่องเที่ยวไว้ถ่ายรูป

ภาพที่ 33 สถานที่ที่วัดมังกรกมลาวาสจัดให้นักท่องเที่ยวไว้ถ่ายรูป

นอกจากวัดพุทธศาสนาจีนนิกายที่จัดงานเพื่อการท่องเที่ยวในเทศกาลตรุษจีน ยังมีวัดไตรมิตรวิทยารามซึ่งมีนักท่องเที่ยวมาเยือนวัดเป็นจำนวนมาก ทางวัดได้จัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวร่วมทำบุญ พร้อมติดป้ายโฆษณาเชิญชวนนักท่องเที่ยว เช่น “เที่ยวงานตรุษจีนไหว้พระพุทธสุวรรณมहाปฐิมากร (หลวงพ่อดองค์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก) สักการะพระบรมสารีริกธาตุศักดิ์บาตรพระพุทเจ้า 29 พระองค์ บูชาพระราหู นารายณ์ทรงครุฑ ขอพรกับองค์เทพเจ้าองค์ไฉ่ซิงเอี้ยะ (เทพเจ้าโชคลาภ) และองค์ไต้ส่วยเอี้ยะ (เทพเจ้าโชคชะตาแห่งความสำเร็จ) ตลอด 3 วัน 3 คืน...” หรือ “พิเศษ ตรุษจีนปีนี้ มีงานตลอด 24 ชม. แจกอั่งเปา และมีข้าวต้มเจเลี้ยงฟรี”

ภายในวัดมีซุ้มให้ร่วมทำบุญมากมายทั้งแบบพุทธเถรวาท พุทธมหายาน เต้า ความเชื่อพื้นบ้าน เช่น พิธีปลูกเสกรูปปั้นเทพเจ้าไท่ส่วยเอี้ยะในมณฑลพหลวงพ้อทองคำโดยพระเกจิอาจารย์นั่งปรก และอัญเชิญมาให้ไหว้แก้ปีชงหรือเข้าไปบูชาได้ ทางวัดยังได้จัดชุดเครื่องกระดาดไหว้ ชุดเพ้าเครื่องทรงและอธิบายขั้นตอนการทำพิธีเสมือนเป็นศาลเจ้าจิ้น และระบุว่าไหว้เพื่อเสริมดวงชะตาราตีปีเกิด ทางด้านการงานมีความเจริญก้าวหน้า และนำเงินไปบริจาคสร้างอาคารสงฆ์ บำรุงพระอาราม มีแท่นบูชาเทพเจ้าแห่งโชคลาภแบบจิ้นและแบบทิเบต มีการทำบุญเขียนแผ่นทองหล่อพระราหูเพื่อแก้ปีชงเสริมบุญบารมีรับโชค ทำบุญถวายสังฆทาน ทำบุญผูกผ้าสามสีผ้าปาลอยฟ้า ติดกัณฑ์เทศน์มหาชาติรวมกับทำบุญตามนักษัตรประจำปีเกิดเพื่อแก้ปีชง ทำบุญเขียนชื่อนามสกุลฝากดวงไว้กับพหลวงพ้อทองคำ ทำบุญหล่อพระสงฆ์เคราะห์สงฆ์เสริมบารมีเริ่มต้นดีวันขึ้นปีใหม่ และขายเครื่องรางแก้ปีชง กิจกรรมทำบุญส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อศาสนาใดก็ตามทางวัดจะโยงเรื่องให้เป็นการทำบุญเพื่อแก้ปีชง การเสริมดวงชะตาเคราะห์เนื่องในเทศกาลปีใหม่แบบจิ้นทั้งสิ้น

นอกจากกิจกรรมทำบุญที่ทางวัดจัดขึ้นหลายกิจกรรมแล้ว ในปี พ.ศ. 2555 กองทุนพระมหามณฑลฯ ร่วมกับห้องเรียนขงจื้อ โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย ได้จัดกิจกรรม “น้อมนำวิถีจิ้น” ณ ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมชาวจีน มี “มัคคุเทศก์น้อยแห่งเยาวราช ผู้สืบสานถ่ายทอดภูมิปัญญาจิ้น” เป็นผู้แนะนำกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วย 3 กิจกรรมย่อย ได้แก่ กิจกรรม “อักษรนำโชค” ร่วมสนุกกับการตัดกระดาษจิ้นผ่านจอทัชสกรีน กิจกรรม “โคมพรรษา” เรียนรู้และเขียนอักษรมงคลด้วยฟู่กันจิ้น และกิจกรรม “ชาวมงคล” สัมผัสกรรมวิธีการชงชาแบบดั้งเดิมและลิ้มรสชาติชาจิ้น นับเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมความเป็นจิ้นในบริบทการท่องเที่ยวที่วัดไตรมิตรวิทยารามและโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัยจัดขึ้นโดยใช้งานเทศกาลตรุษจีนเยาวราชเป็นเวทีในการนำเสนอ

ศาสนสถานในย่านเยาวราชที่จัดกิจกรรมทั้งที่เป็นประเพณีพิธีกรรมสืบกันมาหรือที่เป็นกิจกรรมเพื่อตอบรับการท่องเที่ยว ประกอบกับสื่อที่ทำข่าวประชาสัมพันธ์เทศกาลหรือให้ข้อมูลการแก้ปีชง สะเดาะเคราะห์ เสริมดวง ต่างเป็นตัวกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวมาเยือนย่านเยาวราชเพื่อสักการะศาสนสถานต่างๆ ที่พร้อมรับนักท่องเที่ยว

นอกจากวัดและศาลเจ้าในย่านเยาวราชจะมีกิจกรรมตามประเพณีที่ปฏิบัติกันมา และมีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ชุมชนเจริญไชยซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งในย่านเยาวราชที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเส้นทางรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินก็มีส่วนร่วมในงาน

เทศกาลตรุษจีนด้วยเช่นกัน เช่น ในปี พ.ศ. 2556 มีการแขวนป้ายอวยพรขนาดใหญ่ในเทศกาลตรุษจีนตามจุดต่าง ๆ ของชุมชนและตามสถานที่ก่อสร้างสถานีรถไฟใต้ดิน ในป้ายอวยพรระบุชื่อชุมชนและพินิจภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชนอย่างชัดเจน มีชื่อผู้สนับสนุนคือ บริษัท สีเบเยอร์ กรุงเทพมหานคร และบริษัท อิตาเลียนไทย ซึ่งเป็นบริษัทรับเหมาก่อสร้างทางรถไฟใต้ดินสายสีน้ำเงิน แต่ปีต่อ ๆ มาป้ายอวยพรระบุเหลือเพียงชื่อ “บ้านเก่าเล่าเรื่อง และกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย”

เทศกาลตรุษจีนยังเป็นช่วงเวลาพิเศษที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงตัวตนผ่านเพชฌัญชี่บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชย โดยผู้ดูแลเพชฌัญชี่นี้นำเสนอความสำคัญของชุมชนว่าเป็นแหล่งจับจ่ายใช้สอยสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรมในช่วงตรุษจีน เช่น ในปีพ.ศ. 2558 นำเสนอภาพที่สำนักข่าวมาสัมภาษณ์และเก็บภาพบรรยากาศในย่านเจริญไชย และระบุว่าสำนักข่าวสนใจและเห็นความสำคัญของเจริญไชยในฐานะที่เป็นย่านค้าขายสินค้าวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย สามารถหาของไหว้ได้ครบ นี่คือมรดกวัฒนธรรมทางการค้าที่ยังคงดำรงอยู่โดยคนเจริญไชยที่สร้างคุณค่าให้กับพื้นที่บริเวณนี้ หรือการลงภาพบรรยากาศร้านค้าในช่วงวันจ่ายให้เห็นว่าในย่านเจริญไชยมีสินค้าที่สามารถซื้อไปใช้ในเทศกาลได้ครบครัน พร้อมกับระบุว่าแม้จะเดินทางมายากลำบากเพราะการจราจรที่ติดขัดอันเกิดจากการปิดถนนสร้างสถานีรถไฟฟ้าวัดมังกร ฯ แต่ชาวไทยเชื้อสายจีนก็ยังต้องมาซื้อสินค้ากันที่นี่

3.1.2 เทศกาลบ๊ะจ่าง

เทศกาลบ๊ะจ่าง ในสำเนียงจีนแต้จิ๋วเรียกว่า “โหงวห่วยโจ้ย” (五月节) หรือ เทศกาลเดือนห้า (ภาษาจีนกลางเรียกเทศกาลนี้ว่า เทศกาลตวนอู่ -端午节 /ตวนอู่เจี๋ย/) จัดขึ้นในวันที่ 5 เดือน 5 ตามปฏิทินจันทรคติของจีน ในประเทศไทยเมื่อกล่าวถึงเทศกาลบ๊ะจ่าง หนังสือส่วนใหญ่มักอธิบายเกี่ยวกับการรำลึกถึงวีรกรรมของคุงจ้งวน (ซีว่หยวน) กวีและขุนนางจีนในสมัยชุนชิว ที่ถูกขุนนางกังฉินใส่ร้ายจนถูกผู้ครองรัฐเนรเทศไปต่างรัฐ จึงตัดสินใจกระโดดน้ำตาย ชาวบ้านที่ศรัทธาเกรงศพของขุนนางผู้นี้จะถูกสัตว์น้ำจิกกินจึงนำข้าวโยนลงน้ำให้สัตว์น้ำจิกกินแทนจนกลายเป็นที่มาของการทำบ๊ะจ่างเพื่อระลึกถึงวีรกรรมดังกล่าว ชุมชนจีนบางประเทศจะมีการแข่งเรือมังกรในเทศกาลดังกล่าว หากอธิบายตามหลักปฏิทินการเกษตรของจีน เทศกาลบ๊ะจ่างคือฤดูย่อยที่อยู่ในฤดูร้อน หรือเป็นวันที่มีเวลากลางวันยาวนานและมีอากาศร้อนที่สุดของปี เทศกาลนี้เกี่ยวข้องกับการเก็บเกี่ยว

พืชผลทางการเกษตรประเภทธัญญาหารในช่วงฤดูร้อน การทำบ๊ะจ่างคืออาหารที่แปรรูปจากผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ในฤดูนี้และนำมาประกอบอาหารแบ่งปันกันในสังคมเกษตรและใช้กราบไหว้เทพเจ้าบรรพบุรุษหรือธรรมชาติที่ช่วยเหลือให้พืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์

เทศกาลบ๊ะจ่างมีพิธีกรรมการไหว้คล้ายเทศกาลอื่นๆ คือไหว้เจ้าที่ในตอนเช้า และไหว้บรรพบุรุษในช่วงสายถึงเที่ยง บางคนก็นำบ๊ะจ่างชนิดต่างๆ ไปไหว้ตามศาลเจ้าที่ตนศรัทธา แต่จะมีธรรมเนียมความเชื่อที่นิยมปฏิบัติต่างกันไปตามกลุ่มภาษา หรือแต่ละท้องถิ่น เช่น บางกลุ่มจะเชื่อว่าหากนำพืชสมุนไพรมาผิงแดดในวันนี้จะทำให้มีฤทธิ์ทางยาดีขึ้น บางครอบครัวนิยมนำชุดที่ผู้อาวุโสในบ้านเตรียมไว้ใส่ตอนเสียชีวิตมาผิงแดดเพื่อฆ่าเชื้อโรค หรือกลิ่นอับ บ้างก็นำแซ่ฉ่า หรือพืชสมุนไพรสดที่นิยมคือ เหียงฉ่า หรือต้นโกฐจุฬาลัมพาจีน มามัดเป็นกำไปไหว้หรือปักที่กระถางรูป หรือแขวนที่หน้าบ้าน เพื่อขอพรเรื่องสุขภาพ บางบ้านก็จะมีธรรมเนียมให้เด็กกินยาถ่ายพยาธิหรือกินต้มเลือดหมูกับใบจิงจูฉ่ายในวันนี้เพื่อบำรุงสุขภาพ เนื่องจากเทศกาลบ๊ะจ่างอยู่ในฤดูร้อนที่อาจเกิดโรคภัยไข้เจ็บได้ หรือการกินขนมก็ช่วย ขนมหักที่ทำจากข้าวเหนียวแช่น้ำค้างเพื่อปรับสมดุลร่างกาย

ในประเทศไทยไม่มีการจัดงานเฉลิมฉลองในเทศกาลบ๊ะจ่างแต่อย่างใด ส่วนใหญ่จะมีเพียงการไหว้เจ้าไหว้บรรพบุรุษในครอบครัว หรือตามศาลเจ้าที่ตนศรัทธา ดังที่ได้กล่าวไป หรือมีแค่เพียงจัดงานในลักษณะเทศกาลอาหารตามห้างสรรพสินค้าหรือร้านอาหารเท่านั้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2555 มีหน่วยงานที่ใช้เทศกาล บ๊ะจ่างเป็นเวทีแสดงอัตลักษณ์ของย่านต่อสาธารณะโดยมีวัตถุประสงค์การจัดงานแตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่ม แต่สิ่งที่เหมือนกันคืออยู่ภายใต้บริบทการท่องเที่ยว

เทศกาลบ๊ะจ่างในย่านเยาวราชที่มีการจัดงานอย่างมีนัยสำคัญ พบผู้จัดงาน 2 กลุ่ม ได้แก่

1. เทศกาลบ๊ะจ่างที่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ร่วมกับภาคเอกชนจัด
2. เทศกาลบ๊ะจ่างที่ชาวชุมชนเวียงนาครเขมมจัด

3.1.2.1 เทศกาลบ๊ะจ่างที่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ร่วมกับภาคเอกชนจัด

ช่วงเทศกาลบ๊ะจ่าง ประจำปี พ.ศ. 2555 กรุงเทพมหานคร โดยสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ ร่วมกับภาคเอกชนคือโรงแรมเชียงใหม่แมนชั่น เยาวราช จัดงานเทศกาล “เที่ยวเยาวราช ชิมของดี เทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง เขตสัมพันธวงศ์” ในวันที่ 22 - 23 มิถุนายน พ.ศ. 2555 เพื่อสืบสานตำนานเทศกาลไหว้บ๊ะจ่างของชาวไทยเชื้อสายจีน ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมอันดีงาม ตลอดจนส่งเสริมเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเยาวราชที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์และ

ศิลปวัฒนธรรม และแสดงพลังความสามัคคีของชาวเขตสัมพันธวงศ์ในการจัดงานเทศกาล (เอกสารโครงการเทศกาลบ๊ะจ่าง 2555) ใช้แนวคิด “บ๊ะจ่างสามัคคี รวมสูตรบ๊ะจ่างย่านเยาวราช”

เทศกาลบ๊ะจ่างที่ภาคราชการจัดไม่มีส่วนที่เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อเหมือนเทศกาลอื่นๆ เช่น กินเจ หรือไหว้พระจันทร์ มีเพียงพื้นที่จัดแสดงป้ายนิทรรศการ กิจกรรมบนเวทีการแสดง และการออกร้านขายบ๊ะจ่างจากร้านต่างๆ ในย่านเยาวราช ซึ่งผู้วิจัยจะจัดแบ่งเป็น 2 พื้นที่ ได้แก่ 1) พื้นที่ความรู้ 2) พื้นที่กิจกรรมบันเทิง

1) พื้นที่ความรู้

ผู้จัดงานจัดนิทรรศการบริเวณใต้ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ มีจำนวน 4 แผ่นป้ายนำเสนอเนื้อหา 2 เรื่อง ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของเทศกาลบ๊ะจ่าง และบ๊ะจ่าง มีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานขนมจ้ำง ตำนานกวีซีว्हยวนหรือคุงจวนกระโดดน้ำฆ่าตัวตายเป็นเหตุให้เกิดการคิดค้นบ๊ะจ่าง สันเกตว่าไม่ได้มีเนื้อหากล่าวถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของเทศกาลบ๊ะจ่างที่เกี่ยวข้องกับเยาวราชหรือของคนไทยเชื้อสายจีนแต่อย่างใด เรื่องที่ 2 ได้แก่ ป้ายนิทรรศการหัวข้อสายสัมพันธ์ไทยจีน สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน นำเสนอประวัติความสัมพันธ์ของประเทศไทย และประเทศจีน ซึ่งใช้ป้ายนิทรรศการป้ายเดียวกันกับที่ใช้ในเทศกาลตรุษจีนเยาวราช ปี พ.ศ. 2555

ภาพที่ 34 ป้ายนิทรรศการบริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ

นอกจากนิทรรศการที่บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ แล้ว โรงแรมเชียงใหม่แมนชั่นซึ่งเป็นเจ้าภาพจัดงานร่วมกับภาคราชการยังได้จัดนิทรรศการ “ย้อนตำนานเยาวราชและบ๊ะจ่าง” ที่บริเวณชั้น 1 ของโรงแรม เสนอดำเนินการบ๊ะจ่าง ดำเนินการไหว้บ๊ะจ่าง เนื้อหาเดียวกับที่จัดที่

บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ แต่เพิ่มแผ่นป้ายฉบับแปลภาษาอังกฤษ และป้ายนิทรรศการสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของสองแผ่นดินไทยจีน ซึ่งเนื้อหาิทรรศการส่วนนี้ เป็นเนื้อหาเดียวกับที่ใช้จัดนิทรรศการที่บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ ในเทศกาลตรุษจีน ปี พ.ศ. 2555 เช่นเดียวกับนิทรรศการของสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ โรงแรม ฯ ยังมีกิจกรรมรณรงค์ท่องเที่ยวเยาวราช ชิมของดีเทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง ชมแหล่งผลิตบ๊ะจ่าง 3 แห่ง ได้แก่ ซอยพระพุทธรุคคุณ แขวงตลาดน้อย ตลาดเล่งปวยเอี้ย หรือตรอกอิสราณภาพ และชุมชนพิพากษา นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถมาขึ้นรถรางได้ที่หน้าโรงแรม

บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ ยังมีกิจกรรมที่สำคัญคือการออกร้านขายบ๊ะจ่าง โดยผู้จัดรวบรวมร้านขายบ๊ะจ่างในย่านเยาวราชมาจำนวนทั้งสิ้น 17 ร้าน มาออกร้านที่บริเวณทางเดินข้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ และจัดทำรายละเอียด ที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ติดต่อ ราคา ช่วงเวลาที่ทำขาย ขายเฉพาะเทศกาลหรือตลอดทั้งปี เป็นคู่มือแจกจ่ายให้กับนักท่องเที่ยว

2) พื้นที่กิจกรรมบันเทิง

พื้นที่กิจกรรมบันเทิงในเทศกาลบ๊ะจ่าง กิจกรรมส่วนใหญ่จะปรากฏบนเวทีกลางข้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ มีการแสดงจากนักเรียนโรงเรียนวัดปทุมคงคา ระบายไทยไมตรี และศิลปะย้อนยุค ระบายเซียวบ๊ะจ่าง การแข่งขันกินบ๊ะจ่าง ผู้เข้าแข่งขันส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเขตและสถานีตำรวจพลบลาไชย 2 นอกจากนั้นเป็นกิจกรรมเบ็ดเตล็ด เช่น การแสดงดนตรี การแสดงตลก การแสดงมายากล การแข่งโยนรับบ๊ะจ่าง กิจกรรมอีกส่วนที่ผู้วิจัยมองว่าอยู่ในส่วนนี้คือพิธีเปิดงานที่เป็นเหมือนกิจกรรมการตลาด (Event marketing) เพื่อสร้างสีสันเรียกนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมงาน พิธีเปิดงานมีกิจกรรมสำคัญคือการเปิด “บ๊ะจ่างทาวเวอร์” เป็นแท่นสีขาวสูงประมาณ 1 เมตร เขียนลายต้นไผ่ ด้านบนวางบ๊ะจ่างปลอมขนาดใหญ่ปิดทองคำเปลว เมื่อถึงเวลาพิธีกรเชิญแขกสำคัญคือข้าราชการ นักการเมือง และนักธุรกิจ ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ ประธานและกรรมการสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ ผู้อำนวยการและข้าราชการในเขตสัมพันธวงศ์ ขึ้นแกะห่อบ๊ะจ่างทาวเวอร์เปิดงานและถ่ายรูปร่วมกัน

ภาพที่ 35 ป๊ะจ่างทาวเวอร์ในพิธีเปิดเทศกาลป๊ะจ่าง
(เที่ยวไปกินไป, 2555)

ภาพที่ 36 ป๊ะจ่างยักษ์บนยอดป๊ะจ่างทาวเวอร์
(เที่ยวไปกินไป, 2555)

ภาพที่ 37 การแข่งขันกินป๊ะจ่าง
(เที่ยวไปกินไป, 2555)

3.1.2.2 เทศกาลบ๊ะจ่างที่ชาวชุมชนเวียงนาครเขมมจัด

เวียงนาครเขมม เป็นชุมชนเดียวที่จัดงานเทศกาลบ๊ะจ่างอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากชุมชนได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ที่เจ้าของที่ดินตระกูลบริพัตร เจริญขายที่ดินให้แก่บริษัททีซีซี แลนด์ ชาวชุมชนจึงรวมตัวกันต่อสู้ทั้งในเชิงการเจรจาทางธุรกิจคือจัดตั้งบริษัทเข้าร่วมการซื้อขายที่ดินผืนนี้ การเจรจาส่วนตัวกับเจ้าของบริษัท การตระเวนขึ้นเวทีเสวนาเกี่ยวกับการจัดการชุมชนที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยใช้โอกาสเทศกาลประเพณีเงินในรอบปี อาทิ เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลบ๊ะจ่าง การไหว้ขอบคุณเจ้าปลายปีหรืองานเสี้ยซึ่ง

วันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2555 ชาวชุมชนเวียงนาครเขมม และสถาบันอาศรมศิลป์ ร่วมกันจัดงาน “เทศกาลร้อยใจ รัตบ๊ะจ่าง วังน้ำทิพย์” ใช้แนวคิด สัมผัสวิถีสามัคคีชุมชน กินเที่ยว ชิมชม อิ่มบุญรับคิมหันต์ฤดู จากแนวคิด รูปแบบการจัดกิจกรรม และการประชาสัมพันธ์ สื่อว่า กิจกรรมนี้ไม่ใช่การจัดกิจกรรมตามประเพณีทั่วไป แต่มีนัยของการเปิดชุมชนโดยใช้เทศกาลเป็นเวทีการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ที่ชุมชนร่วมมือกันจัดขึ้น โดยเฉพาะเป็นการสร้างแนวร่วมการอนุรักษ์ และเข้าใจการเคลื่อนไหวต่อสู้กับนายทุนของชุมชน รายละเอียดของกิจกรรมแบ่งได้เป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) พื้นที่พิธีกรรม 2) พื้นที่ความรู้ นิทรรศการ และ 3) พื้นที่กิจกรรมบันเทิง

1) พื้นที่พิธีกรรม

ส่วนพิธีกรรมมีคุณวิศิษฐ์ เตชะเกษม แกนนำชาวเวียงนาครเขมม และเป็นอาจารย์ ศาสตราจารย์ขจรชัยชื่อดัง ระบุว่าจัดรูปแบบพิธีกรรมการไหว้ตามศาสตร์ของจีนโบราณ ได้แก่ การตั้งปะรำ พิธีจัดสวดมนต์จีน หรือพิธีไหว้ทักง (กิ่งทักง) โดยแปะอิหรือคฤหัสถ์ชู้ดชาว ร่วมรำลึกพระคุณฟ้าเพื่อความอุดมสมบูรณ์เจริญรุ่งเรือง เป็นศุภมงคลต่อชีวิต

การประกาศพิธี “ตงหยาง อ้ายเจีย” ให้สัญญาณเวลาย่างวันของโลก โดยตั้งเสาสี่แฉกบนฐานสัญลักษณ์หยินหยางและสัญลักษณ์ยันต์แปดทิศ (โป๊ยช่วย) ลักษณะคล้ายนาฬิกาแดด เมื่อถึงเวลาย่างตรง ก็จะบ่งบอกว่าเทศกาลบ๊ะจ่างเป็นช่วงเวลาเวลาที่เวลากลางวันยาวที่สุดของปี โดยผู้จัดได้กล่าวว่าเป็นช่วงเวลาจักรพรรดิโบราณจะทำพิธีบวงสรวงขอบคุณดวงอาทิตย์โดยดูเงาจากเสาที่ จะเหไปทางทิศใต้และยิงปืนใหญ่บอกสัญญาณให้ประชาชนทราบ

การจัดโต๊ะไหว้บ๊ะจ่างตามศาสตร์ฮวงจุ้ย โดยตั้งรูปเทพไฉ่ซิงเอี้ยทั้ง 5 หรือเทพเจ้าแห่งโชคลาภทั้ง 5 เป็นประธาน 5 ทิศ รูปเคารพตั้งอยู่บนกองบ๊ะจ่างและก๊อจ่างมหามงคล ที่จะนำมา

แจกจ่ายแก่ผู้เข้าร่วมงานเพื่อเสริมมหาลาภให้แก่ชีวิตหลังเลิกงาน รายล้อมด้วยธัญญาหารถั่วเขียว ถั่วแดง ถั่วขาว ถั่วดำ แทนธาตุไม้ ไฟ ทอง น้ำตามลำดับ ผลไม้ 5 ชนิด 5 สี ดอกไม้ 4 ชนิดตัวแทน 4 ฤดูกาล สุรา 24 จอกแทนฤดูย่อย 24 ฤดู น้ำชา 30 จอกแทนจำนวนวันสุริยคติ อาหารหวาน คาว พืชผัก แทนฤดูกาลทั้ง 4 ฤดู ซึ่งการจัดประรำพิธีและพิธีกรรมตามศาสตร์ฮวงจุ้ย มีแผนผัง มีหลักการ ตามศาสตร์ของฤดูกาล ของธาตุต่างๆ เป็นจุดเด่นการจัดงานของเว็งนาครเขมรที่มีคุณวิเศษผู้ เตชะ เกษม เป็นเจ้าพิธี

ภาพที่ 38 การจัดโต๊ะไหว้ในเทศกาลบ๊ะจ่าง

ภาพที่ 39 เสาบอกเวลาเที่ยงตรงในพิธีตั้งหยางอ้ายเจี๋ย

กิจกรรมติดภาพวาดจขุขุ¹ ซึ่งเป็นเทพปราบมาร กำจัดสิ่งชั่วร้าย เป็นธรรมเนียมของคนจีนบางพื้นที่ที่จะติดรูปเทพจขุขุไว้หน้าบ้านเพื่อขจัดโรคหรือสิ่งชั่วร้าย ชุมชนเลือกขนมธรรมเนียมนี้มาใช้ โดยให้ชาวชุมชนติดรูปจขุขุไว้เหนือประตูบ้าน นอกจากจะเป็นธรรมเนียมแล้ว ยังแฝงเรื่องของการกำจัดสิ่งชั่วร้ายที่เข้ามายังชุมชน ได้แก่ปัญหาการไล่รื้อที่ดิน การต่อสู้ต่อรองกับกลุ่มนายทุน

ภาพที่ 40 ชาวเวียงนครเขมมติดรูปเทพจขุขุไว้บริเวณประตูบ้าน

2) พื้นที่ความรู้

ส่วนที่สองคือพื้นที่ความรู้เน้นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจีน และประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของชาวเวียงนครเขมม มีกิจกรรมที่น่าสนใจได้แก่ การสาธิตการทำบ๊ะจ่าง มีกลุ่มแม่บ้านชาวเวียงนครเขมมเตรียมวัตถุดิบมาตั้งกลางชุมชนและประจำการที่ซุ้ม สอนการทำบ๊ะจ่างแก่นักท่องเที่ยวที่แวะเวียนเข้ามา เป็นกิจกรรมที่ดึงดูดผู้มาเยือน ทำให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับงาน เกิดการแลกเปลี่ยน

¹ จากเอกสารที่แจกให้กับผู้ร่วมงานระบุความหมายของกิจกรรมแขวนภาพจขุขุว่า “ประชาชนทุกบ้านแถบบริเวณเจียงฮ่วย ของจีนต่างล้วนพากันแขวนภาพวาดจขุขุ เพื่อเป็นการขจัดเสนียดจัญไร ในปีแรกที่ขึ้นครองราชย์ กษัตริย์ถังเสวียนจงหลังเสด็จกลับจากเขาหลีซาน ไข้มาลาเรียก็กำเริบขึ้น ทรงพระสุบินเห็นปีศาจสองตน ปีศาจตนเล็กสวมเสื้อสีแดง ขโมยขลุ่ยหยกของพระองค์ และถุงเครื่องหอมของสนมหยางกุ้ยเฟยวิ่งไปรอบ ๆ พระราชวัง ส่วนปีศาจตนใหญ่สวมหมวกและชุดยาวสีน้ำเงิน จับปีศาจตนเล็กมาควักลูกตาออก แล้วใส่เข้าปากกลืนลงไป กษัตริย์ถังเสวียนจงหรือถังหมิงหวงทรงรับสั่งถามขึ้น ปีศาจยักษ์ตนนั้นจึงตอบว่า ตนมีชื่อว่าจขุขุ เคยสอบเข้าเป็นขุนนางแต่ไม่ผ่าน บัดนี้เต็มใจเป็นปีศาจหาสรบใช้ของพระองค์ หลังจากที่กษัตริย์หมิงหวงต้นบรมม อากาไรไข้มาลาเรียก็หายไปหมดสิ้น ครั้นแล้วจึงทรงมีรับสั่งให้อู่เต้าจื่อ จิตรกรวาดภาพจขุขุจับปีศาจตามที่ทรงพระสุบินขึ้น และยังรับสั่งอีกว่าให้ทุกบ้านเรือนติดภาพวาดดังกล่าวเพื่อเป็นการขจัดเสนียดจัญไรขึ้นในทุกวันเทศกาลตรุษจีน”

พูดคุยทั้งสถานการณ์ของย่าน และสะท้อนให้เห็นความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของชุมชนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้จัดอยากสื่อออกไปสู่สาธารณะ

ส่วนสำคัญอีกประการคือการจัดนิทรรศการให้ความรู้ในแง่มุมต่างๆ มีหัวข้อดังนี้

- **เล่าเรื่องร้านค้านานเวียง** ผู้จัดงานนำเสนอประวัติและวิวัฒนาการของร้านค้าในย่านเวียงนครเขมรซึ่งนับเป็นจุดเด่นของพื้นที่แห่งนี้ ที่เป็นย่านการค้าที่สำคัญของประเทศไทยมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจนมีคำกล่าวที่ว่า มาเวียงฯ ที่เดียวได้สินค้าครบทุกอย่าง ทั้งร้านเครื่องประดับ ร้านเครื่องใช้ในบ้าน ร้านอาหาร ร้านสินค้าอุตสาหกรรม ร้านเครื่องดนตรี ร้านเฟอร์นิเจอร์ ร้านหนังสือ ร้านของเก่า และร้านเบ็ดเตล็ด ร้านที่นำมาเสนอต่างบอกเล่าความเก่าแก่ของร้านค้าที่เป็นมรดกตกทอดสืบกันมา ความสำคัญของสินค้าที่ขายกับสังคมไทย การต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงที่มาถึงพื้นที่ การมองย่านเวียงนครเขมรเป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ รวมทั้งเน้นความผูกพันของชาวบ้านกับย่าน และการอยู่กันอย่างญาติพี่น้องมาเนิ่นนาน

- **ความเกี่ยวโยงด้านเศรษฐกิจและชุมชน วิวัฒนาการศูนย์การค้าเวียงนครเขมร** นำเสนอเป็นภาพกราฟิกโยงใยความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของเวียงนครเขมรกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของสังคมไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง การปกครองของแต่ละรัชสมัยเกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการการเป็นย่านการค้าของเวียงนครเขมรมาโดยตลอด

- **เวียงนครเขมรกับเกาะรัตนโกสินทร์** สารสำคัญที่ต้องการสื่อคือประวัติศาสตร์ของกรุงรัตนโกสินทร์และประวัติศาสตร์การอพยพของชาวจีนเข้ามาสู่แผ่นดินไทยมีความสัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของเวียงนครเขมร รวมทั้งการเป็นพื้นที่ที่ผูกพันกับราชสำนักทั้งการติดต่อซื้อขายสินค้าและกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดิน

- **ประวัติและข้อมูลเทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง** ผู้จัดนำเสนอประวัติความเป็นมา และตำนานของเทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง และประเพณีปฏิบัติในเทศกาลซึ่งผู้จัดเลือกนำมาปฏิบัติในการจัดงานเทศกาลครั้งนี้ เช่น การดิษฐ์รูปเทพางค์

- **เทศกาลในฤดูกาลทั้ง 4 ฤดูของจีน** ได้แก่ ฤดูร้อน ช่วงเดือนมีนาคม – เดือนพฤษภาคม มีเทศกาลเซ่งเม้ง บ๊ะจ่าง สารทจีน ฤดูใบไม้ร่วง ช่วงเดือนสิงหาคม – เดือนตุลาคม มีเทศกาลไหว้พระจันทร์ และเทศกาลกินเจ ฤดูหนาว ช่วงเดือนพฤศจิกายน – เดือนมกราคม มีเทศกาล

ไหว้ขนมบัวลอย และฤดูใบไม้ผลิ ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – เดือนเมษายน มีเทศกาลตรุษจีนและเทศกาลห้วงเซียว

3) พื้นที่กิจกรรมบันเทิง

ส่วนที่สามคือส่วนของการจัดกิจกรรมบันเทิง นอกจากจะมีการแสดงเชิดสิงโตตามปกติของการจัดงานทางวัฒนธรรมจีนและการออกร้านแจกอาหารจีนที่มีชื่อเสียงในย่านเยาวราชแล้ว มีกิจกรรมบันเทิงที่น่าสนใจซึ่งแฝงนัยของความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ได้แก่ การแสดง “เซียวบะจ่าง สานสัมพันธ์สองวัย” และการขับร้องเพลง “บทเพลงแห่งเวียงนครเขมร” ของชาวชุมชนเวียงนครเขมร บนเวทีขนาดย่อมกลางชุมชน สิ่งที่น่าสนใจของกิจกรรมนี้คือการระดมชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านในชุมชนแต่งชุดกีฬาสีแดง หรือเสื้อของชุมชนขึ้นเวที โดยเฉพาะเนื้อเพลง “บทเพลงแห่งเวียงนครเขมร” ซึ่งประพันธ์โดย วิศิษฐ์ เตชะเกษม แกนนำชุมชนในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพลงดังกล่าวเป็นเหมือนเพลงประจำชุมชน มีเนื้อหากล่าวถึงความผูกพันคนกับย่านที่ฝังรากลึก เป็นแหล่งทำมาหากินของบรรพชนเชื้อสายจีนที่ลำบากสร้างย่านนี้ขึ้นมา ทั้งยังเน้นย้ำความเป็น “บ้านของเรา” รวมทั้งย้ำภาพของความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชนที่พร้อมจะปกป้องชุมชนจากการรุกราน

เนื้อหาเพลงดังกล่าวสามารถสะท้อนประเด็นที่ชุมชนต้องการสื่อคือ เวียงนครเขมรเท่ากับบ้าน บ้านที่มีเรื่องราว มีความผูกพัน การเข้ามาทำลายชุมชนก็คือการทำลายครอบครัว นอกจากนั้นการใช้เพลงยังเป็นการสื่อว่า เวียงนครเขมรเป็นแหล่งของเครื่องดนตรี ศิลปินที่มีชื่อเสียงมากมายต่างให้ความสำคัญกับย่านนี้ในฐานะแหล่งเครื่องดนตรีที่สำคัญของประเทศไทย นอกจากกิจกรรมบนเวที ชุมชนยังจัดอาหารจีนที่มีชื่อเสียงมาแจกจ่ายแก่ผู้ร่วมงาน และจัดรูปภาพเทพเจ้าจงชุยขนาดใหญ่และชื่องานให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูปอีกด้วย

การจัดงานเทศกาลของทั้งสองพื้นที่แม้ว่าจะจัดในบริบทของการท่องเที่ยว แต่มีจุดมุ่งหมายการจัดงานแตกต่างกัน ภาครัฐใช้เวทีการท่องเที่ยวเชิงเทศกาลเพื่อย้ำว่าเยาวราชเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ มีลักษณะเป็นกิจกรรมเชิงการตลาด (event marketing) สินค้าที่นำออกแสดงคือย่านไชน่าทาวน์เยาวราชที่ผู้จัดมองว่าเปี่ยมไปด้วยสีสันของศิลปวัฒนธรรมความเป็นจีน นอกจากนั้นยังมีสินค้าแฝงคือการโฆษณาของภาคเอกชนที่เป็นผู้จัดร่วม รวมทั้งบรรดานักการเมืองและข้าราชการท้องถิ่นที่ปรากฏในแผ่นพับ ป้ายประกาศ และมีการกล่าวชื่อย้ำๆ ในช่วงต่างๆ ของกิจกรรมตลอดเวลา

ในส่วนกิจกรรมของเว็มนาครเขมมเป็นการจัดงานของท้องถิ่นที่ได้รับการช่วยเหลือจาก นักวิชาการได้แก่สถาบันอาศรมศิลป์ ผู้วิจัยเห็นว่าแม้จะเป็นการจัดงานขึ้นเพื่อแสดงความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน แต่อีกนัยหนึ่งผู้จัดต้องการทำให้ชุมชนปรากฏแก่สายตาของสาธารณชน โดยใช้ กิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยวแทรกในเทศกาล เช่น การออกร้านอาหารจีน การสาธิตและให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองมัดบ๊ะจ่างด้วยตัวเอง การจัดมุมถ่ายรูปเป็นที่ระลึก ที่สำคัญคือ การประชาสัมพันธ์ในสื่อต่างๆ โดยเฉพาะการแชร์ผ่านเครือข่ายผู้สนใจการอนุรักษ์ย่านเก่า หรือกลุ่มการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมหรือชุมชนเก่า

สิ่งที่น่าสนใจคือการสร้างแนวร่วม โดยชุมชนชูจุดเด่นการเป็นแหล่งขายเครื่องดนตรีที่สำคัญของประเทศไทย ดังนั้นจึงดึงกลุ่มนักดนตรีที่มีชื่อเสียง โดยชูความสัมพันธ์ เรื่องเล่า ที่นักดนตรีเหล่านั้นมีความผูกพันกับร้านเครื่องดนตรีและชุมชนเว็มนาครเขมม รวมทั้งมีกิจกรรมการแสดงดนตรีในเทศกาล นอกจากสร้างความบันเทิง สร้างสีสันให้แก่ผู้เข้าชมงาน ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงการเป็นย่านการค้าเครื่องดนตรีที่สำคัญของสังคมไทย อยู่คู่กับวงการดนตรีไทยมาอย่างยาวนาน

นอกจากการจัดงานของทั้งสองแห่ง ยังมีหอศิลป์กรุงเทพฯหรือธนาคารกรุงไทย สาขาเยาวราช จัดกิจกรรม “ทัวร์เดินเท้าเรียนรู้วัฒนธรรม ผ่านเทศกาลบ๊ะจ่าง” ทัวร์เดินเท้าเที่ยวชมการทำบ๊ะจ่างของร้านค้าและสถานที่สำคัญในย่านเยาวราช โดยเฉพาะย่านตลาดน้อยที่ผู้จัดงานกล่าวว่าเป็นแหล่งผลิตบ๊ะจ่างที่สำคัญ เก่าแก่ และมีมากที่สุดในย่านเยาวราช โดยมีนักวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเยาวราชเป็นผู้ให้ความรู้และนำชม ภายในหอศิลป์ยังได้จัดนิทรรศการให้ความรู้และสาธิตการทำบ๊ะจ่างประเภทต่างๆ ด้วย

3.1.3 เทศกาลไหว้พระจันทร์

เทศกาลไหว้พระจันทร์ เป็น 1 ใน 8 เทศกาลสำคัญตามปฏิทินจันทรคติของชาวจีน ภาษาจีนแต่จิวเรียกเทศกาลนี้ว่า “ตงชิวโจย” (中秋节) (จันกลาง - /จงชิวเจีย/) แปลตามรูปศัพท์ได้ว่าเทศกาลกลางฤดูใบไม้ร่วง จัดขึ้นในคืนวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 ของจีน ในเทศกาลนี้จะมีการไหว้เจ้าที่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน และบรรพบุรุษเหมือนเทศกาลอื่นๆ แต่สำหรับเทศกาลไหว้พระจันทร์จะมีพิธีกรรมพิเศษคือ ในช่วงค่ำจะมีการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์กลางแจ้ง

เครื่องสักการะในการไหว้พระจันทร์ประกอบด้วยอาหารเจสดหรือแห้ง 5 อย่าง ธัญญาหาร เช่น ถั่วชนิดต่างๆ งา ข้าว ลูกเดือย เครื่องสำอางรวมถึงสบู่ แป้งฝุ่น ยาสีฟัน ผ้าขนหนู ผ้าตัดชุด ผลไม้

พิเศษได้แก่ส้มโอ หัวเผือก ต้นอ้อยหนึ่งคู่ทำเป็นซุ้มหน้าโต๊ะไหว้ กระจาดไข่ไหว้เจ้าที่ประดิษฐ์อย่างสวยงาม เช่น ม่านกระจาดทอง ตำนกเจ้าแม่กวนอิม กระจาดเงินทองลายโປยเขียน โคมกระจาดทอง ชุดถวายเจ้าแม่หรือพระโพธิสัตว์ และที่สำคัญคือขนมไหว้พระจันทร์หรือขนมเปี๊ยะแบบต่าง ๆ เช่น แบบกวาดตุง แบบแต่จิว และขนมโก๋หลากหลายประเภทตามแต่ธรรมเนียมและความนิยมของแต่ละบ้าน เหตุที่ต้องไหว้ของหวานหรือของสวยงามเหล่านี้เพราะเชื่อว่าเป็นเทศกาลสำคัญของผู้หญิงที่จะได้แสดงฝีมือการตกแต่งของไหว้และขอพรกับพระจันทร์ที่เป็นสื่อแทนเพศหญิง นอกจากนี้แล้วเทศกาลดังกล่าวยังถือว่าเป็นวันที่สมาชิกในครอบครัวจะต้องกลับมาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากันอีกด้วย

ความเชื่อเกี่ยวกับการไหว้นั้นก็มีหลายกระแสทั้งที่ผูกโยงกับครั้งชาวจีนต่อสู้แย่งคืนแผ่นดินจากราชวงศ์หยวนที่เป็นชาวมองโกล จนสามารถตั้งราชวงศ์หมิงที่ปกครองโดยชาวจีนสำเร็จ หรือเกี่ยวโยงกับตำนานพื้นบ้านเทพกระต่ายกับนางฉางเอ๋อที่เป็นเทพีอยู่บนดวงจันทร์ซึ่งมีหลายโครงเรื่อง บ้างก็มีความเชื่อว่าเป็นการไหว้พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหรือเจ้าแม่กวนอิม หรือเกี่ยวโยงกับจันทร์หาเทวีโพธิสัตว์ตามแนวคิดของพุทธศาสนา นิกายมหายานผสมเต๋า บ้างก็ว่าเป็นการไหว้ขอเนื้อคู่กับผู้เฒ่าจันทร์ หรือในมุมมองของสังคมเกษตรก็จะสัมพันธ์กับปฏิทินเกษตรของชาวจีนซึ่งกำหนดให้วันดังกล่าวเป็นวันสารทหรือช่วงเวลากลางฤดูใบไม้ร่วงซึ่งเป็นเวลาเก็บเกี่ยวธัญญาหาร เป็นเวลาที่กษัตริย์ตลอดจนชาวบ้านจะไหว้ขอบคุณและขอพรจากพระจันทร์ที่มีอิทธิพลต่อฤดูกาลต่าง ๆ ขอให้พืชพรรณอุดมสมบูรณ์ ของไหว้จึงเป็นผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ประเภทธัญญาหาร หรือนำผลผลิตเหล่านั้นมาแปรรูปเป็นขนมเปี๊ยะ ขนมโก๋หลากหลายชนิด เพื่อเช่นสรวงขอบคุณธรรมชาติโดยเฉพาะพระจันทร์ซึ่งสัมพันธ์กับการเกษตรและเป็นช่วงเวลาพระจันทร์สวยงามที่สุดในรอบปี

เทศกาลไหว้พระจันทร์เป็นเทศกาลสำคัญอีกเทศกาลหนึ่งของชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวบ้านจะจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์อย่างสวยงาม บางชุมชนก็มีการประกวดโต๊ะไหว้หรือจัดโต๊ะรวมของชุมชน มีการแสดง ร้องเพลง พบปะสังสรรค์กัน บางชุมชนกลุ่มแม่บ้านจะเล่นแชร์พระจันทร์ หรือหอยพระจันทร์ ส่งเงินให้แก่เท้าแชร์หรือหัวหน้าวงแชร์ตั้งแต่ต้นปี เมื่อถึงเทศกาลผู้เป็นหัวหน้าวงก็จะจัดโต๊ะไหว้ขนาดใหญ่แล้วซื้อขนมไหว้พระจันทร์ ของไหว้อื่น ๆ รวมทั้งทองรูปพรรณมามอบให้กับลูกแชร์เป็นเหมือนดอกเบี้ย นับเป็นกิจกรรมรื่นเริงของบรรดาผู้หญิงชาวจีนที่ทำให้มีพื้นที่สาธารณะในการพบปะมิตรสหาย เป็นการอวดฝีมือในการตกแต่งโต๊ะ และเป็นโอกาสที่ให้ผู้หญิงโดยเฉพาะลูกสะใภ้ได้ซื้อเครื่องสำอางมาใช้ได้อย่างมีเหตุผล

นอกจากเป็นเทศกาลสำหรับผู้หญิงแล้วยังเป็นเทศกาลแห่งความสุขสำหรับเด็กๆ ในอดีต เด็กๆ จะถือโคมไฟกระดาษประดิษฐ์เป็นรูปเครื่องบิน สิ่งสราสตร์ ดวงดาว ออกมาเดินชมโตะโตะไหว้ในชุมชน บางชุมชนจะเล่นเข้าทรง “หน้าโกว” หรือการเชิญวิญญาณผีเร่ร่อนมาประทับที่ตะกร้าแบบจีนที่เอาเสื่อผู้หญิงมาสวมทับ ให้คนสองคนจับตะกร้าคนละข้าง มีพิธีกรรม มีบทร้องเชิญ เมื่อวิญญาณมาสิงแล้ว หากมีคนถามคำถามตะกร้าที่เชิญก็จะเหวี่ยงไปซ้ายขวาแทนคำตอบใช่หรือไม่ใช่ เรื่องที่ถามก็เป็นเรื่องขอหวย ถามหาของหาย นับเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งในอดีตคล้ายกับการเล่นผีกระดังงาเข้าทรงแม่ศรี หรือสิงลมในวันสงกรานต์

ปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงมีการจัดโตะโตะไหว้พระจันทร์ในช่วงค่ำคืนตามบ้านเรือนอยู่แม้จะลดน้อยลงมากกว่าในอดีต อย่างไรก็ตามยังคงมีชุมชนของชาวไทยเชื้อสายจีนบางแห่งจัดงานไหว้พระจันทร์ในระดับชุมชนอยู่ บางแห่งมีหน่วยงานรัฐสนับสนุนการจัดงาน และประยุกต์กิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดประกวดโตะโตะไหว้ การร่วมทำสถิติจัดโตะโตะไหว้เรียงกันยาว 1 กิโลเมตร ประกวดสาวงาม การแสดงทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและสืบสานวัฒนธรรม เช่น ตำบลทุ่งยาว อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ชุมชนจีนโบราณบ้านชากแง้ว จังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี อำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามช่วงเทศกาลไหว้พระจันทร์ในย่านเยาวราชพบว่ามีการจัดโตะโตะไหว้ตามบ้านเหลือไม่มากนัก แต่ยังคงมีบางชุมชนร่วมกันจัดโตะโตะไหว้พระจันทร์ของส่วนรวม เช่น ชุมชนตรอกอิสราณภาพ ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการในชุมชนจะร่วมกันจัดโตะโตะไหว้ และจัดงานรื่นเริงที่ลานหน้าศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะ หรือชาวบ้านที่พักอาศัยบริเวณตลาดกรมภูธรศหลังชุมชนตรอกอิสราณภาพก็จะร่วมกันจัดโตะโตะไหว้บนดาดฟ้าของตลาด ศาสนสถานในย่านเยาวราชหลายแห่งมีจัดสวดมนต์และตั้งโตะโตะให้ศาสนิกชนนำเครื่องเซ่นไหว้มาร่วมกันประกอบพิธี เช่น วัดมังกรกมลาวาส วัดบำเพ็ญจินพรต อย่างไรก็ตามในช่วงปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2558 ผู้วิจัยพบว่าในย่านเยาวราชมีการจัดงานเทศกาลไหว้พระจันทร์อย่างมีนัยสำคัญ 2 กลุ่ม ได้แก่ 1. เทศกาลที่หน่วยงานราชการเป็นผู้ดำเนินการ และ 2. เทศกาลที่มีชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ มี 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเวียงนครเขมม และชุมชนเจริญไชย มีรายละเอียดดังนี้

3.1.3.1 เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่หน่วยงานราชการเป็นผู้ดำเนินการ

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามกิจกรรมในเทศกาลไหว้พระจันทร์ช่วงปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2558 พบว่าย่านเยาวราชมีหน่วยงานราชการได้แก่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ และนายพินิจ กาญจนชูศักดิ์ สมาชิกสภากรุงเทพมหานครเขตสัมพันธวงศ์ร่วมกันจัดเทศกาลไหว้พระจันทร์ที่บริเวณชุมชนประตูลิမ်พระเกี้ยว โดยมีการตั้งบูธจำหน่ายขนมไหว้พระจันทร์ KAMONKABAN ซึ่งเป็นบริษัทเดียวกับที่ดูแลการจัดงานเทศกาลกินเจเยาวราชเป็นผู้จัดกิจกรรมวันไหว้พระจันทร์เป็นเทศกาลหนึ่งในโครงการจัดงานวันสำคัญและอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี และส่งเสริมการท่องเที่ยวเยาวราช และกองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครยังได้บรรจุเทศกาลไหว้พระจันทร์ไว้ในปฏิทินการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครอีกด้วย

ภาพที่ 41 ป้ายประชาสัมพันธ์งานเทศกาลไหว้พระจันทร์ระบุงชื่อ ส.ก.เขตสัมพันธวงศ์

ภาพที่ 42 บ้ายประชาสัมพันธ์เทศบาลไหว้พระจันทร์ระบุชื่อ ส.ก. เขตสัมพันธวงศ์

รายละเอียดของเทศกาลไหว้พระจันทร์ตลอดทั้ง 3 ปี กิจกรรมหลักมีลักษณะคล้ายกัน แต่บางปีจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การตกแต่งโต๊ะไหว้พระจันทร์ การแสดงบนเวที หรือมีกิจกรรมเสริมแทรกเข้ามา เช่น การฝึกทำขนมไหว้พระจันทร์ การจัดบรรยายความรู้ การจัดนิทรรศการ กิจกรรมทั้งหมดแบ่งเป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ 1. พื้นที่พิธีกรรม 2. พื้นที่ความรู้ และ 3. พื้นที่กิจกรรมบันเทิง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) พื้นที่พิธีกรรม

พื้นที่พิธีกรรมที่ปรากฏในเทศกาลไหว้พระจันทร์ในช่วงปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2558 มี 2 ส่วนหลักคือพิธีไหว้พระจันทร์ได้ชุมนุมประตูละครพระเกียรติ ฯ และพิธีขอพรพระจันทร์บริเวณลานหน้าชุมนุมประตูละครพระเกียรติฯ

พิธีไหว้พระจันทร์จัดที่ชุมนุมประตูละครพระเกียรติ ฯ ด้านในสุดจัดปะรำพิธีตั้งรูปปั้นเจ้าแม่กวนอิมพร้อมศิษย์ รูปปั้นโป๊ยเซียน และรูปปั้นฮก ลก ซิ่ว ถัดจากปะรำรูปปั้นเทพเจ้าเป็นโต๊ะยาว หัวโต๊ะตั้งเนี้ยตั้งหรือปะรำเจ้าแม่ทำจากกระดาษสี ถัดมาตั้งเครื่องสักการะ ได้แก่ เครื่องสำอวง เครื่องหอม ผ้า น้ำตาล 5 สี อาหารเจ 5 ชนิด ซิวท้อ หมี่ซั่ว ผลไม้ 5 ชนิด ส้มโอ หัวเผือก ขนมไหว้พระจันทร์ชนิดต่างๆ ขนมอี๋หรือบัวลอยสีแดง น้ำชา รอบบริเวณตกแต่งด้วยเครื่องกระดาษอื่นๆ เช่น อ่วงมั้ง (ม่านกระดาษทอง) เพ้า (เครื่องทรงเทพเจ้า) ก่ง (โคมทำจากกระดาษเงินทอง) เทียงเถาจี (กระดาษเงินทองแผ่นใหญ่) โป๊ยเซียนเตี้ย (กระดาษรูปโป๊ยเซียนติดข้อความ “เฉลิมฉลองวันสารท”) เครื่องกระดาษเหล่านี้ร้านตั้งเคียวมีน ร้านขายเครื่องกระดาษ ที่ชุมชนเจริญไชย เขตป้อมปราบศัตรู

พายซึ่งเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายเครื่องกระดาษไหว้เจ้าเป็นผู้จัดตกแต่ง ด้านหน้ามีโต๊ะติดตั้งซุ้มจากต้นอ้อย 1 คู่ และตั้งกระถางรูป เชิงเทียน ด้านนอกตั้งกระถางน้ำมนต์พร้อมใบทับทิมเพื่อให้ผู้มาสักการะประพรมเพื่อความเป็นมงคล

ผู้จัดงานจัดกระถางรูปให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมสักการะ และสร้างบรรยากาศรอบโต๊ะไหว้พระจันทร์ด้วยการตกแต่งประรำพิธีอย่างสวยงาม ติดไฟประดับ ปล่อยควันธูปไอซ์ เปิดเพลงจีน และรอบวงเวียนซุ้มประตูแขวนโคมกระดาษแก้วสีแดงรูปสัตว์ ดาว เครื่องบิน ซึ่งเป็นของเล่นสำหรับเด็กๆ ถูเล่นในคืนวันไหว้พระจันทร์เป็นฉากให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูปเป็นที่ระลึก

ภาพที่ 43 โต๊ะไหว้พระจันทร์ตั้งบริเวณใต้ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ

ภาพที่ 44 ภายในบริเวณประรำพิธี

ภาพที่ 45 ของไหว้พระจันทร์นานาชาติ เช่น น้ำตาลห้าสี หมี่ อาหารเจ

ภาพที่ 46 หัวเผือกเครื่องไหว้สำคัญในพิธีไหว้พระจันทร์

ภาพที่ 47 ส้มโอมผลไม้สำคัญในพิธีไหว้พระจันทร์

นอกจากการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ได้ชุ่มประตูลแล้ว ผู้จัดงานได้ประดิษฐ์พิธีกรรมขอพรพระจันทร์หรือพิธีขอพรดวงดาวประจำวันเกิดที่บริเวณลานชุ่มประตูลิมพระเกียรติ ฯ โดยผู้จัดงานตั้งเสาสูงสีแดงเรียงกัน 7 เสา หัวเสาแขวนโคมไฟเงินหรือโคมรูปดาวพร้อมติดแผ่นป้ายเป็นสีประจำวันทั้ง 7 วัน มีข้อความว่า “เขียนขอพรดาวประจำวันเกิดสำหรับผู้ที่เกิดวัน...” เรียงกันไปจากวันจันทร์ถึงวันอาทิตย์ ปีพ.ศ. 2556 - พ.ศ. 2557 เปลี่ยนมาใช้ข้อความ “ดาวประจำวัน...” ด้านหน้า

เสาดั้งโตะให้นักท่องเที่ยวเขียนขอพรในกระดาษทรงกลมมีตราสัญลักษณ์งานเทศกาลไหว้พระจันทร์ พิธีขอพรเริ่มจากนำกระดาษที่จัดเตรียมไว้กรอวันเกิด ชื่อ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ และเขียนคำขอพร ดาวประจำวันเกิด เสร็จแล้วนำไปแขวนที่เสาดตามวันเกิดของแต่ละคน พิธีขอพรพระจันทร์เป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

ภาพที่ 48 พิธีขอพรพระจันทร์และดาวประจำวันเกิด

2) พื้นที่ความรู้

บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ จัดป้ายนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับเทศกาลไหว้พระจันทร์ ซึ่งผู้จัดใช้ป้ายชุดเดิมตลอดทั้ง 3 ปี เนื้อหาของนิทรรศการเกี่ยวกับความเป็นมาของเทศกาลไหว้พระจันทร์เลือกเล่าตำนานการไหว้พระจันทร์ 3 ตำนาน ได้แก่ ตำนานโง้วอึ้งพระอาทิตย์ โง้วอึ้งเป็นบุคคลในตำนานซึ่งสามารถยิงพระอาทิตย์ที่ขึ้นพร้อมกัน 10 ดวงสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนให้เหลือเพียงดวงเดียวจนเขากลายเป็นวีรบุรุษและประชาชนยกย่องเป็นกษัตริย์ ต่อมาลุ่มหลงในอำนาจเกรงจะต้องตายจึงไปตามหาอายุวัฒนะ ฉางเอ๋อผู้เป็นภรรยาเกรงว่าเมื่อสามีเป็นอมตะจะสร้างความเดือดร้อนจึงขโมยยาอายุวัฒนะมากินเอง ร่างของตนจึงลอยไปสถิตบนดวงจันทร์ การไหว้พระจันทร์ก็คือการรำลึกถึงฉางเอ๋อ ตำนานที่สองคือตำนานเหล่าชาวฮั่นใช้ขนมไหว้พระจันทร์สอดสารลับซ่อนในขนมเพื่อนัดหมายพวกพ้องให้ลุกขึ้นมาต่อสู้กับมองโกลที่ยึดแผ่นดินและตำนานที่สามคือตำนานพระเจ้าถังหยิงฮวงทรงสุบิน ในคืนวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ทรงสุบินว่าเสด็จฯ ประพาสพระราชวังบนดวงจันทร์ที่มีหมู่เทพธิดาร่ายรำงดงาม พระองค์จึงมีรับสั่งให้จัดพิธีเช่น

สรวงบูชาพระจันทร์ในวันดังกล่าวเป็นประจำทุกปี แม้จะมีตำนานเกี่ยวกับเทศกาลไหว้พระจันทร์มากมาย แต่ทั้ง 3 เรื่องนี้เป็นตำนานที่มีชื่อเสียงและรู้จักกันอย่างแพร่หลายมากที่สุด

นอกจากจะเล่าตำนานของเทศกาลแล้วยังระบุความสำคัญของเทศกาลไว้ในป้ายนิทรรศการที่มีหัวข้อว่า “月满中秋 合家团圆” มีความหมายว่า “จันทร์เพ็ญคืนวันสารทครอบครัวอยู่พร้อมหน้ากัน” แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับความสำคัญของเทศกาลไหว้พระจันทร์ว่าเป็นวันสำคัญที่สมาชิกในครอบครัวจะต้องกลับมาอยู่พร้อมหน้า ไหว้พระจันทร์และกินอาหารเลี้ยงฉลองกันในคืนวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 นี้ ข้อความภาษาจีนดังกล่าวผู้จัดยังนำมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์ของงานเทศกาลโดยตั้งคำว่า 中秋团圆 มาทำเป็นตราอักษรที่สื่อความหมายว่า “จันทร์เพ็ญคืนวันสารท” และยังแปลได้อีกว่า “สารทไหว้พระจันทร์ครอบครัวกลมเกลียว” เพราะคำว่า 团圆 หมายถึง พระจันทร์หรือการกลับมาอยู่พร้อมหน้ากันของสมาชิกครอบครัวก็ได้

สิ่งที่น่าสนใจในพื้นที่ความรู้คือในปี พ.ศ. 2558 ส่วนของพื้นที่ความรู้มีความโดดเด่นมากกว่าปีที่ผ่านมา มีขุมนิทรรศการแสดงประวัติและตำนานเทศกาลไหว้พระจันทร์ และอธิบายขั้นตอนรูปแบบการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ที่ถูกต้อง ที่สำคัญคือผู้จัดงานเชิญผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์ถาวร สิกขโกศล นักวิชาการด้านจีนศึกษา ผู้เขียนหนังสือเทศกาลจีนและการเซ่นไหว้มาบรรยายให้ความรู้หลังทำพิธีเปิดงาน ข้อมูลที่อาจารย์ถาวรนำเสนอเป็นข้อมูลในเชิงวิชาการ แสดงข้อมูลตำนานควบคู่ไปกับประวัติศาสตร์ และเหตุผลที่มาของตำนานเหล่านั้นประกอบ เช่น การวิเคราะห์ตำนานเรื่องฉางเอ๋อบนดวงจันทร์ว่าเป็นเรื่องของการเชิดชูคุณธรรมของสตรี และแฝงคำสอนว่าหากกตัญญูต่อธรรมชาติต่อวีรชน สร้างความสมานสามัคคีในชุมชน แผ่นดินย่อมอุดมสมบูรณ์ หลายพื้นที่ในประเทศจีนใช้เทศกาลนี้ในเชิงการเมือง เช่นที่ไเอ้หมิง มณฑลฮกเกี้ยนจะจัดอย่างยิ่งใหญ่เนื่องจากเหตุผลทางการเมืองเรื่องการรวมชาติกับเกาะไต้หวันที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มจีนฮกเกี้ยนเหมือนกัน มีการชี้แจงเทศกาลไหว้พระจันทร์ในเชิงสังคมวิทยาว่าเป็นพื้นที่ให้ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการจัดการพิธีกรรม รวมทั้งเป็นเวลาที่ทำให้ชายได้มาดูแลผู้หญิง ผู้ที่มีอาการเรื้อรังจากโต๊ะไหว้พระจันทร์ หรือเรื่องขนมไหว้พระจันทร์ที่ไม่ได้มีอยู่ชนิดเดียวอย่างที่เห็นในปัจจุบันซึ่งเป็นของกวางตุ้ง กลุ่มคนแต่จิวก็จะมีขนมไหว้พระจันทร์ของตนเอง ทั้งยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อที่คนไทยเชื่อสายจีนสงสัย เช่น ไหว้พระจันทร์รูปก๊อดก ใช้สิ่งใดไหว้ได้หรือไม่ได้ อาจารย์ถาวรชี้แจงว่าให้ยึดถือตามธรรมเนียมของบรรพบุรุษในครอบครัวที่ปฏิบัติกันมา พร้อมให้เหตุผลว่าของไหว้และขนมธรรมเนียมแต่ละอย่างก็มีความหมายทั้งในเชิงของภาษาสิริมงคล และตามหลักเหตุผล อาทิ คนไทยเชื่อสายจีนไม่ไหว้มังกร

และมะม่วงตามสำเนียง แต่คนจีนในประเทศจีนถือว่าใครหามังคุดและมะม่วงมาไหว้ได้ถือว่าเป็นสิ่งโก้
หฺรู

การให้ข้อมูลเทศกาลในเชิงวิชาการในลักษณะข้างต้นเคยจัดในงานเทศกาลไหว้
พระจันทร์ ปี พ.ศ. 2554 โดยมีหอศิลปกรุงไทย สาขาเยาวราชเป็นผู้สนับสนุนและมีกลุ่มนักวิชาการ
ด้านจีนศึกษา รวมทั้งอาจารย์ถาวร สิกขโกศล เป็นผู้จัดทำข้อมูลนิทรรศการ

เทศกาลไหว้พระจันทร์บางปีจะมีกิจกรรมเพิ่มเติม เช่น การสาธิตการทำขนมไหว้
พระจันทร์บนเวทีกลางจากภัตตาคารที่สนับสนุนการจัดงาน หรือการตั้งโต๊ะให้นักท่องเที่ยวทดลองทำ
ขนมไหว้พระจันทร์ มีเจ้าหน้าที่เตรียมแป้งขนมและใช้พิมพ์กดแบบสำเร็จรูปสามารถนำกลับไปเป็นที่
ระลึก

ภาพที่ 49 กิจกรรมให้ผู้มาร่วมงานทดลองทำขนมไหว้พระจันทร์ ปี 2557

ภาพที่ 50 กิจกรรมให้ผู้มาร่วมงานทดลองทำขนมไหว้พระจันทร์ ปี 2558

3) พื้นที่กิจกรรมบันเทิง

กิจกรรมบันเทิงจัดบริเวณเวทีกลางข้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ มีการแสดงทางวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมไทย เช่น การแสดงจิวต์จิวตองฉางเอ๋อเหินสู่ดวงจันทร์ การแสดงจิวเสฉวนหรือจิวเปลี่ยนหน้ากาก การแสดงตำนานไห้วพระจันทร์โฮ่วอึ้งอิงพระอาทิตย์ หรือและการแสดงที่ออร์กานาเฮอร์จัดจ้างมา เช่น การแสดงมายากล การแสดงดนตรี บริเวณทางเดินด้านข้างซุ้มประตูมีกิจกรรมออกร้านขายขนมไห้วพระจันทร์จากร้านค้าต่างๆ ทั้งในและนอกย่านเยาวราช

นอกจากกิจกรรมข้างต้นแล้วพิธีเปิดงานเทศกาลก็เป็นส่วนสำคัญของงาน ผู้จัดงานจะเชิญผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครหรือผู้แทนมาเป็นประธานเปิดงาน พร้อมด้วยบรรดาข้าราชการกรุงเทพมหานคร และข้าราชการท้องถิ่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ (ในปี พ.ศ. 2557 และพ.ศ. 2558 ไม่มีการเลือกตั้งท้องถิ่นตามคำสั่งของคณะกรรมการความสงบแห่งชาติ คุณพินิจ กาญจนชูศักดิ์ สมาชิกสภากรุงเทพมหานครเขตสัมพันธวงศ์เมื่อหมดวาระจึงเปลี่ยนมาใช้ตำแหน่ง “ประธานประชาคมเขตสัมพันธวงศ์” แทน และใช้ตำแหน่งนี้ในทุกกิจกรรมที่เขตสัมพันธวงศ์เป็นผู้จัด) ประธานสภาวัฒนธรรม พร้อมผู้นำชุมชน นักธุรกิจในย่านเยาวราช และตัวแทนบริษัทที่สนับสนุนการจัดงานขึ้นเวทีเปิดงานด้วยการเปิดผ้าคลุมขนมไห้วพระจันทร์ขนาดยักษ์ที่สนับสนุนโดยบริษัทเอสแอนด์พีและตัดแบ่งแจกให้กับนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงาน ระหว่างพิธีเปิดงาน พิธีกรจะประกาศชื่อ ตำแหน่ง และบรรยายเกียรติคุณของแขกที่ได้รับเชิญขึ้นมาบนเวทีอยู่ตลอดเวลา แขกรับเชิญที่มาถึงงานที่หลังก็จะมีเจ้าหน้าที่ประสานงานให้พิธีกรประกาศชื่อเชิญขึ้นมาบนเวทีให้ช่วยกันตัดแบ่งและร่วมแจกขนมให้กับประชาชนที่เข้าแถวรอรับขนมอยู่ด้านล่าง

เทศกาลไห้วพระจันทร์ที่หน่วยงานราชเป็นผู้จัดตลอดช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแสดงให้เห็นว่า แม้วัตถุประสงค์จะเป็นการสืบสานประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนแต่กิจกรรมที่บริษัทออร์กานาเฮอร์สร้างสรรค์ล้วนเป็นกิจกรรมที่ต้องการดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวมีกิจกรรมร่วม ไม่ว่าจะเป็นพิธีขอพรพระจันทร์ การฝึกทำขนมไห้วพระจันทร์ หรือการออกร้านขายขนมไห้วพระจันทร์ อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสังเกตคือผู้จัดงานพยายามทำให้พื้นที่ความรู้มีความเข้มข้นขึ้น โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2558 ที่มีทั้งนิทรรศการและการบรรยายให้ความรู้จากนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมจีน เพื่อตอบวัตถุประสงค์เรื่องของการสืบสาน อนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายจีน และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพที่ 51 การแสดงจิ้งตัวจิว ตอน เสียงจ้อ (ฉางเอ๋อ) เห็นสู่ดวงจันทร์

ภาพที่ 52 ประธานในพิธีและแขกรับเชิญร่วมเปิดผ้าคลุมขนมไหว้พระจันทร์ยักษ์

3.1.3.2 เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่ชุมชนเวียงนาครเขมมเป็นผู้ดำเนินการ

ชุมชนเวียงนาครเขมมเป็นอีกชุมชนหนึ่งในย่านเยาวราชที่จัดเทศกาลไหว้พระจันทร์อย่างมีนัยสำคัญตามบริบทของการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่กระทบกับชุมชน กิจกรรมที่จัดขึ้นประกอบด้วยประเพณีดั้งเดิม กิจกรรมที่ประยุกต์จากประเพณีดั้งเดิม และกิจกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่

เวียงนาครเขมมเป็นชุมชนที่มีการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ช่วงค่ำคืนตามประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมา เพราะเป็นย่านการค้าและที่พักอาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานครและย่านเยาวราช อย่างไรก็ตาม ในช่วงปี พ.ศ. 2549 ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินที่อยู่กันมาแต่บรรพบุรุษ ชาวเวียงนาครเขมมจึงร่วมกันจัดงานเทศกาลตามประเพณีจีนต่างๆ ขึ้น เช่น เทศกาลบ๊ะจ่าง เทศกาลเสีซิ่ง หรือการขอบคุณเทพเจ้าปลายปี เทศกาล

ไหว้พระจันทร์ การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นเสมือนการต่อสู้กับนายทุนด้วยอาวุธทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกของชุมชน

เทศกาลไหว้พระจันทร์เป็นกิจกรรมใหญ่ที่สุดของชุมชนเวียงนครเขมม ชาวบ้านในชุมชนเริ่มจัดอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2554 เพื่อแสดงพลังทางวัฒนธรรมต่อสู้กับบริษัททีซีซีที่เข้ามาเป็นคู่แข่งการประมูลซื้อที่ดินจากตระกูลบริพัตรทั้งที่ขณะนั้นชาวเวียงนครเขมมรวมตัวกันตั้งเป็นรูปบริษัทและระดมเงินขอซื้อก่อนหน้า ในปี พ.ศ. 2555 หลังจากที่ชาวชุมชนเวียงนครเขมมทราบผลว่าไม่สามารถประมูลที่ดินได้สำเร็จจึงไม่มีการจัดเทศกาลไหว้พระจันทร์ และกลับมาจัดอีกครั้งในปี พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นช่วงที่เวียงนครเขมมเข้าสู่กระบวนการต่อรองเรื่องการขอเช่าที่ดินทำธุรกิจต่อและแสดงจุดประสงค์ว่าต้องการรักษามรดกวัฒนธรรมของบรรพบุรุษกับบริษัททีซีซี เจ้าของที่ดินเวียงนครเขมมรายใหม่

ผู้วิจัยมีโอกาสเก็บข้อมูลงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ของเวียงนครเขมมในปี พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการต่อสู้การถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งงานเทศกาลในปี พ.ศ. 2556 นี้ใช้ชื่อเดียวกันกับงานที่จัดในครั้งแรกว่า “ไหว้จันทร์รา รักษาเวียงฯ มรดกรัตนโกสินทร์” และใช้แนวคิด “ไหว้จันทร์รา มหาลาภ มหามงคล” ในการจัดกิจกรรมต่างๆ

การจัดงานสามารถแบ่งพื้นที่เป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ 1. พื้นที่พิธีกรรม 2. พื้นที่ความรู้ และ 3. พื้นที่กิจกรรมบันเทิง

ภาพที่ 53 ป้ายโฆษณาเชิญเที่ยงงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ของเวียงนครเขมม

1) พื้นที่พิธีกรรม

ชุมชนเวียงนาครเขมมนอกจากจะมีการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์เฉพาะของแต่ละบ้านแล้ว ชาวบ้านยังได้ร่วมกันจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ของชุมชนที่บริเวณปากซอยฝั่งถนนเยาวราช รูปแบบการจัดโต๊ะไหว้ของเวียงนาครเขมมมีความแตกต่างจากแห่งอื่นเพราะได้นำความรู้ด้านฮวงจุ้ยและโหราศาสตร์มาใช้ในการออกแบบจัดวางเครื่องสักการะ รวมทั้งเวลาในกำหนดการให้ทุกกิจกรรมต้องลงด้วย 8 นาฬิกาเป็นฤกษ์มงคล เช่น เปิดงานเวลา 18.18 -18.38 น. การใช้ความรู้เรื่องโหราศาสตร์จีนเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของการจัดกิจกรรมในเทศกาลต่างๆ ของเวียงนาครเขมม

พิธีกรรมจะเริ่มต้นในช่วงหัวค่ำมีกลุ่มฆราวาสมาสวดมนต์จีนบริเวณโต๊ะไหว้พระจันทร์ จากนั้นประธานการจัดงานและชาวเวียงนาครเขมมเชิญประธานในพิธีคือคุณเจิมมาศ จึงเลิศศิริ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่ ข้าราชการในท้องถิ่น และตัวแทนชาวบ้าน ไหว้สักการะฟ้าดินและไหว้พระจันทร์ จากนั้นคุณวิศิษฐ์ เตชะเกษม แกนนำชุมชนและเป็นอาจารย์ศาสตร์ฮวงจุ้ยนำขมนิทรศการและบรรยายความสำคัญของการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ตามศาสตร์ฮวงจุ้ยซึ่งกำหนดตำแหน่งการจัดวางจากปรัชญาการโคจรของดวงจันทร์ และกลุ่มดาวฤกษ์ 28 กลุ่ม ตามศาสตร์วิชาชัยภูมิ โดยมีความเชื่อว่าความสัมพันธ์จะคุ้มครองให้เกิดสันติสุขและความเจริญรุ่งเรือง

เครื่องสักการะจัดวางเป็นวงซ้อนกันตามการโคจรของดวงดาว ประกอบด้วย 1. ทั้งสี่มุมบูชาท้าวจตุโลกบาลหรือจตุมาหาราชิกา หมายถึงทิศทั้ง 4 ทิศ 2. วงนอกสุดตั้งชุดชา 60 นักษัตรเป็นถ้วยชา 60 ชุด แทนกลุ่มดาว 60 นักษัตร เป็นการนับปีแบบ “หลักจับกะจื้อ” หรือการนับปีแบบจีนหรือการนับปีหนไทของกลุ่มคนไท 3. วงถัดมาตั้งขนมไหว้พระจันทร์ 12 นักษัตรคือขนมโก๋ 12 ชุด หมายถึง 12 นักษัตรประจำปีและเดือน 4. วงถัดมาเป็นแถวขนมอีหรือขนมบัวลอย 28 กลุ่มดาวฤกษ์แทนกลุ่มดาวที่ดวงจันทร์โคจรไปสถิตทำมุมกับดาวฤกษ์เหล่านั้นในแต่ละคืนวัน 5. วงเจ้าแม่จันทราหรือเนี้ยตั้งทำจากกระดาษสีตักแต่งด้วยตุ๊กตากระดาษรูปเจ้าแม่จันทราและทวยเทพขนาดจิ๋ว 6. ตรงกลางโต๊ะจัดวางกองส้มโอ เรียกว่าภูเขาส้มโอ แทนภูเขาพระสุเมรุตามคติพุทธมหายาน ส้มโอยังเป็นผลไม้ประจำเทศกาลไหว้พระจันทร์อีกด้วย 7. อาหารเจ 5 อย่าง ประกอบด้วย เห็ดหูหนูขาวและดำ ฟองเต้าหู้ เห็ดหอม และสาหร่ายทะเล 8. แถวผลไม้มงคล 5 อย่าง ได้แก่ ส้ม แอปเปิ้ล สาลี่ องุ่น กล้วยหอม และ 9. ถาดขนมไหว้พระจันทร์ขนาดใหญ่ 7 ชั้น ล้อมรอบชั้นกลาง 1 ชั้น แทน 7 วันใน 1 สัปดาห์ มีศูนย์กลางคือโลกมนุษย์

ตำแหน่งว่างของการจำลองจักรวาลข้างต้น แทรกด้วยขนมเปี๊ยะชนิดต่างๆ หัวเผือก เสื้อผ้าสตรี เครื่องสำอาง แจกันดอกเบญจมาศ บริเวณรอบโต๊ะจัดกระถางดอกไม้ กระดาษเงิน กระดาษทอง ซุ้มม่านสวรรค์ ต้นอ้อย กระดาษบัลลังก์หรือกระดาษเชิงชายโต๊ะ ผ้าชายบัลลังก์หรือผ้าเชิงชายโต๊ะ ด้านหน้าตั้งชั้นน้ำขนาดใหญ่ใส่น้ำมนต์บรรจุหลอดที่อัญเชิญมาจากเกาะ “ผู้ถั่ว ลั่วเจียซาน” สถานที่บรรลุลุทธิกรรมของเจ้าแม่กวนอิม มณฑลเจ้อเจียง ประเทศจีนเพื่อแจกจ่ายให้ผู้มาร่วมงาน

เครื่องสักการะที่ปรากฏไม่ได้แตกต่างหรือพิเศษจากการไหว้พระจันทร์ทั่วไป แต่สิ่งพิเศษคือการบรรจุความหมายและการตั้งชื่อเครื่องสักการะ การจัดวางให้โดดเด่นไม่เหมือนแห่งอื่น และการมีของที่ระลึกสิริมงคลซึ่งเป็นของที่ใช้ประกอบพิธีแจกให้แก่พนักงานที่มาชมงาน

ภาพที่ 54 อ. วิศิษฐ์ เตชะเกษม บรรยายความหมายรูปแบบการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ให้แก่ประธานเปิดงานและแขกรับเชิญ

2) พื้นที่ความรู้

ผู้จัดงานจัดป้ายนิทรรศการไว้รอบชุมชนทั้งบริเวณรอบโต๊ะไหว้พระจันทร์ และหน้าตึกแถวฝั่งถนนเยาวราช เนื้อหานิทรรศการมี 2 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1. ความรู้เกี่ยวกับเทศกาลไหว้พระจันทร์ และ 2. ความรู้เกี่ยวกับชุมชนเวียงนาครเขมม

1. ความรู้เกี่ยวกับเทศกาลไหว้พระจันทร์

นอกจากการนำชมและบรรยายรูปแบบการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ให้แก่ประธานเปิดงานและแขกสำคัญแล้ว รอบบริเวณปะรำพิธีมีการจัดแสดงป้ายนิทรรศการมีเนื้อหาเกี่ยวกับกิจกรรม

ในเทศกาลไหว้พระจันทร์ ของเล่นเด็กในเทศกาลไหว้พระจันทร์ ตำนานขนมไหว้พระจันทร์ ตำนานเกี่ยวกับจันทราในความเชื่อของชาวจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ในถิ่นแต่จิว เทศกาลไหว้พระจันทร์ในประเทศไทย ผังการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ตามคติจักรวาลมณฑล ความหมายของตำแหน่งการวางของไหว้ต่างๆ นอกจากความรู้เกี่ยวกับเทศกาลไหว้พระจันทร์แล้วก็มีชุดนิทรรศการที่เว็งนาครเขมมจะจัดแสดงเมื่อจัดงานเทศกาล เช่น ความรู้เรื่องฤดูกาลกับเทศกาลต่างๆ ของจีน เทศกาลกับของเช่นไหว้ประจำฤดูกาล ซึ่งเป็นความรู้แบบโหราศาสตร์จีนหรือศาสตร์ฮวงจุ้ย

2. ความรู้เกี่ยวกับชุมชนเว็งนาครเขมม

ผู้จัดใช้ป้ายชุดเดียวกับที่นำเสนอในงานเทศกาลปะจ่าง และงานเทศกาลไหว้พระจันทร์เมื่อปี พ.ศ. 2554 คือประวัติร้านค้าต่างๆ ในชุมชน บทสัมภาษณ์แสดงความผูกพันของร้านค้ากับชุมชนและสังคมไทย ประวัติศาสตร์ของเว็งนาครเขมมและที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักและสังคมไทย รวมถึงสภาพสินค้าและอาหารที่ขายในเว็งนาครเขมม เช่น เครื่องดนตรี หมี่หวาน ของเก่า และรูปถ่ายเก่าของคนในชุมชน

เนื้อหา นิทรรศการเป็นข้อมูลของ อาจารย์วิศิษฐ์ เตชะเกษม ร่วมกับกลุ่มนักวิชาการที่สนใจวัฒนธรรมจีนศึกษา และประวัติศาสตร์เยาวราช ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ถาวร สิกขโกศล อดีตอาจารย์ภาควิชาภาษาจีน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักวิชาการด้านจีนศึกษา นักเขียนเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีนโดยเฉพาะจีนแต่จิว อาจารย์สมชัย กวางทองพาณิชย์ นักวิชาการท้องถิ่น มีผลงานศึกษาประวัติศาสตร์เยาวราช อาจารย์นิธิวุฒิ ศรีบุญชัยชูสกุล อาจารย์พิเศษสอนภาษาจีนในสถาบันอุดมศึกษา นักวิชาการเหล่านี้เป็นพันธมิตรที่ช่วยจัดทำข้อมูลมาจัดแสดงในนิทรรศการของเว็งนาครเขมมตั้งแต่การจัดงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ “ไหว้จันทรา รักษาเว็งฯ มรดกรัตนโกสินทร์” ปี พ.ศ. 2554 ความรู้ที่นักวิชาการอิสระเหล่านี้รวบรวมเรียบเรียงมีรายละเอียดในเชิงวิชาการซึ่งมีประโยชน์ต่อการนำเสนออัตลักษณ์ของย่านสู่สาธารณะ ไม่เฉพาะแต่เนื้อหา นิทรรศการเท่านั้น เทศกาลไหว้พระจันทร์ปี พ.ศ. 2554 มีนักวิชาการจำนวนมากเข้าร่วมงานเสวนาในประเด็นรักษาชุมชนย่านเก่า มรดกรัตนโกสินทร์ เช่น รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม นักมานุษยวิทยาที่สนใจเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีแนวคิดวิพากษ์วิจารณ์การพัฒนาเมืองจนเกิดผลกระทบกับการดำรงอยู่ของชุมชนโบราณที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม อาจารย์เจริญ ต้นมหาพราน นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ และนักวิชาการท้องถิ่นที่สนใจศึกษาประวัติศาสตร์เยาวราช รองศาสตราจารย์ยงธินันท์ พิมลเสถียร อาจารย์คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้มีส่วน

ช่วยเหลือชุมชนประวัติศาสตร์โดยใช้แนวทางด้านสถาปัตยกรรม และเป็นนายกสมาคมอิโคโมสไทยซึ่งทำงานวิชาการเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมและชุมชนประวัติศาสตร์ อาจารย์ขวัญสรอง อดิโพธิ สถาปนิกผังเมือง นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ รวมทั้งยังได้รับความร่วมมือจากสื่อสารมวลชน มีคุณณตยา แว่ววิรุคบุตร พิธีกรและนักข่าวมาร่วมเป็นผู้ดำเนินรายการ และถ่ายทอดผ่านสถานีไทยพีบีเอส ความร่วมมือดังกล่าวสะท้อนถึงพันธมิตรในเชิงวิชาการและสื่อสารมวลชนที่เวียงนาครเขมมได้รับ นับเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งในการต่อสู้ของชุมชนกับกลุ่มนายทุน

สิ่งที่น่าสังเกตคือการจัดงานในปีนี้ บริษัททีซีซีเข้ามาร่วมจัดงานในฐานะเจ้าของที่ดินเวียงนาครเขมมรายใหม่ ในนามของบริษัทไทยเบฟเวอเรจ หรือเครื่องดื่มตราช้าง เป็นผู้สนับสนุนน้ำดื่มและเต็นท์ในงาน และเมื่อเทศกาลผ่านไปได้มีการขึ้นป้ายผ้าใบขอขอบคุณบริษัททีซีซีและน้ำดื่มตราช้าง บริเวณซุ้มประตูทางเข้าชุมชนทุกซุ้มประตู ผู้วิจัยพูดคุยกับเจ้าของร้านพิทยาคาร หนึ่งในร้านค้ากลุ่มแรกที่ต้องย้ายออกไป กล่าวว่าบริษัททีซีซีเข้ามาแขวนป้ายขอขอบคุณเหล่านี้เอง ชุมชนไม่ได้เป็นผู้จัดทำ (เจ้าของร้านพิทยาคาร เวียงนาครเขมม. สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2557)

3) พื้นที่กิจกรรมบันเทิง

เวียงนาครเขมมจัดการแสดงเซตสิงโต เซตมังกรตามปกติของการจัดเทศกาลตามประเพณีจีน แต่สิ่งที่น่าสนใจคือกิจกรรมบันเทิงของเวียงนาครเขมมที่ปรากฏอยู่เสมอคือการแสดงคอนเสิร์ตของวงดนตรีร่วมสมัย มีศิลปินมาร่วมแสดงที่เวทีกลางชุมชนทุกครั้งที่ชุมชนจัดกิจกรรม โดยเฉพาะเทศกาลไหว้พระจันทร์ซึ่งเป็นเทศกาลที่มีบรรยากาศของความรื่นเริงสนุกสนาน ในปี พ.ศ. 2556 มีวง Exotic และวง cu saxophone ศิลปินที่ขึ้นเวทีคอนเสิร์ตเป็นผู้ที่มีความผูกพันกับเวียงนาครเขมมในฐานะแหล่งขายเครื่องดนตรีอันดับหนึ่งของประเทศไทย นักดนตรีหลายคนเริ่มต้นอาชีพจากอุปกรณ์ดนตรีที่ซื้อมาจากชุมชนแห่งนี้ ซึ่งศิลปินหลายคนก็เป็นส่วนหนึ่งในการต่อสู้เรียกร้องกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินเวียงนาครเขมมแห่งนี้ด้วย

นอกจากนั้นยังมีการแสดงของชาวชุมชน เช่น การรำไท่เก๊ก การแสดงกู่เจิ้ง การแสดงงิ้ว ที่สำคัญคือการร่วมกันร้องเพลง “เวียงนาครเขมมนี้คือบ้านเรา” การแสดงของชาวบ้านชุมชนเวียงนาครเขมมเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นทุกครั้งที่มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อแสดงนัยของความสามัคคีและความร่วมแรงใจของชุมชน

ทั้งนี้ชุมชนเวียงนาครเขมมยังได้จัดจำหน่ายเสื้อยืดที่ระลึกของชุมชนพิมพ์ลายสัญลักษณ์ของเวียงฯ เป็นรูปซุ้มประตูทางเข้าสีแดง พื้นเป็นรูปดวงจันทร์สีเหลือง และมีขนมไหว้

พระจันทร์มหาลาภมหามงคลบรรจุในกล่องรูปหัวใจที่สามารถแกะออกมาเป็นการ์ดให้ผู้ซื้อเขียนให้กำลังใจชุมชนเวียงนครเขมมแล้วนำไปติดบนกระดานที่ผู้จัดเตรียมไว้ให้

เทศกาลไหว้พระจันทร์ของชุมชนเวียงนครเขมมนอกจากจะเรียกความสนใจและเปิดตัวชุมชนสู่สาธารณะได้แล้ว กิจกรรมที่จัดขึ้นยังเป็นการปลุกสำนึกของคนเวียงนครเขมมให้หันมาให้คุณค่าของชุมชนของตนเพิ่มมากขึ้น รูปแบบกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการต่อสู้ในทางกฎหมาย การเจรจา ล้วนผลักดันให้คนเวียงนครเขมมออกมามีบทบาทและเรียนรู้คุณค่าของชุมชนมากยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญคือกิจกรรมต่างๆ ในเทศกาลเป็นการสร้างเกราะป้องกันให้คนในชุมชนเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

3.1.3.3 เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่ชุมชนเจริญไชยเป็นผู้ดำเนินการ

ชุมชนเจริญไชยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ตั้งอยู่ริมถนนเจริญกรุง ข้างวัดมังกรกมลาวาส บนที่ดินของมูลนิธิจุฬาลักษณ์-พันธุ์ทิพย์ ซึ่งเป็นที่ดินมรดกของราชสกุลบริพัตร ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ที่แขวงพลับพลาไชย เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย แม้จะไม่ได้อยู่เขตสัมพันธวงศ์ดังเช่นชุมชนอื่น ๆ ในย่านเยาวราช แต่นับเป็นหนึ่งย่านย่อยในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช เป็นหนึ่งในชุมชนจีนเก่าแก่ที่เจ้าของที่ดินริมถนนเยาวราชและถนนเจริญกรุงสร้างตึกแถวเพื่อให้ชาวจีนที่อพยพเข้ามาทำมาหากินในประเทศไทยได้เช่าอยู่อาศัยและทำมาค้าขายในย่านเยาวราช

ชุมชนเจริญไชยได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินโดยพื้นที่บางส่วนของชุมชนถูกกำหนดให้เป็นสถานีรถไฟฟ้าสถานีวัดมังกร ปัจจุบันตึกแถวหลายคูหาทั้งในชุมชนเจริญไชยและฝั่งตรงข้ามคือตึกแถวตรอกอิสรานุภาพ ตลาดกรมภูเรศ และตึกแถวริมถนนเจริญกรุงที่เป็นแหล่งขายเครื่องใช้งานแต่งงานแบบจีนต่างถูกไล่รื้อและทุบอาคารทิ้งเพื่อใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างทางรถไฟ และสถานีในอนาคต นอกจากผลกระทบจากการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินแล้วทางเจ้าของที่ดินไม่ต่อสัญญาเช่าที่ดินระยะยาวดังที่เป็นมาในอดีต เป็นเหตุให้ชาวบ้านย่านเจริญไชยเกรงว่ามูลนิธิจุฬาลักษณ์ - พันธุ์ทิพย์จะไม่ต่อสัญญา เพราะพื้นที่บริเวณนี้จะกลายเป็นท่าเลทองที่อยู่ใจกลางย่านการค้าและการคมนาคม รวมทั้งยังเป็นพื้นที่โฆษณาการค้าที่สามารถสร้างอาคารสูงได้ตามกฎหมายผังเมืองรวม

ด้วยเหตุดังกล่าวชาวบ้านจึงรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงในนาม “กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย” ทั้งการเจรจากับผู้เกี่ยวข้องกับการสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินให้มีการสร้างอาคารสถานีขนาดย่อมที่ไม่กระทบกับที่อยู่อาศัย ซึ่งคำตอบที่ได้รับคือเมื่อระบบรถไฟฟ้าวางเสร็จแล้วจะ

สร้างสถาบันเป็นรูปแบบตึกแถวโบราณคืนให้เป็นดังเดิมแต่หมายความว่าผู้เช่าที่โล่ร้อออกไปนั้นก็ไม่มีสิทธิกลับมาใช้พื้นที่นั้นอีก หรือการพูดคุยกับเจ้าของที่ดินเพื่อขอความมั่นใจว่าจะได้รับสิทธิเช่าที่ดินต่อไปในอนาคต และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อแสดงสิทธิการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของชุมชนและการนำเสนอตัวตนให้ปรากฏในสังคม โดยกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นชาวบ้านชุมชนเจริญไชยเป็นผู้ดำเนินงานทุกขั้นตอน ทั้งรูปแบบกิจกรรม การวางแผนงาน งบประมาณ การประชาสัมพันธ์ การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยไม่มีนักวิชาการ สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือเหมือนชุมชนอื่น ๆ ในย่านเยาวราช มีเพียงนักวิชาการด้านสถาปัตยกรรมที่รวมตัวกันจากการเป็นญาติมิตรของคนในชุมชนเข้ามาช่วยให้คำปรึกษาและช่วยจัดงานซึ่งเป็นจุดแข็งที่ชุมชนได้นำเสนอสู่สาธารณะมาโดยตลอด

กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชุมชนเจริญไชยเลือกจัดคือเทศกาลไหว้พระจันทร์เพราะเป็นช่วงเวลาที่ทำให้ชุมชนได้นำเสนอทรัพยากรทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ได้แก่ การเป็นแหล่งผลิตและขายกระดาษไหว้เจ้าในประเพณีจีนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เพราะเทศกาลไหว้พระจันทร์เป็นเทศกาลที่ต้องใช้เครื่องกระดาษไหว้เจ้าที่ประดิษฐ์อย่างสวยงามเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังเป็นช่องทางนำเสนอประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต อาหาร ฯลฯ ของชุมชนผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้นในเทศกาลได้อีกด้วย

ชุมชนเจริญไชยเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่ยังคงมีการจัดไหว้พระจันทร์หน้าบ้านช่วงกลางคืนตามประเพณีปกติ และมีชบเซาเล็กจัดไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวไว้ในช่วงต้น แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ความสับสนเสี่ยงต่อการโล่ร้อชุมชน ชาวบ้านจึงเริ่มรื้อฟื้นการจัดไหว้พระจันทร์ จัดกิจกรรม พร้อมกับประชาสัมพันธ์สู่สาธารณะเมื่อปี พ.ศ. 2553 เป็นครั้งแรก

ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าร่วมงานไหว้พระจันทร์ชุมชนเจริญไชยเมื่อปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2557 รูปแบบของการจัดกิจกรรมสามารถแบ่งได้เป็น 2 พื้นที่ ได้แก่ 1. พื้นที่พิธีกรรม 2. พื้นที่ความรู้

1) พื้นที่พิธีกรรม

ชาวบ้านชุมชนเจริญไชยร่วมกันจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์กลางตรอกเจริญไชย 1 หน้าพิพิธภัณฑสถานชุมชน “บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย” รูปแบบการจัดโต๊ะและสิ่งของเครื่องสักการะไม่แตกต่างจากการจัดโต๊ะทั่วไป กล่าวคือมีขนมไหว้พระจันทร์เจชนิดต่างๆ อาหารเจ 5 อย่าง ผลไม้มงคล 5 อย่าง ส้มโอ เครื่องสำอาง แป้งฝุ่น ยาสีฟัน สบู่ ยาสระผม กระຈก หวี แจกันดอกไม้ กระถางรูป เชิงเทียน ภาชนะใส่น้ำและใบทมทิมใช้ประพรมเพื่อสิริมงคล ข้าวสวย น้ำชา ลีวท้อ เส้น

หมี่ และขนมเจี๋ยอื่นๆ ตามแต่ผู้ไหว้จะจัดหามา นอกจากเครื่องสักการะที่กล่าวมา สิ่งที่ได้โดดเด่นที่สุดคือ เครื่องกระดาษไหว้เจ้าที่ไต่กแต่งโต๊ะมีความสวยงาม ครบถ้วนตามประเพณี กระดาษไหว้พระจันทร์ เหล่านี้สนับสนุนโดยร้านขายเครื่องกระดาษไหว้เจ้าในชุมชนทั้ง 5 ร้าน ได้แก่ ตั้งเคี่ยมมัน เตียเลียงฮวด เจียมฮะซุ่นเส็ง เอี้ยะหลี่ และลิ้มเฮงฮวด ซึ่งผู้จัดงานแขวนป้ายประกาศชื่อร้านไหว้หน้าโต๊ะไหว้พระจันทร์

พิธีกรรมสักการะจะเริ่มขึ้นหลังจากการเสวนาจบลง ผู้จัดงานจะเชิญผู้อาวุโสของชุมชนผลัดเปลี่ยนเป็นประธานพิธีกรรมนำสักการะทุกปี และจะเชิญแขกที่มาเที่ยวงานร่วมไหว้กับชุมชน ทุกปีจะมีคุณเจิมมาศ จิงเลิศศิริ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่มาร่วมพิธี พร้อมด้วยผู้อำนวยการหรือรองผู้อำนวยการเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่สำนักงานเขต เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร เช่น กองการท่องเที่ยว มาร่วมพิธี นอกจากนั้นยังมีกลุ่มนักวิชาการ หรือวิทยากรที่ได้รับเชิญมาเสวนา หรือกรรมการสิทธิมนุษยชน รวมถึงกลุ่มนักท่องเที่ยววัฒนธรรมเดินเท้าที่องค์กรเอกชนจัดขึ้นเพื่อเยี่ยมชมงานและให้กำลังใจชาวบ้านเข้าร่วมพิธีไหว้พระจันทร์ด้วย

ภาพที่ 55 การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไชย

ภาพที่ 56 การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไชย

ภาพที่ 57 โต๊ะไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไชยเน้นเครื่องกระดาศที่สวยงาม

CHULALONGKORN UNIVERSITY

2) พื้นที่ความรู้

กิจกรรมสำคัญของงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ชุมชนเจริญไชย คือการจัดเสวนา ซึ่งหัวข้อการเสวนาจะเปลี่ยนไปในแต่ละปี เริ่มต้นตั้งแต่การจัดงานครั้งแรกในปี พ.ศ. 2553 ชุมชนจัดเสวนาเรื่องการพับกระดาษและเครื่องเซ่นไหว้เจ้าซึ่งเป็นอาชีพที่โดดเด่นของชุมชน เป็นวงเสวนากลางตรอกในชุมชน มีเจ้าของร้านขายเครื่องกระดาษไหว้เจ้ามาให้ความรู้ ปี พ.ศ. 2554 จัดเสวนาเรื่อง ร.ศ. 230 จากระถางไฟใต้ดิน เพื่อร่วมกันหาทิศทางในการพัฒนาชุมชนและตั้งรับกับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และเปิดห้องนิทรรศการบ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเมืองเจริญไชย ปี พ.ศ. 2555 จัดเสวนาเรื่อง “สิทธิชุมชนเมืองเก่า มรดกชุมชน มรดกชาติ” และเปิดป้าย “ย่านอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ชุมชนเจริญไชย” โดยผู้อำนวยการเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย การเสวนาในครั้งนี้นอกจาก

มีนักวิชาการด้านสถาปัตยกรรมและด้านการอนุรักษ์ชุมชนเมืองเก่าแล้ว ยังมีตัวแทนจากบริษัทอิตาเลียนไทยผู้รับเหมาก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินเข้าร่วมงานด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 จัดเสวนาเรื่อง “กว่าจะเป็น...บันทึกเจริญไชย” และเปิดตัวหนังสือบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย การเสวนาในปีนี้เป็นารเปิดตัวหนังสือบันทึกเจริญไชย ซึ่งเป็นหนังสือที่ชาวบ้านย่านเจริญไชยเป็นผู้ลงมือทำทุกส่วนไม่ว่าจะเป็นข้อมูล อาร์ตเวิร์ค การจัดจำหน่าย การทำประชาสัมพันธ์ งบประมาณ ฯลฯ สิ่งที่ชุมชนเน้นย้ำและสื่อสารผ่านหนังสือเล่มนี้ นอกเหนือจากเนื้อหาสาระในเล่ม สารที่แฝงอยู่คือภาพความร่วมมือของคนในย่านที่พร้อมจะปกป้องชุมชนของตน ช่วยกันลงมือ ลงแรง ลงเงินทำให้หนังสือสำเร็จออกมาเป็นรูปเล่ม ใช้เป็นตัวแทนบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน ทั้งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเป็นการนำเสนอบันทึกการต่อสู้ของชุมชนสู่สาธารณชน การเสวนาในครั้งนี้มีหัวหน้ากองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครเข้าร่วมเสวนาทำให้ได้ผลการเสวนาที่เป็นรูปธรรม กล่าวคือได้รับคำยืนยันจากทางกองการท่องเที่ยวว่าจะช่วยเหลือชุมชนอย่างเต็มที่ ซึ่งหลังจากนั้นชุมชนก็ได้ออกงานต่างๆ ที่ทางกรุงเทพมหานครรับผิดชอบ และได้เป็นส่วนหนึ่งในคู่มือแนะนำเที่ยวของกรุงเทพมหานครในหมวดของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเรื่องแปลกใหม่

ปี พ.ศ. 2557 ชุมชนจัดเสวนาเรื่อง “เจริญไชยคนหลังม่านกับวันวานจิวเยาวราช” และเปิดตัวนิทรรศการเรื่องใหม่ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ชุมชนเกี่ยวกับชีวิตนักแสดงจิวที่อาศัยในชุมชนเจริญไชย เนื้อหาของการเสวนาคือการนำเสนอวิถีชีวิตเกี่ยวกับอาชีพของชาวชุมชนเจริญไชยในอดีต โดยนำความทรงจำในช่วงหนึ่งของชุมชนที่เคยมีครอบครัวนักแสดงจิวมาเช่าตึกแถวพักอาศัยในตรอกแห่งนี้ ซึ่งปัจจุบันคือห้องที่นำมาปรับเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน “บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย” วิทยากรได้แก่ นักวิชาการอิสระที่สนใจเรื่องจิว อดีตนักแสดงจิวที่ปัจจุบันขายอาหารในเจริญไชย ผู้ชื่นชอบการแสดงจิว และผู้อาวุโสในชุมชนที่ทันได้เห็นครอบครัวนักแสดงจิวในย่านเจริญไชย เนื้อหาการเสวนาจึงมีทั้งส่วนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการแสดงจิวในมุมของวิชาการ นักแสดง และผู้ชม และเนื้อหาในส่วนของความทรงจำในอดีตที่ย่านแห่งนี้เคยเป็นถิ่นพำนักของนักแสดงจิว ประเด็นสำคัญที่ผู้จัดพยายามนำเสนอคือการย้ำว่าชุมชนแห่งนี้คือชุมชนประวัติศาสตร์ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยวัฒนธรรมความเป็นจีน เมื่อชุมชนถูกทำลายความทรงจำทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมความเป็นจีนก็จะหายไป

ปี พ.ศ. 2558 จัดเสวนาเรื่อง “ควันจาง...หนทาง...เจริญไชย...ทำไมต้องเป็นออมทรัพย์” และเปิดตัวกลุ่มออมทรัพย์คนเจริญไชย ชุมชนเชิญวิทยากรได้แก่ตัวแทนชุมชนคลองลำนุ่น

เขตมีนบุรี และชุมชนเจริญชัย เขตจตุจักร กรุงเทพฯ มาให้ความรู้กับชาวชุมชนและผู้สนใจซึ่งส่วนใหญ่เป็นแนวร่วมที่สนใจการอนุรักษ์ชุมชนโบราณ ซึ่งทั้งสองชุมชนเกิดปัญหาเรื่องการไถ่ที่ดินที่อยู่มาแต่บรรพบุรุษเนื่องจากการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ และได้้นำแนวทางการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์มาใช้จนสามารถเจรจากับธนาคารให้ปล่อยสินเชื่อ และซื้อที่ดินที่เช่าอยู่มาแต่บรรพบุรุษได้สำเร็จ จากปัญหาที่คล้ายคลึงกันนี้ ชุมชนเจริญไชยจึงวางแผนที่จะใช้แนวทางดังกล่าวมาปรับใช้กับชุมชนของตน สิ่งที่น่าสนใจระหว่างการเสวนาคือ วิทยากร และผู้ดำเนินรายการเน้นย้ำว่าชุมชนเจริญไชยมีจุดแข็งคือวัฒนธรรมความเป็นจีนที่เข้มแข็ง รวมทั้งการรวมกลุ่มออมทรัพย์ก็เพื่อ “รักษามรดกวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง” เป็นการออม “วัฒนธรรมเงินบนผืนแผ่นดินไทย” ด้วย

เนื้อหาการเสวนาตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา สามารถสรุปสาระสำคัญที่ชุมชนต้องการสื่อผ่านการเสวนาเป็น 5 ประเด็น ได้แก่

1) การนำเสนอความสำคัญ สภาพปัญหา และแนวทางการแก้ไขของชุมชนเมืองเก่าในสังคมไทยที่ต้องเผชิญกับปัญหาการพัฒนาเมืองอย่างไรทิศทาง รวมถึงการปกป้องสิทธิของชุมชนและสิทธิทางวัฒนธรรม

2) การนำเสนอวิถีชีวิต อาชีพ ความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือนของคนในย่านเจริญไชย โดยเฉพาะที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตคนไทยเชื้อสายจีน

3) การนำเสนอประวัติศาสตร์ของย่านเจริญไชย โดยเฉพาะส่วนที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ไทย พัฒนาการของกรุงเทพฯ และประวัติศาสตร์ของคนไทยเชื้อสายจีนและคนจีนในสังคมไทย

4) สภาพปัญหาที่ย่านเจริญไชยกำลังเผชิญทั้งในเรื่องของการก่อสร้างรถไฟฟ้า การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่อาจจะมีผลกระทบต่อกรรมสิทธิ์การเช่าที่ดินในอนาคต รวมไปถึงปัญหาที่เป็นผลกระทบตามมาคือการทำลายวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนและของคนไทยเชื้อสายจีน

5) แนวทางการแก้ปัญหาที่ดำเนินการไปแล้วและจะทำต่อไปในอนาคต เช่น การจัดทำหนังสือบันทึกของชุมชน การเสนอแนวทางการก่อสร้างสถานีรถไฟฟ้าที่ไม่กระทบกับชุมชน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การวางผังเมืองรวม

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการของการจัดงานเสวนาคือวิทยากรที่เข้าร่วมการเสวนาที่มีหลากหลายแวดวง สื่อถึงการสร้างเครือข่ายพันธมิตรทางวิชาการ กลุ่มนักอนุรักษ์หรือต่อสู้เพื่อชุมชน นักสิทธิมนุษยชน รวมถึงข้าราชการและนักการเมือง ซึ่งแสดงตนที่จะเข้าช่วยเหลือสนับสนุนการ

เคลื่อนไหวของชุมชน รวมถึงการเชิญตัวแทนของการรถไฟฟ้ามหานครแห่งประเทศไทย (รฟม.) และบริษัทอิตาเลียนไทย ผู้รับเหมาก่อสร้างรถไฟฟ้ามหานครร่วมรับรู้ปัญหาและการต่อสู้ของชุมชน

ภาพที่ 58 บรรยากาศเสวนาในเทศกาลไหว้พระจันทร์ ปี 2557

นอกจากการเสวนาแล้ว ชุมชนยังได้จัดทำแผ่นพับความรู้เกี่ยวกับเทศกาลไหว้พระจันทร์ การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ และประเพณีไหว้พระจันทร์ในประเทศไทยแจกให้แก่ผู้มาร่วมงาน ที่สำคัญแผ่นพับฉบับเดียวกันนี้มีแผนที่ชุมชนเจริญไชย แสดงข้อมูลร้านค้าในย่านซึ่งมีสินค้าและบริการที่เป็นวิถีชีวิตในชุมชน แบ่งได้เป็น ของไหว้และความเชื่อ อาหารของสดของแห้ง บริการและสุขภาพ ถ่ายภาพ อุปกรณ์ ร้านหมอละและขายชา และของอุปโภคบริโภคทั่วไป โดยระบุในแผ่นพับว่า “ย่านวัฒนธรรม” ตรอกเจริญไชย

ภายในงานมีร้านอาหารเก่าแก่หรือเป็นร้านที่มีชื่อเสียงของชุมชนมาร่วมแจกอาหารให้แก่ผู้มาร่วมงาน เช่น กาลอจี ขนมหั้วเหาะทอด ก๋วยเตี๋ยวลูกชิ้นปลา เต้าทึง กระจ่างปลา นอกจากนี้ชุมชนยังได้จัดทำสื่อยึดที่ระลึกซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนเจริญไชยหรือสื่อถึงกิจกรรมที่ชุมชนกำลังดำเนินการอยู่ เช่น เสื้อคนจีนสยาม ย่านเจริญไชย ลายตัวอักษรจีน 99 แห่ง ที่เป็นแห่งของคนจีนในประเทศไทย สื่อถึงการที่ย่านเจริญไชยเป็นชุมชนโบราณเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวจีนที่มาอาศัยบนผืนแผ่นดินไทย หรือ เสื้อกลุ่มอ้อมทรัพย์คนเจริญไชย ด้านหน้าเป็นลายตัวอักษรจีนโบราณ แปลว่ากลุ่มอ้อมทรัพย์ย่านเจริญไชย ด้านหลังพิมพ์อักษรจีนชื่อย่านเจริญไชยเป็นภาษาจีน หรือเสื้อลายภาพวาดตึกแถวโบราณย่านเจริญไชย

ภาพที่ 59 เสื้อรุ่นคนจีนสยาม ย่านเจริญไทย จำหน่ายในงานเทศกาลไหว้พระจันทร์

ช่วงสองปีแรกที่ย่านเจริญไทยจัดงานเทศกาลไหว้พระจันทร์มีคนเข้าร่วมงานจำนวนน้อย เนื่องจากยังไม่มีการประชุมสัมพันธไมตรีในวงกว้าง จนกระทั่งสถานการณ์ความขัดแย้งกับการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินมีมากขึ้น ชาวบ้านในชุมชนตื่นตัวและจัดกิจกรรมในเชิงรุก เช่น การออกรายการโทรทัศน์ การเข้าร่วมเวทีเสวนาเกี่ยวกับการปกป้องชุมชนเมืองเก่า การยื่นหนังสือเรียกร้องหน่วยงานรัฐและเอกชน สื่อมวลชนเริ่มหันมาให้ความสนใจมากขึ้นเรื่อยๆ การจัดงานเทศกาลในปีต่อๆ มาจึงมีผู้เข้าร่วมงานจำนวนมากขึ้น ทั้งนี้กวีวิชาการ กลุ่มองค์กรเอกชน สื่อมวลชนแขนงต่างๆ ที่สำคัญคือข้าราชการและนักการเมืองที่มาร่วมงานทุกปี

ในปัจจุบันมีผู้สนใจงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ของชุมชนเจริญไทยมากขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมโดยเฉพาะกองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครที่เข้ามาช่วยประชาสัมพันธ์ชุมชน นำจุดเด่นเรื่องอาชีพพื้กระดาศไหว้เจ้าและการจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ไปจัดในงานท่องเที่ยวต่างๆ เช่น งานไทยเที่ยวไทย ปี พ.ศ. 2557 ที่ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ในส่วนของโครงการ Bangkok Smile ร่วมกับชุมชนโบราณอื่นๆ ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น ชุมชนเกาะศาลเจ้า ชุมชนวัดแคนางเลิ้ง หรืองานตลาดศิลปะริมคลองผดุงกรุงเกษม ที่กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานครเชิญชุมชนต่างๆ มาจัดนิทรรศการ กิจกรรมออกบูธในงานเหล่านี้ทำให้ชุมชนเจริญไทยได้นำเสนอประวัติความเป็นมาของชุมชน และสภาพปัญหาที่กำลังเผชิญสู่สาธารณะได้อีกช่องทางหนึ่ง

ภาพที่ 60 ชุมชนเจริญไชยร่วมจัดนิทรรศการในงานไทยเที่ยวไทย

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งในช่วงเทศกาลไหว้พระจันทร์ย่านเยาวราช คือในช่วงปี พ.ศ. 2554 – พ.ศ. 2558 เทศกาลไหว้พระจันทร์เริ่มเข้ามาสู่กระแสของการท่องเที่ยวมากขึ้น จากที่แต่เดิมเป็นเพียงประเพณีพิธีกรรมเฉพาะกลุ่ม รู้จักเฉพาะชนมประจำเทศกาล หรือมีเพียงบางชุมชนที่จัดสืบสานประเพณี หากไม่นับรวมงานเทศกาลที่ภาครัฐเป็นผู้จัดแล้ว ในช่วง 5 ที่ผ่านมามีกลุ่มองค์กรต่างๆ จัดกิจกรรมเนื่องในวันเทศกาลไหว้พระจันทร์มากขึ้น เช่น กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครจัดนำข้าราชการกรุงเทพฯ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเยี่ยมชมโต๊ะไหว้พระจันทร์ในย่านเยาวราช เช่น ชุมชนเล่งบัวเยี้ย ตรอกอิสราณภาพ ชุมชนตลาดกรมภูเรศ ชุมชนเจริญไชยในปี 2557 กลุ่มการท่องเที่ยวภาคประชาสังคมจัดทัวร์เดินเท้านำคณะนักท่องเที่ยว 120 คนเดินชมบรรยากาศการไหว้พระจันทร์ในย่านเยาวราช โดยระบุว่าเป็นการให้กำลังใจคนในชุมชนที่ยังสืบสานประเพณี ได้แก่ ชุมชนเจริญไชย ชุมชนตลาดน้อย ชุมชนอิสราณภาพ ตลาดกรมภูเรศ ซึ่งช่วยทำให้เทศกาลไหว้พระจันทร์ในย่านเยาวราชมีความตื่นตัว เช่น ชุมชนตลาดน้อยที่การจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์น้อยลงทุกๆ ปี เมื่อมีกลุ่มนักท่องเที่ยวแสดงความประสงค์เยี่ยมชม กลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อยจึงได้พยายามจัดกิจกรรม เช่น รวบรวมภาพไหว้พระจันทร์ในอดีตของตลาดน้อย จัดกิจกรรมพูดคุยเกี่ยวกับประเพณี

ไหว้พระจันทร์และให้ผู้อาวุโสของชุมชนมาเล่น “หน้าโกว” หรือเข้าทรงผีตะกร้าให้นักท่องเที่ยวได้ชม นับเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่การท่องเที่ยวเข้ามากระตุ้นการจัดประเพณีพิธีกรรมของชุมชนให้มีชีวิตเช่นในอดีต

3.1.4 เทศกาลกินเจ

เทศกาลกินเจเป็นอีกราวหนึ่งที่หลายพื้นที่ในย่านเยาวราชให้ความสำคัญ กลุ่มคนหลายกลุ่มในย่านใช้โอกาสจากประเพณีนี้มาสร้างพื้นที่เพื่อใช้เป็นเวทีนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในช่วงเทศกาลซึ่งเป็นเหมือนอาวุธทางวัฒนธรรมที่นำมาใช้ให้เกิดผลตามที่กลุ่มองค์กรตั้งเป้าหมายไว้

เทศกาลกินเจเป็นหนึ่งในเทศกาลที่มีชื่อเสียงในย่านเยาวราช และเป็นหนึ่งในสี่เทศกาลของชาวไทยเชื้อสายจีนที่ภาคราชการ ในนามกรุงเทพมหานครและสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์สนับสนุนการจัดงานผ่านสภาวัฒนธรรมเขต นักการเมืองท้องถิ่น และประชาคมเยาวราช และอาจเรียกได้ว่าเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่สำคัญรองมาจากเทศกาลตรุษจีน

เทศกาลกินเจแม้จะไม่ใช่เทศกาล 1 ใน 8 เทศกาลหลักในรอบปีตามปฏิทินจันทรคติและสุริยคติของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน แต่ก็มีมีการปฏิบัติตามประเพณีนี้มานานนับร้อยปี ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเฉพาะกลุ่มที่นับถือ จนกระทั่งเริ่มมีการประชาสัมพันธ์การจัดงานท่องเที่ยวเทศกาลกินเจ ในแหล่งใหญ่ๆ ของไทย เช่น จังหวัดภูเก็ต จังหวัดตรัง และโรงแรมทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด รวมถึงสื่อสารมวลชนเริ่มให้ความสำคัญในการทำการตลาดสินค้าอาหารเจ อาหารเพื่อสุขภาพมากขึ้น

ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชเป็นแหล่งที่มีงานเทศกาลกินเจเก่าแก่แห่งหนึ่งของประเทศไทย เพราะเป็นย่านที่มีโรงเจเก่าแก่อยู่มาก รวมทั้งเป็นแหล่งขายอาหารและวัตถุดิบประกอบอาหารที่มีชื่อเสียง แม้ว่าโรงเจหลายแห่งจะได้รับความนิยมจากผู้แสวงบุญ หรือนักชิมอาหารเจมานาน แต่จากการสำรวจ ผู้วิจัยพบว่า การจัดงานเทศกาลกินเจในลักษณะเทศกาลที่มีกิจกรรมเชิงการตลาดดึงดูดนักท่องเที่ยว เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2546 ใช้ชื่องานว่า “เทศกาลกินเจอาหารปลอดภัย ใจสะอาด” ผู้จัดคือสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ ในนามประชาคมเขตสัมพันธวงศ์ รวมถึงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ เช่น กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (เทศกาลเจอาหารปลอดภัย, 2557) ทำให้โรงเจในย่านเยาวราชได้รับประโยชน์ในแง่ของการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ไปด้วย

จนกระทั่งในปัจจุบัน เมื่อถึงเทศกาลกินเจ ย่านเยาวราชจัดเป็นแหล่งแสงวงบุญหรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย

การลงภาคสนามงานเทศกาลกินเจย่านเยาวราชในปี พ.ศ. 2555 ถึง พ.ศ. 2557 ทำให้ผู้วิจัยเห็นลักษณะสำคัญของการจัดงานโดยเน้นมองที่ตัวผู้จัดงานซึ่งมีด้วยกันสามกลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มราชการที่มีแรงแงานคือสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์

2) กลุ่มศาสนสถานที่จัดสืบทอดตามประเพณี แต่มีกลุ่มบุคคลหรือองค์กรจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนคนในชุมชนหรือผู้รับผิดชอบศาสนสถานให้เกิดการจัดเทศกาลที่มีนัยสำคัญอื่นๆ นอกเหนือจากการปฏิบัติตามวิถีประเพณีดั้งเดิม

3) กลุ่มศาสนสถานที่จัดสืบทอดตามประเพณี อาจมีเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามยุคสมัย แต่ก็ยังเป็นเพียงรายละเอียดเล็กน้อย

ผู้วิจัยเลือกนำเสนอการจัดงานของกลุ่มที่ 1 ได้แก่งานเทศกาลกินเจที่ดำเนินการโดยสำนักงานเขต สัมพันธวงศ์และองค์กรที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มที่ 2 เทศกาลกินเจ ณ ศาลเจ้าโจวซือกงตลาดน้อย ที่มีชุมชนเป็นแกนหลักและสถาบันอาศรมศิลป์ ในนามโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก สนับสนุนการจัดงาน ซึ่งทั้งสองกลุ่มมีนัยสำคัญของการจัดงานนอกเหนือจากการสืบทอดหรือปฏิบัติตามวิถีดั้งเดิม

3.1.4.1 เทศกาลกินเจย่านเยาวราชที่หน่วยงานราชการเป็นผู้จัด

“...ชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยในย่านเยาวราช และทั่วพื้นที่เขตสัมพันธวงศ์ มีธรรมเนียม การกินเจที่กลายเป็นงานเอ็กเกริก เป็นเทศกาลที่ยิ่งใหญ่ เป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น...” (เอกสารโครงการเทศกาลงานเจเยาวราช 2556 สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์)

ข้อความข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของหลักการและเหตุผลของโครงการเทศกาลงานเจเยาวราช ประจำปี พ.ศ. 2556 ซึ่งสะท้อนแนวความคิดของคณะผู้จัดงานว่ามองประเพณีเทศกาลกินเจเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของย่านเยาวราช ซึ่งมีความโดดเด่น แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ เอกลักษณ์อันโดดเด่นที่กล่าวอ้างถึงจึงถูกนำมาตีความ หรือผลิตซ้ำอย่างหลากหลายเพื่อนำเสนอในพื้นที่ของสถานการณ์พิเศษ เป็นเวลา 9 วัน อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มบุคคลที่กล่าวว่าเป็นตัวแทนของประชาคมใน

ย่านเยาวราชได้นำความหมายของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่ปรากฏในย่านเยาวราชมาใช้
ในบริบทของงานเทศกาลกินเจในยุคปัจจุบัน

เทศกาลกินเจที่หน่วยงานราชการเป็นผู้จัดมีเจ้าภาพที่ระบุไว้ในหลักการและเหตุผล
ของการจัดงาน คือ “สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ ร่วมกับกลุ่มประชาคมเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรม
เขตสัมพันธวงศ์ นักธุรกิจภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น” (เอกสารโครงการเทศกาลงานเจ
เยาวราช 2556 สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์) ทั้งนี้มีบริษัทออร์กานไนเซอร์ ได้แก่บริษัท Ka Mon Ka Ban
เป็นบริษัทที่รับผิดชอบการจัดกิจกรรม ดูแลสถานที่จัดงานในช่วงที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลภาคสนาม

คณะกรรมการจัดงานจะคัดเลือกประธานจัดงานจากกรรมการสภาวัฒนธรรมเขตสัม
พันธวงศ์ ซึ่งในปี พ.ศ. 2555-2556 ได้แก่ นายธีรเดช สิ้นธพเรืองชัย (เจ้าของธุรกิจห้างทองทองใบ
เยาวราช) และปี พ.ศ. 2557 ประธานจัดงานได้แก่นายประสิทธิ์ องค์กรวัฒนา ประธานสภาวัฒนธรรม
เขตสัมพันธวงศ์ และในแต่ละปีผู้จัดงานจะใช้ชื่องานแตกต่างกัน เช่น ปี พ.ศ. 2555 ใช้ชื่องานว่า
“เทศกาลงานเจเยาวราช ประจำปี 2555 คู่ฟ้ามหาบารมี ประหยัด อิมบุญ อิมใจ” ปี พ.ศ. 2556 ใช้
ชื่องานว่า “เทศกาลงานเจเยาวราช ประจำปี 2556 อิมบุญ รวมดวงใจ ถวายองค์ราชัน องค์ราชินี” ปี
พ.ศ. 2557 ใช้ชื่องานว่า “ประเพณีงานเจเยาวราช ประจำปี 2557 สดุดี พระมหาบารมี 182 ปี อายุ
วัฒนะ มงคล”

การตั้งชื่องานแสดงถึงแนวคิดการจัดงานเพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ที่น่าสนใจคือในปี พ.ศ. 2557 ชื่อของงานเปลี่ยน
จากคำว่า เทศกาล เป็นคำว่า ประเพณี และใช้คำว่า “182 ปี” ซึ่งผู้จัดงานต้องการสื่อว่างานเทศกาล
กินเจประจำปี 2557 มีความพิเศษ เพราะหากนับตามปฏิทินจีน ในปีนี้จะมีเดือน 9 สองหน และ
ปรากฏการณ์นี้จะมีเพียง 1 ครั้งในรอบ 182 ปี (หลายศาสนสถานระบุจำนวนปีไม่ตรงกัน) ทำให้โรงเจ
หลายแห่งจัดงานกินเจสองครั้ง และแม้หน่วยงานราชการจะไม่จัดสองครั้งแต่ก็ใช้ชื่อดังกล่าวเพื่อให้
ความสำคัญกับความพิเศษและช่วยประชาสัมพันธ์งานของโรงเจอื่นๆ ที่จะจัดกินเจรอบสอง

ภาพที่ 61 ตราสัญลักษณ์เทศบาลงานเจ ยาวราชคู่กับตราสัญลักษณ์กรุงเทพมหานคร

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามช่วงปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2557 พบว่ารูปแบบการจัดงานมีลักษณะคล้ายกัน ต่างกันเพียงรายละเอียดปลีกย่อยบางประการที่เปลี่ยนแปลงไป และสามารถแบ่งพื้นที่งานเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ 2) พื้นที่การตลาด หรือพื้นที่จัดกิจกรรมส่งเสริมการขาย

1) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์: โรงเจชั่วคราวกลางถนนเยาวราช

ก) อาณาบริเวณที่ใช้จัดงาน

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นที่หลัก และเป็นศูนย์กลางของการจัดงาน จัดขึ้นบริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติหกรอบพระชนมพรรษา ผู้จัดงานสถาปนาพื้นที่วงเวียนให้เป็น “มณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์งานเทศกาลเจเยาวราช” ลักษณะการจัดพื้นที่เหมือนกับโรงเจทุกประการ โดยมี วัดโลกานุเคราะห์ (วัดอนัมมิกาย ตั้งอยู่ที่ถนนราชวงศ์) เป็นผู้จัดการด้านพิธีกรรม และเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ และสภาวัฒนธรรมเขต เป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดโรงทาน การจำหน่ายรูป เทียน ของไหว้

ภาพที่ 62 มณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์งานเทศกาลเจเยาวราช

ใต้ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติตกแต่งในลักษณะโถงตั้งโต๊ะประดิษฐานกรอปรูปพระแม่ผู้ให้กำเนิดดวงดาวทั้ง 9 (เต้าบ้อ) องค์พระโพธิสัตว์ 9 พระองค์หรือเทพนพเคราะห์ (กิวฮิวงฮุกโจ้ว) และเทพน้ำซิ่งแซกุง เทพปักเต้าแซกุง เทพ 2 องค์ที่เป็นเทพประจำดาวเหนือและดาวใต้ผู้มีอิทธิพลต่ออายุขัยของมนุษย์ ด้านหลังเป็นภาพรูปองค์พระขนาดใหญ่เป็นฉากหลัง พร้อมรูปลวดลายจีนสีแดงบนพื้นสีเหลือง ด้านหน้ารูปองค์พระตั้งกระถางธูป เชิงเทียน ตะเกียง 9 ดวงสัญลักษณ์ของเทพนพเคราะห์หรือพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ 9 พระองค์ แจกันดอกไม้ พร้อมเครื่องสักการะอื่นๆ ถัดมาข้างหน้าเป็นโต๊ะเพื่อให้ประชาชนวางเครื่องสักการะ

ภาพที่ 63 บริเวณปะรำพิธีตั้งรูปองค์ "เต้าบ้อ" และ "กิวฮิวงฮุกโจ้ว" องค์ประธานพิธีกินเจ

ตรงข้ามแท่นบูชาองค์ประธานงานเทศกาลกินเจ ทางด้านซ้ายขององค์พระจะเป็นโต๊ะบูชาฟ้าดิน ตั้งอยู่ตรงลานโล่ง มีป้ายอักษรจีนเขียน “ที่ตีแปบ้อ” (พ่อฟ้าแม่ดิน) ประดิษฐาน และมีเสาหรือกิ่งไม้ขนาดใหญ่แขวนโคมไฟปักอยู่เป็นสัญลักษณ์ เป็นจุดที่ผู้มาสักการะจะต้องเริ่มต้นไหว้ที่โต๊ะบูชาฟ้าดินก่อนองค์อื่น ถัดมาเป็นโต๊ะประดิษฐานรูปปั้นพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ปางพันมือซึ่งจะอัญเชิญขึ้นรถนำขบวนทุกครั้งที่มีขบวนแห่พิธีต่างๆ ทางด้านข้างฝั่งขวาขององค์ประธานเป็นโต๊ะประดิษฐานกระถางรวมดวงรูปของจาก ศาสนสถานจีนในย่านเยาวราช 22 แห่ง พร้อมกับรูปองค์เทพประธานของศาลนั้นๆ อีก 18 แห่ง ใส่กรอบรูปตั้งลดหลั่นกันไป ได้แก่ ศาลเจ้าโจวซือกง โรงเจบุญสมาคม ศาลเจ้าเซียงกง ศาลเจ้าโรงเกือก ศาลเจ้าปูนเถ่ากง ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ย ศาลเจ้าจุนเสียงโจซือ ศาลเจ้าเล่าปูนเถ่ากง ศาลเจ้ากวงเอี้ย ศาลเจ้าไทฮัว ศาลเจ้าอามาเก็ง ศาลเจ้ากวนอู ศาลเจ้าฮกเลี่ยนเก็ง ศาลเจ้าอานี ศาลเจ้าเซี่ยเอ็ง ศาลเจ้าแม่ประตู ศาลเจ้าเลียงเป็ดและศาลเจ้าตันไทร

ภาพที่ 64 โต๊ะบูชารูปภาพและกระถางรวมดวงรูป 22 ศาลเจ้าในย่านเยาวราช

ภาพที่ 65 ชักธงประกาศเชิญวิญญูร่วมารับบุญกุศล

บริเวณลานหน้าแท่นองค์เทพประธานตั้งโต๊ะสำหรับให้คณะสาธุชนจากโรงเรียนต่างๆ มาร่วมสวดมนต์ สับเปลี่ยนกันไปในแต่ละวัน บริเวณเชิงบันไดซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติมีถังน้ำมนต์ใส่กิ่งทับทิมไว้ให้ผู้เข้าสักการะได้ประพรม เพื่อความเป็นสิริมงคลและนัยแห่งการชำระล้างกายใจให้บริสุทธิ์ นอกจากนี้แท่นบูชาเทพเจ้าองค์ต่างๆ ที่ประดิษฐานอยู่บนลานใต้ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติแล้ว คณะผู้จัดงานได้ตั้งโต๊ะหมู่บูชาประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถไว้บริเวณลานด้านหน้าแท่นพิธี และมีโต๊ะลงนามถวายพระพร พร้อมกับลงชื่อร่วมกิจกรรม “ถวายสัตย์ปฏิญาณตนกินเจตลอด 10 วัน”

ภาพที่ 66 โต๊ะหมู่ประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้านหน้าวางสมุดลงชื่อกินเจถวายเป็นพระราชกุศล

พื้นที่ด้านล่างรอบลานซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติแคว้นธงพระนามเทพเจ้าทุกพระองค์ที่อัญเชิญมาในพิธี ซึ่งนำไปใช้ร่วมขบวนแห่วันเชิญเจ้า วันลอยกระทง (บั้งจุกเต็ง) วันแห่งมังกร ด้านหน้าซุ้มประตูบริเวณริมถนน ปักเสาไม้ไผ่สูง 1 คู่ ไม้ไผ่แต่ละต้นแขวนป้ายผ้าเขียนตัวอักษรจีนคำประกาศเชิญดวงวิญญาณมาร่วมพิธีรับส่วนบุญส่วนกุศลเนื่องในเทศกาลถือศีลกินเจ อีกด้านหนึ่งเป็นโต๊ะจำหน่ายดอกไม้ ธูป เทียน เครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ เช่น กระดาษเงินกระดาษทอง เผ้า หรือชุดทรงของเทพเจ้าทำด้วยกระดาษ ข้าวสารอาหารแห้งสำหรับใช้ในงานทั้งกระดาษช่วงท้ายเทศกาล น้ำมันเติมตะเกียง และรับขึ้นส่วนชิงโชคลุ้นรางวัลกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

นอกจากการจัดงานในพื้นที่รอบซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษาแล้วผู้จัดงานร่วมกับธนาคารยูโอบียังได้จัดกิจกรรม “รถรางสายพิเศษ ย่านไชน่าทาวน์” เดินรถรอบย่านเยาวราชรับส่งนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่สำคัญ หรือแวะสักการะศาสนสถานต่างๆ ในย่านเยาวราช โดยจัดเดินรถ 2 สาย ได้แก่ สายทำนน้ำราชวงศ์ และ สายหัวลำโพง รวมทั้งยังมีการนำรถรางไปใช้ในขบวนแห่ต่างๆ ในเทศกาลกินเจด้วย

ภาพที่ 67 รถรางสายพิเศษย่านไชน่าทาวน์

ข) พิธีกรรมในวันสำคัญต่างๆ

การจัดงานเทศกาลงานเจเขาราชตลอด 9 วัน นอกจากการเปิดมณฑลพิธีให้ประชาชนสักการะพระพุทธรองค์ พระโพธิสัตว์ ตลอดจนเทพเจ้าต่างๆ แล้ว ยังมีกิจกรรมซึ่งเหมือนโรงเจทั่วไป ได้แก่ พิธีอัญเชิญองค์กิ้วอ๋องฮุกโจ้ว (เซียงแก่) ที่วัดโลกานุเคราะห์ และอัญเชิญกระถางรูปขององค์ประธานและเทพเจ้าองค์ต่างๆ มาয়งมณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์ การนิมนต์พระสงฆ์พุทธศาสนา มหายาน มาสวดมนต์ที่มณฑลพิธีตามช่วงเวลาเช่นเดียวกับที่โรงเจ รวมทั้งบรรดาคฤหัสถ์ที่เป็นคณะสวดมนต์จากศาลเจ้าหรือโรงเจ จะร่วมกันสวดพุทธมนต์บทต่างๆ ถวายองค์กิ้วอ๋องฮุกโจ้วที่บริเวณปะรำพิธีตลอดเทศกาล ทั้งนี้ผู้จัดงานประชาสัมพันธ์กิจกรรมสวดมนต์นี้ว่าเป็น “พิธีสวดมนต์มหามงคล ถวายเป็นพระราชกุศลแด่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” นอกจากการสวดมนต์ยังจัดโรงทาน แจกจ่ายอาหาร น้ำดื่ม ตลอด 9 คืน บริเวณทางเดินข้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ และมีพิธีที่กระจัดอุทิศให้แก่วิญญาณเร่ร่อน พร้อมการบริจาคทานแก่ผู้ยากไร้ในช่วงท้ายเทศกาล วันสุดท้ายมีพิธีส่งองค์กิ้วอ๋องฮุกโจ้วเสด็จกลับ (เซียงแก่) เช่นเดียวกับโรงเจทั่วไป

ค) กิจกรรมสำคัญที่นอกเหนือจากพิธีกรรมตามประเพณี

พิธีกรรมหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเทศกาลนอกจากจะเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่จัดตามรูปแบบประเพณีดั้งเดิมซึ่งมีเรื่องของศาสนพิธีหรือความเชื่อทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งผสมกับการจัดกิจกรรมการตลาด (Event Marketing) เป็นพิธีที่ประดิษฐ์หรือดัดแปลงขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายทางการท่องเที่ยว ได้แก่

- พิธีเปิดงาน: ทูนวัดนมธรรมเพื่อกิจกรรมการตลาด

เทศกาลงานเจยาวราชจะจัดพิธีเปิดในช่วงเย็นของวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 หรือวันแรกของเทศกาลกินเจ พิธีการทั้งหมดจะจัดขึ้นที่เวทีกลางบริเวณทางแยกถนนเยาวราชและถนนเจริญกรุง โดยมีผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเป็นประธาน เมื่อประธานในพิธีมาถึงก็จะเข้าไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ มณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์ ชุ่มประตูลิขิตพระเกียรติ จากนั้นจึงเริ่มต้นการเปิดเทศกาลอย่างเป็นทางการ โดยมีเหตุการณ์ที่น่าสนใจดังนี้

เมื่อผู้ว่าฯ กล่าวเปิดงานเรียบร้อยแล้ว กิจกรรมต่อไปคือสาธิตการประกอบอาหารซึ่งจะเปลี่ยนรายการอาหารไปแต่ละปี โดยประชาชนสัมพันธ์ว่าเป็น “อาหารเจมงคล” และตั้งชื่อโดยใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงสัญลักษณ์สิริมงคลของจีนหรือเกี่ยวข้องกับการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น ในปี พ.ศ. 2554 สาธิต “เปาะเปี๊ยะผสมทองคำเปลว ยาว 85 เมตร และผัดหมี่มงคล” ปี พ.ศ. 2555 สาธิต “หมี่หูลามเจมงคล 9 จักรพรรดิ” ปี พ.ศ. 2556 สาธิต “หมี่ทองคำราดหน้าทรงเครื่องเจ” ปี พ.ศ. 2557 สาธิต “ผัดหมี่ทองคำแปดเซียนวิหารเทพ”

พิธีเปิดงานเป็นช่วงเวลาที่มียี่สิบมวลชนมารอทำข่าวเป็นจำนวนมาก บรรดาแขกรับเชิญทุกคนโดยเฉพาะตัวแทนบริษัทห้างร้าน ก็จะพยายามให้ป้ายโฆษณาสินค้าตัวเองได้ออกสื่อมากที่สุด สินค้าทุกอย่างก็จะใช้พื้นที่อย่างน้อยนิด และเวลาอันจำกัดทำการตลาดผ่านสื่อสาธารณะให้ได้มากที่สุด ตัวผู้จัดงานเองก็เฝ้าด้วยการประกาศซื้อสินค้าแต่ละตัวเข้าไปมาในช่วงต่างๆ ของพิธีการ ส่วนบรรดาข้าราชการ นักการเมืองก็ใช้โอกาสนี้ในการนำเสนอตัวตนสู่สาธารณะเช่นเดียวกัน ทั้งการจัดตำแหน่งที่ยืนที่นั่งในจุดสำคัญ การให้พิธีกรเรียกชื่อและตำแหน่งเข้าไปเข้ามา หรือการกล่าววยกย่องแขกสำคัญอยู่ตลอดช่วงพิธี

ภาพที่ 68 ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครพร้อมด้วยนักการเมืองและข้าราชการสาธิตการทำอาหารเจ

ภาพที่ 69 แขกรับเชิญทั้งข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ และตัวแทนสินค้าผู้สนับสนุนการจัดงานชิมอาหารเจบนเวที

- ขบวนแห่ในเทศกาลงานเจเยาวราช: พื้นที่ทับซ้อนระหว่างพิธีกรรมกับ

การตลาด

กิจกรรมสำคัญของเทศกาลงานเจเยาวราชที่มีผู้สนใจมากที่สุดได้แก่ การจัดขบวนแห่เดินรอบย่านเยาวราช ในช่วงเทศกาลกินเจจะปรากฏการจัดขบวนแห่หลายครั้ง ได้แก่ ขบวนแห่กระถางธูปจากวัดโลกนาถเคราะห์มาประดิษฐานที่มณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์ ขบวนแห่เจ้าแม่ทับทิมจากมูลนิธิบำเพ็ญมาใจว้เก็ง ได้หวัน แต่ที่สำคัญและมีสีสันมากที่สุดได้แก่ ขบวนแห่พระโพธิสัตว์กวนอิมองค์สมมุติและขบวนแห่กระทงโปรดดวงวิญญาณ การจัดขบวนแห่ทั้ง 2 วัน เรียกได้ว่าเป็นขบวนแห่ทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานระหว่างกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมดั้งเดิม และกิจกรรมทางการตลาดเข้าไว้ด้วยกัน

ขบวนแห่สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าตามความเชื่อเป็นกิจกรรมที่ ศาสนสถานหลายแห่งจัดขึ้น เชื่อกันว่าเป็นการแห่เทพเจ้าเพื่อเป็นการโปรดสัตว์ ให้พรแก่สาธุชน หรือเป็นการกระทำประทักษิณาเดินเวียนรอบศาสนสถานแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนศรัทธา หรือเป็นการบอกบุญให้สาธุชนได้เข้าร่วมงานบุญการกุศลเนื่องในวาระโอกาสสำคัญต่างๆ หากพิจารณานัยทางสังคมยังเป็นการรวมพลังสร้างสำนึกร่วมของการเป็นพวกเดียวกัน เช่น ชุมชน ลัทธิความเชื่อหรือองค์กรเดียวกัน

ขบวนแห่ในวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน ไม่ได้เป็นเพียงการแสดง ความศรัทธาความเชื่อเรื่องเทพเจ้า แต่ยังมี การนำเสนอวัฒนธรรมจีนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การเชิดสิงโต การแห่มังกร การแสดงเอ็งกอพะบู๊ (การแสดงสมมติเป็นกลุ่มผู้กล้าในเรื่อง “ซ้องกั๋ง”

หรือ “วีรบุรุษเขาเหลียงซาน”) การแต่งกายตามแบบตัวละครในวรรณคดีจีน การแสดงดนตรีจีน การละเล่นแบบจีน บางแห่งก็ผสมผสานความเป็นไทย เช่น ขบวนแห่งธงชาติ ธงธรรมจักร ธงตราสัญลักษณ์และพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ การแต่งชุดไทย หรือนำการแสดงกลองยาว กระตั้วแทงเสือเข้ามาร่วม หรือผสมแนวคิดที่ร่วมสมัย เช่น การแต่งกายชุดประจำชาติอาเซียน

เทศกาลกินเจเป็นอีกหนึ่งเทศกาลที่มีขบวนแห่จัดขึ้นหลายรูปแบบ ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ขบวนแห่ผ้าทรงตรวจเมืองโปรดสาธุชนของศาลเจ้าโรงเจในจังหวัดตรัง จังหวัดภูเก็ต ขบวนแห่กระทงโปรดสัตว์ในเทศกาลกินเจ จังหวัดราชบุรี ในย่านเยาวราชมีขบวนแห่ที่จัดขึ้นหลายแห่ง เช่น ขบวนแห่มังกรนำสาธุชนเดินเวียนรูปเทียนรอบศาล (รอบชุมชน) เพื่อเป็นการสักการะและรับพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ของศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อย มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง หรือ โรงเจบุญสมาคม ถนนราชวงศ์ ขบวนแห่กระทงโปรดสัตว์ทางแม่น้ำเจ้าพระยา ของศาลเจ้าโจวซือกง เป็นต้น

สำหรับขบวนแห่ของเทศกาลงานเจเยาวราช นอกจากจะนำเสนอวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ยังเป็นช่องทางในการใช้เป็นพื้นที่โฆษณาขายสินค้าแก่ประชาชนจำนวนมาก เข้าถึงลูกค้าได้ทางตรง รวมทั้งเป็นช่องทางให้นักการเมืองและนักธุรกิจ ข้าราชการได้ใช้เป็นพื้นที่นำเสนอตัวต่อมวลชน รายละเอียดของขบวนแห่ทั้งสองขบวนมีดังต่อไปนี้

- ขบวนแห่พระโพธิสัตว์กวนอิมองค์สมมุติ

การแห่พระโพธิสัตว์กวนอิมองค์สมมุติเป็นกิจกรรมสำคัญของเทศกาลงานเจเยาวราช หากไม่ได้มองในมุมของพิธีกรรมความศักดิ์สิทธิ์ เรื่องของการโปรดสัตว์แม่เมตตา หรือความเป็นสิริมงคล กิจกรรมนี้เสมือนเป็นการประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้นักท่องเที่ยวมาร่วมงานเทศกาล โดยเฉพาะการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนสำนักต่างๆ มาทำข่าวเป็นจำนวนมาก

หัวใจหลักของขบวนแห่คือพระโพธิสัตว์กวนอิมองค์สมมุติซึ่งสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ และศาลเจ้าเล่าปุนเก้ากง ถนนทรงวาดเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการคัดเลือกการจัดขบวนแห่เกิดขึ้นครั้งแรกในเทศกาลงานเจเยาวราชประจำปี พ.ศ. 2554 สำหรับกระบวนการคัดเลือกองค์สมมุติฯ คณะกรรมการจะเริ่มประกาศรับสมัครช่วงก่อนเทศกาลไหว้พระจันทร์ ประมาณเดือนสิงหาคม-กันยายน และเปิดตัวผู้ผ่านการคัดเลือกในงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ที่จัดบริเวณซุ้ม

ประตู่เฉลิมพระเกียรติ² คณะกรรมการจะติดป้ายประชาสัมพันธ์รอบวงเวียนซุ้มประตู่เฉลิมพระเกียรติ
เชิญชวน “หญิงสาว พรหมจรรย์ มีส่วนสูงไม่ต่ำกว่า 162 เซนติเมตร คนไทยเชื้อสายจีน อายุ 16-25
ปี มีความศรัทธาในองค์เจ้าแม่กวนอิม” นอกจากนั้นธรรมชาติ แจ่มศรี ผู้จัดการใหญ่ศูนย์การค้าริ
เวอร์ซิตีเป็นหนึ่งในผู้สนับสนุนการจัดงานและเป็นคณะกรรมการคัดเลือกได้ระบุคุณสมบัติเพิ่มเติมว่า
“ต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร และมีความพร้อมที่จะร่วมกิจกรรมประชาสัมพันธ์การกินเจ
อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นเกียรติและสิริมงคลแก่ชีวิตตนเองและวงศ์ตระกูล” การคัดเลือกจัดขึ้นที่
ศูนย์การค้าริเวอร์ซิตี และโยนไม้เสียงทาย (ปิยะปวย) ต่อหน้ารูปเคารพพระโพธิสัตว์กวนอิม ณ มูลนิธิ
เทียนฟ้า (เปิดรับสมัครสาวไทยเชื้อสายจีน, 2555)

ขบวนแห่หน้าด้วยรถอัญเชิญรูปสลักพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรปาง
พันมือ และรถพระสงฆ์อานัมนิกายจากวัดโลกนาถเคราะห์ประพรมน้ำมนต์ให้ประชาชนสองข้างทาง มี
รูปตราสินค้าของผู้สนับสนุนการจัดงาน ชื่องานเทศกาล วันที่จัดงาน และข้อความ “เจ เยวราชเลิศ
ล้ำ วัฒนธรรมสวยงาม” ประดับรอบคัน ถัดจากนั้นเป็นแถวทหารใส่เสื้อยืดสีขาวกางเกงพลัดธง
ชาติไทย ธงตราสัญลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สีเหลือง) และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ (สีฟ้า) ตามด้วยคณะสิงโตวัดโลกนาถเคราะห์นำขบวนด้วยธงประกาศเกียรติคุณ
จากผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร มีการแสดงเชิดสิงโต ต่อด้วย ทีและโยนหล่อแก้วแบบผาดโผน มีคนแต่ง
ชุดเป็นเทพเจ้าจีน เช่น ไฉฉิ่งเอี้ยะ ฮก ลก ชิว จากนั้นเป็นขบวนเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเขตสัม
พันธวงศ์ใส่ชุดขาว ด้านหน้าขบวนถือป้ายชื่องานเทศกาลงานเจเยวราช

ถัดจากนั้นก็มีคณะมังกรมาร่วมเชิด ระหว่างเดินก็จะมีคนของคณะ
มังกรแต่งตัวเป็นเทพเจ้า หรือ สวมหัวสิงโตมาขอให้ผู้ชมสองข้างทางทำบุญแลกกับก้อนทองจำลอง
เป็นที่ระลึก บางบ้านหรือบางบริษัทห้างร้านก็จะให้เชิดมังกรและสิงโตลอดประตูเข้าไปในตัวอาคาร
เพื่อเป็นสิริมงคล เมื่อผ่านหน้าศาลเจ้าก็จะจุดประทัดเชิดมังกรและสิงโตเป็นการแสดงความเคารพ

ต่อมาคือรถอัญเชิญองค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิม ประดับประดา
ด้วยดอกไม้ (ตามคำประชาสัมพันธ์ที่ว่า เชิญชมขบวนแห่รถบุปผาชาติ) และป้ายโฆษณาสินค้าที่เป็น

² ช่วงที่เก็บข้อมูลเทศกาลไหว้พระจันทร์ ผู้จัดงานจะเชิญผู้ที่ได้รับคัดเลือกเป็นองค์สมมุติมาร่วมงานและ
เปิดตัวในเทศกาลไหว้พระจันทร์ที่ซุ้มประตู่เฉลิมพระเกียรติ โฆษกจะประกาศคุณสมบัติของหญิงสาวที่ผ่านการคัด
สรรว่าอายุเท่าไร เป็นธิดาของใคร เรียนหรือทำงานที่ไหน (ปี พ.ศ. 2555 ผู้ได้รับการคัดเลือกคือลูกสาวของผู้จัดการ
ศาลเจ้าเล่าปุนเถ่ากง) ผู้วิจัยพบว่าตัวแทนร้านขนมไหว้พระจันทร์ที่เป็นผู้สนับสนุนการจัดงานเทศกาลไหว้พระจันทร์
จะนำกล่องขนมของร้านตัวเองมาให้ผู้ผ่านการคัดเลือกถือและให้สื่อมวลชนถ่ายรูปทำข่าว

ผู้สนับสนุนหลักไว้รอบคัน มีเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง แต่งตัวเป็นกิมทัง เง็กนึ่ง ลูกศิษย์ของเจ้าแม่กวนอิมนั่งขนาบข้าง ต่ำลงมาเป็นผู้ที่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นองค์สมมุติเจ้าแม่กวนอิมในปีก่อน ๆ 2 คน ใส่ชุดกี่เพ้า สวมสายสะพายว่าองค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิม ผู้ปกครองของหญิงที่ได้รับการคัดเลือกก็จะถือดอกบัวเข้าขบวนแห่เดินตามรถ ปิดท้ายขบวนแห่ด้วยรถราง

สิ่งที่ปรากฏแทรกอยู่ตลอดขบวนแห่คือขบวนโฆษณาผลิตภัณฑ์ต่างๆ จัดเป็นส่วนใหญ่ของขบวนแห่งองค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิม มีทั้งป้ายโฆษณา รถเข็นตัวอย่างสินค้า พนักงานเดินแจกสินค้าตัวอย่าง แจกธงเจสีเหลืองที่มีตราสินค้าของตนเองให้แก่ผู้มาร่วมงาน ขบวนรถจักรยานยนต์ประมาณ 10 คันพ่วงท้ายด้วยป้ายโฆษณาสินค้าทุกผลิตภัณฑ์ที่เป็นผู้สนับสนุนงาน และรถกระบะบรรทุกจักรยานยนต์ยี่ห้อฮอนด้าบนกระบะหลังและให้พริตตี้ใส่ชุดกี่เพ้าสีแดง ขึ้นไปนั่งบนจักรยานยนต์ ปิดท้ายขบวน

ภาพที่ 70 ขบวนแห่งองค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิม ปี 2555 แวดล้อมด้วยป้ายโฆษณาและพนักงานเดินแจกตัวอย่างสินค้าที่เป็นผู้สนับสนุนการจัดเทศกาล

ภาพที่ 71 พิธีตรึงจักรยานยนต์ฮอนด้าในขบวนแห่รถบุปผชาติองค์สมเด็จพระโพธิสัตว์กวนอิม ปี 2555

ภาพที่ 72 พิธีตรึงจักรยานยนต์ฮอนด้าในขบวนแห่รถบุปผชาติองค์สมเด็จพระโพธิสัตว์กวนอิม ประจำปี 2557

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ขบวนแห่องค์สมเด็จพระโพธิสัตว์กวนอิมทุกปีจึงคล้ายกับการววนแสดงสินค้า ตลอดทั้งขบวนมีพนักงานเดินถือป้ายโฆษณาสินค้าเกินครึ่งหนึ่งของความยาวขบวน และยังมีคณะมังกร คณะสิงโต เดินเรียไรเงินนักท่องเที่ยวตลอดทาง แลกกับการถ่ายรูป การตั้งหนดมังกรไปเก็บเป็นสิริมงคล และก้อนทองจำลอง

- ขบวนแห่กระทงเชิญดวงวิญญาณรับบุญกุศล

พิธีลอยกระทง หรือ พิธี “ปั้งจุยเต็ง” ซึ่งเรียกกันอย่างคุ้นเคยโดยนำไปเปรียบกับประเพณีของไทยว่าพิธีลอยกระทง เป็นพิธีกรรมสำคัญอีกพิธีกรรมหนึ่งที่จัดขึ้นในเทศกาลกินเจ ในความเป็นจริงพิธีลอยกระทงไม่ได้จัดขึ้นเฉพาะช่วงเทศกาลกินเจเท่านั้น เพราะพิธีดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของพิธีทำบุญทั้งกระเจาต หรือ “ซิโกว” ซึ่งสามารถจัดขึ้นเมื่อไรก็ได้ตามแต่

เจ้าภาพจะมีกำลังทรัพย์ กำลังคนพร้อมที่จะจัด ไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นฤดูกาลหรือเทศกาลใด ในสังคมไทยจะเข้าใจทั่วไปว่านิยมจัดกันในช่วงเดือน 7 จีน หรือช่วงเทศกาลสารทจีน

เทศกาลกินเจเป็นงานบุญครั้งใหญ่ในรอบปีที่สาธุชนจะได้ร่วมประกอบพิธีทั้งกระเจาอุทิศแก่วิญญาณผู้ล่วงลับ และแก่ผู้คนยากไร้เป็นการทำบุญใหญ่อีกบุญหนึ่งในเทศกาล และเพื่อเป็นการประกาศให้เหล่าวิญญาณได้รับรู้ว่าจะมีการทำบุญและขอเชิญให้มารับสิ่งของต้องมีการประกาศเชิญวิญญาณ ซึ่งมีทั้งการประกาศทางฟ้า โดยการชักธงประกาศที่บริเวณมณฑลพิธี และการประกาศแก่ดวงวิญญาณทางน้ำ คือพิธีลอยกระทงนั่นเอง การลอยกระทงจึงไม่ใช่การขอขมาแม่น้ำ การลอยเคราะห์ลอยโศกเหมือนลอยกระทงในประเพณีไทยอย่างที่เข้าใจกัน

ศาสนสถานแต่ละแห่งจะกำหนดการลอยกระทงไม่ตรงกัน ขึ้นอยู่กับว่าจะจัดพิธีทั้งกระเจาวันใด ก็จัดพิธีลอยกระทงก่อนหน้านั้น 1 วัน ตามปกติศาสนสถานในย่านเยาวราชจะจัดงานเลี้ยงวันกันเพื่อให้สาธุชนสามารถเข้าร่วมงานได้หลายแห่ง เมื่อถึงวันพิธีศาสนสถานจะจัดขบวนเชิญกระทงจากโรงเจไปประกอบพิธียังแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้ ขบวนแห่ในย่านเยาวราช ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ขบวนลอยกระทงทางเรือของศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อย สาธุชนจะซื้อบัตรลงเรือล่องไปสักการะโรงเจต่างๆ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ขบวนเริ่มล่องไปที่โรงเจสะพานกรุงเทพ ล่องกลับขึ้นมาลอยกระทงที่หน้าศาลเจ้าเกียงอันกง ชุมชนกุฎีจีนข้างวัดกัลยาณมิตรซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมา นอกจากศาลเจ้าโจวซือกงยังมีโรงเจบุญสมาคม ทำนั้ราชวงศ์ที่มีการจัดขบวนแห่ลอยกระทงอย่างคึกคัก หรือในต่างจังหวัดเช่น โรงเจบ้านฮกตั่ว อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีมีการจัดขบวนแห่เทพกั๋วอ้วงฮุกโจ้วในพิธีลอยกระทงริมแม่น้ำแม่กลองอย่างใหญ่โตจนเป็นหนึ่งในสถานที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

การจัดขบวนแห่กระทงของเทศกาลงานเจเยาวราชนั้น มีองค์ประกอบของพิธีกรรมเช่นเดียวกับศาสนสถานแห่งอื่นๆ เช่น รูปแบบขบวน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนามก่อนลอยกระทง แต่เมื่อหน่วยงานราชการเป็นผู้จัดจึงทำให้การลอยกระทงโปรดวงวิญญาณเนื่องในการทิ้งกระเจา ปรับเปลี่ยนรูปแบบซึ่งเจือด้วยจุดมุ่งหมายทางการท่องเที่ยว การโฆษณาสินค้า หรือการเมืองท้องถิ่น เช่น ขบวนแห่จะแฉะที่ห้างร้านของประธานสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์และประธานจัดงานเทศกาลให้คนในร้านทำพิธีสักการะ กลุ่มเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์เข้าร่วมในขบวนถือป้ายชื่อเทศกาล และป้ายตราสินค้าของผู้สนับสนุนการจัดงาน นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ นักธุรกิจ และกรรมการวัดโลกานุเคราะห์

ร่วมเดินแห่กระทงในขบวนเดินรูป ท้ายขบวนจะมีป้ายโฆษณาพวงท้ายรถจักรยานยนต์ พนักงานถือธงตราสินค้า เดินแจกสินค้าตัวอย่างพร้อมกับประกาศโฆษณาสินค้าไปด้วยอยู่ที่ท้ายขบวนและปิดท้ายด้วยรถราง

ในปี พ.ศ. 2557 มีการอัญเชิญองค์เซ็งจู้โจวซือหรือโจวซือจากศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อยมาเข้าร่วมขบวนของเทศกาลงานเจียววราชเป็นครั้งแรก ก่อนเริ่มขบวนหลักประธานและคณะกรรมการจัดงานจัดขบวนไปอัญเชิญองค์โจวซือกงจำลองที่ศาล และเคลื่อนขบวนมาสมทบกับขบวนแห่หลักที่บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ มีคุณศักดิ์ กอแสงเรือง ประธานมูลนิธิศาลเจ้าโจวซือกง นายกสภาคมนชินฮกเกี้ยน และกรรมการศาลร่วมขบวนแห่กระทงด้วย

ภาพที่ 73 ประธานสภาวัฒนธรรม ประธานจัดงาน นักการเมืองท้องถิ่น นักธุรกิจ ร่วมเดินรูปในขบวนแห่กระทง

ภาพที่ 74 กระทงมังกรของวัดโลกานุเคราะห์และกระทงเต่ามังกรของเทศกาลงานเจียววราช

ภาพที่ 75 รถอัญเชิญองค์เทพหยุดหน้าร้านทองใบยาวราชของประธานจัดเทศกาลเพื่อให้เจ้าของร้านและพนักงาน
สักการะ

ขบวนแห่ทั้งสองขบวนในเทศกาลกินเจ สามารถมองได้ทั้งมุมของความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ (sacred) และเรื่องของโลกสามัญ (profane) ดังที่ได้กล่าวในตอนต้นว่า หากมอง วัตถุประสงค์ในมุมของความเชื่อสามารถมองได้ว่าเป็นการโปรดสัตว์ แผ่เมตตาบุญบารมีแก่สาธุชน การร่วมบุญอุทิศแก่วิญญาณสัมภเวสี หรือรับพรอันเป็นมงคลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าร่วมขบวน เช่น รูปเคารพพระโพธิสัตว์กวนอิมพันมือ องค์เทพเจ้าตัวเหล่าเอี้ย องค์โจวซือกง การรับน้ำพุทมนต์ หรือ การรับพรจากองค์สมเด็จพระโพธิสัตว์กวนอิมที่ปรากฏกายให้เห็นและเสด็จฯ ไปทั่วย่านเยาวราช แม้แต่การชมหรือสัมผัสสังกร สิงโต และบรรดาตุ๊กตาหัวโตที่แต่งกายเป็นเทพเจ้าเงินองค์ต่างๆ แต่ใน มุมของโลกสามัญ องค์ประกอบของขบวนทำให้เห็นว่าผู้จัดมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นขบวนพาเหรดใน การเปิดงานและประชาสัมพันธ์เทศกาลงานเจเยาวราช ผู้วิจัยสังเกตว่าผู้ชมขบวนแห่ส่วนใหญ่เป็น นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวเยาวราช บางส่วนเป็นเจ้าของร้านค้า พนักงานในย่านเยาวราช และ กิจกรรมที่ทุกคนทำอย่างพร้อมเพรียงคือการนำโทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ตขึ้นมาถ่ายรูปขบวนแห่ บ้างก็ถ่ายตัวเอง (เซลฟี) คู่กับขบวนแห่ วิ่งเข้าไปแทรกกลางขบวนถ่ายรูป อดีตองค์สมมุติเจ้าแม่ กวนอิมปีที่ผ่านมาซึ่งนั่งอยู่หลังองค์สมมุติเจ้าแม่กวนอิมก็หยิบโทรศัพท์ขึ้นมาถ่ายรูปเซลฟีกัน ที่ น่าสนใจคือ ผู้วิจัยเดินตามขบวนแห่ในปีพ.ศ. 2555 - พ.ศ.2557 จากที่สังเกตเห็นมีผู้ยกมือไหว้องค์ สมมุติเจ้าแม่กวนอิม เพียง 2-3 คนเท่านั้น (เป็นหญิงสูงอายุ) ส่วนใหญ่จะถ่ายรูป วิพากษ์วิจารณ์ว่า สวย น่ารักบ้าง บางกลุ่มตะโกนแซวองค์สมมุติว่า น่ารักจังเลย บางคนก็โบกมือทักทาย เสมือนองค์ สมมุติเจ้าแม่กวนอิมเป็นฟรีเซนต์เตอร์ของเทศกาลงานเจเยาวราช มากกว่าบุคคลศักดิ์สิทธิ์ดังที่ปรากฏ ในคำประชาสัมพันธ์และขั้นตอนการคัดเลือกที่สื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ขององค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิม

นอกจากนั้นขบวนแห่ทั้งสองยังเป็นเสมือนขบวนโฆษณาทั้งสินค้าที่เป็นผู้สนับสนุนการจัดงาน และโฆษณาประกาศเกียรติคุณหรือการแสดงตัวตนของบรรดาบุคคลจากหลายวงการทั้งที่เป็นคนในและคนนอก อาทิ นักการเมือง ข้าราชการ นักธุรกิจ ซึ่งจะวิเคราะห์ถึงในบทต่อไป

ภาพที่ 76 นักท่องเที่ยวถ่ายรูปกับขบวนแห่องค์สมเด็จพระโพธิสัตว์กวนอิม

ขบวนแห่ทั้งสองขบวนที่กล่าวมาจึงไม่ใช่เป็นเพียงการจัดกิจกรรมเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนาแต่เพียงเท่านั้น ขบวนแห่ยังเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เคลื่อนที่ได้และใช้พื้นที่เกือบทั่วทั้งหมดของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชเป็นเวทีในการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสู่สายตาและการรับรู้ของคนในและคนนอกพื้นที่ นอกจากนี้แล้วอัตลักษณ์ต่างๆ ยังจัดขึ้นเพื่อผลประโยชน์ทางการตลาด ธุรกิจ การท่องเที่ยว การเมืองซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

2) พื้นที่การตลาด: อาหารอร่อยย่านเยาวราชและกิจกรรมส่งเสริมการขาย

พื้นที่การตลาดเป็นพื้นที่สำคัญของงานเทศกาลเจเยาวราช ประกอบด้วยเวทีกลางจัดกิจกรรม และส่วนร้านค้าที่มีทั้งร้านอาหารจากภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ร้านอาหารจากเยาวราชเป็นส่วนน้อย รวมทั้งบริษัทที่เป็นผู้สนับสนุนหลักของงานจัดกิจกรรมส่งเสริมการขาย

บริเวณตรงข้ามมูลนิธิเทียนฟ้าเป็นที่ตั้งเวทีกิจกรรม และตลอดสองข้างถนนก่อนถึงแยกเฉลิมบุรีเป็นที่ตั้งของร้านอาหารและการออกร้านสินค้าของผู้สนับสนุนการจัดงาน และ

กองอำนวยการจัดงาน ซึ่งรับผิดชอบโดยบริษัท Ka Mon Ka Ban จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาและสวัสดิการชุมชน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ (สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2556) ซึ่งเป็นหน่วยงานประสานและจัดทำงบประมาณงานเทศกาลทางวัฒนธรรมของเขต กล่าวว่า ฝ่ายพัฒนาและสวัสดิการชุมชนจะประสานกับสภาวัฒนธรรมในการร่างโครงการและเปิดให้บริษัทรับจัดงาน (Organizer) เข้ามานำเสนอรูปแบบงานซึ่งจะหมุนเวียนบริษัทไปทุกปี บริษัทที่ประมูลได้จะเข้ามาบริหารจัดการรูปแบบงานทั้งหมด

พื้นที่ส่วนสำคัญของเทศกาลงานเจียววราชอีกส่วนหนึ่งคือส่วนงานออกร้านอาหารเจ เริ่มตั้งแต่บริเวณหน้าโรงพยาบาลกรุงเทพไชน่าทาวน์เรื่อยไปจนถึงแยกเฉลิมบุรี ฝั่งตรงข้ามเป็นชุมชนขายสินค้าของผู้สนับสนุนการจัดงานและซุ้มกองอำนวยการ ซุ้มออกร้านอาหารถือว่า เป็นจุดเด่นของงาน เพราะย่านเยาวราชผูกติดกับอัตลักษณ์การเป็นแหล่งอาหารที่มีชื่อเสียง และเป็นส่วนสำคัญของการจัดงานอีเวนต์ กิจกรรมต่างๆ ที่ย่านเยาวราชจัดมักนำเรื่องอาหารมาใช้เป็นต้นทุนในการดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะงานในปี พ.ศ. 2555 ที่ใช้ชื่องานว่า “ประหยัด อิ่มบุญ โชคดี อิ่มใจ” ชีรเดช สินธพเรืองชัย ประธานจัดงานในปีดังกล่าวระบุว่า การจัดงานเทศกาลงานเจียววราชจะเน้นคัดเลือกร้านอาหารที่ถูกสุขอนามัย และราคาประหยัด เริ่มต้นจำหน่ายที่ราคา 30 บาท

การจัดงานเทศกาลกินเจียววราชของหน่วยงานราชการเป็นความพยายามที่จะใช้พื้นที่สาธารณะอย่างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ถนนเยาวราชและบริเวณใกล้เคียงเป็นเวทีนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนโดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการท่องเที่ยวดังที่ระบุไว้ในรายละเอียดโครงการ สิ่งที่เกิดขึ้นได้อีกประการคือผู้จัดงานพยายามจัดให้พื้นที่ต่างๆ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับศาสนสถานที่จัดงานกินเจ แต่พื้นที่หลักกลับเป็นพื้นที่การตลาด แม้แต่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น ขบวนแห่เทพเจ้า ก็ถูกแทรกด้วยการตลาดและการท่องเที่ยว

จะเห็นได้ว่า งานเทศกาลที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นที่มีการอ้างถึงความเป็นคนในพื้นที่ (การอ้างถึงประชาคมและประชาชนท้องถิ่นเขตสัมพันธวงศ์) เป็นการประสานความร่วมมือระหว่างคนในและคนนอก คนในคือสภาวัฒนธรรม สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ นักธุรกิจท้องถิ่น เป็นผู้นำอัตลักษณ์ต่างๆ มาให้กับคนนอกคือบริษัทออร์กาไนเซอร์เป็นผู้คัดสรร ประดับแต่ง และหาวิธีการนำเสนอ มีหน่วยงานราชการที่เป็นตัวแทนของคนในเป็นตัวประสาน อัตลักษณ์ที่นำเสนอจึงผ่านกระบวนการจัดวางตามกรอบความคิดของการจัดกิจกรรมเชิงการตลาด มุ่งหมายให้ผู้ร่วมงานหรือนักท่องเที่ยวได้เสพหรือสัมผัสอัตลักษณ์ทาง

วัฒนธรรม เพื่อหวังผลบางประการตามวัตถุประสงค์ของผู้จ้างงานคือสภาวัฒนธรรมและสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ ที่สำคัญคือต้องดึงผู้คนจำนวนมากให้มาเที่ยวงาน และถูกใจผู้จ้างกับผู้สนับสนุนการจัดงานในแง่ประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของบุคคลและสินค้าให้ติดตลาด

3.1.4.2 เทศกาลกินเจย่านเยาวราชที่จัดขึ้นในระดับชุมชน

เทศกาลกินเจเยาวราชที่จัดในระดับชุมชนหรือศาสนสถานเป็นผู้จัดมีอยู่ด้วยกันหลายแห่ง ทั้งที่เป็นประเพณีพิธีกรรมที่เก่าแก่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เช่น โรงเจบุญสมาคม ถนนราชวงศ์ วัดมังกรกมลาวาส ถนนเจริญกรุง วัดโลกานุเคราะห์ ถนนราชวงศ์ และบางแห่งเริ่มมีการประชาสัมพันธ์ ปรับเปลี่ยนรูปแบบงานเพื่อดึงดูดความน่าสนใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมงานบุญมากขึ้น

ศาลเจ้าโจวซือกง ย่านตลาดน้อย เป็นศาสนสถานอีกแห่งหนึ่งในย่านเยาวราชที่มีชื่อเสียง เมื่อถึงเทศกาลกินเจชุมชนรอบศาลเจ้าก็จะคึกคัก คราคร่ำไปด้วยผู้คนที่มาถือศีลกินเจและมาซื้ออาหารเจที่มีหลายร้านในชุมชน รวมถึงพื้นที่ที่เป็นเซียงกงหรือแหล่งขายอะไหล่เครื่องยนต์ก็กลายเป็นร้านขายอาหารเจ แม้ศาลเจ้าแห่งนี้จะมีรูปแบบประเพณีคล้ายกับศาสนสถานแห่งอื่นๆ ทั้งการรักษาขนบธรรมเนียมพิธีกรรมหรือมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามยุคสมัย แต่ในปีพ.ศ. 2555 มีความน่าสนใจเพิ่มขึ้นมาอีกประการ คือมีคนนอกเข้ามาร่วมจัดงานเทศกาลกินเจ เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นพลังของวัฒนธรรมที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างเกราะป้องกันชุมชนจากการพัฒนาที่รุกกล้าเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต

ย่านตลาดน้อยเป็นย่านย่อยในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์กับย่านเยาวราชอย่างแยกกันไม่ได้ ประวัติศาสตร์ระบุว่าย่านตลาดน้อยมีความสำคัญมาแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชาวญวนอพยพและผู้นับถือศาสนาคริสต์ เปลี่ยนแปลงมาจนเป็นที่ตั้งของบ้านคหบดีและขุนนางเชื้อสายจีน และพื้นที่ส่วนขยายของชุมชนจีนบริเวณสำเพ็ง กลายเป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนขนาดใหญ่ มีรูปแบบวิถีชีวิตประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความทรงจำเฉพาะชุมชน เช่น การเป็นแหล่งเซียงกงค้าอะไหล่ที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย การเป็นที่ตั้งของบ้านคหบดีชาวจีนในอดีตที่มีสถาปัตยกรรมที่งดงาม การเป็นท่าเรือริมคลองผดุงกรุงเกษมรับอาหารทะเลและผลไม้จากนอกกรุงมาขาย และการเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าโจวซือกง ศาลเจ้าเงินฮกเกี้ยนเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงในการจัดงานเทศกาลกินเจ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนนอกเล็งมา

นำเสนอเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตลาดน้อย เพื่อใช้เป็นอาวุธตั้งรับการเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึงชุมชนในอนาคต

คนนอกที่กล่าวถึงคือ สถาบันอาศรมศิลป์ ในนามโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้ด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์ นำความรู้สถาปัตยกรรมมาปรับใช้กับชุมชนด้วยการส่งนักวิจัยในโครงการลงศึกษาสภาพของชุมชนในทุกมิติ ทั้งวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม อาคารบ้านเรือน สำหรับโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก จุดเริ่มต้นเกิดจากการเห็นคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีมากมาย ทั้งประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต สถาปัตยกรรม ประเพณีพิธีกรรม ซึ่งค่อยๆ หดโทรมและสูญหายไปตามกาลเวลา นอกจากนั้นยังเป็นการป้องกันการเข้ามาของกลุ่มทุนที่จะเข้ามาครอบครองที่ดินริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เหมือนกับที่ชุมชนริมแม่น้ำอื่น ๆ ประสบมาก่อน นอกจากนี้โครงการยังเห็นศักยภาพในการพัฒนาชุมชนที่สามารถเป็นเส้นทางท่องเที่ยวทั้งทางจักรยาน ทางเรือ รถไฟฟ้าใต้ดิน เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างรถไฟฟ้าใต้ดินกับเขาวราชได้ (ศรีนพร พุ่มมณี. หัวหน้าโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก. **สัมภาษณ์**, 28 มีนาคม 2555)

แนวทางหลักของโครงการคือการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องให้มากที่สุด ทุกขั้นตอนจะผ่านการเห็นชอบและขับเคลื่อนโดยคนในชุมชน โครงการจะทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยง ประสานงาน และประชาสัมพันธ์ถึงความสนใจจากคนภายนอก มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เปิดตัวไปแล้วและอยู่ระหว่างดำเนินการ เช่น การจัดทัศนศึกษาย่านจีนตลาดน้อย การทำแผนที่ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การจัดทำป้ายแนะนำร้านค้าในชุมชน การอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์ศาลเจ้าฮ้อนห้วงกุง หรือศาลเจ้าโรงเกือกซึ่งเป็นศาลเจ้าชาวจีนแคะเก่าแก่ของชุมชนด้วยการเชิญชวนให้ชาวบ้านในชุมชนมาร่วมกันทำความสะอาดศาล และร่วมกับวิทยาลัยเทคนิคดุสิตจัดโครงการให้นักศึกษาเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรมของศาลด้วยวิธีการเวอร์นาดอก (vernadoc)³ นำผลงานของนักศึกษามาจัดนิทรรศการพร้อมกับนิทรรศการภาพถ่ายวิถีชีวิตแผนที่ชุมชน และประวัติศาสตร์ตลาดน้อย รวมทั้งการจัดเสวนากับคนในชุมชนเกี่ยวกับอนาคตของ

³ Vernadoc ย่อมาจากคำว่า Vernacular Documentation หมายถึงกระบวนการศึกษาสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่น เน้นการเก็บข้อมูลจริงในพื้นที่ด้วยการใช้เทคนิคพื้นฐานอย่างการใช้มือ ดินสอ ปากกาเขียนแบบ และไม้บรรทัดเท่านั้น แต่สามารถได้คุณภาพของผลงานในระดับที่ดีเยี่ยม อย่างการเขียนแบบอาคาร และภูมิทัศน์ในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยละเอียด ตรงกับความเป็นจริงในทุกองค์ประกอบอย่างมีมิติ แสงเงา สัดส่วนต่างๆ ของอาคาร รวมถึงร่องรอยการหดโทรม เพื่อให้ได้ความถูกต้อง แม่นยำ และสมจริง (บรรยายสาระณะ vernadoc, 2557)

ตลาดน้อย พร้อมเชิญอาจารย์เจริญ ต้นมหาพราน นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเยาวราชมาเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่านตลาดน้อย

โครงการยังได้ร่วมมือกับสถานศึกษาในชุมชนและบริเวณใกล้เคียงได้แก่ โรงเรียนกุหลาบวิทยาลัย โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม และโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “กิจกรรมเยาวชนเรียนรู้ประวัติศาสตร์และอาคารเก่าย่านตลาดน้อย” โดยนำนักเรียนมาอบรมและร่วมเก็บข้อมูลอาคารเก่า การจัดกิจกรรมพาคนในชุมชนไปดูงานการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต และการจัดการพื้นที่มรดกโลก เมืองจอร์จทาวน์ รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย และโครงการ “ตะลึกลับยะ urban organic market” เป็นกิจกรรมที่ร่วมกับชมรมคนรักตลาดน้อย จัดตลาดนัดขายสินค้าออร์แกนิก มีกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับการเกษตร สุขภาพ และวัฒนธรรม จัดขึ้นเดือนละ 1 ครั้ง และที่กำลังดำเนินการในปี พ.ศ. 2558 คือการร่วมมือกับสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานครดำเนินโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านเก่าและพื้นที่ต่อเนื่อง (Bangkok Chinatown Riverfront) ในเบื้องต้นได้เชิญตัวแทนชาวบ้าน ช่างราชการ นักวิชาการ เข้าสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาย่าน และทำแผนที่มรดกวัฒนธรรมย่านตลาดน้อย นอกจากนี้โครงการยังได้ใช้เวทีเสวนาความรู้การอนุรักษ์ย่านเก่าที่สถาบันต่างๆ จัดขึ้น ในการเปิดตัวโครงการและเปิดตัวย่านสู่สาธารณชนอีกด้วย

ปี พ.ศ. 2555 เป็นปีแรกที่โครงการได้เริ่มชูจุดเด่นของชุมชนตลาดน้อยคือ เทศกาลกินเจ ณ ศาลเจ้าโจวซือกงซึ่งมีชื่อเสียงมานานให้เป็นหนึ่งในทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนที่น่าสนใจ จึงพยายามจัดกิจกรรมที่ทำให้ศาลเจ้าโจวซือกงและเทศกาลกินเจเป็นภาพจำในฐานะเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน เป็นพื้นที่นำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนของชุมชนที่มีอยู่อย่างหลากหลายสู่สาธารณชน และที่สำคัญคือสร้างความมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของท้องถิ่นตนเอง โดยเริ่มต้นด้วยการจัดทำป้ายผ้าใบประชาสัมพันธ์เทศกาลกินเจติดตั้งตามเสาไฟฟ้ากระจายในย่านตลาดน้อย ป้ายผ้าใบแสดงแผนที่กิจกรรมดู ด้านล่างแผนที่เป็นข้อมูลบอกทางไปสถานที่ต่างๆ ในย่านเยาวราช

จากจุดเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2555 โครงการได้พัฒนาการมีส่วนร่วมกับการจัดงานเทศกาลกินเจมากขึ้น กระทั่งในปี พ.ศ. 2556 และ ปี พ.ศ. 2557 โครงการฯ จึงได้มีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมเต็มรูปแบบ ในขณะที่ประเพณีพิธีกรรมการกินเจของศาลเจ้าโจวซือกง ย่านตลาดน้อยดำเนินไปตามวิถีปฏิบัติที่เคยเป็นมานับร้อยปี แต่ส่วนหนึ่งมีกิจกรรมของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกที่ทำ

หน้าที่เป็นพี่เลี้ยง และดึงกลุ่มชาวบ้านในชุมชนมาเป็นแกนหลักในนาม “ชุมชนคนรักตลาดน้อย” ทำกิจกรรมเพื่อ “ฟื้นรากความทรงจำ สืบสานตำนานของบรรพชน”⁴ รวมทั้งใช้พื้นที่ในเฟซบุ๊ก (Facebook) ที่มีเครือข่ายทางวิชาการของผู้สนใจการอนุรักษ์ชุมชนโบราณ เป็นพื้นที่ความรู้เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนให้แพร่ออกไปในวงกว้าง

นอกจากการช่วยประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต โครงการยังได้ทำแผนป้ายประชาสัมพันธ์บอกเส้นทางมาศาลเจ้าติดไว้รอบชุมชน นำโคมจินสีเหลืองติดตัวอักษรจีนคำว่า กิวอ้วงฮุกโจ้ว หรือพระนามของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้เป็นประธานแห่งเทศกาลกินเจประดับไว้ตามตรอกซอกซอยเพื่อสร้างสีสันให้กับเทศกาล และตกแต่งซุ้มขายอาหารเจบริเวณปากทางเข้าศาลเจ้าด้วยโคมจินสีเหลือง ไม่เฝ้า ให้สอดรับกับบรรยากาศเทศกาลกินเจ ที่สำคัญตรงข้ามกับซุ้มขายอาหารเจที่ตกแต่งอย่างสวยงาม โครงการย่านจีนถิ่นบางกอกและชมรมคนรักตลาดน้อยได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิศาลเจ้าโจ้ซือกง⁵ ในการสนับสนุนการดำเนินงาน อนุเคราะห์สถานที่เพื่อจัดห้องนิทรรศการ นำเสนอเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับย่านตลาดน้อย และเกี่ยวกับเทศกาลกินเจ ใช้เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของย่านตลาดน้อยสู่สาธารณชน การจัดกิจกรรมในเทศกาลกินเจ ปี พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2557 มีรายละเอียดดังนี้

- นิทรรศการย่านจีนถิ่นบางกอก : เปิดตัวย่านผ่านนิทรรศการในเทศกาลกินเจ ปี พ.ศ. 2556

โครงการย่านจีนถิ่นบางกอกได้รับการสนับสนุนจากศาลเจ้าโจ้ซือกง มูลนิธิโจ้ซือกง สถาบันอาศรมศิลป์ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จัดนิทรรศการชั่วคราว ชื่อว่า “นิทรรศการย่านจีนถิ่นบางกอก” มีลักษณะคล้ายนิทรรศการที่โครงการจัดแสดงในเทศกาลตรุษจีนเยาวราช บนถนนเยาวราช แต่นิทรรศการที่จัดขึ้นในเทศกาลกินเจนี้มีสิ่งที่น่าสนใจคือการใช้สถานที่จริงทางประวัติศาสตร์ที่เป็นหนึ่งในความทรงจำความรุ่งเรืองในอดีตของย่านตลาดน้อย และวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในย่าน ที่สำคัญคือการสร้างการมีส่วนร่วมที่มีนิทรรศการเป็นศูนย์กลาง

⁴ ข้อความดังกล่าวเป็นจุดมุ่งหมายของการรวมตัวซึ่งระบุไว้ในข้อมูลประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกชุมชนคนรักตลาดน้อย

⁵ มูลนิธิศาลเจ้า “โจ้ซือกง” สังกัดตามชื่อที่มูลนิธิใช้อย่างเป็นทางการ

นิทรรศการย่านจีนถิ่นบางกอกจัดขึ้นที่ “บ้านเอ็งฮอกต๋อง” บ้านเก่าของตระกูล “ตันติเวชกุล” ซึ่งเป็นสกุลของ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา บุคคลสำคัญของไทย ตันติเวชกุลเป็นตระกูลชาวจีนฮกเกี้ยน แซ่ตันที่ตั้งรกรากอยู่ที่ชุมชนตลาดน้อยมาตั้งแต่ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ปี พ.ศ. 2556 เป็นปีที่โครงการย่านจีนถิ่นบางกอกและชมรมคนรักตลาดน้อยร่วมกันตกแต่งบ้านเก่าหลังนี้ให้มีบรรยากาศความเป็นจีน ประตูทางเข้าหลักตกแต่งเป็นซุ้มไม้ไผ่ ผูกผ้าสีเหลืองทอง และสีแดง เหนือซุ้มแขวนป้ายนิทรรศการ “ย่านจีนถิ่นบางกอก” สองข้างแขวนโคมผ้าสีเหลืองติดตัวอักษรจีน “กิวฮ้วงฮุกโจ้ว” หรือ นวพุทธราชาองค์ประธานในเทศกาลกินเจ ถัดจากโคมแขวนมู่ลี่ไม้ไผ่บังแดด ระเบียงชั้นสองแขวนโคมไฟลายดอกไม้แบบจีนประยุกต์ ภายในบ้านแขวนโคมผ้าลายดอกไม้เล็กๆ แบบจีนประยุกต์ ไม้เติมเพดาน ใจกลางพื้นที่ตั้งแผ่นไม้เก่าเขียนรูปพระพุทธเจ้าแบบจีนด้วยสีดำลักษณะแบบลายการ์ตูน ด้านหน้าตั้งกระถางรูป ตะเกียง รูปปั้นตุ๊กตาจีนขนาดเล็กกันพื้นที่ส่วนกลางของบ้านซึ่งอยู่ระหว่างการซ่อมแซมยังไม่เปิดให้เข้าชม (ยกเว้นติดต่อมาในกรณีพิเศษ) ตามจุดต่างๆ มีแขวนหุ่นสิงโต มังกรของเล่น และวางตุ๊กตาจีนขนาดย่อมไว้บนโต๊ะ

ส่วนสำคัญของนิทรรศการย่านจีนถิ่นบางกอกคือป้ายข้อมูลที่ติดรอบผนังบ้าน หากวิเคราะห์เนื้อหาที่จัดแสดงในนิทรรศการนี้ สามารถแบ่งเนื้อหาที่ผู้จัดต้องการสื่อสารแก่ผู้ชมเป็น 5 ส่วน ได้แก่

- 1) ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมย่านตลาดน้อย
- 2) ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเทศกาลกินเจ
- 3) ศาลเจ้าโจวซือกงและย่านตลาดน้อยกับเทศกาลกินเจ เนื้อหา

นิทรรศการในส่วนนี้เป็นส่วนหลัก สามารถวิเคราะห์สารที่ผู้จัดต้องการนำเสนอ ได้แก่ ความผูกพันของย่านตลาดน้อย คนตลาดน้อย และเทศกาลกินเจ ระบุว่าย่านตลาดน้อยมีคนจีนหลายกลุ่มภาษา ทำให้มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งอาชีพ และประเพณี ที่สำคัญคือความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ทำให้เทศกาลกินเจยังคงอยู่ และช่วยสร้างสีสันทั้งเรื่องบรรยากาศ ร้านค้า พิธีกรรม การออกร้านค้าขายอาหารเจ นอกจากนั้นยังนำเสนอความโดดเด่นของเทศกาลกินเจ ศาลเจ้าโจวซือกง เนื้อหาในส่วนนี้ระบุพิธีกรรมที่สำคัญในเทศกาลกินเจของศาลเจ้าโจวซือกง เช่น พิธีลอยกระทง พิธีเดินรูปเวียนเทียน แห่งมังกร ที่ระบุว่า “พิธีการเหล่านี้มีในตำราและสืบทอดต่อๆ กันมาหลายปี มีคนที่รู้พิธีไม่มากนัก เพราะไม่มีการบอกต่อๆ อีกอย่างก็คือ พิธีนี้อยู่ในช่วงเวลาที่ตึกมาก จึงทำให้ไม่มีคนรับรู้” นอกจากเรื่องพิธีกรรมที่มีความโดดเด่นและต่างจากแห่งอื่นแล้ว อาหารที่ทำขายในเทศกาลกินเจยัง

เป็นสิ่งที่ผู้จัดเน้นว่าเป็นความเฉพาะตัวของย่านตลาดน้อย และเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่ใช้ดึงดูดให้คนมาเยือน

4) ที่มาของกลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อย เนื้อหาส่วนหนึ่งนำเสนอที่มาของกลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อย และประชาสัมพันธ์ให้คนที่สนใจเข้าร่วมกลุ่ม

5) โครงการจัดสร้างที่ทำการมูลนิธิศาลเจ้าโจซือกวง นอกจากเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางด้านวัฒนธรรม พื้นที่ด้านหนึ่งเป็นรายละเอียดโครงการจัดสร้างสำนักงานมูลนิธิศาลเจ้าโจซือกวง ตลาดน้อย ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนร่วมบริจาคและรายชื่อผู้บริจาค

การเปิดนิทรรศการย่านจีนถิ่นบางกอกในเทศกาลกินเจ ปี พ.ศ. 2556 แม้จะเป็นกิจกรรมขนาดเล็ก แต่เป็นเสมือนการยืมเวทีเทศกาลกินเจเพื่อใช้เปิดงานรักษาย่านตลาดน้อยอย่างเป็นทางการ สอดคล้องกับที่หัวหน้านักวิจัยประจำโครงการใช้คำว่า ตีกลองเปิดหน้างาน เพื่อเรียกความสนใจจากสังคมให้หันมามองชุมชนแห่งนี้ ที่สำคัญคือให้คนในย่านหันมามองคุณค่าของชุมชนตนเอง และเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเพื่อชุมชน

ภาพที่ 77 ภายในนิทรรศการย่านจีนถิ่นบางกอก

- เทศกาลกินเจ ปี พ.ศ. 2557: เปิดพิพิธภัณฑ์ชุมชน “บ้านเอ็งฮอกต่อง”

เทศกาลกินเจ ปี พ.ศ. 2557 มูลนิธิศาลเจ้าโจซือกวงอนุญาตให้โครงการย่านจีนถิ่นบางกอก และชุมชนคนรักตลาดน้อยใช้บ้านจีนเอ็งฮอกต่องเป็นปีที่สอง ผู้จัดงานได้ขยายพื้นที่นิทรรศการและปรับปรุงส่วนโถงกลางบ้าน และเปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า พิพิธภัณฑ์ชุมชน บ้านเอ็งฮอกต่อง

มีจุดมุ่งหมายที่จะจัดทำเป็นพิธีภัณฑ์ชุมชนถาวรต่อไปในอนาคต รวมทั้งในปีนี้เป็นปีพิเศษ มีเดือน 9 ซ้ำกัน 2 เดือนในรอบปีตามระบบปฏิทินจีน คณะกรรมการได้อิฐฐานเสี่ยงทายกับองค์เทพประธาน การกินเจ อนุญาตให้มีการจัดงานได้ 2 หน⁶ ซึ่งผู้จัดงานระบุว่า เป็นการเพิ่มพูนมหากุศล - มหามงคล แห่งชีวิต ครั้งแรกเริ่มตั้งแต่วันที่ 24 กันยายน - 2 ตุลาคม 2557 และครั้งที่สองตั้งแต่วันที่ 24 ตุลาคม - 1 พฤศจิกายน 2557 รวมระยะเวลาจัดงาน 18 วัน ทำให้เทศกาลกินเจ ศาลเจ้าโจวซือของ ตลาดน้อยในปีนี้มีกิจกรรมหลายกิจกรรม และเห็นภาพความร่วมมือในการจัดงานจากหลายฝ่ายในชุมชน มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 78 แผนที่งานเทศกาลกินเจศาลเจ้าโจวซือของ ตลาดน้อย ปี 2557

⁶ การจัดงานเทศกาลกินเจ 2 หน ในปี พ.ศ. 2557 มีข้อถกเถียงจากผู้สนใจด้านจีนศึกษาหลายเสียง บ้างก็เห็นด้วยว่าเป็นการยึดตามปฏิทินจีน และถือเป็นการทำบุญทำกุศลที่ยิ่งใหญ่ซึ่งมีโอกาสดังขึ้นน้อย บ้างก็ว่า 182 ปี มีครั้ง 132 ปี มีครั้ง 100 ปี มีครั้ง หรือ 99 ปี มีครั้ง ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยก็ระบุว่าแม้จะมีเดือน 9 สองหน ก็ไม่จำเป็นต้องจัด ในอดีตไม่เคยมีใครยืนยันได้ว่าเคยมีการจัด และการที่เป็นวันเวลาเกิน ไม่เกี่ยวข้องกับจะต้องมีเทศกาลเกิดซ้ำ สืบเนื่องมาจากงานเทศกาลบ๊ะจ่าง ซึ่งอยู่ในเดือน 5 ก็เคยมีเดือนซ้ำแต่ก็ไม่มีการจัดไหว้รอบสอง หรือพิธีไหว้ครบรอบวันเสียชีวิตของคนในครอบครัว (จ้อซี้) เกิดตกในเดือนที่มีซ้ำกันสองหน จำเป็นจะต้องจัดพิธีสองครั้งหรือ (สมชัย กวางทองพาณิชย์, นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเยาวราช, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2558) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้ศาสนสถานหลายแห่งจัดเทศกาลสองครั้ง แต่ครั้งที่สองคนไม่ค่อยปฏิบัติมากนัก บางแห่งจัดพิธีครบสมบูรณ์ทั้งสอง ครั้ง บางแห่งก็จัดเพียงการสวดมนต์ในวันสำคัญของช่วงเทศกาลเท่านั้น บางแห่งก็ไม่จัดและระบุว่าขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณของสาธุชนหากปฏิบัติก็ถือว่าเป็นความศรัทธาส่วนบุคคล

ภาพที่ 79 ผู้เข้าชมนิทรรศการสามารถเล่นกับสิ่งของจัดแสดงและใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการถ่ายรูป

การนำเสนอเนื้อหาในพิพิธภัณฑ์เงินบ้านเอ็งฮอกต้องแบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนหน้าเป็นพื้นที่เดิมที่เคยจัดเมื่อปี พ.ศ. 2556 ส่วนกลางเป็นห้องขนาดเล็ก มีบันไดขึ้นชั้นสอง อยู่ตรงกลาง และมีช่องประตูขนาดเล็กเชื่อมออกไปยังโถงกลางบ้าน ส่วนสุดท้ายคือพื้นที่โถงกลางบ้าน เป็นลานโล่ง ลักษณะเดียวกับแบบบ้านเงินฮอกเกี้ยนที่โถงกลางบ้านเปิดหลังคาโล่งให้แสงแดดส่องถึง แต่ปัจจุบันมีหลังคาคลุมกันแดดกันฝน ในที่นี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงนิทรรศการโดยแบ่งตามเนื้อหาที่ผู้จัดต้องการนำเสนอ ซึ่งมี 6 ประเด็น ได้แก่

1) ข้อมูลมูลนิธิตลาดเจ้าโจซืออิง ซึ่งจัดตั้งอย่างเป็นทางการในเดือนมกราคม พ.ศ. 2557

2) ประชาสัมพันธ์กลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อย แสวงป้ายประชาสัมพันธ์ กลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อย นำเสนอข้อมูลการทำงานของชุมชนคนรักตลาดน้อย ที่มาของการรวมกลุ่ม ภาพสมาชิกชุมชน และข้อมูลกิจกรรมที่ชุมชนฯ เคยทำร่วมกันกับโครงการย่านเงินถิ่นบางกอก

การนำเสนอข้อมูลชุมชนคนรักตลาดน้อยในครั้งนี้อยู่เป็นการรายงานความก้าวหน้าของโครงการ และความสำเร็จของกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงบ้านเอ็ง ฮอกตอง การจัดนิทรรศการ การจัดระเบียบร้านค้า เป็นต้น ความสำเร็จอีกประการที่บรรลุตามความมุ่งหวังของโครงการคือ ทำให้ผู้เข้าชมได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเสนอแนวทางการฟื้นฟูชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งทำมาหากินของลูกหลาน เป็น “พื้นที่แห่งการท่องเที่ยว” ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ ศรีนพร พุ่มมณี (สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2555) หัวหน้านักวิจัยโครงการได้กล่าวไว้ว่า กิจกรรมที่คนในจัดทำเพื่อชุมชน ต้องสัมพันธ์กับ 3 สิ่ง และไม่กระทบซึ่งกันและกัน คือ

สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งการท่องเที่ยวเป็นวิธีทางหนึ่งของการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

3) การจัดเทศกาลกินเจ 2 หน นิทรรศการแสดงผลเกี่ยวกับความพิเศษของการจัดงานเทศกาลกินเจที่ในปีนี้จัด 2 หน ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นภาพกราฟิกที่ทำให้เข้าใจง่าย แสดงเหตุการณ์นับและการทวนตามปฏิทินจีนซึ่งจีนใช้ทั้งปฏิทินสุริยคติกับพิธีกรรมของราชสำนักและบัณฑิตและจันทร์คติใช้กับการเกษตรจึงต้องทดและนับให้สมดุลกัน ที่สำคัญคือข้อมูลเรื่อง เหตุที่ต้องจัดเทศกาลกินเจ 2 หน ในปี พ.ศ. 2557 อธิบายข้อมูลทางดาราศาสตร์แบบจีนเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายของดวงจันทร์ผ่านกลุ่มดาวในตำแหน่งเดือนต่างๆ ที่เคลื่อนช้ากว่าปกติ เป็นเหตุต้องเพิ่มเดือน 9 สองหนในปีนั้นเพื่อให้เวลาเดือน 10 ไม่คลาดเคลื่อน เป็นเหตุให้ต้องจัดเทศกาลกินเจ 2 หน อีกด้านแสดงฤดูกาลย่อย 24 ฤดูกาลของจีน ซึ่งเป็นที่มาของเทศกาลต่างๆ ในรอบปีของจีน ข้อมูลดังกล่าวมาจาก อาจารย์วิศิษฐ์ เตชะเกษม ซึ่งสนับสนุนข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมเงินของโครงการย่านเงินถิ่นบางกอกมาตลอด

4) การไหว้เจ้าที่ศาลเจ้าโจวซือกวง มีเนื้อหาขนาดสั้นให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของศาลเจ้าโจวซือกวง ที่รวมรูปเคารพ เช่น พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ หลวงปู่โจวซือกวงของศาสนาพุทธ (มหายาน) และรูปเคารพองค์เทพ เช่น เทพกวนอู เจ้าแม่ทับทิม ของลัทธิเต๋า ไว้ในที่แห่งเดียวกัน

5) เรื่องราวย่านตลาดน้อยกับมรดกความทรงจำ ในปี พ.ศ. 2557 นิทรรศการเน้นเนื้อหาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในตลาดน้อยทั้งในอดีต และสภาพความเปลี่ยนแปลง เล่าเรื่องผ่านภาพถ่ายในอดีต และข้อมูลการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของคนตลาดน้อยในอดีตซึ่งบางอย่างยังคงสืบต่อมาจนปัจจุบัน

เนื้อหา นิทรรศการเริ่มต้นที่พื้นที่ส่วนกลาง ผนังด้านหนึ่งจัดแสดงภาพถ่ายตลาดน้อยในอดีต ทั้งหมดเป็นภาพที่ได้รับการอนุรักษ์จากสมาชิกชุมชนคนรักตลาดน้อย ช่วยแจ้งข่าวขออีเมล์รูปถ่ายจากชาวบ้านในย่านตลาดน้อยมาจัดแสดง ภาพที่นำมาใช้แสดงวิถีชีวิตของคนตลาดน้อยในอดีต เน้นให้เห็นสภาพตึกกรมบ้านช่อง ร้านค้า ถนน ตรอกซอกซอยในพื้นที่ ผู้เข้าชมที่เป็นคนตลาดน้อยเมื่อชมภาพก็จะพูดคุยรำลึกอดีตว่าถนนหรือบ้านที่เห็นในภาพคือที่ไหน ปัจจุบันนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ภาพอีกส่วนเป็นภาพพิธีสู่ขอแต่งงานของคนตลาดน้อยในอดีต นอกจากนั้นยังมีภาพขบวนแห่มังกรและแถวเด็กผู้หญิงเดินในขบวนธงวันแห่งมังกรงานเทศกาลกินเจในอดีต

ภาพที่ 80 ส่วนแสดงภาพถ่ายตลาดน้อยในอดีต

ถัดจากนิทรรศการภาพถ่ายในอดีตแล้ว เมื่อเข้าสู่พื้นที่โถงกลาง ผนังด้านซ้ายมือจัดแสดงภาพโปสเตอร์ขนาดใหญ่เขียนข้อความ “วิถีชีวิตชุมชน อาชีพดั้งเดิม ประเพณี วัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญา ตระลึกลีเกียะ ตลาดน้อย” มีภาพถ่ายคนตลาดน้อยที่ถ่ายในบ้านของตนเอง เป็นภาพชุดเดียวกับภาพในนิทรรศการ “คนตลาดน้อย” ที่ติดอยู่รอบชุมชน และมีภาพอาหารที่ขายในชุมชน เช่น ห่อหมก ขนมเปี๊ยะ ขนมครก ปลาหมึกบด ขนมถั่งแตกจีน เป็ดพะโล้ ภาพอาหารเหล่านี้มาจากร้านค้าที่โครงการฯ เคยจัดทำ แผ่นป้ายข้อมูลและแผนที่ร้านอาหารในย่านตลาดน้อย ซึ่งไม่ได้จำกัดว่าเป็นอาหารประเภทไหน เป็นร้านเก่าหรือใหม่ ด้านข้างระบุเฟซบุ๊ก เว็บไซต์ และคิวอาร์โค้ด (QR Code) ของโครงการย่านเงินถิ่นบางกอกให้ผู้เข้าชมติดตามข้อมูลได้

สิ่งที่น่าสนใจในส่วนนี้คือนิทรรศการจำลองอาชีพของคนย่านตลาดน้อย นำเสนอผ่านภาพเจ้าของกิจการกำลังทำงานขนาดเท่าคนจริง มีคำบรรยายประกอบ พร้อมกับสินค้าหรืออุปกรณ์ของอาชีพนั้นๆ อาชีพที่นำมาจัดแสดงซึ่งผู้จัดระบุว่า เป็นอาชีพดั้งเดิม ได้แก่

อาชีพทำถั่วงอกของร้านกวางเส็งล้ง ตรงข้ามวัดปทุมวนาราม

อาชีพทำหมอน-เบาะรองไหว้เจ้าของร้านเฮงเสง เป็นร้านทำหมอน และเบาะสำหรับใช้รองเวลาคุกเข่าไหว้เจ้าที่มีเพียงร้านเดียวในย่านตลาดน้อย

อาชีพพับกระดาษไหว้เจ้า เป็นอาชีพที่นิยมทำกันในกลุ่มแม่บ้านในย่านตลาดน้อยซึ่งมีศาลเจ้า วัดจีน หลายแห่ง

อาชีพตีมีดหมู ของร้านลิ้มสะหลี ตั้งอยู่ปากซอยดวงตะวัน อาชีพเกี่ยวกับเหล็กเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนในย่านตลาดน้อยมาตั้งแต่อดีต ตั้งแต่การทำโรงกระทะ ทำโซ่ ทำ

สมอเรือ จนเป็นแหล่งขายอุปกรณ์เกี่ยวกับเหล็ก เช่น ลูกล้อ แผ่นเหล็กชนิดต่าง ๆ และอะไหล่มือสอง หรือที่เรียกว่า เซียงกง ร้านลิ้มชะหลีเป็นร้านที่นำเหล็กมาตีมีดเรียวให้กับร้านขายหมู ขายปลา ในปัจจุบันแม้จะเลิกกิจการแต่เจ้าของยังคงจัดเครื่องใช้ ตู้โชว์สินค้าไว้เหมือนในอดีต

อาชีพพับซองกระดาษ คนตลาดน้อยนิยมรับมาทำที่บ้าน เพื่อส่งไปใช้เป็นซองเมล็ดแตงโม ซองยา ซองทมิฬ

อาชีพทำสิ่งโตถั่วสำหรับไหว้เจ้า ภาพที่นำมาแสดงเป็นภาพเจ้าของร้านขนมเปี๊ยะเสียบเตียง ร้านขนมเก่าแก่อยานตลาดน้อยกำลังระบายสีตุ๊กตาสีงโตจีน ปั้นจากถั่วลิสงและน้ำตาลเคี้ยว ใช้สำหรับไหว้เจ้า นอกจากนี้มีชื่อเสียงเรื่องการปั้นตุ๊กตาทองถั่วและน้ำตาลเคี้ยวแล้ว ขนมที่ขึ้นชื่อของร้านนี้คือขนมโสมก๊วยหรือกะหรี่ปั๊บทอดใส่เผือกผสมเปลือกส้ม และไส้ถั่ว

อาชีพตีเหล็กเป็นอาชีพดั้งเดิมที่มีชื่อเสียงในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยทำเลที่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยาจึงมีเรือมาให้ซ่อมและหาอะไหล่เปลี่ยนจำนวนมาก ร้านตีเหล็กที่นำเสนอในนิทรรศการคือร้านกชพร นอกจากจะรับตีเหล็กแล้วยังทำสมอเรือด้วย

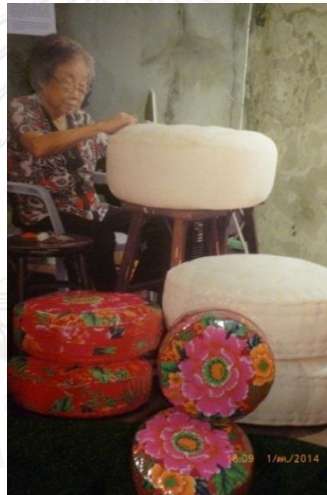
อาชีพเย็บกระสอบเป็นอาชีพดั้งเดิมที่นิยมทำกันในละแวกตลาดน้อย คนตลาดน้อยจะรับจ้างทำอาชีพนี้ไปส่งร้านค้าบริเวณวัดสัมพันธวงศ์ซึ่งเป็นแหล่งขายเชือก ขายถุง กระสอบ

ภาพที่ 81 ภาพจำลองอาชีพทำถ้างไม้

ภาพที่ 82 ภาพจำลองอาชีพรับจ้างพับกระดาษไหว้เจ้า

ภาพที่ 83 ภาพจำลองอาชีพเย็บหมอนสำหรับใช้ในศาลเจ้า

ภาพที่ 84 ภาพจำลองอาชีพเย็บกระสอบ

ภาพที่ 85 ภาพจำลองอาชีพทำมิด

นอกจากเล่าเรื่องวิถีชีวิตผ่านภาพอาชีพ ผู้จัดนิทรรศการยังได้ฉายวิถีทัศน์ บทสัมภาษณ์คนในตลาดน้อยที่ประกอบอาชีพที่มีเอกลักษณ์ และใช้สิ่งของที่เป็นตัวแทนของอาชีพต่างๆ ในตลาดน้อยมาจัดแสดง เช่น ส้มเซ็งติดตัวอักษรมงคลซึ่งฮี สื่อว่าตลาดน้อยเป็นแหล่งขายผลไม้ทั้งของไทยและต่างประเทศที่มีชื่อเสียง จนได้ชื่อว่าตลาดผลไม้ และเป็นแหล่งขายผลไม้ที่ใช้ในพิธีกรรมของคนจีน โดยเฉพาะผลไม้ในพิธีแต่งงาน ไม่ว่าจะเป็นกล้วยทั้งเครือ ส้มจุก ส้มเซ็ง ปัจจุบันเหลือร้านผลไม้อยู่ประมาณ 4-5 ร้าน และร้านขายผลไม้ใช้ในพิธีแต่งงานอีก 2 ร้าน หรือการจัดแสดงกล่องบรรจุขนมเปียะเนื่องจากย่านตลาดน้อยมีร้านขนมเปียะอยู่หลายแห่ง ที่มีชื่อเสียงและเปิดกิจการมาถึงปัจจุบัน เช่น แต่เล่าจิ้นเส็ง เฮียบเตียง

โครงการฯ และชุมชนคนรักตลาดน้อยยังได้จัดเสวนา “ล้อมวง จิบชา ฟังเรื่องเล่า ชาวตลาดน้อย” ในช่วงเทศกาลกินเจครั้งแรก จุดประสงค์เพื่อพูดคุยและฟังเรื่องเล่าในอดีต

จากผู้ที่ประกอบอาชีพที่ปรากฏในนิทรรศการ และเชิญผู้สนใจทั่วไปร่วมฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผู้เข้าร่วมเสวนาช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่าพื้นที่ต่างๆ ของย่านตลาดน้อย ในอดีตเคยเป็นอะไร มีกิจกรรมหรือเหตุการณ์อะไรในพื้นที่ที่น่าสนใจ ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ความคิดเห็นหรือข้อมูลที่น่าสนใจจะนำไปติดบนแผนที่แสดงอาณาเขตย่านตลาดน้อย

ข้อมูลที่ชาวชุมชนช่วยกันนำเสนอเป็นลักษณะของประวัติศาสตร์เรื่องเล่าหรือเป็นความทรงจำร่วมกันของคนในท้องถิ่น ข้อมูลที่น่าสนใจไม่ได้ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์กระแสหลักหรือประวัติศาสตร์ที่รับรู้กันโดยทั่วไป บางข้อมูลอาจจะไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ต้องสมบูรณ์ แต่ข้อมูลเหล่านี้สามารถเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีเสน่ห์ในการนำมาใช้จัดกิจกรรมเพื่อสร้างคุณค่าให้กับชุมชน และการระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูลในลักษณะนี้จะช่วยสร้างสำนึกความเป็นท้องถิ่น การมีอัตลักษณ์ในมิติของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกัน ทั้งนี้โครงการฯ ระบุในเฟสบุ้กว่าเป็นการซ่อมทำแผนที่มรดกวัฒนธรรม โดยเชิญชวนคนในย่านตลาดน้อย และผู้สนใจทั่วไปเข้าร่วมฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น (เริ่มต้นทำอย่างจริงจังเมื่อปี 2558 จัดระดมความคิดเห็นในชุมชน โดยเฉพาะผู้อาวุโส และนักวิชาการ บริเวณท่าน้ำภาณุรังสี)

ภาพที่ 86 เสวนา "ล้อมวงจิบชาฟังเรื่องเล่าชาวตลาดน้อย"

(ย่านจีนถิ่นบางกอก, มปป.-b)

เนื้อหาในนิทรรศการโดยเฉพาะภาพอาชีพเหล่านี้เป็นวิถีชีวิตของคนตลาดน้อย หลายอาชีพในอดีตเคยเป็นวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนทั่วไป บางอาชีพยังคงเป็นวิถีชีวิตตามปกติที่ปฏิบัติกันมาอย่างคุ้นเคย โครงการหยิบสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาชูเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนโดยใช้เทศกาลกินเจเป็นเวทีในการนำเสนอมรดกภูมิปัญญาที่ยังคงมีชีวิต และสะท้อนว่าย่าน

ตลาดน้อยยังคงเป็นย่านเก่าที่ยังมีชีวิต สามารถเก็บรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม

อย่างไรก็ตามนิทรรศการไม่ได้นำเสนอแต่มรดกภูมิปัญญาหรือของเก่าดั้งเดิม แต่ยังได้แทรก ภาพร้านค้า อาหารที่ขายมาไม่นาน หรือไม่ใช่รูปแบบเงินตามบรรยากาศของย่านจีนเก่าแก่ เช่น ห่อหมก ขนมครก ปลาหมึกบด หรืออาชีพที่เกิดขึ้นใหม่อย่างรับจ้างซักรีดผ้า ร้อยพวงมาลัย สิ่งเหล่านี้สื่อถึงการเป็นชุมชนที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยกลุ่มผู้คนที่หลากหลายทั้งคนที่อยู่มาแต่เดิม และคนที่เข้ามาอยู่ใหม่ มีอาชีพที่หลากหลาย มีสีสันของอาหารที่มีทั้งแบบดั้งเดิมและปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย เป็นชุมชนที่สามารถปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของกาลเวลาและสภาพสังคม

6) ประวัติบ้านเอ็งฮอกตองและตระกูลตันติเวชกุล

เทศกาลกินเจ 2557 เป็นครั้งแรกที่นิทรรศการนำเสนอข้อมูลบ้านเอ็งฮอกตอง และตระกูลตันติเวชกุล ผู้เป็นเจ้าของบ้าน นิทรรศการจัดมุมหนึ่งบริเวณบ่อน้ำพุ แสดงรูปถ่ายของคนในตระกูลตันติเวชกุล ภาพ นายฮองยู ตันติเวชกุล และนายครอง ตันติเวชกุล ทวดและปู่ของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ด้านบนแขวนป้ายชื่อ “永福堂” - เอ็งฮอกตอง ซึ่งเป็นชื่อบ้านและชื่อร้านขายยาของตระกูล

นอกจากแสดงภาพเก่าของสมาชิกในตระกูลแล้ว มีป้ายนิทรรศการเรื่อง “เอ็งฮอกตอง บ้านอยู่เย็นเป็นสุข” เสนอประวัติของตระกูลตันติเวชกุล ที่ได้ข้อมูลจาก ดร.สิริพร บุญญานันต์ หนึ่งในลูกหลานตระกูลตันติเวชกุล โดยเล่าเรื่องผ่านเหตุการณ์สำคัญเมื่อครั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เสด็จพระราชดำเนินเปิดงานเทศกาลตรุษจีนเยาวราช ปี พ.ศ. 2550 และเสด็จฯ มาทรงทอดพระเนตรบ้านจีนเอ็งฮอกตอง และทรงอ่านป้ายชื่อบ้านเอ็งฮอกตอง ทรงมีรับสั่งว่า “เป็นภาษาจีนโบราณมีความหมายว่าอยู่เย็นเป็นสุข” ก่อนเสด็จฯ ยังศาลเจ้าโจวซือกง ตามคำกราบบังคมทูลเชิญฯ ของ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล ก่อนเสด็จฯ กลับ ทรงแวะบ้านจีนแห่งนี้อีกครั้ง และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สมาชิกตระกูลตันติเวชกุลที่มารอรับเสด็จฯ ร่วมถ่ายรูปที่หน้าบ้าน ซึ่งเป็นภาพเดียวกับที่ผู้จัดนำมาแสดงในนิทรรศการนี้

ข้อมูลในนิทรรศการสรุปประวัติของบ้านและตระกูลตันติเวชกุลที่สืบเชื้อสายมาจากจีนฮกเกี้ยน และฉวน หนึ่งในนั้นคือสายที่สมรสกับนายตันจู่ หงี จีนฮกเกี้ยน แซ่ตัน หมอแผนโบราณจีน ผู้เป็นต้นตระกูลตันติเวชกุล ส่วนบ้านจีนเอ็งฮอกตองหลังนี้ สร้างด้วยไม้สักทองสองชั้น

สมัยรัชกาลที่ 3 มีอายุมากกว่า 180 ปี ใช้เป็นร้านขายยาจีนแผนโบราณ และเป็นบ้านสำหรับลูกหลานตระกูลมาเช่นไหว้บรรพชนในวันสำคัญ

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือวิธีการนำเสนอข้อมูลมักจะเน้นย้ำความเกี่ยวพันของบ้านจีนโบราณหลังนี้กับ ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล เรียกได้ว่ากล่าวถึง ดร.สุเมธ เป็นแกนหลักในการเล่าเรื่อง รวมถึงการกล่าวถึงตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิกในตระกูลตันติเวชกุลที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย

นอกจากการกล่าวเชื่อมโยงถึงบุคคลสำคัญของประเทศแล้ว นิทรรศการยังเน้นย้ำสิ่งที่เรียกได้ว่าเป็นวาทกรรมกระแสหลักที่พบได้ เรื่องความเป็นจีนในสังคมไทยคือการได้อยู่อย่างร่มเย็นใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร ความสำนึกในบุญคุณต่อชาติไทย และความสำนึกผูกพันที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ของตระกูลตันติเวชกุล เห็นได้จากการโยงเรื่องจากครั้งที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนบ้านหลังนี้ในครั้งแรก การนำรูปถ่ายประวัติศาสตร์ที่สมาชิกตระกูลได้รับพระราชทานพระราชวโรกาสถ่ายรูปพร้อมกับพระองค์ท่านมานำเสนอในนิทรรศการ และการเน้นย้ำเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ที่ตระกูลเกี่ยวข้อง

การกล่าวเชื่อมโยงดังกล่าวข้างต้นเป็นการย้ำความสำคัญและเชิดชูคุณค่าของบ้านจีนแห่งนี้ว่าเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ของชาติที่บรรจุความทรงจำ และเรื่องเล่าของตระกูลที่มีชื่อเสียง ผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์และสำนึกรักแผ่นดินไทยแม้บรรพบุรุษจะเป็นคนต่างชาติต่างภาษา และมีสมาชิกในสายสกุลเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ ฉะนั้นประวัติศาสตร์ของบ้านหลังนี้จึงไม่ได้เป็นประวัติศาสตร์ที่สำคัญแค่ในระดับท้องถิ่นแต่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติ เป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้

หากมองในแง่ประโยชน์ที่จะได้กับการอนุรักษ์ย่านตลาดน้อย คุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชื่อมโยงกับบุคคลสำคัญระดับประเทศซึ่งถูกผลิตซ้ำเหล่านี้ก็สามารถใช้เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จะสร้างคุณค่าและมูลค่าให้กับย่านได้ต่อไป ดังที่โครงการพยายามที่จะรื้อฟื้นบ้านเกิดของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ในอนาคต

นอกจากนิทรรศการจะนำเสนอประวัติของบ้านและตระกูลตันติเวชกุลแล้ว มุลนิธิศาลเจ้าโจซือกงได้จัดเสวนา “ย้อนวันวานและถอดรหัสบรรพชน” ในช่วงเทศกาลกินเจ หน้าที่ 2 พร้อมกันนี้ได้จัดงานแถลงข่าวเปิดตัวบ้านจีนเวิ้งฮอกตอง และมูลนิธิอย่างเป็นทางการด้วย ผู้เข้าร่วมเสวนาได้แก่ คุณสีก กอแสงเรือง ประธานมูลนิธิโจซือกง นาวาอากาศโทกาญจน์ ตันติเวชกุล เจ้าของ

บ้านเอ็งฮอกต้องที่ตัดสินใจขายต่อให้กับมูลนิธิฯ และ ดร.สิริพร บุญญานันต์ สมาชิกตระกูลตันติเวชกุล และมีสมาชิกของตระกูลคนอื่นๆ มาร่วมล้อมวงเล่าประสบการณ์ต่างๆ ที่เคยอาศัยในบ้านหลังนี้

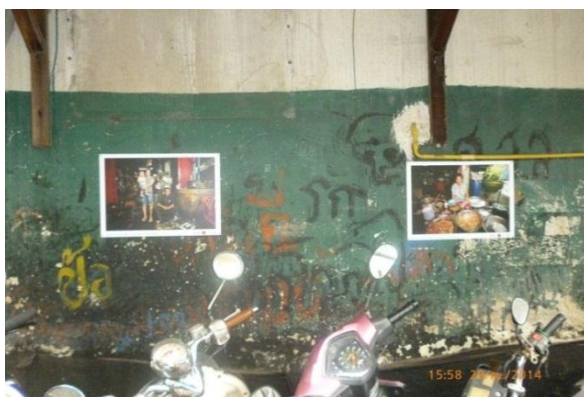
เนื้อหาการเสวนานอกจากเล่าประวัติของบ้านดังข้อมูลที่แสดงในนิทรรศการ โดยรวมจะเป็นการเล่าบรรยากาศของบ้านเอ็งฮอกต้องในอดีต การเล่าประวัติของตระกูลที่แยกเป็นสายต่างๆ จำนวนมาก การย้ำถึงความสัมพันธ์ของตระกูลกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น นายเทียม ตันติเวชกุล นำภาพยนตร์ไปฉายให้ในหลวงทอดพระเนตร กล่าวถึงคุณแม่ของ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ว่าเป็นต้นเครื่องในวัง หรือการระบุว่าตันติเวชกุลอยู่คู่กับราชวงศ์จักรีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 รัชใช้ ราชวงศ์มาเนิ่นนาน มีการย้ำถึงความสัมพันธ์ของบ้านกับ ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ความสัมพันธ์กับศาลเจ้าโจวซือกง และท้ายสุดคือการย้ำให้ร่วมกันรักษารากฐานของบรรพชนอนุรักษ์ย่านเก่าให้คงอยู่ต่อไป ไม่เช่นนั้นจะถูกกลืนหายไป

กล่าวได้ว่าจุดมุ่งหมายหลักของการจัดงานเสวนาครั้งนี้คือการใช้พื้นที่เทศกาลเปิดตัวมูลนิธิและโครงการจัดทำพิพิธภัณฑสถานชุมชน การประชาสัมพันธ์งานเทศกาลกินเจ และสร้างการรับรู้การมีอยู่ของศาลเจ้าโจวซือกง และการขอรับบริจาค ส่วนจุดมุ่งหมายของโครงการฯ คือการรักษาความเป็นย่านตลาดน้อยด้วยพลังของคนในชุมชนนั้น มูลนิธิฯ กล่าวถึงน้อยมาก แม้เทศกาลกินเจ และศาลเจ้าโจวซือกงจะเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่โครงการใช้สร้างอัตลักษณ์ของย่านก็ตาม แต่ดูเหมือนว่ามูลนิธิจะไม่ค่อยกล่าวถึงย่านตลาดน้อย ถ้าประเด็นไหนไม่ได้เกี่ยวข้องกับศาลเจ้ามูลนิธิฯ ก็จะไม่กล่าวถึง

ทั้งนี้โครงการย่านเงินถิ่นบางกอก และชุมชนตลาดน้อย ไม่ได้จัดกิจกรรมเฉพาะที่พิพิธภัณฑสถานบ้านเงินเอ็งฮอกต้องเท่านั้น ในปีนี้ได้ขยายพื้นที่กิจกรรมรอบชุมชน ไม่ว่าจะเป็นนิทรรศการ “คนตลาดน้อย” แสดงรูปถ่ายผู้คนในย่าน แต่ละรูปจะถ่ายคนในครอบครัวในชีวิตจริง แสดงอาชีพของบ้านนั้นๆ เช่น ร้านอะไหล่เก่า ร้านข้าวแกง รับจ้างซักผ้า ทำกระดาษไหว้เจ้า ร้านขายพวงมาลัยดอกไม้ ร้านกาแฟ ร้านขายของชำ โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์จีน ดิดไ่ว้ริมกำแพง ตามตรอกซอยรอบศาลเจ้า นิทรรศการภาพถ่ายสถานที่ต่างๆ ในย่านตลาดน้อยของกลุ่ม Bangkok sketchers เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันไปเขียนภาพของสถานที่สำคัญ และเคยมาเขียนภาพที่ย่านตลาดน้อย และนิทรรศการภาพ Vernadoc ศาลเจ้าโรงเกือก จัดแสดงในซอยศาลเจ้าโรงเกือก

ภาพที่นำเสนอในนิทรรศการ คนตลาดน้อย ล้วนเป็นภาพที่เป็นวิถีชีวิตการทำมาหากินในวันธรรมดา อาชีพ วิถีชีวิตที่มานำเสนอสื่อให้เข้าใจว่า ย่านตลาดน้อยมีชีวิตที่

หลากหลาย ไม่ได้มีแต่เพียงอาชีพเก่าแก่เช่นการขายอะไหล่เก่า หรือเชียงกง การรับจ้างพับกระดาษ ไร้วัวเจ้า ร้านขายกาแฟโบราณ โรงพิมพ์ แต่ยังรวมผู้คนที่เข้ามาอยู่ใหม่ มาอาศัยประกอบอาชีพ หรือ การปรับตัวของคนตลาดน้อยตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่ดำรงอยู่ได้ในชุมชนเก่าแก่แห่งนี้

ภาพที่ 87 นิทรรศการภาพถ่าย "คนตลาดน้อย" ติดตั้งที่ผนังตึกแถวในย่านตลาดน้อย

ภาพที่ 88 นิทรรศการภาพถ่าย "คนตลาดน้อย" ติดตั้งที่ผนังตึกแถวในย่านตลาดน้อย

นอกเหนือจากนิทรรศการคนตลาดน้อย โครงการฯ และชุมชนฯ ใช้บริเวณ ลานร่มไทร ซำบ้านโหวเฮงไถ่ (เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งของย่านตลาดน้อย นักท่องเที่ยวมักมา ถ่ายรูปกับซากรถไฟลัดโบราณ และกำแพงบ้านโบราณที่มีรอยปูนแตกเห็นแนวอิฐ มีวัชพืช ตะไคร่น้ำ จับได้บรรยากาศโบราณ) จัดเป็นซุ้มอาหารของชาวตลาดน้อยและซุ้มสวนสนุก ประเภทงานวัด พาไป ชิงช้าสวรรค์ โดยระบุในเฟซบุ๊กของโครงการว่า แนวคิดเรื่องการจัดซุ้มอาหาร สวนสนุกของชาวตลาด น้อย เกิดจากคนในชมรมต้องการสร้างการมีส่วนร่วมของคนย่านตลอดน้อย สร้างสีสัน รองรับ นักท่องเที่ยวให้ได้มีมุมถ่ายรูปสวยๆ เปิดพื้นที่ซึ่งปกติในตอนกลางคืนค่อนข้างเปลี่ยวให้เป็นแลนด์

มาร์คสำหรับนักท่องเที่ยวถ่ายรูปได้ทั้งกลางวันและกลางคืน โดยเฉพาะที่มีเทศกาล 2 ครั้งใน 1 ปี เป็นการเสียสละของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่ลงทุนมาขายของบริเวณที่ค่อนข้างเงียบ

การจัดงานในปีพ.ศ. 2557 โครงการยังได้รับความร่วมมือจากสมาชิกชุมชนคนรักตลาดน้อย และคนในย่านที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิก เช่น การเข้าร่วมเสวนาอาชีพของคนในย่านตลาดน้อย การส่งของใช้โบราณ รูปถ่ายมาร่วมจัดกิจกรรม อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดี สมาชิกชุมชนคนรักตลาดน้อยก็ยังคงเป็นกลไกหลักในการทำงาน นอกเหนือจากเป็นอาสาสมัครจัดสถานที่ ดูแลและให้ความรู้ในพิพิธภัณฑ์ ยังให้ความร่วมมือในด้านอื่นๆ เช่น สมาชิกที่เป็นเจ้าของริเวอร์วิวเกสต์เฮาส์ให้ใช้พื้นที่หน้าอาคารจอดรถจักรยาน ตั้งป้ายประชาสัมพันธ์เทศกาลและแผนที่หน้าเกสต์เฮาส์ และเปิดห้องอาหารชั้นดาดฟ้าที่โฆษณาว่าเป็นจุดชมวิวกองน้ำเจ้าพระยา 180 องศาที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งให้เข้าชมฟรี เจ้าของลอฟท์เทล 22 บุติกโฮเทลเปิดใหม่ช่วยประชาสัมพันธ์เทศกาล นำป้ายของโครงการไปติด และให้นักท่องเที่ยวใช้ที่จอดรถของโรงแรม กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นสะท้อนความร่วมมือของคนในย่านซึ่งเป็นหนึ่งในวัตถุประสงค์สำคัญของโครงการย่านเงินถิ่นบางกอกที่ระบุไว้ว่า

“เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับคนที่เคยอยู่บริเวณนี้ได้เข้าร่วมรำลึกความหลังในวัยเด็กและร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการฟื้นฟูย่านนี้ไว้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของลูกหลานต่อไป การจัดงานในครั้งนี้จึงเป็นการเปิดโอกาสให้คนอีกจำนวนมากได้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางอนาคตของตลาดน้อยร่วมกัน เป็นการร่วมกันสร้างกิจกรรมที่นำไปสู่การสร้างความหมายใหม่ของตลาดน้อยที่จะกลายเป็นแหล่งทำมาหากินของคนรุ่นต่อไป เป็นที่แห่งการท่องเที่ยวเรียนรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯ จากยุคเริ่มต้นของการพัฒนาสู่ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่สำคัญ”

ความร่วมมือของชุมชนจึงค่อยๆ มีมากขึ้นเรื่อยๆ เห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ นอกเหนือจากเทศกาลกินเจ เช่น โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง (Bangkok Chinatown Riverfront) การทำแผนที่วัฒนธรรม กิจกรรมตะลัดเกี้ยว Urban Organic Market ซึ่งกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

- โลกโซเซียลมีเดียในเทศกาลกินเจ

ในปัจจุบันสื่อโซเซียลมีเดียมีบทบาทสำคัญต่อการทำงานด้านวัฒนธรรมหรือการอนุรักษ์ชุมชน โครงการย่านเงินถิ่นบางกอก และชุมชนคนรักตลาดน้อยก็ใช้พื้นที่นี้ให้เป็น

ประโยชน์ในการนำเสนอตัวตนของย่าน โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลกินเจที่มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นจำนวนมาก โครงการใช้เฟซบุ๊ก “ย่านจีนถิ่นบางกอก” เป็นช่องทางหลักในการสื่อสารกับสาธารณะ โครงการเน้นที่การนำเสนอภาพถ่าย สีสันบรรยากาศ อาหารการกินย่านตลาดน้อยในช่วงเทศกาล และเนื้อหาในนิทรรศการบ้านจีนแฉิ่งฮอกตอง นอกจากส่งผลด้านการท่องเที่ยว ยังเป็นการสร้างแนวร่วมผู้สนใจงานอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเก่าที่มีประสิทธิภาพทางหนึ่ง

ภาพที่ 89 ภาพกิจกรรมเทศกาลกินเจ ศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อยที่นำเสนอในเฟซบุ๊กย่านจีนถิ่นบางกอก

(ย่านจีนถิ่นบางกอก, มปป.-c)

ภาพที่ 90 ภาพกิจกรรมเทศกาลกินเจ ศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อยที่นำเสนอในเฟซบุ๊กย่านจีนถิ่นบางกอก

(ย่านจีนถิ่นบางกอก, มปป.-c)

ภาพที่ 91 ภาพกิจกรรมเทศกาลกินเจ ศาลเจ้าโจวซือกง ตลาดน้อยที่นำเสนอในเฟซบุ๊กย่านจีนถิ่นบางกอก

(ย่านจีนถิ่นบางกอก, มปป.-c)

นอกจากเฟซบุ๊กของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกแล้วยังมีเฟซบุ๊ก “ตลาดน้อย ตะลัดเกียะ” และ “ชุมชนคนรักตลาดน้อย” ของสมาชิกชมรมคนรักตลาดน้อยที่สร้างขึ้นมาเพื่อเผยแพร่เรื่องราวในประเด็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของย่านตลาดน้อย วิธีการหลักคือการนำเสนอภาพถ่ายวิถีชีวิต ผู้คน กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวของคนในย่านร้านค้า ร้านอาหารในย่าน พิธีกรรมในเทศกาลสำคัญต่างๆ เช่น การเตรียมตัวไหว้เจ้าวันตรุษจีน การทำบ๊ะจ่าง และที่สำคัญคือ ภาพกิจกรรมเทศกาลกินเจ

สื่อโซเชียลมีเดียเหล่านี้นำเสนอภาพเหตุการณ์ที่ปรากฏในเทศกาลที่มีความโดดเด่น เป็นเสน่ห์ของชุมชนสู่สังคมภายนอก และเน้นที่การบรรยายภาพในลักษณะการประชาสัมพันธ์ให้คนมาท่องเที่ยวเทศกาลกินเจ ย่านตลาดน้อย แม้สื่อเฟซบุ๊กที่นำเสนอภาพถ่ายและเรื่องราวของย่านตลาดน้อยจะเป็นเรื่องปกติธรรมดาในสังคมปัจจุบันที่นิยมนำเสนอรูปภาพเล่าประสบการณ์ต่างๆ แต่สิ่งสำคัญคือเน้นการนำเสนอ “เสน่ห์” ที่โดดเด่น ที่เป็น “อัตลักษณ์” ของย่าน เพื่อสร้างความสำคัญให้แก่ชุมชน หรือสร้างชื่อตลาดน้อยให้ปรากฏบนแผนที่ของสังคมไทย ให้คนภายนอกได้รู้จักและคนในได้ตระหนักถึงคุณค่าของย่าน โดยมีกลยุทธ์การท่องเที่ยวเป็นพาหนะในการนำผู้คนสู่ชุมชน

อย่างไรก็ตาม ยังมีชุมชนอื่นในย่านเยาวราชที่พยายามนำเสนอตัวตนของย่านในเทศกาลกินเจ เช่น ชุมชนเจริญไชย แม้จะไม่ได้จัดกิจกรรมใดๆ แต่ก็ได้ใช้โอกาสในช่วงเทศกาลกินเจประชาสัมพันธ์ อัตลักษณ์ของชุมชนผ่านเฟซบุ๊ก “บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเจริญไชย กลุ่มอนุรักษ์ และฟื้นฟูย่านเจริญไชย” ว่า เจริญไชยเป็นแหล่งซื้อเครื่องใช้ในพิธีกรรมกินเจที่สำคัญเมื่อถึงเทศกาลตรอกเจริญไชยจะเต็มไปด้วยสีเหลืองของบรรดากระดาษไหว้เจ้าสำหรับเทศกาลกินเจ เช่น โคมไฟสี

เหล็อง กระดาษเงินกระดาษทอง เพ้าหรือเครื่องทรงเทพเจ้าต่างๆ รวมถึงมีร้านขายอาหารเจที่เก่าแก่ และมีชื่อเสียงหลายร้าน

ภาพที่ 92 ภาพบรรยากาศร้านอาหารย่านเจริญไทยในเทศกาลกินเจ

(บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไทย, มปป.-a)

ภาพที่ 93 ภาพบรรยากาศร้านเครื่องกระดาษไหว้เจ้าของย่านเจริญไทยในเทศกาลกินเจ

(บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไทย, มปป.-a)

เทศกาลกินเจที่มีภาครัฐและชุมชนเป็นผู้จัดตั้งรายละเอียดที่กล่าวมา ล้วนใช้เทศกาลตาม ประเพณีจีนเป็นพื้นที่พิเศษในการนำเสนออัตลักษณ์ที่ผู้จัดงานคัดสรร สร้างขึ้นมา หรือปรับเปลี่ยน ให้ ตรงกับวัตถุประสงค์ในการจัดงานของแต่ละกลุ่ม สิ่งสำคัญที่เห็นได้ชัดเจนคือ ทั้งสองกลุ่มนอกจากจะ

ใช้ฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมคือประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมเป็นพาหนะในการสื่อสารอัตลักษณ์สู่สาธารณชน ดึงดูดความสนใจให้ประชาชนหันมาสนใจ และอีกสิ่งหนึ่งที่ทั้งสองกลุ่มเห็นความสำคัญคือ การท่องเที่ยว ที่เป็นพาหนะสำคัญที่จะพาอัตลักษณ์ของย่านสู่สังคม และทำให้สิ่งที่มี “คุณค่า” เป็นสิ่งที่มี “มูลค่า” ขึ้นมาได้

3.2 แหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑสถานความเป็นจีนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช

พิพิธภัณฑสถานหรือแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมสาระความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมอันมีคุณค่าของคนในชุมชน มุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้คนทั้งภายนอกและภายในท้องถิ่นของตนได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น (Chanpen Klomchaikhow, 2010) ในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชมีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑสถานทั้งของภาครัฐและเอกชนหลายแห่ง เช่น พิพิธภัณฑสถานการทำทองรูปพรรณ ของห้างทองตั้งโต๊ะกัง เยาวราช ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมจีน ห้องเรียนขงจื้อ ของโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย หรือนิทรรศการหมุนเวียนหอศิลป์กรุงเทพฯ ธนาคารกรุงเทพฯ สาขาเยาวราช แต่มีเพียง 3 แห่งที่เป็นแหล่งเรียนรู้ถาวรและนำเสนอประเด็นเรื่องวัฒนธรรมความเป็นจีนโดยเฉพาะของคนไทยเชื้อสายจีน อีกทั้งนำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับพื้นที่เยาวราช ได้แก่

- 3.2.1 ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม
- 3.2.2 พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์
- 3.2.3 บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเมืองเจริญไชย

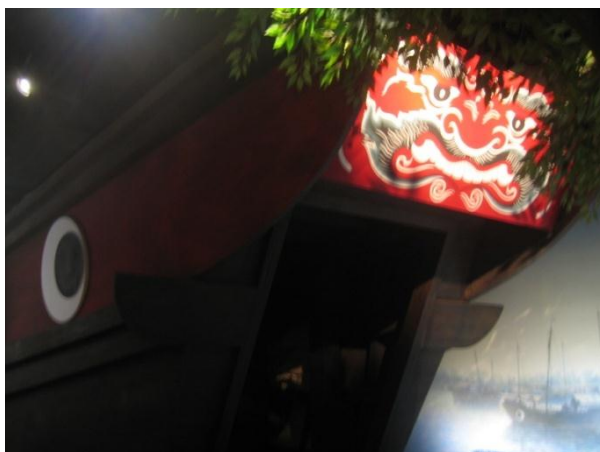
3.2.1 ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม : ความรุ่งเรืองบนถนนสายมังกร ภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร

ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม สร้างขึ้นเพื่อฉลองวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษา 80 พรรษา เมื่อ พ.ศ.2550 ตั้งอยู่ชั้น 2 ของพระมಹาณตพเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นส่วนหนึ่งของโครงการเฉลิมพระเกียรติที่มีทั้งภาครัฐ และประชาคมนักธุรกิจเขตสัมพันธวงศ์ ประชาชนชาวไทย ชาวต่างประเทศ และสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ร่วมกันจัดสร้าง

วัตถุประสงค์การจัดสร้างศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราชเพื่อถ่ายทอดประวัติศาสตร์ความรุ่งเรืองของชุมชนเยาวราช ภายใต้พระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ (คณะกรรมการดำเนินงานโครงการจัดสร้างพระมหามณฑปประดิษฐานพระพุทธรมหาสุวรรณปฏิมากร วัดไตรมิตรวิทยาราม, 2552) แบ่งการจัดแสดงนิทรรศการออกเป็น 6 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ใช้ชื่อว่า “เติบโตใหญ่ได้ร่มพระบารมี” นำเสนอภาพยนตร์ขนาดสั้นเป็นบทนำก่อนเข้าชมนิทรรศการส่วนอื่น เนื้อหาภาพยนตร์เล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ของวิวัฒนาการของย่านเยาวราช ความขยันขันแข็งมานะบากบั่นของคนจีนที่เข้ามาสู่แผ่นดินไทย และพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ไทย ผ่านบทสนทนาระหว่างอากงกับหลานชาย

ส่วนที่ 2 ใช้ชื่อว่า “กำเนิดชุมชนจีนแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - 2394)” หอมนิทรรศการส่วนนี้นำเสนอข้อมูลการเดินทางอพยพของชาวจีนหลายกลุ่มภาษาที่เดินทางเข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 และด้วยวิวัฒนาการการคมนาคมทำให้จำนวนผู้อพยพชาวจีนมีมากขึ้นตามลำดับ จุดเด่นของส่วนจัดแสดงในส่วนนี้คือการนำผู้ชมย้อนอดีตด้วยการสัมผัสบรรยากาศการเดินทางอพยพในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยการเดินผ่านเรือสำเภาหัวแดงจำลองที่ใช้บรรจุสินค้าจากจีนมาขายในไทยและเป็นพาหนะนำชาวจีนเข้าสู่เมืองไทย บนแพดานเรือสำเภาหัวแดงจำลองฉายภาพยนตร์ขนาดสั้น สมมติเหตุการณ์ชาวจีน (ใช้สำเนียงจีนแต้จิ๋ว) บนเรือที่ต้องเผชิญกับพายุฝนฟ้าคะนองก่อนเข้าสู่เช้าวันใหม่ที่เมืองไทยบริเวณพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อผู้ชมเดินออกจากเรือก็จะพบท่าเรือราชวงศ์จำลอง และตรอกสำเพ็ง จัดแสดงจุดกำเนิดชุมชนชาวจีนอพยพที่เข้ามาทำงานกุลีแบกหาม และสร้างเนื้อสร้างตัวมาเป็นพ่อค้า มีหุ่นจำลองคนไทย คนจีน ร้านค้าขายสินค้าไทยและจีน หาบขายอาหาร ศาลเจ้าประจำชุมชน และบ้านคหบดีชาวจีนพร้อมเสียงประกอบบรรยายบรรยากาศการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า

ภาพที่ 94 เรือสำเภาทิวแดงที่จัดแสดงในส่วนที่ 2

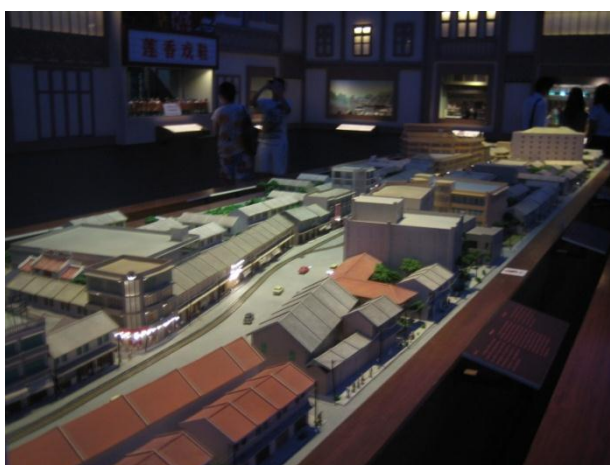

ภาพที่ 95 ตลาดการค้าย่านท่าหน้าราชวงศ์ และสำเพ็ง

ส่วนที่ 3 ใช้ชื่อว่า “เส้นทางสู่ยุคทอง (พ.ศ. 2394 – 2500)” ส่วนจัดแสดงส่วนนี้เป็นวิวัฒนาการการค้าขายของชาวจีนในไทยที่เริ่มต้นค้าขายจากร้านเล็กๆ ต้นทุนต่ำ รับจ้างเป็นกุลิแบกหาม สู่ยุคที่มีกิจการค้าขายใหญ่โต และเริ่มยุคของถนนเยาวราชด้วยการจำลองห้างค้าข้าวในอดีต และห้องแสดงโมเดลจำลองถนนและตึกกรมบ้านช่องบนถนนเยาวราชรายล้อมด้วยโมเดลจำลองวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีความผูกพันกับชุมชนแห่งนี้ เช่น ตลาดหน้าวัดมังกรกมลาวาส บรรยากาศร้านทอง โรงจิว ร้านขายขนมเปียะ โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์จีน โรงพยาบาลเทียนฟ้าให้บริการแก่ชาวจีนและประชาชนยากไร้ทั่วไป ศาลเจ้าใต้สองงงและมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง นอกจากนี้ยังนำเสนอสถานการณ์การอพยพของชาวจีนเข้าสู่แผ่นดินไทยในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 9 รวมทั้งแสดงเอกสารสำคัญบุคคลต่างตัวของชาวจีนอพยพในช่วงรัชกาลที่ 9

ภาพที่ 96 บริษัทค้าข้าวจำลอง

ภาพที่ 97 โมเดลถนนเยาวราชและชุมชนโดยรอบ

ส่วนที่ 4 ใช้ชื่อว่า “ตำนานชีวิต หรือ หอเกียรติยศ (Hall of Fame)” นำเสนอประวัติชีวิตของชาวจีนที่เข้ามาอาศัยในแผ่นดินไทย และชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีคุณูปการต่อสังคมไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น พระยาโชฎีก พระศรีทรงยศ พระอนุวัตน์ราชนิยาม นายอุเทน เตชะไพบูลย์ นายเทียม โชควัฒนา เป็นต้น นอกจากนี้ผนังด้านหนึ่งจัดแสดงรูปภาพและคำสัมภาษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนหลากหลายอาชีพและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยในย่านเยาวราช เช่น ซิกซ์ คริสต์ อิสลาม แสดงถึงความหลากหลายของชาติพันธุ์และความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน ตรงกลางกลุ่มภาพเป็นกระจกเงาสะท้อนตัวผู้ชมเป็นนัยว่าเราก็คือเป็นหนึ่งในชาวไทยเชื้อสายจีนหรือหนึ่งในสังคมแห่งความหลากหลายนี้ อีกด้านหนึ่งมีป้ายข้อความ “จากชาวจีนสู่ชาวไทยเชื้อสายจีน” นำเสนอสภาพสังคมไทยที่เปิดกว้างยอมรับความหลากหลายโดยเฉพาะคนจีนที่มีความคล้ายคลึงกับคนไทยทำให้

ผสมผสานกลืนกลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีนแต่ก็ยังคงภาคภูมิใจในเชื้อสายของบรรพบุรุษ ทำให้จากชาวจีนที่เป็นคนต่างด้าวก็กลายเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนมีสัญชาติไทยโดยสมบูรณ์

ภาพที่ 98 ทัศนศึกษาชีวิตประวัติชาวจีนที่ท่าคุณประโยชน์แก่สังคมไทย

ส่วนที่ 5 ใช้ชื่อว่า “พระบารมีปกเกล้า” นำเสนอพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน และพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศจีนและย่านเยาวราช ตรงกลางห้องมีภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ครั้งเป็นสมเด็จพระอนุชา เสด็จพระราชดำเนินเยือนสำเพ็งเพื่อคลายความขัดแย้งระหว่างคนจีนกับรัฐไทยด้วยพระบารมีซึ่งเป็นประวัติศาสตร์สำคัญของย่านเยาวราชและของชาวไทยเชื้อสายจีน แสดงถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับประเทศจีนและชาวจีนในสังคมไทย

ภาพที่ 99 ห้องแสดงข้อมูลราชวงศ์ไทยกับความสัมพันธ์ไทย-จีน

ส่วนที่ 6 ใช้ชื่อว่า “เยาวราชวันนี้” เป็นส่วนปิดท้ายนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนเยาวราชในปัจจุบัน เช่น ถนนสายทองคำ ย่านตลาดใหญ่ที่สุดของประเทศ แหล่งรวมอาหารอร่อย แหล่งวัฒนธรรมประเพณีจีน รวมทั้งข้อมูลการท่องเที่ยว สิ่งน่าสนใจต่างๆ ทั้งของกิน ของใช้ วัฒนธรรมประเพณีในชุมชน

ภาพที่ 100 ข้อมูลวิถีชีวิตและสิ่งที่น่าสนใจในเยาวราช

จากข้อมูลและบริบทต่าง ๆ ในห้องแสดงทั้ง 6 ห้อง ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งที่ตั้งที่วัดไตรมิตร บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ จุดเริ่มต้นของถนนเยาวราชที่เรียกว่าเป็นหัวมังกร วัดกุประสงศ์ใน

การจัดสร้าง เนื้อหาหลักที่นำเสนอ การจัดลำดับเนื้อหาที่เปิดตัวด้วยเรื่องของลูกหลานจีนที่เจริญเติบโตภายใต้พระบรมโพธิสมภาร นำเสนอเหตุการณ์รัชกาลที่ 8 เสด็จประพาสสำเพ็งและปิดท้ายด้วยห้องใต้ร่มพระบารมี การใช้เสียงประกอบนิทรรศการบางช่วง โดยเฉพาะในส่วนที่ 2 ที่เป็นการเดินทางอพยพ จะมีเสียงดนตรีที่ให้อารมณ์ร้อนรน ทุกซักระยะขณะที่อยู่บนเรือ จนกระทั่งเรือเข้าน่านน้ำไทยดนตรีก็เปลี่ยนเป็นสดใสให้อารมณ์ของการมีความหวัง การมีชีวิตใหม่ การจัดแสง โดยเฉพาะในห้องที่เกี่ยวข้องกับพระบารมีของพระมหากษัตริย์ไทยก็จะให้แสงสีทอง สว่างไสว วัตถุสิ่งของที่เลือกนำเสนอ เช่น การใช้ไม้คานเป็นสัญลักษณ์ของความลำบากแต่มีมานะอดทนของคนจีน การจัดข้าวของเครื่องใช้หรือสิ่งที่ใช้ในการทำมาหากินของคนจีนที่สามารถกระตุ้นความทรงจำในเรื่องของความลำบากการดิ้นรนของคนจีน โมเดลถนนเยาวราชที่เลือกสร้างเฉพาะมุมมองที่สวยงามในยุคสมัย พ.ศ. 2500 การเลือกนำเสนอประวัติบุคคลสำคัญที่มีคุณประโยชน์ต่อคนไทย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการคัดเลือกความทรงจำในมุมต่าง ๆ ของเยาวราชมาประกอบสร้างใหม่ให้เยาวราชเป็นชุมชนที่รุ่งเรือง งดงามด้วยการค้าขายและผู้คนที่มีความวัฒนธรรม อาจสรุปได้ว่ามีคำสำคัญอยู่ 3 คำที่ย้ำอยู่ในห้องแสดงต่าง ๆ คือ “ความขยัน อดทน” “ความเจริญของคนจีนและชุมชนเยาวราช” และ “ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร” ซึ่งสามารถมองได้ว่าผู้จัดทำต้องการสื่อภาพตัวแทน “ความรุ่งเรืองบนถนนสายมังกรภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร” อันเป็นอัตลักษณ์สำคัญของคนไทยเชื้อสายจีนที่พยายามนำเสนอตลอดมา (ที่ชัดเจนที่สุด เช่น การจัดงาน 200 ปีภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารของสมาคมชาวไทยเชื้อสายจีน เมื่อครั้งฉลองกรุงเทพฯ 200 ปี)

ประวัติศาสตร์เยาวราชในแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมแห่งนี้จึงเป็นแหล่งความทรงจำที่ผู้จัดทำเลือกนำเสนอตามที่บริษัท รักลูก เอ็ดดูเท็กซ์ จำกัด ผู้ดูแลโครงการนี้กล่าวถึงขั้นตอนการเสนอขายโครงการแก่ประชาคมนักธุรกิจเขตสัมพันธวงศ์ในเยาวราชผู้เป็นเจ้าของโครงการไว้ว่า

"Strong Message ที่เราเสนอก็คือ DNA แบบคนจีน คือขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน และรู้จักใช้โอกาส เมื่อเมล็ดพันธุ์ที่ดีแบบนี้มาตกต้องบนแผ่นดินไทยที่อุดมสมบูรณ์ บวกกับการให้โอกาสของสังคมไทย และพระมหากษัตริย์ จึงสามารถเติบโตแผ่กิ่งก้านสาขาในย่านที่เขาอยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้" (ย้อนอดีตย่านมังกร, มปป.)

ส่วนความทรงจำอื่น ๆ ที่เป็นรอยต่างในประวัติศาสตร์ของคนจีนในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็ คำกล่าวหาว่า ชาวจีนเป็น “ยิวแห่งบูรพาทิศ” เป็นผู้มึเล่ห์หรือกลอุบายในการครอบครองอำนาจทาง เศรษฐกิจ ภาพของจีนคอมมิวนิสต์ในสังคมไทย การใช้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตในสมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน การแพร่ระบาดของโรงฝิ่นของชาวจีน การเป็นเจ้าภาษีนายอากร หรือนายอากรบ่อนเบี้ย เจ้าของโรงหวย ก ข การก่อกวนวุ่นวายของจีนฮ้อ หรือกลุ่มอั้งยี่ที่มีคนตาย เป็นจำนวนมาก แม้แต่ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่าง ๆ ก็นำเสนอภาพของชาวจีนว่าเป็นพวกขาย หมูสกปรก เป็นตัวตลก สิ่งเหล่านี้ก็จะถูกคัดทิ้ง ไม่ถูกกล่าวถึงในแหล่งเรียนรู้แห่งนี้หรือทุก ๆ แห่งที่ เกี่ยวข้องกับคนไทยเชื้อสายจีน เพื่อประกอบสร้างหรือเน้นย้ำอัตลักษณ์ในเรื่องความภักดีและกตัญญู กตเวทิตาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และคุณสมบัติความขยันมานะอดทนของคนไทยเชื้อสายจีนที่มี มาอย่างยาวนาน

3.2.2 พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ : ชุมชนแห่งการค้าและ วัฒนธรรมความเป็นจีน

พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ เป็นหนึ่งในพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นที่ กรุงเทพมหานครโดยสำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยวจัดตั้งขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่ง รวบรวมและเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นของ กรุงเทพมหานคร และเผยแพร่แก่ประชาชน นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยมีอาคารอัน ทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้ ชุมแสดงวิถีชีวิต และ นิทรรศการ อันเป็นเอกลักษณ์ของพิพิธภัณฑท์แต่ละแห่งจัดแสดงไว้ เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยจัดตั้งพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานครขึ้นครั้งแรก ในพื้นที่ 4 เขตนำร่อง ได้แก่ เขตบาง รักษ์ เขตสัมพันธวงศ์ เขตบางกอกน้อย และเขตบางขุนเทียน ต่อมาปี พ.ศ. 2547 ดำเนินการจัดตั้งเพิ่ม อีก 23 แห่ง ปัจจุบันเปิดให้บริการ 26 แห่งใน 25 พื้นที่เขต

พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ ตั้งอยู่ที่ชั้นสองของตึกเรียนภายใน โรงเรียนวัดปทุมคงคา เป็นสถานที่บอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของย่านการค้าแห่งนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล ประวัติศาสตร์ความเป็นมา วิถีชีวิต ภูมิปัญญาของ คนในท้องถิ่น

2. เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น และตระหนักถึงคุณค่าที่จะรักษาไว้ให้คงอยู่

3. เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชน และเป็นคลังปัญญาของคนในท้องถิ่น และผู้สนใจทั่วไป และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้กับกรุงเทพมหานคร

4. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการให้บริการด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร ทั้งด้านกายภาพบุคลากร และองค์ความรู้ภายในพิพิธภัณฑ์กรุงเทพมหานคร

(สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, 2553: 10)

ภายในพิพิธภัณฑ์รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญ และชุมชนหลากหลายวัฒนธรรมไว้ โดยจัดแสดงในรูปแบบซุ้มนิทรรศการจำนวน 2 ห้อง

ห้องแรกเป็นการจัดแสดงเรื่องราวการอพยพของชาวจีน ตั้งแต่ยุคที่นั่งเรือสำเภาเข้ามาเป็นจับกังจนมีกิจการเป็นของตัวเอง ภาพวิถีการดำเนินชีวิตของคนจีน ซึ่งส่วนใหญ่ยึดอาชีพค้าขาย ส่งผลให้ถนนเยาวราช กลายเป็นถนนเศรษฐกิจสำคัญของกรุงเทพมหานคร อีกทั้งจัดแสดงสถานที่สำคัญในวิถีชีวิตของชาวจีน เช่น ศาลเจ้าต่างๆ ในชุมชนและย่านเก่าแก่ ตลอดจนความเป็นมาของชาวจีนหลายเชื้อสายที่อพยพเข้ามา เช่น ฮกเกี้ยน กวางตุ้ง แต่จิ๋ว และอื่นๆ รวมทั้งมีมุมที่จัดแสดงภาพย่านชุมชนโบราณที่สำคัญของเขตสัมพันธวงศ์ ซึ่งสืบทอดมาจนทุกวันนี้ ได้แก่ ย่านวัดเกาะ สะพานหัน เวียงนครเกษม ภาพความเป็นมาของถนนสายแรกของไทย คือถนนเจริญกรุง ซึ่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 และการตัดถนนสายสำคัญอื่นๆ ตามการขยายตัวทางเศรษฐกิจในย่านสัมพันธวงศ์หลายสาย นอกจากนี้ป้ายข้อมูลทางประวัติศาสตร์ชุมชนแล้วในห้องส่วนแรกยังจัดแสดงสัญลักษณ์ที่สำคัญ 3 อย่างของชาวจีนคือโคมจีนสีแดงสด ป้องแปงและลูกคิด พร้อมอธิบายรายละเอียดความสำคัญ

ภาพที่ 101 ห้องจัดแสดงห้องแรก

ห้องที่สองเป็นการจำลองร้านค้าที่สำคัญในยุคแรกๆ ของเขตสัมพันธวงศ์ ไม่ว่าจะเป็นร้านขายเครื่องยาจีน ร้านขายข้าวสารและห้างทองซึ่งเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของถนนเยาวราช นอกจากนี้ยังมีป้ายนิทรรศการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางการท่องเที่ยวในเขตสัมพันธวงศ์จัดแสดงไว้ด้วย

ภาพที่ 102 ห้องจัดแสดงห้องที่สองจำลองร้านค้าในอดีต

จากการสังเกตการจัดแสดง ข้อมูลภายในพิพิธภัณฑ์และปริบทต่าง ๆ เป็นความทรงจำร่วมของคนในชุมชน และคนไทยเชื้อสายจีน ตั้งแต่เนื้อหาการนำเสนอที่เน้นหนักอยู่ 2 เรื่องคือ การเป็นชุมชนจีนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และการเป็นชุมชนที่มีการค้าขายเป็นหลักมาตั้งแต่อดีต การใช้สีแดงซึ่งเป็นสีมงคลของชาวจีน สถานที่ตั้งที่เลือกโรงเรียนวัดปทุมคงคา ถนนนทรงวาด ซึ่งถือเป็น

จุดเริ่มต้นของถนนแห่งการค้า และเป็นที่อยู่อาศัยแห่งแรกของชาวจีนที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทย โดยจะมาขึ้นเรือที่ท่าหน้าราชวงศ์ ถนนทรงวาดแห่งนี้ รวมทั้งตัวตึกที่ตั้งก็มีความเก่าแก่ เป็นสถาปัตยกรรมแบบที่ชาวจีนนิยมและมีชื่อเสียงโดดเด่นแห่งหนึ่งบนถนนทรงวาด มีประวัติศาสตร์คู่กันมากับชุมชนตลอดจนวัตถุที่จัดแสดงขึ้นสำคัญที่พิพิธภัณฑ์นำเสนอมีอยู่ 3 ชิ้น ได้แก่ โคมแดงซึ่งเป็นสัญลักษณ์มงคลของชาวจีน ป้องแบ่งของเล่นของเด็กจีนที่มีเสียงเป็นเอกลักษณ์แบบที่เมื่อได้ยินต้องทราบว่าเป็นเกี่ยวข้องกับความเป็นจีนและเป็นอุปกรณ์ร้องเรียกลูกค้าของอาชีพรับจ้างย้อมผ้าที่มีชาวจีนเป็นเจ้าของกิจการ และลูกคิดสัญลักษณ์แห่งการค้าขายของชาวจีน หรือการจำลองสถาปัตยกรรมจีนมาใช้เป็นซุ้มจัดแสดง บริบททั้งหลายเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้นำเสนอเลือกความทรงจำของชุมชนรวมถึงความทรงจำของชาวไทยเชื้อสายจีนมานำเสนอ ทั้งยังสามารถสื่อสารสาระหลักของพิพิธภัณฑ์แก่ผู้เข้าชมคือ “การเป็นชุมชนแห่งการค้าและศูนย์กลางความเป็นจีนในสังคมไทย” ซึ่งถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ด้วย

องค์ประกอบต่าง ๆ ที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการนำเสนอเนื้อหาข้อมูลนั้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง แต่ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่าการทำหน้าที่ในการสร้างความภาคภูมิใจและเป็นแหล่งข้อมูล คลังปัญญาของชุมชนยังขาดไป เนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดความพร้อมในการต้อนรับผู้เข้าชม และขาดวิทยากรในการให้ความรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ค่อนข้างอยู่หนึ่ง ไม่มีการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหว หรือมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ทั้งที่อยู่ในแหล่งชุมชนและใกล้แหล่งท่องเที่ยวในเยาวราช จากการสัมภาษณ์ สมชัย กวางทองพาณิชย์ (สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2554) นักวิจัยท้องถิ่นและที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมจีนหอศิลป์กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นผู้ร่วมก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แห่งนี้กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของเขตสัมพันธวงศ์ในปัจจุบันไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์และขาดการดูแลเพราะงบประมาณในการจัดจ้างผู้ดูแลของสำนักงานเขตมีจำกัด ประกอบกับจุดมุ่งหมายเมื่อแรกสร้างคือต้องการให้เป็นแม่แบบในการจัดทำศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม เมื่อศูนย์ประวัติศาสตร์ดำเนินการจัดสร้างเสร็จสมบูรณ์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร

3.2.3 บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเมืองเจริญไชย : ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติศาสตร์แผ่นดิน

บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย เป็นแหล่งเรียนรู้ขนาดเล็กของชุมชนที่ตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 32 ในตรอกเจริญไชย อยู่ระหว่างถนนเจริญกรุง และถนนพลับพลาไชย เป็นส่วนหนึ่งของกรุงเทพมหานครและชุมชนชาวจีนในประเทศไทย รวบรวมวิถีชีวิตของชาวจีน ไม่ว่าจะเป็นอาหารการ

กินที่ขึ้นชื่อ ร้านค้าเครื่องกระดาศไหว้เจ้า เครื่องแต่งงาน สถาปัตยกรรมตึกแถวที่มีความสวยงามโดดเด่น ตลอดจนประเพณีพิธีกรรมที่ยังคงจัดกันอยู่อย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันพื้นที่ชุมชนเจริญไชยอยู่ในกรรมสิทธิ์ของมูลนิธิจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์

มูลเหตุของการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้แห่งนี้คือความต้องการปรับตัวให้เข้ากับความทันสมัยและการปฏิรูปพื้นที่ที่กำลังเข้ามา เนื่องจากมีการประกาศขอบเขตพื้นที่ที่จะถูกเวนคืนเพื่อใช้ประโยชน์ในการก่อสร้างอาคารสถานีรถไฟใต้ดินวัดมิ่งกรมลาวาส ผู้เช่าอาคารจึงร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับพื้นที่ที่จะปรับปรุง ให้มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพราะหากไม่มีการพัฒนาที่ชัดเจนตึกแถวและวิถีชีวิตนบร้อยปีของที่นี่ก็จะตกอยู่ในสภาพเสี่ยงต่อการถูกรื้อทำลายหรือเสื่อมไปตามกาลเวลา จึงทำให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชย และจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กชื่อว่า “บ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเมืองเจริญไชย” พร้อมกับจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ส่งคณะนักศึกษามาช่วยสำรวจสถาปัตยกรรมของชุมชน เป็นต้น

ห้องจัดแสดงตั้งอยู่ในตึกแถวสองชั้นขนาดเล็กซึ่งเป็นบ้านเก่าของนักแสดงจิว ตึกแถวหลังนี้มีความพิเศษคือชั้นล่างจะมีพื้นที่เล็กและบันไดทางขึ้นก็ตั้งอยู่ใกล้กับประตูหน้าบ้าน แต่เมื่อขึ้นไปชั้นสองจะพบพื้นที่โล่งกว้างต่างจากชั้นล่าง

ภาพที่ 103 หน้าประตูทางเข้าบ้านเก่าเล่าเรื่อง

การจัดแสดงของแหล่งเรียนรู้แห่งนี้เป็นการร่วมมือของชุมชน ชาวบ้านจะช่วยกันบริจาค ข้าวของเครื่องใช้ รูปถ่ายในอดีตมาจัดแสดง แบ่งการนำเสนอเนื้อหาเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ประวัติของชุมชนเจริญไชย นำเสนอผ่านป้ายนิทรรศการ ภาพถ่ายตึกแถวย่านเจริญไชยในอดีต ภาพถ่ายชาวค้าคนในย่านเจริญไชย ภาพถ่ายวิถีชีวิตของย่านแห่งนี้ในอดีต มุมด้านหนึ่งเสนอข้อมูลการพัฒนาที่ดิน มีโมเดลตึกแถวชุมชนเจริญไชย ภาพถ่ายตึกแถวชุมชนในจินตนาการให้ช่วยกันออกความคิดเห็นว่าจะปรับปรุงไปในรูปแบบใด เนื้อหาในส่วนนี้เน้นที่ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของตึกแถวที่ระบุว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีอายุร่วม 100 ปี นอกจากนั้นยังระบุที่มาการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนเจริญไชยและเน้นย้ำว่าจุดมุ่งหมายของกลุ่มคือการรวมตัวเพื่อพัฒนาพื้นที่ และจัดทำสถานที่นี้ขึ้นมาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีจีน และประวัติศาสตร์ของพื้นที่ซึ่งรวมถึงพระประวัติของพระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต และหม่อมราชวงศ์พันธุ์ทิพย์ บริพัตร เจ้าของที่ดินซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของมูลนิธิจุมภฏ – พันธุ์ทิพย์ ผู้เป็นเจ้าของที่ดินในปัจจุบันว่าจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการหาความรู้ทางโบราณคดี เกษตรกรรม วัฒนธรรม และศิลปกรรมของไทย พร้อมกับระบุว่าชุมชนหวังจะได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิต่อไป

ภาพที่ 104 ภาพถ่ายและข้าวของเครื่องใช้ของคนในย่านเจริญไชย

ส่วนที่ 2 คือส่วนที่นำเสนอข้อมูลประวัติ และตำนานของประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่จัดในชุมชน เช่น ตรุษจีน สารทจีน ไหว้พระจันทร์ กินเจ ป๊ะจ่าง เน้นที่ภาพการจัดเทศกาลไหว้พระจันทร์ย่านเจริญไชยซึ่งเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ การนำเสนอ

เนื้อหาในส่วนนี้เพื่อสื่อความสำคัญของชุมชนเจริญไชยว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยเก่าแก่ของชาวไทยเชื้อสายจีน และยังคงสืบทอดประเพณีเหล่านี้ไว้ รวมทั้งยังเป็นแหล่งผลิตสินค้าเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม และอาหารตามประเพณีจีนที่สำคัญของประเทศไทยอยู่ในปัจจุบัน

ส่วนที่ 3 นำเสนอวิถีชีวิตของคนในย่านเจริญไชย บอกเล่าเรื่องราวผ่านของเก่าที่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ได้รับบริจาคมาจากชาวบ้าน เช่น โต๊ะทำงาน โทรศัพท โทรทัศน์ พัดลม โป๊ะไฟ พิมพ์ดีด จุดเน้นสำคัญคือการบอกเล่าเรื่องอาชีพของคนในย่านเจริญไชยที่ผูกพันกับชีวิตของคนไทยเชื้อสายจีน มุมหนึ่งจัดแสดงแผ่นป้ายร้านรับดูโหงวเฮ้ง คู่มือขยำมพิธีกรรมซึ่งเป็นของร้านเก่าแก่ปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้ว อีกด้านหนึ่งมีโต๊ะไหว้พระจันทร์จำลอง อีกมุมหนึ่งตั้งหุ่นชายหญิงสวมชุดแต่งงานอย่างจีน มีโต๊ะวางเครื่องใช้ในงานแต่งงาน สิ่งของและป้ายนิทรรศการเป็นตัวแทนบอกเล่าความสำคัญของชุมชนเจริญไชยว่าเป็นย่านขายเครื่องใช้ในประเพณีพิธีกรรม ทั้งการไหว้เจ้า งานศพ งานแต่งงานของคนไทยเชื้อสายจีน ชั้นลอยเป็นการจำลองสภาพหลังโรงจิว มีป้ายให้ความรู้เรื่องจิว ชูตนักแสดง การแต่งหน้า เนื่องจากบ้านหลังนี้ในอดีตเคยเป็นของนักแสดงจิวมาก่อน

โต๊ะกลางห้องจัดแสดงวางแฟ้มรูปภาพขนาดใหญ่ ด้านในเป็นภาพประกอบเรื่องเล่าของคนในชุมชนจำนวน 2 เล่ม ที่กลุ่มอนุรักษ์เจริญไชยไปสัมภาษณ์บ้านทุกหลังในชุมชน เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่านเจริญไชยผ่านคำบอกเล่าของคนในย่าน ประวัติของร้านค้าแต่ละร้าน ความสำคัญของสินค้าและบริการที่มีต่อสังคมไทยหรือชาวไทยเชื้อสายจีน สินค้าหลายอย่างเป็นมรดกวัฒนธรรมของย่านและของชาวไทยเชื้อสายจีน รวมทั้งความรู้สึกผูกพันของชาวบ้านกับชุมชนเจริญไชย และทรศนะต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ข้อความบางข้อความเป็นการส่งสารเรื่องความผูกพัน และขอความเห็นใจไปถึงมูลนิธิจิวภฏ – พันธุ์ทิพย์ เจ้าของที่ดินแห่งนี้

ตัวอย่างข้อความในประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนในชุมชน

“ร้านเตี้ยเฮง (ร้านจำหน่ายหีบศพ) : ร้านแห่งนี้ดำเนินกิจการโดยคุณป้าจิดิมา คุณ วิเศษพงศ์ แต่เดิมคุณป้าแรกเริ่มขายบุหรี และเปลี่ยนมาขายโลงศพได้ประมาณ 50-60 ปีแล้ว แรกเริ่มเช่าที่โดยไม่มีค่าเช่าจากบริพัตรโดยตรง ค่าเช่าในยุคแรกเริ่มนั้นเก็บอยู่ที่หลักร้อย ในอดีตทางร้านจะทำโลงศพเองที่ข้างหลังร้าน แต่เดี๋ยวนีเป็นการรับมาขายและทำสีเอง สีของโลงศพแบ่งตามเชื้อสายของคนจีน กล่าวคือ จีนแคะจะใช้สีเลือดหมูสำหรับชาย สีดำสำหรับหญิง จีนกวางตุ้งใช้สีเลือดหมู จีนไหหลำใช้สีเลือดหมู จีนแต้จิ๋วใช้สีดำ คุณป้าเล่าว่าในอดีตเมื่อ 30 ปีที่แล้วโลง

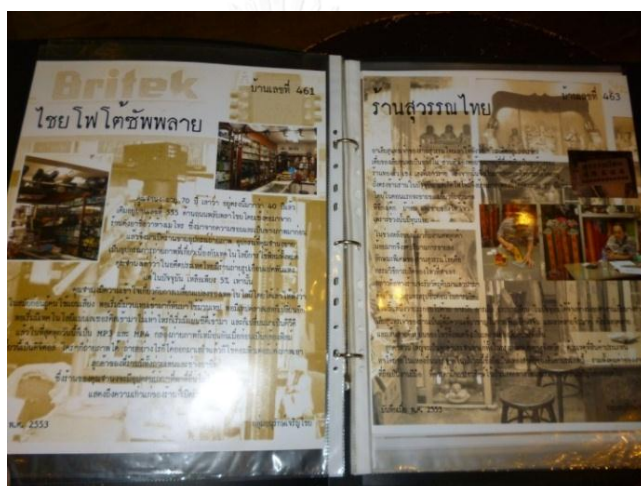
จำปาราคา 8,000 ไม้สักนี่ก็ราคาพร้อมแสนแล้ว การจะทำร้านโรงศพได้นี้ต้องใช้
 ใบอนุญาตของกรมป่าไม้ ไม่ใช่เรื่องง่ายๆ ... เล่าถึงความทรงจำของตรอกเจริญไชยไว้
 ว่า พื้นที่ตรอกเจริญไชยนี้เมื่อก่อน ผู้หญิงหากินเยอะ ส่วนมากเป็นพวกจีนกวางตุ้ง
 สถานที่สำคัญของที่นี่คือ อาคารบูรพาประกันภัย และคุณป้ายังได้กล่าวทิ้งท้าย แสดง
 ถึงทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาไว้ว่า รื้อนะรื้อง่าย แต่จะสร้างใหม่ให้มีคนมาอยู่
 เหมือนเดิมนะมันยาก พื้นที่นี้เป็นแหล่งทำมาหากินของคนจีนมาตั้งแต่บรรพบุรุษ
 นะ”

ภาษาที่ใช้ในการบันทึกและถ่ายทอดในนิทรรศการ รวมถึงป้ายนิทรรศการอื่นๆ เป็นภาษาที่
 เรียบง่ายไม่ได้ตกแต่งขัดเกลาให้ถูกต้องสมบูรณ์ เรื่องเล่ามีทั้งที่เป็นเรื่องเชิงบวกและเชิงลบ เช่น การ
 เป็นแหล่งผู้หญิงหากิน ข้อความเหล่านี้ถ่ายทอดความรู้สึกของชาวบ้าน สภาพความเป็นจริงในพื้นที่
 และสะท้อนการทำงานพิพิธภัณฑสถานที่เป็นผลงานของชาวบ้านเอง ไม่ผ่านการจ้างหรือความ
 ช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญ

ในปี พ.ศ. 2557 ชุมชนเจริญไชยได้นำเสนอนิทรรศการหัวข้อใหม่เรื่อง “นิทรรศการหลัง
 ม่านจั่ว” จำลองบรรยากาศหลังโรงจั่วโดยปรับปรุงพื้นที่แสดงอุปกรณ์ของนักแสดงจั่วบริเวณชั้นลอย
 เช่น ตู้แต่งหน้าจั่ว แท่นบูชาเทพเจ้าอุปถัมภ์จั่ว ชุดนักแสดง และเพิ่มเติมป้ายนิทรรศการนำเสนอ
 ประวัติการแสดงจั่วในประเทศไทย ประวัติจั่วแต่จั่วในประเทศไทย วันวานของจั่วเยาวราชในอดีต คน
 หลังม่านย่านเจริญไชย มีจุดมุ่งหมายเพื่อเน้นย้ำประวัติของตึกแถวที่เป็นสถานที่ตั้งห้องนิทรรศการ ซึ่ง
 เคยเป็นบ้านเก่าของครอบครัวนักแสดงจั่ว และย้ำความสำคัญของย่านเจริญไชยว่าเป็นแหล่งผลิตและ
 จำหน่ายอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการแสดงจั่ว เช่น เครื่องดนตรี เสื้อผ้านักแสดง ฉากเวที เป็นผู้อยู่เบื้องหลัง
 ศิลปวัฒนธรรมเงินที่มีคุณค่า ในพิธีเปิดนิทรรศการหลังม่านจั่ว คุณศิริณี อรุณานนท์ แกนนำชุมชนเจริญ
 ไชยได้กล่าวถึงนิทรรศการดังกล่าวว่า ชุมชนแห่งนี้กับวัฒนธรรมการแสดงจั่วสัมพันธ์กันหากสิ่งใดสิ่ง
 หนึ่งดับสูญไปอีกสิ่งก็ไม่สามารถอยู่ได้

ภาพที่ 105 จัดแสดงบรรยากาศหลังโรงจิว

ภาพที่ 106 เรื่องเล่าของชุมชนเจริญไชย

ภาพที่ 107 โตะไหว้พระจันทร์จำลอง

ภาพที่ 108 จัดแสดงป้ายผ้าของร้านโหราศาสตร์จีนซึ่งมีชื่อเสียงในย่านเจริญไชย

ด้านล่างบริเวณเชิงบันไดทางขึ้นมีราวแขวนรูปภาพกิจกรรมและคณะที่เคยมาเยี่ยมชมห้องนิทรรศการแห่งนี้ ส่วนใหญ่คือกลุ่มนักวิชาการ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชนหลายแขนงทั้งไทยและ

ต่างประเทศ และผู้มีอำนาจในบ้านเมือง เช่น นายกรัฐมนตรี ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร อนุกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติด้านสังคมและวัฒนธรรม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นเครื่องยืนยันเป้าหมายของชุมชนที่จะใช้พิพธิภัณฑ์เป็นกลยุทธ์ในการเรียกความสนใจจากสังคม ซึ่งในช่วงต้นไม่มีใครให้ความช่วยเหลือหรือสนใจ ต่อเมื่อเริ่มมีสื่อมวลชน สถาบันการศึกษาเข้ามาดูงาน ออกรายการโทรทัศน์ สร้างเครือข่ายกลุ่มนักวิชาการสำเร็จ ความร่วมมือที่เข้ามาสู่ชุมชนมีมากขึ้นทำให้ชุมชนต้องเป็นฝ่ายเลือกรับผู้ที่จะเข้ามาหาชุมชนแทน ทั้งนี้ชุมชนยังแสดงความร่วมมือร่วมใจด้วยการจัดทำหนังสือ “บันทึก...เจริญไชย” รวบรวมประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม และบันทึกการต่อสู้ของชุมชนเป็นเสมือนพิพธิภัณฑ์เคลื่อนที่ เป็นตัวแทนบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนสู่สาธารณะ

แหล่งเรียนรู้แห่งนี้มีจุดเด่นคือการสร้างขึ้นจากความร่วมมือของคนในชุมชน สภาพบรรยากาศ องค์ประกอบจึงไม่ได้เพียบพร้อมสมบูรณ์ แต่บรรยากาศและสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่สมบูรณ์พร้อมนี้ทำให้ผู้เข้าชมสัมผัสได้ถึงความเป็นท้องถิ่น ความร่วมมือของชุมชนที่เสียสละสิ่งของ บอกเล่าเรื่องเล่าตำนานของท้องถิ่น ตลอดจนร่วมจัดกิจกรรมเพื่อชุมชนตลอดปี เป็นเหมือนการช่วยกันระดมความทรงจำร่วมของคนในชุมชนมาช่วยกันต่อเติมให้เรื่องเล่าสมบูรณ์เท่าที่จะทำได้ ส่วนประเด็นของการเลือกนำเสนอความทรงจำบางประการนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าแหล่งเรียนรู้แห่งนี้ของชุมชนโดยมีจุดประสงค์เพื่อการพัฒนา จึงสามารถมองการเลือกนำเสนอความทรงจำได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกคัดเลือกความทรงจำที่งดงามเพื่อประกาศอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนเงินเก่าแก่ที่มีตำนานในกรุงเทพฯ ส่วนที่สอง เป็นการนำเสนอความทรงจำที่เป็นความเป็นจริง เช่น การนำเสนอว่าในอดีตที่นี่เป็นแหล่งเสื่อมโทรม เป็นแหล่งของหญิงขายบริการ หรือนำเสนอภาพของตึกแถวที่ทรุดโทรมขาดการบำรุงรักษา โดยมีเป้าหมายเพื่อตีแผ่ให้เห็นปัญหาของชุมชนที่ในอดีตขาดการพัฒนา เพื่อจะได้ร่วมกันนำปัญหามาช่วยกันแก้ไขอย่างเร่งด่วน รวมทั้งเป็นการประกาศให้ภาครัฐได้รับรู้ถึงสภาพปัญหาของชุมชนที่ชาวบ้านต้องดิ้นรนแก้ไขปัญหากันเอง นอกจากนั้น สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือแหล่งเรียนรู้แห่งนี้ยังสอดแทรกสาระสำคัญที่ต้องการบอกแก่สังคม เช่น

“ความเป็นชุมชนชาวจีนในบริเวณชุมชนเจริญไชย

และพื้นที่ใกล้เคียง สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์

เกี่ยวเนื่องกันของการค้าขายตามแบบวิถีชีวิตชาวจีนที่มีลมหายใจ”

“เพียงงานมงคลหนึ่งงาน สถานที่นี้แทบจะกล่าวได้ว่า
ไม่มีชาวไทยเชื้อสายจีนคนไหนที่จะไม่รู้จัก เพราะ
ที่นี่คือชุมชนชาวจีนอันเก่าแก่ที่สืบทอดการค้า
ผ่านมาหลายชั่วอายุคนและยังคงรักษาเอกลักษณ์นี้ไว้ได้”

“ถ้าชุมชนชาวจีนที่มีการค้าขายแบบประเพณีดั้งเดิม
ที่มีอยู่นี้หายไป ต่อไปเราจะไปหาวัฒนธรรมประเพณีจีน
แบบนี้ได้จากที่ไหน หรือจะเล่าให้ลูกหลานฟังว่า ครั้งหนึ่งบริเวณนี้เคยเป็น...”

จากข้อความข้างต้นชุมชนต้องการสื่อถึงความสำคัญของชุมชนในการเป็นแหล่งค้าขายแบบ
ชาวจีนที่เก่าแก่และสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งต้องรักษาไว้ ในแผนผังประชาสัมพันธ์
โครงการยังเน้นย้ำอีกว่า “คุณค่าของชุมชนเจริญไชย คือความเป็นชุมชนชาวจีนที่มีวิถีชีวิตประเพณี ที่
เป็นเครื่องแสดงออกถึงวัฒนธรรมที่สั่งสมมาพร้อมกับการเติบโตของกรุงเทพฯ และประเทศไทย ”
“เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกรุงเทพฯ และของชุมชนชาวจีนในประเทศไทยที่ไม่สามารถ
สร้างใหม่ได้ในพื้นที่อื่นหรือโดยคนกลุ่มอื่น ซึ่งหากไม่ได้รับการอนุรักษ์ไว้จะส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรม
และวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนในวงกว้าง” รวมถึงการเชื่อมโยงไปถึงราชตระกูลบริพัตรผู้เป็น
เจ้าของที่ดินว่า หากรักษาที่แห่งนี้ไว้ก็เป็นการรักษาประวัติของเจ้าของที่ดินคือ พลตรีพระเจ้าวรวงศ์
เธอพระองค์เจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิตไว้ด้วย วาทกรรมที่ถูกสร้างและ
เลือกมานำเสนอเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความมุ่งหมาย เป็นการสถาปนาชุมชนให้มีความยิ่งใหญ่ควบคู่กับชุมชน
หรือสังคมไทย ทั้งในแง่ของวิถีชีวิตประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม พร้อมกับจับคู่ความสัมพันธ์กับเชื้อ
พระวงศ์ซึ่งเชื่อมโยงถึงการสร้างภาพความภาคภูมิใจ และความมีที่มาของชุมชนที่ไม่ได้ด้อยต่ำแต่เป็นเรื่อง
ของชนชั้นปกครองในสังคมไทย ฉะนั้นจากองค์ประกอบดังที่กล่าวมากล่าวได้ว่า สารสำคัญที่ชุมชน
แห่งนี้ต้องการนำเสนอผ่านบ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเมืองเจริญไชยแห่งนี้ คือ “ประวัติศาสตร์ชุมชน
ประวัติศาสตร์แผ่นดิน” เป็นสิ่งที่แหล่งเรียนรู้แห่งนี้ต้องการสื่อสารสู่ผู้เข้าชมให้รับรู้ถึงตำนานเรื่องเล่า
ของชุมชนจีนที่มีชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าแหล่งเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์ในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชมีผู้สร้าง 2 กลุ่ม คือ 1. หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ 2. ชุมชน ได้แก่ ห้องนิทรรศการบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย แม้ทั้งสองแห่งจะนำเสนอเนื้อหาวัฒนธรรมความเป็นถิ่นเช่นเดียวกัน มีหัวข้อหลักการนำเสนอคือ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตวัฒนธรรม ที่เหมือนกัน มีจุดมุ่งหมายของการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์คือการทำให้เป็นแหล่งรวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์ และมรดกหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน และเรียบเรียงเผยแพร่สู่สาธารณะ ทว่าแหล่งเรียนรู้ของภาครัฐมุ่งนำเสนอตัวตนเพื่อผลทางการท่องเที่ยวหรือเป็นไปตามนโยบายของภาครัฐ แต่พิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชยแม้จะทำเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่มีจุดประสงค์แท้จริงคือการทำให้สังคมไทยรับรู้ว่ามีชุมชนนี้มีตัวตน ทำให้มีชื่อชุมชนเจริญไชยปรากฏบนแผนที่ จากที่ไม่เคยมีใครรู้จักก็มีทั้งนักวิชาการ นักการเมือง ข้าราชการ สื่อมวลชนให้ความสนใจเป็นเกราะป้องกันจากการพัฒนาที่กระทบกับชุมชน รวมทั้งจุดหมายสูงสุดของการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์นี้คือทำให้ชุมชนเจริญไชยดำรงอยู่ต่อไปได้ จากความคาดหวังของการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ของแต่ละแห่งที่แตกต่างกัน ทำให้รายละเอียดเนื้อหาสาระของแต่ละแห่งต่างกัน ซึ่งเนื้อหาสาระเหล่านี้คือการประกอบสร้างอัตลักษณ์ให้แก่พื้นที่เยาวราชตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มผู้สร้าง ดังจะได้กล่าวถึงในส่วนต่อไป

บทที่ 4

วิธีการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนในย่านไชน่าทาวน์เยาวราช ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

“ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช” เป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมไทย ที่มีคนหลายกลุ่มใช้แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนนำเสนอไปตามสภาพการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มคนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชต้องเผชิญ และทำให้สามารถดำรงชีวิตหรือรักษาผลประโยชน์ให้อยู่ได้ในสังคมไทยปัจจุบัน ทั้งยังมีบริบทของสังคมสมัยใหม่เป็นตัวกระตุ้นให้กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องต่าง “สรรหา” และ “สร้างสรรค์” วิธีการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนที่หลากหลายในพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชมานำเสนอ จนกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจในพื้นที่แห่งนี้

จากข้อมูลเทศบาลตามประเพณีจีนและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาในบทที่ 3 แสดงให้เห็นการนำเสนออัตลักษณ์ “ความเป็นจีน” ในพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช ได้แก่ อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีน เช่น อาหาร อาชีพ พิธีกรรมความเชื่อ และอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่บูรณาการเข้ากับสังคมไทยได้แก่การเป็นคนไทยเชื้อสายจีนได้ร่วมพระบรมโพธิสมภาร ทั้งนี้อัตลักษณ์ดังกล่าวยังแสดงให้เห็นลักษณะของ “อัตลักษณ์เชิงซ้อน” ของวัฒนธรรมความเป็นจีนในย่านเยาวราช ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 อัตลักษณ์ “ความเป็นจีน” ที่นำเสนอในย่านเยาวราช

4.1.1 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราช

อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่เยาวราชมีสารสำคัญที่นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็นอัตลักษณ์ที่ภาครัฐเป็นผู้นำเสนอและอัตลักษณ์ที่ชุมชนนำเสนอ มีรายละเอียดดังนี้

4.1.1.1 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราชที่ภาครัฐนำเสนอ

อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ซึ่งภาครัฐนำเสนอผ่านกิจกรรมวัฒนธรรมเป็นการผสมผสานระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่หรือประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราช และประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์จีนสยามที่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์กระแสหลักของชาติไทย

อัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราชเป็นการนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เนื่องจากพื้นที่เยาวราชแม้จะเป็นเพียงพื้นที่การปกครองท้องถิ่นขนาดเล็ก แต่เป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ เป็นพื้นที่เมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานคู่กันมากับประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร กรุงรัตนโกสินทร์ และของสังคมไทย รวมทั้งการมีกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนเป็นจำนวนมากในสังคมไทยจนไม่สามารถแยกได้ ทั้งยังเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีบทบาทต่อเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองของประเทศไทยมาอย่างยาวนาน ทำให้พื้นที่ขนาดเล็กอย่างเยาวราชไม่ได้สำคัญเฉพาะในระดับท้องถิ่น แต่สำคัญในระดับชาติและนานาชาติ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเยาวราชบางช่วงตอนยังเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์กระแสหลักของสังคมไทยด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- การเป็นแหล่งแรกรับผู้แสวงหาโอกาสสู่จุดเริ่มต้นตำนานชีวิต หนึ่งในความทรงจำของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อย่านเยาวราชจนเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นคือการเป็นสถานที่ที่เป็นจุดเริ่มต้นของคนจีนที่เข้ามาสู่แผ่นดินไทยและประกอบอาชีพจนตั้งตัวได้ ช่องทางการนำเสนอที่ชัดเจนได้แก่การนำเสนอในศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราชในห้องจำลองบรรยากาศความทุกข์ยากของชาวจีนบนเรือสำเภาคิวแดงที่ใช้เดินทางออกจากแผ่นดินจีนจนมาสู่ท่าเรือราชวงศ์ที่เสนอภาพความหวังด้วยภาพและเสียงร้านค้าที่คึกคัก ภาพวาดแผ่นดินไทยบนผนังที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์และนิทรรศการที่จัดบริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติในเทศกาลตรุษจีนและเทศกาลบ๊ะจ่าง

อัตลักษณ์ในมิติประวัติศาสตร์ของพื้นที่โดยเฉพาะการนำเสนออัตลักษณ์ของเยาวราชกับการเป็นแหล่งแรกรับคนจีนที่เข้ามาแสวงหาโอกาสใหม่ ได้แทรกการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวจีน โดยเฉพาะในเรื่องของคุณลักษณะแ่งบวกของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การก่อสร้างตัว ได้รับโอกาสจนสามารถพัฒนาเยาวราชจนเป็นพื้นที่สำคัญของประเทศไทย เช่น

“ในยุคแรกเริ่ม เยาวราชเป็นเพียงถิ่นฐานเดิมของชุมชนชาวจีนที่พากันอพยพเข้ามาเมืองไทย ทว่าด้วยความขยัน อุตสาหะ อดทนและการดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของชาวจีน” (จากเนื้อหา นิทรรศการในเทศกาลตรุษจีน เยาวราช ปี 2555) หรือ

“ด้วยความขยัน อดสาหัส อดทนและการดำรงไว้ซึ่งความเป็น
เอกลักษณ์ของชาวจีน จึงกลายเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ที่มีความเจริญ
และคงเอกลักษณ์โดดเด่น” (จากเนื้อหาในทฤษฎีการในเทศกาลตรุษจีนเยาวราช ปี
2555)

หรือคำกล่าวของผู้จัดสร้างศูนย์ประวัติศาสตร์ที่ระบุถึงคุณลักษณะอันเป็น DNA ของ
คนจีนว่า

"Strong Message ที่เราเสนอก็คือ DNA แบบคนจีนคือ
ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน และรู้จักใช้โอกาส เมื่อเมล็ดพันธุ์
ที่ดีแบบนี้มาตกต้องบนแผ่นดินไทยที่อุดมสมบูรณ์ บวกกับการให้
โอกาสของสังคมไทย และพระมหากษัตริย์จึงสามารถเติบโตแผ่
กิ่งก้านสาขาในย่านที่เขาอยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้" (ย้อนอดีตย่าน
มังกร, มปป.)

นอกจากการใช้ข้อความในนิทรรศการข้างต้น ยังปรากฏการนำเสนอวาทกรรมคนจีน
หรือคนไทยเชื้อสายจีนตั้งตัวและเติบโตบนพื้นที่เยาวราช และได้สร้างคุณูปการต่อแผ่นดินไทยในศูนย์
ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม ที่ชัดเจนที่สุดคือการเริ่มต้นเล่าเปิดนิทรรศการด้วยการ
ฉายสื่อผสมสามมิติเป็นเรื่องราวของอากงกับหลาน ด้วยเรื่องเล่าไม้คานหาม เสื่อผืนหมอนใบ ซึ่งเป็น
สิ่งของที่ได้กลายเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายเรื่องความอดสาหัสวิริยะอดทนของบรรพชนชาวจีน และ
การยกตัวอย่างบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นคนจีนสยามหรือคนไทยเชื้อสายจีนที่มีคุณูปการ
กับประเทศไทย ในชื่อนิทรรศการว่า “ตำนานชีวิต” ระบุว่า

“ระยะเวลากว่า 200 ปีที่ชุมชนลำเพ็ญ เยาวราชได้กำเนิดและ
เติบโตขึ้นบนแผ่นดินไทยภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ชาวจีนจำนวนมากได้รับ
โอกาสที่ดีในการทำมาหากินเลี้ยงชีพ หลายคนสามารถก่อร่างสร้างตัวจากมือ
เปล่าสู่ความเป็นเจ้าแล้ว และเมื่อแผ่ดอกผลจากความสำเร็จของตนกลับคืนสู่
สังคม หลายคนได้สร้างคุณประโยชน์อันใหญ่หลวงตอบแทนให้กับประเทศไทย

บุคคลเหล่านี้คือตำนานชีวิตของชาวเขาวราช อันเป็นแบบอย่างได้เล่าขานกัน
สืบไป”

การใช้เรื่องเล่านำเสนอภาพความเป็นวีรบุรุษสามัญชนคนจีนสยามที่เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยด้วย เช่น พระอนุวัฒน์ราชนิม (ฮง เตชะวณิช) ผู้ริเริ่มสร้างสาธารณประโยชน์ต่างๆ อาทิ โรงพยาบาลเทียนฟ้า มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง นายเทียนกวางเอี่ยม จากจับกังสู่ประธานหอการค้าไทย-จีน นายป่วย อึ้งภากรณ์ นักเศรษฐศาสตร์หัวใจสาธารณะ ครูผู้ใฝ่ในวิถีประชาธรรม เป็นการสร้างและผลิตซ้ำภาพจำในบทบาทของกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่มีคุณูปการในด้านต่างๆ ไม่ใช่แต่เฉพาะท้องถิ่นเขาวราช หรือคนจีนที่เข้ามาอาศัยในสังคมไทย แต่เป็นคุณประโยชน์แก่สังคมไทยอีกด้วย

เนื้อหาสาระจากการนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ของพื้นที่เขาวราชคือการเป็นแหล่งเริ่มต้นตำนานชีวิต เป็นย่านที่อยู่อาศัยของคนไทยเชื้อสายจีนมาอย่างยาวนาน จนก่อเกิดวัฒนธรรมจีน รูปแบบการค้า ผสมผสานกับลักษณะนิสัยแ่งบวกของชาติพันธุ์ของไทยเชื้อสายจีนที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สร้างให้เขาวราชเป็นศูนย์กลางของคนไทยเชื้อสายจีน และเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญของย่านในการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

- เขาวราชกับการเป็นสถานที่ประวัติศาสตร์แห่งพระมหากษัตริย์คุณ

การนำเสนออัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์ของเขาวราชมักนำเสนอเรื่องพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไทยที่ได้พระราชทานแผ่นดินให้ได้อาศัยทำมาหากิน โดยเฉพาะเหตุการณ์ช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ได้พระราชทานพื้นที่บริเวณสำเพ็งให้แก่ชาวจีนเพื่อแลกกับพื้นที่บริเวณท่าเตียน และเหตุการณ์ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริแก้ไขความคับคั่งแออัดของชุมชนสำเพ็งโดยตรงให้ตัดถนนเขาวราช พัฒนาสาธารณูปโภค และอาคารต่างๆ จากสำเพ็งกลายเป็นเขาวราชและเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจและประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เหตุการณ์สำคัญทั้งสองเหตุการณ์เป็นสิ่งที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักของสังคมไทยและเป็นวาทกรรมที่ผู้จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่เขาวราชโดยเฉพาะภาครัฐมักนำเสนออย่างสม่ำเสมอ

- เยาวราชกับประวัติศาสตร์ย่านการค้าไทย

นำเสนอด้วยการจำลองกิจการห้างร้านของชาวจีนในย่านเยาวราช เริ่มต้นตั้งแต่ยุคชาวจีนอพยพขึ้นที่ท่าเรือราชวงศ์ ทั้งห้างค้าข้าวซึ่งเป็นกิจการสำคัญของชาวจีนในประเทศไทย ร้านค้าทองอาชีพสำคัญของคนไทยเชื้อสายจีนและในพื้นที่เยาวราช รวมถึงร้านขายสินค้าจีน ร้านอาหารจีน นอกจากนี้ในแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมแล้วในเทศกาลที่จัดนิทรรศการมักนำเสนอภาพถ่ายประวัติศาสตร์ที่เป็นบรรยากาศอาคารร้านค้าที่คึกคัก มีผู้คนมากมาย เป็นย่านการค้าสำคัญตั้งแต่ศูนย์กลางอยู่ที่ตรอกสำเพ็ง สะพานหัน ถนนเจริญกรุง มาถึงถนนเยาวราช การนำเสนออัตลักษณ์การเป็นย่านการค้าประวัติศาสตร์ของพื้นที่เยาวราชแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์จีนกับการทำการค้าที่เป็นของคู่กัน สิ่งที่น่าสังเกตในเนื้อหาจะเสนอว่าเยาวราชเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญของประเทศไทย มีบทบาทต่อเศรษฐกิจไทย ไม่ว่าจะเป็นการค้าข้าว เครื่องยาจีน ที่สำคัญคือการค้าทองคำ เยาวราชถือเป็นต้นกำเนิดของระบบการค้าทั้งสองชนิด ที่สำคัญการนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวจะกล่าวถึงความสัมพันธ์และความสำคัญของประวัติศาสตร์การค้าของย่านเยาวราชรวมถึงคนจีนและคนไทยเชื้อสายจีนที่มีต่อประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการพาณิชย์ของประเทศไทย

4.1.1.2 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราชที่ชุมชนเป็นผู้

นำเสนอ

อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไม่ได้พบแต่เฉพาะกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ภาครัฐเป็นผู้จัดเท่านั้น ผู้วิจัยพบว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะงานเทศกาลประเพณีจีนที่ชุมชนย่อยในพื้นที่เยาวราชเป็นผู้จัดงานต่างก็นำเสนออัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ด้วยเช่นกัน แต่มีข้อแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน หากมองในเชิงโครงสร้างการนำเสนออัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนย่อยสามารถสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ที่ชุมชนหรือย่านย่อยในเยาวราชนำเสนอผ่านเทศกาลต่าง ๆ ที่พบทุกเทศกาลและทุกชุมชนคือ ชุมชนของตนแม้จะเป็นชุมชนเล็กๆ บางแห่งทรุดโทรมหรือเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตแต่ก็มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ไม่เฉพาะแต่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นความทรงจำร่วมของคนในชุมชน ทุกชุมชนยังมีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเยาวราช ประวัติศาสตร์การอพยพการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในสังคมไทย ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ และประวัติศาสตร์ที่มีเกี่ยวข้องกับราชวงศ์จักรี

แม้จะมีโครงสร้างหลักในการนำเสนออัตลักษณ์ดังที่ได้กล่าวไป แต่ในแต่ละชุมชนจะมีรายละเอียดที่ต่างกันไป

“เวียงนาครเขมร” จะนำเสนออัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ของตนว่าเป็นย่านถิ่นที่อยู่และย่านการค้าโบราณตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์รวมทั้งการได้ตั้งรกรากภายใต้พระกรุณาธิคุณของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตผู้ทรงเป็นเจ้าของที่ดินผืนนี้ กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ใช้นำเสนออัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ดังกล่าวนอกจากการใช้ป้ายนิทรรศการที่ตั้งอยู่ในงานทุกเทศกาลแล้วยังมีวิธีการนำเสนออื่นๆ เช่น การใช้ชื่อเดิมของเวียงนาครเขมรได้แก่ “เจ็ญจยเก็ง” หรือ “วังน้ำทิพย์” ซึ่งผู้จัดกิจกรรมอ้างว่าสถานที่แห่งนี้เคยเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ชาววังต้องออกมาตักน้ำไปใช้อุปโภคบริโภค นำมาใช้เป็นชื่องานเทศกาล ไม่ว่าจะเป็น “ร้อยใจรดบะจ่างวังน้ำทิพย์” การตั้งชื่อนิทรรศการ “เสี้ยซิ่ง ปิงเถ่ากง แผ่นดินวังน้ำทิพย์ เวียงนาครเขมร” หรือการใช้ชื่องานที่แสดงคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ของเวียงนาครเขมรอย่างชัดเจน ได้แก่ งานไหว้พระจันทร์ “ไหว้จันทร์รา รักษาเวียงฯ มรดกรัตนโกสินทร์” แสดงให้เห็นว่าชุมชนต้องการสื่อสารอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ว่ามีความสำคัญ เป็น “มรดก” ของ “กรุงรัตนโกสินทร์”

นอกจากชื่องานแล้วเวียงนาครเขมรยังใช้สัญลักษณ์ที่ใช้สื่อความหมายอัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นรูปชุ้มประตูเก่า ซึ่งเป็น Landmark หรือภาพความทรงจำสำคัญของชุมชน ตั้งอยู่ปากทางเข้าชุมชนหลายทาง ชุ้มประตูตั้งอยู่คู่กับชุมชนมานาน แต่เดิมเป็นไม้แต่เมื่อทรุดโทรมจึงถูกคนรับซื้อของเก่าซึ่งเป็นคนในย่านนำประตูไม้ไปแล้วเปลี่ยนเป็นชุ้มประตูโลหะดังที่เห็นในปัจจุบัน

ภาพที่ 109 ชุ้มประตูทางเข้าเวียงนาครเขมรที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน

อีกประเด็นสำคัญที่ชุมชนผลิตซ้ำอยู่เสมอคือพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเวียงนาครเขมรซึ่งเติบโตมาพร้อมกับถนนเจริญกรุงและย่านเยาวราช รวมถึงการเข้ามาตั้งรกรากของแรงงานชาวจีนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และการเชื่อมโยงการนำเสนอพระประวัติสมเด็จพระเจ้า

บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตในฐานะเจ้าฟ้านักดนตรีที่ทรงมีความเชี่ยวชาญในการทรงดนตรี ระบุว่าทรงเป็นผู้ให้กำเนิดการดนตรีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์และก่อให้เกิดการค้าขายเครื่องดนตรีในเวียงนาครเขมร หรือความสำคัญของเวียงนาครเขมรกับเกาะรัตนโกสินทร์ที่มีกลยุทธ์การย้ายความผูกพันทางประวัติศาสตร์ ระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์สังคมไทย และการนำเสนอความสัมพันธ์เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชุมชนกับราชวงศ์ ซึ่งมีการติดต่อซื้อขายของเก่ากันมาแต่อดีตซึ่งมีนัยในการต่อสู้เรื่องที่ดิน

ชุมชนตลาดน้อยเป็นอีกหนึ่งชุมชนย่อยในย่านเยาวราชที่นำเสนออัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ของย่าน อัตลักษณ์ที่นำเสนออย่างสม่ำเสมอได้แก่การเป็นชุมชนโบราณของชาวจีนสยามและชาติพันธุ์อื่นๆ ตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และการเป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย โดยนำเสนอประวัติศาสตร์ของตนในฐานะที่เป็นพื้นที่ขยายของชุมชนจีนต่อมาจากสำเพ็ง และเป็นพื้นที่ของชุมชนโปรตุเกส และชุมชนญวนตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ลักษณะการนำเสนออัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดน้อยคล้ายกันกับของเวียงนาครเขมรกล่าวคือ มักจะนำเสนอประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนที่ผสมผสานกันของประวัติศาสตร์เฉพาะถิ่น เช่น อาชีพเฉพาะ (ตามที่ผู้จัดบอก) การเป็นท่าเรือสำคัญ ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับย่านเยาวราช เช่น มีความคึกคักกรองลงมาจากย่านเยาวราช และประวัติศาสตร์ชาวไทยเชื้อสายจีน เช่น เป็นแหล่งงานที่สำคัญของคนจีนที่เริ่มอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย การเป็นโกดังสินค้ากระจายสินค้าไปสู่เมืองชั้นใน

กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์เหล่านี้ ส่วนใหญ่จัดใช้วิธีนำเสนอผ่านนิทรรศการและการจัดเสวนาในงานเทศกาลโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ เช่น นิทรรศการภาพถ่ายย่านตลาดน้อยในอดีต การเชิญลูกหลานตระกูลตันติเวชกุลมาเล่าประวัติของตระกูลและวิถีชีวิตของคนตลาดน้อยในอดีตในงานย้อนวันวานและถอดรหัสบรรพชนที่จัดขึ้นพร้อมกับเทศกาลกินเจตลาดน้อย ที่สำคัญคือการเปิดพื้นที่ความรู้ในเฟซบุ๊ก สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวภาคประชาสังคม และผู้ที่สนใจการอนุรักษ์ย่านเก่า ในช่วงปี พ.ศ. 2557 - 2558 ที่ชุมชนคนรักตลาดน้อยภายใต้การสนับสนุนของโครงการย่านเงินถิ่นบางกอกมีกิจกรรมที่สม่ำเสมอและรวมตัวกันอย่างมั่นคงในระดับหนึ่ง มีหน่วยงานรัฐยื่นมือเข้ามาเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ใช้เวทีทางวัฒนธรรมของภาครัฐนำเสนอตัวตนมากยิ่งขึ้น เช่น กรุงเทพมหานครเชิญให้เข้าร่วมจัดนิทรรศการในงานรวมพลังภาคี สร้างกรุงเทพฯ สู่มืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุด

นอกจากนั้นยังเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ของย่านกับชีวประวัติของบุคคลสำคัญหรือตระกูลเชื้อสายจีนที่มีชื่อเสียงในสังคมไทยที่มีถิ่นอาศัยของบรรพชนอยู่ในตลาดน้อย เพื่อย้ำการเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของกรุงเทพฯ และกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นพื้นที่ต่อเนื่องของย่านเยาวราชที่ชาวจีนอพยพมาตั้งรกราก โดยผู้จัดกิจกรรมใช้สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นสื่อนำเสนอ เช่น การใช้บ้านเงินเอ็งฮอกตองของตระกูลตันติเวชกุลเป็นพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการในเทศกาลกินเจ ศาลเจ้าโจวซือกง และจะดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานของชุมชนในอนาคต หรือโครงการการบูรณะลานเอนกประสงค์สะพานน้ำภาณุรังสีซึ่งเป็นที่ดินราชพัสดุ ริมน้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นความร่วมมือของชุมชนตลาดน้อย กรมธนารักษ์ กรุงเทพมหานคร สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เพื่อสร้างอนุสรณ์สถานป่วย อึ้งภากรณ์ และบูรณะโรงกลึงเก่าที่เคยเป็นนิเวศสถานเดิมของท่านทำเป็นอาคารพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นและลานนิทรรศการจัดแสดงศิลปะ เพื่อร่วมเฉลิมฉลองวาระ 100 ปีชาตกาล อ.ป่วย อึ้งภากรณ์ และเป็นการพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ให้เป็นย่านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ธนารักษ์ร่วมฉลอง 100 ปี อ.ป่วย, 2558)

ภาพที่ 110 ภาพจำลองอนุสรณ์สถาน อ.ป่วย อึ้งภากรณ์ บริเวณท่าน้ำภาณุรังสี

ชุมชนเจริญไชยเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่เน้นการนำเสนออัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ของย่าน โดยระบุว่า “เจริญไชย” เป็น “ย่านอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมบนถนนเจริญกรุงซึ่งเป็นถนนสายประวัติศาสตร์ เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร และชุมชนชาวจีนในประเทศไทย เป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกรุงเทพฯ และของชุมชนชาวจีนในประเทศไทยที่ไม่สามารถสร้างใหม่ได้ในพื้นที่อื่นหรือโดยคนกลุ่มอื่น”

สิ่งที่ชุมชนเจริญไชยนำเสนอคือการเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และมีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้ทรงเป็นเจ้าของที่ดินอัตลักษณ์ในสองประเด็นดังกล่าวเป็นอัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ของชุมชนเจริญไชยที่สำคัญ ชุมชนคัดเลือกลำเสนอและผลิตซ้ำผ่านช่องทางต่างๆ

ประเด็นแรก อัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ของเจริญไชยในการเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวไทยเชื้อสายจีนนั้นเป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่าแม้ปัจจุบันจะเป็นชุมชนที่สภาพอาคารบ้านเรือนและสภาพแวดล้อมทรุดโทรมไปตามกาลเวลาแต่เป็นชุมชนที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์ที่เริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 5 มีความสำคัญคู่กันมากับกรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร ย่านเยาวราช และคนไทยเชื้อสายจีน ประเด็นที่สองคือการเน้นย้ำพระประวัติเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์ฯ กับชุมชน นอกจากเป็นการขีดเส้นย้ำความสำคัญของชุมชนว่าเป็นที่ดินราชมรดกของราชวงศ์จักรี ยังเป็นการนำเสนอว่าชาวชุมชนเทิดทูนผูกพัน และสำนึกในพระเมตตาของพระองค์ท่าน มีนัยสื่อสารไปยังพระทายาทได้แก่ราชสกุลบริพัตรหรือมูลนิธิจุฬาลงกรณ์ฯ พันธุ์ทิพย์ ผู้เป็นเจ้าของที่ดินในปัจจุบันที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงสัญญาเช่าที่ดินในอนาคต

กระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเจริญไชย ส่วนใหญ่แล้วจะใช้พื้นที่ทางวิชาการได้แก่นิทรรศการในบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชุมชน และหนังสือบันทึกเจริญไชย นอกจากนั้นยังใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่นๆ ในการนำเสนอด้วย ทั้งการนำเสนอบนเวทีเสวนาทางวิชาการที่หน่วยงานด้านการอนุรักษ์ชุมชนโบราณและวัฒนธรรมชุมชนเมืองจัดขึ้น เช่น ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร สมาคมอิคโคโมสไทย สยามสมาคม สมาคมสถาปนิกสยาม การใช้สื่อสารมวลชนเป็นช่องทาง ทั้งรายการสารคดี รายการปกิณกะบันเทิง การเปิดบ้านเป็นต้นแบบแหล่งเรียนรู้ให้กับสถาบันการศึกษาและชุมชนอนุรักษ์อื่นๆ และการร่วมมือกับหน่วยงานรัฐหรือเอกชนอื่นๆ จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น จัดการท่องเที่ยวเยี่ยมชมชุมชนร่วมกับกลุ่มการท่องเที่ยวภาคประชาสังคมในโอกาสต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น จัดกิจกรรมเวิร์คช็อปทางวัฒนธรรมร่วมกับมิวเซียมสยาม ร่วมออกบูธในงานท่องเที่ยวตามคำเชิญของกองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ไม่ว่าจะเป็นงานท่องเที่ยวไทยที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ งานตลาดน้ำที่คลองผดุงกรุงเกษมข้างทำเนียบรัฐบาล งาน TBEX เป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวกรุงเทพฯ แต่นักเขียนและคนในแวดวงการท่องเที่ยวต่างประเทศ

จากการเก็บข้อมูลกิจกรรมทางวัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยพบว่ายังมีเวียงเลือนฤทธิ์ที่เป็นส่วนหนึ่งของย่านเยาวราชได้นำเสนออัตลักษณ์ประวัติศาสตร์บอกตัวตนของชุมชนด้วยเช่นกัน แม้เวียงเลือนฤทธิ์จะไม่มีภารกิจกรมทางวัฒนธรรมแต่ได้ผ่านกระบวนการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิของการเช่าที่อยู่อาศัย และการเป็นเจ้าของวัฒนธรรม โดยใช้ประเด็นอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับราชวงศ์มาใช้ในการต่อสู้เจรจากับสำนักทรัพย์สินฯ เช่น ประวัติของคุณหญิงเลือนฤทธิ์เจ้าของที่ดินเดิม การสร้างโรงละครของคุณหญิงเลือนฤทธิ์ เหตุการณ์รัชกาลที่ห้ารับซื้อที่ดินผืนนี้ต่อจากคุณหญิงเลือนฤทธิ์เพื่อแบ่งเบาภาระทางการเงิน ป้ายหินแสดงข้อมูลการเช่าอาคารริมถนนกลางเวียงที่มีหลายภาษาแสดงถึงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีมาอย่างยาวนาน แม้การต่อสู้เพื่อเรียกร้องการถือสิทธิเช่าที่ดินจะจบลงไปแล้วด้วยข้อตกลงร่วมมือกับสำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ผู้เป็นเจ้าของที่ดินปรับปรุงสภาพอาคารบ้านเรือนที่เป็นตึกแถวโบราณสมัยรัชกาลที่ห้า ระหว่างการปรับปรุงยังได้ร่วมมือกับคณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร ใช้แนวทางโบราณคดีในการอนุรักษ์ และมุ่งพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ค่าขายที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีการขุดสำรวจทางโบราณคดีและพบฐานรากอาคาร โครงสร้างถนนของกรุงเทพฯ รวมถึงโบราณวัตถุที่มีมาก่อนสร้างตึกแถวโบราณในสมัยรัชกาลที่ห้า นับเป็นการขุดค้นทางโบราณคดีกลางกรุงเทพฯ ในเขตชุมชนที่สำคัญครั้งหนึ่งของวงการโบราณคดีไทย ข้อมูลและสิ่งของที่ค้นพบจะนำไปใช้โครงการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ของชุมชนต่อไป

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยพบว่าวิธีการนำเสนออัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ระหว่างรัฐและชุมชนมีสิ่งที่เหมือนและต่างกันที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ในเชิงประวัติศาสตร์ของทั้งสองกลุ่มจะเห็นว่า มีการอ้างอิงความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ อ้างอิงกับประวัติศาสตร์สังคมไทย เช่น รัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร ประวัติศาสตร์การค้า เศรษฐกิจไทย ในทำนองเดียวกันชุมชนก็จะนำเสนอประวัติศาสตร์เหล่านี้ด้วยเช่นกันและเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นของตนด้วย เห็นได้ว่าชุมชนจะนำเสนอในสวนประวัติศาสตร์ของย่านย่อยที่ทำให้เห็นความโดดเด่นเฉพาะตัวของพื้นที่ แต่ก็เกาะเกี่ยวกับย่านใหญ่อย่างเยาวราชด้วยการอ้างอิงประวัติศาสตร์ของตนว่าเติบโตมาพร้อมเยาวราช เป็นส่วนต่อขยายที่รองรับการตั้งถิ่นฐานของชาวจีน หากว่าชุมชนต้องหายไปก็คือการทำลายตัวต่อทางประวัติศาสตร์ของเยาวราชและประวัติศาสตร์ของชาวไทยเชื้อสายจีนให้หายไป

สิ่งที่เหมือนกันอีกประการคือวิธีการนำเสนออัตลักษณ์ที่เลือกหยิบมาเฉพาะบางแง่มุมที่เป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอตัวตน ถึงแม้ว่าชาติพันธุ์จีนในสังคมไทยจะมีประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่น การตั้งถิ่นฐานในต่างแดน และต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องชาติพันธุ์เช่นเดียวกับจีนโพ้นทะเลประเทศอื่นๆ แต่ประวัติศาสตร์ที่นำเสนอในเวทีวัฒนธรรมของพื้นที่เยาวราชกลับไม่พบกับการเผชิญปัญหาดังกล่าวเลย เราจะพบแต่การกล่าวอ้างเรื่องคนจีนในประวัติศาสตร์ที่ประสบความสำเร็จจากการแสวงหาโอกาสในพื้นที่เยาวราชและสังคมไทย แต่เราไม่สามารถพบข้อมูลการก่อจลาจลที่พลับพลาไชย การลอบฆ่าผู้นำกลุ่มชาวจีนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 กลุ่มรวมตัวของกลุ่มอั้งยี่ การก่อจลาจลเถียงผะ การรวมตัวปิดร้านค้าและแจ็กกลางรถในย่านเยาวราช ปัญหาการติดฝิ่น การเกิดบ่อนเบี้ยหวาย ก.ข. จนเป็นเหตุให้รัฐลงมาจัดการและพ่อค้าชาวจีนบางส่วนต้องล้มละลาย การส่งโพยก๊วนหรือเงินกลับประเทศจีนจนเกิดผลกระทบกับเศรษฐกิจไทย ฯลฯ ประวัติศาสตร์เชิงลบเหล่านี้เป็นรอยต่อหรือปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการบูรณาการคนจีนให้กลายเป็นคนไทยหรือคนไทยเชื้อสายจีนทั้งโดยดุเชฎีหรือด้วยอำนาจรัฐแต่ก็จะไม่ปรากฏในเวทีทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในย่านเยาวราช

หากมองกิจกรรมทางวัฒนธรรมตลอดจนแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชเป็นดังพิพิธภัณฑสถานขนาดใหญ่ก็จะสอดคล้องกับการอธิบายของ ชาตรี ประกิตนันทการ (2558: 73-74) ที่ได้กล่าวว่า สิ่งพิพิธภัณฑสถานมีศักยภาพที่จะแสดงออกมาได้ เป็นแค่การนำเสนอความรู้ ความจริง และความเชื่อบนฐานอคติแบบหนึ่งแบบใดเสมอ พิพิธภัณฑสถานไม่ว่าแห่งใดไม่สามารถจัดแสดงข้อมูลทุกอย่างและทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการจัดแสดงได้ จำเป็นต้อง “สร้าง” มันขึ้นมา ด้วยการคัดเลือกข้อมูลที่ผู้จัดแสดงคิดว่ามีนัยสำคัญต่อการอธิบายเรื่องนั้น จากนั้นนำมาเรียงร้อยกัน ด้วยการกำหนด “โครงเรื่อง” เมื่อพิพิธภัณฑสถานถูกกำหนดด้วย “โครงเรื่อง” แล้ว การเลือกนำเสนอเนื้อหา ข้าวของเครื่องใช้ รูปภาพ ลำดับชั้นการจัดแสดง สิ่งเหล่านี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็น “ภาพตัวแทน” ในพิพิธภัณฑสถานที่ผู้จัดปรุงแต่งขึ้นมา เมื่อผู้ชมก้าวออกจากพิพิธภัณฑสถานนั้นๆ แล้ว นอกจากความรู้ที่ได้รับจากรายละเอียดในส่วนจัดแสดง ผู้ชมน่าจะสามารถสร้าง “ความคิดรวบยอด” “มโนทัศน์” “ของสิ่งที่ผู้จัดต้องการนำเสนอ หากเป็นพิพิธภัณฑสถานของพื้นที่หรือท้องถิ่นอาจกล่าวได้ว่า มโนทัศน์นั้นคือ “อัตลักษณ์ของพื้นที่” บางประการที่ผู้จัดตั้งใจส่งผ่านสู่ผู้เข้าชม ดังนั้นอัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ที่นำเสนอในผ่านเวทีทางวัฒนธรรมที่จัดสร้างขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ผู้จัดเลือกสรรมานำเสนอ พลิกมุมของเรื่องราวให้นำสนใจ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถรับความคิดรวบยอดตามเป้าหมายที่ผู้จัด

ปรารภณา เราจึงเห็นและรับรู้ในมุม “คนไทยเชื้อสายจีนกับสื่อพื้นหมอนใบและความขยันอดทนประสบความสำเร็จด้วยอยู่ได้ร่วมพระบรมโพธิสมภาร”

นอกจากประเด็นเรื่องวิธีการเลือกนำเสนอมุมมองประวัติศาสตร์แล้ว อาจกล่าวได้อีกแง่หนึ่งว่าการนำเสนออัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ในมุมมองที่ดงามแต่เพียงด้านเดียวนั้นเป็นเพราะบริบทของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็น การที่คนไทยเชื้อสายจีนกลายเป็นผู้มีบทบาทและอำนาจนำในเวทีการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ทั้งในพื้นที่เยาวราชรวมไปถึงระดับประเทศ ผู้จัดงาน ผู้อุปถัมภ์กิจกรรมตลอดจนผู้เกี่ยวข้องล้วนเป็นลูกหลานของคนจีนโพ้นทะเล ไม่ปรารภณาจะนำเสนอบาดแผล หรือด้านมืดของกลุ่มคน ชาวจีนในสังคมไทยที่กลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน ไม่มีปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์อย่างรุนแรงจึงไม่จำเป็นที่จะต้องนำเสนอร่องรอยบาดแผลความทรงจำเพื่อกระตุ้นสำนึกทางชาติพันธุ์ และจุดมุ่งหมายหลักของการจัดกิจกรรมคือเพื่อการท่องเที่ยวจึงนำเสนอแต่สีสันความรื่นรมย์ทางวัฒนธรรมมายาวนานของย่าน

ในส่วน of ข้อแตกต่างพบว่าการนำเสนออัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนจะมีกระบวนการในการนิยามความมีตัวตนที่โดดเด่น สะท้อนความพยายามเขียนชีวประวัติของกลุ่มหรือการสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ of ชุมชนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยพยายามสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนมานำเสนอ พร้อมกับนำคำนิยามที่มีอยู่แล้วในระดับหนึ่งมาใช้ ประวัติศาสตร์ of ชุมชนย่อย หลายส่วนอยู่ในสถานะตำนาน หรือเรื่องเล่าจากความทรงจำ เป็นเรื่องเล่า of คนแก่คนแก่ เป็นตำนาน เป็นพงศาวดารกระซิบ หรือเรื่องแทรกในพงศาวดารที่ถูกหยาบมาตีความ

4.1.2 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีน

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่นำเสนอในย่านเยาวราชมาจากข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตซึ่งมีส่วนประกอบทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุที่สามารถจับต้องได้ ไม่ว่าจะเป็น อาหาร ที่อยู่อาศัยหรือสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และวัฒนธรรมที่เป็นระบบคุณค่าของสังคมหรือเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสม เช่น อาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหรือชีวิตวัฒนธรรม

วิถีชีวิตเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้นำเสนอความเป็นย่านเยาวราช และความเป็นเงินมากที่สุด ในทางกลับกันวิถีชีวิตที่นำเสนอ ก็ถูกปรุงแต่งและดัดแปลงมากที่สุดเช่นกัน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นเงินที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตซึ่งนำเสนอในเทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทาง

วัฒนธรรมในย่าน ไชน่าทาวน์เยาวราช ทั้งที่ภาครัฐเป็นผู้จัดและชุมชนย่อยเป็นผู้จัดประเด็นหลักไม่แตกต่างกันแต่มีรายละเอียดแตกต่าง รายละเอียดของแต่ละประเด็นมีดังนี้

4.1.2.1 อัตลักษณ์ผ่านอาหารจีน

อาหารมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับร่องรอยทางพฤติกรรมของคน และรูปแบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน กลุ่ม หรือสังคม วิถีอาหารเป็นระบบของความรู้และการแสดงออกที่เกี่ยวข้องอาหารที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม อาหารยังเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมซึ่งเชื่อว่าจะให้คำจำกัดความพื้นฐานของลักษณะทางวัฒนธรรมของปัจเจกชนและลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มได้ (Solomon H. Katz, 2003) ผู้จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชทุกกลุ่มทุกกิจกรรมจึงใช้อาหารเป็นอัตลักษณ์สำคัญของย่าน

อัตลักษณ์ด้านอาหารที่สำคัญของย่านเยาวราชที่นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ คือการเป็นแหล่งรวมอาหารเลิศรสโดยเฉพาะอาหารจีน เป็นอัตลักษณ์ที่คนในพื้นที่เป็นผู้ประกอบสร้างมาตั้งแต่อดีต แม้ปัจจุบันร้านค้าต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปเป็นร้านของคนนอกเข้ามาประกอบกิจการมากขึ้น ร้านค้าเก่าแก่ปิดตัวลง แต่ อัตลักษณ์ดังกล่าวก็ตกผลึกและนำเสนอซ้ำๆ ผ่านสื่อต่างๆ เช่น รายการท่องเที่ยวทางโทรทัศน์ การเป็นส่วนหนึ่งในโปรแกรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ หนังสือแนะนำเที่ยวทั้งของไทยและต่างประเทศในฐานะ “street food” ที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของโลก หรือการนำชื่อเยาวราชที่เปรียบเหมือนตราสินค้ารับประกันความอร่อยไปใช้ เช่น ลูกชิ้นเยาวราช เกาลัดเยาวราช

อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับอาหารที่นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่เยาวราชมีหลายกลุ่มเป็นผู้จัด โดยผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็นอัตลักษณ์ที่ภาครัฐเป็นผู้นำเสนอและอัตลักษณ์ที่ชุมชนนำเสนอ มีรายละเอียดดังนี้

- อัตลักษณ์ผ่านอาหารจีนที่มีภาครัฐเป็นผู้นำเสนอ

“เยาวราชวันนี้คับคั่งด้วยร้านอาหารจีนเลิศรสหลากหลายประเภท มีทั้งภัตตาคารหรู ร้านห้องแถวริมถนน และรถเข็นริมทางเท้าที่จะเปิดขายกันอย่างคึกคักทุกค่ำคืน ภายใต้บรรยากาศแสงไฟระลानตา จนกลายเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างของเยาวราช” (ข้อมูลจากศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช ห้องเยาวราชวันนี้)

เทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชทำหน้าที่เป็นพื้นที่นำเสนอ และผลิตซ้ำอัตลักษณ์ดังกล่าวอีกครั้ง ทุกเทศกาลที่เกิดขึ้นจะต้องมีกิจกรรมที่นำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารอยู่เสมอ ด้วยภาครัฐให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ด้านการเป็นแหล่งจำหน่ายอาหารที่มีชื่อเสียงระดับชาติและนานาชาติเห็นได้จากวัตถุประสงค์การจัดงานและคำกล่าวรายงานเปิดเทศกาลซึ่งจะระบุว่ากิจกรรมนั้นจัดขึ้นเพื่อประชาสัมพันธ์เยาวราชในฐานะแหล่งอาหารเลิศรสอยู่ทุครั้ง

อัตลักษณ์ด้านอาหารนำเสนอผ่านหลายช่องทางไม่ว่าจะเป็นการออกร้านอาหารเจในเทศกาลเจเยาวราช รวมทั้งการสาธิตการทำอาหารเจ เช่น เส้นหมี่ทองคำ เปาะเปี๊ยะยาวที่สุดในโลก เห็นได้ว่าเทศกาลงานเจเยาวราชเป็นเทศกาลสำคัญที่เน้นการประชาสัมพันธ์ส่วนของอาหารเป็นพิเศษ นอกจากเทศกาลงานเจเยาวราชยังมีเทศกาลบ๊ะจ่างเปิดตัว “บ๊ะจ่างทาวเวอร์” “บ๊ะจ่างยักษ์” และรวมสูตรเด็ดร้านบ๊ะจ่างย่านเยาวราช การจัดตรารวมแหล่งผลิตบ๊ะจ่างในย่าน หรือในเทศกาลไหว้พระจันทร์ผู้จัดเปิดงานด้วยขนมไหว้พระจันทร์ยักษ์ การออกร้านขนมไหว้พระจันทร์ในย่านเยาวราช สาธิตการทำขนมไหว้พระจันทร์และการสอนนักท่องเที่ยวทดลองทำขนมไหว้พระจันทร์ และเทศกาลตรุษจีนทุกปีจะมีการจัดซุ้มสาธิตการทำอาหารจีน เช่น บะหมี่ เกี้ยว ซิวท้อ ต้มซ่า ชาจีน และผู้จัดงานจะจัดโซนนิทรรศการอาหารนำเสนอความรู้เรื่องอาหารจีนให้นักท่องเที่ยว เช่น อาหารจักรพรรดิรับประทานเหลืองฮ่งเต๋ อาหารมงคล หรือการนำเสนอรายละเอียดอาหารอร่อยย่านเยาวราช ระบุแผนที่ร้านอาหารที่มีชื่อเสียงในโซนนิทรรศการเยาวราชวันนี้ในศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช

เห็นได้ว่าเทศกาลในรอบปีของชาวไทยเชื้อสายจีนมีหลายเทศกาลแต่ผู้จัดเลือกจัดเฉพาะเทศกาลที่มีความโดดเด่นและสามารถนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารของย่านเยาวราชได้ เป็นเพราะการเปิดตัวย่านเยาวราชเข้าสู่เวทีการท่องเที่ยวเริ่มต้นจากการจัดงานเทศกาลอาหารและอัตลักษณ์เรื่องอาหารเป็นสิ่งที่อยู่ในความรับรู้ของคนทั่วไป สามารถเข้าถึงได้ง่าย ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้ง่าย เทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมจึงเป็นเวทีที่ผู้จัดงานผลิตซ้ำภาพจำของเยาวราชให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง

นอกจากการนำเสนออัตลักษณ์เกี่ยวกับอาหารในงานเทศกาลตามประเพณีจिनรวมทั้งนำเสนอในแหล่งเรียนรู้ทั้ง 2 แห่งแล้วหน่วยงานรัฐได้จัดงานเทศกาลอาหารเป็นระยะ เช่น โครงการชิมของดีเขตสัมพันธวงศ์ ชิม ชิม ช้อป อาหารเลิศรสเยาวราช เมื่อปี พ.ศ. 2553 เริ่มต้นตั้งแต่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติไปจนถึงแยกเฉลิมบุรี ในงานมีเวทีกิจกรรมบันเทิง และซุ้มนิทรรศการเกี่ยวกับอาหารย่านเยาวราช มีแนวคิดการจัดงานแบบ “ย้อนรำลึกบรรยากาศเยาวราชตอนต้นสมัย

รัชกาลที่ 5” พร้อมคำโฆษณาว่า “ชิมอาหารเลิศรสจากทั่วทุกมุมของเยาวราชกว่า 100 ร้านค้า ในปี พ.ศ. เทศกาลอาหาร “เสน่ห์กรุงเทพฯ ชวนชิมของดีเขตสัมพันธวงศ์” จัดขึ้นในโอกาสที่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ มอบรถเข็นและมอปปายเสน่ห์กรุงเทพฯ แหล่งรวมอาหารอร่อยเยาวราช ให้แก่ร้านค้า ร้านอาหารในย่านเยาวราช โดยมีผลิตภัณฑ์ “แฮปปี้ดีแทค” เป็นผู้สนับสนุน จุดมุ่งหมายการจัดงานนอกจากเป็นการประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์การเป็นแหล่งอาหารที่มีชื่อเสียงแล้วยังเป็นช่องทางในการทำตลาดของบริษัทดีแทคด้วย ในปี พ.ศ. 2558 สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์จัดเทศกาลอาหาร “ย่านจิ้นถิ่นอร่อย เดินท่อง ล่องกิน ถิ่นมังกร” รวมอาหารรสเลิศแห่งเขตสัมพันธวงศ์ จัดขึ้นบริเวณรอบสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สองข้างถนนโยธา ร่วมกับการจัดงานตะลึกเกี้ยว Urban Organic Market ของโครงการย่านจิ้นบางกอกและชุมชนคนรักซ์ตลาดน้อยที่จัดในบริเวณโรงเรียนกุหลาบวิทยา ป้ายประชาสัมพันธ์ระบุว่า “พบกับตลาดนัดศูนย์รวมความอร่อยจากร้านตั้งย่านเยาวราช”

ภาพที่ 111 ร้านไก่ย่างในงานเสน่ห์กรุงเทพฯ ชวนชิมของดีเขตสัมพันธวงศ์

ภาพที่ 112 ร้านขายอาหารใต้ในงานเสน่ห์กรุงเทพฯ ชวนชิมของดีเขตสัมพันธวงศ์

ภาพที่ 113 รถเข็นที่บริษัทดีแทคและกรุงเทพมหานครมอบให้ร้านค้าในงานสน่ห์กรุงเทพฯชวนชิมของดี

เขตสัมพันธวงศ์

ภาพที่ 114 ป้ายประชาสัมพันธ์งานเทศกาลอาหารย่านจีนถิ่นอร่อย รวมอาหารเลิศรสเขตสัมพันธวงศ์

ภาพที่ 115 งานเทศกาลอาหารย่านจีนถิ่นอร่อย รวมอาหารเลิศรสเขตสัมพันธวงศ์

กล่าวได้ว่ากิจกรรมเกี่ยวกับอาหารข้างต้น เป็นความพยายามนำเสนออัตลักษณ์ที่โดดเด่นในด้านการเป็นแหล่งอาหารที่มีชื่อเสียงในระดับชาติและนานาชาติ แต่ในความเป็นจริงแนวคิดที่นำเสนอ คำโปรยที่ใช้โฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นเพียงการหยิบยืมอัตลักษณ์ด้านอาหารมาใช้เท่านั้น เนื้อหาที่เป็นรายละเอียดของงานเช่นการออกร้านอาหาร กลับเป็นร้านค้าจากภายนอกแทบทั้งสิ้น มีเพียงตัวอย่างร้านอาหารที่มีชื่อเสียงของเยาวราชเพียง 4-5 ร้านที่มาร่วมออกงานพร้อมกับตัวอย่างอาหารเพียงเล็กน้อยที่มาจัดแสดงและให้ชิม อาจเกิดคำถามว่าคนในเยาวราชได้รับประโยชน์จากการประชาสัมพันธ์จัดงานนี้มากน้อยเพียงใด

จากกิจกรรมเทศกาลอาหารที่เกิดขึ้นรวมไปถึงเทศกาลตามประเพณีจีนที่มีการออกร้านขายอาหาร สามารถพิจารณาได้ 2 แง่มุม หากมองในแง่บวกอาจมองได้ว่าพื้นที่จัดงานเป็นประตูหรือพนักงานต้อนรับที่คอยเชิญแขกให้เข้ามาใช้บริการร้านค้าในย่านอีกต่อหนึ่ง เป็นเหมือนสี่สนที่ใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น โดยเฉพาะร้านอาหารกลางคืนริมถนนเยาวราชล้วนเป็นร้านค้าที่มีลูกค้าขาประจำหรือนักท่องเที่ยวที่รู้จักดีอยู่แล้ว การมีหรือไม่มีเทศกาลอาหารจึงไม่ส่งผลกระทบต่อในแง่ลบจะพบปัญหาเรื่องความจริงแท้ในการนำเสนออัตลักษณ์ซึ่งเป็นประเด็นที่มีการพูดถึงกันมากในสื่ออินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะเฟซบุ๊กชุมชนคนรักตลาดน้อยที่รายงานเรื่องต่างๆ ในย่านตลาดน้อยและกลุ่มไลน์ชุมชนคนรักตลาดน้อย ช่วงที่จัดเทศกาลอาหารเยาวราชจะมีสมาชิกเข้ามาสอบถามและต่อว่าว่าร้านค้าที่มาออกงานไม่มีร้านค้าของคนในย่านตลาดน้อยที่เป็นเจ้าของพื้นที่ หรือแม้แต่ร้านค้าในย่านเยาวราชก็ไม่พบ ถ้าจัดเช่นนี้บ่อยๆ จะกลายเป็นการแย่งลูกค้าจากร้านในย่านได้

การจัดงานเทศกาลอาหารของหน่วยงานรัฐเป็นเครื่องยืนยันว่าการจัดงานที่มีจุดประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวไม่ได้คำนึงถึง “ความจริงแท้” (authenticity) หรือ ผลกระทบที่จะเกิดกับร้านค้าของคนใน มีเพียงภัตตาคารที่มีชื่อเสียงในย่านเยาวราชหรือเป็นผู้สนับสนุนการจัดงานมาออกร้านจัดแสดงตัวอย่างอาหารและจำหน่ายอาหารเพียง 2 – 3 ร้านเท่านั้นร้านค้าเกือบทั้งหมดเป็นร้านค้าที่มาจากภายนอก ส่วนใหญ่เป็นร้านค้าร้านเดิมที่ม้อกร้านเมื่อถนนเยาวราชมีงาน หรือสามารถพบเห็นได้ตามงานอีเวนท์ทั่วไป รวมทั้งมีความชัดเจนว่า หน่วยงานรัฐคำนึงถึงอัตลักษณ์การเป็นแหล่งอาหารที่มีชื่อเสียงของย่านเยาวราช ไม่ได้คำนึงถึงวัฒนธรรมของอาหารจีน จึงหยิบอัตลักษณ์นี้มานำเสนอซ้ำตลอดผ่านงานเทศกาลอาหาร อาศัยเพียง “ชื่อ” (brand) เยาวราช ที่ให้ความหมายของคำว่าอาหารอร่อยที่สามารถขายได้ งานเทศกาลอาหารเยาวราชที่หน่วยงานรัฐเป็นผู้จัดจึงเป็นการสร้างหรือผลิตซ้ำและนำเสนออัตลักษณ์การเป็นย่านอาหารรสเลิศเพียงเพื่อสร้างสำนึกหรือบรรยากาศที่มีต่อพื้นที่ (sense of place) เพื่อใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือน ในภาพรวมทั้งหมดของอัตลักษณ์ด้านอาหาร โดยเฉพาะในงานเทศกาลจึงไม่เห็นความหลากหลายของวัฒนธรรมความเป็นจีนหรือแม้แต่วัฒนธรรมความเป็นจีนที่ผสมผสานแล้วในสังคมไทย รวมถึงไม่เห็นอาหารที่สะท้อนวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนหรือของเยาวราช

- อัตลักษณ์ผ่านอาหารจีนที่มีชุมชนเป็นผู้นำเสนอ

นอกจากกิจกรรมที่ภาครัฐจัดขึ้นแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชุมชนเป็นผู้จัดต่างพยายามนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารของชุมชนตนเองด้วยเช่นกัน อัตลักษณ์ด้านอาหารที่ชุมชนเป็นผู้จัดมักนำเสนอความเป็น “ต้นตำรับ” “การรักษาของแท้ ของดั้งเดิมที่มีมาเนิ่นนาน” “แบบชาวบ้าน ครอบครัวกินอย่างไรขายอย่างนั้น” หรือการแสดงลักษณะคู่ตรงข้ามกับย่านเยาวราชว่า ย่านเยาวราชปรับสูตรปรุงแต่งเพื่อขายนักท่องเที่ยว แต่ชุมชนยังคงรักษาสูตรเก่าแก่ดั้งเดิมไว้

รูปแบบการนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารของชุมชนจะแตกต่างกันไปตามทรัพยากรทางวัฒนธรรมของแต่ละแห่ง ชุมชนตลาดน้อยจะใช้โอกาสในเทศกาลกินเจซึ่งเป็นเทศกาลที่มีความโดดเด่นด้านอาหารนำเสนออาหารเจของชุมชน เน้นนำเสนอในรูปแบบนิทรรศการในนิทรรศการบ้านจีน ซึ่งมีทั้งรูปภาพอาหารขึ้นชื่อของย่าน การนำอาหารของจริงมาจัดแสดง การสาธิตประกอบอาหารเจ การแจกอาหารขึ้นชื่อให้แก่สื่อมวลชนที่มาทำข่าว หรือการนำเที่ยวทัวร์เดินเท้าที่จัดร่วมกับหน่วยงานเอกชน เช่น การท่องเที่ยวภาคประชาสังคม โดยมีตัวแทนชุมชนนำชมและชิมอาหารที่ขาย

ในบริเวณโรงเจโจวซือกง และอีกช่องทางหนึ่งที่สำคัญคือการใช้โซเชียลมีเดียในการนำเสนอข้อมูลอาหารขึ้นชื่อประจำย่าน

นอกจากการนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารในเทศกาลกินเจแล้ว ชุมชนตลาดน้อยยังใช้โอกาสอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันออกร้านเพื่อต้อนรับคณะนักท่องเที่ยวที่มาดูงานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของย่านตลาดน้อย การนำอาหารไปแสดงในงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร หรือสมาชิกชุมชนคนรักซ์ตลาดน้อยจัดกิจกรรมสอนห่อบ๊ะจ่างให้แก่คณะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในกิจกรรม “ตะลึงเกี่ยะ Organic Market” สมาชิกชุมชนคนรักซ์ตลาดน้อยได้ช่วยกันจัดกิจกรรมอบรมการประกอบอาหารจีนตามเทศกาล ได้แก่ บ๊ะจ่างในเทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง และขนมไข่เต่าก้วยในเทศกาลตั้งใจหรือเทศกาลไหว้บัวลอยให้แก่ผู้สนใจที่สมัครผ่านช่องทางเฟสบุ๊ก และทุกเดือนก็จะรับสมัครร้านค้าร้านอาหารต่างๆ มาออกงานโดยจะให้โอกาสร้านค้าในชุมชนสมัครเข้ามาก่อน แต่การจัดงานในช่วงปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมาก็คจะมีคนในตลาดน้อยมาออกร้านขายอาหารบ้าง แต่ในลักษณะของมือสมัครเล่น ไม่ใช่เป็นอาหารที่มีชื่อเสียงของชุมชน

กิจกรรมสำคัญอีกหนึ่งกิจกรรมที่นับเป็นการเปิดตัวอัตลักษณ์ด้านอาหารของย่านตลาดน้อยคือการจัดทำแผนที่อาหารอร่อยย่านตลาดน้อยของโครงการย่านเงินถิ่นบางกอกแจกจ่ายให้กับนักท่องเที่ยว และทำป้ายข้อมูลประวัติ รายละเอียดของร้านอาหารไปติดที่ร้านอาหารนั้นๆ เป็นการสร้างมูลค่าให้กับอาหารที่ขายกันตามปกติให้มีเรื่องราวมีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ 116 แผนที่ร้านอาหารและสถานที่ท่องเที่ยวในย่านตลาดน้อย

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์อาหารตลาดน้อยว่าไม่เหมือนในอดีตหรือไม่ใช่ร้านค้าร้านอาหารของคนตลาดน้อยทั้งหมด หากแต่ร้านค้าที่ขายในเทศกาลกินเจล้วนมาด้วยความตั้งใจ เป็นอาหารที่มีพื้นฐานมาจากความศรัทธาต่อศาลเจ้าโจ้วซือกง (แสดงในนิทรรศการ) และเพื่อตอบสนองรองรับความต้องการของผู้มาแสวงบุญหรือนักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ แม้อาหารของย่านตลาดน้อยจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่อัตลักษณ์ด้านอาหารของย่านจีนโบราณแห่งนี้ก็ยังคงอยู่ หากทว่านำเสนอเพิ่มเติมในมิติของความอบอุ่น ความเป็นครอบครัว ความเป็นชุมชน ไม่ใช่เพื่อสนองทุน สนองการท่องเที่ยว

ภาพที่ 117 ชุมชนคนรักซ์ตลาดน้อยจัดกิจกรรมห่อบ๊ะจ่างให้แก่ชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน (Taladnoi, n.d.)

ภาพที่ 118 สมาชิกชุมชนคนรักซ์ตลาดน้อยนำนักท่องเที่ยวจากเครือข่ายการท่องเที่ยวภาคประชาสังคม (เครือข่ายการท่องเที่ยวภาคประชาสังคม, มปป.)

ชุมชนเจริญไชยนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารแทรกอยู่ในกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้น เน้นการเป็นย่านร้านอาหารอร่อยในเยาวราช ช่องทางการนำเสนอที่สำคัญและแพร่หลายมากที่สุดคือการแจกแผนที่และรายละเอียดร้านค้าร้านอาหารที่ชุมชนให้แก่ผู้มาร่วมงานหรือที่มาเยี่ยมชม

พิพิธภัณฑสถานชุมชน โดยระบุไว้ในบันทึกเจริญไชยและในนิทรรศการว่า “เจริญไชยเป็นย่านที่ขึ้นชื่อในเรื่องอาหารอร่อยนับสิบเจ้า แต่ละร้านล้วนมีเอกลักษณ์และความเป็นมาที่น่าสนใจ เรื่องรสชาติทุกร้านไม่เป็นรองใคร และที่สำคัญที่มีร้านให้เลือกทานกันได้ตั้งแต่เช้าจรดค่ำ” ทั้งนี้ชุมชนเจริญไชยยังได้ใช้เทศกาลสำคัญของชุมชนนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารในทางอ้อมด้วย โดยในเทศกาลไหว้พระจันทร์นอกจากจะมีพิธีกรรมและการจัดเสวนาแล้ว ชุมชนยังได้จัดซุ้มอาหารแจกให้แก่ผู้มาร่วมงานซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยว ข้าราชการสำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายและกรุงเทพมหานคร และผู้ที่อยู่ในแวดวงการอนุรักษ์ชุมชนโบราณ ร้านทุกร้านที่มาร่วมงานเป็นร้านอาหารเก่าแก่หรือมีชื่อเสียงของชุมชน เช่น ร้านขายกาลอจี ร้านขายขนมเป็ยะทอด (ฮวงก๊วยเป็ยะ) ร้านก๋วยเตี๋ยวลูกชิ้นปลา ร้านเต้าทึง และเมื่อมีคณะนักท่องเที่ยวหรือหน่วยงานมาดูงานที่บ้านเก่าเล่าเรื่อง และชุมชน คณะทำงานของชุมชนก็จะนำอาหารขึ้นชื่อมาเป็นอาหารว่างต้อนรับแขก เป็นการประชาสัมพันธ์ของดีของย่านไปด้วยในตัว

นอกจากการใช้กิจกรรมในเทศกาลตามประเพณีจีนและพิพิธภัณฑสถานชุมชน “บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย” เป็นช่องทางนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารแล้ว ชุมชนเจริญไชยยังได้นำเสนอ อัตลักษณ์ด้านอาหารผ่านช่องทางสื่อสมัยใหม่หลากหลายช่องทาง ไม่ว่าจะเป็นช่องทางเฟซบุ๊กของชุมชนที่นำเสนอข้อมูล “อร่อยย่านเจริญไชย” เสนอข้อมูลร้านอาหารขึ้นชื่อของย่านอย่างขนมอ้วก้วย ขนม ฮวงก๊วยเป็ยะ เจียมบ๊อ (เกี่ยมบ๊อ) หรืออาหารเฉพาะที่ขายในเทศกาลต่างๆ เช่น เทศกาลอาหารเจต้องมารับประทานหมีผัดหรือกระเพาะปลาเจหน้าชุมชนเจริญไชย และเช่นเดียวกับอัตลักษณ์ในด้านอื่น ชุมชนเจริญไชยมีพันธมิตรหรือเครือข่ายสื่อสารณะทั้งไทยและต่างประเทศในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารหรือความเคลื่อนไหวของชุมชนเป็นระยะ เช่น รายการสารคดีข่าวสถานีไทยพีบีเอส รายการปกิณกะบันเทิงแนะนำการท่องเที่ยวชุมชน อาทิ รายการคู่เลิฟ ตะลอนทัวร์ รายการตลาดสดสนามเป้า หรือสื่อสิ่งพิมพ์ทั้งของไทยและต่างประเทศ เช่น นิตยสาร DACO ของประเทศญี่ปุ่น หรือการจัดกิจกรรมร่วมกับองค์กรทางวิชาการอื่นๆ เช่น เข้าร่วมจัดกิจกรรมเวิร์คชอปทางวัฒนธรรมกับมิวเซียมสยามนำผู้สนใจเยี่ยมชมชุมชน ชมและชิมอาหารในชุมชน

ชุมชนเวียงนครเขมมไม่ได้เน้นนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารอร่อยของชุมชนมากนัก จากกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในเทศกาลต่างๆ รวมไปถึงการนำเสนอข้อมูลชุมชนผ่านสื่อสาธารณะหรือเวทีเสวนาวิชาการจะกล่าวถึงร้านอาหารเก่าแก่สำคัญเพียงไม่กี่ร้าน เช่น หมีหวานตลาดปีระกา ก๋วยเตี๋ยวเนื้อ แต่เมื่อมีช่องทางนำเสนอเช่นการออกร้านแจกอาหารให้แก่นักท่องเที่ยวใน

เทศกาลไหว้พระจันทร์หรือไหว้บ๊ะจ่างส่วนใหญ่จะจ่างหารอาหารที่มีชื่อเสียงนอกเวียงนครเขมมหรือร้านขายอยู่รอบย่านเยาวราชและร้านจากต่างถิ่น เช่น หมี่หวานท่าดินแดง ขนมหวดมังกร ขนมกาลอจี จีหม่าวูและหังเต่าโจ๊ก (โจ๊กงาดำและโจ๊กถั่วแดง) เต่าหยิ่งปัง (ขนมตุ๋บตุ๋บ) หม่าไหลโก๋ มาออกร้านแต่ทว่าอาหารทั้งหมดยังคงแนวคิดอาหารในวัฒนธรรมจีนอยู่ แม้เวียงนครเขมมไม่ได้เน้นนำเสนออัตลักษณ์การเป็นแหล่งอาหารอร่อยเช่นชุมชนอื่น แต่เวียงนครเขมมได้ใช้อาหารจีนประจำเทศกาลเป็นสื่อนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายจีนของคนในชุมชนและสะท้อนว่าเวียงนครเขมมเป็นย่านการค้าและแหล่งพักอาศัยของคนไทยเชื้อสายจีนที่ยังมีมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้อยู่ เช่นการจัดกิจกรรมสอนนักท่องเที่ยวห่อบ๊ะจ่างสูตรแต้จิ๋วและการแจกขนมก็จ่างมหามงคลในเทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง การจำหน่ายขนมไหว้พระจันทร์มหามงคลในเทศกาลไหว้พระจันทร์

จากรายละเอียดข้างต้นผู้วิจัยสังเกตการนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหารของชุมชนว่าชุมชนมักอ้างอิงความดั้งเดิม ของแท้ นอกจากแสดงความเฉพาะตัวของอาหารในพื้นที่ ยังแสดงความเหนือกว่าอาหารในย่านเยาวราช (ในที่นี้หมายถึงที่ออกร้านในงานเทศกาลหรือร้านอาหารกลางคืนริมถนนเยาวราชซึ่งนักท่องเที่ยวนิยม) โดยระบุว่าอาหารของพื้นที่ตนเหนือกว่า ดั้งเดิมกว่า เป็นอาหารจีนของแท้มากกว่าอาหารที่ขายในย่านเยาวราช เช่น ตลาดน้อยระบุในการเสวนาว่าอาหารตลาดน้อยมีลักษณะชาวบ้าน ดั้งเดิม ไม่ได้ปรับเปลี่ยนรสชาติเพื่อขายนักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณากิจกรรมที่เกิดขึ้นจริง บางสถานการณ์ชุมชนก็ไม่ได้นำเสนอความเป็นของแท้ดั้งเดิมเสมอไป เช่น ชุมชนตลาดน้อยนำเสนออัตลักษณ์อาหารผ่านการท่องเที่ยวของกลุ่มเครือข่าย ชื่อนำสังเกตคือผู้นำเที่ยวเป็นเจ้าของร้านอาหารที่ขายในเทศกาลกินเจตลาดน้อย ก็จะเดินพาชมที่ร้านตนเอง แนะนำว่าเป็นร้านที่เก่าแก่ อร่อยมีชื่อเสียงประจำชุมชน ในขณะที่ร้านที่ขายอาหารประเภทเดียวกับตัวเองก็จะเดินผ่านไปไม่แนะนำ ทั้งที่ร้านของตนเองเป็นร้านใหม่เพิ่งเริ่มขายได้ไม่กี่ปี ในงานเสวนาที่โรงเจจัดพิธีกรจะช่วยเหลือแนะนำขนมเจของร้านที่มาเป็นสปอนเซอร์ซึ่งเป็นร้านจากภายนอกย่าน ทั้งที่ร้านที่ชื่อดั้งเก่าแก่ และเป็นของชุมชนก็มี หรือเวียงนครเขมมนำร้านขนมจากย่านอื่นทั้งที่ชุมชนตนเองมีอาหารชนิดนั้นเหมือนกันมาออกร้าน ฉะนั้นจะเห็นว่าชุมชนก็ใช้ลักษณะของอัตลักษณ์ที่เบลอหรือฉายภาพด้านใดด้านหนึ่งมาใช้นำเสนอแง่มุมที่คัดสรรที่ได้ประโยชน์กับตนโดยไม่ได้คำนึงถึงความแท้ความดั้งเดิมทุกสถานการณ์

4.1.2.2 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับอาชีพของคนไทยเชื้อสายจีน

อัตลักษณ์วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับอาชีพ นำเสนออาชีพของคนไทยเชื้อสายจีนที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย อัตลักษณ์นี้เป็นสิ่งที่ทุกชุมชนนำเสนอและปรากฏทุกเทศกาลเพราะแต่ละชุมชนมีอาชีพเฉพาะที่เป็นอัตลักษณ์ของย่าน รวมไปถึงความหมายของคำว่าย่านก็เกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชีพที่คนในกลุ่มทำเหมือนๆ กัน แต่โดยภาพรวมแล้วสิ่งที่นับเป็นอัตลักษณ์ด้านอาชีพของพื้นที่เยาวราชไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือชุมชนนำเสนอจะเน้นอัตลักษณ์ “การเป็นย่านการค้าที่เก่าแก่ และหลากหลาย” พัฒนาการประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราชเกี่ยวข้องกับการค้ามาโดยตลอด และทุกซอกทุกมุมของย่านล้วนเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าที่มีความเฉพาะตัว มีชื่อเสียงระดับประเทศ ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: คำนิยม) กล่าวว่า “สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมของคนจีนสยามก็คือตลาดที่รวมของสินค้านานาชนิดเพื่อการแลกเปลี่ยนทั้งภายในและภายนอก” ตรงกับคำที่พูดกันทั่วไปว่า “คนเยาวราชไม่นอนเยาวราช” หมายถึง เยาวราชเป็นแหล่งค้าขายท่ามาหากิน เมื่อปิดร้านแล้วเจ้าของร้านซึ่งเป็นคนเยาวราชก็กลับไปนอนที่อื่น เยาวราชจึงเป็นย่านการค้าอย่างแท้จริง จึงอาจกล่าวได้ว่าอาชีพค้าขายที่เกิดขึ้นในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของย่านที่ไม่อาจละเลยได้ ผู้จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมทุกกลุ่มต่างเลือกนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวอย่างมีสีสัน และลงรายละเอียดเฉพาะของแต่ละชุมชน

- อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับอาชีพที่ภาครัฐเป็นผู้นำเสนอ

งานเทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของภาครัฐจะนำเสนออัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับอาชีพของย่านเยาวราชในภาพรวม ด้วยการคัดเลือกอาชีพเด่นๆ ของบางย่านที่เป็นที่รู้จักดีมานำเสนออัตลักษณ์การเป็น “ย่านการค้าที่เก่าแก่และหลากหลาย” สิ่งที่น่าเสนอมีรายละเอียดหรือจุดเด่นของอาชีพที่อยู่ในแต่ละชุมชนมานำเสนอผ่านนิทรรศการภาพถ่ายในเทศกาลตรุษจีนเยาวราช นิทรรศการเยาวราชวันขึ้นปีใหม่ประวัตินิทรรศการเยาวราช และนิทรรศการจำลองตลาดการค้าในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ ลักษณะการค้าที่เน้นย้ำนำเสนออยู่เสมอได้แก่ การเป็นถนนสายทองคำ การเป็นแหล่งค้าส่งสินค้านานาชนิด การเป็นแหล่งสินค้าวัฒนธรรมเงินทั้งยาจีน วัตถุดิบประกอบอาหารจีน การเป็นแหล่งค้าเหล็ก การเป็นแหล่งค้าข้าวและธัญพืช เหล่านี้เป็นสิ่งที่เป็นจุดเด่นของเยาวราชตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันความเป็นย่านการค้าได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต คนนอกเข้าช่วงต่อจากคนใน ผู้ค้าหลายรายเปลี่ยนชนิดสินค้าซึ่งเป็นไปตามกลไกการตลาด แต่หัวใจหลักคือการเป็นแหล่งขายสินค้าที่มีชื่อเสียงที่สุดของกรุงเทพฯ โดยเนื้อหาในศูนย์

ประวัติศาสตร์ระบุว่าเยวราชเป็น “ย่านตลาดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ” “เป็นย่านการค้าขนาดใหญ่ที่มีสารพัดสินค้าให้จับจ่ายซื้อหา โดยแหล่งจำหน่ายสินค้าแต่ละประเภทจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ จึงมีของให้เลือกอย่างจุใจ” นี่คือนิยามของความเป็นย่านการค้าของพื้นที่เยวราชที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของเยวราช

- อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับอาชีพที่ชุมชนเป็นผู้นำเสนอ

ชุมชนเจริญไชยใช้อัตลักษณ์ด้านวิถีชีวิตเกี่ยวกับอาชีพได้ชัดเจนที่สุด จนเรียกได้ว่าเป็นอัตลักษณ์หลักของชุมชนที่ใช้ในการต่อสู้เพื่อปกป้องชุมชน อัตลักษณ์ที่นำเสนอเป็นสิ่งที่สืบเนื่องต่อยอดมาจากอัตลักษณ์ด้านพิธีกรรมความเชื่อ คือการเป็นแหล่งขายกระดาษไหว้เจ้าที่เป็นต้นธารของประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน เพราะเป็นแหล่งขายกระดาษไหว้เจ้าที่สำคัญของกรุงเทพฯ ดังนั้นชุมชนเจริญไชยจึงเลือกวันไหว้พระจันทร์ซึ่งเป็นเทศกาลที่ต้องใช้กระดาษไหว้เจ้าหลายประเภทและต้องผ่านการประดิษฐ์อย่างสวยงามมากกว่าเทศกาลอื่นเป็นพื้นที่และช่วงเวลานำเสนออัตลักษณ์ด้านนี้ โดยจัดโต๊ะไหว้พระจันทร์อย่างสวยงามใช้เครื่องกระดาษที่ได้รับการสนับสนุนจากร้านค้าในชุมชนมาจัดไหว้ มีกิจกรรมเล่าเรื่องอาชีพในอดีตของชุมชน และสอนการพับกระดาษไหว้เจ้าชนิดต่างๆ นอกจากนั้น ชุมชนยังใช้โต๊ะไหว้พระจันทร์ไปนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนในกิจกรรมอื่นๆ เช่น พิพิธภัณฑสถานชุมชน “บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย” และออกแสดงในงานท่องเที่ยวไทย ในโซนของกองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

ชุมชนเจริญไชยระบุในบันทึกเจริญไชย (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556) ว่าชุมชนรำล่อมด้วยศาสนสถานจีนที่สำคัญหลายแห่งทั้งศาลไต่ฮงกงในมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง วัดมังกรกมลาวาส (เล่งเน่ยยี่) ศาลเจ้าหลิเตี๊ยะเปี้ยว ศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะ ศาลเจ้ากวางตุ้ง (ก่วงฮิว) ประกอบกับชาวจีนที่อพยพมาอาศัยอยู่ในสังคมไทยยังคงสืบทอดวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมความเชื่อของชาวจีนในประเทศไทยไว้ ทำให้ชุมชนเจริญไชย “เป็นย่านการค้ากระดาษไหว้เจ้า สินค้าที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และถือเป็นมรดกวัฒนธรรมทางการค้าที่หาไม่ได้ในที่อื่นๆ” ทั้งยังเน้นย้ำความสำคัญของแหล่งค้าขายเครื่องประกอบพิธีกรรมว่าประเทศจีนซึ่งพิธีกรรมเสื่อมสูญไปเมื่อคอมมิวนิสต์ปกครองยังต้องมาเรียนรู้พิธีกรรมจากที่นี่ไปเป็นต้นแบบ นอกจากนั้นในทุกเวทีที่ได้นำเสนอความเคลื่อนไหวของชุมชนว่าหากชุมชนต้องถูกไล่รื้อเท่ากับเป็นการทำลายวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน การต่อยอดอัตลักษณ์การเป็นย่านการค้าเครื่องประกอบประเพณีพิธีกรรมแบบจีนนับเป็นแก่นสาระสำคัญที่ชุมชนต้องการให้สังคมจดจำ

นอกจากการเป็นย่านการค้าเครื่องประกอบประเพณีพิธีกรรมแบบจีนที่สำคัญ เจริญไชยยังพยายามนำเสนอชุมชนในฐานะการเป็น “ถิ่นฐานทำมาหากินของคนไทยเชื้อสายจีน” ผ่านเรื่องเล่าความทรงจำความเป็นมาอาชีพของทุกคนในชุมชนโดยนำเสนอในหนังสือบันทึกเจริญไชย ไม่ว่าจะ เป็น คลินิกแพทย์แผนปัจจุบันที่มีนายแพทย์ชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นผู้ดูแลกิจการ ร้านถ่ายรูปและจำหน่ายอุปกรณ์การถ่ายรูป ร้านขายเครื่องใช้งานแต่งงานแบบจีน ร้านขายเครื่องใช้ในพิธีศพหรือศาลเจ้า ร้ายขายโลงศพ สิ่งที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่าของเจ้าของกิจการเหล่านี้คือ การมองว่าเจริญไชย เป็นทั้งที่อยู่อาศัย ที่ทำมาหากิน ที่ตั้งรกราก ที่ตั้งตัวของบรรพบุรุษ เนื้อหาที่นำเสนอสะท้อนว่าอาชีพเหล่านี้ไม่ใช่แค่การทำการค้ากำไรขาดทุน แต่มีเรื่องราวความผูกพัน ประวัติศาสตร์สังคมและความทรงจำทั้งของคนในเจริญไชยกันเอง และเจริญไชยกับสังคมภายนอกแทรกซึมอยู่ในทุกอาชีพทุกร้านค้าในย่านเจริญไชย

กิจกรรมในปี พ.ศ. 2557 ชุมชนเจริญไชยได้พยายามชูอาชีพนักแสดงจิวและผลิตเครื่องประกอบการแสดงบอกเล่าผ่านห้องนิทรรศการหลังโรงจิว ที่มีเครื่องแต่งกายจิว เครื่องใช้ไม้สอยของคณะจิว การสื่อผ่านประวัติของตึกแถวหลังที่ใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ว่าเป็นบ้านของนักแสดงจิวเก่าที่เคยอาศัยอยู่ย่านเจริญไชย และการจัดเสวนา “คนหลังม่านจิว” ในคืนเทศกาลวันไหว้พระจันทร์ ปี พ.ศ. 2557 กิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชุมชนพยายามเพิ่มเติมคุณค่าและความสำคัญของชุมชนในแง่การเป็นแหล่งที่ตั้งอาชีพของชาวจีนสยาม เพื่อโยงไปว่าหากชุมชนล่มสลายอาชีพที่ผูกพันกับชาวไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้ก็จะล่มสลายไปด้วย ดังที่เกิดกับอาชีพจิวในย่านเยาวราชที่ล่มสลายไปตามการเปลี่ยนแปลงของย่านเยาวราช อย่างไรก็ตาม สมชัย กวางทองพาณิชย์ (สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2558) นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเยาวราชกล่าวว่า การที่ชุมชนเจริญไชยพยายามนำเสนออาชีพการแสดงจิวของชุมชนเป็นการมาผิดทาง ไม่สามารถนำเสนอตัวตนของชุมชนได้ชัดเจน และไม่สามารถสร้างภาพจำให้แก่ชุมชนได้ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าการนำเสนออาชีพจิวเป็นเพียงองค์ประกอบย่อยที่มาช่วยเพิ่มเติมวิถีชีวิตวัฒนธรรมจีนของชุมชนให้มีสีสัน มีเรื่องเล่า ทำให้เห็นชุมชนที่มีหลายแง่มุม นอกเหนือไปจากการเป็นย่านการค้ากระดาษและเครื่องประกอบพิธีกรรม เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวและนักอนุรักษ์ได้

อัตลักษณ์ด้านอาชีพที่เจริญไชยนำเสนอตั้งที่กล่าวมาอาจสรุปความได้ว่าชุมชนต้องการสื่อตัวตน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การเป็นย่านที่ดำรงรักษามรดกวัฒนธรรมทางการค้าที่มีความสำคัญต่อชาวไทยเชื้อสายจีน เช่น การเป็นแหล่งค้าปลีกค้าส่งเครื่องกระดาษไหว้เจ้า หากหายไป

ก็จะส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน กระทั่งวัฒนธรรมอันดีงามของชาวไทยเชื้อสายจีน และ 2) ความผูกพันฝังรากแน่นบนแผ่นดินเจริญไชยผ่านเรื่องเล่าอาชีพ ที่ไม่ใช่แค่กำไร ขาดทุน การหาเลี้ยงปากท้อง แต่คือความผูกพันทางใจของคนเจริญไชยกับพื้นที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งทั้ง 2 ประเด็นจะกลายเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนใช้ในการต่อสู้กับการโล้เรือที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

เว็งนาครเขมมนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นย่านการค้าเก่าแก่และสำคัญของประเทศไทยเช่นเดียวกับชุมชนอื่น โดยเฉพาะวิถีการค้าแบบตลาดโจร (thief market) ที่ในอดีตเว็งนาครเขมมเป็นแหล่งปล่อยของที่ได้มาจากการลักขโมย และพัฒนามาเป็นแหล่งขายของโบราณ ตลอดจนเป็นแหล่งขายอุปกรณ์ประกอบอาชีพ เครื่องดนตรี และหนังสือ นำเสนอผ่านนิทรรศการคำสัมภาษณ์ของเจ้าของร้านที่อ้างความเก่าแก่ การสืบทอดอาชีพมาจากบรรพบุรุษ เน้นความผูกพันของชาวบ้านกับย่าน ความผูกพันของคนเว็งกับอาชีพ การอยู่กันอย่างญาติพี่น้องมาเนิ่นนาน และการเป็นย่านการค้าที่ขายของหลากหลายเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย หรือการแสดงนามบัตรของทุกร้านในเว็งมาจัดเรียงนำเสนอแบ่งเป็นกลุ่มการค้าประเภทต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและความหลากหลายของสินค้าจนมีคำกล่าวที่ว่า มาเว็งฯ ที่เดียวได้สินค้าครบทุกอย่าง ที่ไม่มีย่านการค้าแห่งไหนเหมือน

นอกเหนือจากการนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาชีพผ่านนิทรรศการที่จัดแสดงในเทศกาลต่างๆ ผู้นำชุมชนที่เป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวต่อสู้เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินยังใช้พื้นที่วิชาการในการเสนอตัวตนด้วย เช่น การจัดเสวนาในงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ หรือเวทีเสวนาที่สถาบันวิชาการต่างๆ จัด ไม่ว่าจะเป็น สถาบันกษัตริย์ เมืองโบราณ อีโคโมสไทย เป็นต้น สิ่งที่ตัวแทนชุมชนนำเสนอมีเนื้อหาเช่นเดียวกับที่นำเสนอในนิทรรศการคือการตอกย้ำการเป็นย่านการค้าที่สำคัญของประเทศไทยมาตั้งแต่ในอดีตจนปัจจุบัน

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการของวิธีการนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาชีพของชุมชนเว็งนาครเขมมคือการใช้กิจกรรมบันเทิงในงานเทศกาลเป็นช่องทางในการสื่อสารอัตลักษณ์ งานเทศกาลทุกเทศกาลที่เว็งนาครเขมมจัดขึ้นจะปรากฏการแสดงคอนเสิร์ตอยู่เสมอ มีศิลปินมาร่วมแสดงบนเวทีคอนเสิร์ตที่จัดขึ้นกลางชุมชน โดยเฉพาะในเทศกาลไหว้พระจันทร์ซึ่งเป็นเทศกาลที่มีบรรยากาศของความรื่นเริงสนุกสนาน ศิลปินที่ขึ้นเวทีคอนเสิร์ตเป็นผู้ที่มีความผูกพันกับเว็งนาครเขมมในฐานะแหล่งขายเครื่องดนตรีอันดับหนึ่งของประเทศไทย ในเทศกาลเสี่ยซิ่ง หรือพิธีไหว้ขอบคุณเทพเจ้าปลายปี ประจำปี 2557 ผู้จัดงานได้จัดแสดงคอนเสิร์ตเครื่องเคาะจังหวะ (percussion) เพื่อสื่อถึงการเป็น

แหล่งขายเครื่องดนตรี ผู้ดำเนินรายการยังกล่าวอีกว่าที่เลือกการแสดงเครื่องเคาะจังหวะโดยเฉพาะ กลองเพราะเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ในการทำศึกการต่อสู้ ดังที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ ทั้งนี้นักแสดงที่ได้รับเชิญก็กล่าวถึงความผูกพันที่วงมีต่อวงเวียนนครเขษมในฐานะแหล่งขายเครื่องดนตรีสากลที่นักดนตรีผูกพัน หลายคนเริ่มต้นอาชีพจากอุปกรณ์ดนตรีที่ได้มาจากชุมชนแห่งนี้ เมื่อมีข่าวการเรียกร้องต่อสู้ของชุมชน กลุ่มศิลปินจึงเป็นกลุ่มคนอีกกลุ่มที่เป็นอาวุธในการต่อสู้ของวงเวียนนครเขษม นักดนตรีให้ข้อมูลความผูกพันของตนหรือวงดนตรีของตนกับวงเวียนนครเขษมว่า เริ่มต้นอาชีพจากวงเวียนนครเขษม ดนตรีสากลของไทยพัฒนาได้ก็เพราะวงเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งศิลปินหลายคนเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการต่อสู้เรียกร้องกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินวงเวียนนครเขษมแห่งนี้ด้วย ทั้งยังมีนักวิชาการเข้ามาทำวิจัยในชุมชนในช่วงที่มีการต่อสู้เรื่องที่ดิน เช่น อาจารย์อนันต์ นาคคง นักวิชาการและนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงได้เข้ามาทำวิจัยชาติพันธุ์วรรณนากับร้านขายเครื่องดนตรีในชุมชน แสดงให้เห็นความสำคัญของการเป็นแหล่งขายเครื่องดนตรีที่สำคัญของประเทศไทย

ภาพที่ 119 คอนเสิร์ตเครื่องเคาะจังหวะในงานเทศกาลเสียงซึ่งประจำปี พ.ศ. 2557

ตลาดน้อยใช้พื้นที่นิทรรศการในเทศกาลกินเจนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาชีพของชุมชน นอกจากการเป็นย่านค้าเหล็ก อะไหล่มือสองหรือย่านเซียงกงที่มีชื่อเสียงโด่งดังระดับประเทศแล้ว ที่น่าสนใจคือผู้จัดงานพยายามนำเสนออาชีพที่อาจจะไม่ได้มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ หรือความสำคัญทางวัฒนธรรมแต่เป็นความทรงจำที่น่าประทับใจของคนในย่าน เช่น อาชีพพับถุงกระดาษของยาที่เป็นความทรงจำของแม่บ้านในย่านตลาดน้อยซึ่งส่วนใหญ่เคยรับงานมาพับที่บ้านจะเป็นอาชีพที่ทำกันอย่างแพร่หลายในชุมชน อาชีพเย็บกระสอบป่านด้วยมือเพื่อนำไปส่งร้านขายกระสอบ ย่านวัดสัมพันธวงศ์ อาชีพพับกระดาษไหว้เจ้าของแม่บ้านที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน อาชีพตีมีด

จำหน่ายมีดเชียงใหม่ที่ขยายตัวมาจากการเป็นแหล่งค้าขายเหล็ก อาชีพทำถ้างไม้ใช้ในครัวเรือน อาชีพขายผลไม้ที่ใช้ในพิธีกรรมจีน

เห็นได้ว่าผู้จัดไม่ได้เน้นที่มูลค่าหรือความสำคัญของอาชีพในมิติด้านเศรษฐกิจ หรือคุณค่าด้านวัฒนธรรมแต่ประการใด แต่เน้นนำเสนอคุณค่าของอาชีพในฐานะความทรงจำที่มีร่วมกันของคนในย่านตลาดน้อยที่บางอาชีพพลบเลือนหรือใกล้จะเลือนหายไปจากชุมชน รวมทั้งเสริมด้วยการจัดเสวนาเชิญคนที่เคยประกอบอาชีพเหล่านี้และคนในชุมชนอื่นๆ มาร่วมเล่าความทรงจำในอดีตที่มีร่วมกัน นับเป็นการนำความทรงจำร่วม (collective memory) มาใช้เป็นอัตลักษณ์ร่วม (collective identity) การเป็น “คนตลาดน้อย” ที่รู้จักหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตเหล่านี้ ช่วยสร้างความผูกพันและสำนึกรักชุมชน ทั้งยังต่อยอดนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ทำแผนที่วัฒนธรรมต่อไปในอนาคต

จากอัตลักษณ์ที่นำเสนอข้างต้นของทั้งภาครัฐและชุมชนแสดงให้เห็นข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพที่ผู้จัดกิจกรรมนำมาใช้ ภาครัฐเน้นเสนอภาพรวมทั้งหมดคือการเป็นย่านการค้าที่สำคัญทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมา ในขณะที่ย่านย่อยเน้นการนำเสนออาชีพที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเป็นจีนและเน้นความเป็น “มรดกวัฒนธรรม” ที่มีคุณค่าต่อวิถีวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนตลอดจนสังคมไทยที่ต้องรักษาไว้

ลักษณะของข้อมูลที่ใช้มีทั้งอาชีพที่เน้นแสดงวัฒนธรรมความเป็นจีน เช่น อาชีพพับกระดาษไหว้เจ้าของแม่บ้านย่านตลาดน้อย อาชีพทำหมอนสำหรับใช้ในศาลเจ้าของย่านตลาดน้อย อาชีพขายกระดาษไหว้เจ้าและเครื่องใช้ในพิธีกรรมจีนของย่านเจริญไชย และอาชีพที่เน้นแสดงความเป็นย่าน เป็นความทรงจำร่วมของคนในย่านหรือเป็นภาพจำที่อยู่ในความรับรู้ของคนทั่วไป แต่อาชีพเหล่านั้นก็ยังเกี่ยวพันกับคนไทยเชื้อสายจีนอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการเริ่มต้นทำจากภูมิปัญญาเงินหรือการวางรากฐานและการลงทุนเปิดกิจการของคนจีน เช่น อาชีพผลิตถ้างไม้ของย่านตลาดน้อย ธุรกิจเซียงกงแม้จะเป็นการขายอะไหล่มือสองแต่เริ่มต้นมาจากการเป็นแหล่งผลิตอุปกรณ์โลหะชนิดต่าง ๆ ของชาวจีน ตั้งแต่ย่านโรงกระทะ เตเหล็กทำโซ่ สมอเรือ จนมาเป็นขายอะไหล่เครื่องยนต์มือสองและอุปกรณ์โลหะชนิดต่างๆ เช่น ลูกล้อ แผ่นเหล็ก หรืออาชีพขายเครื่องดนตรีและขายหนังสือของเวียงนาครเขมรที่มีพ่อค้าชาวจีนเป็นผู้เริ่มต้น หรือการเป็นย่านขายกั๊ตชอปหรือสินค้าเบ็ดเตล็ดทั้งส่งและปลีกของสำเพ็งที่พัฒนามาจากการเป็นแหล่งขายผ้าและสิ่งที่เกี่ยวข้อง

ประเด็นที่น่าสนใจคือสิ่งที่น่าสนใจมาเสนอบางอาชีพหายไปจากพื้นที่แล้ว เช่น อาชีพนักแสดงจิวในย่านเจริญไชยที่หายไปจากย่าน หรืออาชีพพับซองยา เย็บกระสอบ ตีมีดเชียงหมูของย่านตลาดน้อย การหีบอาชีพที่แม้จะไม่หายไปจากชุมชนมาผลิตซ้ำในรูปแบบเรื่องเล่าความทรงจำซึ่งนำเสนอด้วยการจัดเวทีเสวนาเชิญคนในย่านมานั่งคุย หรือเสนอผ่านป้ายนิทรรศการช่วยสร้างเวทีให้คนในย่านมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่มีร่วมกัน สร้างความเป็น “คนใน” ที่เคยพบเจอบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน นับเป็นการสร้างสำนึกร่วมของคนในชุมชนและกระตุ้นคนในชุมชนให้มองเห็นคุณค่าของชุมชนตนมากยิ่งขึ้น

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือการนำเสนอบางแง่มุมหรือการเลือกนำเสนอเฉพาะแ่งบวกของอาชีพนั้นๆ เช่น กรณีตลาดน้อยที่นำเสนออาชีพค้าขายอะไหล่เก่าหรือเชียงกงเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์อาชีพของชุมชน แต่ในอีกด้านหนึ่งการค้าขายอะไหล่เก่าสร้างปัญหาการจัดการสภาพแวดล้อมของชุมชน เช่น กองอะไหล่เก่าที่วางบนถนนหรือทางเท้าสาธารณะ การตัดเหล็ก ซ่อมเครื่องบนทางเท้าสาธารณะ จนสำนักงานเขตและชุมชนคนรักซ์ตลาดน้อยต้องมีการร้องเรียนให้เข้ามาจัดการซึ่งยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังจนปัจจุบัน หรืออัตลักษณ์การเป็นย่านการค้าของเยาวราชองค์ประกอบหนึ่งคือความคึกคักของร้านค้าในสำเพ็ง แต่จะเห็นได้ว่าร้านค้าในย่าน สำเพ็งจำนวนมากเป็นของนายทุนจากจีนแผ่นดินใหญ่เข้ามาครอบครองกิจการ ทั้งร้านขายเครื่องเขียน กิฟต์ชอป ของเล่น เครื่องสำอางราคาถูก เครื่องประดับราคาถูก อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ รวมไปถึงร้านขายใบชา ร้านอาหาร และร้านแผงลอยที่ขายสินค้าจากประเทศจีน ส่วนคนในเยาวราชก็เลิกกิจการและปล่อยให้ทุนจีนเหล่านี้เช่าพื้นที่ค้าขาย ย่านการค้าขายสินค้าที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมบางแห่งในเยาวราชปิดตัวลงปล่อยให้ทุนจีนเข้ามาเช่าประกอบกิจการซึ่งเป็นปัญหาที่ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ การสร้างภาพเหมารวม หรือนำเสนออัตลักษณ์ในแง่บวกเช่นนี้ส่งผลดีในการจัดการท่องเที่ยว แต่ในทางกลับกันอาจส่งผลต่อการปิดบังปัญหาของพื้นที่ และเมื่อรู้ตัวปัญหาเหล่านั้นก็บ่อนทำลายชุมชนจนยากจะแก้ไข

4.1.2.3 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อแบบจีน

ย่านเยาวราชมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากโดยเฉพาะศาสนสถานตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน มีการจัดทัวร์เดินเท้าของกลุ่มวิชาการต่างๆ เกิดขึ้นตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในเทศกาลสำคัญจะมีผู้มาเยี่ยมชมเยือนเยาวราชเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำศาสนสถานทั้งที่ปฏิบัติกันเป็นประเพณีนิยมหรือตามกระแส

ประชาสัมพันธการท่องเที่ยวที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน กุมาริฉิน ศุภศรณิ (2552: 11-13) ผู้เขียนท่องเที่ยวราชไห้วเจ้า 9 ศาละครบว่า “ทำไม่ต้องไห้วเจ้าที่เอวราช เพราะการไห้วเจ้าเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของพี่น้องชาวจิน ถ้าจะไห้วเจ้าให้ได้บรรยากาศแบบจีนๆ ที่อบอวลด้วยแรงศรัทธา กลิ่นธูป ควันเทียน ก็ต้องไปเอวราชไชน่าทาวนเมืองไทย...ระหว่างช่วงเทศกาลตรุษจีน ถนนเอวราชที่มีความยาวประมาณ 1.5 กิโลเมตร จะเต็มไปด้วยสีส้มแดงเลือด เพราะลูกหลานชาวจินทุกคนที่อยู่ในย่านนั้น คนไทยเชื้อสายจีนทั้งใกล้และไกลรวมถึงนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่างเดินทางมาสู่ “ทำเลม้งกรทอง” แห่งนี้โดยพร้อมใจกันสวมเสื้อสีแดง สีแห่งความเป็นสิริมงคลเพื่อเดินเที่ยวชมงาน พलगอิมบุญไปกับการไห้วเจ้า ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาลเจ้ารอบย่านเอวราชกันอย่างคับคั่งตามความเชื่อและศรัทธาที่มีมายาวนาน อาจพูดได้ว่าไม่มีสักวันที่เอวราชจะเงียบเหงาและไม่มีสักครั้งที่สถานศักดิ์สิทธิ์ในย่านนี้จะร้างไร้ผู้คน เพราะที่นี้เป็นศูนย์รวมศาลเจ้าเก่าแก่ถึง 22 แห่ง ทั้งหมดตั้งอยู่ไม่ไกลจากกันนัก” สอดคล้องกับที่ผู้วิจัยมีโอกาสได้พูดคุยกับผู้มาเที่ยวงานตรุษจีนเอวราชต่างพูดว่าต้องมาเอวราชเพื่อสักการะขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพศรัทธาและเป็นที่รู้จักทั่วไปเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ของจีน หรือการแก้ปชงในช่วงเทศกาลตรุษจีนที่มีจำนวนมากมายหลายแห่งตามแต่การประชาสัมพันธของศาสนสถานหรือบรรดาหมอดูสำนักต่างๆ จะกำหนด เกิดปีนักษัตรใดก็ต้องไปทำพิธีที่ศาสนสถานนั้นซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในย่านเอวราช

- อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อแบบจีนที่ภาครัฐเป็นผู้นำเสนอ

ผู้จัดเทศกาลนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้นในเทศกาลตามประเพณีซึ่งมีหลากหลายรูปแบบวิธีการ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตซ้ำสิ่งที่มีอยู่เดิมทั้งรูปแบบขั้นตอนพิธีกรรม ข้าวของเครื่องใช้ในพิธี แต่นำเสนอในช่องทางหรือรูปแบบที่ดัดแปลงให้เข้ากับบริบทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยว เช่น การจัดพื้นที่ชุ่มประตูเฉลิมพระเกียรติให้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์โดยใช้ชื่อว่า “มณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์เทศกาลงานเจเอวราช” และใช้พื้นที่แห่งนี้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมเหมือนโรงเจทุกประการทั้งยังยืนยันความศักดิ์สิทธิ์ถูกต้องของพิธีกรรมด้วยการให้วัดโลกานุเคราะห์เป็นผู้จัดการเรื่องพิธีกรรม⁷ การจัดพิธีอัญเชิญรูปภาพองค์พระและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมและรูปองค์เทพประธานพร้อมกับผงธูปจาก 22 ศาสนสถานทั่วย่านเอวราชมาประดิษฐานให้ประชาชนได้

⁷ วัดโลกานุเคราะห์ซึ่งรับผิดชอบการจัดพิธีกรรมในเทศกาลงานเจเอวราชอย่างต่อเนื่องเป็นวัดสังกัดอนัมนิกายหรือวัดญวน อาจมองได้ว่าการนำเสนออัตลักษณ์การเป็นพื้นที่ดำรงรักษาประเพณีพิธีกรรมจีนของเอวราชนั้น สิ่งที่น่าเสนอมีลักษณะวัฒนธรรมลูกผสม (Hybrid culture) ที่มากกว่าจีน ไทย หรือท้องถิ่น แต่

สักการะที่มณฑลพิธี การจัดธรรมาสน์ให้นักท่องเที่ยวไปสักการะศาลเจ้าโรงเจต่างๆ ในย่านเยาวราช ในเทศกาลไหว้พระจันทร์จัดโต๊ะไหว้พระจันทร์อย่างสวยงามอลังการให้นักท่องเที่ยวมาสักการะที่บริเวณซุ้มประตูประหลิมพระเกียรติ หรือในเทศกาลตรุษจีน ปี พ.ศ. 2559 ผู้จัดงานอัญเชิญองค์กษัตริศรภกโพธิสัตว์จากประเทศจีนและองค์โต๋เซี้ยฮุกโจ้วหรือองค์เหิงเจียจากศาลเจ้าโต๋เซี้ยฮุกโจ้ว หลังวัดไตรมิตรวิทยารามซึ่งเป็นศาลเจ้าที่เก่าแก่และสำคัญของเยาวราชมาประดิษฐานไว้ที่งานเทศกาลตรุษจีน ถนนเยาวราช

นอกจากการผลิตซ้ำพิธีกรรมหรือสิ่งที่มีอยู่เดิมแต่เปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอให้น่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวยังมีรูปแบบที่ผลิตซ้ำประเพณีพิธีกรรมดั้งเดิมแต่แทรกการทำกิจกรรมส่งเสริมการขายหรืออีเวนท์มาร์เก็ตติ้ง เช่น ขบวนแห่พระโพธิสัตว์กวนอิมองค์สมมติในเทศกาลกินเจ ซึ่งผ่านการคัดเลือกมาจากพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ มีขบวนรูปจำลองพระโพธิสัตว์กวนอิมพันมือ ขบวนพระประพรมน้ำมนต์ ขบวนเดินรูปเทียน แต่ระหว่างขบวนมีป้ายโฆษณาสินค้าและพนักงานเดินแจกตัวอย่างสินค้ามาจัดแทรกขบวนสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นระยะๆ หรือในขบวนแห่กระทงโปรดดวงวิญญาณเทศกาลกินเจ ต้นขบวนมีรถอัญเชิญองค์พระ องค์เทพจากศาสนสถานในย่านเยาวราชแต่ก็แทรกด้วยขบวนโฆษณาสินค้าเช่นเดียวกัน การนำความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ยมงคลของถนนเยาวราชมาสร้างสรรค์เป็นแนวคิดการจัดงานตรุษจีนเยาวราช เป็นถนนแห่งความเป็นสิริมงคลให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวได้ความเป็นมงคลกลับไป และนำเสนอแนวคิดให้เป็นรูปธรรมด้วยการจัดซุ้มวางก้อนเงินก้อนทองขนาดยักษ์ หรือราวโคมไฟสีแดงตกแต่งตลอดเส้นทางเป็นฉากให้นักท่องเที่ยวถ่ายรูป

การจัดพื้นที่ความรู้เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ภาครัฐใช้นำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าว ว่าจะเป็นการนิทรรศการในเทศกาลต่างๆ เช่น เทศกาลตรุษจีนจัดซุ้มเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านฮวงจุ้ยและโหราศาสตร์มาให้ความรู้แก่ผู้มาเที่ยวงาน เทศกาลบ๊ะจ่างแม้ไม่มีการประกอบพิธีกรรมใดๆ เน้นที่การนำเสนออัตลักษณ์อาหารแต่ได้จัดพื้นที่แสดงข้อมูลประวัติความเป็นมา ตำนาน และประเพณีประจำเทศกาลบ๊ะจ่าง การจัดนิทรรศการแสดงวิธีการจัดโต๊ะและขั้นตอนการไหว้พระจันทร์ ประวัติความ

ผสมผสานวัฒนธรรมญวนเข้าไปด้วย แม้ขั้นตอนพิธีกรรมหลักๆ จะไม่ได้แตกต่างจากโรงเจหรือวัดในสังกัดจีนนิกาย ซึ่งเป็นพุทธศาสนานิกายมหายานหรืออาจารย์วาทคล้ายกันแต่ที่ต่างอย่างเห็นได้ชัดเจนนคือบทสวดมนต์ที่เป็นภาษาไทยตามอย่างใดก็ตามโรงเจหลายแห่งทั้งในย่านเยาวราชและที่อื่นๆ เมื่อประกอบพิธีกรรมที่ต้องนิมนต์พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธี เช่น การเชิญพระ การลอยกระทงโปรดดวงวิญญาณ การสวดมนต์เช้า – เย็น ก็จะนิมนต์พระญวนหรือพระจีนมาประกอบพิธีซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวกและความนิยมของแต่ละแห่ง

เป็นมา รวมทั้งจัดเสวนาวิชาการโดยเชิญอาจารย์ด้านจีนศึกษามาให้ความรู้ในเชิงวิชาการและแก้ไขความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการไหว้พระจันทร์บางประการ

การประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรมจากรากฐานโดยมีการอ้างอิงความแท้ ความดั้งเดิมหรือความเป็นจีนเป็นอีกหนึ่งวิธีการนำเสนออัตลักษณ์ที่พบได้ เช่น พิธีกรรมขอพรรับพลังมงคลที่ชุ่มประตุนถุณิมพระเกียรติในวันตรุษจีน โดยอ้างว่าเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมที่คนไทยเชื้อสายจีนทำมาแต่อดีต แสดงเนื้อหาสาระว่าเป็นพิธีที่เป็นภูมิปัญญาจีนหรือศาสตร์ฮวงจุ้ยซึ่งได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ด้านฮวงจุ้ย ผสมผสานกับประวัติการสร้างชุ่มประตุนถุณิม ที่มีสัญลักษณ์มงคลตามศาสตร์ฮวงจุ้ยระดับอยู่ซ้ำเจ้าหน้าที่รัฐยังเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่สื่อมวลชนว่าพิธีกรรมขอพรจากพลังฮวงจุ้ยที่ชุ่มประตุนถุณิมนี้เป็นพิธีกรรมเก่าแก่ที่คนจีนนิยมปฏิบัติกันต่อเนื่องยาวนาน การให้ข้อมูลโดยภาครัฐนี้เป็นการสร้าง “ความเป็นทางการ” ให้กับพิธีกรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งเป็นการสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พื้นที่ชุ่มประตุนถุณิม ดั่งปรากฏการใช้พื้นที่ในกิจกรรมต่างๆ ตลอดปี แม้แต่ในวันธรรมดา เมื่อชุ่มประตุนถุณิมนี้ถูกสถาปนาและกล่าวอ้างถึงความศักดิ์สิทธิ์โดยภาครัฐ ความเชื่อที่ได้รับการผลิตซ้ำก็จะเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ภาครัฐและภาคเอกชนนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในวาระโอกาสต่างๆ เช่น การจัดการการท่องเที่ยว การจัดงานอีเวนต์ หรือการจัดพิธีขอพรพระจันทร์และดาวประจำวันเกิดที่จัดคู่กับพิธีไหว้พระจันทร์ รูปแบบพิธีกรรมเป็นการผสมผสานการไหว้พระจันทร์กับประเพณีขอพรแบบญี่ปุ่น (ทานาบาทะ) กับความเชื่อเรื่องสีประจำวันเกิด ดวงดาวประจำวันเกิด นำมาจัดแต่งให้มีกลิ่นอายอย่างจีนด้วยเสาสีแดง แขนงโคมจีน การ์ดเขียนขอพรพิมพ์ลายชื่องานเป็นอักษรจีน ตัวหนังสือที่ใช้เป็นฟอนต์เลียนการเขียนพู่กันแบบอักษรจีน เพื่อให้หนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับเทศกาล มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวทำ สร้างสีสันให้กับงาน

ผู้วิจัยมองว่ากิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นเป็นกระบวนการในการตอกย้ำอัตลักษณ์พื้นที่ (Place identity) ของย่านเยาวราช ว่าเป็นย่านที่มีศาสนสถานของชาวไทยเชื้อสายจีนที่เก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ ทั้งยังคงสืบทอดประเพณีพิธีกรรมที่เก่าแก่ของชาวไทยเชื้อสายจีนเอาไว้ อัตลักษณ์นี้อยู่ในความทรงจำ และประสบการณ์ของผู้คนทั่วไป รวมทั้งสื่อต่างๆ จะทำหน้าที่ผลิตซ้ำด้วยการนำเสนอข้อมูลศาสนสถานและการไหว้เจ้าในย่านเยาวราชอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นยังสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายจีน (Ethnic identity) ในแง่ของความเชื่อประเพณีพิธีกรรมอีกด้วย

นอกจากกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจะนำเสนออัตลักษณ์ของย่านเยาวราชในการเป็นแหล่งรวมศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์ และสะท้อนอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายจีนในแง่ของศรัทธาความเชื่อแล้ว ในอีกมุมหนึ่งยังสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ในแง่ของการเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมนอกเหนือจากวัฒนธรรมจีน สะท้อนผ่านการนำเสนอศาสนสถานและความเชื่อประเพณีพิธีกรรมที่แตกต่าง ไม่ว่าจะเป็น มัสยิดหลวงโกชาอิชาก โบสถ์กาลหว่าร์ วัดอานัมนิกาย หรือวัดญวน ได้แก่ วัดกุศลสมาคร วัดโลกานุเคราะห์ วัดอุภัยราชบำรุง วัดชัยภูมิการาม วัดพุทธเถรวาท เช่น วัดไตรมิตรวิทยาราม วัดปทุมวนาราม วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดชัยชนะสงคราม วัดสัมพันธวงศ์ ซึ่งส่วนใหญ่จะนำเสนอผ่านพื้นที่ความรู้ เช่น นิทรรศการวิถีชีวิตคนในเยาวราชในเทศกาลตรุษจีน นำเสนอความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยการใช้ภาพเล่าเรื่องวิถีชีวิตอันงดงาม เช่น ภาพบาทหลวงประกอบพิธีมิสซาในโบสถ์ ภาพคนมุสลิมทำละหมาดในมัสยิด หรือการนำเสนอในแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เช่น ที่ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราชนำเสนอศาสนสถานสำคัญทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม แต่เน้นที่ศาลเจ้าและวัดจีน ซึ่งนำเสนอในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของย่าน หรือในห้องตำนานชีวิตนอกจากนำเสนอข้อความสำคัญของคนในย่านเยาวราชที่ตัดมาจากบทสัมภาษณ์ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของกิจการ คนเฝ้าศาลเจ้า ข้าราชการ ส่วนหนึ่งนำเสนอคนในเยาวราชที่นับถือศาสนาต่างๆ เช่น บาทหลวงเจ้าอาวาสวัดกาลหว่าร์ ผู้นำชุมชนเวียงเลื่อนฤทธิ์ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของชาวซิกข์ในเยาวราช ผู้ดูแลมัสยิดหลวงโกชาอิชาก มัสยิดหนึ่งเดียวในเยาวราช เช่น

“ทั้งแขกอินเดียและคนจีนก็มีความมานะ ขยันทำมาหากิน เหมือนกันอยู่ ภายใต้พระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์องค์เดียวกัน”
(ศักดิ์ จัจจามิตร พ่อค้าผ้าสำเพ็งเชื้อสายซิกข์)

“มัสยิดนี้อยู่มานานกว่า 200 ปี มีความผูกพันใกล้ชิดกับคนจีน แถวนี้นี้เหมือนดั่งพี่น้องร่วม สายโลหิต” (เสรี สมันตรัฐ ผู้ดูแลมัสยิดหลวงโกชาอิชาก)

“ชุมชนโบสถ์กาลหว่าร์เป็นชุมชนแห่งแรกที่มาอยู่บริเวณนี้ตั้งแต่สมัยอยุธยา เราอยู่ตรงนี้มา ยาวนานด้วยหลักเมตตาธรรมคำจุนโลก” (คุณพ่อสุรสิทธิ์ ชุ่มศรีพันธ์ บาทหลวงแห่งโบสถ์กาลหว่าร์ วัดคาทอลิกเก่าแก่ของชาวโปรตุเกสที่อยู่ท่ามกลางชุมชนชาวจีน)

ความหลากหลายของศาสนาที่หมายรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในย่านเยาวราช นับเป็นการนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อน ที่ไม่ได้มุ่งเสนอมิติด้านความวัฒนธรรมความเป็นจีนของย่านแต่เพียงอย่างเดียว ผู้จัดยังเลือกที่จะนำเสนอความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นอัตลักษณ์หนึ่งของกรุงเทพมหานคร

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครที่ผลิตซ้ำมาอย่างต่อเนื่อง และเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของเมืองหลวงแห่งนี้ สิ่งที่ตอกย้ำอยู่เสมอจนนับได้ว่าเป็นวาทกรรมที่ภาครัฐโดยกรุงเทพมหานครสร้างขึ้นคือ การเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมจึงมีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐาน เกิดการผสมผสานและบูรณาการทางวัฒนธรรม เป็นเสมือนดินแดนที่หล่อหลอมรวมผู้คนหลากหลายกลุ่มหลายภาษาและต่างวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งยังเป็น “เมืองประวัติศาสตร์วัฒนธรรม” ที่มีชีวิตชีวาของผู้คนหลากหลายภาษาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมาช้านาน (สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร, 2552: 253) ความหลากหลายเหล่านี้ถูกนำมาใช้เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการจัดการท่องเที่ยวมาโดยตลอด เช่นการนำเสนอแผนที่ “เส้นทางท่องเที่ยวเยาวราช” ชุด “ศรัทธาวิถี” ของกองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร ว่า

“เส้นทางนี้สามารถบ่งบอกถึงภูมิหลัง อัตลักษณ์และตัวตนของย่านเยาวราชได้อย่างชัดเจนว่า เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติซึ่งสังเกตได้จากศาสนสถานอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแสดงถึงความเชื่อ และความศรัทธาของกลุ่ม คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว เช่น วัดไทย วัดจีน วัดอัมมมิกาย มัสยิด โบสถ์ในคริสต์ศาสนาและศาลเจ้าจีนกลุ่มต่างๆ อันเป็นที่สักการะของชาวเยาวราชเรียงรายอยู่กันเป็นจำนวนมาก”

สิ่งที่น่าสนใจคือความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่ผลิตซ้ำเหล่านี้ถูกจัดให้เป็นวัฒนธรรมรองที่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมหลักคือ “ความเป็นไทย” ที่หลอมรวมหลายเชื้อชาติหลายวัฒนธรรมเข้าไว้ในกรุงเทพมหานคร ในกรณีเยาวราชก็เช่นกัน ความหลากหลายที่นำเสนอเป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือตัวชูโรงของวัฒนธรรมหลักของย่านเยาวราชนั่นคือวัฒนธรรมจีน ด้วยการอยู่อย่างสงบสันติมาเนิ่นนาน เช่นที่ปรากฏในวาทกรรม “เราอยู่กับคนจีนมา

นาน อยู่กันอย่างสงบสุข” หรือ “เป็นเรื่องน่าแปลกใจที่มีมัสยิดอยู่ในถิ่นเยาวราชของคนจีน” สิ่งที่คุณจัดพยายามนำเสนอ คือทำให้เยาวราชเป็นพื้นที่พิเศษที่มีแกนกลางคือวัฒนธรรมจีน (ภายใต้การอุปถัมภ์ของวัฒนธรรมไทย) และผสมผสานสีสันทางชาติพันธุ์ด้วยคนหลายเชื้อชาติหลายศาสนา

ข้อที่น่าสนใจอีกประการคือ ความหลากหลายที่ถูกคัดสรร ตกแต่ง นำเสนอนี้เป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่มีภาพลักษณ์ที่ตึงตัง (ภาพของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมาช้านาน) เป็นสิ่งที่ขายได้ในแง่ของการท่องเที่ยว ทั้งแง่มุมความแปลก แง่มุมความสวยงาม แง่มุมเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ แต่เมื่อมองความหลากหลายด้านอื่นกลับพบว่าไม่ได้ถูกนำเสนอ เช่น การเข้ามาอยู่อาศัยทำมาหากินของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น พม่า ลาว กัมพูชา หรือแม้แต่คนอีสานเอง ก็ไม่ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นเจ้าของวัฒนธรรมร่วมในพื้นที่หรือนับรวมในความหลากหลายของวัฒนธรรมซึ่งก็เข้าใจได้ว่า กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้ถูกมองในฐานะผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่เยาวราช แต่เป็นผู้ใช้แรงงาน อีกกรณีคือกลุ่มคนจีนจากแผ่นดินใหญ่ที่เข้ามาเป็นเจ้าของกิจการทั้งแผงลอยและบริษัทห้างร้านก็ไม่มีมีการกล่าวถึงเช่นกัน กลุ่มคนนี้ได้ถูกนับเนื่องเป็นเจ้าของหรือผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมความเป็นจีนร่วมกับคนไทยเชื้อสายจีน (ยกเว้นในกรณีของการนำเสนอเพื่อผลประโยชน์ทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) และข้อเท็จจริงก็คือคนกลุ่มนี้สร้างความเดือดร้อนรำคาญในระดับหนึ่ง เช่น เข้าถือกิจการแทนคนเยาวราชหรือคนไทย เข้ามาตั้งหาบเร่แผงลอย หรือไม่ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมของชุมชนเช่นที่เว็มนาครเขษม เพราะถือว่าแค่เข้ามาเช่าที่ค้าขาย ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ถูกเลือกนำเสนอและเลือกจะปิดบังดังที่ได้กล่าวมา

- อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อแบบจีนที่ชุมชนเป็นผู้นำเสนอ

กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชุมชนต่างๆ จัดขึ้นเพื่อแสดงอัตลักษณ์ศาสนาความเชื่อแตกต่างจากของภาครัฐที่เน้นเรื่องของสถานที่ในเชิงการท่องเที่ยว ชุมชนจะเน้นนำเสนออัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนที่เป็น “ชุมชนเก่าแก่ที่ยังคงรักษาประเพณีโบราณของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนเอาไว้ได้ในปัจจุบัน” และมีบางชุมชนจะนำเสนออัตลักษณ์ของการเป็นที่ตั้งของศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์เพื่อเชื่อมโยงกับการเป็นชุมชนจีนโบราณที่ผูกพันกับศาลเจ้า วัดจีน และนำไปสู่การสร้างจุดเด่นของพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยว

ชุมชนเจริญไชยเป็นชุมชนที่ใช้ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อมาสร้างสรรค์เป็นอัตลักษณ์ของตนได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการเลือกผลิตซ้ำพิธีกรรมในเทศกาลไหว้พระจันทร์ และสร้างสรรค์พิธีกรรมอย่างสวยงาม อลังการ และครบถ้วนสมบูรณ์ รวมถึงแสดงผ่าน

เนื้อหาพิธีกรรมในบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชยซึ่งกว่าครึ่งหนึ่งของเนื้อหาพิธีกรรมนำเสนอประวัติของประเพณีพิธีกรรม เครื่องประกอบพิธีในเทศกาลต่างๆ ทั้ง 8 เทศกาลหลักในรอบปีของชาวจีน เช่น ตรุษจีน ง่วนเซียว เซงเม้ง ดั่งโจย (สารทบัวลอย) ไหว้พระจันทร์ และตัวอย่างการจัดโต๊ะพิธี ทั้งไหว้พระจันทร์และงานแต่งงานอย่างจีน ซึ่งคนในชุมชนยังคงปฏิบัติ และขายเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมเหล่านี้อย่างครบถ้วน ข้อมูลทางวัฒนธรรมเหล่านี้สะท้อนอัตลักษณ์การเป็นย่านเก่าที่รักษาขนบประเพณีพิธีกรรมการไหว้พระจันทร์เอาไว้ได้ ตัวแทนชุมชนยังย้ำอัตลักษณ์การรักษาประเพณีพิธีกรรมโดยยกตัวอย่างเปรียบเทียบกับประเทศจีนที่ผ่านเหตุการณ์ทางการเมืองและการปฏิวัติวัฒนธรรมจนประเพณีพิธีกรรมเลือนหายไป แต่ชุมชนแห่งนี้ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของบรรพบุรุษชาวจีนที่อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยไว้ได้

นอกจากการนำเสนออัตลักษณ์การเป็นชุมชนที่สืบทอดประเพณีพิธีกรรมความเชื่อไว้ได้ ยังได้นำเสนอการมีศาสนสถานสำคัญอยู่รายล้อมเป็นจำนวนมาก เพื่อแสดงให้เห็นการเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตเชื่อมโยงกับความเชื่อประเพณีของชาวจีน และเป็นที่อยู่อาศัยสำคัญของชาวจีนที่มาตั้งรกรากในประเทศไทยจึงทำให้มีการสร้างศาสนสถานซึ่งเป็นเสมือนที่พึ่งทางใจและได้อาศัยช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการรักษาโรคของศาลเจ้าหลี่ตี้เปี้ยว โรงพยาบาลของศาลเจ้ากวางตุ้ง หรือมูลนิธิที่ช่วยเหลือสังคมโดยเฉพาะคนจีนตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายจีนอพยพมาตั้งรกรากอย่างศาลเจ้าไต้ฮงกง ที่สำคัญคือศาสนสถานเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของการให้กำเนิดอาชีพค้าขาย เครื่องประกอบพิธีกรรม กระดาษไหว้เจ้า อันเป็นอัตลักษณ์สำคัญของเจริญไชย และเน้นย้ำว่า “...ศาลเจ้าเหล่านี้แสดงถึงความเป็นชุมชนชาวจีนของเจริญไชยได้เป็นอย่างดี” และ “หากจะกล่าวว่าการเจริญไชย เป็นย่านที่สะท้อนเรื่องราวความเชื่อของชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยก็คงไม่มากเกินไปจนเกินความเป็นจริง”

อัตลักษณ์ความผูกพันของชุมชนเจริญไชยกับศาสนสถานรอบชุมชนยังได้แสดงออกผ่านกิจกรรมที่ร่วมกับวัดมิ่งกรมลาวาส เช่น กรณีพิพาทระหว่างวัดมิ่งกรมลาวาสกับการก่อสร้างคอนโดมิเนียมและศูนย์การค้าที่ติดแถวหน้าวัด ชุมชนเจริญไชยได้ระดมชาวบ้านร่วมเดินขบวนถือป้ายประท้วง โดยแสดงออกว่า วัดกับชุมชนอยู่อาศัยพึ่งพากันมาเนิ่นนาน ดังที่ปรากฏในถ้อยคำการประท้วง เช่น “มีวัดจึงมีชุมชน มีชุมชนอยู่คู่วัด” “ทำลายพุทธศาสนา ทำลายชุมชนเจริญไชย” เมื่อวัดกับชุมชนต่างเผชิญกับปัญหาการพัฒนาอย่างไร้จิตสำนึกเช่นเดียวกันทั้งสองจึงออกมาต่อสู้ร่วมกัน

ชุมชนเวียงนครเขมมเป็นอีกชุมชนที่นำเสนออัตลักษณ์ในการเป็นพื้นที่ที่สืบทอดประเพณีพิธีกรรมจีนไว้ ทั้งนี้เวียงนครเขมมมีความแตกต่างโดดเด่นกว่าชุมชนอื่นคือ ไม่ใช่เพียงการจัดประเพณีพิธีกรรมตามเทศกาลสำคัญ ได้แก่ ไหว้พระจันทร์ บีะจ่าง และเสี้ยซิ่งเท่านั้น แต่ผู้นำการจัดพิธีกรรมคืออาจารย์วิชิตชัย เตชะเกษม ซึ่งเป็นผู้สืบทอดร้านเขมมบรรณกิจ ร้านขายหนังสือตำราโหราศาสตร์จีนไทยที่มีชื่อเสียง และยังเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านจีนศึกษาและโหราศาสตร์จีน ยังได้เพิ่มรายละเอียดการจัดงานโดยกล่าวถึงพิธีกรรมที่จัดว่าเป็นพิธีกรรมจีนโบราณ ครบถ้วนสมบูรณ์ตามธรรมเนียม ทำให้ในเทศกาลที่เวียงนครเขมมจัดมีรูปแบบพิธีกรรม การตกแต่งพื้นที่ประรำพิธีองค์ประกอบเครื่องไหว้พิเศษแตกต่างจากที่อื่น ดังที่ผู้จัดงานได้ระบุไว้ว่า

“*(เวียงนครเขมม: ผู้วิจัย) มีการจัดงานเทศกาลตามประเพณีจีนที่ยิ่งใหญ่ ตามความเชื่อของ ชาวจีนที่จะต้องจัดงานของคุณสวรรค ฟ่ำ ดินที่ได้ประทานความอุดมสมบูรณ์ ผนฟ่ำตกต้องตามฤดูกาลทุกๆ ปี เรียกประเพณีนี้ว่า “เสี้ยซิ่ง” หรือขอบคุณพระเจ้านั่นเอง นอกจากนั้นยังเป็นที่จัดงานไหว้เจ้าเทศกาลสำคัญอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการไหว้พระจันทร์ การไหว้บรรพชน จนเป็นที่เลื่องลือว่าเวียงนครเขมมสามารถจัดงานตามประเพณีและเทศกาลแบบจีนได้อย่างสมเกียรติมาตลอด” (ประวัติและสถานการณ์ในปัจจุบัน, 2555)*

ทั้งนี้ยังมีการจัดงานเสี้ยซิ่งหรืองานของคุณเทพเจ้าปลายปี ปี พ.ศ. 2557 ใช้ชื่องานและแนวคิดการจัดงานว่า “เสี้ยซิ่ง เวียงนครเขมม 57 ขอขอบคุณเทพเจ้ากตัญญูเทวา 5 วาสนาเอกอุดม นมัสการเทพสวรรค์ทั่วจักรวาล” ผู้จัดงานประชาสัมพันธ์ว่า

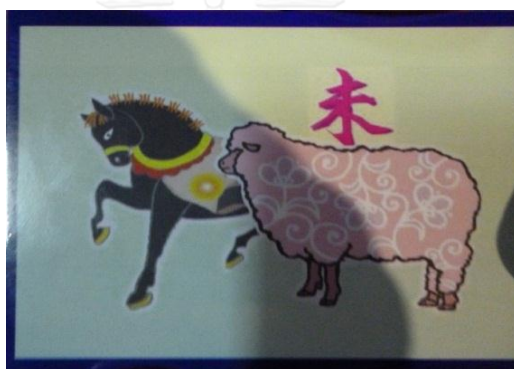
“*เป็นความภาคภูมิใจของชาวเวียงนครเขมมอย่างมากที่ได้รับการยกย่องและยอมรับโดยทั่วไปว่า มีการจัดประเพณีเสี้ยซิ่งได้สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในย่านเยาวราช เพราะสามารถรักษารูปแบบดั้งเดิม รวมถึงอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้ที่ครบเครื่องสมบูรณ์สวยงามครบถ้วน”*

องค์ประกอบในพิธีเสียซึ่งของเวียงนาครเขษมน์บว้ายังจัดได้ครบถ้วนสมบูรณ์ชุมชนหนึ่งดังที่ได้กล่าวอ้าง เช่น การจัดประมุขของไหว้ (เป็ยสิ่งโจ้ย) ตั้งไหว้มากระดาษขนาดใหญ่สำหรับเป็นพาหนะของเทพเจ้าผู้ดูแลชุมชนซึ่งเป็นธรรมเนียมของจีนแต่จิวกลุ่มเตี้ยเอี้ย การตั้งปราสาทมนต์จีน เครื่องสักการะถวายเทพตามธรรมเนียมจีนแต่จิว เช่น ขนมหวานติดตัวหนังสือพระนามเทพและชื่องาน แทนวางก้อนถั่วตัด เจตีย์น้ำตาล สิ่งน้ำตาล จัดการแสดงจิวพร้อมพิธีปวงเซียงและฉายภาพยนตร์กลางแปลงถวายเจ้า ภายในงานมีการแจกของที่ระลึก เช่น บัตรแก้ปีชง แผ่นพับคู่มือการไหว้เจ้ารับตรุษจีน การขายเสื้อตราสัญลักษณ์ของชุมชนใส่ หรือเปิดพื้นที่ให้ช่างภาพมืออาชีพมาถ่ายรูปซึ่งในวันงานมีช่างภาพมาเก็บภาพบรรยากาศจำนวนมาก

อย่างไรก็ตามพิธีกรรมเหล่านี้มองได้ว่าเป็น “ประเพณีสร้างสรรค์” แม้จะอ้างอิงกับความโบราณ ถูกต้องตามแบบฉบับประเพณีที่ปฏิบัติในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนทั่วไป แต่ผู้จัดได้เพิ่มความพิเศษด้วยการนำความรู้จากตำราโหราศาสตร์ ดาราศาสตร์ หรือฮวงจุ้ยมาผสมผสานกับการจัดวางปราสาทพิธี อาทิ โต๊ะไหว้พระจันทร์จัดตามการโคจรของดาวในจักรวาล การจัดโต๊ะไหว้บ๊ะจ่างด้วยเครื่องไหว้ที่เป็นสัญลักษณ์แทนฤดูกาลและธาตุทั้งห้า เพิ่มเติมขั้นตอนพิธีหรือประยุกต์ประเพณีจากแหล่งอื่นที่ไม่เคยทำในสังคมไทย อาทิ การตั้งองค์เทพโหงวโล่วไฉซึ่ง (เทพเจ้าแห่งโชคลาภทั้งห้า) บนกองภูเขาบ๊ะจ่างกลางปราสาทพิธี พิธีตระขึงบอกเวลาที่เที่ยงวันในวันไหว้บ๊ะจ่าง การติดรูปเทพจงชุยหน้าบ้านเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายวันไหว้บ๊ะจ่าง การตั้งขันน้ำมนต์ของพระแม่กวนอิมจากประเทศจีน การตั้งชื่อเครื่องประกอบพิธีให้มีสีสันเป็นชื่อสิริมงคล อาทิ กิจ่างมหามงคล ขนมหั้วพระจันทร์มหาลาภม้ามงคล ภูเขาส้มโอเขาพระสุเมรุ หรือการใช้กลยุทธ์การจัดอีเวนท์ (Event) หรือกิจกรรมเสริมอื่นๆ มาใช้ เช่น การจัดประกวดโต๊ะไหว้พระจันทร์ การจัดเสวนาวิชาการ การจัดงานนิทรรศการ การจัดคอนเสิร์ตควบคู่ไปกับพิธีกรรม การจัดฉาก (Back drop) สำหรับนักท่องเที่ยวถ่ายรูป การแจกของที่ระลึกไม่ว่าจะเป็น น้ำมนต์จากประเทศจีน กิจ่างมหามงคล บัตรแก้ปีชง แผ่นพับการไหว้เจ้ารับตรุษจีน

ภาพที่ 120 ด้านหน้าบัตรแก้ปีชงสำหรับพกดิตตัวเป็นรูปเทพเจ้าแห่งโชคลาภ แจกในงานเลี้ยงชั่ง เว็งนาครเขมม' 57

ภาพที่ 121 ด้านหลังของบัตรแก้ปีชงสำหรับพกดิตตัว แจกในงานเลี้ยงชั่ง เว็งนาครเขมม' 57

ช่องทางการนำเสนออัตลักษณ์อีกช่องทางหนึ่งของเว็งนาครเขมมคือการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับความรู้ประจำเทศกาลรอบบริเวณปะรำพิธี พร้อมจัดทำเป็นแผ่นพับแจกจ่ายให้แก่ผู้เข้าร่วมงานด้วย ข้อมูลที่นำเสนอส่วนหนึ่งจะเป็นรายละเอียดในเชิงวิชาการที่มีนักวิชาการจีนศึกษาช่วยจัดทำข้อมูล ส่วนที่เหลือจะเป็นงานเรียบเรียงของอาจารย์วิศิษฐ์ เตชะเกษม ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับฮวงจุ้ยโหราศาสตร์จีน การนับฤกษ์ยามช่วงเวลาตามปฏิทินเกษตรของจีน และเรื่องเล่าของชาวเว็งนาครเขมมที่ผูกพันกับเทศกาลตามประเพณีจีนในหนึ่งรอบปีพร้อมความเป็นมา และวิถีปฏิบัติในเทศกาลนั้นๆ เช่น “ขณะนั้นเรายังอยู่ในครอบครัวใหญ่ของคุณปู่ที่ปฏิบัติรักษารธรรมเนียมจีนอย่างเคร่งครัด เราจะทราบโดยสัญชาตญาณแล้วว่าหลังจากงานเทศกาลเดือนแปดจันหรือไหว้พระจันทร์ต่อมาอีก 15 วันก็จะต้องมีเทศกาลถือศีลแปด”

ข้อมูลความรู้ที่ผลิตซ้ำนำเสนอทุกครั้งที่มีการจัดเทศกาลแสดงเหตุและผลของการมีพิธีกรรมตามเทศกาล โดยเชื่อมโยงถึงปฏิทินตามสุริยคติและจันทรคติของจีนซึ่งสัมพันธ์กับธรรมชาติ ภูมิอากาศ ส่งผลต่อการทำการเกษตร รวมถึงรูปแบบพิธีกรรมดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ล้วนแสดงตรรกะ เหตุผลที่สมมูลระหว่างความเชื่อกับหลักวิทยาศาสตร์การนำเสนอดังกล่าวทำให้เห็นว่าอัตลักษณ์การรักษาความเชื่อพิธีกรรมของเวียงนาครเขมมเป็นสิ่งที่อยู่บนหลักการเหตุผลของภูมิปัญญาโบราณของจีนที่ลึกซึ้งสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน และทำให้เห็นว่าชุมชนพยายามนำเสนออัตลักษณ์ของการเป็นชุมชนจีนโบราณซึ่งมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับวัฒนธรรมและสามารถสืบทอดประเพณีพิธีกรรมโบราณเหล่านั้นให้ยังคงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน ดังที่ผู้นำชุมชนย้ำผ่านสื่อหรือเวทีเสวนาการอนุรักษ์ชุมชนอยู่เสมอว่า “วัฒนธรรมที่มีชีวิตเป็นส่วนสำคัญของชุมชน”

ชุมชนตลาดน้อยนำเสนออัตลักษณ์เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือการนำเสนออัตลักษณ์การเป็นชุมชนจีนโบราณที่ยังคงรักษาประเพณีพิธีกรรมจีนไว้ได้จนปัจจุบัน แม้ในส่วนของพิธีกรรมจะเป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาไม่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเฉพาะกิจเหมือนชุมชนแห่งอื่น แต่ผู้จัดงานทั้งโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก ชุมชนคนรักตลาดน้อย และศาลเจ้าโจวซือเองก็ได้จัดกิจกรรมผ่านเทศกาลกินเจให้น่าสนใจเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์สู่วงกว้างด้วยการนำเสนอข้อมูลในนิทรรศการบ้านจีนเอ็งฮอกต้อง การจัดเสวนาวิชาการของคนในพื้นที่และผู้อาวุโสตระกูลเก่าแก่ของตลาดน้อย การจัดทัวร์ท่องเที่ยวเดินเท้าของกลุ่มต่างๆ โดยมีสมาชิกชุมชนคนรักตลาดน้อยเป็นผู้นำชม กิจกรรมเหล่านี้ทำให้พิธีกรรมประเพณีเก่าแก่เหล่านี้โดดเด่นขึ้น และเชื่อมโยงความผูกพันระหว่างศาลเจ้า ประเพณี เข้ากับชุมชนและคนตลาดน้อยซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ เน้นย้ำความสำคัญของย่านตลาดน้อยที่ยังมีประเพณีพิธีกรรมเก่าแก่อยู่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าในนิทรรศการที่ระบุว่าถึงเทศกาลกินเจในตลาดน้อยก็จะมีใครขายหรือกล้าขายอาหารขอ (อาหารที่ประกอบจากเนื้อสัตว์) ลูกหลานตลาดน้อยที่ย้ายออกไปก็จะกลับมาร่วมงานเทศกาลกินเจทุกปี หรือเทศกาลกินเจที่ตลาดน้อยเป็นเทศกาลที่ใหญ่และมีชื่อเสียงมากกว่าที่เยาวราช หรือการย้ำความแตกต่างของพิธีกรรมที่มีลักษณะพิเศษไม่เหมือนแห่งอื่น เช่น พิธีล่องเรือลอยกระทง พิธีเดินรูปเทียนรอบชุมชนตลาดน้อย 3 รอบ พิธีเดินรูปเทียนที่เปรียบเหมือนการเดินทางจากสวรรค์หลังหมั่งกรตามตำราจีนโบราณ

โดยเฉพาะการจัดเทศกาลกินเจในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งมีการกินเจ 2 ครั้ง เป็นช่วงเวลา ที่ตลาดน้อยได้นำเสนออัตลักษณ์การสืบทอดพิธีกรรมความเชื่อของย่านได้เป็นอย่างดี ทั้งในรูปแบบนิทรรศการ สื่อโซเชียลมีเดีย แผ่นพับ หรือสื่อสารมวลชนซึ่งมีรายการโทรทัศน์มาถ่ายทำรายการ

หลายรายการ สิ่งที่น่าเสนอคือประวัติความเป็นมาของเทศกาลกินเจและเหตุผลที่ต้องมีการจัดงาน 2 ครั้ง ด้วยการใช้ตรรกะทางดาราศาสตร์ ภูมิอากาศ ฤดูกาล มาอธิบายคลายความสงสัย และช่วยยืนยันการจัดงานของศาลเจ้าว่ามีเหตุมีผลตามภูมิปัญญาจีน เกิดขึ้นได้จริง และเคยเกิดขึ้นมาก่อนในอดีต เช่น

“ปี พ.ศ. 2557 เป็นปีพิเศษของการปรับปรุงปฏิทินตามจันทรคติของจีนให้ถูกต้อง กับความเป็นจริง จึงส่งผลให้เดือนนี้มีเดือน 9 และเทศกาลกินเจถึง 2 ครั้ง ซึ่งถือเป็นโอกาสอันดีที่จะได้ถือศีลกินเจถึง 2 ครั้งที่ศาลเจ้าโจวซือกงในปีนี้ เนื่องจากศาลเจ้าโจวซือกงเป็นศาลเจ้าเก่าแก่ในตลาดน้อยที่ยึดถือประเพณีกินเจมาเป็นเวลานาน ประกอบกับศาลเจ้าบางแห่งอาจไม่ได้จัดเทศกาลกินเจทั้ง 2 ครั้ง แต่จะเลือกจัดตามปฏิทินเดือน 9 ครั้งแรกของปีนี้เพื่อความเข้าใจที่ง่ายและไม่ลัษน หรือเลือกจัดในเดือน 9 ครั้งที่สอง เพราะเป็นเดือนจะเป็นการปรับปรุงปฏิทินให้ถูกต้องตามความเป็นจริง”

มองในแง่การสร้างอัตลักษณ์การอ้างอิงข้อมูลดังกล่าวในการจัดงาน และเนื้อหาการจัดงานกินเจสองครั้งโดยอ้างอิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าต้องเสี่ยงทายล่วงหน้า 2 ปี 99 ปีมีครั้ง ยังสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ย่านว่าเป็นย่านที่ยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้ได้ และสืบทอดต่อมาถึงปัจจุบัน การให้ข้อมูลและการจัดงานดังกล่าวยังช่วยในประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนด้วย

อีกส่วนหนึ่งคือการนำเสนอการเป็นพื้นที่ที่มีศาสนสถานจำนวนมากคล้ายกับของชุมชนเจริญไชยซึ่งเชื่อมโยงการเป็นชุมชนจีนโบราณที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับศาสนสถานซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวและพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในส่วนนี้นอกจากนิทรรศการบ้านจีนในเทศกาลกินเจแล้ว ส่วนใหญ่จะใช้สื่อโซเชียลมีเดียได้แก่เฟซบุ๊กของโครงการและของชุมชน เน้นเสนอภาพความสวยงามของพิธีกรรมผ่านเลนส์กล้อง ให้ภาพที่ผ่านการคัดสรร แปลกตา ตื่นตาตื่นใจ เช่น การลอยเรือแห่มังกรกลางแม่น้ำเจ้าพระยาในวันลอยกระทงโปรดดวงวิญญาณ การเดินแห่รูปเทียนรอบชุมชนตลาดน้อยคืนวันที่ 8 ของงานเทศกาลกินเจ ทั้งนี้ยังได้การเป็นชุมชนที่ผสมผสานวัฒนธรรมความเชื่อที่หลากหลายทั้งศาลเจ้าจีนซึ่งมีทั้งศาลเจ้าโรงเกือกของจีนแคะ ศาลเจ้าโจวซือกงของจีนฮกเกี้ยน ศาลเจ้าไต้ฮั่วของจีนไหหลำ ศาลเจ้าเจ้าแม่ทับทิมและศาลเจ้าเซียงกงของจีนแต้จิ๋ว มีวัดอุภัยราชบำรุงหรือวัดญวนตลาด

น้อย มีวัดไทยได้แก่วัดปทุมคงคา มีวัดกาลหว่าร์ของคริสต์นิกายคาทอลิก ซึ่งอยู่ร่วมกันมาเนิ่นนาน นำเสนอในรูปแบบแผนที่ท่องเที่ยวเส้นทางสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน หรือการช่วยบูรณะศาสนสถานบางแห่งโดยเฉพาะ เช่น การร่วมมือกับสถาบันการศึกษาทั้งระดับมัธยมในชุมชน และสถาบันอุดมศึกษาด้านสถาปัตยกรรมเข้าร่วมกระบวนการบูรณะศาลเจ้าโรงเกือก แล้วนำเสนอเนื้อหากระบวนการเก็บข้อมูลทางสถาปัตยกรรมสู่สาธารณะทั้งในรูปแบบนิทรรศการศิลปะภาพเวอรันดากโปสการ์ด หรือโซเชียลมีเดียให้เห็นถึงคุณค่าของศาสนสถานทั้งในด้านพิธีกรรมความเชื่อ และศิลปะสถาปัตยกรรมที่ซ่อนอยู่ในชุมชน

ในปี พ.ศ. 2558 เป็นปีแรกที่ชุมชนตลาดน้อยใช้เทศกาลไหว้พระจันทร์เป็นเวทีนำเสนออัตลักษณ์ของตน ชุมชนคนรักตลาดน้อยได้ร่วมกันจัดกิจกรรมต้อนรับคณะนักท่องเที่ยวของเครือข่ายการท่องเที่ยวภาคประชาสังคม ซึ่งนำนักท่องเที่ยวยุคใหม่มาชมศาสนสถานและชุมชนเก่าในย่านเยาวราชที่ยังคงสืบทอดการไหว้พระจันทร์ โดยผู้จัดทัวร์ครั้งนี้ระบุกำหนดการไว้ว่า

“แวะเยี่ยมชมและเรียนรู้ประเพณีการไหว้พระจันทร์แบบดั้งเดิม
ของชาว ไทยเชื้อสายจีนในย่านตลาดน้อย อาทิ การตั้งโต๊ะไหว้พระจันทร์
ซึ่งประกอบด้วย เครื่องไหว้อันมีความหมายที่เป็นมงคลตามประเพณีจีน
พร้อมรับฟังการถ่ายทอดเรื่องราวประเพณีการเล่น “หน้าโก้ว” (ผีตะกร้า)
เพื่อสืบสานประเพณีเก่าแก่ในคืนไหว้พระจันทร์ของชาวตลาดน้อย”

การท่องเที่ยวของกลุ่มดังกล่าวนอกจากจะมาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
ยังเป็นการให้กำลังใจชุมชนที่ยังรักษาประเพณีไหว้พระจันทร์ให้สืบทอดต่อไป

ภาพที่ 122 การละเล่นหน้าโกวหรือผีตะกร้า ชุมชนคนรักตลาดน้อยหรือฟื้นขึ้นมาเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว

นอกเหนือจากการตั้งโต๊ะไหว้พระจันทร์ของแต่ละบ้านซึ่งจัดกันตามประเพณีซึ่งนับวันจะน้อยลงไปทุกที ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่ชุมชนหรือฟื้นขึ้นมาอีกครั้งเพื่อใช้ต้อนรับนักท่องเที่ยว อาทิ การละเล่นผีตะกร้าหรือหน้าโกวซึ่งสูญหายไปจากชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน หรือการจัดป้ายภาพถ่ายเก่าเกี่ยวกับประเพณีการไหว้พระจันทร์ของชุมชนตลาดน้อยกิจกรรมเหล่านี้ผู้จัดงานสร้างและรื้อฟื้นขึ้นมาเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนที่ยังคงรักษาประเพณีจีนไหว้ได้

อาจกล่าวได้ว่าความแตกต่างของการนำเสนออัตลักษณ์เกี่ยวกับความเชื่อศาสนาของรัฐกับชุมชน ต่างกันที่รัฐนำเสนอความรู้มรดกทางวัฒนธรรม ความมีสีสัน เพื่อผลประโยชน์ทางการท่องเที่ยวเป็นหลักจึงมีการประดิษฐ์หรือดัดแปลงรูปแบบพิธีกรรมให้น่าสนใจและสนองต่อการทำการตลาดของสินค้าซึ่งเป็นผู้สนับสนุนการจัดงาน ในขณะที่ชุมชนแม้จะใช้กลยุทธ์การท่องเที่ยว จัดกิจกรรมเสริมเพื่อต้องการดึงดูดนักท่องเที่ยว ใช้การท่องเที่ยวสร้างแนวร่วมมาปกป้องชุมชน ทำให้สังคมหันมาสนใจเห็นคุณค่า แต่ก็เป็นการดึงดูดด้วยการเสนอภาพว่าชุมชนตนเป็นชุมชนที่อนุรักษ์ ประเพณีพิธีกรรมโบราณที่มีคุณค่าเอาไว้ได้ พิธีกรรมที่เกิดขึ้นเป็นของแท้ เป็นของดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาในชุมชน ประเพณีพิธีกรรมที่เกิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของวิถีวัฒนธรรมที่ยึดโยงคนในชุมชนไว้มาเนิ่นนาน นอกจากนั้นเกี่ยวกับประเด็นเรื่องศาสนสถาน ภาครัฐมุ่งนำเสนอความหลากหลายของศาสนสถานที่มีจำนวนมากและมีเรื่องราวที่น่าสนใจชวนท่องเที่ยว แต่ชุมชนจะมุ่งนำเสนอความผูกพันของคนในชุมชนกับศาสนสถานที่เป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจ ข้อสังเกตอีกประการของการสื่ออัตลักษณ์ในมิตินี้คือ หากเป็นกิจกรรมของชุมชนจะนำเสนอรายละเอียดคลึงลงไป เช่น กลุ่มภาษา หรือท้องถิ่น ดังที่เว็บบอร์ดนำเสนอรายละเอียดของการจัดโต๊ะตามหลักฮวงจุ้ย การนำเสนอข้อมูล

ของเทศกาล พิธีกรรมในเชิงวิชาการ หรือ การนำเสนองานไหว้พระจันทร์รูปแบบถิ่นแต่จิวซึ่งเป็นเงินกลุ่มใหญ่ในประเทศไทยและรูปแบบพิธีกรรมก็ใช้แบบแต่จิวเป็นหลัก หรือการระบุว่าเทศกาลนี้ในสังคมไทยมีข้อปฏิบัติอย่างไร ซึ่งแตกต่างจากที่รัฐนำเสนอมักจะไม่นำการให้รายละเอียดเหล่านี้

4.1.2.4 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมหรือความผูกพันของคนในย่านเก่า

นอกจากผู้จัดเทศกาลจะนำประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนมาประกอบสร้างเป็นอัตลักษณ์นำเสนอสู่สังคมแล้ว ชุมชนยังได้พยายามนำเสนอความผูกพันของคนกับคนและคนกับชุมชน เพื่อให้เห็นว่าย่านเก่าเป็นแหล่งของ “ชีวิตวัฒนธรรม” ก็คือการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน ต่างกับชุมชนใหม่หรือหมู่บ้านจัดสรร ที่ไม่มีสิ่งใดเกาะเกี่ยวกันหรือไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นคนบ้านเดียวกันได้

“ชีวิตวัฒนธรรม” หมายถึงโครงสร้างที่อยู่ในชีวิตประจำวันอันเป็นวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเดียวกัน ซึ่งประกอบไปด้วยโครงสร้างสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น การเป็นเครือญาติ การเป็นกลุ่มทางสังคมต่างๆ เป็นการมองพื้นที่ในฐานะท้องถิ่นที่เห็นคนกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดการเกี่ยวดองกันของผู้คนจากคนในที่นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่ร่วมกันในพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกัน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนครัวเรือน การแบ่งตามราชการ แต่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเห็นหน้าค่าตา เกิดสำนึกร่วมของการเป็นคนถิ่นนี้และบ้านนี้ (วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2556: 23; ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551: 10) อัตลักษณ์ดังกล่าวแม้จะเป็นสิ่งที่เป็นามธรรมแต่ผู้จัดงานได้แปรออกมาเป็นรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ที่สามารถสื่อสู่สาธารณะชนได้

คนในย่านเก่าจะมีความผูกพันกันแบบครอบครัว สัมพันธ์กันด้วยวัฒนธรรมประเพณี มีศาลเจ้าประจำชุมชน มีพิธีกรรมที่จัดขึ้นร่วมกัน เป็นพื้นที่บรรจุที่เรื่องราว ปรัชญาชีวิตที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เช่น ชุมชนเวียงนครเขมมจะนำเสนอว่าการจัดเทศกาลทุกครั้งจะเริ่มต้นจากการบวงสรวงศาลเจ้าปู่เจ้าทวดและศาลเจ้าหนุแดง นอกจากนั้นชาวชุมชนเวียงนครเขมมยังร่วมมือกันจัดงานทั้งการสาธิตและสอนนักท่องเที่ยวห่อบ๊ะจ่าง มีกลุ่มแม่บ้านชาวเวียงนครเขมมเตรียมวัตถุดิบมาตั้งกลางชุมชนและสอนการห่อบ๊ะจ่างแก่นักท่องเที่ยวที่แวะเวียนเข้ามาทำให้นักท่องเที่ยวต่างถิ่นมีส่วนร่วมเทศกาลของชุมชน และเป็นการแลกเปลี่ยนพูดคุยทั้งสถานการณ์ของย่าน การให้กำลังใจ ทั้งยังสะท้อนให้เห็นความสามัคคีร่วมแรงใจของชุมชนที่เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้จัดอยากสื่อให้เห็น กิจกรรมที่น่าสนใจอีกกิจกรรมคือการแสดงบนเวทีโดยกลุ่มแม่บ้าน และการร่วมกันขับร้องเพลง “บทเพลงแห่ง

เว็งนครเขษม” หรือ “เว็งนครเขษมนี่คือบ้านเรา” เนื้อเพลงเน้นย้ำความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การมองเว็งนครเขษมเป็นพื้นที่ที่เป็นมรดกของบรรพชนที่ส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่น มีการใช้ถ้อยคำที่น่าสนใจ เช่น การใช้คำว่า “บ้านเรา” “แผ่นดินที่เกิด” “บรรพชนของเราสร้างมัน” “เพียรอดทน สร้างตัว เป็นครอบครัวยิ่งใหญ่ เพื่อให้ลูกหลานมีที่กิน มีที่อยู่ด้วยความภาคภูมิใจ” “ร่วมใจรักษา บ้านของเรา” “เว็งไม่ว่างน้ำใจ มีสิ่งใดช่วยกัน เพราะไม่มีที่ใดสำคัญ เท่าที่เกิดที่โตมาทุกวัน ยืนหยัดมาจนวันนี้ วันที่มีเราร่วมกัน ร่วมอุดมการณ์รักษาบ้านของเรา” ถ้อยคำเหล่านี้เป็นวาทกรรมหลักที่ชุมชนเว็งนครเขษมใช้ต่อสู้ ดังที่ปรากฏในป้ายประท้วงที่ติดอยู่รอบเว็งนครเขษมด้วย เช่น “บุกเบิกร่นก่ง เจริญร่นพอ ร่นลูกจะรักษาไว้” “ชาวเว็งจะรักษาตำนานของบรรพชน” “สืบทอดจิต วิญญาณและชาติตระกูล” เป็นสิ่งที่ชุมชนนำเสนอเน้นย้ำความผูกพันระหว่างชีวิต พื้นที่ กับวัฒนธรรม และการธำรงรักษาพื้นที่ที่บรรจุกเหง้าทางวัฒนธรรมของบรรพชน

ภาพที่ 123 กลุ่มแม่บ้านเว็งนครเขษมร่วมกันสอนการทำอาหารให้แก่นักท่องเที่ยว

อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมยังมีปรากฏในนิทรรศการเล่าเรื่องร้านตำนานเว็งฯ นิทรรศการนั้นนอกจากจะสะท้อนอัตลักษณ์การเป็นชุมชนโบราณที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ การเป็นย่านการค้าสำคัญของประเทศไทยแล้ว ยังสะท้อนอัตลักษณ์ด้านชีวิตวัฒนธรรมหรือความผูกพันฉันทิตของคนในเว็งนครเขษมด้วย เช่น

“เว็งฯ เป็นพื้นที่ที่เห็นมาตั้งแต่เกิด คนในเว็งฯ ก็เหมือนญาติพี่น้องกัน ลูกหลานใครก็รู้จักกันหมด เดินไปไหนเจอก็ทักทายกัน เป็นแบบนี้มาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน”

“ตั้งแต่อยู่ที่เว็งฯ มา ที่บ้านได้ร่วมกิจกรรมกับที่เว็งฯ เสมอ โดยเฉพาะช่วงไหว้เจ้าที่แต่ละบ้านจะมาร่วมกันนำของไหว้มาเพื่อความเป็นสิริมงคลให้กับตัวเองและครอบครัว”

“ปัจจุบันเห็นว่าทุกวันนี้เว็้งๆ ค่อนข้างเจียบเหงา...แต่ความสัมพันธ์ของคนเว็้งๆ ยังมีความสนิทสนมกันมาก”

“ปัจจุบันพี่น้องย้ายไปเปิดร้านที่ลำเพ็งแต่จะกลับมาที่บ้านเสมอ เพราะมีความผูกพันกับเว็้งๆ เพราะอยู่มาตั้งแต่เกิด สบายใจ รู้จักกันหมดเป็นคนค้าขายกันทั้งนั้น อยู่กันเหมือนบ้านหลังใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน”

กิจกรรมที่สร้างขึ้นนอกจากสร้างสีสันให้กับงาน ให้นักท่องเที่ยวมีกิจกรรมร่วมกับชุมชน ยังสะท้อนภาพความสามัคคี การรวมตัวของญาติพี่น้องเพื่อนบ้านในชุมชนโบราณ ซึ่งผู้จัดย้ำเสมอว่า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สร้างไม่ได้ในเวลาอันสั้น ความผูกพันคือสิ่งที่สั่งสมกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การไล่รื้อแล้วจะสร้างตึกตามแบบสถาปัตยกรรมเดิมทดแทน และรักษาสีงศ์กัศลีลธิ์ต่างๆ ไว้เหมือนเดิม ไม่สำคัญเท่าชีวิตวัฒนธรรมที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้

เว็้งนครเขมมยังได้ใช้ความทรงจำนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนผ่านกิจกรรมในเทศกาลที่จัดขึ้น ส่วนใหญ่นำเสนอในรูปแบบนิทรรศการ อาทิ เรื่องเล่าในความทรงจำของเจ้าของกิจการต่างๆ เกี่ยวกับบรรยากาศที่มีเสน่ห์ของเว็้งนครเขมมในอดีต ความผูกพันของคนในชุมชน ตั้งแต่สมัยอากง เป็นแหล่งที่ได้ตั้งรกรากทำมาหากินได้สร้างชีวิตให้มั่นคง การแสดงเจตนาที่จะอยู่เพื่ออนุรักษ์ชุมชนโบราณสืบต่อจากบรรพบุรุษ เช่น

“อยู่มาตั้งแต่รุ่นอากง มีเพื่อนฝูงญาติพี่น้องอยู่ที่เว็้งๆ ทั้งครอบครัวก็มีความผูกพันกับที่นี่ (เจ้าของร้านเครื่องประดับเฮียบฮวด)”

“เว็้งๆ เป็นพื้นที่ที่เห็นมาตั้งแต่เกิด คนในเว็้งๆ ก็เหมือนญาติพี่น้องกัน ลูกหลานใครก็รู้จักกัน หมด เดินไปไหนเจอก็ทักทายกัน เป็นแบบนี้มาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน (เจ้าของร้านเครื่องประดับแต่เต็กหมงและฉัตรมณี)”

“ปัจจุบันแม้ว่าเจ้าของร้านจะไปซื้อบ้านที่อื่นอยู่เป็นเวลากว่า 20 ปีแล้ว แต่กระนั้นก็ยังไม่ได้รู้จักกับบ้านข้างๆ ที่ติดกัน ไม่เหมือนในเว็้งๆ ที่คนในชุมชนจะรู้จักกัน ฟังพาวาคัยกัน อบอุน และมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ยังจำได้ว่าเคยมีไฟไหม้แล้วทุกคนก็มาช่วยกันดับหรือตอนช่วงมีเทศกาลก็ช่วยกัน (เจ้าของร้านเครื่องมืออุตสาหกรรมเกรียงกมล)”

“เป็นสถานที่ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นเจ้าของกิจการของตนเองเป็นครั้งแรก รวมถึงสามารถตั้งเนื้อตั้งตัวได้จากการมาอยู่ที่เวียง จิงรู้สึกเหมือนที่นี่เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต (เจ้าของร้านเครื่องประดับห้างมณีสวัสดิ์)”

“อยากจะอยู่ต่อสืบทอดบรรพบุรุษ (เจ้าของร้านเครื่องประดับห้างเพชรทองจูเจียบเซ็ง)”

นิทรรศการเวียงหายเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมอีกหนึ่งกิจกรรมที่ผู้จัดงานใช้เรื่องเล่าจากความทรงจำนำเสนออัตลักษณ์ชีวิตวัฒนธรรมของย่านได้อย่างมีชีวิตชีวา แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับเทศกาลตามประเพณีจีนโดยตรง แต่เนื้อหา รูปแบบของงาน รวมถึงผู้จัดงานสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ชีวิตวัฒนธรรมหรือความผูกพันของคนเวียงฯ ที่มีต่อพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์นิทรรศการ “เวียง (หาย)” เป็นนิทรรศการภาพถ่ายวิถีชีวิตของชาวเวียงนครเขมร จัดขึ้นที่ร้านหนังสือ “พิทยาคาร” ซึ่งกำลังถูกรื้อถอนอันเป็นผลจากการไล่รื้อของบริษัททีซีซี นับเป็นนิทรรศการภาพถ่ายที่ “มีชีวิต” อย่างแท้จริง ในขณะที่ผู้ชมชมภาพถ่ายคนงานก็ค่อยๆ รื้อฝาผนัง ถอดพื้นไม้ไปที่ละชั้นไล่จากชั้นบนสุดลงมาเรื่อยๆ ภาพถ่ายก็ถูกขยับเปลี่ยนที่จัดตามห้องนิทรรศการซึ่งถูกปิดไปที่ละห้องๆ จนเหลือห้องสุดท้ายในวันที่รื้อถอนและย้ายออกเสร็จสิ้น นอกจากภาพถ่ายจะทำหน้าที่เล่าความทรงจำในอดีตแล้ว ผู้เข้าชมยังได้พูดคุยกับอาจารย์กานตชาติ เรื่องรัตนอัมพร อาจารย์สอนถ่ายภาพจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เป็นเพื่อนกับลูกชายเจ้าของบ้าน ได้พูดคุยกับลูกชายเจ้าของบ้าน และคุณแม่ ที่ช่วยกันเล่าถึงความหลังว่าเคยมีกิจกรรมทำอะไรในเวียงบ้าง แต่ละมุมบ้านเคยมีความทรงจำเป็นอย่างไร รวมไปถึงความผูกพันของคนในครอบครัวและคนในเวียง

นิทรรศการดังกล่าวจัดเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เล่นกับ “ความทรงจำ” นำมากระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกหวงแหนชุมชน ทั้งรูปภาพกิจกรรมของครอบครัวต่างๆ ในเวียงนครเขมร ไม่ว่าจะเป็นภาพการค้าขาย ภาพการกินอยู่ในชีวิตประจำวัน ภาพประเพณีพิธีกรรมตามเทศกาลของแต่ละครอบครัว ภาพการเก็บของย้ายบ้าน ผสมกับบรรยากาศในบ้านนอกบ้านที่หลุดจากการต้องจากลา ทั้งสถานที่ที่ถูกทุบรื้อถอนที่ละชั้น เสียงการรื้อถอน เรื่องเล่าความทรงจำที่มีทั้งอารมณ์ความรู้สึกรอยยิ้มเมื่อได้เล่าถึงตอนที่ครอบครัวอยู่กันพร้อมหน้าในบ้าน สลับเสียงร้องไห้สะอื้นพร้อมคราบน้ำตาที่ต้องจากไป ปิดท้ายด้วยรอยยิ้มรับกำลังใจจากผู้เข้าชมมอบให้ พร้อมกับแสดงความหวังกับอนาคตของ

กิจการในบ้านหลังใหม่ องค์กรประกอบทั้งมวลคือวัตถุดิบที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เข้าชมเกิดอารมณ์ร่วมได้ ดังเช่นผู้เข้าร่วมชมในรอบเดียวกับผู้วิจัยที่ชมภาพและฟังเรื่อง พร้อมกับมีคำถามและแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาด้วยอารมณ์เคียดแค้นนายทุน พร้อมคำสาปแช่ง ผสานไปกับเจ้าของบ้านที่นำชมนิทรรศการ

พลังของความทรงจำดังกล่าวเป็นดังพาหนะที่ส่งผ่านอัตลักษณ์ของชุมชนเวียงนาคร เขมมสู่ผู้เข้าชม อัตลักษณ์ที่น่าเสนอมีทั้ง “วิถีชีวิตคนไทยเชื้อสายจีนในเวียงนาครเขมม” ที่มีทั้งเรื่องอาชีพ เรื่องความสัมพันธ์เชิงชีวิตวัฒนธรรม พิธีกรรมประเพณี ฯลฯ ทั้งที่มาเยือนสถานที่จริงและผ่านโซเชียลมีเดียในกลุ่มคนที่รักการถ่ายภาพและอนุรักษ์ชุมชนเก่า นิทรรศการเวียง (หาย) จึงสื่อว่าสิ่งที่หายไปไม่ใช่สิ่งที่เห็นด้วยตาที่เป็นแค่พื้นที่เชิงกายภาพแต่ในความเป็นจริงสิ่งที่หายไปนั้นคือชีวิตวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่ไม่มีวันได้กลับคืนเหลือเพียงความทรงจำและเรื่องเล่า

แม้นิทรรศการดังกล่าวจะไม่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงให้ได้ที่ทำมาหากินคืนมา แต่นิทรรศการนี้แสดงให้เห็นพลังของความทรงจำที่อาจทำให้เกิดคลื่นของการต่อต้านนายทุน ความรู้สึกเกลียดชังนายทุน เกิดความหวงแหนอนุรักษ์ย่านเก่าที่ต้องเดือดร้อนจากการพัฒนาดังที่เกิดกับชุมชนอื่นๆ ทั่วไปในสังคมไทยปัจจุบัน

นอกจากจะได้เห็นถึงพลังของเรื่องเล่าจากความทรงจำผ่านนิทรรศการภาพถ่ายดังกล่าว นิทรรศการนี้ยังได้สะท้อนให้เห็น “หลังฉาก” ของกิจกรรมการต่อสู้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างเวียงนาครเขมมกับนายทุน เรื่องเล่าหรือกิจกรรมที่น่าเสนออยู่ “หน้าฉาก” ต่างจากสิ่งที่เจ้าของบ้านนิทรรศการเล่า ทั้งเรื่องกรรมการชุมชนที่เปลี่ยนไปเข้ากับฝ่ายนายทุน ความเจ้าเล่ห์ของนายทุน เช่น ติดป้ายขอขอบคุณตัวเองที่สนับสนุนการจัดเทศกาลที่หน้าชุมชน เรื่องเล่าลับที่นายทุนต้องเจอกับความเฮี้ยนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน สอดคล้องกับที่ผู้นำชุมชนได้เล่าในงานเสวนา ซึ่งเล่า “หน้าฉาก” ของการต่อสู้ ความสามัคคี การแก้ไข้ปัญหา ต่อเมื่อผู้วิจัยได้ถามถึงปัญหาภายในที่เกิดขึ้น ก็จะปรากฏเรื่องเล่าความขัดแย้ง ปัญหาการไม่ให้ความร่วมมือเล่าออกมา ประเด็นดังกล่าวตรงกับชุมชนตลาดน้อยที่ออกงานเสวนา นักวิชาการที่เป็นที่ปรึกษาให้ชุมชนก็จะเล่าเรื่องหน้าฉาก แต่เมื่อ “คนใน” ซึ่งเป็นชาวบ้านที่ไม่ได้มีประสบการณ์การขึ้นเวทีวิชาการเล่า ก็จะพรั่งพรูปัญหาต่างๆ ของชุมชนออกมาจนนักวิชาการต้องคอยขัดจังหวะ หรือแม้แต่ในกลุ่มไลน์ของชุมชนเองก็ตามก็จะได้เห็นหลังฉากที่เป็นปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ซึ่งต่างกับที่น่าเสนอในงานเทศกาล

ภาพที่ 127 มาลี เตชะวัฒนานันท์ เจ้าของร้านพิทยาคาร

พลังของเรื่องเล่าจากความทรงจำไม่ได้เกิดเฉพาะเวียงนครเขมมแต่เป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ แม้จะไม่ใช่วัฒนศาสตร์กระแสหลักหรือย้อนอดีตไปไกลหลายร้อยปี และบางเรื่องเล่าเป็นเพียงคำพูดจากปากต่อปาก ไม่มีหลักฐานจดบันทึกยืนยัน แต่เรื่องเล่าจากความทรงจำเหล่านี้นับเป็นประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่มีคุณค่า มีเสน่ห์ของควมมีชีวิตชีวา มีความผูกพันระหว่างคนกับพื้นที่แฝงอยู่ พร้อมกับทำให้ประวัติศาสตร์ของชุมชนเล็กๆ และคนเล็ก ๆ สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์กระแสหลักของสังคม นั่นคือการยกระดับความสำคัญของชุมชนให้โดดเด่น สร้างความสำคัญให้สาธารณชนหันมาสนใจ เป็นเกราะป้องกันชุมชนจากการปะทะกับปัญหาต่าง ๆ ที่ฉาโถมเข้ามาสู่ชุมชน

ชุมชนตลาดน้อยพยายามเสนออัตลักษณ์ของชุมชนในมิติของย่านที่มีชีวิตวัฒนธรรม สิ่งที่น่าเสนอคือการทำให้คนในชุมชนเป็นเจ้าของภาพและกลไกหลักในการดำเนินกิจกรรมดูแลรักษาชุมชน สิ่งที่เป็นรูปธรรมคือการก่อตั้งชุมชนคนรักตลาดน้อยเป็นอาสาสมัครจัดกิจกรรมและประสานความร่วมมือกับคนในตลาดน้อยให้มีมากขึ้น กิจกรรมที่กลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อยจัดเป็นการสะท้อนอัตลักษณ์ความผูกพันร่วมมือร่วมใจของชุมชนในแบบชุมชนโบราณผ่านการช่วยกันดำเนินกิจกรรมในเทศกาลกินเจ เช่น จัดเวรเปิด ปิด และเผ่านิทรรศการ จัดอาสาสมัครเป็นมัคคุเทศก์ให้ข้อมูลนิทรรศการแก่นักท่องเที่ยว หรือคอยต้อนรับและนำคณะนักท่องเที่ยวทั้งจากภาครัฐและเอกชน

เที่ยวงานเทศกาลกินเจและสถานที่สำคัญของชุมชน ช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมนำใบปลิว แผนที่ชุมชน ไปวางตามร้านค้า หรือติดป้ายประชาสัมพันธ์หน้าบ้าน

นอกจากกระบวนการทำงานของกลุ่มซึ่งนับเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ในมุมของความผูกพันของคนในย่านเก่าที่ร่วมแรงร่วมกันปกป้องชุมชนจากการพัฒนาอย่างไร้ทิศทาง ยังมีการจัดกิจกรรม “ตะลักเกี่ยะ Organic Market” ตลาดนัดขายของออร์แกนิกจัดขึ้นเดือนละหนึ่งครั้งเริ่มในปี พ.ศ. 2558 ที่น่าสนใจคือ แม้งานจะมีกลุ่มนักวิจัยโครงการย่านเงินถิ่นบางกอกเป็นผู้เริ่มดำเนินการ แต่ภาพที่นำเสนอออกไปจะทำให้สมาชิกชุมชนตลาดน้อยเป็นเหมือนเจ้าภาพในการจัดกิจกรรม ให้เป็นคนรับลงทะเบียนต้อนรับผู้เข้าชมงาน ตรวจสอบตราดูแลความเรียบร้อยร้านค้าที่มาออกงาน มอบของที่ระลึกให้แก่วิทยากรที่มาอบรมอาชีพ จัดกิจกรรมสอนประกอบอาหารจีน ผลที่ได้ นอกจากการสร้างภาพลักษณ์ให้แก่ย่านตลาดน้อยในการเป็นชุมชนที่มีสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต สุขภาพที่ดีแล้ว กิจกรรมยังสะท้อนให้เห็นความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน สร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนในมิติชีวิตวัฒนธรรมที่คนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจทำเพื่อชุมชนในฐานะบ้านเกิด

อีกวิธีหนึ่งคือการใช้องค์ใจของเป็นศูนย์กลางศรัทธาของชุมชน ดังที่ปรากฏว่าการจัดกิจกรรมในเทศกาลกินเจมักจะกล่าวย้าว่าคนตลาดน้อยเป็นลูกหลานอากง ทุกคนในตลาดน้อยมีศูนย์กลางศรัทธาร่วมกันให้มาร่วมทำบุญสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของศาลเจ้าเพื่ออากง และงานเทศกาลกินเจเป็นช่วงเวลาสำคัญที่แสดงความผูกพันดังกล่าว ในนิทรรศการบ้านเงินเอ็งฮอกต้องซึ่งจัดแสดงในเทศกาลกินเจยังได้นำเสนอเนื้อหาความสัมพันธ์ของคนตลาดน้อยกับใจช็อกงและงานเทศกาลกินเจเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์การมีชีวิตวัฒนธรรมของตลาดน้อยด้วย เช่น เนื้อหานิทรรศการในปี พ.ศ. 2557 ระบุว่า

“ประเพณีการกินเจที่ยังคงเป็นศูนย์รวมของคนตลาดน้อยเพราะไม่ว่าจะ ย้ายไปอยู่ที่ไหนแต่เมื่อถึงเทศกาลกินเจก็ต้องกลับมาไหว้เจ้าที่ศาลเจ้าใจช็อกงเสมอซึ่งถือว่าเป็นงานค้ำชูเหย้าของชาวตลาดน้อย”

“ยังคงรูปแบบความสัมพันธ์แบบญาติมิตร มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวคู่กันและยังคงร่วมกันสืบสานประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สำคัญของชุมชนเอาไว้คืองานเทศกาลกินเจ”

สิ่งที่น่าสนใจคือบทสรุปท้ายเนื้อหาบทบรรณาธิการส่วนนี้ ระบุว่า

“...พอจะได้เห็นถึงศรัทธาที่เข้มแข็งของชาวไทยเชื้อสายจีน และความเป็นชุมชน ที่ไม่ได้มุ่งหวังจะหากำไรจากเทศกาลที่คนเริ่มหันมาสนใจ เป็นสมัยนิยม หากแต่เป็นสังคมแห่งการแบ่งปัน ที่ต้องการร่วมสืบสานประเพณี กิจเจที่มีมายาวนานซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นแห่งแรกๆ ของกรุงเทพฯ ก็ว่าได้ ซึ่งแง่มุมเหล่านี้ก็เป็นเพียงแง่มุมหนึ่งจากหลายแง่มุมที่น่าสนใจของเทศกาลกิมเจที่ตลาดน้อย รอให้ผู้มาเยี่ยมชมเยือนได้ร่วมกันค้นหาและถ่ายทอดความงดงามของศรัทธา และคุณค่าของความเป็นชุมชนเก่าในย่านจีนร่วมกันต่อไป”

เนื้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นสาร 2 ส่วนที่ผู้จัดตั้งใจเสนอ ได้แก่ (1) การเสนอว่าเทศกาลกิมเจมีคุณค่า เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญของย่านตลาดน้อย มีความโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับความเชื่อพิธีกรรมสำคัญของย่านตลาดน้อย และ (2) เมื่อมองย่านตลาดน้อยผ่านเทศกาลกิมเจที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิต หรือชีวิตวัฒนธรรม เป็นความผูกพันของคนในชุมชน ไม่ใช่การประดิษฐ์ขึ้น และเป็นสิ่งเก่าแก่ที่สืบทอดกันมา สะท้อนให้เห็น “ความเป็นชุมชน” เก่าแก่ที่มีความเข้มแข็ง มีความเอื้อเพื่อแบ่งปัน คนในชุมชนต่างรู้จักและผูกพันกัน ล้วนเป็นคุณสมบัติหรืออุดมคติของการเป็นชุมชนโบราณซึ่งสมควรแก่การรักษาดูแลให้คงอยู่ในสังคมปัจจุบันที่ย่านชุมชนเหล่านี้ค่อยๆ เลือนหายไป

ชุมชนเจริญไชยเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ใช้เทศกาลนำเสนออัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมกิจกรรมที่เกิดขึ้นในคืนวันไหว้พระจันทร์สะท้อนภาพชีวิตวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันแบบครอบครัวของคนในชุมชนที่มีวัฒนธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ และพร้อมจะร่วมแรงใจแสดงความสามัคคีเพื่อชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยงานในฝ่ายต่างๆ เช่น ร้านอาหารเก่าแก่มิซึเอะเสียงประจำชุมชนจัดอาหารมาแจกให้แก่ผู้มาร่วมงาน ร้านกระดาษไหว้เจ้าที่ช่วยสนับสนุนเครื่องกระดาษที่ใช้ในพิธี ภายในงานจะเห็นภาพของชาวบ้านมาช่วยงาน ใส่เสื้อของชุมชน นั่งโต๊ะลงทะเบียน ช่วยจัดสถานที่ เดินบริการน้ำและขนมให้แก่แขกรับเชิญและนักท่องเที่ยว มาร่วมนั่งฟังการเสวนา ประมวลเสียงเชียร์หรือร่วมแสดงความคิดเห็น เมื่อถึงเวลามอบของที่ระลึกให้วิทยากร ผู้นำชุมชนจะประกาศเรียกผู้อาวุโสที่เป็นอาอิม อาอี่ที่เมื่อครู่เดินแจกขนมแจกน้ำ จัดโต๊ะ เป็นตัวแทนมอบของที่ระลึกให้

วิทยากร ที่สำคัญคือเมื่อถึงช่วงพิธีกรรมไหว้พระจันทร์ผู้ดำเนินรายการจะคัดเลือกและเรียก “ผู้อาวุโสของชุมชน” มาเป็นประธานอธิษฐานจตุรปูเทียนเป็นคนแรก

นอกจากนั้นในงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ ปี พ.ศ. 2558 มีการจัดเสวนาเรื่อง กลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนเจริญไชย มีการเชิญตัวแทนของกลุ่มออมทรัพย์สองกลุ่มที่มีปัญหาเรื่องการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินคล้ายคลึงกับชุมชนเจริญไชย และใช้วิธีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนจนเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดินจนสามารถซื้อที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของคนในชุมชนสำเร็จ ย่านเจริญไชยจึงเห็นความสำคัญของการใช้กลยุทธ์การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อซื้อที่ดินจากมูลนิธิจุมภฏ - พันธุ์ทิพย์ ซึ่งจะเป็นเครื่องยืนยันว่าหลังการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินคนเจริญไชยยังคงจะได้อาศัยในผืนดินแห่งนี้ต่อไป ในฐานะเจ้าของที่ การเสวนาดังกล่าวชูความสำคัญของการออมทรัพย์ชุมชนว่านอกจากจะต้องออมเงินแล้วยังต้อง ออมคน และออมใจ ซึ่งวิทยากรที่มาร่วมเสวนามองว่า ชุมชนเจริญไชยต้องออมวัฒนธรรมที่เป็นจุดแข็งของชุมชน เพราะเป็นพื้นที่วัฒนธรรม มีชีวิตวัฒนธรรมเป็นต้นทุนสำคัญด้วย นับเป็นมุมมองที่คนภายนอกแสดงออกมาว่ารับรู้อัตลักษณ์ชีวิตวัฒนธรรมของเจริญไชยว่ามีความโดดเด่นและสำคัญมากเพียงใด

เทียมสุรย์ สิริศรีศักดิ์ (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556: บทนำ) อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหิดล หนึ่งในกลุ่มนักวิชาการที่เป็นที่ปรึกษาให้ชุมชนได้กล่าวถึงย่านเจริญไชยว่า

“มีผู้กล่าวว่าในชุมชนย่านเยาวราชไม่มีความเป็นชุมชนหลงเหลืออยู่ (หมายความว่า จะพัฒนาปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยอย่างไรก็ได้ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงรากฐานของชุมชนหรือความเป็นมาใดๆ) แต่สิ่งที่ชาวบ้านใน ชุมชนเจริญไชยร่วมกันทำ แสดงออกให้เห็นว่าเจริญไชยเป็นชุมชนเมืองมีองค์ประกอบของความเป็นชุมชนเมืองเก่าที่สมบูรณ์ มีวิถีชีวิตวัฒนธรรม มีประวัติศาสตร์ มีสถาปัตยกรรมแบบชาวบ้านที่มีคุณค่า”

อัตลักษณ์ที่ชุมชนเจริญไชยเลือกนำเสนอโดยเฉพาะมิติด้านชีวิตวัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนแก่นแกนของความเป็นชุมชน ทำให้ชุมชนมีชีวิต มีคุณค่า ที่ไม่สามารถสร้างขึ้นมาใหม่ได้ ถ้าถูกทำให้สูญหายไป

หากวิเคราะห์ความหมายของคำว่าชีวิตวัฒนธรรมก็คือความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ภาครัฐก็นำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวเช่นกัน แต่เป็นรูปลักษณ์ของชุมชนขนาดใหญ่ที่มีชุมชนย่อยอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน เช่น งานไหว้พระจันทร์จัดโต๊ะรวมของชุมชน การระบุดูทุกครั้งที่ในการจัดงานว่าเป็นความร่วมมือร่วมใจของประชาคมเยวราช การจัดนิทรรศการที่นำเสนอความหลากหลายทั้งชาติพันธุ์ ศาสนาที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เล่าผ่านนิทรรศการรูปถ่าย หรือการระบุดูในคำกล่าวรายงานในงานเทศกาลทุกเทศกาลที่ระบุดู กิจกรรมต่างๆ เกิดขึ้นจากความร่วมแรงร่วมใจของประชาคมเยวราช แต่พิจารณาแล้วเป็นชีวิตวัฒนธรรมแบบจัดสร้างขึ้นตามอำนาจการปกครองของสำนักงานเขต เป็นสิ่งที่คนนอก ไม่ว่าจะป็นเจ้าหน้าที่รัฐ นายทุนผู้สนับสนุน ออร์กาไนเซอร์ เป็นผู้กำหนดจัดวาง ไม่ได้เกิดจากความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ คนในชุมชน และองค์กรเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือ สร้างขึ้นเพื่อให้ “คนนอก” ซึ่งก็คือ นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน ภาครัฐ หรือกลุ่มทุน เห็นอัตลักษณ์ของ “คนใน” ว่าย่านเก่ามีรากทางวัฒนธรรมที่เกาะเกี่ยวคนในชุมชนให้มีสำนึกร่วมกัน ความสามัคคีของคนในชุมชนที่เกาะเกี่ยวกันด้วยรากเหง้าทางวัฒนธรรมนี้เป็นอัตลักษณ์สำคัญที่ไม่อาจหาได้ในชุมชนใหม่ เป็นการบอกผ่านคนนอกที่จะเข้ามาได้รื้อย้อนว่าการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ด้วยการสร้างคอนโด สร้างห้างสรรพสินค้าหรูหราโดยอ้างว่าจะรักษาวัฒนธรรมความเป็นจีน รักษาวัฒนธรรมของย่านเอาไว้แต่ไม่ให้ “คนใน” อยู่อาศัยก็ไม่อาจสร้างชีวิตวัฒนธรรมของย่านได้ และอีกนัยหนึ่งการทำลายชุมชน การทำลายชีวิตวัฒนธรรมของคนในย่านเก่าก็คือการทำลายรากวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ ที่นับวันจะหายไปตามกระแสการพัฒนา

อย่างไรก็ดีอัตลักษณ์ด้านชีวิตวัฒนธรรมที่นำเสนอ ผู้วิจัยมองว่าผ่านกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เช่นเดียวกับอัตลักษณ์อื่น ๆ จากการได้สัมภาษณ์คนในและร่วมฟังงานเสวนาต่าง ๆ ของชุมชนที่กำลังเกิดปัญหาที่กรรมสิทธิ์ที่ดิน จะพบข้อมูลในอีกแง่มุมหนึ่ง เช่น ปัญหาของคนในที่ไม่ให้ความร่วมมือจัดกิจกรรม การทรยศหักหลังของกรรมการชุมชนที่ไปเจรจากับนายทุน ปัญหาของคนนอกที่เข้ามาเช่าช่วงกรรมสิทธิ์ต่อจากคนในเว็จ เช่น คนจีนจากแผ่นดินใหญ่ที่เข้ามาประกอบกิจการในประเทศไทยจำนวนมาก ไม่ได้มีความผูกพันกับชุมชนก่อให้เกิดปัญหาการจัดการชุมชน

กรณีตัวอย่าง เช่น ชุมชนตลาดน้อยเป็นชุมชนที่มีลักษณะดังกล่าว เบื้องหลังการนำเสนออัตลักษณ์ชีวิตวัฒนธรรมก็มีปัญหาการจัดการชุมชนหรือปัญหาความร่วมมือเช่นกัน ไม่ว่าจะป็น คนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจออกร้านขายของในเทศกาลกินเจแต่สภาพความเป็นจริงบ้านหลาย

หลังเปิดให้คนนอกชุมชนมาเช่าพื้นที่ขายของในเทศกาลกินเจ ไม่ใช่คนในเป็นผู้ขายเอง หรือในปัจจุบัน จะเห็นว่าบ้านเก่าหลายหลังในตลาดน้อยปล่อยให้คนนอกมาเช่าเพื่อทำเป็นผับ บาร์ ห้องแสดงศิลปะ หรือการมีชุมชนย่อยๆ เป็นจำนวนมาก ชุมชนที่อยู่ห่างจากสถานที่จัดกิจกรรมก็จะไม่เข้ามาก้าวล่วง อีกชุมชนเพราะถือว่าเป็นคนละถิ่น เช่น ผังตลาดและผังคลองผดุงกรุงเกษมก็ถือว่าเป็นคนละชุมชนกัน ทำให้การนำเสนอภาพชุมชนตลาดน้อยที่รวมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมเป็นภาพนำเสนอที่เป็นการ ดำเนินงานของคนบางกลุ่ม

ในกรณีกิจกรรมของศาลเจ้าโจวซือองที่เป็นประหนึ่งศูนย์กลางศรัทธาของชุมชน ผู้วิจัยได้ติดตามการทำงานของกรรมการศาลเจ้าที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนคนรักตลาดน้อยก็จะ เห็นว่ากรรมการศาลเจ้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนนอกชุมชนแต่มาทำงานให้ศาลเจ้ามองตลาดน้อยและกลุ่ม เป็นทรัพยากรที่จะขอความร่วมมือให้มาสนับสนุนงานของศาลเจ้า มองศาลเจ้าเป็นศูนย์กลาง ส่วน ชุมชนคนรักตลาดน้อยและโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกแม้จะให้การสนับสนุนและขอความช่วยเหลือ จากศาลเจ้าในการจัดกิจกรรมมาโดยตลอด แต่รูปแบบเนื้อหากิจกรรมสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนและ โครงการมองศาลเจ้าเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้ทำกิจกรรม หรือก็คือ มองชุมชนเป็นศูนย์กลาง หรือกรณีชุมชนคนรักตลาดน้อยวิพากษ์วิจารณ์การจตุรูปร่างที่ส่งผล รบกวนสุขภาพของบ้านที่อยู่รอบศาลเจ้าเป็นประจำทุกปี ซึ่งพิธีจตุรูปร่างถวายเทพเจ้าในงาน เทศกาลกินเจเป็นสิ่งที่ปฏิบัติมาเนิ่นนานและแถวรูปร่างขนาดยักษ์ก็เป็นจุดขายที่นักท่องเที่ยวจะเข้า มาถ่ายรูป กรณีชุมชนเจริญไชยที่นำเสนอภาพความสัมพันธ์ของคนในชุมชน แต่ในอีกด้านจะเห็นภาพ การจัดการชุมชนวางของหน้าบ้าน ละเมียดสีทิพย์เพื่อนบ้านจนต้องติดป้ายคำหยาบเพื่อนบ้านไว้ที่ประตู บ้าน เป็นต้น

อัตลักษณ์ชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนจีนโบราณที่นำเสนอจึงผ่านกระบวนการคัดกรอง นำเสนอในแง่บวก ยกแง่บวกดังกล่าวมาสร้างสรรค์ให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างอาวุธทางวัฒนธรรม ให้เข้มแข็งเพื่อต่อสู้กับนายทุน

4.1.2.5 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแบบจีน

สถาปัตยกรรมของอาคารบ้านเรือนเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมอีกข้อมูลหนึ่งที่ชุมชนใช้ ในการนำเสนอตัวตน แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ (place identity) ในการเป็นย่านที่มีอาคาร โบราณทรงคุณค่า โดยที่อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวเก่าธรรมดา ที่แม้จะไม่ได้รับ

การขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานจากทางภาครัฐ แต่มีคุณค่าในเชิงสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ ศิลป์ที่สมควรจะรักษาไว้

ตลาดน้อยเป็นย่านเก่าที่มีอาคารโบราณที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมอยู่หลายแห่ง ผู้จัดงานระบุว่าสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและหลากหลายเป็นหลักฐานหนึ่งของการก่อรูปทางวัฒนธรรมของย่านที่มีมาตั้งแต่อดีต แสดงให้เห็นการเป็นชุมชนจีนโบราณที่มีหลากหลายกลุ่มมาอยู่อาศัยทำมาหากินจนเป็นย่านที่รุ่งเรือง เมื่อโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกเริ่มมีการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ และพัฒนาย่าน โครงการได้นำเสนอคุณค่าทางสถาปัตยกรรมของสถานที่หลายแห่งในย่าน เช่น บ้านโซวเฮงไถ่ซึ่งเป็นหนึ่งในสถานที่สำคัญที่โครงการนำมาใช้ในการจัดกิจกรรม บ้านแห่งนี้เป็นคฤหาสน์ทรงจีนประยุกต์สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นสถานที่สำคัญของย่านตลาดน้อย และเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวที่มักมาเยี่ยมชม รวมถึงการเปิดตัวบ้านจีนเฝ้าออกต่องในงานเทศกาลกินเจ ปี พ.ศ. 2556 ด้วยการปรับปรุงเป็นนิทรรศการชุมชนก็เป็นวิธีการหนึ่งที่โครงการได้นำเสนอสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของย่านสู่สายตาสาธารณชน มีกิจกรรมนำผู้สนใจเข้าเยี่ยมชมโครงสร้างของบ้านทั้งในส่วนที่ปรับปรุงและยังไม่ได้ปรับปรุง

ตึกแถวเก่ารอบย่านตลาดน้อยก็เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ผู้จัดงานนำเสนอ ที่เน้นให้เห็นว่าตึกแถวที่เห็นภายนอกธรรมดา พบเจอจนชินตา แท้จริงแล้วมีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ แต่ละยุคก็จะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นแตกต่างกัน ตามรูปแบบการทำงานของสถาปนิก ช่องทางที่นำเสนอพบในวารสารย่านจีนฯ ที่ตีพิมพ์แจกจ่ายในงานเทศกาลหรือกิจกรรมที่โครงการไปร่วมงาน ชุมชนคนรักตลาดน้อยและโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกยังได้นำภาพสเก็ตช์ตึกแถวเก่าที่มีอาสน์มาวาดในชุมชน นำมาสกรีนเป็นลายเสื้อยืดจัดจำหน่ายเป็นของที่ระลึกในงานเทศกาลกินเจ

ภาพที่ 128 ชุมชนคนรักตลาดน้อยนำภาพสเก็ตซ์อาคารโบราณในย่านมาทำเป็นเสื้อจำหน่ายในงานเทศกาลกินเจ

(ที่มา : กลุ่มไลน์ชุมชนคนรักตลาดน้อย)

เว็จนาคระเชวมใช้องค์ความรู้ด้านสถาปัตยกรรม นำเสนอประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของตึกแถวในเว็จน มีวิวัฒนาการตามแต่ละยุคสมัย ไม่มีการนำเสนอที่ชัดเจนเท่าชุมชนอื่นเพราะโครงสร้างจากภายนอกส่วนใหญ่จะถูกดัดแปลงตามการใช้งานในเชิงธุรกิจ แต่เมื่อมีโอกาสขึ้นเวทีเสวนา ตัวแทนชุมชนคืออาจารย์วิศิษฐ์ เตชะเกษมซึ่งจบทางด้านสถาปัตยกรรมก็มักกล่าวถึงคุณค่าของอาคารในเชิงโครงสร้างของอาคารว่าเป็นรูปแบบในสมัยรัชกาลที่ห้าที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกผสมกับรูปแบบที่ประยุกต์ตามการใช้งานการอยู่อาศัยและค้าขายของครอบครัวชาวจีน และยังคงโครงสร้างอยู่จนถึงปัจจุบัน

เจริญไชยชูตึกแถวเก่าปลายสมัยรัชกาลที่ห้าถึงรัชกาลที่เจ็ดแม้จะทรุดโทรมแต่ยังคงคุณค่าของสถาปัตยกรรมแบบชาวบ้านและการวางผังชุมชนที่เน้นเรื่องประโยชน์ใช้สอยเพื่อการค้าขายที่มีอายุกว่าร้อยปีควรค่าแก่การอนุรักษ์ โดยเฉพาะหลังที่เป็นบ้านนิทรรศการมีความโดดเด่นแตกต่างจากหลังอื่นที่ชั้นสองมีพื้นที่กว้างกว่าแหล่งอื่น ชุมชนยังมีทีมงานสถาปนิกอาสาสมัครที่เข้ามาเป็นที่ปรึกษาควบคุมเค้าโครง ทำแบบจำลองและวาดแบบการปรับปรุงตึกแถวในอนาคตจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่อง

เหตุผลหนึ่งที่ชุมชนนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวนอกจากความโดดเด่นของชุมชนที่เห็นได้ชัดเจน เป็นรูปธรรมจับต้องได้ นำมาใช้เป็นต้นทุนจัดการท่องเที่ยวได้ง่าย และงานอนุรักษ์ชุมชนส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากอาสาสมัครนักวิชาการที่เป็นสถาปนิกเข้าไปช่วยเป็นที่ปรึกษาหรือดำเนินการ สิ่งหนึ่งที่เริ่มต้นทำคือการสำรวจสิ่งปลูกสร้างในชุมชน ทำบัญชี ประวัติ ลักษณะพิเศษ ว่า

ปัจจุบันยังคงหลงเหลืออาคารทรงคุณค่าอยู่เท่าไร เพื่อวางแผนการอนุรักษ์และพัฒนาในด้านอื่น ๆ
ต่อไป

4.1.2.6 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับภาษาจีน

ภาษาเป็นสิ่งที่ใช้แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในส่วนของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และผู้จัดกิจกรรมนำมาแสดงในเทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของย่านเยาวราช ผู้วิจัยเห็นว่าอัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับภาษาจีนหลักๆ แล้วช่วยในการสร้างบรรยากาศความเป็นจีนให้กับกิจกรรม และเน้นย้ำความเป็นย่านจีนให้กับย่านย่อยในการนำเสนอตัวตนสู่สาธารณะ

ภาครัฐแสดงอัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับภาษาจีนผ่านกิจกรรมในนิทรรศการส่วนจัดแสดงเสมือนจริงสอนและสาธิตการเขียนตัวพู่กันจีน กิจกรรมการเขียนตัวอักษรจีนของหอศิลป์กรุงเทพฯ และโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกของอาศรมศิลป์ โดยเฉพาะการร่วมกันเขียนอักษร “ฮก” (วาสนา) ที่หอศิลป์กรุงเทพฯ สาขาเยาวราชร่วมกับนักวิชาการท้องถิ่นเยาวราชร่วมกันจัดขึ้นให้นักท่องเที่ยว และเยาวชนในย่านมาร่วมกันเขียนอักษรฮกบนผืนผ้าขนาดใหญ่เพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมจีนผ่านตัวอักษร ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ชุมชนจีนโพ้นทะเลหลายแห่งจัดขึ้น เช่น ชาวจีนสิงคโปร์จัดในงานเทศกาลตรุษจีน และในปีถัดมาโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกนำมาจัดเป็นกิจกรรมให้ผู้มาร่วมงานตรุษจีนเยาวราชเขียนลงการ์ด หรือทำตราประทับคำอวยพรภาษาจีนบนการ์ดเป็นของที่ระลึก ทั้งนี้ยังมีโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานครที่ตั้งอยู่ในย่านเยาวราชก็นำวัฒนธรรมทางภาษามาจัดแสดงในงานด้วย เช่น การคัดตัวอักษรจีน การตัดกระดาษเป็นลายอักษรจีน นอกจากนี้ยังนำเสนอผ่านกิจกรรมร้องคาราโอเกะในเทศกาลตรุษจีน รวมทั้งการใช้ภาษาจีนโดยทั่วไปตามป้ายประกาศงานเทศกาลหรือที่ใช้ตกแต่งสถานที่จัดงานอีกด้วย

การจัดกิจกรรมของชุมชนมีการใช้อัตลักษณ์ด้านภาษาสร้างบรรยากาศความเป็นจีนเสริมความเข้มข้นของความเป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวไทยเชื้อสายจีนด้วยเช่นกัน เช่น การใช้ชื่อชุมชนจีนในภาษาจีนแต่จีวที่เป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนเป็นเหมือนเครื่องหมายการค้าของชุมชน ไม่ว่าจะเป็น “ตะลัคเกีย” ของชุมชนตลาดน้อย “เจียจุกเก็ง” หรือวังน้ำทิพย์ ของชุมชนเวียงนาครเขมม “ตงเฮงโกย” หรือ “เจียเล่งไซ” ของชุมชนเจริญไชย ชื่อภาษาจีนเหล่านี้ผู้จัดงานยังนำไปใช้แปรรูปเป็นสิ่งของเพื่อทำให้เป็นสัญลักษณ์เกิดภาพจำสู่สาธารณชน เช่น เสื้อยืดที่ระลึก ของที่ระลึกมอบแต่แขกที่มาเสวนาวิชาการของชุมชน หรือใช้เป็นตราบนแผ่นพับที่แจกแก่ผู้มาเยี่ยมชมชุมชน

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีน อาจกล่าวได้ว่าภาษาจีนที่ใช้ในการจัดงานของภาครัฐจะใช้ภาษาจีนที่แสดงความเป็นสากล ทั้งตัวอักษรตัวย่อหรือภาษาพูดที่เป็นภาษาจีนกลาง สำเนียงจีนกลาง ยกเว้นคำที่คุ้นเคยอยู่แล้วในสังคมไทย เช่น ชื่ออาหาร ชื่อสถานที่ ก็จะใช้ภาษาจีนถิ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาษาจีนแต้จิ๋ว

4.1.2.7 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับการแต่งกายแบบจีน

การแต่งกายเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุอีกประการที่สื่อสะท้อนอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นจีนของพื้นที่เยาวราชในแง่ของการเป็นพื้นที่ศูนย์กลางวิถีชีวิตวัฒนธรรมจีนในสังคมไทย ผู้วิจัยพบการแสดงอัตลักษณ์ผ่านการแต่งกายแบบจีนในงานตรุษจีนที่ภาครัฐเป็นผู้จัดได้แก่กิจกรรมการแต่งกายในชุดจี๊วเพื่อถ่ายรูปเป็นที่ระลึก ยังมีการแต่งชุดกี่เพ้าของผู้จัดงานและผู้มาร่วมงาน อัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นมาจากความเป็นจริงไม่มีใครสวมใส่ในชีวิตประจำวัน รูปแบบที่ แม้อาจจะมองได้ว่าเครื่องแต่งกายแบบจีนซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชุดกี่เพ้าที่ผู้จัดงานและผู้ร่วมงานสวมใส่กันมาเป็นการสร้างสีสันให้กับการจัดงาน แต่ในอีกแง่หนึ่งเป็นการสร้างบรรยากาศความเป็นจีน เต็มเต็มอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นจีนของพื้นที่เยาวราช ให้สมบูรณ์ แสดงอัตลักษณ์ผ่านการแต่งกายที่นับเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถสื่ออัตลักษณ์ความเป็นจีนแบบ sterilized identity ได้

สิ่งที่น่าสนใจคือเรื่องการสร้างควมมีส่วนร่วมกับพื้นที่ (as belong to yaowarat) เทศกาลใช้การแสดงอัตลักษณ์เครื่องแต่งกายจีนทำให้คนที่มาร่วมงานแต่งกายแบบจีนมาร่วมงาน เกิดการมีส่วนร่วม สร้างสีสัน สร้างสำนึกควมมีส่วนร่วมหรือการเป็นส่วนหนึ่งกับพื้นที่หรือวัฒนธรรมความเป็นจีน ซึ่งส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างแน่นอน เช่นเดียวกับการจัดงานอีเวนท์อื่น ๆ

4.1.2.8 อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับศิลปะแบบจีน

การนำเสนออัตลักษณ์ศิลปะแบบจีนพบในงานเทศกาลตรุษจีนเยาวราชที่ภาครัฐเป็นผู้จัด ปรากฏในนิทรรศการส่วนจัดแสดงเสมือนจริงเป็นส่วนใหญ่และมีปรากฏในเทศกาลบ๊ะจ่างและไหว้พระจันทร์เป็นกิจกรรมบันเทิงบนเวทีกลาง เช่น การแสดงจี๊ว (แต้จิ๋ว) จี๊วเสฉวนเปลี่ยนหน้ากาก การแสดงจี๊วหุ่นกระบอก (ไหหลำ) การแสดงประยุกต์ไทยจีนของนักเรียนในย่านเยาวราช เช่น จีนตลีลาประกอบเพลงเซียวบ๊ะจ่าง รำพัด การแสดงจากรัฐบาลจีนส่งมาร่วมอวยพรในเทศกาลตรุษจีน การแสดงเชิดมังกรทั้งแบบประยุกต์ และแบบดั้งเดิม (ผสมไทย) การแสดงเชิดสิงโต รวมไปถึงการสร้างบรรยากาศด้วยเพลงจีน การนำศิลปะการแสดงจี๊วมาประยุกต์เป็นกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม ได้แก่ การระบายสีหน้ากากจี๊ว (ผู้จัดระบุว่าเป็นการระบายสีหุ่นกระบอก) การแต่งหน้าเป็น

ตัวละครจิว นอกจากนั้นยังพบการแสดงศิลปหัตถกรรม เช่น การถักเชือก ตัดหรือฉลุกระดาษเป็น ลวดลายอย่างจีนหรือตัวอักษรจีน การจัดแสดงเครื่องเรือนแบบจีน หรือการจัดแสดงและจำหน่ายงาน ฝีมือศิลปะจีนของนักเรียนที่มาจัดนิทรรศการ เช่น การระบายสีหน้ากากจิว ส่วนที่นำเสนอในชุมชน ย่อยส่วนใหญ่เป็นการแสดงตามประเพณี เช่น การแสดงจิวเพื่อถวายเจ้า การเชิดสิงโตหรือแห่มังกรใน ขบวนแห่ หรือการเชิดเพื่ออวยพรในการเปิดงานตามประเพณีจีน มีบางชุมชนจัดการแสดงเพื่อสร้าง สีสันให้กับงาน ได้แก่ เว็งนาครเขมมที่รวมตัวชาวบ้านในเว็งมาร่วมขับร้องเพลงจีนและเพลงประจำ ชุมชน ข้อมูลที่นำเสนอประกอบกิจกรรมเหล่านี้เป็นข้อมูลวัฒนธรรมจีนแบบทั่วไป ไม่ได้เชื่อมโยงกับ วัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีน เช่น ศิลปะการตัดกระดาษ การถักเชือก คำอธิบายจะยก ประวัติศาสตร์ที่ไกลห่างจากคนไทยเชื้อสายจีน คำอธิบายชื่อเรียกทั้งหมดใช้ภาษาจีนกลาง เช่น ศิลปะ การถักเชือกแบบจงกั๋วเจียเป็นศิลปะที่แพร่หลายในสมัยราชวงศ์ฮั่น หรือการแสดงจิวหุ่นกระบอกซึ่ง เป็นแบบจีนไหหลำ แต่ในนิทรรศการไม่ได้ระบุรายละเอียดไว้ว่าศิลปะเหล่านั้นเป็นของจีนกลุ่มภาษา ไต ยกเว้นบางกิจกรรม เช่น ไหว้พระจันทร์ในปี พ.ศ. 2558 ของภาครัฐ เชิญอาจารย์ถาวร สิกขโกศล ผู้เชี่ยวชาญด้านจีนศึกษามาเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมไหว้พระจันทร์ โดย อาจารย์ถาวรได้เสนอรายละเอียดความแตกต่างของประเพณีพิธีกรรม ขนมไหว้พระจันทร์ของจีนแต่ ละกลุ่ม รวมถึงอธิบายประกอบการแสดงจิวแต่จิวเรื่อง “เสี๋ยงจ้อ (ฉางเอ๋อ) เหมินสู่ดวงจันทร์” เป็น ตำนานไหว้พระจันทร์ โดยใช้ชื่อตัวละคร ชื่อเรื่องเป็นภาษาจีนแต่จิวทั้งหมด

การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับศิลปะอย่างจีนเหล่านี้ ผู้จัดพยายาม นำเสนอว่าเป็นการสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีจีนซึ่งเป็นจีนในความหมายกว้างไม่ได้เชื่อมโยง หรืออ้างอิงกับวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน ที่สำคัญคืออัตลักษณ์เหล่านี้ช่วยสร้างบรรยากาศ ความเป็นจีนให้กับผู้มาเยือน และทำให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับงานเทศกาล

4.2 อัตลักษณ์คนจีนในสังคมไทยภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารและพื้นที่แห่งพระมหากษัตริย์คุณ

อัตลักษณ์นี้เป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม ด้วยการนำความทรงจำร่วมหรือบางส่วนของ ประวัติศาสตร์ที่ยานเยาวราชหรือชาวไทยเชื้อสายจีนได้มีโอกาสแสดงความจงรักภักดีต่อพระ ราชวงศ์จักรีและตอกย้ำความทรงจำนั้นผ่านกิจกรรมหรือสื่อต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ อัตลักษณ์ด้าน ประวัติศาสตร์ของเยาวราชในอีกมุมหนึ่งจึงสะท้อนอัตลักษณ์คนจีนในสังคมไทยภายใต้ร่มพระบรม โพธิสมภารด้วย โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไทยที่ได้พระราชทานแผ่นดินให้ได้

อาศัยทำมาหากิน ไม่ว่าจะเป็เหตุการณัช่วง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ได้พระราชทานพื้นที่บริเวณสำเพ็งให้แก่ชาวจีนเพื่อแลกกับพื้นที่บริเวณท่าเตียน เหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้ตัดถนนเยาวราช พัฒนาสาธารณูปโภคและอาคารต่างๆ จากสำเพ็งกลายเป็นเยาวราชและเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจและประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เหตุการณ์ครั้งรัชกาลที่ 7 เสด็จเยือนโรงเรียนจีนและมีพระราชดำรัสถึงความสัมพันธ์ของคนจีนกับคนไทย เหตุการณ์การเสด็จฯ เยือนสำเพ็งของรัชกาลที่ 8 และพระอนุชา เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และคลี่คลายปัญหา

เหตุการณ์สำคัญเหล่านี้เป็นสิ่งที่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลักของสังคมไทยและเป็นวาทกรรมที่ผู้จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่เยาวราชโดยเฉพาะภาครัฐมักนำมาใช้เป็นข้อมูลที่ผู้จัดกิจกรรมมักนำมาใช้ในการนำเสนออัตลักษณ์การเป็นคนจีนได้ร่วมพระบรมโพธิสมภาร รวมถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลาปัจจุบันที่พระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์มีต่อเยาวราชและคนไทยเชื้อสายจีนก็เป็นข้อมูลที่ผู้จัดนำมาผลิตซ้ำนำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชอยู่ตลอดเวลา

- อัตลักษณ์คนจีนในสังคมไทยภายใต้ร่วมพระบรมโพธิสมภารและพื้นที่แห่งพระมหากษัตริย์คุณที่รัฐเป็นผู้นำเสนอ

ตัวอย่างกิจกรรมที่นำเสนออัตลักษณ์นี้ เช่น การใช้ชื่องานที่มีจุดประสงค์เพื่อร่วมเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น “เทศกาลงานเจเยาวราช ประจำปี 2556 อิมบิวยรวมดวงใจ ถวายองค์ราชัน องค์ราชินี” “เทศกาลงานเจเยาวราช ประจำปี 2555 คู่ฟ้ามหาบารมีประหัยอิมบิวยอิมใจ” “เทศกาลงานเจเยาวราช ประจำปี 2554 ฉลอง 84 พรรษา มหามงคล” นอกจากชื่องานแล้วกิจกรรมที่จัดก็นำเสนออัตลักษณ์เรื่องคนไทยเชื้อสายจีนกับความจงรักภักดี เช่น การร่วมลงนามถวายสัตย์ปฏิญาณตนกินเจตลอด 10 วัน การลงนามถวายพระพร และการสวดมนต์จีนมหามงคลถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดโต๊ะหมู่บูชาประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในบริเวณมณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์ และการอัญเชิญพระบรมฉายาลักษณ์ของทั้งสองพระองค์ร่วมในขบวนแห่มังกร ในเทศกาลตรุษจีนมีการจัดขบวนถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดฉายภาพยนตร์สั้นเฉลิมพระเกียรติเรื่อง “แผ่นดินของเรา” และ “อำมา” การจัดนิทรรศการเทิดพระเกียรติแสดงพระราชดำรัสพร้อมภาพประกอบวิถีชีวิตในย่าน

เยาวราชบริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ การจุดเทียนชัยถวายพระพร การเชิดมังกรทอง เทิดพระเกียรติ

ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราชเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมอีกแห่งหนึ่งที่มีโครงสร้างการนำเสนอเรื่องราวดังกล่าวชัดเจนที่สุดคือ การเป็นคนจีนได้ร่วมพระบรมโพธิสมภารด้วยการเล่าเรื่องการอพยพของคนจีนสู่แผ่นดินไทยคู่ขนานไปกับสถานการณ์ชาวจีนในรัชกาลต่างๆ เรื่องราวพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีต่อชาวจีนในประเทศไทย และพัฒนาการของย่านสำเพ็งสู่ย่านเยาวราชในแต่ละรัชกาลผลิตซ้ำเหตุการณ์ที่คนจีนและพื้นที่เยาวราชได้รับพระมหากษัตริย์คุณจากพระมหากษัตริย์ไทยมาโดยตลอดอันเป็นเหตุให้ชาวจีนเปลี่ยนแปลงเป็นคนไทยหรือคนไทยเชื้อสายจีน รวมถึงห้องพระบารมีปกเกล้า ๆ ที่ตกแต่งด้วยสีเหลืองทอง บนเพดานและพื้นทำเป็นรูปใบโพขนาดใหญ่สื่อความหมายถึงพระบรมโพธิสมภาร รอบห้องมีรูปถ่ายพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จฯ เยือนเยาวราช และภาพความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์ของไทยกับรัฐบาลจีน มีข้อความที่น่าสนใจที่สื่อถึงเนื้อหาหลักของศูนย์ฯ แห่งนี้ได้ดี เช่น

*“ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทุกหมู่เหล่าให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวและ
เกิดสำนึกความ เป็นไทยอย่างเท่าเทียมกัน”*

*“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ ได้ประกอบ
พระราชกรณียกิจ มากมายเพื่อประโยชน์สุขของราษฎรทุกเชื้อชาติศาสนาจนเป็นที่
ประจักษ์ สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นที่เคารพรักยิ่งของประชาชนทั้งมวล และ
เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนทั้งชาติให้เป็นหนึ่งเดียวและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
ใต้ร่มพระบารมี”*

อาจกล่าวได้ว่าเนื้อหาของศูนย์ประวัติศาสตร์แห่งนี้เน้นเสนอประเด็นเรื่องของการผสมผสานทางชาติพันธุ์จากคนจีนเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่เกิดจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ พระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ไทย และได้รับโอกาสจากรัฐไทย ทำให้ยอมรับการกลายเป็นพลเมืองไทยทั้งในเชิงกฎหมาย เช่น การเปลี่ยนชื่อ สกุล การโอนสัญชาติ การศึกษา และการยอมรับวิถีชีวิตแบบไทย เช่น รับวัฒนธรรมไทยมาปฏิบัติ ทั้งยังกล่าวถึงพื้นที่เยาวราชว่าได้รับพระมหากษัตริย์คุณจากราชวงศ์ไทยในการเสด็จฯ เยือนหลายต่อหลายครั้ง

นอกจากการแสดงอัตลักษณ์ดังกล่าวจะปรากฏในเทศกาลตามประเพณีจีนและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมแล้ว ภาครัฐยังได้ใช้พื้นที่เยาวราชจัดกิจกรรมเทิดพระเกียรติอีกหลายครั้ง ครั้งที่สำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ. 2558 กลุ่มองค์กรคนไทยเชื้อสายจีน 160 องค์กร ร่วมกันกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจัดงานวันเฉลิมพระชนมพรรษา 2558 ชื่อ งาน “ชาวไทยเชื้อสายจีน รวมใจ รวมพลัง เทิดไทม์หาราชฯ” ณ ชุมประตูลิเกิลพระเกียรติ เป็นหนึ่งในกิจกรรมที่จัดร่วมกับภาครัฐ มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานในพิธี เพื่อแสดงความจงรักภักดี และเฉลิมฉลองความสัมพันธ์ทางการทูตไทย จีน ครบรอบ 40 ปี นายกรัฐมนตรีพูดถึงการเป็นคนชาติพันธุ์ต่างๆ ภายใต้พระมหากรุณาธิคุณ การแปรขบวนเซดสิงโต 88 ตัวเป็นคำว่าทรงพระเจริญ การแสดงจีวละครเรื่อง 24 ยอดกตัญญูของคณะเม็ง ป.ปลา ให้คล้องกับพระราชปณิธานของพระบรมโอรสาธิราชในการจัดกิจกรรมปั่นเพื่อพ่อ การถวายพุ่มชีวิตท้อสัญลักษณ์ของการอวยพรให้มีอายุยืนนานของชาวจีนเป็นราชสักการะหน้าพระบรมฉายาลักษณ์เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมจีนกับพิธีการใช้พานพุ่มเงินทองของไทย การจัดขบวนแห่วัฒนธรรมจีน เช่น รำพัด เอ็งกอ การแสดงแปดเซียน ถวายพระพร กิจกรรมทั้งหมดมีบริษัทออร์กาไนเซอร์ที่จัดงานเทศกาลเยาวราช และเทศกาลไหว้พระจันทร์เป็นผู้ดำเนินการ

ภาพที่ 129 เซดสิงโตแปรอักษรคำว่าทรงพระเจริญหน้าชุมประตูลิเกิล

(สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์, มปป.)

ภาพที่ 130 ตัวแทนชาวไทยเชื้อสายจีน 160 องค์กรกับกิจกรรมไทยเชื้อสายจีน รวมใจ รวมพลัง เทิดไถ้ มหาราชชา
(สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์, มปป.)

ภาพที่ 131 นายกรัฐมนตรีและภริยา พร้อมด้วยรัฐมนตรีว่าการการท่องเที่ยวและกีฬา และคณะกรรมการจัด
กิจกรรมเทิดพระเกียรติ
(สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์, มปป.)

ภาพที่ 132 พานพุ่มชีวิตที่อัญเชิญมาเพื่อถวายพระพรให้มียาอายุยืนนานของชาวจีนใช้ถวายเป็นราชสักการะหน้า
พระบรมฉายาลักษณ์
(สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์, มปป.)

ผู้วิจัยยังพบกิจกรรมในวันเฉลิมพระชนมพรรษายังมีกิจกรรมปั่นเพื่อพ่อเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ซึ่งกำหนดให้ถนนเยาวราชเป็นหนึ่งในเส้นทางที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร จะทรงจักรยานผ่านเพราะเป็นหนึ่งในถนนประวัติศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร ขณะที่ขบวนจักรยานผ่านถนนเยาวราชผู้ดำเนินรายการกล่าวว่า “เยาวราชคือถนนสายมังกร มังกรคือฮ่องเต้ ฮ่องเต้คือพระมหากษัตริย์ที่ชาวไทยเชื้อสายจีนได้อาศัยได้ร่วมพระบรมโพธิสมภาร” และย้ำถึงความจงรักภักดีของชาวไทยเชื้อสายจีน โดยเฉพาะการใช้พื้นที่เยาวราชที่เป็นตัวแทนของชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ในการแสดงออก

จากการสร้างสรรค์และนำเสนออัตลักษณ์คนไทยเชื้อสายจีนภายใต้ร่วมพระบรมโพธิสมภารจะเห็นว่าอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นทั้งอัตลักษณ์ของพื้นที่และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์คือการนำเสนอว่าคนจีนหรือคนไทยเชื้อสายจีนเป็นชาติพันธุ์ที่กตัญญูและจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นคนไทยเชื้อสายจีนได้ร่วมพระบรมโพธิสมภาร ส่วนอัตลักษณ์ของพื้นที่เยาวราชในสถานะนี้คือการเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จีนให้ได้แสดงความจงรักภักดีเพราะการเป็นถิ่นที่อยู่สำคัญของคนจีน มีประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ที่สถาบันพระมหากษัตริย์เกี่ยวเนื่องที่สุด เสมือนเมืองหลวงของคนไทยเชื้อสายจีน หากเกิดเหตุการณ์ใดที่ต้องเชื่อมความสัมพันธ์หรือแสดงความสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ไม่ว่าจะด้วยบริบทใดก็ตาม เยาวราชก็จะเป็นเวทีให้ได้แสดงกิจกรรมเหล่านั้น เยาวราชจึงเป็นตัวแทนการแสดงอัตลักษณ์ดังกล่าวไปโดยปริยาย ที่ชัดเจนคือโครงการพระบรมโพธิสมภารร่มเย็นเป็นสุขซึ่งจัดในช่วงฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ที่กลุ่มตัวแทนชาวจีนใช้เยาวราชเป็นพื้นที่สัญลักษณ์จัดกิจกรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่ได้รับพระมหากฤษฎีคุณโดยระบุว่า “เป็นแผ่นดินร่มเกล้าของชาวสำเเพง แผ่นดินแห่งประวัติศาสตร์” “เป็นความกตัญญูของชาวไทยจีนที่มีต่อราชวงศ์จักรี เพราะพระบรมโพธิสมภารนั้นร่มเย็นเป็นสุขยิ่งนักแล” (ศิลป โหระพีชัย และ ป.นักระนาด, 2525: 14) เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์สำคัญที่พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เคยเสด็จฯ เยือนหลายต่อหลายครั้ง

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์การเป็นคนไทยเชื้อสายจีนภายใต้ร่วมพระบรมโพธิสมภารอาจมองได้ว่าอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นการสะท้อนการหลอมรวมกลุ่มคนจีนกับชาติไทยด้วยการยอมรับแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยที่มีความหมายเท่ากับคำว่าชาติไทย ทั้งที่เกิดจากอุปนิสัยความกตัญญูรู้คุณคนรู้คุณแผ่นดินที่ให้หลบพักร้อนให้ที่ท่ากิน (ศิลป โหระพีชัย และ ป.นักระนาด, 2525: 12-19)

อีกนัยหนึ่งการแสดงอัตลักษณ์การเป็นคนไทยเชื้อสายจีนภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารยังแสดงให้เห็นว่าชาติพันธุ์ต้นสามารถบูรณาการเข้ากับอำนาจของรัฐไทยภายใต้การบงคับตัวตนว่าจงรักภักดีกับสถาบันกษัตริย์ ที่สำคัญการบูรณาการเข้ากับอำนาจรัฐไทยของชาวไทยเชื้อสายจีนไม่ใช่แค่ยอมตกอยู่ใต้การควบคุมของรัฐ หรือการเป็นชายขอบ แต่คนไทยเชื้อสายจีนที่จัดกิจกรรมเหล่านี้มีอำนาจนำทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม หากเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจึงไม่ใช่แค่แต่งตัวชาติพันธุ์เข้าร่วมขบวนเหมือนมอญ ไทใหญ่ หรืออีอรูบในหลวง ราชนิเดินในขบวนแท้ แต่ชาติพันธุ์จีนสามารถจัดงานแสดงตัวตนในระดับร่วมงานกับโครงการของรัฐได้หรือเป็นการกำหนดสร้างอัตลักษณ์ของตนใหม่ด้วยการน้อมนำอัตลักษณ์รัฐชาติคือความภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์มารวมเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตน กิจกรรมเทิดพระเกียรติหลายกิจกรรมในย่านเยาวราชจึงไม่ใช่กิจกรรมที่เกิดขึ้นตามยุคสมัยแต่เป็นกิจกรรมที่สืบทอดและผลิตซ้ำมาจากอดีตโดยเฉพาะประวัติศาสตร์ชาวจีนโพ้นทะเลในยุคสงครามเย็น

สิ่งที่สามารถยืนยันการกลืนกลายหรือการปรับตัวของชาวจีนในสังคมไทยให้ยอมรับ “ความเป็นไทย” อาจยืนยันได้จากประวัติศาสตร์ของนายทุนจีนกับเศรษฐกิจการเมืองไทย ดังที่ ฌ็อง-ฌัก หลีววิวัฒน์อุทัย (2551: 72-95) ได้ศึกษาการปรับตัวของนายทุนจีนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสังคมไทยในช่วงทศวรรษ 2490 ระบุว่า จากบริบททางการเมืองในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งจากที่รัฐบาลไทยมีนโยบายจำกัดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของคนต่างด้าวอย่างจริงจัง และการกระทำของหัวหน้าขบวนการชาตินิยมจีนที่รุนแรงไร้เหตุผล รวมทั้งการกระทำของรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนที่กระทำต่อครอบครัวในประเทศจีนของนายทุนจีนโพ้นทะเล ส่งผลให้นายทุนจีนตั้งคำถามกับความเป็นจีนของตนมากขึ้น ทำให้ต้องเลือกระหว่างการเป็นคนไทยที่ร่ำรวย กับการรักษาความเป็นจีนไว้อย่างเหนียวแน่น แต่ยากจน ประกอบกับคอมมิวนิสต์จีนมีชัยชนะในประเทศจีนทำให้นายทุนจีนต้องตระหนักว่าบ้านของเขาคือประเทศไทย “ต้องเร่งประกอบกิจการเพื่อสร้างความมั่งคั่งและมั่นคงให้ตนเองและครอบครัวเพื่อที่จะได้อยู่อย่างสุขสบายในประเทศไทยเพราะความหวังในการกลับไปยังจีนแผ่นดินใหญ่ได้หมดสิ้นลงแล้ว” และสอดคล้องกับที่วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ (Wasana Wongsurawat, 2011: 1-18) กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวไว้ในบทความเรื่อง “Successfully Misunderstood: The Untold Realities of the Thai-Chinese Assimilation ‘Success Story’” ว่าคนจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยคุ้นเคยมานานกับการแสดงตนเป็นผู้จงรักภักดีต่อราชวงศ์

ดังที่ปรากฏข้อความว่า “การฟังพระบรมโพธิสมภาร” โดยเฉพาะในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็น นายกรัฐมนตรี

เหตุการณ์ดังกล่าวสอดคล้องสถานการณ์การเลือกแสดงออกอัตลักษณ์ของชาวจีนสยาม ในช่วงตอนต้นศตวรรษที่ 20 โดย สุรางค์ จันทวานิช (2541: 425-451) ได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าว ในบทความเรื่อง “ลัทธิชาตินิยมกับเอกลักษณ์ของชาวจีนสยามในตอนต้นศตวรรษที่ 20” ระบุว่าชาวจีนโพ้นทะเลในไทยได้สร้างชุมชนขึ้นในจินตนาการ (มีการกำหนดขอบเขตโดยใช้ความเป็นชาติพันธุ์จีน และอุดมการณ์ชาตินิยมจีนเป็นเกณฑ์ไม่มีขอบเขตในเชิงกายภาพชัดเจน) เป็นชุมชนชาตินิยมเพื่อปฏิบัติการกิจการเมืองให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนตน เช่น การกู้ชาติและต่อต้านญี่ปุ่น แต่ท่ามกลางความไม่พอใจของรัฐไทยในยุคต่าง ๆ ทำให้เกิดสถานการณ์ความขัดแย้ง โดยเฉพาะสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีใช้มาตรการชาตินิยมต่อต้านชาวจีนในไทยที่จงรักภักดีต่อประเทศจีน และที่สำคัญคือเหตุการณ์เจียงไคเช็คพ่ายแพ้แก่คอมมิวนิสต์ ทำให้ชาวจีนในไทยกลุ่มที่ไม่ได้นิยมอุดมการณ์คอมมิวนิสต์จึงต้องปรับเอกลักษณ์ (อัตลักษณ์: ผู้วิจัย) ด้วยการลดจุดเน้นทางการเมืองเลียงไปเน้นทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมแทน โดยมีลักษณะของเอกลักษณ์ที่ผสมผสาน (multiple identity) และมีลักษณะเด่น 3 ประการ ได้แก่ 1) รักษาเอกลักษณ์ชาตินิยมจีนไว้อย่างลับ ๆ 2) แสดงเอกลักษณ์ชาตินิยมไทยให้ปรากฏ และ 3) แสดงเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมจีน

สถานการณ์ที่ผู้วิจัยยกมานี้สามารถแสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผู้จัดเลือกนำเสนอในย่านเยาวราชมีที่มาที่ไปสอดคล้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอัตลักษณ์ของการแสดงตนว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยคือการเป็นคนไทยเชื้อสายจีนภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร เป็นผลผลิตที่เกิดผลมาจากเหตุการณ์ในช่วงลัทธิชาตินิยมจีนที่ต้องยอมปรับเปลี่ยนตัวตนจากแรงบีบของรัฐไทยและต่างประเทศเพื่อการเป็นพลเมืองไทยและรักษาผลประโยชน์ของตน

ในมุมกลับกันอัตลักษณ์ดังกล่าวไม่ได้มีแต่ชาวจีนโพ้นทะเลหรือชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นผู้สร้างและนำเสนอ หากแต่อิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีนโพ้นทะเลในช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ยังทำให้รัฐไทยต้องสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ให้แก่กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลไปในแนวทางนี้ด้วยเช่นกัน สายชล สัตยานุรักษ์ (2546: 291-304) กล่าวถึงการสร้างอัตลักษณ์จีนของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพไว้โดยมีส่วนหนึ่งระบุถึงอัตลักษณ์ความจงรักภักดีของชาวจีนต่อพระมหากษัตริย์ไทยว่า ทรงสร้างอัตลักษณ์จีนโดยเน้นความสามัคคีต่อราชการและเน้นเฉพาะส่วนดีของชาวจีนตลอดมาตามความฉลาดในการประสานประโยชน์ของ

พระองค์ การสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าวก็ด้วยทรงไม่เห็นด้วยกับการทำให้คนจีนเป็น “คนอื่น” ที่เป็นอันตรายต่อบ้านเมือง แนวทางของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตซ้ำอัตลักษณ์การเป็นคนไทยเชื้อสายจีนภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารมาอย่างต่อเนื่อง ในแต่ละยุคสมัยมีบริบททางสังคม การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ของสังคมไทยที่เป็นเงื่อนไขให้ชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนต้องนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าว ไม่ว่าจะเพื่อประโยชน์ของฝ่ายไทย ฝ่ายจีนหรือคนไทยเชื้อสายจีน ที่สำคัญคือการดำรงตนให้อยู่ได้ในฐานะพลเมืองไทย แม้ในปัจจุบันสถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจ ปัญหาเรื่องชาติพันธุ์จะเปลี่ยนไป แต่ก็มีบริบทของสังคมปัจจุบันเข้ามาเป็นเงื่อนไขให้ต้องนำเสนออยู่

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นี้แม้จะนำเสนอในมุมมองของกลุ่มนายทุนจีนซึ่งเป็นส่วนน้อยของคนจีนโพ้นทะเลในสังคมไทย แต่ก็ยังเป็นอีกหลักฐานหนึ่งที่ยืนยันการกลืนกลายของคนจีนในสังคมไทยที่กลายเป็นคนไทยเชื้อสายจีนได้ เพราะบริบทการเมืองทั้งในไทยและในประเทศจีนที่ชาวจีนต้องเผชิญเช่นเดียวกัน และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ก็ถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องเป็นอัตลักษณ์ที่คนไทยเชื้อสายจีนนำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างเทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเป็นเวทีสาธารณะ ถึงแม้ว่าความเป็นไทยหรือความเป็นจีนจะไม่ใช่ประเด็นปัญหาเรื่องชาติพันธุ์อีกต่อไปในกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน แต่อัตลักษณ์ดังกล่าวก็ยังคงมีพลวัตในสังคมไทยโดยแปรเปลี่ยนเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ใช้จัดการท่องเที่ยวและผลประโยชน์ในนัยอื่น ๆ ตามบริบทสังคมไทยในแต่ละช่วงเวลา

- อัตลักษณ์คนจีนในสังคมไทยภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารและพื้นที่แห่งพระมหากษัตริย์คุณที่ชุมชนเป็นผู้นำเสนอ

นอกจากกิจกรรมของภาครัฐแล้วชุมชนย่อยในย่านเยาวราชก็นำเสนออัตลักษณ์การเป็นคนไทยเชื้อสายจีนใต้ร่มพระบรมโพธิสมภารด้วยเช่นกัน สำหรับการนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวของชุมชนที่เด่นที่สุดนอกจากการประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถไว้บริเวณชุมชนหรือพิพิธภัณฑ์ของชุมชน หรืออัญเชิญพระบรมฉายาลักษณ์ในขบวนแห่ในเทศกาล คือการนำเสนอความผูกพันระหว่างประวัติศาสตร์ชุมชนกับพระราชวงศ์

งานเทศกาลกินเจของย่านตลาดน้อยปี พ.ศ. 2557 ที่มูลนิธิศาลเจ้าโจ้ซือองเข้ามามีบทบาทในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกและชุมชนคนรักตลาดน้อยมากขึ้น มี

กิจกรรมอาทิ นิทรรศการประวัติตระกูลต้นตอเวชกุลผู้เป็นเจ้าของบ้านเงินเอ็งฮอกต้อง มีเนื้อหาที่นำเสนอความผูกพันของตระกูลตนกับราชวงศ์จักรี และความจงรักภักดี เช่น

“ตระกูลต้นตอเวชกุล เป็นตระกูลเก่าแก่สืบต่อเนื่องกันมากกว่า 200 ปี ได้พาเมืองไทยกรุงรัตนโกสินทร์ที่มีบรรพบุรุษเถือกเถาเหล่ากอมาจากชาวญวนและชาวจีนฮกเกี้ยนที่อพยพมาอยู่เมืองไทย ในบรรดาผู้ลี้ภัยจากประเทศเวียดนามมาอาศัยแผ่นดินไทย หนีร้อนมาพึ่งเย็น มาพร้อมกับของเชิงสือ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) แห่งราชวงศ์จักรี...”

“มีหญิงหม้ายชาวญวนอพยพคนหนึ่ง ไม่ทราบชื่อจากเมืองฮาเตียน ร่วมเดินทางมาด้วย พร้อมกับลูกน้อย ได้อาศัยผืนแผ่นดินไทยอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ... พวกญวนลี้ภัยบางส่วนได้กลับคืนไปยังเมืองญวน แต่หญิงหม้ายและลูกน้อยได้พำนักอาศัยแผ่นดินไทยอยู่ด้วยความผาสุกร่มเย็น จึงไม่เดินทางกลับไปเมืองญวน แต่ขออาศัยทำมาหากินอยู่บนผืนแผ่นดินไทยต่อไปด้วยความคิดคำนึงที่ว่า **‘ขอเป็นข้าราชการทุกชาติไป มอบชีวิตด้วยกายและใจ อยู่อย่างจงรัก ตายอย่างภักดีบนผืนแผ่นดินไทย’**”⁸

คุณลักษณะสำคัญที่คนในตระกูลเป็นบุคคลสำคัญของสังคมไทย เป็นข้าราชการระดับสูงที่มีชื่อเสียงหลายคน และที่สำคัญคือมีความจงรักภักดีต่อสถาบันด้วยการเป็นผู้ถวายงานรับใช้พระบรมวงศานุวงศ์ เช่น ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา หรือมารดาของดร.สุเมธซึ่งเป็นคุณข้าหลวง หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับราชวงศ์ เช่น คนในตระกูลทำธุรกิจนำเข้าภาพยนตร์ต่างประเทศมาฉายถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนการเล่าขานเหตุการณ์ที่ได้รับพระกรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยือนศาลเจ้าโจวซือกงในเทศกาลตรุษจีน เมื่อผ่านบ้านเอ็งฮอกต้องทรงสนพระทัยบ้านหลังนี้มาก เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมทั้งขาไปและขากลับ พร้อมทั้งทรงอ่านป้ายชื่อบ้านและทรงรับสั่งว่า “เป็นภาษาจีนโบราณมีความหมายว่าอยู่เย็นเป็นสุข” ผู้จัดกิจกรรมจึงเลือกคุณสมบัติของคุณสมบัติของคุณและเรื่องราวเหล่านี้

⁸ เนื้อหาของหญิงหม้ายชาวญวนได้แต่งงานกับชาวจีนฮกเกี้ยนและตั้งรกรากอยู่ที่ย่านตลาดน้อย แม้จะมีเชื้อสายญวนและจีนฮกเกี้ยน แต่เรื่องราวที่นำเสนอเน้นที่การสืบเชื้อสายความเป็นจีนเป็นส่วนใหญ่

มาเล่าทั้งในนิทรรศการและงานเสวนาเพื่อเน้นย้ำอัตลักษณ์ของย่านในการเป็นถิ่นฐานย่านเก่าของ “ตระกูลสำคัญของตลาดน้อยที่มีคุณูปการต่อแผ่นดินไทย และจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์” ผ่านเรื่องเล่าของบุคคลที่เปรียบเสมือนตัวแทนของย่านตลาดน้อย กิจกรรมของโครงการและมูลนิธิพยายามยึดโยงย่านตลาดน้อยกับตระกูลต้นตอเวทีกุลที่เป็นตระกูลขุนนางเก่าแก่ของสังคมไทยซึ่งมีถิ่นฐานเก่าของต้นตระกูลอยู่ที่ตลาดน้อย

กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าผู้จัดกิจกรรมพยายามเชื่อมโยงคือความเก่าแก่ของตระกูลที่มีอายุกว่า 200 ปี มีประวัติศาสตร์ของตระกูลเชื้อสายจีนที่มีชื่อเสียงที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ของย่านตลาดน้อย และราชวงศ์ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นต้นตอทางวัฒนธรรมของย่าน นำมาใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีเสน่ห์และน่าสนใจ

ส่วนของชุมชนเจริญไชยและชุมชนเวียงนาครเขมมนำเสนออัตลักษณ์นี้ในลักษณะวิธีการที่คล้ายกันคือกล่าวถึงพระมหากษัตริย์คุณของรัชกาลที่ 5 ในการปลูกสร้างตึกแถวบนที่ดินส่วนพระองค์ ให้บรรพบุรุษชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนได้อยู่อาศัยทำมาหากินตั้งรกรากสืบต่อจนถึงลูกหลาน และสืบทอดเป็นพระราชมรดกมายังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ส่งต่อมายังสายตระกูลบริพัตร ชุมชนทั้งสองใช้กลวิธีการกล่าวสำนึกในพระกรุณาธิคุณ และบุญคุณของราชตระกูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรรมสิทธิ์ที่ดิน เช่น ป้ายขนาดใหญ่บนอาคารในเวียงนาครเขมมระบุว่า

“ลูกหลานชาวเวียงนาครเขมม สำนึกในพระกรุณาธิคุณของทูลกระหม่อม
บริพัตรฯ และทายาทผู้สืบทอดมรดกที่ได้ให้ผืนดินเวียงนาครเขมมเป็นที่ทำมาหากิน
สร้างตระกูลและความ มั่นคงมาตลอดเกือบศตวรรษแล้ว ลูกหลานชาวเวียงนาคร
เขมมมีความภาคภูมิใจและปิติยินดีอย่างยิ่งที่จะเปลี่ยนสถานภาพจากผู้เช่ามาเป็น
เจ้าของแผ่นดินบรรพชนศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ด้วยความเมตตาจากทายาทผู้สืบทอดมรดกใน
ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ เท่านั้น

ชาวเวียงนาครเขมม”

กรณีของชุมชนทั้งสองแสดงให้เห็นว่าได้ใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับราชวงศ์มาสร้างสรรค์และนำเสนออัตลักษณ์การสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณที่ได้อยู่ร่วมพระบรม

โพธิสมภาร เพื่อที่จะให้เกิดความเห็นอกเห็นใจจากเจ้าของที่ดิน ย้ำคุณค่าของชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและเกี่ยวข้องกับราชวงศ์ พร้อมกับการย้ำสิทธิในการเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ และส่วนหนึ่งของสังคมไทย

4.3 “อัตลักษณ์เชิงซ้อน” ของวัฒนธรรมความเป็นจีนในย่านเยาวราช

อัตลักษณ์เชิงซ้อน (multiple identity) เกิดขึ้นจากมุมมองของนักคิดทฤษฎีวัฒนธรรมในแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่เน้นความซับซ้อนของทฤษฎีวัฒนธรรม โดยมองอัตลักษณ์เป็นสิ่งไม่แน่นอนตายตัว (stereotype) เน้นว่าคนหรือกลุ่มคนสามารถมีอัตลักษณ์ที่หลากหลาย ไม่ได้มีเพียงแง่บวกหรือแง่ลบแง่ลบใดแง่ลบหนึ่ง การแสดงอัตลักษณ์สามารถเลือกนำเสนอหรือปิดบังซ่อนเร้นอัตลักษณ์เหล่านั้น ทั้งนี้เป็นไปตามเงื่อนไขของการปฏิสัมพันธ์กับคนหรือกลุ่มคนอื่น ๆ ประกอบกับปัจจัยหรือบริบทที่เข้ามากระทบบุคคลหรือกลุ่มคน เช่น แรงขับเคลื่อนทางการเมือง เศรษฐกิจ ทำให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นพยายามนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มตนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ อัตลักษณ์เหล่านี้เกิดขึ้นจาก “ความจำเป็นเพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้หรือปรับตัวไปตามเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบกับพื้นที่และคนที่เกี่ยวข้อง” เพื่อให้สามารถดำรงชีวิต รักษาชุมชนให้อยู่ได้ในสังคมที่ต้องเผชิญหน้ากับสิ่งที่เข้ามาตามกระแสโลกาภิวัตน์

จากข้อมูลการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชที่ผู้วิจัยนำเสนอในหัวข้อที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นจีนที่นำเสนอออกมา มีทั้งความ “หลากหลาย” และ “ซ้อนทับ” แต่ยังคงพยายามที่จะคงลักษณะความเป็นจีนเอาไว้ ทั้งยังสะท้อนกระบวนการสร้างหรือ กระบวนการคิดของผู้เกี่ยวข้องที่พยายามจะ “รับ” ผลประโยชน์หรือ “รักษา” ผลประโยชน์ให้ได้ ลักษณะเชิงซ้อนของอัตลักษณ์ที่นำเสนอในย่านเยาวราชมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 ความหลากหลายและซ้อนทับของอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมความเป็นจีนที่นำเสนอในย่านเยาวราช

ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าอัตลักษณ์ที่นำเสนอในพื้นที่เยาวราชโดยเฉพาะในกาลและเทศะของงานเทศกาลหรือแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมจำเป็นต้องแสดงความเป็นจีนไม่ทางใดก็ทางหนึ่งให้ผู้ร่วมกิจกรรมสามารถสัมผัสหรือรู้สึกได้ตามความคาดหวังและประสบการณ์ที่ตนมีต่อสถานที่ แต่เมื่อพิจารณาด้วยมุมมองลักษณะเชิงซ้อนของอัตลักษณ์จะพบว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่

นำเสนอในพื้นที่ “เยาวราช” มีความหลากหลายและทับซ้อนกัน ไม่ว่าจะเป็นประเภทข้อมูลคติชนที่นำมาประกอบสร้างอัตลักษณ์ที่มีความหลากหลาย เช่น อาชีพ พิธีกรรมความเชื่อ อาหาร หรือประวัติศาสตร์ ความทรงจำร่วม ในขณะเดียวกันข้อมูลวัฒนธรรมความเป็นเงินแต่ละประเภทเป็นวัฒนธรรมที่มีหลายมิติซ้อนทับกัน ทั้งความเป็นท้องถิ่น การเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย ความซ้อนทับของวัฒนธรรมจีนกลุ่มภาษาของคนไทยเชื้อสายจีน การนำวัฒนธรรมจีนแบบแผ่นดินใหญ่หรือวัฒนธรรมจีนแบบสากลมาใช้ หรือแม้แต่การสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ หากไม่พิจารณาอย่างละเอียดก็จะสัมผัสได้แต่เพียงความเป็นเงินเท่านั้น อัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นเงินที่นำเสนอมีรายละเอียดของความหลากหลายและทับซ้อนดังนี้

- อัตลักษณ์เงินที่สัมพันธ์กับสังคมไทย หรือสัมพันธ์กับท้องถิ่น

อัตลักษณ์เงินที่สัมพันธ์กับสังคมไทย หรือสัมพันธ์กับท้องถิ่น ได้แก่ ความเป็นย่านเยาวราช และชุมชนย่อยต่างๆ ที่มีวัฒนธรรมหรือความทรงจำเฉพาะที่เป็นจุดเด่นของย่าน ดังที่ปรากฏในอัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ซึ่งนำเสนอความสัมพันธ์กับพระบรมวงศานุวงศ์ของไทย พัฒนาการด้านการค้าของสังคมไทยกับเยาวราชและชาวจีน การนำประวัติคนไทยเชื้อสายจีนที่เป็นบุคคลสำคัญของสังคมไทยซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นมานำเสนอ เช่น ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ และดร.สุเมธ ตันติเวชกุล กับย่านตลาดน้อย หรืออัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมต่างนำเสนอความเป็นท้องถิ่นของตน เช่น อัตลักษณ์ด้านอาชีพค้าอะไหล่เก๋าย่านเซียงกงของชาวตลาดน้อยที่เริ่มต้นจากการเป็นแหล่งโรงกระทะและตีสมอเรือบริเวณท่าเรือริมแม่น้ำเจ้าพระยา อาชีพขายเครื่องกระดาดไหว้เจ้าของย่านเจริญไชยซึ่งมีที่มาจากการแวดล้อมด้วยศาลเจ้าเงิน อาชีพขายของเก่าหรือตลาดโจร (Thief market) ของชาววังนาครเขมรซึ่งมีที่มาจากการติดต่อค้าขายกับคนในวัง อัตลักษณ์ที่นำเสนอความเป็นเงินผสมท้องถิ่นยังได้นำเสนอผ่านความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะเรื่องความเชื่อทางศาสนาในย่านเยาวราช เป็นอีกสิ่งซึ่งนำมาใช้ประกอบสร้างอัตลักษณ์โดยมีวัฒนธรรมจีนเป็นวัฒนธรรมหลักของพื้นที่และมีวัฒนธรรมของศาสนาหรือชาติพันธุ์อื่นๆ อยู่ร่วมกันในพื้นที่อย่างสงบสุข

อัตลักษณ์ในลักษณะนี้ที่โดดเด่นที่สุดคืออัตลักษณ์ชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนย่อยที่นำเสนอการอยู่ร่วมกัน ความรักใคร่ผูกพันของคนในชุมชนซึ่งเป็นแบบครอบครัวชาวจีน แต่ละบ้านแม่ไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นญาติกันแต่เคารพเรียกขานกันเสมือนญาติ รวมถึงการแสดงอัตลักษณ์การเป็นคนจีนได้ร่วมพระบรมโพธิสมภารที่แสดงให้เห็นการซ้อนทับกันของข้อมูลวัฒนธรรมระหว่างความเป็นไทยในเรื่องของการกลืนกลายหรือบูรณาการตัวตนกับรัฐไทยด้วยการยอมรับวิถีปฏิบัติของสังคมไทย

ซ้อนทับกับความเป็นจีนด้วยการนำวัฒนธรรมจีนมาประยุกต์ใช้กับการแสดงออกความจงรักภักดี ไม่ที่จะเป็นการแสดงใจ การใช้วัตถุสัญลักษณ์ เช่น ชิวท้อ การใช้คำอวยพร และผสมความเป็นท้องถิ่นอย่างชัดเจน เช่น การใช้ภาพวิถีชีวิตคนเยววราชที่สอดคล้องกับพระราชดำรัส การชูเหตุการณ์ที่พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จฯ เยือนเยววราชแสดงพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อพื้นที่และคนไทยเชื้อสายจีน การเชื่อมโยงประวัติชุมชนกับพระบรมวงศานุวงศ์

- อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนที่เกี่ยวข้องกับจีนกลุ่มย่อยต่าง ๆ

อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนที่เกี่ยวข้องกับจีนกลุ่มย่อยต่างๆ ได้แก่ แต่จิว แคะ ไทหล่า กวางตุ้ง สกเกี้ยน วัฒนธรรมของจีนกลุ่มย่อยเหล่านี้ แม้จะเป็นกลุ่มภาษาเดียวกันยังมีรายละเอียดแยกย่อยไปตามเมือง ตามหมู่บ้าน ทั้งนี้กิจกรรมทั้งของรัฐและของชุมชนส่วนใหญ่จะนำเสนอปะปนกันไปไม่ได้ลงรายละเอียดอธิบายชัดเจนว่าอัตลักษณ์ที่นำเสนอเป็นจีนกลุ่มภาษาใด แต่จากข้อมูลพบว่าข้อมูลวัฒนธรรมที่นำมาประกอบสร้างเป็นข้อมูลหลักคือวัฒนธรรมของจีนแต่จิวซึ่งเป็นจีนกลุ่มใหญ่ที่สุดในสังคมไทย มีวัฒนธรรมแพร่หลายมากที่สุด เช่น อาหารและการเรียกชื่ออาหาร อาทิ ชิวท้อ บ๊ะจ่าง เป็ยะ ภาษาที่ใช้เรียกสิ่งต่างๆ หรือขั้นตอนในพิธีกรรม คำเรียกญาติที่แสดงความผูกพันของคนในชุมชน

การนำวัฒนธรรมจีนแต่จิวซึ่งแพร่หลายในสังคมไทยอย่างยาวนานโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มาใช้ประกอบสร้างอัตลักษณ์เป็นเรื่องง่ายที่จะโยงประสบการณ์ความคุ้นเคยของคนที่มาเยือนกับสิ่งที่พบเจอในกิจกรรมทำให้สามารถรับรู้บรรยากาศความเป็นจีนได้ง่ายและชัดเจน ยกเว้นในบางกรณีที่ต้องนำเสนอข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะเพื่อแสดงให้เห็นความโดดเด่นของท้องถิ่น เช่น พิธีกรรมในเทศกาลกินเจแบบสกเกี้ยนของศาลเจ้าโจวซือกง การนำเสนอวัฒนธรรมอาหารสกเกี้ยนของบ้านเอ็งฮอกตอง ตระกูลตันติเวชกุล การเสนอรายละเอียดของศาสนสถานจีนประจำชุมชนว่าเป็นความเชื่อเฉพาะกลุ่มภาษา เช่น วัดมังกรกมลาวาสใช้วัฒนธรรมแบบจีนกวางตุ้งเป็นหลัก ศาลเจ้าหลี่ตีเปี้ยวหลังชุมชนเจริญไชยเป็นของชาวจีนแคะ ศาลเจ้าไท่ห้ว ตลาดน้อยเป็นของชาวจีนไท่หล่า ผู้วิจัยพบว่าการนำเสนออัตลักษณ์ที่ระบุให้เห็นความแตกต่างของจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ในสังคมไทยส่วนใหญ่จะมีนักวิชาการเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การเชิญผู้รู้ด้านจีนศึกษามาแนะนำประวัติและตำนานเทศกาลไหว้พระจันทร์ในงานเทศกาลไหว้พระจันทร์ประจำปี 2558 มีการแสดงรายละเอียดของขนมชนิดต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีว่าจีนแต่ละภาษามีชื่อแตกต่างกัน

- อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบจีนแผ่นดินใหญ่หรือจีนที่เป็นสากล

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบจีนแผ่นดินใหญ่หรือจีนที่เป็นสากลซึ่งไม่ได้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในชีวิตจริงของคนจีนในสังคมไทยโดยตรง เช่น อาหารจักรพรรดิเฉียนหลง บะหมี่จากเซี่ยงไฮ้ การแสดงทางวัฒนธรรมจากรัฐบาลจีน การแสดงจิวเปี่ยนหน้ากากเสฉวน พิธีตงหยาง อ้ายเจี๋ยดูเวลาพระอาทิตย์เที่ยงตรง หรือการตีรูปเทพจงชู่ซึ่งเป็นธรรมเนียมของผู้คนในแถบแม่น้ำเจียงหวาย (江淮) ในเทศกาลไหว้บ๊ะจ่างของเว็งนาครเขษม รวมถึงการแสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นจีนที่เป็นวัฒนธรรมร่วม ไม่สามารถระบุชี้ชัดว่าเป็นของคนจีนกลุ่มใด แต่เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไป จนเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นจีน เช่นการแสดงข้อมูลตำนานเทศกาลต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลที่เป็นสากล หรือการใช้สัญลักษณ์ความเป็นจีนซึ่งผู้พบเห็นรับรู้ได้ เช่น การใช้สีแดง สีทอง การแต่งชุดกี่เพ้า การใช้ตัวหนังสือจีน การใช้ลวดลายจีน การใช้โคมแขวนแบบจีนสมัยใหม่

อัตลักษณ์ในกลุ่มนี้ผู้วิจัยมองว่าเป็นเหมือนองค์ประกอบหรือตัวต่อที่ช่วยสื่อความรู้สึก “ความเป็นจีน” สร้างบรรยากาศความเป็นจีน หรือ sense of place ให้กับผู้เสพข้อมูล โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ต้องการรายละเอียดว่าเป็นจีนอะไร ทำไมจึงตกแต่งเช่นนี้ อาหารชนิดนี้เกี่ยวข้องกับอะไรกับคนไทยเชื้อสายจีนหรือย่านเยาวราช อีกประการหนึ่งอัตลักษณ์ที่เป็นองค์ประกอบสื่อความรู้สึกถึงความเป็นจีนนี้พบเห็นได้ทั่วไปในงานที่ต้องการสื่อความเป็นจีน โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่วัฒนธรรมไม่ได้จำเพาะเจาะจงว่าใครเป็นเจ้าของ ใครมีสิทธิใช้ได้ องค์ประกอบเหล่านี้ก็กลายเป็นต้นทุนวัฒนธรรมส่วนกลางที่ใช้สื่อความเป็นจีนได้ เมื่อพบเห็นแล้วสามารถสื่อความเป็นจีนได้ง่ายและชัดเจน ทั้งนี้ผู้วิจัยนับรวมพิธีกรรมพุทธศาสนาหายานที่จัดขึ้นในเทศกาลงานเจียวาราชในกลุ่มนี้ด้วย เนื่องจากพิธีกรรมดังกล่าวเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่ถือปฏิบัติกันทั่วไป อาจมีข้อต่างในรายละเอียดตามศาสนสถานแต่ละแห่งจะถือปฏิบัติ อย่างไรก็ตามพิธีกรรมพุทธศาสนาหายานในเทศกาลกินเจแม้จะแสดงออกถึงวัฒนธรรมจีนซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดแต่ก็ปรากฏว่าพิธีกรรมกินเจในย่านเยาวราชหลายแห่งโดยเฉพาะของภาครัฐใช้พระสงฆ์อานัมนิกาย (จากวัดโลกานุเคราะห์ที่เป็นผู้รับผิดชอบจัดพิธีกรรมในเทศกาลงานเจียวาราช) ใช้ภาษาเวียดนามในพิธีกรรมตามธรรมเนียมปฏิบัติของวัด แต่ภาพรวมยังคงฉายบรรยากาศวัฒนธรรมความเป็นจีนไว้ ซึ่งนับเป็นลักษณะซ้อนทับของอัตลักษณ์อย่างหนึ่งในกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในย่านเยาวราช

- **อัตลักษณ์ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยการผสมผสานความเป็นจีนกับวัฒนธรรมอื่น ๆ**

อัตลักษณ์ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยการผสมผสานความเป็นจีนกับวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น การขอพรกวักโชคลาภและขอพลังฟ้าดินที่ชุ่มประตู่เฉลิมพระเกียรติ การขอพรพระจันทร์ในเทศกาลไหว้พระจันทร์ อัตลักษณ์ในรูปแบบนี้พบว่ามีลักษณะเป็นงานอีเวนต์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่สร้างสีสันให้กับงานเทศกาล นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการนำเสนออัตลักษณ์ด้วยการนำข้อมูลวัฒนธรรมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเป็นจีนหรือพื้นที่เยาวราชมาจัดกิจกรรมในย่านก็เป็นการประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอัตลักษณ์เกี่ยวกับอาหารที่ผู้จัดงานมักนำอาหารที่ไม่เกี่ยวข้องมาจัดกิจกรรมแต่อาศัยอัตลักษณ์ความเป็นย่านอาหารอร่อยของเยาวราชมาติดป้ายชื่อให้อาหารเหล่านั้นเป็นอาหารเยาวราช และที่สำคัญเมื่อผสมผสานซ้อนทับกันและนำเสนอออกมาแล้วจะต้องฉายภาพ “ความเป็นจีน” ทำให้ผู้ชม ได้เสพ “บรรยากาศของความเป็นจีน” ของย่านเยาวราชซึ่งเป็นจุดขายของพื้นที่

ความหลากหลายและซ้อนทับของอัตลักษณ์ที่นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชสะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบัน วัฒนธรรมไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่มีขอบเขตพรมแดนของพื้นที่วัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ใครก็สามารถหยิบยืมไปใช้หรือไปประยุกต์ได้ เจ้าของวัฒนธรรมในรุ่นลูกหลานเองอาจจะไม่รู้จักรั้ววัฒนธรรมของบรรพบุรุษตนหรือรู้จักเพียงผิวเผิน เช่น ลูกหลานคนจีนแค่อาจจะไม่รู้จักรั้วธรรมเนียมพิธีกรรมหรืออาหารแค่ว่า เพียงรับรู้รากเหง้าของตนว่าเป็นจีนแค่อแล้วแสดงออกด้วยวัฒนธรรมจีนที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษของตน เพื่อต้องการแสดงความเป็นคนจีน แสดงความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมออกมา อัตลักษณ์ที่แสดงออกคงลักษณะหรือฉายความเป็นจีนออกไปเป็นใช้ได้

อย่างไรก็ตามผู้จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะในพื้นที่ประกอบสร้างอย่างเทศกาลหรือแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมยังคงต้องรักษาอัตลักษณ์หลักเอาไว้เพื่อคงบรรยากาศของพื้นที่วัฒนธรรม ดังเช่นการคงอัตลักษณ์วัฒนธรรมจีนไว้ไม่ว่าจะนำเสนออัตลักษณ์ใดๆ ก็ตามเพื่อฉายบรรยากาศ “ความเป็นจีน” ออกไปแก่สาธารณชน ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่นำมาใช้เสนออัตลักษณ์จึงมีความหลากหลายและซ้อนทับไม่แยกแยะรายละเอียดว่าเป็นวัฒนธรรมจีนแบบใด หรือไม่สนใจว่าสิ่งที่นำเสนอเป็นของแท้หรือของเทียมหากสิ่งนั้นสามารถตอบสนองจุดประสงค์ของการจัดกิจกรรมได้

4.3.2 รัฐและชุมชน: ความซับซ้อนของผู้สร้างและนำเสนออัตลักษณ์

จากข้อมูลกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเภทการจัดงานเทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราช อาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นความเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ด้วยการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์เป็นอาวุธในการเคลื่อนไหว เอ็ม คาสเทล (M. Castell) (Castells: The Power of Identity, 2009; Christine Monnier, 2010; Melanie Smith. Nicola Macleod and Margaret Hart Robertson, 2010: 99-102; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2558: 8-9) กล่าวถึงพลังของอัตลักษณ์ไว้ว่ามีความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม การจะเคลื่อนไหวทางสังคมได้ต้องรู้ว่าตัวเองเป็นใครเสียก่อน โดยรูปแบบของอัตลักษณ์ที่กล่าวถึงมีอยู่ 3 รูปแบบ คือ 1. Legitimizing identity หรืออัตลักษณ์ในลักษณะการครอบงำหรืออัตลักษณ์ที่ประกอบสร้างและนำเสนอโดยผู้มีอำนาจ (Top to Down) เป็นอัตลักษณ์ที่มีสิทธิชอบธรรมในสังคมด้วยอำนาจของรัฐ หรือผู้มีอำนาจ 2. Resistance identity อัตลักษณ์เชิงต่อต้าน เป็นการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ที่มีลักษณะค้านกับบรรทัดฐานหลักของสังคม หรือต้านแนวคิดที่ถูกครอบงำจากผู้มีอำนาจ เช่น อัตลักษณ์กลุ่มคนชายขอบของสังคม และ 3. Project identity ขยายตัวมาจากอัตลักษณ์เชิงต่อต้าน กล่าวได้ว่าเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ใหม่ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายโครงสร้างของสังคม เช่น แนวคิดสตรีนิยมที่ต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างชายเป็นใหญ่ในสังคม

จากแนวคิดดังกล่าว เมื่อมองย้อนไปที่ผู้สร้างสรรคและนำเสนออัตลักษณ์ในย่านเยาวราช จะเห็นได้ว่า มีผู้สร้างและนำเสนอหลักอยู่สองกลุ่ม คือภาครัฐ และชุมชน หากมองเพียงผิวเผิน อาจกล่าวได้ว่าภาครัฐคือกลุ่มที่ประกอบสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ที่ถูกกำหนดให้มีความชอบธรรมด้วยสิทธิและอำนาจที่เป็นทางการ กลุ่มที่นำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวได้แก่เทศกาลที่จัดโดยหน่วยงานราชการ ได้แก่สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานคร และหน่วยงานราชการอื่นๆ ที่สนับสนุนการจัดงาน รวมไปถึงกลุ่มนักธุรกิจย่านเยาวราชที่เข้ามามีบทบาทในการจัดงาน ไม่ว่าจะในฐานะกรรมการจัดงาน หรือผู้สนับสนุน กลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้กำหนดอัตลักษณ์ด้วยอำนาจรัฐ หรืออำนาจทางกฎหมายที่ชอบธรรม ใช้ช่องทางนำเสนอที่เป็นทางการ เช่น การใช้พื้นที่สาธารณะอย่างถนนสายต่างๆ ในย่านเยาวราช ชุม ประตู่เฉลิมพระเกียรติฯ รวมถึงสื่อของรัฐ

หากมองในเชิงบวก อัตลักษณ์ที่รัฐกำหนดและนำเสนอเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นและของประเทศ เป็นการสร้างแบรนด์ หรือจุดขายให้กับเยาวราชในฐานะแหล่งท่องเที่ยว

ที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติแต่หากมองในแง่ลบ ชุมชนย่อยคือผู้ได้รับผลกระทบกับการติดกับดักเช่นนี้
 อัตลักษณ์เยาวราชที่รัฐนำเสนอ ไม่มีภาพของความหลากหลายของชุมชนที่เป็นวิถีชีวิตจริง เราจะเห็น
 แต่เยาวราชในแง่มุมวัฒนธรรมจีนที่หรูหรา รุ่มรวย อาหารจีนฮ่อเต๋ ตึกแถวจีนสยามสมัยรัชกาลที่ 5
 การแสดงงิ้วที่มีคุณค่า พิธีกรรมที่มีความสนุกสนานสวยงาม ประวัติศาสตร์ที่มีแต่แง่มุมบวก แต่ใน
 ความเป็นจริง ในชุมชนย่อยไม่ได้รุ่มรวยทางวัฒนธรรมหรือสวยงามเช่นที่รัฐนำเสนอผ่านกิจกรรม
 วัฒนธรรม นั่นคือสิ่งที่นายทุนหรือรัฐจะใช้ในการจัดการเยาวราชทั้งหมดให้สวยงามหรูหราแบบจีน
 เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว และชุมชนก็จะได้รับผลกระทบหากไม่ตั้งรับหรือต่อสู้ การมองแบบอุดม
 คติแง่เดียวตามที่รัฐนำเสนอ ทำให้ไม่เห็นความจริงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมากมาย
 ในปัจจุบัน ทั้งผู้คนหลากหลายที่เข้ามาทำมาหากินในพื้นที่ นักธุรกิจรายเล็กรายใหญ่ ผู้ใช้แรงงาน
 รวมถึงคนในที่ออกไปจากพื้นที่

แม้รัฐจะพยายามนำเสนอความเป็นพหุสังคม พหุวัฒนธรรมของเยาวราชผ่านกิจกรรมทาง
 วัฒนธรรม กลับยิ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่า รัฐพยายามทำให้พื้นที่เยาวราชมีวัฒนธรรมความเป็นจีน
 เป็นอัตลักษณ์นำ เรียกได้ว่าเป็น “วัฒนธรรมหลักของพื้นที่เยาวราช” ความเป็นพหุสังคม พหุ
 วัฒนธรรมที่นำเสนอเป็นเพียงสีสัน เป็นเพียงความน่าตื่นใจที่ใช้เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการ
 ท่องเที่ยว

ส่วนชุมชนซึ่งได้รับผลกระทบหรือเตรียมตัวตั้งรับการพัฒนาที่รุกคืบเข้ามาคือกลุ่มที่นำเสนอ
 อัตลักษณ์เชิงต่อต้านได้แก่ กลุ่มย่านย่อยหรือชุมชน ในที่นี้ได้แก่ ชุมชนตลาดน้อย ชุมชนเจริญไชย
 และชุมชนเวียงนครเขมร จากบริบทการจัดเทศกาลจะพบว่ากิจกรรมต่างๆ มีจุดประสงค์เพื่อปกป้อง
 ชุมชนจากการพัฒนาของรัฐและกลุ่มทุน ทั้งในรูปแบบของการต่อต้านกลุ่มทุน และการสื่อว่าชุมชน
 สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับการพัฒนาได้ โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกลไกในการนำเสนออัตลักษณ์เพื่อ
 ประกาศตัวตนสู่สาธารณะและสื่อความมีคุณค่าของชุมชนสู่ภาครัฐและนายทุน

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของอัตลักษณ์ข้างต้นก็ไม่ได้แบ่งฝ่ายรัฐและชุมชนอย่างเด็ดขาดเป็นคู่
 ตรงข้ามที่ชัดเจน ในพื้นที่ของการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจริง หากพิจารณาจากรูปแบบ
 ของอัตลักษณ์ในการเคลื่อนไหวทางสังคมจะเห็นว่าลักษณะทั้ง 3 กำหนดตามวัฒนธรรมเชิงอำนาจ
 หากนำมาประยุกต์กับการพิจารณาอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชจะพบว่าโดย
 ภาพรวมก็มีลักษณะตายตัว คือ รัฐ (รัฐร่วมงานกับนายทุน) กำหนดว่าพื้นที่เยาวราช รวมถึงคน
 เยาวราชคือใคร ชุมชน(ชุมชนร่วมมือกับกลุ่มนักวิชาการหรือหน่วยงานที่สนับสนุน) คำนการถูก

กำหนดว่าพวกเขาคือใคร และนำเสนออัตลักษณ์ในรูปแบบของตน แต่ในอีกทางหนึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวก็ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างตายตัวเช่นนั้น หลายกิจกรรมที่รัฐเปิดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่รัฐจัดขึ้น และหลายกิจกรรมที่ชุมชนก็ดึงรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะช่วยสนับสนุนหรือรู้เห็นเป็นพยานกับความเคลื่อนไหวของชุมชน บางกรณีนักวิชาการวิพากษ์วิจารณ์เชิงตำหนิติเตียนการทำงานของภาครัฐในพื้นที่สาธารณะ ชุมชนก็ออกมากลบเกลื่อนในทำนองว่ารัฐต้องเป็นมือเป็นไม้ให้การดำเนินงานของชุมชนเป็นไปด้วยดี และในบางกรณีชุมชนตำหนิการดำเนินงานของภาครัฐที่ไม่สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน นักวิชาการหรือหน่วยงานสนับสนุนก็จะออกมาแก้ต่างให้รัฐ เพราะมองเห็นว่าการทำงานชุมชนให้สะดวกต้องพึ่งพาอำนาจของรัฐ

รัฐ และชุมชน รวมถึงนายทุนที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่มีสถานะความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ลักลั่นกัน ไม่มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่เป็นผู้กระทำหรือผู้ถูกระทำอยู่ข้างเดียว เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นอนตายตัว เช่น ชุมชนบางครั้งก็จัดหรือเข้าถึงกิจกรรมเพื่อยกอัตลักษณ์ของตนเป็นอัตลักษณ์ที่มีสิทธิชอบธรรมด้วยการอ้างอิงกับอำนาจรัฐหรือนายทุน เช่น ชุมชนเจริญไชยใช้พื้นที่กิจกรรมที่ภาครัฐจัดในการนำเสนอตัวตน หรือการเข้าถึงพื้นที่วิชาการของสถาบันต่างๆ ที่ช่วยยกระดับการนำเสนอให้เป็นอัตลักษณ์ที่รับรองให้เป็นทางการ การใช้การเชื่อมโยงอ้างอิงกับราชวงศ์ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สร้างความชอบธรรมความเป็นทางการให้กับการเคลื่อนไหว ในกรณีของตลาดน้อยที่ดึงความสัมพันธ์ของตระกูลตันติเวชกุลกับย่านตลาดน้อยมาใช้ รวมถึงการขอแรงสนับสนุนจากประธานมูลนิธิศาลเจ้าโจช็องก คือ คุณศักดิ์ กอแสงเรือง ซึ่งเป็นบุคคลมีชื่อเสียงในสังคม กิจกรรมความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ก็จะมีผู้สนใจมากขึ้น ในบางกรณีชุมชนก็ใช้อำนาจของพลังภาคประชาสังคม แนวร่วม เครือข่ายความรู้ที่นำเชื่อถือในการกำหนดอัตลักษณ์ให้กับภาครัฐและนายทุนว่าเป็นผู้ไม่เข้าใจชุมชน เป็นผู้ทำลายชุมชน บางกรณีชุมชนเองเป็นผู้ตีตราอัตลักษณ์ด้วยการค้านอัตลักษณ์ที่ภาครัฐนำเสนอ เช่น การระบุว่าอาหารเยาวราชที่รัฐโฆษณาหรือนำมาออกงานไม่ใช่ของแท้ดั้งเดิมปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อรับนักท่องเที่ยว หรือการตีตราว่าเป็นผู้ทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน

กรณีตัวอย่างที่สำคัญตัวอย่างหนึ่งที่เกิดกับชุมชนเจริญไชยเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2558 บมจ. อิตาเลียนไทย ผู้รับเหมางานโครงการรถไฟฟ้าสายสีน้ำเงินได้เชิญกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชยเข้าร่วมกิจกรรมแสดงความยินดีในโอกาสที่หัวเจาะมาถึงสถานีวัดมังกร ในครั้งนี้ทางชุมชนได้ทำหน้าที่ขอความอนุเคราะห์ไปยังการรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน และ บมจ. อิตาเลียนไทย เพื่อให้มาติดตั้งไฟส่องสว่างเพิ่มเติมบริเวณตรอกเจริญไชยหลังจากที่ถูกรื้อถอนเนื่องจากการสร้างรถไฟฟ้า และ

ขอให้ช่วยปูซีเมนต์ปรับพื้นทางเดินในตรอกให้เรียบเพื่อสะดวกในการสัญจร ในเนื้อหาที่ทางกลุ่มอนุรักษ์ฯ นำเสนอได้ระบุขอบคุณหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้ง 2 หน่วยงานที่รับฟังเสียงจากชุมชน ทั้งนี้กลุ่มอนุรักษ์ได้กล่าวด้วยว่า ตลอดระยะเวลาที่มีการก่อสร้างชุมชนได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก ผู้พักอาศัยไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้ แต่ต้องทำให้ชุมชนผ่านแรงกดดันจากความเปลี่ยนแปลง และรักษามรดกวัฒนธรรมทางการค้าของย่านเจริญไชยไว้ให้ได้ (บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชย, มปป.-a)

จากกรณีดังกล่าวจะเห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายชุมชนเจริญไชยซึ่งมีสิทธิทางวัฒนธรรมและยังคงมีสิทธิในการเป็นเจ้าของพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ และฝ่ายผู้สร้างรถไฟฟ้าที่เข้ามาใช้พื้นที่ตามสิทธิทางกฎหมาย ทั้งสองฝ่ายต่างช่วงชิงความหมายของพื้นที่ ฝ่ายผู้สร้างรถไฟฟ้าก็พยายามดึงความมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้เห็นว่าการพัฒนามีความจำเป็นแต่ก็ไม่ได้ทอดทิ้งการอนุรักษ์ ไม่ได้ปล่อยปลະละเลยหรือรังแกผู้เดือดร้อน เมื่อมีกิจกรรมที่ชุมชนจัดหรือชุมชนต้องการความช่วยเหลือก็ยินดีเข้าร่วมมือ ในขณะที่ชุมชนเองก็ทำให้เห็นว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นที่มรดกวัฒนธรรมที่ได้รับความเดือดร้อน ทั้งในเชิงรูปธรรมและ นามธรรมธรรม (พื้นที่ทรุดโทรม มรดกวัฒนธรรมกำลังถูกรุกราน) แต่ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็สร้างภาพให้ตนเองเป็นผู้ยอมรับในการพัฒนา ไม่ใช่ผู้ที่คอยแต่จะขัดขวางการพัฒนา เพียงแต่จะขออยู่ร่วมกับการพัฒนาและทำหน้าที่อนุรักษ์มรดกของบรรพบุรุษไปด้วย ทั้งสองฝ่ายจึงไม่ใช่คู่แข่งแบบปรปักษ์อย่างชัดเจนแต่ต่างช่วงชิงความหมายของพื้นที่ ทั้งด้วยการเปิดหน้าฉากต่อต้าน (resist) การตีตราอีกฝ่ายว่าเป็นผู้ที่จะทำร้ายสิ่งดีงาม ดังที่ชุมชนนำเสนอผ่านงานเสวนา สื่อสาธารณะ นิทรรศการ หรือเทศกาลที่จัดขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ต่อรอง (negotiate) ด้วยการกล่าวว่าทุกคนในชุมชนยอมรับการพัฒนาแต่อยากให้อยู่ช่วยรักษาไว้ และยินดีให้ความร่วมมือกับผู้สร้างรถไฟฟ้า ฝ่ายผู้สร้างเองก็ใช้วิธีประนีประนอมกับชุมชนเช่นกัน

ความสำคัญของการนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของทั้งผู้มีอำนาจ และต่อต้านอำนาจจึงอยู่ที่พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีความซับซ้อนในลักษณะที่สามารถปรับเปลี่ยนสลับกันไปมาอยู่เสมอและไม่ยึดติดกับลักษณะใดลักษณะหนึ่งอย่างตายตัว ทั้งหมดคือกลยุทธ์ที่ปรับตัวเพื่อให้เข้าถึงการได้รับหรือรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ให้ดีที่สุดเป็นหลัก

4.3.3 การสร้างสรรค์และการนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นเงินในย่านเยาวราช⁹

กระบวนการคิดสร้างสรรค์ข้อมูลเพื่อนำเสนอของผู้จัดงานไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือของชุมชนย่อย แสดงให้เห็นความสับสนไหล ไม่ตายตัวของอัตลักษณ์ ทั้งยังได้เห็นภูมิปัญญาของมนุษย์ในการนำวัฒนธรรมทั้งที่มีและไม่มีมาปรับประยุกต์เพื่อใช้เป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการตั้งรับกับสถานการณ์ที่เข้ามา ซึ่งนี่คือความคิดเชิงซ้อนของคน ซึ่งเลือกใช้ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นเงินอย่างหลากหลายนำมาทับซ้อนนำเสนอเป็นอัตลักษณ์ โดยต้องทำให้ตนหรือสังคมหรือองค์กรอยู่รอดได้ วิธีคิดเชิงซ้อนในการนำข้อมูลทางวัฒนธรรมมาใช้สร้างสรรค์และนำเสนออัตลักษณ์มีดังนี้

- การผลิตซ้ำหรือประยุกต์ข้อมูลทางวัฒนธรรมเงินดั้งเดิมมาใช้ในบริบทใหม่

วิธีการผลิตซ้ำหรือประยุกต์ข้อมูลวัฒนธรรมเงินดั้งเดิมมาใช้ปรากฏมากที่สุด ข้อมูลที่นำมาใช้มีทั้งที่เป็นวัฒนธรรมเงินของชาติพันธุ์ และของพื้นที่ โดยนำข้อมูลเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ เช่น การท่องเที่ยว การประท้วง ด้วยรูปแบบที่ต่างจากขนบดั้งเดิม อาทิ ไม่ได้จัดอยู่ในศาสนสถาน จัดพิธีกรรมผสมกับการจัดอีเวนท์ หรือการจัดคู่กับพื้นที่วิชาการ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือดึงดูดความสนใจผู้มาร่วมกิจกรรม ตัวอย่างเช่น เทศกาลตรุษจีน ภาครัฐและออร์กาไนเซชันผลิตซ้ำข้อมูลประวัติศาสตร์ วิธีชีวิตวัฒนธรรม นำเสนอผ่านกิจกรรมในงาน เช่น ความเชื่อเรื่องสิริมงคลแบบเงิน รวมถึงความเชื่อเรื่องทำเลมงคลของถนนเยาวราชที่สร้างและผลิตซ้ำบนฐานความคิดเรื่องฮวงจุ้ยของพื้นที่ ได้แก่การเป็นถนนสายมังกร ถนนมหามงคล มีหัวมังกร ท้องมังกร หางมังกร อยู่บนตำแหน่งต่างๆ ของย่านเยาวราช ผู้จัดงานได้นำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้จัดเทศกาล เช่น แนวคิดเรื่อง ถนนสายสิริมงคล โดยจัดกิจกรรมให้เป็นรูปธรรม ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม เช่น จัดก้อนทองคำจำลองขนาดยักษ์วางตามจุดต่างๆ ของถนนให้นักท่องเที่ยวใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบฉากถ่ายรูป

เทศกาลกินเจผู้จัดงานสร้างมณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์เทศกาลงานเจเยาวราชด้วยการยกโรงเจชั่วคราวมาตั้งไว้ที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติซึ่งเป็นแลนด์มาร์ค (Landmark) สำคัญของพื้นที่เยาวราช มีพิธีกรรม ขนบข้อห้ามข้อปฏิบัติเช่นเดียวกับโรงเจ แต่ผสมผสานกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวเข้าไป

⁹ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่อง “วิถีคิด/วิธีการสร้างสรรค์ประเพณีใหม่ๆ ในสังคมไทยร่วมสมัย” จากบทสังเคราะห์ในหนังสือรวมบทความวิจัย “ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย” (ศิราพร ณ ถลาง, 2558: 361-364) ซึ่งเป็นหนึ่งในชุดโครงการวิจัยเรื่อง “คติชนสร้างสรรค์”: พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์หัวข้อนี้

เช่น พิธีเปิดงาน การออกร้านขายสินค้า ช่วงท้ายเทศกาลมีการจัดขบวนแห่เทพเจ้า แห่งกระทรวงโปรด
 ดวงวิญญานตามความเชื่อเดิม แต่นำขบวนแห่การตลาด ป้ายโฆษณาสินค้า พิธีตั้งแนะนำสินค้า
 พนักงานเดินแจกตัวอย่างสินค้าเข้าร่วมขบวน รวมทั้งการประยุกต์ประเพณีกินเจกับการแสดงความ
 จงรักภักดีถวายแด่สถาบันพระมหากษัตริย์ไทย เช่น การตั้งชื่องานในลักษณะการถือศีลกินเจเพื่อ
 เทิดพระเกียรติในโอกาสต่างๆ เป็นประจำทุกปี การให้ผู้ร่วมงานลงชื่อปฏิญาณว่าจะกินเจตลอด 9 วัน
 เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล หรือการจัดโต๊ะตั้งรูปเทพประธานศาลเจ้าที่ตั้งอยู่ในย่านเยาวราชพร้อม
 กระจ่างรวมผงรูปของทุกศาล แม้จะเป็นพิธีกรรมที่ ศาสนสถานหลายแห่งกระทำแต่ของเทศกาลงาน
 เจเยาวราชเป็นพิธีที่อิงกับบริบทการท่องเที่ยวเป็นหลัก

เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่แต่เดิมจะจัดโต๊ะไหว้ตามบ้าน ตามชุมชน เป็นกิจกรรมเฉพาะ
 ครอบครัวหรือของสมาชิกในชุมชน แต่ภาครัฐประยุกต์นำมาจัดที่ชุ่มประตูลิขิตพระเกียรติ กลายเป็น
 พื้นที่พิธีกรรมสาธารณะเพื่อการท่องเที่ยว นอกจากการผลิตซ้ำประเพณีพิธีกรรมแล้วยังนำผลิตซ้ำ
 ดำเนินพื้นที่บ้านเกี่ยวกับเทศกาลต่างๆ ในรูปแบบป้ายนิทรรศการ และการแสดง เช่น การแสดงรีวิ
 ประกอบเพลงตำนานเทศกาลไหว้พระจันทร์ “โหวอฮี้ยงดวงอาทิตย์” หรือการสาธิตและทดลองทำขนม
 ไหว้พระจันทร์ พร้อมจัดแสดงขนมไหว้พระจันทร์ยักษ์เพื่อสร้างบรรยากาศงานเฉลิมฉลองให้กับ
 เทศกาล

ไม่เพียงแต่ภาครัฐ ชุมชนจัดกิจกรรมด้วยการผลิตซ้ำวัฒนธรรมดั้งเดิมแล้วนำมาประยุกต์ใน
 บริบทใหม่ด้วยเช่นกัน จากข้อมูลที่ได้รวบรวมมาชุมชนทุกชุมชนจะนำ “พื้นที่ทางวิชาการ” มา
 ประยุกต์ใช้ เช่น ชุมชนเจริญไชยจัดงานไหว้พระจันทร์มีการผลิตซ้ำพิธีไหว้พระจันทร์แบบดั้งเดิม
 ยังมีการจัดงานเสวนาทางวิชาการและนิทรรศการทั้งประเด็นเรื่องวัฒนธรรมจีน และสิทธิชุมชน บางปี
 มีการจัดให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น เรียนการพับกระดาษไหว้เจ้า สักการะ
 สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน

ชุมชนเวียงนาครเขมมเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่ผลิตซ้ำประเพณีพิธีกรรมนำมาใช้ในบริบทใหม่อย่าง
 สม่าเสมอ นอกจากการจัดเสวนาทางวิชาการและนิทรรศการเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมจีน
 ประวัติศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิตชาวเวียงนาครเขมมแล้วยังแทรกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้เพื่อสิทธิ
 ชุมชนเข้าไป เช่น ขายเสื้อระดมทุนในพิธีกรรมประมุขของมณฑลในพิธีเสี้ยซิ่งหรือขอบคุนเทพเจ้า
 ปลายปี จัดการแสดงคอนเสิร์ตเพอร์คัชชัน (percussion) หรือเครื่องดนตรีประเภทตีขณะที่กำลังทำ
 พิธีเสี้ยซิ่งตามประเพณีดั้งเดิมเพื่อแสดงให้เห็นว่าเวียงนาครเขมมเป็นแหล่งขายเครื่องดนตรีที่มีชื่อเสียง

ทั้งยังระบุว่าแสดงเครื่องดนตรีประเภทกลองเพื่อสื่อถึงการตีกลองรบต่อสู้ หรือในเทศกาลบ๊ะจ่างและเทศกาลไหว้พระจันทร์นำศาสตร์เกี่ยวกับโหราศาสตร์และดาราศาสตร์โบราณของจีนมาประยุกต์ใช้จัดโต๊ะไหว้อย่างอลังการ และตั้งชื่อเครื่องไหว้ต่างๆ ให้น่าสนใจ เช่น ขนมก๊วยมามงคล ภูเขาส้มโอเขาพระสุเมรุ รวมทั้งจัดกิจกรรมเสริม เช่น สอนนักท่องเที่ยวห่อบ๊ะจ่าง แจกน้ำมนต์ซึ่งนำมาจากสถานที่บรรลุนิรมิตของเจ้าแม่กวนอิมหลังเสร็จงานไหว้พระจันทร์

นอกจากชุมชนทั้งสองแห่งข้างต้นแล้วยังมีชุมชนตลาดน้อย ซึ่งมีชุมชนคนรักตลาดน้อย และโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกเป็นผู้จัดกิจกรรมในเทศกาลกินเจ ถึงแม้ว่าแกนนำผู้จัดงานจะไม่ได้เป็นผู้รับผิดชอบกับพิธีกรรมกินเจโดยตรง แต่ได้ใช้โอกาสเทศกาลกินเจซึ่งเป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุดของชุมชนเป็นเวทีในการนำเสนอตัวตนของพื้นที่ตลาดน้อยไม่ว่าจะเป็น อาชีพ ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ อาหาร มาแสดงในรูปแบบ นิทรรศการชุมชน เสวนาวิชาการ ทัวร์เดินเท้า เสื้อที่ระลึก โปสการ์ด นับว่าเป็นการนำวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับกาลและเทศะของเทศกาลนำเสนอในบริบทของการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน

- การประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมจินรูปแบบใหม่บนฐานความเชื่อเดิม

การประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมส่วนใหญ่จะปรากฏในข้อมูลประเภทพิธีกรรมความเชื่อ และพบเฉพาะกิจกรรมของภาครัฐที่ต้องการจัดกิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยว ประเพณีพิธีกรรมที่ประดิษฐ์ขึ้นมาให้ทำงานมีสีสัน นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับเทศกาล ไม่ได้มาเพียงเดินชม หรือจูดรูปไหว้เพียงอย่างเดียว สิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นก็ต้องคงบรรยากาศของความเป็นจีนผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สื่อความเป็นจีนได้ ทั้งนี้ไม่พบในชุมชนเพราะอัตลักษณ์ที่ชุมชนต้องการนำเสนอคือการเป็นชุมชนจีนโบราณที่รักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ได้

กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะของการประดิษฐ์สร้าง ได้แก่ เทศกาลตรุษจีน ภาครัฐมีสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์เป็นผู้ดำเนินการจัดและประชาสัมพันธ์พิธีกรรมขอพรรับพลังจากซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา และพลังมงคลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์บริเวณใกล้เคียง พิธีกรรมดังกล่าวมีภาครัฐและบุคคลสำคัญของกรุงเทพมหานครตีตรารับประกันผ่านสื่อต่าง ๆ ว่าเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมที่ชาวไทยเชื้อสายจีนยึดถือปฏิบัติกันมาทั้งที่ความเป็นจริงเพิ่งเริ่มมีมาหลังการสร้างซุ้มประตูและประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เทศกาลไหว้พระจันทร์ ภาครัฐสร้างพิธีกรรมขอพรพระจันทร์บนฐานความเชื่อเรื่องพลังของดวงดาว ความเชื่อเรื่องดาวพระเคราะห์ประจำวันเกิด สี

ประจำวันเกิด การเขียนคำขอพรแขวนบนกิ่งไม้มาสร้างเป็นประเพณีขอพรพระจันทร์และดาวประจำวันเกิด

- การหยิบยืมวัฒนธรรมจีนจากถิ่นอื่น

การหยิบยืมวัฒนธรรมความเป็นจีนจากถิ่นอื่นที่ชัดเจนที่สุดคือชุมชนเวียงนาครเขมม เช่น ในเทศกาลไหว้บ๊ะจ่างจัดพิธี “ตงหยางอ้ายเจี๋ย” ให้สัญญาณเวลาเที่ยงวันของโลก หรือ การแขวนภาพจขุขหน้าประตูบ้านเพื่อขับไล่เสนียดจัญไร ประเพณีพิธีกรรมเหล่านี้ไม่ปรากฏในปัจจุบันรวมทั้งไม่เคยปรากฏในสังคมไทยหรือไม่ได้เป็นประเพณีพิธีกรรมที่ปฏิบัติในกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน แต่ผู้จัดงานซึ่งเป็นอาจารย์ศาสตร์ฮวงจุ้ยและโหราศาสตร์จีนนำมาใช้ในบริบทของการต่อสู้กับนายทุน เพราะเป็นกิจกรรมที่มีสีสันดึงดูดความสนใจจากสาธารณชนให้มาร่วมงานและเห็นการเคลื่อนไหวของชุมชน และเพื่อให้เห็นว่าชุมชนโบราณเป็นเจ้าของวัฒนธรรมและสามารถรักษาทรัพยากรวัฒนธรรมไว้ได้ ทั้งยังสะท้อนว่าเวียงนาครเขมมเป็นแหล่งจำหน่ายหนังสือโหราศาสตร์จีน ไทยอีกด้วย

หากมองการเลือกวัตถุดิบหรือข้อมูลทางวัฒนธรรมมาใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อนำเสนออัตลักษณ์จะเห็นว่า วัตถุดิบเหล่านี้ถูกนำมาผสมผสาน (Hybridization) แล้วแทรกด้วยความทันสมัยความเป็นเมืองที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการนำเสนอ เช่น เสวนาวิชาการ นิทรรศการคอนเสิร์ต และทำให้วิถีปฏิบัติที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมถูกลดความเป็นประเพณีลง (Detraditionalization) เพื่อนำไปใช้ให้เข้ากับจุดประสงค์ของงาน เช่น ขบวนแห่กระทงและพระโพธิสัตว์กวนอิมกับขบวนแห่โคมฉาย

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ พ. ตระกุลวรานนท์ ชานกวอกบุน และตงชี่เกียง (P. Tarkulwaranont. Chan Kwok Bun and Tong Chee Kiong, 2001: 257-265) ศึกษาอัตลักษณ์เกี่ยวกับเมืองและชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในเขตตลาด บ้านวังทอง จังหวัดพิษณุโลก การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นขอบเขตของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 3 ประการ 1. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไม่จำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานของชุดวัฒนธรรมที่เป็นสากลหรือทั่วไป หรือไม่ต้องเป็นวัฒนธรรมที่ผูกติดตายตัว เช่นในกรณีบ้านวังทอง อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จีนก็มาจากเบื้องหลังทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกันไป มาจากกลุ่มภาษาจีนที่แตกต่าง มีรูปแบบวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง แต่ทั้งหมดก็นิยามตัวเองว่าเป็น “คนจีน” 2. ถึงแม้ว่าคนจีนเหล่านี้จะมาจากกลุ่มภาษาเดียวกัน แต่ก็มีวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่ต่างกัน มีการเปลี่ยนแปลงกันไปขึ้นอยู่กับคติความของคนในแต่ละรุ่น 3. สังคมเปิดจะเปิดกว้างวิถีปฏิบัติและความคิดแบบเมืองใหญ่เนื่องจากความทันสมัยและการพัฒนา

มีแนวโน้มที่จะแลกเปลี่ยนวิถีปฏิบัติ ความเชื่อของกันและกัน วัฒนธรรมความเป็นจีนที่แสดงออกจึงมาจากการหลอมรวมวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทำให้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จีนของคนวังทองยังคงดำรงอยู่ แม้จะไม่ใช้แบบจีนแท้ดั้งเดิมตามอย่างบรรพบุรุษ แต่เขาก็ยังคงบอกได้ว่า หรือคนอื่นรับรู้ได้ว่าเป็นจีน

อัตลักษณ์ของกลุ่มต่างๆ ที่นำเสนอในย่านเยาวราชดังที่ได้กล่าวมาจึงแสดงให้เห็นความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนไปตามการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกระแสการท่องเที่ยว นายทุน การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ การพัฒนาขนส่งมวลชน และอัตลักษณ์ที่หลากหลายซ้อนทับกัน อยู่นี้ช่วยประกอบสร้างภาพลักษณ์ของ “ความเป็นจีน” ให้แก่พื้นที่ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเมื่อนักท่องเที่ยวหรือคนนอกเข้ามาเสพลิงต่างๆ ในเทศกาล สิ่งที่คาดหวังว่าจะได้รับคือ sense of place หรือความรู้สึกที่มีต่อพื้นที่นั้นๆ และอัตลักษณ์ของความเป็นเยาวราช ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่ผสมผสานเอา ออกมานำเสนอต้องสื่อบรรยากาศ “ความเป็นจีน” ดังที่สมชัย กวางทองพาณิชย์ (นักวิจัย ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเยาวราช, **สัมภาษณ์**, 9 กรกฎาคม 2557) กล่าวว่า “*สภาวะวัฒนธรรมเขตสนใจ sense of place ของย่านเยาวราชว่ามีความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยว*” เนื้อหากิจกรรมที่นำเสนอเป็นภาพรวมๆ แต่ต้องสัมผัสหรือรู้สึกได้ถึงความเป็นจีน ไม่จำเป็นต้องแยกย่อยว่าเป็นจีนอะไร แบบไหน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2553: 163-164) ศึกษาหลวงพระบางเมืองมรดกโลกในบริบทการท่องเที่ยว กล่าวว่า นักท่องเที่ยวโดยทั่วไปไม่ได้ใส่ใจว่า ผลิตภัณฑ์ชิ้นใดคือของแท้ดั้งเดิมของหลวงพระบาง ขอเพียงให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ “เปล่งอารมณ์ของอดีต และอัตลักษณ์ของท้องถิ่น” หรือ การศึกษากระบวนการต่อรองอัตลักษณ์ไชน่าทาวน์ซิดนีย์ในบริบทการท่องเที่ยว ของ แอนนา-ลิส้า แมค (Anna-Lisa Mak, 2003: 93-100) กล่าวว่า การปรับปรุงไชน่าทาวน์ซิดนีย์จนกลายเป็นรูปแบบปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลจากการท่องเที่ยว ด้วยการนำสัญลักษณ์ที่มีความเป็นจีนไม่ว่าจะเป็นซุ้มประตู เจดีย์หรือสิ่งตกแต่งที่แสดงความเป็นจีนมานำเสนอ สิ่งที่น่ามาแสดงต้องเห็นแล้วรู้ทันทีว่ามีความเป็นจีนแม้สิ่งนั้นจะไม่เคยเกิดขึ้นจริงในไชน่าทาวน์ซิดนีย์ก็ตาม กระบวนการนี้เป็นการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ที่แข็งแรงให้กับไชน่าทาวน์ หรืออาจเรียกว่าอัตลักษณ์แบบไร้สิ่งปนเปื้อน (sterilized identity) ส่วนอัตลักษณ์ของไชน่าทาวน์ซิดนีย์ที่เป็นแหล่งเสื่อมโทรมสกปรก ถูกซ้อนทับเอาไว้และให้เห็นเพียงแต่สิ่งที่ต้องการให้เห็น

ในทางตรงกันข้ามอัตลักษณ์ที่นำเสนอในย่านย่อย แม้จะมีกลิ่นอายหรืออารมณ์ของความเป็นจีน แต่ชุมชนจะพยายามนำเสนอให้เห็นความเป็นจีนที่ละเอียดแยกย่อย เพื่อให้คนนอกหรือนักท่องเที่ยวเห็นความต่างแม้จะเป็นส่วนหนึ่งของย่านใหญ่อย่างเยาวราช กล่าวคือ นักท่องเที่ยวต้อง

ได้รับความรู้สึกหรือบรรยากาศของความเป็นเยาวราช เพราะชุมชนต้องการเกาะเกี่ยวตนเองกับความ เป็นเยาวราช (เนื่องจากใช้ประโยชน์จากประวัติศาสตร์ของคนจีนโพ้นทะเล ประวัติศาสตร์เยาวราช การเป็นส่วนหนึ่งของย่านสำคัญอย่างเยาวราช) แต่ก็ต้องบอกความต่างว่าชุมชนตนมีอะไรที่ไม่เหมือน ใคร มีสิ่งที่ย่านอื่นไม่มี เพื่อหาที่ยืนบนแผนที่ของเยาวราช และแผนที่ของสังคมไทย หากมองว่าย่าน ย่อยเป็นเหมือนคนในสังคม ย่านย่อยก็พยายามจะนำเสนออัตลักษณ์กลุ่ม ว่าตนเองเป็นคนไทยคน หนึ่ง เป็นคนเยาวราชคนหนึ่ง แต่ก็ต้องนำเสนออัตลักษณ์ส่วนบุคคล เพื่อให้เกิดความโดดเด่นในสังคม ไม่ให้สังคมหลงลืมตนไป

บทที่ 5

ปัจจัยและบริบทของโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์

เยาวราชในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

จากข้อมูลอัตลักษณ์และวิธีการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในบทที่ 4 จะพบว่าความน่าสนใจของข้อมูลทางคติชนซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในไชน่าทาวน์เยาวราชท่ามกลางบริบทของสังคมไทยปัจจุบันคงจะหนีไม่พ้นเรื่องของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาครอบคลุมสังคมไทย รวมทั้งเยาวราชอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในบทที่ 5 นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงปัจจัยและบริบทของโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราช ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 ความหมายและความสำคัญของโลกาภิวัตน์

กระแสโลกาภิวัตน์เป็นคำติดปากของผู้คนในยุคปัจจุบัน มีความหมายถึงการเชื่อมโยงโลกด้วยการย่อเวลาและสถานที่ ทำให้โลกเป็นหนึ่งเดียวกันและติดต่อกันได้สะดวก กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกับผู้คนในสังคมทั้งในแง่บวกและแง่ลบ บ้างว่าโลกาภิวัตน์โดยเฉพาะโลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรมจะนำมาซึ่งความล่มสลายของท้องถิ่นด้วยการรวมสังคมโลกให้เป็นหนึ่ง และท้องถิ่นที่ถูกตีตราว่ามีวัฒนธรรมด้อยกว่าจะถูกครอบงำจากวัฒนธรรมที่มีอำนาจเหนือกว่า ในอีกแง่หนึ่ง โลกาภิวัตน์จะช่วยทำให้สังคมเกิดความแตกต่างหลากหลาย (Heterogeneity) หรือเกิดการผสมผสาน (Hybridization) ระหว่างการทำให้เป็นมาตรฐานโลกกับความเป็นท้องถิ่น

กระแสของโลกาภิวัตน์เกิดขึ้นเด่นชัดหลังสงครามเย็นซึ่งระบบสหภาพโซเวียตล่มสลาย โลกเข้าสู่การพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น อินเทอร์เน็ต ดาวเทียม การสื่อสารง่าย ไกล และเร็วขึ้น ในโลกธุรกิจเริ่มใช้ค่านีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 และเริ่มทศวรรษแห่งการวิวาทะว่าด้วยโลกาภิวัตน์เมื่อปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา (ธนิกาญจน์ จินาพันธ์, 2552: 11) จากวิวาทะของนักคิดจำนวนมากเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์สามารถสรุปคานิยามที่กว้างที่สุดได้ว่า โลกาภิวัตน์คือปรากฏการณ์ที่สังคมโลกติดต่อสัมพันธ์กันเกิดการรับและส่งหมุนเวียนกันของความคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรม เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้า การบริการ และแรงงาน และการอพยพโยกย้ายของผู้คน เทคโนโลยี และ

ทุนวัฒนธรรม (Charlie T. McCormick and Kim Kennedy White, 2011: 633-635) เป็นการยื่น
 โยโลก ทำให้โลกเป็นหนึ่งเดียว

หากยึดความหมายกว้างๆ ของโลกาภิวัตน์ข้างต้น โลกาภิวัตน์จึงไม่ใช่สิ่งใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นใน
 โลก โลกาภิวัตน์ในยุคแรกคือการเคลื่อนไหวทางศาสนาอย่างเช่นการเผยแผ่ศาสนาคริสต์หรืออิสลาม
 ไปทั่วโลก ไม่ว่าจะมาจากการทำสงคราม หรือการเผยแพร่วิทยาการสมัยใหม่จากโลกตะวันตก หรือ
 มิชชันนารี รวมไปถึงการค้าอาณานิคมและการเผยแพร่ลัทธิจักรวรรดินิยมก็ด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการ
 ติดต่อสัมพันธ์ของคนทั่วโลกโดยการเผยแพร่ลัทธิการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา และวัฒนธรรม (Charlie
 T. McCormick and Kim Kennedy White, 2011: 633-635) แต่ปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ใน
 ปัจจุบันแตกต่างจากในยุคอาณานิคมหรือจักรวรรดินิยมคือความรวดเร็วและกว้างไกลกว่า

ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นว่าโลกาภิวัตน์ไม่ได้มีแต่ด้านบวกหรือด้านลบแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่ง
 ประเด็นดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิด 2 แนวคิด ดังนี้

1) โลกาภิวัตน์นำสู่ความเป็นหนึ่งเดียว คือเห็นว่าโลกาภิวัตน์ทำให้สังคมโลกถูกรอบงำด้วย
 อุดมการณ์หรือวัฒนธรรมเดียว โดยศูนย์กลางของอำนาจอยู่ที่ประเทศที่เจริญแล้วในโลกตะวันตก
 โลกาภิวัตน์จะนำสังคมไปสู่ความเป็นหนึ่งเดียวอย่างมาตรฐานของวัฒนธรรมตะวันตก
 (Westernization) วัฒนธรรมอเมริกัน (Americanization) หรือที่รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ (2546: 35-
 39) กล่าวถึงกระบวนการสากลานูวัตร์ (Internationalization) ของวัฒนธรรมชาติมหาอำนาจ ซึ่ง
 เติบโตพร้อมกับการล่าอาณานิคม ระบบจักรวรรดินิยม กระแสโลกานูวัตร์ (โลกาภิวัตน์: ผู้วิจัย) และ
 กระบวนการโทรทัศนานูวัตร์ กระบวนการเหล่านี้เป็นการสร้างอุปสงค์หรือความต้องการบริโภคให้
 เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ โดยที่ระบบธุรกิจของโลกใบนี้อยู่ได้เครือข่ายการควบคุมทางเศรษฐกิจของ
 บริษัททุนไม่กี่ร้อยบริษัท เช่น เครือข่ายร้านแมคโดนัลด์ที่กระจายไปทั่วโลกจนเป็นกระแส
 McDonaldization หรือการสร้างจักรวรรดินิยมโคคาโคล่า (CocaColanization) โดยทั้งหมดเป็นไป
 เพื่อรับใช้สังคมตะวันตก การที่โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดมาตรฐานในระดับสากล วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเสีย
 คุณค่าที่เคยมี เกิดการแปรสภาพ เปลี่ยนไปตามกระแสความนิยมของโลก

2) โลกาภิวัตน์จะทำให้เกิดความแตกต่างหลากหลาย คือ การมองว่าโลกาภิวัตน์จะทำหน้าที่
 เป็นกลไกสร้างความแปลกใหม่ แตกต่างหลากหลาย (Heterogeneity) ให้เกิดขึ้นในสังคม ความ
 แตกต่างหลากหลายนั้นเกิดจากปรากฏการณ์การไหลบ่าของกระแสโลกาภิวัตน์

อรชุน อับปาตูไร (Arjun Appandurai, 1996: 33-36)¹⁰ นักมานุษยวิทยาคนสำคัญชี้ให้เห็นระบบและโฉมหน้าของโลกาภิวัตน์ได้ชัดเจนขึ้น โดยเสนอว่าโลกาภิวัตน์เป็นภาวะทางสังคมอันแตกต่าง ทับซ้อน ซับซ้อน และไม่ต่อเนื่อง จุดกำเนิดของตัวแบบไม่ได้เกิดขึ้นที่ศูนย์กลางใด ศูนย์กลางเดียวและแพร่ออกไป โลกาภิวัตน์สามารถมีจุดศูนย์กลางการแพร่กระจายได้หลายจุดแล้วแต่เรื่อง เช่น ศูนย์กลางของแฟชั่น ศูนย์กลางของการธนาคาร ศูนย์กลางของศาสนาอิสลาม การศึกษา โลกาภิวัตน์จึงจำเป็นต้องพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นใน 5 มิติ ซึ่งเป็นกระแสการเคลื่อนย้ายถ่ายโอนระดับโลก (Global flow) ได้แก่

1. มิติของมนุษย์ (ethnoscapes) เช่น การเดินทางของผู้อพยพ นักท่องเที่ยว นักธุรกิจ หรือแรงงาน
2. มิติของเทคโนโลยี (technoscapes) คือ การแพร่กระจายของเทคโนโลยี เครื่องจักรทันสมัยจากประเทศหนึ่งสู่ประเทศหนึ่ง
3. มิติของทุน (financescapes) คือ การไหลเวียนของระบบทุนที่ผันผวนรวดเร็ว ผ่านตลาดหุ้น ตลาดเงิน ตลาดสินค้าระดับโลก การลงทุนข้ามชาติ
4. มิติของสื่อ (mediascapes) คือ การแพร่กระจายและการเดินทางของข้อมูล ข่าวสาร และภาพลักษณ์ (image) ผ่านสื่อในสังคม เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ ภาพยนตร์ หรือโซเชียลมีเดียอย่างเช่นเฟซบุ๊ก
5. มิติของอุดมการณ์ (ideoscapes) คือ การเดินทางและการไหลเวียนของอุดมการณ์ต่างๆ ที่มีกำเนิดจากตะวันตกไปสู่ทั่วโลก เช่น อุดมการณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน การรณรงค์ให้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จากแนวคิดของอับปาตูไรทำให้เห็นว่ากระแสวัฒนธรรมตะวันตกไม่ได้ไหลไปสู่โลกหรือท้องถิ่นอื่นในทิศทางเดียว แต่เป็นการกระจายส่งต่อข้ามกันไปมา บางสังคมก็ทำให้เกิดการปะทะของวัฒนธรรมประเทศมหาอำนาจกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ยอมถูกรอบงำ เกิดการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้อัตลักษณ์ของชาติหรืออัตลักษณ์ของท้องถิ่นกลับมีความเข้มแข็งมั่นคงขึ้นกว่าเดิม

¹⁰ ผู้วิจัยได้สรุปความคิดของอรชุน อับปาตูไร เกี่ยวกับ “โลกาภิวัตน์” ทั้งจากบทความของอับปาตูไร เรื่อง “Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy” (1996) และจากที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความคิดของอับปาตูไรเอาไว้ ได้แก่ สุริยา สมุทคุปต์และพัฒนา กิตติอาษา (2542: 91-92) ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2545: 4-5) สุริชัย หวันแก้ว (2547: 116-118) ธนิกายุจน์ จินาพันธ์ (2552: 11-13) และศิริพร ฤกลาง (2556: 29-30)

ดั่งที่เกิดแนวคิด ท้องถิ่นนิยม (Localisation) ในบางวัฒนธรรมต้องการรักษาความบริสุทธิ์ กีดกันวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาโดยไม่ยอมรับปรับใช้ ก็ทำให้เกิดการต่อสู้ หรือการจัดคู่แข่งศัตรูกัน เช่น โลกอาหรับกับอเมริกา หรือการรักษาความบริสุทธิ์ของวัฒนธรรมอิสลามในอัฟกานิสถาน เป็นต้น บางพื้นที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ในลักษณะของการผสมผสานวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น (Glocalisation) หรือในบางสังคมที่วัฒนธรรมเป็นรองกว่าก็สามารถต่อกรกับวัฒนธรรมที่เข้ามาครอบงำตนเองได้

สำหรับย่านเยาวราชแม้จะไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่ากระแสโลกาภิวัตน์เข้ามาสู่สังคมไทยและย่านเยาวราช ณ ช่วงเวลาใด แต่หากดูประเด็นหลักของการเป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ คือ การย่อพื้นที่และเวลาให้แคบลงแล้ว โดยเฉพาะการไหลเวียนในมิติทั้ง 5 ของ อรชุน ไข่นาทาวน์เยาวราชก็นับว่าพื้นที่แห่งนี้กำลังเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ทั้งที่เป็นแง่บวกและแง่ลบอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สอดคล้องกับความเห็นของลีโอ สุรยาตินัดและอังเชอเกียต (Leo Suryadinata and Ang Cher Kiat, 2009: 1-7) ในบทนำของหนังสือเรื่อง **Chinatown in a Globalizing Southeast Asia** ได้กล่าวว่า ไข่นาทาวน์ในกลุ่มประเทศอาเซียนกำลังเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเริ่มต้นมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นชุมชนสำคัญทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ ไข่นาทาวน์แต่ละแห่งกำลังได้รับผลจากการรวมตัวก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนเพื่อแข่งขันในเวทีระดับโลก และที่สำคัญคือการได้รับผลจากการที่ประเทศจีนเปิดประเทศและพัฒนาจนกำลังจะกลายเป็นผู้นำเศรษฐกิจและประเทศมหาอำนาจของโลก ในมิติทางวัฒนธรรมเป็นอีกมิติหนึ่งที่ทั้งได้รับผลกระทบและเป็นทั้งอาวุธที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับพื้นที่เยาวราชใช้ในการตั้งรับผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ที่เข้ามาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

5.2 ปัจจัยและบริบทของโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ของย่านไข่นาทาวน์เยาวราชในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

เมื่อเข้าสู่ยุคของกระแสโลกาภิวัตน์ อัตลักษณ์ถูกนำมาใช้ในบริบทใหม่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องใช้ตั้งรับหรือปรับตัวให้ตนสามารถดำรงอยู่ได้ในยุคโลกาภิวัตน์ ดังเช่นที่ปรากฏในย่านไข่นาทาวน์เยาวราช พื้นที่แห่งนี้อาจจะมีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเกิดจากผลกระทบของการเมืองการปกครอง นโยบายของรัฐไทย อิทธิพลของเศรษฐกิจในแต่ละสมัยมาโดยตลอด แต่คงปฏิเสธไม่ได้ว่าในยุคปัจจุบัน ชุมชนแห่งนี้กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการท่องเที่ยว ธุรกิจ

การค้า การต่อสู้กับอำนาจนายทุน หรือการดำรงรักษาวัฒนธรรมที่กำลังจะหายไปเพราะความทันสมัย ที่เข้ามาครอบงำพื้นที่

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์บริบทโลกาภิวัตน์ในฐานะที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ วัฒนธรรมความเป็นจีนที่นำเสนอในพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งนี้โดยใช้ กรอบความคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ใน 5 มิติตามแนวคิดของอัปพาคูไรดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น ได้แก่ มิติ ของผู้คน เทคโนโลยี ทุน สื่อ และอุดมการณ์ ดังนี้

5.2.1 โลกาภิวัตน์ในมิติของบุคคล

โลกาภิวัตน์ในมิติของบุคคลไม่ใช่เพียงแค่การอพยพหรือการย้ายถิ่นเข้ามาหาถิ่นของคนจีนใน รุ่นปู่ย่าตายายที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์สืบทอดเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการจัด กิจกรรมต่างๆ เท่านั้น บริบทการย้ายถิ่นหรือการไหลเวียนของคนข้ามถิ่นไปมาในรูปแบบอื่นๆ อย่าง ไร้พรมแดน เช่น นักท่องเที่ยว แรงงานข้ามชาติ ฯลฯ เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราช ดังที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

5.2.1.1 การท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์: คำตอบสำเร็จรูปในการพัฒนาพื้นที่

การเดินทางของนักท่องเที่ยวเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เข้ามาสู่ย่านเยาวราช แมื่อย่าน แห่งนี้จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวบันเทิงเรีงรมย์มาตั้งแต่ในอดีต แต่ในปัจจุบันเยาวราชได้ยกระดับจาก แหล่งท่องเที่ยวระดับชาติเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับนานาชาติ ทั้งในฐานะสถานที่ท่องเที่ยว ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แหล่งช้อปปิ้ง หรือการเป็นศูนย์รวมอาหารอร่อย ดังจะเห็นได้จาก การเติบโตของธุรกิจรองรับการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นที่พักที่มีหลากหลายระดับ ธุรกิจทัวร์จักรยานขี่ ท่องเที่ยวชมวิถีชีวิต สถานที่สำคัญในย่านเยาวราชซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ ร้านอาหาร ตลอดจนถนนเยาวราชในยามค่ำคืนที่มีทั้งลูกค้าชาวไทยและชาวต่างชาติ

การจัดกิจกรรมตามเทศกาลประเพณีจีน และจัดสร้างแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเป็นอีก หนึ่งช่องทางเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวของย่านเยาวราช โดยมีหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะ เป็นสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ และสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ ร่วมกันจัดเพื่อสนองนโยบายการ ท่องเที่ยวของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นโครงการจัดงานวันสำคัญและอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ของชุมชน งานเทศกาลอาหารของดีย่านเยาวราช ทั้งนี้เพื่อสร้างรายได้สู่พื้นที่เยาวราช ส่งเสริมการใช้ เงินเพื่อการจับจ่ายใช้สอยและสร้างอัตราการหมุนเวียนเงินในประเทศ สร้างเศรษฐกิจให้มีความเข้ม แข็ง และเพื่อประชาสัมพันธ์เยาวราชในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญระดับนานาชาติ (เจ้าหน้าที่ฝ่าย

พัฒนาและสวัสดิการชุมชน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์. สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2556) ไม่ใช่เพียงกิจกรรมกระตุ้นการท่องเที่ยวที่รัฐจัดขึ้นเท่านั้น ชุมชนย่อยอื่นๆ ในย่านต่างขานรับและปรับตัวตามกระแสการท่องเที่ยวนี้ด้วยเช่นกัน

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า งานเทศกาลประเพณีของชาวจีนตามกระแสการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทุกปีทั้งตรุษจีน กินเจ ไหว้พระจันทร์ที่จัดเป็นประจำทุกปี คนทุกเชื้อชาติ ช่วงวัย อาชีพ ให้ความสนใจทั้งกิจกรรมส่วนที่รัฐจัด และชุมชนหรือศาสนสถานในย่านเป็นผู้จัด โดยไม่ได้มองว่าเป็นความมั่งคั่ง พ้นสมัย นักท่องเที่ยวมาแสวงบุญร่วมพิธีตามศาสนสถานของจีนในย่านมีมากขึ้น ทั้งการแก่งที่วัดมังกรกมลาวาสหรือตามศาลเจ้าต่างๆ การขอพรตามศาลเจ้าในวันตรุษจีน การเข้าร่วมพิธีไหว้พระจันทร์ ทั้งนี้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ทางด้านสื่อหรือการประชาสัมพันธ์ได้สลายเส้นแบ่งชาติพันธุ์ พื้นที่ อายุ อาชีพ ทำให้ใครก็ได้สามารถเข้ามายังขอบเขตของวัฒนธรรมจีน อาทิ พิธีกรรมประเพณีของความเป็นไทยเชื้อสายจีนได้ง่ายขึ้น พร้อมกันนั้นประเพณีพิธีกรรมหลายอย่างก็สลายความวุ่นวายของขั้นตอนพิธีให้เข้าถึงมวลชนได้ง่ายมากขึ้น เช่น ทำแบบฟอร์มกรอกข้อมูลแก้ปีชงเป็นภาษาไทยให้ง่ายขึ้น ซึ่งแต่เดิมจะต้องเขียนเป็นภาษาจีนและเทียบอายุแบบจีนอย่างวุ่นวาย หรือรวมกระถางรูปเทพเจ้าจากศาลเจ้าทุกแห่งในเยาวราชมาไว้ที่ซุ้มประตูเพื่อให้ง่ายต่อการสักการะ มิติการไหลเวียนของสื่อจึงเป็นปัจจัยหลักอีกปัจจัยหนึ่งที่สลายเส้นแบ่งดังกล่าว และทำให้ระบบความเชื่อกลายเป็นอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมที่หวังผลจะผลิตเพื่อขายให้ได้ปริมาณมากที่สุด ปรากฏพิธีแปลกๆ ที่ไม่เคยพบเห็นเพื่อเป็นกิจกรรมดึงดูดลูกค้ามากขึ้น

การจัดการท่องเที่ยวในย่านเยาวราชที่เป็นไปตามรสนิยมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันทำให้เกิดมุมมองต่อการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ในแง่ลบว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นถูกบิดเบือนและสูญสลายไป รวมไปถึงเป็นการทำลายอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ ดังที่ อีริก โคเฮน (Erik Cohen อ้างถึงใน พรธณปพร ภิรมย์วงศ์, 2552: 25) ระบุว่าในปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีข้อต่อรองทางอำนาจกับรัฐชาติของตนเอง ในอดีตก่อนที่การท่องเที่ยวเฟื่องฟู รัฐชาติมีอำนาจในการกำหนดกลุ่มชาติพันธุ์และครอบงำด้วยวัฒนธรรมหลักของรัฐ แต่เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามา ทำให้เกิดการต่อรองระหว่างรัฐและกลุ่มที่มีผลประโยชน์ให้แก่รัฐ อย่างไรก็ตามรัฐยังมีอำนาจเหนือกลุ่มชาติพันธุ์ในการกำหนดเอกลักษณ์และสร้างภาพตัวแทนให้กลุ่มชาติพันธุ์เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ภาพลักษณ์ที่สร้างเป็นในแนวทางเดียวกัน คือ แปลก ดั้งเดิม และต้องมีความสะดวกสบาย

การท่องเที่ยวจึงเป็นอีกปัจจัยในการกำหนดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ว่าจะสร้างอัตลักษณ์อย่างไร
บริบทใด อันเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แนวคิดของอิริค โคเฮนมองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ว่าหนีไม่
พ้นการครอบงำของรัฐและการท่องเที่ยวจะทำให้ลายความดั้งเดิมของท้องถิ่น เพราะนักท่องเที่ยวที่เลือก
เที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องการเข้ามาเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมที่แปลก แตกต่างจากชีวิตปกติ ต้องการเห็น
ความดั้งเดิมของท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการความสะดวกสบาย เช่น การพักอาศัย อาหาร
สิ่งที่เห็นแล้วสบายตาสบายใจ หรือบางครั้งก็อยากเห็นพิธีที่จัดเฉพาะช่วงเวลาแต่นักท่องเที่ยวมาไม่
ตรงกับช่วงพิธี ซึ่งเป็นเหตุให้กลุ่มชาติพันธุ์ต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเพื่อสนอง
พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ซึ่งปัญหาเหล่านี้ก็เกิดกับการท่องเที่ยวในย่านเยาวราชด้วยเช่นกัน ไม่ใช่
เพียงการทำลายความดั้งเดิมหรือความจริงแท้ของวัฒนธรรมในพื้นที่ นโยบายการท่องเที่ยว การ
พัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวยังเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ราคาที่ดินมีราคาสูงขึ้น ผลตอบแทนทางธุรกิจ
ที่ตามมาจากการเติบโตด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งการพัฒนาด้านคมนาคม เศรษฐกิจ เป็นการทำลาย
ไร่หรือชุมชนที่ไม่มีสิทธิทางกฎหมายในการถือครองที่ดิน เจ้าของที่ดินเดิมให้นายทุนเข้ามาพัฒนา
อสังหาริมทรัพย์เพื่อรองรับการพัฒนา ซึ่งสร้างรายได้มากกว่าการให้ชุมชนดั้งเดิมเช่าดังที่เกิดกับ
เวียงนาครเขมม หรืออาจจะเกิดกับชุมชนเจริญไชยและตลาดน้อยในอนาคต ทั้งนี้ประเด็นเรื่อง
ผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวยังคงเกี่ยวกับผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ในมิติของทุนซึ่งจะได้
กล่าวถึงต่อไป

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวไม่ได้ส่งผลแง่ลบในการทำลายวัฒนธรรมอย่างเดียว
นักมานุษยวิทยาจำนวนหนึ่งกลับพบว่าในบางกรณีการท่องเที่ยวยังเป็นอาวุธทางสังคมในการต่อสู้กับ
ผลกระทบต่างๆ ที่ปะทะท้องถิ่น และเป็นช่องทางทำให้กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มที่เสียประโยชน์ได้
แสดงอัตลักษณ์ของตนออกมาทำให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือของชาติพันธุ์มีที่ยืนในสังคม เช่น กลุ่ม
ลาหู่ที่เชียงใหม่ผสมผสานอัตลักษณ์ของชุมชนเรื่องการรักษาสุขภาพแบบแผนโบราณกับความรู้
ภาษาอังกฤษและความรู้เรื่องโยคะและการรักษาสุขภาพแบบตะวันตกนำมาใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยว ผล
จากความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวทำให้เกิดความตื่นตัว เสริมต่อ และรื้อฟื้นความรู้เรื่องการ
รักษาพยาบาลแผนโบราณของวัฒนธรรมลาหู่ กลุ่มผู้นำศาสนาฮินดูในท้องถิ่นเกาะบาหลีอาศัยช่วงที่
วัฒนธรรมและพิธีกรรมของพวกเขากลายเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว มาต่อรองกับรัฐบาลเพื่อให้รัฐ
ใช้กฎหมายบังคับให้คนท้องถิ่นปฏิบัติตามข้อบังคับทางศาสนาและขอให้มีการแบ่งแยกการปกครอง

ระดับท้องถิ่นระหว่างสายบริหารรัฐกับสายผู้นำทางศาสนา หรือกลุ่มชาวม้งที่มาก้าขายในไนท์บาร์ซาร์ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่างานผ้าปักของชาวม้งจากลาวเป็นสินค้าขายดี ลายปักแบบโบราณหายไป ถูกแทนที่ด้วยลายใหม่ๆ ที่แสดงภาพชีวิตประจำวันของชาวม้งในลาวและประสบการณ์ความทุกข์และความทุกข์ของพวกเขา หรือชาวไอนุ ชนพื้นเมืองของญี่ปุ่นที่สูญเสียที่ดิน ถูกดูแลและถูกผนวกกลืนทางวัฒนธรรม ได้ใช้การท่องเที่ยวเป็นอาวุธและยุทธศาสตร์ต่อสู้ จนสามารถสร้างหมู่บ้านแบบโบราณขึ้นมาใหม่ สอนภาษาพื้นเมือง มีพิธีกรรมและหัตถกรรม เพื่อการท่องเที่ยว รวมทั้งนักท่องเที่ยวยังได้ชมกระบวนการผลิต ได้ฟังนิทานปรัมปราและประวัติศาสตร์ของชาวไอนุ การสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่เป็นกระบวนการทางการเมืองเพื่อให้รัฐบาลญี่ปุ่นรับรองความชอบธรรมของอัตลักษณ์ของชาวไอนุ (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 131)

ปรากฏการณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้ในเชิงการท่องเที่ยวไม่ใช่คัดสรรหรือเลือกสร้างมาเพื่อผลการท่องเที่ยวอย่างเดียว แต่ยังมีนัยยะอื่นที่ทับซ้อนอยู่ และอัตลักษณ์บางประการที่ถูกประดิษฐ์สร้าง หรือดัดแปลงก็ไม่ได้มีผลกระทบในแง่ลบซึ่งถูกมองว่าเป็นการนำชาติพันธุ์ให้กลายเป็นสินค้าหรือเป็นการจัดฉาก จัดสร้าง ทำลายความเป็นของแท้ดั้งเดิมแต่เพียงเท่านั้น บางกรณีอัตลักษณ์ที่ไม่ใช่สิ่งดั้งเดิมเหล่านี้กลับส่งผลดีกับกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย หรือในกรณีของดิสนีย์แลนด์ที่สร้างที่ฮ่องกง นักท่องเที่ยวชาวจีนไม่สนใจตัวการ์ตูนมิกกี้เมาส์ ด้วยเป็นเพราะไม่คุ้นเคยหรือไม่รู้จักหรืออะไรก็ตาม ผู้บริหารจึงผสมผสานวัฒนธรรมจีนเข้าไปในสวนสนุกด้วยการทำตุ๊กตารูปเทพเจ้าจีนที่คนจีนคุ้นเคยเข้าไปปะปนด้วย ในร้านอาหารนอกจากซีส อาหารฝรั่งก็ผสมอาหารจีนเข้าไปขายร่วมด้วย แสดงให้เห็นการต่อรองหรือผสมผสานวัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมตะวันออก ดิสนีย์แลนด์ไม่สามารถเข้ามาครอบงำฮ่องกงได้โดยตรงแต่ต้องใช้การประนีประนอม การยืนยันที่จะขายของแท้ดั้งเดิมก็ไม่สามารถทำได้ ในอีกแง่หนึ่งเราก็ได้เห็นการแปรวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องเทพเจ้าของชาวจีนมาแปรเป็นการค้า สลายเส้นแบ่งระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญ (Philip Feifan Xie, 2011: 34-37)

หากมองการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นเงินที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราช อันเกิดจากปัจจัยด้านการท่องเที่ยวผ่านมุมมองของแนวคิดต่างๆ ในช่วงต้นพบว่า มีความสอดคล้องกันอย่างมาก กลุ่มที่ถูกผลักจากอำนาจนายทุนหรือรถไฟฟ้าใต้ดินต่างพยายามใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนเพื่อต่อรองกับอำนาจเหล่านั้น โดยวัฒนธรรมที่นำเสนอนอกจากคุณค่าในเชิง

ประวัติศาสตร์หรือสุนทรียะแล้วยังมีคุณค่าในการเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถขายได้ สามารถเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการท่องเที่ยวที่รัฐกำหนด สามารถสร้างผลประโยชน์ให้แก่ภาครัฐได้

ชุมชนย่อยในเยาวราชยังได้ใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์ของการทำงานปกป้องชุมชนเป็นช่องทางให้ชุมชนได้นำเสนออัตลักษณ์ของตน และมีตำแหน่งแห่งที่บนแผนที่ เช่น ตลาดน้อย กล่าวคือ กิจกรรมที่ต้องตอบโจทย์เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ซึ่งการท่องเที่ยวเป็นคำตอบนั้น การจัดกิจกรรมต่างๆ จะดึงเครือข่ายกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมายให้เข้ามาศึกษา วัฒนธรรมของชุมชน การรวมกลุ่มชาวบ้านนำของดีตลาดน้อยไปเปิดตัวตามงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวทั้งของกรุงเทพมหานคร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม อาทิ สอนทอผ้าจาง พาชมอาคารบ้านเรือน ศาลเจ้า วัด ชมอาชีพเก่าแก่ ชิมของอร่อย ให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ซื้อทัวร์มาเที่ยวในชุมชน

ชุมชนเจริญไชยใช้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาดึงความร่วมมือและดึงความสนใจจากสาธารณะชน ทั้งรายการโทรทัศน์ สื่อโซเชียลมีเดีย สื่อสิ่งพิมพ์ทั้งของไทยและต่างประเทศ ตลอดจนสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการและองค์กรวิชาการ อาทิ โรงเรียนรุ่งอรุณ กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ของสถาบันการศึกษาหลายแห่ง กลุ่มท่องเที่ยวภาคประชาสังคม มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ หรือเมืองโบราณ ชมรมสยามทัศน์ ที่เข้ามาศึกษาชุมชนในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้สัมผัสชีวิตจริง การท่องเที่ยวจึงช่วยสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และปกป้องชุมชน และสร้างการรับรู้ให้สังคมภายนอกได้รู้จักและรับรู้การเคลื่อนไหวของชุมชน สิ่งที่ยืนยันความสำเร็จของการใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์นอกจากการสร้างเครือข่ายความร่วมมือแล้วคือการที่กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครบรรจุย่านเจริญไชยเข้าไปอยู่ในแผนการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร เช่น เส้นทางท่องเที่ยวมหัศจรรย์ในวันเดียวในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็น “เรื่องแปลกใหม่” มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ไม่เหมือนใคร

เว็มนาครเซชมแม้จะไม่ระบุชัดเจนว่าใช้การท่องเที่ยวเป็นกลยุทธ์หลัก แต่จากรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เน้นการจัดงานลักษณะอีเวนท์ (event) มีกิจกรรมสร้างสีสัน ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม มีการประชาสัมพันธ์ทั้งตามสื่อ ป้ายโฆษณาเชิญชวนร่วมงานเทศกาลขนาดใหญ่ริมถนน มีกิจกรรมที่เน้นความสนุกสนานความบันเทิง อาทิ การแสดงคอนเสิร์ต การแสดงแห่มังกรเชิดสิงโต การแจกของที่ระลึก อาทิ การ์ดแก้ปีชง น้ำมันต์เจ้าแม่กวนอิม ก็จางมหามงคล การสอนทอผ้าจาง หรือจัดพิธีกรรมที่ดูแปลกตา อาทิ พิธีตั้งหยางอ้ายเจี๋ยดูเวลาเที่ยงวันในเทศกาลบ๊ะจ่าง จัดโต๊ะไหว้

อย่างอสังการตามหลักดาราศาสตร์และภูมิศาสตร์จีน สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนต้องการให้สังคมเห็นความเคลื่อนไหวและความสำคัญของชุมชน จึงใช้การท่องเที่ยวเป็นสื่อสาธารณะที่ทำให้คนภายนอกได้เข้ามาเยี่ยมชมทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน

การท่องเที่ยวยุคโลกาภิวัตน์ในฐานะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างรายได้สู่ย่านเยาวราชและเป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้ของชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ย่านเยาวราชนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนดั้งที่ปรากฏในปัจจุบัน

5.2.1.2 คนนอก คนใน แรงงานและนายทุนใหม่ในย่านเยาวราช

กระแสการไหลเวียนของผู้คนเกิดขึ้นในย่านเยาวราชมาเป็นเวลานานดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงผู้คนในย่านเยาวราชในบทที่ 2 บริบทการไหลเวียนของคนดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในกิจกรรมทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นแรงงานข้ามชาติ เช่น เมียนมาร์ ลาว กัมพูชา ซึ่งเข้ามาเป็นแรงงานหลักในพื้นที่จำนวนมาก กิจกรรมหลายอย่างที่เป็นมรดกภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวจีนโพ้นทะเล ผู้สืบทอดวัฒนธรรมกลายเป็นแรงงานกลุ่มนี้ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาหารจีน ศิลปะการทำกระดาษไหว้เจ้าตามเทศกาล หรือแม้แต่ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม องค์ความรู้เหล่านี้ตกทอดสู่แรงงานข้ามชาติ แทนที่จะเป็นการสืบทอดสู่ลูกหลานซึ่งเปลี่ยนรูปแบบการประกอบอาชีพไปตามระดับการศึกษาของตน ย่อมหมายความว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีคนนอกวัฒนธรรมจีนซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในวิถีชีวิตเป็นผู้นำเสนอ

นอกจากเรื่องแรงงานในพื้นที่แล้ว ในปัจจุบันมีการย้ายเข้าย้ายออกในพื้นที่เยาวราชเป็นจำนวนมาก คนที่เกิดและเติบโตในย่านเยาวราชหลายคนย้ายออกไม่ว่าจะด้วยเหตุผลของการหมดสัญญาเช่า การย้ายที่ทำมาหากิน หมดคนรุ่นปู่ย่าตายายที่เป็นผู้บุกเบิกจึงย้ายออกเพื่อขยายขยายที่อยู่ การไม่สืบทอดธุรกิจของบรรพบุรุษ หรือกิจการของกลุ่มคนต่างจังหวัดโดยเฉพาะภาคอีสานที่เข้ามาขายแรงงานในย่านเยาวราชจนสามารถตั้งตัวเป็นเจ้าของกิจการรายย่อย หรือการอพยพเข้ามาของคนนอกเช่าตึกแถวตามชุมชนต่างๆ เพื่อค้าขายในย่านเยาวราช

ประเด็นการย้ายถิ่นเข้ามาทำมาหากินในย่านเยาวราช ทำให้วัฒนธรรมบางอย่างที่ไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นจีนหรือความเป็นย่านเยาวราชหรือความเป็นย่านย่อยเข้ามาแทนที่และถูกหยิบขึ้นมานำเสนอในกิจกรรมทางวัฒนธรรมในฐานะอัตลักษณ์ของย่าน ดังเช่นที่ปรากฏในการนำเสนออัตลักษณ์ด้านอาหาร กิจกรรมที่ทางตลาดน้อยจัดขึ้นเมื่อต้องเสนออาหารเด่นของย่าน ก็จะทำนำเสนอ

อาหารในย่านที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเป็นจีนหรือความเป็นท้องถิ่น เพียงแต่อาหารเหล่านั้นขายมานานจนคนในย่านคุ้นเคย หรือมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักผ่านสื่อต่างๆ เช่น ห่อหมกปู สาकुไส้หมูข้าวเกรียบปากหม้อ เต้าฮวย เฉาก๊วยซึ่งเจ้าของร้านเหล่านี้เป็นคนต่างถิ่นที่เข้ามาอาศัยทำมาหากินในย่านตลาดน้อย

รวมถึงร้านอาหารหรือร้านค้าต่างๆ ในละแวกถนนเยาวราช สำเพ็ง และเจริญกรุงจำนวนมากเป็นกิจการค้าของคนจีนแผ่นดินใหญ่รุ่นใหม่ ซึ่งเป็นกลุ่มทุนขนาดกลางและขนาดย่อยที่เข้ามาเช่าตึกแถวหรือยึดทางเท้าประกอบกิจการ ขายอาหารแห้ง ใบชา กิฟท์ช้อป ของเล่น ลูกปัดหินสี เครื่องประดับ กิจการค้าส่งสินค้าแฟชั่น ร้านอาหาร กลุ่มทุนเหล่านี้เข้ามาแทรกแทนกิจการของคนเยาวราชยิ่งกว่ากลุ่มทุนรายใหญ่หรือแรงงานพม่า กัมพูชา ลาว และกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ผู้จัดนำไปใช้จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

เห็นได้ว่าอัตลักษณ์ความเป็นจีนหรือความเป็นย่านเยาวราชที่น่าเสนอในเทศกาลหรือแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม รวมไปถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จัดขึ้นถูกแทนที่ด้วยอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่ถูกประกอบสร้างหรือคัดสรรมาจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ของเยาวราชหรือคนไทยเชื้อสายจีน มีเพียงแต่ตราสินค้าหรือแบรนด์เยาวราช หรือกลิ่นอายความเป็นจีนคนที่เข้ามาท่องเที่ยวหรือจับจ่ายในย่านเยาวราชหากไม่รู้ที่มา ความเปลี่ยนแปลงของคนในย่านเยาวราชก็จะไม่รู้สึกลึกลับถึงความเปลี่ยนแปลงของร้านค้า หรือสินค้าเหล่านี้ว่าไม่ได้ผลิตโดยคนเยาวราชอีกต่อไป

5.2.2 โลกาวัดในมิติของเทคโนโลยี

มิติที่สำคัญอีกมิติหนึ่งคือเทคโนโลยีที่เข้ามามีผลต่อไชน่าทาวน์เยาวราชและเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีน ผู้วิจัยเห็นว่าที่ชัดเจนที่สุดคือเทคโนโลยีที่เข้ามาพัฒนาการคมนาคมขนส่งให้รวดเร็ว สะดวกสบายขึ้น โดยเฉพาะรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินซึ่งมีบริษัทอิตาเลียนไทย ดีเวลอปเม้นต์ บริษัทเป็นผู้รับผิดชอบการสร้าง ที่สร้างเข้ามากลางชุมชน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน บางฝ่ายก็เห็นว่าความเจริญมาให้ บางฝ่ายก็กลัวว่าจะเข้ามาทำลายวิถีชีวิตชุมชน ฝ่ายที่เห็นด้วย ที่สำคัญคือภาครัฐไม่ว่าจะเป็นสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ นักการเมืองท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวต่างเห็นคุณประโยชน์ของการพัฒนารถไฟฟ้าใต้ดินว่าจะยังทำให้การท่องเที่ยวในย่านเยาวราชเจริญมากยิ่งขึ้น สามารถเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น ส่งเสริมเศรษฐกิจของย่าน สามารถบรรเทาปัญหา

การจราจรติดขัด แก้ปัญหาเรื่องท่อจราจรซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานานได้ ทำให้ภาครัฐเร่งพัฒนาการ
ท่องเที่ยว ด้วยการปรับปรุงกายภาพของพื้นที่ เช่น ทำป้ายบอกทาง แผนที่ ปรับปรุงทางเดินเท้า หรือ
การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมดังที่เกิดขึ้นตลอดทั้งปี เพื่อเตรียมรับการเติบโตของการท่องเที่ยว
รถไฟฟ้าใต้ดิน

ส่วนฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยเพราะเมื่อรถไฟฟ้าใต้ดินเข้าถึงพื้นที่เยาวราชทำให้เกิดการไล่รื้อเพื่อนำ
พื้นที่มาสร้างเป็นสถานีและพื้นที่ก่อสร้าง ทั้งยังทำให้ราคาที่ดินใกล้เคียงพุ่งสูงขึ้นตาม เจ้าของที่ดิน
รายใหญ่ที่เป็นที่ดินมรดกหลายแห่งเริ่มระงับสัญญาเช่าระยะยาวเพื่อขายที่ดินให้กับนายทุนรายใหญ่
และเริ่มไล่รื้อผู้คนในชุมชนโบราณซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้เช่าออกไป ด้วยสิทธิทางกฎหมายทำให้
ชุมชนไม่สามารถคัดค้านแต่ได้พยายามปรับตัวเองให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง โดยนำวัฒนธรรมหรือข้อมูล
คติชน เช่น อาหาร พิธีกรรม เรื่องเล่าของท้องถิ่นมาสร้างหรือต่อยอดอัตลักษณ์ชุมชนย่อยของตัวเอง
นำเสนอสู่สาธารณะ และพยายามบอกกับสังคมว่าคนในชุมชนพร้อมปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับการมาถึง
ของรถไฟฟ้าใต้ดิน

ชุมชนตลาดน้อยเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลทั้งแง่บวกและแง่ลบจากการพัฒนาคมนาคม
ดังกล่าว ด้วยคนในชุมชนและโครงการย่านเงินถิ่นบางกอกเล็งเห็นจุดแข็ง ข้อได้เปรียบของย่านที่ใกล้
กับแหล่งขนส่งทั้งรถไฟฟ้าใต้ดิน ทางเดินริมคลองที่สามารถพัฒนาเส้นทางเดินท่องเที่ยวคลองผดุงกรุง
เกษม ทางจักรยาน รถเมล์ เรือด่วน เรือข้ามฟาก รถไฟฟ้าหัวลำโพง ซึ่งสามารถขนส่งนักท่องเที่ยวเข้า
ออกได้ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นจุดที่นักท่องเที่ยวจะมาเที่ยวหรือพัก
เพื่อต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นได้ ข้อได้เปรียบดังกล่าวจึงทำให้ย่านเงินและอาสาสมัครใช้เป็นจุดแข็ง
ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้มีคุณค่าคู่กับมูลค่า ตามแนวทางสมดุล
ของเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม กิจกรรมที่จัดยังทำให้คนในชุมชนเริ่มมองเห็นคุณค่าของ
ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในชุมชนมากขึ้น เจ้าของบ้านหลายหลังในย่านเริ่มปรับปรุงตึกแถวของตน
ที่แต่เดิมเป็นกิจการค้าอะไหล่เก่ามาทำเป็นเกสต์เฮาส์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม หากมองในแง่ลบ จุดแข็งของเทคโนโลยีการขนส่งมวลชนไม่ได้นำมาแต่
ผลประโยชน์เข้ามาแต่เพียงอย่างเดียว การพัฒนาอย่างมีขอบเขตไม่สามารถควบคุมหรือมีอะไรมา
ควบคุมได้ ตลาดน้อยจึงกลายเป็นแหล่งทำเลทองที่นักลงทุนเข้ามาหาผลประโยชน์ คนในย่านก็พร้อม
ที่จะขายหรือปล่อยเช่าที่พักอาศัยให้โดยไม่ได้คำนึงถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่จะเปลี่ยนแปลง แม้
รูปแบบทางกายภาพ เช่น ตึก สถานที่ประวัติศาสตร์ ประเพณีพิธีกรรมหลักๆ ยังคงอยู่ แต่วิถีชีวิต เช่น

อาชีพ อาหาร ชีวิตวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลง เพื่อปรับให้เข้ากับผลประโยชน์ทางการท่องเที่ยวที่เข้ามาพร้อมความสะดวกสบายในการเดินทาง การเปลี่ยนแปลงไม่ใช่สิ่งแปลกใหม่หรือเกิดขึ้นไม่ได้ แต่จำเป็นที่จะต้องควบคุมให้อยู่ในขอบเขต ไม่ใช่การนำวัฒนธรรมมาออกขายหรือ ให้คนนอกมาฉวยใช้ได้อย่างง่ายดายโดยที่คนในชุมชนไม่ได้รับผลประโยชน์และเป็นตัวเร่งให้วัฒนธรรมและชุมชนสูญเสียเร็วขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น

เวียงนครเขมมเป็นหนึ่งชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาระบบขนส่งเนื่องจากราคาที่ดินสูงขึ้น ชุมชนต่อสู้และปรับตัวทั้งการเจรจารวมกลุ่มคนในชุมชนเป็นบริษัทเพื่อเข้าร่วมการซื้อขายที่ดิน การเจรจากับเจ้าของที่ดินรายใหม่ ที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของย่าน ทำให้สังคมหันมาสนใจและเห็นความสำคัญของชุมชน

ชุมชนเจริญไชยเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาระบบขนส่งโดยตรง ทั้งการเป็นพื้นที่ก่อสร้างสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสถานีวัดมังกร และการเกรงกลัวว่าเจ้าของที่ดิน จะไล่รื้อชุมชนเนื่องจากราคาที่ดินใกล้สถานีรถไฟฟ้าใต้ดินจะสูงขึ้น จากการเคลื่อนไหวตลอดเวลาที่ผ่านมาคนในชุมชนมองการเข้ามาของรถไฟฟ้าใต้ดินในลักษณะกลางๆ ระหว่างต่อต้านและยอมรับ ในช่วงต้นชุมชนผสานความร่วมมือกับเครือข่ายสถาปนิกของมหาวิทยาลัยต่างๆ พยายามยื่นข้อเสนอหรือเจรจาท่อรองกับภาครัฐและผู้รับผิดชอบสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินไม่ว่าจะเป็น การนำความคิดจากการศึกษาสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินในต่างประเทศว่าสามารถสร้างอาคารทางลงได้ในพื้นที่เล็กๆ บนบาทวิถีโดยไม่ต้องทำลายสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์แต่อย่างใด ทั้งยังสามารถใช้อาคารทรงคุณค่าเหล่านั้นเป็นทางขึ้นลงได้ การพยายามติดต่อหน่วยงานวิชาการเพื่อขอเวทีให้ชุมชนได้เจรจาและนำเสนอตัวตน การสร้างภาพให้รถไฟฟ้าใต้ดินทำลายคุณค่าทางวัฒนธรรมของบรรพชน การพยายามสื่อว่ารถไฟฟ้าใต้ดินไม่เหมาะที่จะสร้างในพื้นที่คับแคบอย่างในย่านเยาวราช การเสนอว่ารูปแบบการซื้อสินค้าในเยาวราชที่ส่วนใหญ่มักซื้อของสด กระดาษไหว้เจ้าขนาดใหญ่ไม่เหมาะกับการถือโดยसरในรถไฟฟ้าใต้ดิน การประท้วงทั้งติดป้ายรอบชุมชน ให้สัมภาษณ์สื่อ เดินขบวนร่วมกับวัดมังกรกมลาวาส การนำเสนอภาพการไล่รื้อชุมชนที่มีภาพรุนแรงผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย

อย่างไรก็ตามเมื่อไม่สามารถต่อต้านหรือเปลี่ยนแปลงด้วยสิทธิทางกฎหมาย อาคารบางส่วน of ชุมชนทั้งสองปากถนนเจริญกรุงถูกรื้อทิ้งเพื่อเป็นพื้นที่ก่อสร้างและสถานี ที่ทำของชุมชนปรับเปลี่ยนไปบางส่วน แสดงออกว่าชุมชนสามารถปรับตัวได้ไม่ได้ขัดขวางความเจริญของสังคมไทย ขออยู่ร่วมกับการพัฒนา มีการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนมานำเสนอเป็นอัตลักษณ์เพื่อใช้

เจรจากับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งมูลนิธิจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์ บริพัตร และผู้รับผิดชอบการก่อสร้างรถไฟฟ้ามหานคร โดยมิหน่วยงานราชการและการเมืองหันมาให้ความสนใจ

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีการขนส่งมวลชนส่งผลโดยตรงต่อย่านเยาวราช ทั้งภาครัฐและชุมชนย่อย และเป็นปัจจัยให้กลุ่มต่างๆ ต้องตั้งรับ ปรับตัว เพื่อปกป้องหรือสร้างผลประโยชน์ให้เกิดขึ้น การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นจึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่สำคัญกลไกหนึ่งที่จะทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านี้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการพัฒนาสังคมเมืองในปัจจุบัน

5.2.3 โลกาภิวัตน์ในมิติของเงินทุน

โลกาภิวัตน์ในมิติของทุนที่ส่งผลต่อย่านเยาวราชและต่อการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชนั้น มองได้ว่าการกระแสของระบบเงินตราทั้งตลาดเงิน ตลาดหุ้น ตลาดสินค้า ตลาดการลงทุน ที่สามารถเคลื่อนย้ายถ่ายโอนไปมาในพื้นที่ต่างๆ ได้ทั่วโลกได้เร็วง่ายดายเหล่านี้ทำให้ย่านเยาวราชเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจมาจนปัจจุบัน เช่น ความสำคัญของเยาวราชในฐานะพื้นที่ทางเศรษฐกิจทั้งการมีธนาคารพาณิชย์ครบทุกธนาคาร ข้อมูลจากธนาคารพาณิชย์ยังระบุว่าเยาวราชเป็นพื้นที่เป้าหมายมีสถานะทางการเงินที่แข็งแกร่ง มีมูลค่าทางธุรกิจสูงมาก นักธุรกิจรุ่นใหม่ในย่านมีการลงทุนเรื่องหุ้นหรือสินทรัพย์เพิ่มมากขึ้น หรือธุรกิจซื้อขายทองคำรูปแบบการข้ามชาติมาแต่ในอดีตคือการนำเข้าทองคำจากประเทศจีน จนปัจจุบันที่ใช้รูปแบบการตลาดทองคำแบบสากลอิงราคาตลาดโลก และพัฒนาเตรียมการเป็นศูนย์กลางการซื้อขายทองคำเช่นเดียวกับฮ่องกงหรือสิงคโปร์ (พรรษมล มังกรพิศม์, 2557a: 76-79) การเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจและศูนย์กลางการค้าขายระดับชาติและนานาชาตินับเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่กลุ่มคนต่างๆ นำไปใช้นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ตนจัดขึ้น ทั้งยังส่งผลสนับสนุนการท่องเที่ยวในปัจจุบันให้เติบโต สามารถรองรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศและในประเทศได้จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของประเทศไทย

ผู้วิจัยยังเห็นว่ามิติเรื่องกระแสทุนยังส่งผลถึงการพัฒนาคู่ความทันสมัยในด้านอื่น ๆ แม้เยาวราชจะเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญ ราคาที่ดินที่สูงมากแห่งหนึ่งของประเทศแต่เมื่อประกอบกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับนานาชาติ การคมนาคมที่เจริญรุดหน้า รวมไปถึงพลังของสื่อที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องยิ่งทำให้มีทุนไหลเวียนเข้าสู่พื้นที่มากขึ้น ทั้งการลงทุนสร้างอสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่ การซื้อที่ดินในชุมชนประวัติศาสตร์ การลงทุนจากแหล่งทุนภายนอกโดยเฉพาะกลุ่มคนจีนแผ่นดินใหญ่ที่มาถือครองกิจการแทนกลุ่มคนจีนดั้งเดิมที่เป็นคนเยาวราช ยิ่งทำให้วิถีชีวิตวัฒนธรรม

ของเขาวราชเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในย่านเขาวราชอย่างเลี่ยงไม่ได้

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังเห็นว่ากระแสการเคลื่อนย้ายเงินทุน การเคลื่อนย้ายของตลาดสินค้ายังสอดคล้องกับการบริโภคสินค้าของผู้คนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะการบริโภคสินค้าทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถพบเห็นได้ทั้งในชีวิตประจำวันและในพื้นที่งานเทศกาลที่จัดขึ้น

ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขาวราชทั้งที่เป็นของกลุ่มชาติพันธุ์และพื้นที่ที่ได้รับการคัดสรรปรุงแต่ง สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ หรือหิบบิยวัฒนธรรมต่างถิ่น โดยคงไว้ซึ่งกลิ่นอายของความเป็นจีนเพื่อมาวางขายในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรม เมื่อนำมาจัดวางบนเวทีทางวัฒนธรรมเพื่อเสนอขายแม้จะเป็นอัตลักษณ์ของย่านเขาวราชโดยแท้จริง แต่ก็จะถูกฉายภาพเพียงมุมใดมุมหนึ่งที่สามารถขายได้ บ่งบอกความเป็นเขาวราชได้ หรือสามารถแสดงความเป็นวัฒนธรรมจีน หรือความเป็นเขาวราชอัตลักษณ์เหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ถูกกลั่นกรองจนเห็นได้อย่างชัดเจนซึ่งปรากฏลักษณะการนำเสนอดังกล่าวในย่านไชน่าทาวน์ทั่วโลก

สินค้าทางวัฒนธรรมในย่านเขาวราช ไม่ว่าจะในรูปแบบของสินค้าหรือบริการเพื่อการท่องเที่ยวทั้งกิจกรรมในเทศกาล แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในงานวิจัยนี้มีลักษณะที่สอดคล้องกับแนวคิดของทุนวัฒนธรรมซึ่งทุนดังกล่าวจะก่อตัวและเติบโตได้ต้องมีอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรมซึ่งเป็นสินค้าหรือบริการที่มีการฝังตัวของวัฒนธรรม (Cultural embodiment) เมื่อผู้บริโภคซื้อสินค้ามา สิ่งที่ได้ไม่ใช่แค่ตัวสินค้าที่สนองความพึงพอใจจากการใช้งานเท่านั้นแต่ยังได้วัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในตัวสินค้านั้นมาด้วย ทั้งนี้สินค้าและบริการแต่ละประเภทมีนัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เข้มข้นไม่เท่ากัน (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, 2546: 28-29; สุกัญญา สุจฉายา, 2555: 217-240)

การนำเสนออัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นจีนในย่านเขาวราชจึงเป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่และชาติพันธุ์มาใช้เพื่อให้ผู้บริโภคได้รับความพึงพอใจจากสินค้าและบริการ รวมทั้งได้เสพนัยวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ ผู้วิจัยพบรูปแบบการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้า ได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1) สินค้าทางวัฒนธรรมที่ขายวัฒนธรรมความเป็นจีนของย่านเขาวราชอย่างตรงไปตรงมา เช่น อาหาร พิธีกรรมและสินค้าที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อ การจัดทัวร์ไหว้เจ้า ทัวร์จักรยาน การซื้อสินค้าและบริการเหล่านี้จึงไม่ใช่ซื้อแค่ความพึงพอใจในการใช้สินค้าที่ดีมีรสชาติอร่อยหรือพึงพอใจในบริการที่ดี และเป็นความพึงพอใจที่ได้เสพวัฒนธรรมความเป็นจีนฝังตัวอยู่ในสินค้าและบริการนั้น

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมในงานเทศกาลที่จัดขึ้นเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่พบบ่อยและชัดเจนที่สุด ทั้งที่ผลิตซ้ำ ประยุกต์ หรือประดิษฐ์ ต่างกลายเป็นสินค้า (หรือบริการ) ที่ดึงดูดผู้คน (ทั้งนักท่องเที่ยวหรือผู้แสวงบุญ) ให้เข้ามาจับจ่ายเลือกใช้บริการ ไม่ว่าจะเป็ชชุดพิธีกรรมในเทศกาลกินเจตลอด 9 วัน การขอพรจากฟ้าดินในวันตรุษจีนหรือวันปกติที่ซุ่มประตูละเลิมพระเกียรติ งานไหว้พระจันทร์ที่ซุ่มประตูละเลิมพระเกียรติและพิธีขอพรพระจันทร์

สินค้าและบริการเหล่านี้สนองความต้องการของคนยุคใหม่ไม่เกียงช่วงวัย เป็นพิธีที่มีลักษณะ “กึ่งสำเร็จรูป” ฤกลดทอนความยุ่งยาก ไม่ต้องนั่งสมาธิกรรมฐานหรือลงทุนประกอบพิธีให้ซับซ้อน มีเครื่องประกอบพิธีจำหน่ายในราคาที่ไม่แพงจนเกินไป มีบริการจัดหาไม่ต้องนำมาเอง มีขั้นตอนและรูปแบบพิธีที่สั้นกระชับ เข้าใจง่าย มีช่วงให้ “ขอ” ในสิ่งที่ปรารถนาได้ง่าย เช่น เขียน (ชื่อที่อยู่) ขอ (พรที่ปรารถนา) แขว่น (ที่หน้าองค์เทพ) หรือ ยืนอธิษฐาน กวักพลังเข้าตัว สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้สื่อถึงสิริมงคลอย่างชัดเจนตรงไปตรงมา เช่น ทอง เงิน บางอย่างก็ประยุกต์เข้ากับประสบการณ์ที่เข้าถึงได้ ไม่ต้องมีภาษาจีนหรือสัญลักษณ์ในพิธีที่ต้องตีความซับซ้อน เช่น สีประจำวันเกิด การทำทากวักพลัง เอากระเป่าเงินลูบที่สิงโตหินเพื่อขอทรัพย์ หรือการรวมเทพเจ้าในพื้นที่เยาวราชทั้งหมดมาที่ซุ่มประตูละเลิมพระเกียรติให้การสักการะ บริเวณประรำพิธีต้องจัดตกแต่งสวยงาม มีหมอกควันปล่อยออกมา มีเสียงดนตรี จัดแขวนเครื่องประดับสื่อถึงความเป็นเงิน เครื่องไหว้อลังการ ทุกองค์ประกอบสื่อถึงความเป็นเงินที่สวยงาม

รูปแบบเหล่านี้คือกระบวนการสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมที่สามารถสนองต่อวิถีชีวิตคนรุ่นใหม่ได้แก่ *ง่าย* คือมีความพอดี ต้องไม่ยุ่งเกินไปจนไม่ต้องทำหรือหาที่ไหนก็ได้ มีรายละเอียดพิธีเล็กน้อย ๆ ให้ผู้ร่วมงานได้มีส่วนร่วมกัพิธี *งดงาม* ตกแต่งสถานที่สวยงามพอที่จะถ่ายรูป ตามความนิยมการแชร์โซเชียลมีเดีย และ *ประหยัดเงิน* คือค่าประกอบพิธีต้องไม่แพงจนเกินไป แต่ก็ต้องไม่แจกฟรีจนรู้สึกไม่เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างตัวผู้ขอ กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สินค้าพิธีกรรมเหล่านี้ขายให้กับผู้คนซึ่งกลุ่มใหญ่คือนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ต้องการกรอกรออธิบายอะไรให้ยุ่งยาก รวมทั้งไม่ต้องการการดัดแปลงวิถีชีวิตวิถีรู้สึก และการปฏิบัติตนตามหลักการของศาสนาเพื่อบรรลุบรมธรรม หากแต่ต้องการเพียงผลตอบแทนแบบฉับพลันและเฉพาะหน้าในชีวิตประจำวัน (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2556: 10)

อย่างไรก็ตามสินค้าวัฒนธรรมโดยเฉพาะพิธีกรรมหากมองในระดับชุมชนที่นำพิธีกรรมมาใช้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็ช ตลาดน้อย เจริญไชย หรือเวียงนาครเขษม มีข้อต่างกัที่ชุมชนจะเพิ่มเติมความลึกซึ้ง ซับซ้อน นำเสนอตำนานที่มาของพิธีกรรม ความผูกพันระหว่างพิธีกรรมกับ

ชีวิตของคนในชุมชน มีภูมิรู้ของผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นจุดขาย เป็นการสร้างความแตกต่างให้เกิดความน่าสนใจ แสดงความลุ่มลึกทางวัฒนธรรม รวมทั้งต้องการดึงผู้บริโภคอีกกลุ่มหนึ่งคือนักวิชาการ นักอนุรักษ์ชุมชน วัฒนธรรม เข้ามาเป็นแนวร่วม

ผู้วิจัยยังพบว่าผู้ประกอบการในย่านย่อยของเยาวราชนำแนวคิดการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้าไปใช้ด้วยเช่นกัน โดยมีผู้ลงทุนทั้งจากภายในชุมชนเองที่ใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมไปใช้กับธุรกิจของตน ไม่ว่าจะเป็นการนำอาคารพาณิชย์เก่ามาทำเป็นโรงแรม โดยนำวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาเป็นจุดขายของชุมชน เช่น ลอฟท์เทล 22 ริมนนเจริญกรุง ริเวอร์วิวเกสต์เฮาส์หลังศาลเจ้าโจวซืออง โรงแรมบ้านอุดม (ผู้สนับสนุนกิจกรรมของโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกและชุมชนคนรักตลาดน้อย เป็นที่ตั้งสำนักงานโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก) ที่นำประเพณีพิธีกรรม นำกิจกรรมในเทศกาลเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างกิจกรรมให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเข้าพัก อาทิ จัดโต๊ะไหว้พระจันทร์ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติร่วมพิธี จัดซุ้มจำหน่ายอาหารร่วมกับชุมชนคนรักตลาดน้อย และเจ้าของธุรกิจเหล่านี้ต่างเข้ามาเป็นอาสาสมัครของกลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อย ช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโครงการ ให้ใช้สถานที่จัดกิจกรรมรับนักท่องเที่ยวที่มาร่วมกิจกรรมของชุมชนคนรักตลาดน้อย สนับสนุนการจัดเตรียมกิจกรรมของกลุ่ม เป็นตัวอย่างของทุนท้องถิ่นที่ใช้ทรัพยากรของตนอย่างมีประสิทธิภาพและคืนประโยชน์กลับสู่ชุมชน

อย่างไรก็ตามในระยะยาวต้องพิจารณาถึงความยั่งยืน ชุมชนต้องควบคุมไม่ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม หรือเมื่อมีผลประโยชน์ชักจูงเจ้าของบ้านต่างปล่อยเช่าให้คนนอกมาประกอบธุรกิจหรือพากันเลิกกิจการไปทำโรงแรม หรือแม้แต่ผับบาร์ ซึ่งเป็นต้นเหตุหนึ่งของการทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากโครงสร้างสังคมเปลี่ยนแปลงไปเป็นการพึ่งพาธุรกิจการท่องเที่ยวที่อาศัยรายได้จากภายนอก กิจการร้านอาหาร สินค้าทางวัฒนธรรมค่อยๆ หายไปเพราะทำกำไรไม่สู้การขายหรือปล่อยอาคารให้เช่า หรือไม่สู้ทำเป็นโรงแรม รวมไปถึงเมื่อคนในที่เป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรมตามวิถีชีวิตปกติทยอยออกจากชุมชน วิถีชีวิตวัฒนธรรมก็จะไม่หลงเหลืออีกต่อไป เหล่านี้เป็นมุมมองอีกด้านว่ากลุ่มทุนท้องถิ่นที่อาศัยผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว การคมนาคม การสื่อสารที่ไร้พรมแดน การเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการเดินทางไปยังสถานที่อื่นในกรุงเทพฯ ประกอบกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ช่วยนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสู่สาธารณะ จะกลายเป็นอาวุธที่ย้อนกลับมาทำลายชุมชนให้ล่มสลายไว้อีกขึ้นกว่าไม่ทำสิ่งใดเลยหรือไม่ ทั้งนี้ยังเกิดข้อปัญหาที่ย้อนถามกลับยัง

กลุ่มธุรกิจที่ออกมาช่วยอนุรักษ์ชุมชนต่อต้านการรื้ออาคารเก่าเหล่านี้ว่า แล้วขณะที่เริ่มก่อสร้างธุรกิจ เกสต์เฮาส์เหล่านี้ได้ทำลายอาคารหรือชุมชนเก่าไปแล้วหรือไม่

ภาพที่ 133 นักท่องเที่ยวเข้าร่วมพิธีไหว้พระจันทร์ที่โรงแรมในย่านตลาดน้อยจัดขึ้น

(ที่มา: กลุ่มไลน์ชุมชนคนรักตลาดน้อย)

นอกจากทุนภายในท้องถิ่นยังมีทุนภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน เข้ามาลงทุนในชุมชนย่านเยาวราชที่มีทำเลที่ดีทั้งการพาณิชย์ การคมนาคม มีทั้งรูปแบบการก่อกำเนิดที่ดินจากเจ้าของที่ดินรายใหญ่ หรือกลุ่มทุนเงินรายใหญ่และรายย่อยที่เข้ามาเช่าที่ทำกินและครองตลาดดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น ตลอดจนกลุ่มทุนรายเล็กที่เข้ามาเช่าอาคารพาณิชย์ในชุมชน ดังที่เกิดขึ้นในย่านตลาดน้อยมีชาวต่างประเทศและคนนอกมาเช่าทำเป็นห้องนิทรรศการแสดงภาพ บาร์ ร้านอาหาร แม้จะดูเป็นเรื่องปกติธรรมดาของการไหลเวียนในมิติของมนุษย์แต่ที่ผ่านมามีปัญหากระทบกับคนในชุมชน เช่น เสียงรบกวน การพ่นสีกราฟิตี้บนกำแพงในที่สาธารณะ ที่สำคัญคือความแปลกปลอมทางวัฒนธรรมที่มีมากขึ้นและอาจจะทำให้ย่านตลาดน้อยกลายเป็นย่านสถานบันเทิงเช่นเดียวกับถนนข้าวสารในที่สุด

ภาพที่ 134 อาคารพาณิชย์ริมถนนเจริญกรุงในย่านตลาดน้อยหลายหลังมีนักลงทุนมาเช่าทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

2) การแฝงตัวของสินค้าในกรอบวัฒนธรรม ซึ่งพบในลักษณะอีเวนท์มาร์เก็ตติ้งหรือกิจกรรมส่งเสริมการขายในเทศกาลประเพณีจีน ปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งในงานที่ภาครัฐเป็นผู้จัด ไม่ใช่เพียงแค่การออกร้าน การโฆษณาสินค้าหรือติดตราสินค้าตามป้ายที่แขวนในเทศกาลที่เห็นจนชินตาเท่านั้น แต่การใช้ทุนทางวัฒนธรรมกับสินค้าของตนทั้งที่เป็นธุรกิจสินค้าระดับโลก หรือเป็นธุรกิจของคนไทยที่ขายระดับนานาชาติ ซึ่งมาในรูปแบบของโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าที่มีการฝังตัวหรือนำเสนอไปพร้อมกับกิจกรรมในเทศกาล ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม การแสดงทางวัฒนธรรม พิธีการเปิดงาน

กรณีที่น่าสนใจ เช่น กิจกรรมที่บริษัทออร์กาไนเซอร์จัดขึ้นซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีจุดประสงค์เชิงการตลาดอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการให้นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการ เจ้าของธุรกิจ และบริษัทที่เป็นสปอนเซอร์จัดงานตั้งแถวบนเวทีถือวัตถุศิลปะประกอบอาหารคนละอย่างเพื่อร่วมปรุงและชิมอาหารเจพร้อมกับผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร หรือขบวนแห่มังกรในเทศกาลกินเจก็จะเห็นเจ้าหน้าที่คอยจัดคนถือป้ายโฆษณาของสปอนเซอร์ และพิธีตีแจกสินค้าตัวอย่างให้เดินแทรกอยู่ตามขบวนแห่ ไม่ว่าจะขบวนช้างองค์สมมติเจ้าแม่กวนอิม ตามหลังขบวนแห่คนเดินรูป ขบวนช้างมังกร กรณีดังกล่าวอาจมองว่าเป็นการสลายเส้นแบ่งของโลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญ (sacred and profane) เพื่อนำผลประโยชน์ทางธุรกิจไปแทรกกลาง องค์สมมติเจ้าแม่กวนอิม มังกร รถพระสงฆ์เชิญรูปปั้นเจ้าแม่กวนอิมพันมือและพรมน้ำมันตีให้ประชาชน ขบวนเดินรูปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กลายเป็นส่วนประกอบ

หนึ่งของการโฆษณาสินค้า ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาร่วมงานดูขบขันแห่งทางวัฒนธรรมพร้อมกับเสพโฆษณาสินค้าไปโดยปริยาย

นอกจากนี้ยังแทรกอยู่ตามกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น การเปิดป้ายโฆษณามามากมาย แสดงเซตสิ่งโตต่อตัวในเทศกาลกินเจ การแสดงเซตมังกรเฉลิมพระเกียรติของบริษัทอิซูซูในเทศกาลตรุษจีน การออกร้านจัดกิจกรรมของแอร์เอเชียในงานเทศกาลตรุษจีน การเชิญประธานเปิดงานและแขกรับเชิญที่เป็นนักการเมืองและข้าราชการร่วมล้างจานด้วยน้ำยาล้างจานชั้นโลก์เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของภาชนะในงานเทศกาลกินเจ โรงแรมร้านอาหารบนถนนเยาวราชที่ใช้ชื่อเสียงของถนนสายอาหารของเยาวราช เช่นเดียวกับสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมที่เห็นกันตรงๆ สินค้าและบริการในรูปแบบที่แฝงตัวเหล่านี้ไม่ได้ขายเฉพาะน้ำยาล้างจานที่ล้างจานได้หมดจด แต่ผู้ซื้อได้บริโภคสัญญะวัฒนธรรมคือความเชื่อมั่นว่าน้ำยาล้างจานนี้จะนำพายุญะที่เกิดจากการถือศีลกินเจอย่างเคร่งครัด โดยมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างเยาวราชในเทศกาลกินเจที่การันตีตัวเองว่าเป็นพื้นที่แห่งการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมความเป็นจีนไว้ได้เป็นบริบทแวดล้อมตัวสินค้า และยังมีบุคคลสำคัญทั้งผู้ว่าฯ นักการเมือง ข้าราชการมาเป็นผู้ยืนยันคุณภาพของสินค้า รวมไปถึงตัวสินค้าอื่นๆ เช่น อาหารแห้ง เครื่องปรุงรส อาหารสำเร็จรูปที่ขายตัวสินค้าและบริการไปพร้อมกับวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ ดังที่ รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ (2546: 28-45) กล่าวว่าผู้บริโภคได้ใช้สินค้าที่สนองความสุขความพึงพอใจในการบริโภคแล้วยังได้ “วัฒนธรรม” ที่ฝังตัวอยู่ในสินค้านั้นด้วย การฝังตัวของวัฒนธรรมในสินค้าและบริการยังทำให้เกิดความหลากหลายของผลผลิตที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดความต้องการบริโภค ทั้งยังเป็น การสร้างความมั่นคงให้กับตราสินค้าให้เป็น Global Brand หรือตราสินค้านะดับโลก (เช่น ในกรณีของมาม่า อิซูซู แอร์เอเชีย) และสร้าง Brand Loyalty หรือความภักดีต่อตราสินค้าผ่านการสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและได้พื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นผลประโยชน์ต่างตอบแทนในการเสนอตราสินค้าของตนสู่สาธารณะ

ภาพที่ 135 คณะเขตสิงโตชักธงตราสินค้าบะหมี่กึ่งสำเร็จรูปยี่ห้อหนึ่ง ในเทศกาลงานเจยาวราช

ภาพที่ 136 ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการเขตสัมพันธวงศ์ ประธานสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์สาธิต
การล้างจานในซุ้มสินค้าน้ำยาล้างจานยี่ห้อหนึ่งในเทศกาลกินเจ

ภาพที่ 137 พริตตี้แต่งชุดกิ๋ไฟร่วมขบวนแห่งองค์สมเด็จพระโพธิสัตว์กวนอิม ในเทศกาลกินเจ

นอกจากการนำวัฒนธรรมมาใช้เป็นต้นทุนตามที่ปรากฏในงานเทศกาล ในปัจจุบันยังพบว่าผู้ประกอบการจำนวนมากที่มาลงทุนในย่านเยาวราชต่างใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมความเป็นเงินในรูปแบบที่หลากหลายมาใช้กับธุรกิจของตน อาทิ คอนโดมิเนียมสแตชันวันข้างวัดมังกรกมลาวาสซึ่งมีกรณีพิพาทเรื่องการสร้างสิ่งก่อสร้างไม่เหมาะสมติดกับวัด เป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำลายรากเหง้าวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน เกิดการรวมตัวของพุทธศาสนิกชนและชุมชนใกล้เคียงออกมาประท้วงจนเป็นข่าวใหญ่ ปรากฏว่าเว็บไซต์ประชาสัมพันธ์โครงการนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นเงินในย่านเยาวราช ไม่ว่าจะเป็ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีมาใช้เป็นจุดขายของโครงการ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มทุนที่เข้ามาลงทุนในย่านเยาวราชต่างช่วงชิงความหมายหรือทุนทางวัฒนธรรมความเป็นเงินของย่านไปใช้เพื่อผลประโยชน์ธุรกิจของตน

แม้แต่การก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน หน่วยงานผู้รับผิดชอบก่อสร้างสถานีวัดมังกรที่ตั้งอยู่ในย่านเยาวราชก็นำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นเงินที่ของพื้นที่ไปใช้เป็นแนวคิดในการออกแบบสถานี ออกมาเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมชิโนโปรตุกิชโดยนำสถาปัตยกรรมจีนมาผสมผสานกับรูปแบบยุโรป ผสมผสานกับลวดลายมังกรซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่นำมาซึ่งความสุขและความอุดม

สมบูรณ์ของบ้านเมือง (ประชาสัมพันธ์รถไฟฟ้าสีน้ำเงิน, มปป.) เพิ่มเติมด้วยสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความ เป็นจีน เช่น สีแดง ลายประแจจีน ดอกบัว

ภาพที่ 138 โครงการก่อสร้างคอนโดมิเนียมในย่านเยาวราชใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของเยาวราชมาใช้กับธุรกิจ

(Station one, n.d.)

ภาพที่ 139 โครงการก่อสร้างคอนโดมิเนียมในย่านเยาวราชใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมความเป็นจีนมาใช้กับธุรกิจ

(Station one, n.d.)

ภาพที่ 140 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร
(ประชาสัมพันธ์รถไฟฟ้าสีน้ำเงิน, มปป.)

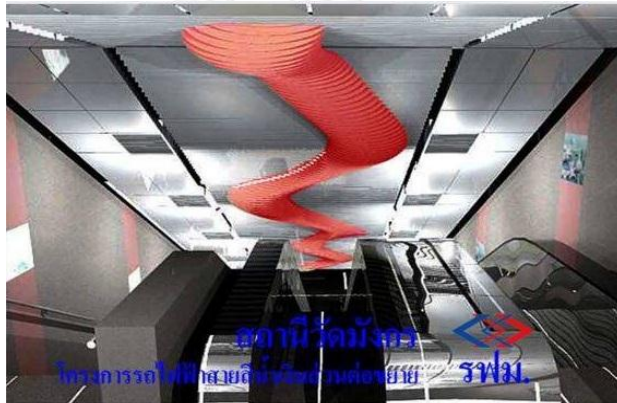
ภาพที่ 141 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร
(ประชาสัมพันธ์รถไฟฟ้าสีน้ำเงิน, มปป.)

เสากายในสถานีหุ้มด้วย Matal clading เจดสีแดงและลายจีน

ภาพที่ 142 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร

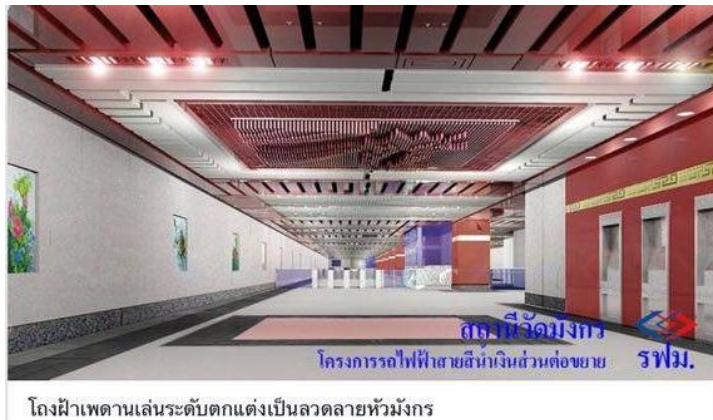
(ประชาสัมพันธ์รถไฟฟ้าสีน้ำเงิน, มปป.)

ฝ้าเพดานบริเวณทางขึ้น-ลง สถานีตกแต่งเป็นฝ้าเล่นระดับรูปทรงทงมังกร

ภาพที่ 143 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร

(ประชาสัมพันธ์รถไฟฟ้าสีน้ำเงิน, มปป.)

โถงฝ้าเพดานเล่นระดับตกแต่งเป็นลวดลายหัวมังกร

ภาพที่ 144 ตัวอย่างการตกแต่งสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน สถานีวัดมังกร

(ประชาสัมพันธ์รถไฟฟ้าสีน้ำเงิน, มปป.)

ภาพที่ 145 การตกแต่งลวดลายเงินประยุกต์ในร้านสตาร์บัคส์ สาขาโรงแรมไชน่าปรีนเซส แยกราชวงศ์

ทุนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชพบว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจอย่างมาก ในอดีตมีแนวคิดทางการตลาดว่าการลงทุนจากภายนอกที่เข้ามาในเยาวราชยังคงต้องตระหนักถึงอัตลักษณ์ของความเป็นเยาวราช ดังเช่นเคยมีการตั้งร้านแมคโดนัลด์ในเยาวราชแต่ก็ไม่สามารถอยู่ได้ (เยาวราช ย่านเก่า, มปป.) แต่ในปัจจุบันธุรกิจหลายร้านที่จะเข้ามาลงทุนในเยาวราชใส่ใจในวัฒนธรรมความเป็นเยาวราชจึงจะสามารถอยู่ได้เพื่อสนองกับความต้องการของลูกค้าที่เข้ามาในเยาวราชเพื่อเสพสัมผัสความเป็นเยาวราชที่ไม่มีที่แห่งอื่น การผสมผสานวัฒนธรรม (hybridization) จึงเกิดขึ้นกับธุรกิจมากมายที่เข้ามาหรือยังดำรงอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมของเยาวราชว่ายังคงมีพลวัตในการรักษาความเป็นตัวตนของพื้นที่ได้อยู่ในระดับหนึ่ง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือร้านสตาร์บัคส์สาขาโรงแรมไชน่าปรีนเซส สีแยกราชวงศ์เป็นตัวอย่างของการปะทะกันระหว่าง ธุรกิจทุนนิยม แปรนดัดระดับโลกกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ร้านสตาร์บัคสาขาโรงแรมแกรนด์ไชน่าเป็นตัวอย่างของกลุ่มธุรกิจที่เข้ามาในย่านเยาวราชและใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของย่านเยาวราชมาใช้กับธุรกิจของตน เพื่อสร้างบรรยากาศหรือ sense of place ให้สินค้าของตนเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ แสดงให้เห็นปรากฏการณ์ Glocalisation ที่แม้จะมีกลุ่มทุนภายนอกไหลเข้าสู่ท้องถิ่น แต่กลุ่มทุนก็ไม่ได้เข้ามาด้วยความเป็นสากลหรือมุ่งครอบงำท้องถิ่น (ดังปรากฏการณ์ Mcdonalisation) แต่ปรับตัวให้เข้ากับท้องถิ่นเพื่อผลประโยชน์ของตน

การเคลื่อนย้ายถ่ายเททุนในยุคโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการเติบโตของทุนวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเป็นเงินมาใช้เป็นต้นทุน และหากมองในมุมกลับ ภาคธุรกิจเหล่านี้ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้สนับสนุน

การจัดงานเทศกาลของภาครัฐก็เป็นตัวกำหนดให้รูปแบบงานเอื้อต่อการทำการตลาดสินค้าของตน ดังที่พบเห็นได้จากรูปแบบกิจกรรมที่ปรากฏในเทศกาล ทั้งนี้ยังมีสถานการณ์ของกลุ่มทุนที่เข้ามา กว้านซื้อที่ดินในย่านเยาวราชทำให้ชุมชนต้องออกมาจัดกิจกรรมนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อ ปกป้องพื้นที่ของตนซึ่งผู้วิจัยจะขอกกล่าวถึงในประเด็นเรื่องการสิทธิทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อใช้ ต่อสู้กับกลุ่มทุนในหัวข้อการไหลเวียนของอุดมการณ์

5.2.4 โลกาวัดนี้ในมิติของสื่อไร้พรมแดน

ในยุคโลกาภิวัตน์อิทธิพลของสื่อเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่สามารถละเลยได้ มิติทางด้านสื่อ หรือการ เปิดพื้นที่สื่อทำให้โลกนี้เป็นโลกไร้พรมแดนอย่างแท้จริง ช่วยเผยแพร่และย้ายภาพลักษณ์ (image) ของ บุคคล กลุ่มคน หรือพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มิติดังกล่าวส่งผลต่อไข่นาทาวน์เยาวราชในมิติด้าน การท่องเที่ยว ทำให้เยาวราชมีความโดดเด่นในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก ใน ขณะเดียวกันสื่อสมัยใหม่เหล่านี้ก็เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนย่อยได้นำเสนออัตลักษณ์ของตน ดัง รายละเอียดต่อไปนี้

- สื่อในยุคโลกาภิวัตน์กับผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวของย่านเยาวราช

สื่อในยุคโลกาภิวัตน์เป็นปัจจัยที่ช่วยการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในย่านเยาวราชจนมี ชื่อเสียงไปทั่วโลกจนเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจของเยาวราชและของประเทศไทย เช่น กรณีเทศกาล ตรุษจีนของย่านเยาวราชได้กลายเป็นเทศกาลเพื่อการท่องเที่ยวระดับนานาชาติ ทั้งพิธีกรรมการแก้ปี ชงซึ่งเคยเป็นพิธีกรรมความเชื่อเฉพาะกลุ่ม แต่ปัจจุบันสื่อทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลความเชื่อ ทั้งสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต เมื่อใกล้ช่วงปีใหม่หรือตรุษจีนก็จะออกมาให้ข้อมูลว่าใครชงบ้าง ผลิตหนังสือ คู่มือการแก้ปีชง เสริมดวงสะเดาะเคราะห์ เข้าถึงทุกกลุ่ม ไม่แบ่งวัย อาชีพ เชื้อชาติ ผู้แสพสารต่างถิ่น กระแสปีชงจนกลายเป็นแฟชั่น ในย่านไข่นาทาวน์เยาวราชก็มีศาสนาสถานจีนรองรับความต้องการ ของกลุ่มลูกค้าที่ขยายตัวมากขึ้นจนกลายเป็นธุรกิจที่ขยายพรมแดนจากความเชื่อแบบจีน ไปสู่ศาสนา สถานหรือความเชื่ออื่น ๆ หรือ กรณีเทศกาลกินเจที่แต่เดิมเป็นประเพณีเฉพาะกลุ่ม อิทธิพลของสื่อก็ ทำให้เทศกาลกินเจมีชื่อเสียงในระดับชาติ

การนำเสนอหรือผลิตซ้ำอัตลักษณ์ดังกล่าวผ่านสื่อสมัยใหม่เป็นการ “เลือกนำเสนอ” ผ่าน กระบวนการประกอบสร้างความหมายให้กับพื้นที่ ทำให้เกิดความหมายที่ต้องการ (redefined) ภาพ ที่ผู้นำเสนอต้องการให้เป็นหรือต้องการให้คนนอกรับรู้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างภาพตัวแทนของ พื้นที่ เป็น “ภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า” หรือวางความหมายไว้ว่าผู้รับสารหรือ

นักท่องเที่ยวยุคต้องการรับรู้สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม (กาญจนา แก้วเทพ, 2557: 155-156) โลกาภิวัตน์ของสื่อจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้อัตลักษณ์ของเขาวราชถูกตีตราความเป็นจีน แม้วิถีชีวิตปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงหรือเลือนหายไปอย่างไรก็ตาม แต่ความเป็นจีนที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อก็ยังคงเรื้อรังและติดตาตรึงใจผู้คน ยังคงอยู่ในความรับรู้ของผู้คนตลอดไปด้วยอำนาจของสื่อสมัยใหม่เหล่านี้ อิทธิพลของสื่อจึงเป็นปัจจัยที่กำหนดการประกอบสร้างและการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีน ไม่ว่าจะเป็นการผลิตซ้ำ การประยุกต์หรือผสมกับวัฒนธรรมอื่น ๆ การหยิบยืมจากวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้อง การสร้างสรรค์ใหม่โดยอิงของเดิม หรือปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับความคาดหวังของนักท่องเที่ยว อันอาจนำไปสู่ปัญหาการพัฒนาอย่างไร้ทิศทางมาสู่พื้นที่เขาวราชทั้งในแง่ของการเป็นตัวเร่งทำลายวิถีชีวิตวัฒนธรรมของคนในย่านเขาวราช และเมื่อเขาวราชมีมูลค่าที่ดินสูงขึ้น เป็นแหล่งการค้าที่มีอนาคตจึงส่งผลกระทบต่อด้านการชวงชิงทรัพยากรทางวัฒนธรรมและการเข้าถึงครองที่ดินของกลุ่มทุนที่เข้ามาหาผลประโยชน์

- สื่อกับการสร้างพลังเครือข่ายปกป้องชุมชน

จากประเด็นข้างต้นเห็นได้ว่าในแง่ลบสื่อสมัยใหม่ที่เป็นช่องทางนำพาการท่องเที่ยวซึ่งนำความเจริญมาให้ท้องถิ่นก็ส่งผลกระทบต่อชุมชน ทั้งการเปลี่ยนแปลงข้อมูลวัฒนธรรมบางอย่างเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว ทำลายแก่นแท้ของวิถีชีวิตวัฒนธรรม แต่หากพิจารณาในทางกลับกัน การเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะสื่อสมัยใหม่กลับกลายเป็นอาวุธสำหรับใช้ในการต่อรองกับอำนาจทุนนิยมหรืออำนาจของรัฐที่เข้ามาไรรื้อได้ ดังที่ปรากฏว่าการต่อสู้ของคนในเขาวราชได้รับความสนใจจากองค์กรภาคเอกชน นักวิชาการ สถาบันการศึกษาจากภายนอกเข้ามาเป็นแนวร่วมจำนวนมาก และใช้สื่อสังคมสมัยใหม่ในการต่อสู้สร้างแนวร่วมเพื่อเรียกร้องสิทธิชุมชน สิทธิในการปกป้องวัฒนธรรม

ในอีกกรณีหนึ่งสื่อก็สามารถสร้างภาพที่แตกต่างด้วยการนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่น ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าชุมชนแม้จะนำเสนอตัวตนว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย สังคมเขาวราช แต่ก็ต้องเน้นความแตกต่างเพื่อทำให้พื้นที่ของตนโดดเด่น มีจุดยืนบนแผนที่ มีคุณค่าคู่ควรแก่การดำรงอยู่ ซึ่งเป็นที่ยินได้ว่าโลกาภิวัตน์ไม่สามารถครอบหรือทำให้ทุกอย่างในโลกเหมือนกัน แต่กลับทำให้เกิดความแตกต่างหลากหลายมากยิ่งขึ้น ความเป็นท้องถิ่นไม่ได้ถูกกลืนหายไปท่ามกลางกระแสสังคม โลกาภิวัตน์แต่กลับปรับตัว เป็นโอกาสที่ทำให้ชุมชนมีช่องทางเปิดตัวตนให้สาธารณะได้เห็น ชุมชนใช้ช่องทางสื่อสมัยใหม่อย่างหลากหลายทั้ง หนังสือ หนังสือพิมพ์ วารสาร แผ่นพับ ข่าว สารคดีโทรทัศน์

รายการปกิณกะบันเทิง อาทิ หนังสือบันทึกเจริญไชยของชุมชนเจริญไชย วารสารย่านจีนถิ่นบางกอก ของชุมชนตลาดน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโซเชียลมีเดียที่เข้าถึงผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาทิ เฟซบุ๊กย่านจีนถิ่นบางกอกของโครงการที่เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนตลาดน้อย เฟซบุ๊ก เว็บบอร์ดเว็บบอร์ดชุมชนคนรักเว็บบอร์ดชุมชนคนรักตลาดน้อยตะลัดเกีย ของกลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อย และเฟซบุ๊กบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชยของชุมชนเจริญไชย เหล่านี้เป็นพื้นที่ สาธารณะที่ทำให้ชุมชนได้นำเสนอกิจกรรมของชุมชน สร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ชุมชนโบราณ เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาคประชาสังคม เครือข่ายผู้สนใจวัฒนธรรมจีน เป็นพื้นที่ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ที่สำคัญคือได้แสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมจีนเฉพาะของท้องถิ่นที่มีทั้ง เหมือนและแตกต่างจากชุมชนอื่นหรือย่านเยาวราชโดยภาพรวม ทำให้ไม่ถูกกลืนด้วยภาพเหมารวมที่มีแต่ความเป็นจีนและความเป็นเยาวราชที่รัฐนำเสนอหรือที่คนทั่วไปรู้จักกันเพียงผิวเผิน

ภาพที่ 146 ภาพหน้าปกของเฟซบุ๊กย่านจีนถิ่นบางกอกของชุมชนตลาดน้อย

(ย่านจีนถิ่นบางกอก, มปป.-c)

ภาพที่ 147 ภาพหน้าปกของเฟซบุ๊ก Taladnoi ของกลุ่มชุมชนคนรักตลาดน้อย

(Taladnoi, n.d.)

ภาพที่ 148 ภาพหน้าปกของเฟซบุ๊กเวียงนครเขมม Verngnakornkasem ชมชนคนรักเวียงนครเขมมของชุมชน

เวียงนครเขมม

(เวียงนครเขมม Verngnakornkasem ชมชนคนรักเวียงนครเขมม, มปป.)

ภาพที่ 149 ภาพหน้าปกของเฟซบุ๊กบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชยของชุมชนเจริญไชย

(บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชย, มปป.-b)

โลกาภิวัตน์ของสื่อสมัยใหม่จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องได้สื่อสารอัตลักษณ์ของตนสู่สังคมเพราะมีพื้นที่สาธารณะที่เข้าถึงง่ายและทรงประสิทธิภาพ โดยเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการต่อสู้เพื่อปกป้องชุมชน

5.2.5 โลกาภิวัตน์ในมิติของอุดมการณ์

บริบทโลกาภิวัตน์ในมิติของอุดมการณ์หรือระบบความคิดที่เกี่ยวกับการเมือง รัฐ สิทธิของประชาชนจากพื้นที่หนึ่งสู่พื้นที่หนึ่งอย่างไร้พรมแดนเป็นปัจจัยหนึ่งทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่เขาราชประกอบสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 ประเด็น ได้แก่ สิทธิชุมชนและสิทธิทางวัฒนธรรม ประชานิยมทางการเมือง และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศจีน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- สิทธิชุมชน สิทธิทางวัฒนธรรมกับการปกป้องชุมชน

ที่ผ่านมา เราจะเห็นว่ารัฐหรือนายทุนพยายามจะทำให้ชุมชนย่อยในย่านกลายเป็นชายขอบของการพัฒนาทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ การกระทำที่ไม่ตั้งใจเช่นการสร้างภาพเหมารวมอันเกิดจากนโยบายการท่องเที่ยวของภาครัฐทำให้พื้นที่เยาวราชทั้งหมดถูกทำให้กลายเป็นหนึ่งเดียว คือความเป็นเงินที่ขายได้ เพื่อสนองการท่องเที่ยว ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีหากน่าสนใจก็เป็นเพียงต้นทุนเพื่อใช้ในการจัดการท่องเที่ยว รัฐซึ่งได้แก่ สำนักงานเขต นักการเมืองท้องถิ่น สภาวัฒนธรรม นักธุรกิจในพื้นที่ ตลอดจนกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กรุงเทพมหานคร และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กลุ่มองค์กรเหล่านี้กลายเป็นเจ้าของวัฒนธรรมที่มอบอำนาจจัดการให้กับบริษัท ออร์กาไนเซอร์สามารถนำวัฒนธรรมไปจัดการหรือหากไม่น่าสนใจก็สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ได้ด้วยสิทธิอำนาจที่อ้างการยินยอมของประชาคม ชาวบ้านในเยาวราชเองหลายคนตามกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวด้วยการปล่อยอาคารให้คนนอกมาเช่าหรือซื้อ การจัดกิจกรรมตามนโยบายรัฐเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวแต่ไม่คำนึงถึงการสูญเสียวัฒนธรรม เช่นกรณีชุมชนแห่งหนึ่งจัดงานเทศกาลกินเจ แต่เกรงว่ารูปแบบดั้งเดิมของชุมชนจะไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้หรือไม่่าสนใจพอจึงไปติดต่อกลุ่มที่รับจัดงานออกร้านตามงานท่องเที่ยวทั่วไปให้นำร้านค้ามาออกงานโดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชน

ส่วนปัญหาทางตรงที่เกิดขึ้นเช่นการเร่งนโยบายจัดการพัฒนาพื้นที่ที่ท่องเที่ยวถูกมองว่าเสื่อมโทรมไร้ระเบียบ ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวคิดทำให้เมืองน่าอยู่ ชาวบ้านหรือผู้ค้าเหล่านั้นก็กลายเป็นคนชายขอบของการพัฒนา ถูกตีตราให้เป็นผู้สร้างปัญหาการจราจรแออัด สัมคม ถูกไล่รื้อออกไป (น่าสังเกตว่าพื้นที่เหล่านี้อยู่ใกล้กับพื้นที่ที่นายทุนเข้ามาถือครองเพื่อพัฒนาอสังหาริมทรัพย์) กลุ่มนายทุนก็เข้ามาไล่รื้อชุมชนตามสิทธิทางกฎหมายและอำนาจทุน จากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นชุมชนย่อยจึงลุกขึ้นมาอ้างสิทธิการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเพื่อเรียกร้องสิทธิของชุมชนในการปกป้องตนเองจากการไล่รื้อทั้งทางตรงและทางอ้อม

การอ้างสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการอ้างอิงอุดมการณ์เรื่องประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนที่กลุ่มคนในชนาทาว์นเยาวราชนำมาใช้เพื่อเรียกร้องสิทธิการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตวัฒนธรรม การไล่รื้อชุมชนอย่างในอดีตอาจจะทำได้ยากขึ้น แม้สิทธิในการถือครองที่ดินของนายทุนจะถูกต้องตามกฎหมาย แต่สิทธิในการอยู่อาศัยของผู้คนที่มีรากเหง้า มีวัฒนธรรมสัมพันธ์กับพื้นที่ก็สามารถกลายเป็นประเด็นในการเรียกร้องต่อสู้กับนายทุนได้ หรือการสร้างอาคาร สร้าง

รถไฟฟ้าใต้ดิน การวางผังเมือง ชาวบ้านก็มีสิทธิที่จะเรียกร้องให้ทำประชาพิจารณ์ มีสิทธิที่จะเห็นชอบ แสดงความคิดเห็น หรือปฏิเสธตามหลักประชาธิปไตย การไหลเวียนของอุดมการณ์อันเกิดจากกระแส โลกาภิวัตน์จึงทำให้กลุ่มคนเล็ก ๆ ที่อยู่ในชุมชนแออัดซึ่งเป็นชายขอบของสังคมได้อำนาจสิทธิการดำรง อยู่ โดยใช้วัฒนธรรมชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประเด็นในการต่อสู้

ชุมชนทุกแห่งที่ได้รับผลกระทบต่างอ้างสิทธิการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของชุมชนด้วยการเข้ามาจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของตนด้วยการนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนทั้งสิ่งที่ปฏิบัติเป็นปกติ อย่างวิถีชีวิต พิธีกรรม ประวัติศาสตร์ การนำเสนอให้น่าสนใจในรูปแบบที่หลากหลาย หรือปรับ ประยุกต์สร้างสรรค์กิจกรรมเพิ่มเติมให้มีสีสันมากขึ้น การชูวัฒนธรรมให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเป็น หนทางหนึ่งที่สะท้อนให้สังคมเห็นว่า แม้นักลงทุนจะสร้างหรือประดิษฐ์วัฒนธรรม สร้างสถาปัตยกรรม โบราณอะไรก็ตามขึ้นมาแต่สิ่งที่นายทุนไม่สามารถสร้างได้คือ ชีวิตวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่ สัมมา การช่วงชิงวัฒนธรรมไปใช้แล้วฉาบหน้าด้วยวาทกรรมการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมจึงเป็น การพัฒนาอย่างไร้สติ หยิบฉวยวัฒนธรรมที่ตัวเองไม่ได้สร้างหรือเป็นเจ้าของไปใช้ หรือประดิษฐ์สร้าง ขึ้นมาใหม่แล้วอ้างว่าเป็นของเยาวราช เพื่อหาผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวหรือผลกำไรจากการค้า การบริการ

ผู้วิจัยพบว่าชุมชนที่จัดกิจกรรมและอ้างถึงสิทธิวัฒนธรรมของชุมชนอย่างเข้มข้น ได้แก่ ชุมชนเวียงนครเขมม และชุมชนเจริญไชย ทั้งสองแห่งเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของ ทุนชัดเจนที่สุด เช่น กรณีของเวียงนครเขมม นายทุนที่เข้ามาถือครองที่ดินอ้างสิทธิทางกฎหมายโดย ระบุว่า จะพัฒนาที่ดินเป็นศูนย์การค้าและโรงแรม แต่จะรักษามรดกสถาปัตยกรรม รักษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประจำชุมชน รูปแบบการค้าขาย และปฏิบัติสืบทอดพิธีกรรมบางประการของชุมชนเอาไว้ นับเป็น การช่วงชิงวัฒนธรรมของชุมชนที่มีอยู่ดั้งเดิมมาใช้ดำเนินธุรกิจของตนโดยไม่สนใจชาวบ้านที่เป็น เจ้าของวัฒนธรรม จากการอ้างสิทธิดังกล่าวของนายทุนจึงทำให้ชุมชนเวียงนครเขมมต้องต่อสู้เพื่ออ้าง สิทธิการเป็นเจ้าของวัฒนธรรม

กิจกรรมมากมายตลอดช่วงเวลาของการต่อสู้ของเวียงนครเขมมสามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ จากสิ่งที่ วิศิษฐ์ เตชะเกษม หนึ่งในผู้นำชุมชนเวียงนครเขมมเน้นย้ำเสมอเมื่อมีโอกาสพูดในพื้นที่ สาธารณะอย่างการจัดเสวนาวิชาการหรือการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนว่า ถ้าไม่มีคนก็ไม่มีวัฒนธรรม บรรพชนของชาวเวียงนครเขมมเป็นผู้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมา คนในชุมชนเป็นเจ้าของวัฒนธรรมและมี ชีวิตที่ผูกพันกับวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ไม่มีความสัมพันธ์กับคนก็เป็นเพียงวัฒนธรรมที่ไร้ชีวิต เป็นได้

เพียงวัฒนธรรมปลอมๆ การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในกิจกรรมทางวัฒนธรรมจึงเป็นการช่วงชิงพื้นที่ด้วยการประกาศสิทธิวัฒนธรรมของชุมชนในการเป็นเจ้าของพื้นที่วัฒนธรรมที่เป็นมรดกของบรรพชน ชาวเวียงจันทน์ควรมีสติในการรับซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิมหรือมีสิทธิในการอยู่ต่อมากกว่านายทุนภายนอกที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันทางประวัติศาสตร์ หรือวัฒนธรรมใด ๆ

เช่นเดียวกับกรณีของชุมชนเจริญไชยที่จัดกิจกรรมแสดงออกให้เห็นว่าบรรพบุรุษของตนอยู่อาศัย ณ ที่แห่งนี้นานาน เขาเหล่านั้นเป็นผู้สร้างและสืบทอดวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ส่งต่อสู่ลูกหลานในปัจจุบัน ดังที่นักวิชาการที่ปรึกษาชุมชนระบุว่าชุมชนเจริญไชยมีสิทธิทางวัฒนธรรม เพราะพวกเขาเป็นผู้สร้างพื้นที่แห่งนี้ขึ้นมา ไม่ใช่ในเชิงกายภาพ แต่เป็นโครงข่ายทางสังคมวัฒนธรรม ความเจริญที่ใช้เวลาสั่งสมมาร่วมร้อยปีโดยเฉพาะในยุคประชาธิปไตยคนในชุมชนกลับไม่มีสิทธิในชุมชนตนเอง กลับยกอำนาจให้รัฐและนักการเมืองมาไล่รื้อชุมชน (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูบ้านเจริญไชย, 2556: iii) แม้คนเจริญไชยปัจจุบันจะไม่มีสิทธิเป็นเจ้าของที่ดินตามกฎหมายเพราะเป็นเพียงผู้เช่า แต่มีสิทธิในการรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเป็นวัฒนธรรมของสังคมไทยและของชาวไทยเชื้อสายจีนทั้งหมด รวมทั้งมีสิทธิกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ที่แต่เดิมมาจากภาครัฐและนายทุน โดยชุมชนไม่มีสิทธิเรียกร้องใดๆ

ปัจจุบันชุมชนเจริญไชยประสบความสำเร็จในการทำให้สังคมหันมาสนใจปัญหาและการต่อสู้ของชุมชน จากที่แต่เดิมชุมชนต้องเป็นฝ่ายเข้าขอความช่วยเหลือจากสื่อมวลชนหรือหน่วยงานราชการ แต่เมื่อกิจกรรมความเคลื่อนไหวประสบความสำเร็จทั้งสื่อมวลชน หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษาต่างหันมาให้ความสนใจและยื่นมือช่วยเหลือมากขึ้น สิ่งนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าการเรียกร้องสิทธิทางวัฒนธรรมด้วยการนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพในฐานะเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมในการต่อสู้ของชุมชน

ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่เพื่อต่อรองกับวาทกรรมที่ภาครัฐนำเสนอให้เอวราชทั้งหมดทั้งมวลทุกพื้นที่เป็นเพียงภาพเหมารวมที่ต้องตกอยู่ใต้การพัฒนาและการท่องเที่ยวอย่างเลี่ยงไม่ได้ ทำให้สังคมเห็นว่าเอวราชไม่ได้มีเพียงแค่แบบที่รัฐนำเสนอ ชุมชนย่อยในเอวราชไม่ได้ต้องการความเจริญแบบที่รัฐหรือนายทุนต้องการพัฒนาทั้งหมด ชุมชนย่อยในเอวราชไม่ได้ต้องการการท่องเที่ยวที่ดึงดูดทุนเข้ามาไล่รื้อชุมชน และชุมชนย่อยในเอวราชมีความหลากหลายมากกว่าที่รัฐนำเสนอ ซึ่งเป็นความหลากหลายที่มีคุณค่าควรกับการรักษาไว้ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม การต่อสู้เพื่อปกป้องชุมชนด้วยการอ้างสิทธิทางวัฒนธรรมนั้นมีข้อควรกังวลถึงผลกระทบจากการดำเนินการเรียกร้องสิทธิทางวัฒนธรรมอยู่สองประการ

1) การที่ชุมชนพยายามจัดกิจกรรมวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นอาวุธในการต่อสู้หรือเรียกร้องต่อรัฐและนายทุน กลยุทธ์สำคัญคือการสำแดงอัตลักษณ์ของตนให้สังคมได้เห็นคุณค่าและมูลค่าของชุมชน รวมถึงพัฒนาหรือปรับปรุงกายภาพของชุมชนให้น่ามอง ทำให้รัฐและนายทุนเห็นเพื่อหยุดหรือยังคิดการกระทำที่จะเข้ามาทำลายชุมชนที่มีคุณค่า กรณีนี้อาจเป็นตัวเร่งให้รัฐหรือนายทุนอยากเข้ามาครอบครองฉกฉวยทรัพยากรของชุมชนเร็วยิ่งขึ้น ดังเช่นที่เว็งนาครเขมมถูกบริษัททีซีซีเข้ามาไล่รื้อแล้วประกาศว่าจะเข้ามาอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนต่อไป โดยไม่จำเป็นต้องมีคนเว็งนาครเขมมอยู่ในพื้นที่ หรือคนที่มาเช่าที่ตลาดน้อยรักษาแต่สถาปัตยกรรม บ้านเรือน หีบฉวยวัฒนธรรมชุมชนไปใช้ด้วยการจัดทัวร์หรืออาศัยบรรยากาศชุมชนเงินโบราณเป็นจุดขายของร้านค้าตน หรือการสร้างสถานีรถไฟฟ้ายืนยันว่าจะรักษาวัฒนธรรมความเป็นเงินไว้ให้ ไม่ว่าจะด้วยการรีโนเวทตึกแถวเก่าหรือสร้างใหม่เลียนแบบของเดิมที่ทุบทิ้งไปให้กลายเป็นทางขึ้นลงสถานีรถไฟฟ้ายใต้ดิน

2) หากมองในอีกมุมหนึ่ง การที่ชาวบ้านในชุมชนตื่นตัวมากขึ้น ลุกขึ้นมาปกป้องชุมชน ไม่ว่าจะคิดเองหรือมีที่ปรึกษาเป็นคนนอก สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ ชาวบ้านก็จะมุ่งแต่มองหาสิ่งที่ขายได้ จะสร้างชื่อเสียงประชาสัมพันธ์ชุมชนให้โด่งดังมีชื่อเสียง เร่งจัดกิจกรรม จัดการท่องเที่ยวอย่างไร้สติ (มองการท่องเที่ยวเป็นทางออก เป็นอาวุธชิ้นเดียวที่จะช่วยได้) เช่น ตลาดน้อยจะจัดเทศกาลกินเจให้ใหญ่ขึ้นแต่กลัวว่าจัดแล้วคนมาเยอะจะไม่มีอะไรขายดึงดูดนักท่องเที่ยว เลยเตรียมการหาร้านค้าจากภายนอก (ในรูปแบบร้านที่ออกงานที่เยาวราช) มาขายรอบชุมชนเพื่อให้ครึกครื้น โดยลืมอัตลักษณ์ของชุมชน หวังแต่จะดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ได้คำนึงว่าคนที่มาเที่ยวไม่ได้ต้องการเดินตลาดนัด หรือการหาอาหารของดีตลาดน้อยมาเพื่อออกร้านในงานเทศกาลเจ ร้านค้าที่ช่วยกันระดมความคิดเป็นร้านที่ไม่ได้แสดงอัตลักษณ์หรือความเป็นชุมชนตลาดน้อยได้เลย เป็นการยอมจำนนต่อการพัฒนาทุนนิยมและการขยายตัวของตลาด

แนวคิดเรื่องสิทธิในการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของชุมชนจึงเป็นอุดมการณ์ที่ชุมชนย่อเยนำมาใช้เพื่อต่อสู้เรียกร้องความสนใจจากสังคมให้หันกลับมาองความสำคัญของชุมชน ทำให้ผู้มีอำนาจไม่สามารถครอบงำชุมชนได้ อย่างไรก็ตามการใช้สิทธิทางวัฒนธรรมเองหากใช้อย่างไม่เข้าใจจุดประสงค์เพื่อปกป้องชุมชนจะกลายเป็นการนำวัฒนธรรมชุมชนออกมาเร่ขายหรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอย่างไม่ตั้งใจดังที่เริ่มเกิดขึ้นในปัจจุบัน

- การสถาปนาทุนสัญลักษณ์ด้วยวัฒนธรรมความเป็นจีนกับการสร้างประชานิยมของ นักการเมือง

มิติของอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดประชาธิปไตยที่เป็นปัจจัยต่อการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชอีกประการคือการสร้างประชานิยมของนักการเมืองหรือข้าราชการด้วยวัฒนธรรม ต่างใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการเสนอตัวตน เป็นการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เป็น “ทุนสัญลักษณ์” ที่ให้คนทั่วไปได้เห็นชื่อเห็นหน้าตาไปพร้อมกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม อาจเป็นการสร้างฐานเสียง หรือสร้างความนิยมด้วยเครื่องมือทางวัฒนธรรม ดังที่เกิดขึ้นกับพื้นที่หลายแห่งซึ่งได้ใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมให้เป็นประโยชน์กับการเมือง

ในปัจจุบันทุนสัญลักษณ์มีความสำคัญต่อการสร้างฐานอำนาจการเมืองเป็นอย่างมาก ทุนสัญลักษณ์ถูกมองว่าเป็นอำนาจสูงสุดในระบบทุน เป็นปัจจัยที่จะนำมาซึ่งอำนาจโดยเฉพาะการจารึกชื่อเสียงของตนลงบนพื้นที่สาธารณะในลักษณะผู้มีอุปการคุณ ดังที่เกิดขึ้นกับกลุ่มธุรกิจและนักการเมืองลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเลในจังหวัดขอนแก่นซึ่งรวมกลุ่มเพื่อผลประโยชน์ในรูปแบบขององค์กรเชื้อชาติ สมาคมและกลุ่มตระกูล บุคคลเหล่านี้เป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในเขตเทศบาลบนพื้นที่อัตลักษณ์คือศาลหลักเมืองขอนแก่นที่กลุ่มตนสถาปนาขึ้น การสถาปนาทุนสัญลักษณ์เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การประกาศเกียรติคุณ การเข้ารับพระราชทานของที่ระลึกจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีถือเป็นการจารึกชื่อเสียงเกียรติยศของกลุ่มตระกูลลงในพื้นที่อำนาจของขอนแก่นอันเป็นทุนที่มีอำนาจสูงสุดเหนือกว่าทุนสังคมวัฒนธรรมและทุนทางเศรษฐกิจ เป็นไปเพื่อการเสริมอำนาจในสังคมของกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นและนักธุรกิจอีกรูปหนึ่ง (แก้วตา จันทรานุสรณ์, 2551: 1-23) ทุนสัญลักษณ์ดังที่กล่าวมาไม่ได้มีประโยชน์ต่อการจารึกชื่อให้คนในพื้นที่จดจำเป็นเกียรติประวัติของวงศ์ตระกูลเท่านั้น ยังส่งผลถึงการสร้างความนิยมของประชาชน ทำให้เกิดการจดจำชื่อเสียงที่ผูกติดกับพื้นที่ (เหมือนกรณีนักการเมืองระดับประเทศที่สร้างฐานคะแนนเสียงจากท้องถิ่น เช่น บรรหาร ศิลปอาชา จังหวัดสุพรรณบุรี ชวน หลีกภัย จังหวัดตรัง) เป็นผลประโยชน์ทางการเมือง และความมั่นคงของฐานธุรกิจวงศ์ตระกูลด้วย ผู้วิจัยมองว่าการสถาปนาทุนสัญลักษณ์สามารถทำให้บุคคลเหล่านี้กลายเป็นผู้มีบารมีหรือผู้นำศรัทธาของชุมชนได้

กรณีย่านเยาวราชก็เช่นกัน ความหมายของพื้นที่เยาวราชที่ถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยรูปแบบของพิธีกรรมและสัญลักษณ์สำคัญต่างๆ ได้กลายเป็นเวทีประกาศตัวตนของกลุ่มผู้มีอุปการคุณและ

กลุ่มตระกูลที่มีชื่อเสียงในย่านเยาวราช รวมทั้งได้ขยายผลต่อยอดจากทุนเศรษฐกิจ คือการเป็นเจ้าของธุรกิจที่ประสบความสำเร็จในท้องถิ่น สู่อการสร้างทุนทางสังคมวัฒนธรรมได้แก่การลงเล่นการเมืองหรือมีบทบาทอำนาจนำในท้องถิ่น และต่อยอดสู่ทุนทางสัญลักษณ์ คือการจารึกชื่อเสียงของตนอันเป็นอำนาจสูงสุดของทุนให้เป็นที่จดจำ

ตัวอย่างบุคคลสำคัญที่ผู้วิจัยพบว่าอยู่ในกิจกรรมดังกล่าว เช่น นายพินิจ กาญจนชูศักดิ์ ซึ่งเป็นตระกูลนักธุรกิจสำคัญในย่านเยาวราช พัฒนาจนเป็นนักการเมืองที่มีบทบาททั้งในระดับชาติและท้องถิ่น คนในตระกูลอยู่ทั้งฝ่ายพรรคเพื่อไทยและประชาธิปัตย์ ลงเล่นการเมืองเป็นสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ จนถึงช่วงที่มีการทำรัฐประหาร พ.ศ. 2556 มีคำสั่งพักการเลือกตั้งเมื่อหมดวาระ ก็ผันตัวเองไปเป็น “ประธานประชาคมเยาวราช” เป็นตัวตั้งตัวตีดำเนินกิจกรรมในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

นอกจากกลุ่มทุนในท้องถิ่นเยาวราชที่พัฒนาจากทุนเศรษฐกิจ มาเป็นทุนสังคมและวัฒนธรรม ด้วยการเป็นนักการเมือง และมาสู่การสร้างทุนสัญลักษณ์เพื่อให้คนจดจำ ยังมีกลุ่มทุนธุรกิจอื่นๆ ที่มีลักษณะดังกล่าว เพียงแต่ไม่ได้เข้าสู่อำนาจการเมืองอย่างชัดเจน เช่น นายประสิทธิ์ องค์กรวัฒนา เจ้าของร้านแว่นทอง และประธานสภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ รวมไปถึงบรรดานักธุรกิจไทยเชื้อสายจีนที่มีธุรกิจเยาวราชต่างหมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันมาเป็นประธานจัดงานเทศกาลกินเจและตรุษจีน จุดหนึ่งคืออาศัยอำนาจบารมี อำนาจทุนในการบริหารจัดการงานให้สำเร็จลุล่วง ซึ่งฝ่ายข้าราชการท้องถิ่นเองก็เห็นความสำคัญของนักการเมืองที่จะเป็นตัวเชื่อมชุมชน จัดสรรงบประมาณประสานหาเงินบริจาค และบริหารจัดการให้งานออกมาเป็นรูปธรรม (เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาและสวัสดิการชุมชน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์. สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2556) แต่อีกทางหนึ่งหากมองในแง่ผลประโยชน์ กิจกรรมเหล่านี้เป็นพื้นที่ให้กลุ่มคนเหล่านี้สถาปนาทุนสัญลักษณ์ จารึกจดจำชื่อในฐานะผู้มีอุปการคุณของเยาวราช สร้างชื่อเสียงให้วงศ์ตระกูล ทั้งยังส่งผลต่อฐานเสียง ฐานธุรกิจอย่างมั่นคงถาวร และมีพลัง มากกว่าการโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้าหรือการหาเสียงโดยทั่วไป

รูปแบบการใช้ทุนสัญลักษณ์เพื่อสร้างประชานิยมในพื้นที่วัฒนธรรมนั้นจะมีบริษัทออร์กาไนเซเตอร์เป็นผู้จัดการวางที่ทาง เช่น การให้พิธีกรกล่าวย้าชื่อนักการเมือง ข้าราชการ นักธุรกิจซ้ำ ๆ บ่อย ๆ การเข้ารับพระราชทานของที่ระลึกจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ การขึ้นเวทีรับของที่ระลึกจากผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร การเดินตามขบวนแห่มังกรพร้อมผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร การจัดโต๊ะไหว้รับขบวนแห่มังกรหน้าบริษัทห้างร้านของผู้ที่เป็นกรรมการจัดงานให้

สักการะเป็นพิเศษ (ตามปกติรถอัญเชิญเทพ มังกร สิงโต การจุดประทัด จะหยุดเพื่อเต้นหรือแสดงที่หน้าศาสนสถานเพื่อทำความเคารพ หรือในกรณีของผู้มีอุปการคุณของงานเป็นการประกาศขอบคุณ แสดงบารมี) การร่วมปรุง เชิญเครื่องปรุง และชิมอาหารในพิธีเปิดเทศกาลกินเจ เปิดโอกาสให้นักการเมืองได้หาเสียงจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เช่น ในเทศกาลไหว้พระจันทร์ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเลือกมอบขนมไหว้พระจันทร์ชิ้นแรกให้แก่หญิงชราที่มานั่งชมงานหน้าเวทีโดยมีพิธีกรประกาศเกียรติคุณว่าผู้ว่า ๆ มีความกตัญญู นำชื่นชม บรรดาผู้ชมต่างปรบมือและมีนักร้อง ผู้ชมถ่ายรูป รวมถึงการขึ้นป้ายผู้สนับสนุนการจัดงานตลอดถนนเยาวราช การใช้เดินทัพพืชม็ชื่อนักการเมืองและตราสินค้าของตระกูลตนตลอดถนนที่ใช้จัดงาน การใช้จดหมายข่าวเขตสัมพันธ์วงศ์ลงรูปกิจกรรมการทำงานของตนเอง ไม่เพียงแต่งานที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการ งานเทศกาลของชุมชนย่อยก็พบว่านักการเมืองทั้งที่อยู่ในตำแหน่งและหมดวาระไปแล้ว รวมถึงข้าราชการจะเดินสายไปร่วมงานตามชุมชนต่างๆ ทั้งเจริญไชย เวียงนครเกษม ตลาดน้อย บางโอกาสมีการสัญญาว่าจะช่วยเหลือการดำเนินงานของชุมชน

อาจมองได้ว่าตัวสินค้าที่แท้จริงของการจัดงานไม่ใช่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ไม่ใช่อาหารอร่อย หรือพิธีกรรม แต่เป็นชื่อเสียงของบุคคลเหล่านี้ที่บริษัทออร์กาไนเซอร์มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์นำเสนอขายให้ชื่อเสียงของพวกเขาติดตลาดมากที่สุด ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ก็ถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่จัดขึ้นในพื้นที่ย่านไชน่าทาวน์เยาวราชอยู่ตลอดทั้งปี และสามารถกล่าวได้ว่ารูปแบบการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมของภาครัฐเอื้อต่อการทำประชานิยมของบุคคลเหล่านี้

ภาพที่ 150 ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครมอบขนมไหว้พระจันทร์ให้แก่หญิงชราที่มานั่งชมงาน

ภาพที่ 151 ป้ายประชาสัมพันธ์แขวนป้าย “ยินดีต้อนรับสู่ไชน่าทาวน์” มีภาพประธานจัดงานเทศกาลตรุษจีนเยาวราชตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่เป็นทั้งนักการเมืองท้องถิ่น และนักธุรกิจชาวไทยเชื้อสายจีน

ภาพที่ 152 ป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ที่กระจายอยู่ในย่านเยาวราช มีชื่อและรูปนักการเมืองท้องถิ่นคนสำคัญอยู่ในภาพ

ภาพที่ 153 ป้ายชื่อผู้จัดงานและสนับสนุนการจัดงานที่มีทั้งข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ แขนงอยู่ตลอดถนน
เยาวราช ในเทศกาลตรุษจีน

ภาพที่ 154 ป้ายชื่อผู้จัดงานและสนับสนุนการจัดงานที่มีทั้งข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ แขนงอยู่ตลอดถนน
เยาวราช ในเทศกาลงานเจเยาวราช

ภาพที่ 155 ป้ายชื่อผู้จัดงานและสนับสนุนการจัดงานที่มีทั้งข้าราชการ นักการเมือง นักธุรกิจ แขนงอยู่ตลอดถนน
เยาวราช ในเทศกาลงานเจเยาวราช

- การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย-จีน

ในยุคโลกาภิวัตน์มิติของอุตสาหกรรมในเรื่องการเป็นมหาอำนาจของโลกในทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงซ้ำอำนาจมาโดยตลอดตั้งแต่ยุคล่าอาณานิคม จนปัจจุบันเป็นยุคของประเทศฝั่งทวีปเอเชียหลายประเทศขึ้นมามีบทบาทบนเวทีโลกจนเรียกได้ว่าเป็นยุคของ “บูรพาภิวัตน์” โดยมีจีนเป็นหัวขบวนรถด่วน (ทางเศรษฐกิจ) ที่วิ่งอย่างรวดเร็วและดึงทั่วโลกให้วิ่งตาม (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2558: 42-54, 94)

ปัจจุบันบทบาทของประเทศจีนในเวทีโลกกำลังเพิ่มขึ้นในทุกๆ ด้าน และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อชะตากรรมของภูมิภาคเอเชียและของโลก (พัชนี ตั้งยีนยง, 2558: 9-12) อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2558: 210-211) ได้กล่าวถึงปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของประเทศทางแถบตะวันออก โดยเฉพาะประเทศจีนที่ดำเนินการทางการทูตด้วยวิธีการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมไปทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นการก่อตั้งสถาบันขงจื้อเกือบ 300 แห่งทั่วโลก การผลิตภาพยนตร์ที่เกี่ยวข้องของกับประเทศต่าง ๆ ไปเผยแพร่ในประเทศจีนทำให้ธุรกิจท่องเที่ยวของประเทศนั้นๆ เติบโต การให้ทุนแก่นักศึกษาต่างชาติไปศึกษาต่อในประเทศจีน พลังของชาวจีนโพ้นทะเลที่มีอยู่ทั่วโลกที่ทำให้วัฒนธรรมจีนซึมลึกโดยเฉพาะประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมไปถึงอิทธิพลของภาษาจีนที่แพร่ผ่านสินค้าทางวัฒนธรรมร่วมสมัย เช่น ดนตรี ภาพยนตร์ และที่สำคัญต่อเศรษฐกิจไทยและอีกหลายประเทศคือการท่องเที่ยวของคนจีนที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ สถานการณ์เหล่านี้ยืนยันได้ว่า

ความสำคัญของประเทศจีนที่มีต่อโลกและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในยุคที่ประเด็นเรื่องความมั่นคงของประชาคมอาเซียนเป็นหัวข้อสำคัญของประเทศสมาชิกอาเซียน ประเทศจีนก็เป็นประเทศที่สำคัญในภูมิภาคที่จะเป็นกลไกหลักในการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจของอาเซียนทั้งในรูปของอาเซียนบวกหนึ่ง (อาเซียนบวกประเทศจีน) และอาเซียนบวกสาม (อาเซียนบวกจีน เกาหลีใต้และญี่ปุ่น) ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนและไทยจึงเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินนโยบายที่สำคัญในยุคปัจจุบัน หนึ่งในนั้นคือการกระชับความสัมพันธ์ทางการทูตด้วยวัฒนธรรม ซึ่งย่านเยาวราชได้กลายเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ที่ใช้จัดกิจกรรมเพื่อแสดงออกถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว

จากการผลิตซ้ำนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนในมิติต่าง ๆ ทำให้เยาวราชมีความชัดเจนในมิติของพื้นที่อัตลักษณ์ที่มีบรรยากาศของความเป็นจีน เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมจีน หรือชาติพันธุ์จีนในสังคมไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภาพลักษณ์ “เมืองหลวงของคนไทยเชื้อสายจีนหรือวัฒนธรรมจีน” เป็นภาพติดตรึงพื้นที่เยาวราช ไม่ว่าจะมึบริบทหรือสถานการณ์ที่ทำให้เยาวราชเปลี่ยนไปจาก

อดีตมากเพียงใด ก็ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ พื้นที่เยาวราชจึงถูกใช้เป็นพื้นที่สัญลักษณ์ของความเป็นจีนในสังคมไทย เป็นพื้นที่ตัวแทนที่สามารถฉายบรรยากาศของความเป็นจีนในสังคมไทยได้ชัดเจนที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการใช้พื้นที่เพื่อแสดงออกซึ่งความจงรักภักดีของคนไทยเชื้อสายจีน โดยเฉพาะในช่วงเวลาปัจจุบันประเทศจีนมีความสำคัญมากขึ้นในเวทีโลกทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น พื้นที่เยาวราชก็ได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนแสดงความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมหลายต่อหลายครั้ง

กิจกรรมที่เป็นพื้นที่นำเสนอความสัมพันธ์จะจัดในรูปแบบของนิทรรศการขนาดย่อมตั้งอยู่บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ เป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการความรู้อื่นๆ ปรากฏในเทศกาลบ๊ะจ่างและเทศกาลตรุษจีน ซึ่งงานตรุษจีนเยาวราชจะเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ใช้แสดงความสัมพันธ์ทางการทูตได้ชัดเจนที่สุด โดยโครงการเทศกาลตรุษจีนเยาวราช สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ระบุว่ากิจกรรมในเทศกาลตรุษจีนมีเป้าหมายและเหตุผลการจัดงานเพื่อ “แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน” และ “แสดงถึงความสัมพันธ์อันดีของทั้งสองประเทศในการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี” และมีวัตถุประสงค์ “เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น” (เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาและสวัสดิการชุมชน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์. สัมภาษณ์, 29 พฤศจิกายน 2556) ทั้งยังย้ำในคำกล่าวรายงานในพิธีเปิดเทศกาลตรุษจีนว่าเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทยและจีน

ไม่เฉพาะทางฝ่ายไทยเท่านั้นฝ่ายรัฐบาลจีนก็ให้ความสำคัญกับการแสดงความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศผ่านเทศกาลตรุษจีนด้วย โดยกระทรวงวัฒนธรรมจีนจะร่วมมือกับกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดกิจกรรมวัฒนธรรมตรุษจีนบนถนนเยาวราช ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2004 เป็นต้นมา เห็นได้ว่างานฉลองเทศกาลตรุษจีนบนถนนเยาวราชนั้นจัดขึ้นด้วยความร่วมมือของหน่วยงานรัฐบาลและประชาชนจีน-ไทยทั้งสองประเทศ (กองบรรณาธิการนิตยสารจีนไทย, 2559: 8-15)

ข้อมูลที่น่าสนใจส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นประวัติศาสตร์ระหว่างจีนกับไทย เหตุการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์ไทยและรัฐบาลจีนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐเน้นนำเสนอพระราชกรณียกิจของพระบรมวงศานุวงศ์ที่เคยเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศจีนหรือทรงต้อนรับบุคคลสำคัญของรัฐบาลจีน นอกจากนั้นในแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราชยังได้นำเสนอภาพการเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศจีนของพระบรมวงศานุวงศ์และการเยือนประเทศไทยของบุคคลสำคัญของรัฐบาลจีนในห้วงได้ร่มบารมี

นอกจากนิทรรศการในเทศกาลแล้ว ทุกปีจะมีตัวแทนของรัฐบาลจีน อาทิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เอกอัครราชทูตประจำประเทศไทย ร่วมรับเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กล่าวถวายพระพรและอวยพรชาวไทย และย้ำความสัมพันธ์อันดีงามของไทยและจีน ในพิธีเปิดงานเทศกาลตรุษจีนเป็นประจำทุกปี พร้อมกับจัดการแสดงทางวัฒนธรรมจีนมาแสดงคู่กับการแสดงวัฒนธรรมของฝ่ายไทยเฉพาะพระพักตร์ที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติและให้ประชาชนชมที่เวทีกลาง และมอบของขวัญตรุษจีนให้แก่ประชาชนชาวไทย เช่น กระจต่ายหยก สิ่งโตหีนคู่ ที่ประดับอยู่ที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ ฯ

รูปแบบกิจกรรมที่ทางรัฐบาลจีนร่วมจัดเทศกาลอย่างให้ความสำคัญโดยเฉพาะเทศกาลตรุษจีนเยาวราช ที่มีบุคคลสำคัญของรัฐบาลจีนมาร่วมเทิดพระเกียรติและกล่าวถวายพระพรเป็นภาพที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างชัดเจนดังที่มีสื่อมวลชนวิเคราะห์ว่า “งานตรุษจีนที่เยาวราช ยังเป็นสะพานเชื่อมอันสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนด้วย” และเชื่อมโยงไปถึงเหตุการณ์ที่ทั่วโลกประกาศเตือนให้นักท่องเที่ยวระวังเหตุก่อการร้ายในประเทศไทย (ในปี พ.ศ. 2555 เกิดเหตุระเบิดย่านสุขุมวิท 71) งานเทศกาลตรุษจีนทั้งที่เยาวราช และที่นายกรัฐมนตรีไปเข้าร่วมงานที่สถานทูต เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศจีนเป็นประเทศแรกที่ยกเลิกประกาศเตือนพลเมืองของตน ทำให้บรรยากาศการท่องเที่ยวในช่วงตรุษจีนผ่อนคลายและมีชาวจีนเดินทางมาไทยจำนวนมาก (มติชนสุดสัปดาห์, 27 มกราคม-2 กุมภาพันธ์ 2555: 9)

ผู้วิจัยยังพบว่าในปี พ.ศ. 2558 ที่ประเทศไทยและประเทศจีนฉลองวาระความสัมพันธ์ทางการทูตครบ 40 ปี รัฐบาลไทยได้ใช้พื้นที่เยาวราชเป็นพื้นที่ตัวแทนเพื่อจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองวาระดังกล่าว ได้แก่การจัดงานมหกรรมอุปรากรจีน โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม จัดแสดงอุปรากรจีนคณะต่าง ๆ ของไทยที่เวทีริมถนนเยาวราชหน้าโรงพยาบาลมูลนิธิเทียนฟ้าเพื่อเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสฉลอง 40 ปีความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน และส่งเสริมศิลปป็นจิวในไทยให้มีเวทีแสดง และนิทรรศการบริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติฯ ฉลองความสัมพันธ์การเป็นเมืองพี่เมืองน้องระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองต่างๆ ของประเทศจีน และการออกร้านขายสินค้าอุปโภคบริโภคริมถนนเยาวราช

กิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนทำหน้าที่ผลิตซ้ำวาทกรรม “จีนไทยไม่ใช่อื่นไกลพี่น้องกัน” ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางการทูตที่เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่วัฒนธรรมอย่างเยาวราชรวมถึงเหตุการณ์อื่น ๆ ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าประเทศจีนใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือประสานความสัมพันธ์ ย้ำการเป็นหุ้นส่วน

ยุทธศาสตร์ของไทยและจีน โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ปัจจัยทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศขยายตัวอย่างต่อเนื่อง การค้าการลงทุน การท่องเที่ยว อิทธิพลของจีนในเวทีโลก ทำให้ภาครัฐต้องเน้นย้ำหรือผลิตซ้ำฉายภาพวัฒนธรรมความเป็นจีนที่จะใช้เป็นโซ่คล้องเชื่อมต่อความสัมพันธ์ให้ชัดเจน

ภาพที่ 156 ป้ายประชาสัมพันธ์งานฉลอง 40 ปี ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-จีน

ภาพที่ 157 งานมหรหรรमुปรากรจีน โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ที่ถนนเยาวราช

ความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและจีนในปัจจุบันจึงเป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในย่านเยาวราช ทำให้เยาวราชเป็นพื้นที่เพื่อการเชื่อมความสัมพันธ์ทางการทูตดังที่ปรากฏให้เห็นผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ภาครัฐเป็นผู้จัด

สรุป

กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งในแง่ของการเป็นตัวเร่งให้เกิดการแสดงตัวตน ดังเช่นกรณีนายทุนหรือนักการเมืองจัดกิจกรรมนำเสนออัตลักษณ์เพื่อตอบรับกระแสการท่องเที่ยวที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง หรือชุมชนย่อยนำเสนอตัวตนเพื่อรับตั้งรับหรือแก้ปัญหาที่ถาโถมเข้ามาอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่เข้ามาถึงชุมชน โลกาภิวัตน์เองยังช่วยเปิดช่องทางการนำเสนออัตลักษณ์ให้เพิ่มและสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถสื่อสารอัตลักษณ์สู่สาธารณะได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

โลกาภิวัตน์ยังเป็นปัจจัยที่ทำให้ความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเลื่อนไป กลายเป็นของสาธารณะที่ใครก็สามารถหยิบไปใช้ ไปดัดแปลงได้ และวัฒนธรรมเองก็ถูกทำให้เปลี่ยนแปลงผิดเพี้ยนไปจากเดิม เช่น อาหารไทยเมื่อไปอยู่ในต่างแดนก็ถูกผสมผสานดัดแปลงจนไม่เหลือเค้าเดิมแต่ก็ยังได้ชื่อว่าเป็นอาหารไทย หรือกรณีเยาวราช คอนโดมิเนียมที่มีกรณีพิพาทเรื่องวัฒนธรรมความเชื่อกับศาสนสถานบริเวณใกล้เคียงกลับนำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาใช้เพื่อเป็นจุดขายของธุรกิจตน สิ่งเหล่านี้อาจเป็นข้อวิตกที่กระแสโลกาภิวัตน์จะเข้ามาทำลายความเป็นท้องถิ่น แต่ในทางตรงกันข้าม ข้อนำวิตกเหล่านี้กลับกลายเป็นตัวกระตุ้นให้ท้องถิ่นกระทำการต่อสู้หรือปรับตัวให้อยู่ได้ ดังที่อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2543: 93) กล่าวว่า “ยิ่งพื้นที่โลกถูกครอบคลุมเป็นโลกาภิวัตน์เหมือนกันมากขึ้นเท่าใด ลักษณะการเน้นความเป็นท้องถิ่น (localization) ก็ยิ่งปรากฏชัดขึ้นเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการเน้นท้องถิ่นนิยมเพื่อดึงดูดทุนหรือเพื่อเป็นปฏิริยาและปฏิบัติกับทุนก็ตาม...ตรรกะของทุนจึงทิ้งละลายความแตกต่างของพื้นที่และตอกย้ำลักษณะเฉพาะของพื้นที่ไปพร้อมๆ กัน” การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชเป็นกระบวนการท้องถิ่นนิยมทั้งในตัวของหน่วยราชการที่ใช้ อัตลักษณ์ของชุมชนในการดึงดูดทุน และชุมชนที่ใช้อัตลักษณ์ของชุมชนในการก่อปฏิริยากับอำนาจทุนที่อาจเข้ามาทำลายชุมชนในอนาคต แสดงให้เห็นพลวัตของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในสังคมไทยที่สามารถปรับตัวตามกาลเวลาไม่ว่าสังคมไทยจะเปลี่ยนไปในทิศทางใดก็ตาม

จากปัจจัยของกระแสโลกาภิวัตน์ที่นำเสนอข้างต้น จะเห็นว่าโลกาภิวัตน์ไม่ได้เข้ามาครอบงำหรือสร้างให้เกิดมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว ในทางกลับกัน โลกาภิวัตน์ที่กระทบกับพื้นที่เยาวราชยังต้องปรับตัวไปตามท้องถิ่น อาทิ การทำการตลาดโฆษณาสินค้าที่ต้องปรับตัวไปตามวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งยังเป็นตัวกระตุ้นและเครื่องมือให้คนในท้องถิ่นลุกขึ้นมาเสนออัตลักษณ์ของ

ตนเพื่อด้านกระแสการครอบงำอีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่าท่ามกลางสภาพสังคมไทยปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กลุ่มคนต่าง ๆ ได้พยายามใช้วัฒนธรรมหรือข้อมูลทางคติชนเป็นเครื่องมือเพื่อทำให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้แม้ต้องเผชิญกับบริบทใดๆ ก็ตาม ฉะนั้น ไม่ว่าจะสังคมจะเปลี่ยนไปอย่างไร หรือมีบริบทใดมากกระทบกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ก็ย่อมจะใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดสายใยแห่งความหมายให้แก่ชีวิต และทำให้ตนและสังคมดำรงอยู่ได้ในทุกสถานการณ์

บทที่ 6

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง “ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช: พื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นจีนในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหลากหลายของการแสดงอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นจีนที่นำเสนอในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย วิเคราะห์วิธีการนำเสนออัตลักษณ์ของวัฒนธรรมความเป็นจีนที่เกิดขึ้นในย่าน รวมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยและบริบทของโลกาภิวัตน์ที่มีผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์

ผู้วิจัยศึกษาอัตลักษณ์เชิงซ้อนของวัฒนธรรมความเป็นจีนผ่านพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่านได้แก่เทศกาลตามประเพณีจีนซึ่งจัดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญจำนวน 4 เทศกาล คือ เทศกาลตรุษจีน เทศกาลบ๊ะจ่าง เทศกาลไหว้พระจันทร์ และเทศกาลกินเจ โดยเก็บข้อมูลตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2558 รวมถึงแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในย่าน ได้แก่ ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเขตสัมพันธวงศ์ และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในย่านซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะกิจ เช่น เทศกาลเสี้ยวซิ่งของเว็งนาครเขมม นิทรรศการแสดงภาพเว็ง (หอย) ของเว็งนาครเขมม เทศกาลอาหารย่านเยาวราช และข้อมูลบริบทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะช่วงเวลา 10 – 15 ปีนับจากปัจจุบัน ที่มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวประเทศไทยอย่างจริงจัง โดยเฉพาะโครงการ “อะเมซิ่งไทยแลนด์” ซึ่งจัดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2541-2542 ไชน่าทาวน์เยาวราชก็เข้ามามีบทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับประเทศและระดับสากลใช้ประกอบการศึกษาครั้งนี้ด้วย

6.1 สรุปผลการวิจัย

ย่านเยาวราชเป็นพื้นที่สำคัญของประเทศไทยทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง มาตั้งแต่ในอดีตจวบจนปัจจุบัน พื้นที่เล็กๆ แห่งนี้พัฒนาจากตรอกสำเพ็งถิ่นที่อยู่ท่ามาหากินของกลุ่มชาติพันธุ์จีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย จนกระทั่งกลายเป็น “ไชน่าทาวน์กรุงเทพฯ” ที่เป็นพื้นที่การค้า การลงทุน การท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในระดับโลก ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงของย่านเยาวราชมีมาโดยตลอดตามกระแสสังคมไทยและสังคมโลก ผู้วิจัยพบว่า จุดเปลี่ยนที่ถือเป็น

ประวัติศาสตร์ยุคใหม่ของการก้าวเข้าสู่ความเป็นเอวราชในปัจจุบันเกิดจากสถานการณ์สำคัญ 2 สถานการณ์ ได้แก่ การพัฒนาจากแหล่งการค้าของไทยสู่แหล่งท่องเที่ยวระดับโลก และการพัฒนาระบบขนส่งมวลชน โดยเฉพาะการก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินผ่านย่านเอวราช

จุดเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ต่างตั้งรับและปรับตัวเพื่อไม่ให้ตกกระแสนการพัฒนา กลยุทธ์สำคัญที่จะทำให้สามารถดำรงอยู่ได้คือการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่และของชาติพันธุ์สู่สาธารณะ เน้นย้ำคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้สังคมรับรู้การมีตัวตนของชุมชน

กิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่เอวราชจึงกลายเป็น “สถานการณ์เฉพาะ” ของการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่แต่ละกลุ่มประกอบสร้างความหมายและนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในแง่มุมต่างๆ โดยมีเป้าหมายเฉพาะของกลุ่มตนเพื่อให้ผู้ร่วมงานได้เลือกรับและตีความและมุ่งเป้าหมายให้คนและชุมชนอยู่รอดได้ในสังคมปัจจุบัน

ผู้วิจัยพบกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ 2 กลุ่ม ได้แก่ เทศกาลตามประเพณีจีน และแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม จากการศึกษา ผู้วิจัยพบกิจกรรมที่จัดตามเทศกาลตามประเพณีจีนจำนวน 4 เทศกาล ได้แก่

1) *เทศกาลตรุษจีน* จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงปี พ.ศ. 2555-2558 มีเพียงงานเทศกาลที่ภาคราชการจัดขึ้นในนามของประชาคมเอวราช ได้แก่ “งานเทศกาลตรุษจีนเอวราช” มีสำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์และมีกรรมการของสภาวัฒนธรรม 1 คน เป็นประธานจัดงาน นอกจากหน่วยราชการระดับเขต ยังมีกรุงเทพมหานคร หน่วยงานราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น และนักธุรกิจที่ย่านเอวราช รูปแบบของงานจะจัดลักษณะคล้ายกันทุกปี มีพื้นที่หลักที่ใช้ในการจัดงาน แบ่งได้เป็น 3 พื้นที่ ได้แก่ (1) พื้นที่พิธีการคือบริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติที่ใช้ตั้งพลับพลาประดับธงชาติฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หลังจากพิธีเปิดแล้วพื้นที่นี้จะกลายเป็นจุดศูนย์กลางของนักท่องเที่ยว (2) พื้นที่ความรู้มีจัดนิทรรศการความรู้ ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปทุกปี เช่น นิทรรศการความหลากหลายของผู้คนในย่านเอวราช นิทรรศการเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นิทรรศการความรู้เรื่องเทศกาลตรุษจีน นอกจากนั้นยังแบ่งพื้นที่ให้กับสถานศึกษาในย่านเอวราชและองค์กรวิชาการอื่นๆ (3) พื้นที่การตลาด มีทั้งเวทีกิจกรรมการแสดงและการละเล่น การจัดกิจกรรมส่งคูปอง

ชิงโชครางวัล การขายสินค้า การออกร้านขององค์กรต่างๆ รวมทั้งการเปิดพื้นที่ให้กับบรรดาผู้สนับสนุนหลักการจัดงานใช้ทำประชาสัมพันธ์สินค้า

2) *เทศกาลบ๊ะจ่าง* ผู้วิจัยพบผู้จัดงาน 2 กลุ่ม ได้แก่ สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ และชุมชนเวียงนาครเขมม กลุ่มแรก สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ ร่วมกับโรงแรมเชียงใหม่แมนชั่น กรุงเทพฯ จัดงานเทศกาล “เที่ยวเยาวราช ชิมของดี เทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง” ในปี พ.ศ. 2555 ใช้แนวคิด “บ๊ะจ่างสามัคคี” รวมสูตรบ๊ะจ่างย่านเยาวราช เทศกาลบ๊ะจ่างที่ภาคราชการจัดจะไม่มีส่วนที่เป็นพิธีกรรม มีเพียงพื้นที่ให้ความรู้ได้แก่ป้ายนิทรรศการเกี่ยวกับเทศกาลไหว้บ๊ะจ่าง และป้ายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและจีน และมีเวทีการแสดง การสาธิตการทำบ๊ะจ่าง การเปิดห่อบ๊ะจ่างทาวเวอร์ การออกจากร้านค้าขายอาหาร การแข่งขันกินบ๊ะจ่าง รวมทั้งมีรถรางที่ให้นักท่องเที่ยวขึ้นเยาวราชถึงบริเวณซุ้มประตู กลุ่มที่สอง เวียงนาครเขมม จัดงานเทศกาลบ๊ะจ่าง ในปี พ.ศ. 2555 ใช้ชื่องานว่า “เทศกาลร้อยใจ รัตบะจ่าง วังน้ำทิพย์” ชาวเวียงนาครเขมมร่วมกันจัดงานโดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันอาศรมศิลป์ รายละเอียดของกิจกรรมแบ่งได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนพิธีกรรม จัดพิธีตามศาสตร์ของจีนโบราณ เช่น การทำพิธีสักการะที่กงและกึ่งที่กง (สวดมนต์จีน) การประกาศพิธี “ตงหยาง อ้ายเจีย” ให้สัญญาณเวลาเที่ยงวันของโลก การจัดโต๊ะไหว้บ๊ะจ่างตามศาสตร์ฮวงจุ้ย การแจกจ่ายรูปภาพจูงขลุ่ย เทพปราบผีให้ชาวเวียงติดที่หน้าประตูบ้านเพื่อใช้ปิดเป่าเรื่องร้าย ๆ ส่วนที่สองการสืบสานวัฒนธรรม เช่น การจัดสาธิตการทำบ๊ะจ่างโดยกลุ่มแม่บ้านการจัดนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับเทศกาลบ๊ะจ่าง และประวัติความเป็นมาของย่านเวียงนาครเขมม ส่วนที่สามคือส่วนของการกิจกรรมบันเทิงที่แฝงนัยของความร่วมมือร่วมใจของชุมชน

3) *เทศกาลไหว้พระจันทร์* จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเวลาดังกล่าวพบว่า งานเทศกาลไหว้พระจันทร์ในย่านเยาวราชที่จัดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญมีด้วยกัน 3 กลุ่ม กลุ่มแรก สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์ สภาวัฒนธรรมเขตสัมพันธวงศ์ และสมาชิกสภากรุงเทพมหานครเขตสัมพันธวงศ์ จัดเทศกาลไหว้พระจันทร์ที่ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ แบ่งส่วนการจัดงานเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก ส่วนพิธีกรรมมีโต๊ะไหว้พระจันทร์จัดตามประเพณีตั้งอยู่ตรงกลางซุ้มประตู และพิธีขอพระจันทร์และดาวประจำวันเกิด มีป้ายนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับเทศกาลไหว้พระจันทร์จัดแสดง ส่วนร้านค้าออกจากร้านขายขนมไหว้พระจันทร์ และส่วนที่สาม เวทีกิจกรรมบันเทิง กลุ่มที่สอง ชุมชนเวียงนาครเขมมเป็นชุมชนหนึ่งที่มีการไหว้พระจันทร์มาแต่อดีต เมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งเรื่องสัญญาเช่าที่ดิน ชาวชุมชนเวียงนาครเขมมจึงร่วมมือกันจัดงาน “ไหว้จันทร์ รักษาวี้งฯ มรดกรัตนโกสินทร์” มีการจัด

โต๊ะไหว้ตามศาสตร์วิชา “ชัยภูมิ” การจัดนิทรรศการให้ความรู้เรื่องการไหว้พระจันทร์ กลุ่มที่สาม ชุมชนเจริญชัย ในช่วงที่ต้องต่อสู้ปกป้องชุมชนจากการก่อสร้างสถานีรถไฟใต้ดิน ชาวชุมชนได้วางแนวทางการพัฒนาทั้งด้านกายภาพและวัฒนธรรม หนึ่งในนั้นคือการนำเทศกาลไหว้พระจันทร์ของชุมชนมาเป็นจุดเด่นในการนำเสนอเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ของชุมชน ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต นอกจากนี้พิธีกรรมยังมีการจัดเสวนาประกอบประเพณีพิธีกรรมเปลี่ยนไปในแต่ละปี

4) *เทศกาลกินเจ* การเก็บข้อมูลภาคสนามช่วงงานเทศกาลกินเจย่านเยาวราชในปี พ.ศ. 2555 และ พ.ศ. 2557 ผู้วิจัยพบกลุ่มที่จัดเทศกาลกินเจอย่างมีนัยสำคัญ 2 กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ หน่วยงานราชการร่วมมือกับกลุ่มธุรกิจ วัดโลกานุเคราะห์ และบริษัทออร์กาไนเซอร์ ศูนย์กลางจัดงานและลักษณะการแบ่งพื้นที่จัดงานคล้ายกับ เทศกาลตรุษจีน ต่างกันที่จะจัดมณฑลพิธีศักดิ์สิทธิ์เทศกาลงานเจเยาวราชที่บริเวณซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ และมีกิจกรรมครบทั้ง 9 วันเสมือนโรงเจอีกแห่งหนึ่ง มีกิจกรรมออกร้านขายอาหารสินค้า และมีขบวนแห่ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ขบวนแห่องค์สมมุติพระโพธิสัตว์กวนอิมในวันเปิดงาน และขบวนแห่กระทงลอยก่อนวันพิธีทิ้งกระจาด กลุ่มที่สอง ได้แก่ เทศกาลกินเจที่ศาลเจ้าโจวซือกง ชุมชนตลาดน้อย แม้จะมีพิธีกรรมประเพณีตามวิถีดั้งเดิม แต่มีชมรมคนรักตลาดน้อยและโครงการย่านจินถิ่นบางกอกเข้ามาจัดพื้นที่ความรู้ ได้แก่ นิทรรศการที่บ้านจินเอ็งฮอกต้องของต้นตระกูลตันติเวชกุลซึ่งมีถิ่นฐานบรรพบุรุษอยู่ในย่านตลาดน้อย ช่วยตกแต่งร้านค้า จัดเสวนาเรื่องวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ของย่านตลาดน้อย จุดประสงค์เพื่อเปิดพื้นที่และกระตุ้นคนในชุมชนให้ตระหนักเกี่ยวกับความสำคัญของย่านตลาดน้อยและดึงดูดความสนใจให้คนนอกชุมชนซึ่งมีทั้งกลุ่มผู้มาแสวงบุญและนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่จัดงานเทศกาลในปี พ.ศ. 2558 พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและผู้รับผิดชอบจัดงาน ในส่วนของนิทรรศการบ้านจินเอ็งฮอกต้อง คณะกรรมการมูลนิธิศาลเจ้าโจวซือกงเข้ามาเป็นผู้บริหารจัดการกิจกรรมเองทั้งหมด กิจกรรมหลักคือนิทรรศการประวัติศาลเจ้าและบ้านจินโบราณเอ็งฮอกต้อง การสอนวาดภาพจากศิลปินที่มีชื่อเสียง และนิทรรศการโครงการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานชุมชนตลาดน้อย ณ บ้านจินแห่งนี้ในอนาคต ส่วนชุมชนคนรักตลาดน้อยและโครงการย่านจินถิ่นบางกอกย้ายไปจัดกิจกรรมที่ทำน้ำภาณูรังสี ข้างวัดปทุมคงคา นำเสนอโครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูย่านตลาดน้อยและพื้นที่ต่อเนื่อง มีโครงการสร้างพื้นที่สาธารณะริมน้ำของชุมชน และการจัดสร้างอนุสรณ์บ้านเก่า ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ และนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติและของตีย่านตลาดน้อยที่เคยจัดแสดงมาตลอด

นอกจากงานเทศกาลตามประเพณีจีนที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมใช้นำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนแล้ว ผู้วิจัยยังพบแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นพื้นที่เฉพาะที่จัดสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในวัตถุประสงค์ดังกล่าวด้วยเช่นกัน แหล่งเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพบมี 3 แห่งได้แก่ ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช วัดไตรมิตรวิทยาราม พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ และบ้านเก่าเล่าเรื่อง ชุมชนเมืองเจริญไชย

ผู้วิจัยพบว่าแหล่งเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์ในย่านไชน่าทาวน์เยาวราชมีผู้สร้าง 2 กลุ่ม คือ 1. หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตสัมพันธวงศ์ 2. ชุมชน ได้แก่ ห้องนิทรรศการบ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเมืองเจริญไชย แม้ทั้งสองแห่งจะนำเสนอเนื้อหาวัฒนธรรมความเป็นจีนเช่นเดียวกัน มีหัวข้อหลักการนำเสนอคือประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่เหมือนกัน มีจุดมุ่งหมายของการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์คือการทำให้เป็นแหล่งรวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์ และมรดกหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน และเรียบเรียงเผยแพร่สู่สาธารณะ ทว่าแหล่งเรียนรู้ของภาครัฐมุ่งนำเสนอตัวตนเพื่อผลทางการท่องเที่ยว หรือเป็นไปตามนโยบายของภาครัฐ แต่พิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชยแม้จะทำเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่มีจุดประสงค์แท้จริงคือการทำให้สังคมไทยรับรู้ว่ามีชุมชนนี้มีตัวตน ทำให้มีชื่อชุมชนเจริญไชยปรากฏบนแผนที่ จากที่ไม่เคยมีใครรู้จักก็มีทั้งนักวิชาการ นักการเมือง ข้าราชการ สื่อมวลชนให้ความสนใจ เป็นเกราะป้องกันจากการพัฒนาที่กระทบกับชุมชน รวมทั้งจุดมุ่งหมายสูงสุดของการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์นี้คือทำให้ชุมชนเจริญไชยดำรงอยู่ต่อไปได้ จากความคาดหวังของการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ของแต่ละแห่งที่แตกต่างกัน ทำให้รายละเอียดเนื้อหาสาระของแต่ละแห่งต่างกัน ซึ่งเนื้อหาสาระเหล่านี้คือการประกอบสร้างอัตลักษณ์ให้แก่พื้นที่เยาวราชตามจุดมุ่งหมายของกลุ่มผู้สร้าง

ผู้วิจัยพบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของพยายามนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อัตลักษณ์ดังกล่าวได้แก่อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม เช่น อาหาร อาชีพ พิธีกรรมความเชื่อ และอัตลักษณ์การเป็นคนไทยเชื้อสายจีนได้ร่วมพระบรมโพธิสมภารโดยอัตลักษณ์แต่ละประเภทมีรายละเอียดและวิธีการนำเสนอ ดังนี้

อัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราช มีทั้งที่ภาครัฐและชุมชนย่อยนำเสนอ ส่วนที่ภาครัฐนำเสนอเป็นการผสมผสานระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่หรือประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราช และประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์จีนสยามที่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์กระแสหลักของชาติไทย ส่วนใหญ่จะนำเสนอในแหล่งเรียนรู้และนิทรรศการในเทศกาล อัตลักษณ์ที่

นำเสนอได้แก่ประวัติศาสตร์การเป็นแหล่งแรกรับผู้แสวงหาโอกาสสู่จุดเริ่มต้นตำนานชีวิต สถานที่ประวัติศาสตร์แห่งพระมหากษัตริย์ที่ได้พระราชทานและทรงพัฒนาถิ่นที่อยู่อาศัยท่ามาหากินให้กลุ่มชาวจีน และประวัติศาสตร์ย่านการค้าไทย

ในส่วนอัตลักษณ์ของชุมชนย่อยที่นำเสนอคือแม้จะเป็นชุมชนเล็กๆ หรือเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตแต่ก็มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ไม่เฉพาะแต่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นความทรงจำร่วมของคนในชุมชน ทุกชุมชนยังมีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเยาวราช ประวัติศาสตร์การอพยพการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในสังคมไทย ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ และประวัติศาสตร์ที่มีเกี่ยวข้องกับราชวงศ์จักรี แม้จะมีโครงสร้างการนำเสนอคล้ายกันแต่ในแต่ละชุมชนจะมีรายละเอียดต่างกัน เช่น เวียงนครเขมรเชื่อมโยงการนำเสนอพระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตในฐานะเจ้าฟ้านักดนตรีเชื่อมโยงกับการก่อเกิดการค้าขายเครื่องดนตรีในเวียงนครเขมร ชุมชนเจริญไชยเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ชุมชนกับเจ้าฟ้าบริพัตรฯ ด้วยเช่นกัน ในฐานะทรงเป็นผู้รับพระราชมรดกที่ดินผืนนี้จากรัชกาลที่ 5 ชุมชนตลาดน้อยเชื่อมโยงชุมชนกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับย่าน ได้แก่ ตระกูลตันติเวชกุล และ ดร. ป่วย อิงภากรณ์ ผู้วิจัยพบว่าวิธีการนำเสนออัตลักษณ์ประวัติศาสตร์ระหว่างรัฐและชุมชนมีสิ่งที่เหมือนกันที่น่าสนใจ เช่น การอ้างอิงความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ อ้างอิงกับประวัติศาสตร์สังคมไทย อีกประการคือวิธีการนำเสนออัตลักษณ์ที่เลือกหยิบมาเฉพาะบางแง่มุมที่เป็นประโยชน์ต่อการนำเสนอตัวตน

อัตลักษณ์วัฒนธรรมความเป็นจีนผ่านวิถีชีวิต มีรายละเอียดแยกย่อยได้แก่ ด้านอาหาร ภาครัฐนำเสนออัตลักษณ์การเป็นแหล่งรวมอาหารเลิศรส เป็นอัตลักษณ์ที่คนในพื้นที่เป็นผู้ประกอบสร้างมาตั้งแต่อดีต แม้ปัจจุบันจะเปลี่ยนไปแต่อัตลักษณ์ดังกล่าวก็ตกผลึกและนำเสนอซ้ำ ๆ ผ่านสื่อต่าง ๆ เทศกาลและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมทำหน้าที่เป็นพื้นที่นำเสนอและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ดังกล่าวอีกครั้ง เช่น เทศกาลเจเยาวราชมีการสาธิตการทำอาหารเจ จัดรถรางชมแหล่งผลิตบ๊ะจ่างในย่านในเทศกาลบ๊ะจ่าง อัตลักษณ์เรื่องอาหารเป็นสิ่งที่อยู่ในความรับรู้ของคนทั่วไป สามารถเข้าถึงได้ง่าย ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้ง่าย อย่างไรก็ตามแม้การจัดงานจะระบุว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ของดี อาหารอร่อยของเยาวราช แต่จากการสังเกตร้านค้าที่มาก่อร้าน ส่วนใหญ่เป็นร้านค้าจากภายนอก มีร้านค้าที่เป็นของคนในเยาวราชเป็นส่วนน้อย อาจเกิดคำถามว่าคนในเยาวราช

ได้รับประโยชน์จากการประชาสัมพันธ์จัดงานนี้น้อยน้อยเพียงใด แต่หากมองในแง่บวกอาจมองได้ว่าพื้นที่จัดงานเป็นประตูหรือพนักงานต้อนรับที่คอยเชิญแขกให้เข้ามาใช้บริการร้านค้าในย่านอีกต่อหนึ่ง

อัตลักษณ์เกี่ยวกับอาหาร ที่ชุมชนย่อยนำเสนอมีสิ่งที่น่าสนใจ คือ ชุมชนมักอ้างอิงความดั้งเดิม ของแท้ นอกจากแสดงความเฉพาะตัวของอาหารในพื้นที่ ยังแสดงความเหนือกว่าอาหารที่ออกร้านในงานเทศกาลหรือร้านอาหารกลางคืนริมถนนเยาวราชซึ่งนักท่องเที่ยวนิยม โดยระบุว่าอาหารของพื้นที่ตนเหนือกว่า ดั้งเดิมกว่า เป็นอาหารจีนของแท้มากกว่าอาหารที่ขายในย่านเยาวราช เมื่อพิจารณากิจกรรมที่เกิดขึ้นจริง บางสถานการณ์ชุมชนก็ไม่ได้นำเสนอความเป็นของแท้ดั้งเดิมเสมอไป ชุมชนก็ใช้ลักษณะของอัตลักษณ์ที่เบลอหรือฉายภาพด้านใดด้านหนึ่งมาใช้นำเสนอแง่มุมที่คัดสรร ที่ได้ประโยชน์กับตนโดยไม่ได้คำนึงถึงความแท้ความดั้งเดิมทุกสถานการณ์

อัตลักษณ์เกี่ยวกับอาชีพ ภาครัฐจะนำเสนอในภาพรวมด้วยการคัดเลือกอาชีพเด่นของย่านมาในฐานะย่านการค้าเก่าแก่และหลากหลายโดยเสนอในนิทรรศการและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ส่วนชุมชนที่ชัดเจนที่สุดคือชุมชนเจริญไชยที่นำเสนอการเป็นแหล่งขายกระดาษไหว้เจ้าที่เป็นต้นธารของประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน ดังนั้นจึงเลือกวันไหว้พระจันทร์ซึ่งเป็นเทศกาลที่ต้องใช้กระดาษไหว้เจ้าหลายประเภทและต้องผ่านการประดิษฐ์อย่างสวยงามมากกว่าเทศกาลอื่นเป็นพื้นที่และช่วงเวลานำเสนออัตลักษณ์ด้านนี้ มีกิจกรรมเล่าเรื่องอาชีพในอดีตของชุมชน และสอนการพับกระดาษไหว้เจ้าชนิดต่าง ๆ นอกจากนั้น ชุมชนยังใช้โต๊ะไหว้พระจันทร์ไปนำเสนออัตลักษณ์ของชุมชนในกิจกรรมอื่น ๆ เช่น งานท่องเที่ยวไทย ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ เวียงนครเชชมจะนำเสนออัตลักษณ์วิถีการค้าแบบตลาดโจรทีในอดีตเวียงนครเชชมเป็นแหล่งปล่อยของที่ได้มาจากการลักขโมยและพัฒนาเป็นแหล่งขายของโบราณ อุปกรณ์ประกอบอาชีพและเครื่องดนตรี ชุมชนตลาดน้อยจะนำเสนออาชีพรับซื้อขายอะไหล่เก่าหรือเชียงกง รวมถึงอาชีพเก่าที่คนไทยเชื้อสายจีนทำในอดีตเช่น เย็บกระสอบ ทำถ่าน เย็บหมอนที่ใช้ในศาลเจ้า และร้านค้าเก่าแก่ในชุมชน ทั้งสองชุมชนจะใช้นำเสนอผ่านนิทรรศการและการเสวนาเช่นเดียวกับอัตลักษณ์ประวัติศาสตร์

อัตลักษณ์ด้านความเชื่อพิธีกรรม ย่านเยาวราชมีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากโดยเฉพาะศาสนสถานตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน ผู้จัดเทศกาลนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวผ่านพิธีกรรมในเทศกาล ผู้วิจัยมองว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่รัฐจัดขึ้นเป็นกระบวนการในการตอกย้ำอัตลักษณ์พื้นที่ (Place identity) ของย่านเยาวราชว่าเป็นย่านที่มีศาสนสถานของชาวไทยเชื้อสายจีนที่เก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ ทั้งยังคงสืบทอดประเพณีพิธีกรรมที่เก่าแก่

ของชาวไทยเชื้อสายจีนเอาไว้ อัตลักษณ์นี้อยู่ในความทรงจำ และประสบการณ์ของผู้คนทั่วไป รวมทั้งสื่อต่างๆ จะทำหน้าที่ผลิตซ้ำด้วยการนำเสนอข้อมูลศาสนสถานและการไหว้เจ้าในย่านเยาวราชอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายจีน (Ethnic identity) ในแง่ของความเชื่อประเพณีพิธีกรรมอีกด้วย

การนำเสนออัตลักษณ์ด้านพิธีกรรมความเชื่อของชุมชนย่อยเน้นนำเสนอความเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ยังคงรักษาประเพณีโบราณของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนเอาไว้ได้ในปัจจุบัน บางชุมชน เช่น ตลาดน้อย และเจริญไชยจะนำเสนอการเป็นที่ตั้งของศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์เพื่อโยงกับการเป็นชุมชนโบราณที่ผูกพันกับศาสนสถานจีน ชุมชนที่มีความน่าสนใจ ได้แก่ เวียงนครเขมรที่จัดพิธีกรรมครบถ้วนสมบูรณ์อีกทั้งสร้างสรรค์พิธีกรรมอย่างสวยงามอลังการด้วยการอ้างอิงโหราศาสตร์จีนโบราณผสมผสานกับกิจกรรมให้ความรู้และใช้กลยุทธ์ทางการตลาดมาประกอบเพื่อสร้างจุดสนใจ

ด้านชีวิตวัฒนธรรมความผูกพันของคนในย่านเก่า เพื่อให้เห็นว่าคนในย่านเก่ามีความผูกพันกันแบบครอบครัว สัมพันธ์กันด้วยวัฒนธรรมประเพณี มีศาลเจ้าประจำชุมชน มีพิธีกรรมที่จัดขึ้นร่วมกัน เป็นพื้นที่บรรจุกี่เรื่องราว ปรัชญาชีวิตที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เช่น ชุมชนเวียงนครเขมรร่วมมือกันจัดงานทั้งสาดและสอนนักร้องเที่ยวห่อบ๊ะจ่าง การแสดงบนเวทีโดยกลุ่มแม่บ้าน หรือโครงการย่านจีนถิ่นบางกอกเข้ามาประสานและขอความร่วมมือจากคนในชุมชน ให้คนในชุมชนเป็นเจ้าของภาพและกลไกหลักในการดูแลรักษาชุมชน กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ คนในชุมชน และองค์กรเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือ สร้างขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยว สื่อมวลชน ภาครัฐ หรือกลุ่มทุน เห็นอัตลักษณ์ของคนในย่านเก่ามีรากทางวัฒนธรรมที่เกาะเกี่ยวคนในชุมชนให้มีสำนึกร่วมกัน ความสามัคคีของคนในชุมชนที่เกาะเกี่ยวกันด้วยรากเหง้าทางวัฒนธรรมนี้เป็นอัตลักษณ์สำคัญที่ไม่อาจหาได้ในชุมชนใหม่ อีกนัยหนึ่งการทำลายชุมชน การทำลายชีวิตวัฒนธรรมของคนในย่านเก่าก็คือการทำลายรากวัฒนธรรมของกรุงเทพฯ ที่นับวันจะหายไปตามกระแสการพัฒนา

นอกจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตแบบจีนในข้างต้นที่เป็นอัตลักษณ์หลักที่มีความโดดเด่นแล้ว ผู้วิจัยยังพบการนำเสนออัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมแบบจีน และแบบจีนที่ผสมผสานท้องถิ่นของชุมชนย่อย แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ (place identity) ในการเป็นย่านที่มีอาคารโบราณทรงคุณค่า โดยที่อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์หรือตึกแถวเก่าธรรมดา ที่แม้จะไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานจากทางภาครัฐ แต่มีคุณค่าในเชิงสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ศิลป์ที่สมควรจะรักษาไว้ ทั้งนี้ยังมีอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแบบจีนที่ภาครัฐเป็นผู้นำเสนอใน

เทศกาลตรุษจีน เช่น ภาษาจีน การแต่งกายแบบจีน ศิลปะการแสดง ศิลปะหัตถกรรม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ วัฒนธรรมจีนที่นำเสนอเพื่อใช้สร้างบรรยากาศให้กับการจัดเทศกาลเพื่อการท่องเที่ยว

อัตลักษณ์สำคัญประการสุดท้ายที่นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชคือ อัตลักษณ์คนจีนในสังคมไทยภายใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร และ อัตลักษณ์ของพื้นที่เยาวราชในการ เป็นพื้นที่แห่งพระมหากรุณาธิคุณ อัตลักษณ์นี้เป็นการประกอบสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม ด้วยการนำความ ทรงจำร่วม หรือบางส่วนของประวัติศาสตร์ที่ย่านเยาวราชหรือชาวไทยเชื้อสายจีนได้มีโอกาสแสดง ความจงรักภักดีแด่พระราชวงศ์จักรีและต่อยอดความทรงจำนั้นผ่านกิจกรรมหรือสื่ออย่างสม่ำเสมอ ตัวอย่างกิจกรรมที่นำเสนออัตลักษณ์นี้ เช่น การใช้ชื่องานที่มีจุดประสงค์เพื่อร่วมเทิดพระเกียรติ การ ร่วมลงนามถวายสัตย์ปฏิญาณตนกินเจตลอด 10 วัน การสวดมนต์จีนมหามงคลถวายเป็นพระราช กุศล การจัดนิทรรศการเทิดพระเกียรติแสดงพระราชดำรัสพร้อมภาพประกอบวิถีชีวิตในย่านเยาวราช การจุดเทียนชัยถวายพระพร การเซิมังกรทองเทิดพระเกียรติ

ชุมชนย่อยนำเสนออัตลักษณ์นี้เช่นกันที่ชัดเจนได้แก่การเชื่อมโยงบุคคลในสกุลตันติเวชกุลซึ่งเป็นสกุลเก่าแก่ของตลาดน้อยว่าคนที่มีเชื้อสายตลาดน้อยเหล่านี้ได้ถวายงานรับใช้ได้เบื้องยุคลบาท ด้วยความจงรักภักดีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน กรณีของชุมชนแสดงให้เห็นว่าได้ใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์ ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับราชวงศ์มาสร้างสรรค์และนำเสนออัตลักษณ์การสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้ อยู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร เพื่อที่จะให้เกิดความเห็นอกเห็นใจจากเจ้าของที่ดิน ย้ำคุณค่าของชุมชน ที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและเกี่ยวข้องกับราชวงศ์ พร้อมกับการย้าสิทธิในการเป็นส่วนหนึ่งของ ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ และส่วนหนึ่งของสังคมไทย

จากการนำเสนออัตลักษณ์ข้างต้นผู้วิจัยพบว่าสิ่งที่นำเสนอมีลักษณะเป็น **อัตลักษณ์เชิงซ้อน โดยมีทั้งอัตลักษณ์ที่ “หลากหลาย” และ “ซ้อนทับ”** แต่ยังคงพยายามที่จะคงลักษณะความเป็นจีน เอาไว้ ทั้งยังสะท้อนกระบวนการสร้างหรือกระบวนการคิดของผู้เกี่ยวข้อง โดยเกิดขึ้นจากความจำเป็น เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้หรือปรับตัวไปตามเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบกับพื้นที่และคนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิต รักษาชุมชนให้อยู่ได้ในสังคมที่ต้องเผชิญหน้ากับสิ่งที่เข้ามาตามกระแสโลกาภิวัตน์

ผู้วิจัยพบลักษณะเชิงซ้อนของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังนี้

1) ความหลากหลายและซ้อนทับของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่นำเสนอในย่านเยาวราช ได้แก่ อัตลักษณ์จีนที่สัมพันธ์กับสังคมไทย หรือสัมพันธ์กับท้องถิ่น ได้แก่ ความเป็นย่าน

เยาวราช และชุมชนย่อยต่างๆ ที่มีวัฒนธรรมหรือความทรงจำเฉพาะที่เป็นจุดเด่นของย่าน อัตลักษณ์วิถีวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนที่เกี่ยวข้องกับจีนกลุ่มย่อยต่างๆ ส่วนใหญ่จะนำเสนอปะปนกันไป ไม่ได้ลงรายละเอียดอธิบายชัดเจนว่า อัตลักษณ์ที่นำเสนอเป็นจีนกลุ่มใด อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบจีนแผ่นดินใหญ่หรือจีนที่เป็นสากลซึ่งไม่ได้เกี่ยวกับจีนในสังคมไทยโดยตรง อัตลักษณ์ในกลุ่มนี้ผู้วิจัยมองว่าเป็นเหมือนองค์ประกอบหรือตัวต่อที่ช่วยสื่อความรู้สึกความเป็นจีนให้กับผู้เข้าร่วมงาน และอัตลักษณ์ที่เกิดการสร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยการผสมผสานวัฒนธรรมจีนกับวัฒนธรรมอื่น ๆ

2) ลักษณะเชิงซ้อนประการถัดมาที่ผู้วิจัยพบคือ *ความซับซ้อนของผู้สร้างและนำเสนออัตลักษณ์* หากมองผิวเผินจะพบว่าผู้จัดกิจกรรมสองกลุ่มคือภาครัฐ หรือนายทุนและชุมชนย่อย รัฐหรือนายทุนเป็นผู้กำหนด อัตลักษณ์ของย่าน เป็นผู้นำการพัฒนาเข้าสู่ย่านทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ชุมชนย่อยคือฝ่ายตั้งรับ เป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา แต่ในความเป็นจริงทั้งรัฐ นายทุน และชุมชนย่อยต่างต่อสู้ ปรับตัว และช่วงชิงความหมายทางวัฒนธรรม ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กระทำหรือผู้ถูกระทำฝ่ายเดียว บางเหตุการณ์บางกรณี ชุมชนย่อยเป็นฝ่ายยอมรับผลประโยชน์ หรือยอมรับอำนาจของรัฐเพื่อให้ชุมชนตนเองอยู่รอด ความสำคัญของการนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนของทั้งผู้มีอำนาจ และต่อต้านอำนาจจึงอยู่ที่พลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีความซับซ้อนในลักษณะที่สามารถปรับเปลี่ยนสลับกันไปมาอยู่เสมอและไม่ยึดติดกับลักษณะใดลักษณะหนึ่งอย่างตายตัว ทั้งหมดคือกลยุทธ์ที่ปรับตัวเพื่อให้เข้าถึงการได้รับหรือรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ได้ดีที่สุดเป็นหลัก

3) ลักษณะเชิงซ้อนของอัตลักษณ์ประการสุดท้าย ผู้วิจัยมุ่งมองที่ *วิธีการสร้างสรรค์และการนำเสนอ* ซึ่งมีความหลากหลายและซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นการผลิตซ้ำหรือประยุกต์ข้อมูลทางวัฒนธรรมเงินดั้งเดิมมาใช้ในบริบทใหม่ การประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรมจากรูปแบบใหม่บนฐานความเชื่อเดิม การหยิบยืมวัฒนธรรมเงินจากถิ่นอื่น หากมองการเลือกวัตถุดิบหรือข้อมูลทางวัฒนธรรมมาใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อนำเสนออัตลักษณ์จะเห็นว่า วัตถุดิบเหล่านี้ถูกนำมาผสมผสาน (Hybridization) แล้วแทรกด้วยความทันสมัย ความเป็นเมืองที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการนำเสนอ เช่น เสวนา วิชาการ นิทรรศการ คอนเสิร์ต และทำให้วิถีปฏิบัติที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมถูกลดความเป็นประเพณีลง (Detraditionalization) เพื่อนำไปใช้ให้เข้ากับจุดประสงค์ของงาน

ทั้งนี้อัตลักษณ์ที่นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมดังได้กล่าวมาเป็นอัตลักษณ์ที่เกิดจากประกอบสร้าง (constructed identity) ผ่านการคัดสรร ประูแต่ง สิ่งที่น่าสนใจจำนวนมากไม่ใช่สิ่งที่

พบเห็นได้ในวิถีชีวิตปกติ ถึงแม้จะยังคงนำเสนออัตลักษณ์ดั้งเดิมของย่านไชน่าทาวน์เยาวราช เช่น การเป็นย่านการค้า การเป็นย่านอาหาร การเป็นศูนย์รวมความเชื่อพิธีกรรมแบบจีน แต่หากพิจารณา รายละเอียดของสิ่งที่นำเสนอจะพบว่าข้อมูลวัฒนธรรมที่คัดสรรมาบางส่วนไม่ปรากฏหรือไม่เคยปรากฏในย่านมาก่อน เช่น การเป็นย่านอาหารจีน เมื่อนำเสนอในปัจจุบันคงเหลือแต่การเป็นย่านอาหารอร่อย หรือการเป็น street food หรือถนนสายอาหาร ไม่คำนึงว่าสิ่งที่นำเสนอสู่สาธารณะจะเป็นอาหารจีนหรือไม่ แม้แต่ในชุมชนเองที่นำเสนออัตลักษณ์อาหารของแท้ดั้งเดิม ทว่าสิ่งที่นำเสนอก็ไม่ใช่อาหารจีนหรือสิ่งที่มีมาแต่เดิมตามวิถีชีวิตของคนในย่านที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา หรือการเป็นย่านการค้าที่สำคัญของประเทศไทย เป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิมที่มีพัฒนาการมาแต่ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ถือเป็นย่านการค้าที่ดำเนินธุรกิจสืบต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น หากในปัจจุบันอัตลักษณ์การเป็นย่านการค้าก็ยังคงปรากฏในการนำเสนออยู่ แต่หากพิจารณาเนื้อหาที่นำเสนอพบว่าบางอย่างสูญหายไป สิ่งที่นำเสนอเป็นเพียงการแสดงความโหยหาอดีต สร้างสีสันให้กับกิจกรรม เช่น อาชีพเย็บกระสอบ อาชีพตีมีด หรือธุรกิจที่แต่เดิมเป็นของวงศ์ตระกูลก็ค่อย ๆ หดไป บ้างก็ปิดกิจการเปลี่ยนมือเป็นของคนจีนแผ่นดินใหญ่มาเช่าพื้นที่ทำธุรกิจแทน

นอกจากนั้นอัตลักษณ์ใดที่อาจทำลายภาพลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราชก็จะไม่ปรากฏในกิจกรรมทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน เช่น การเป็นแหล่งสถานบันเทิงอโคจร ไม่ว่าจะป็นโรงน้ำชา สถานที่ของหญิงขายบริการ

จึงอาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์ที่นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมนั้นเกิดจากอัตลักษณ์ดั้งเดิมของย่านเยาวราชหรือของคนไทยเชื้อสายจีน แต่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ประกอบกับการที่ผู้จัดต้องประยุกต์หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาให้เหมาะสมกับบริบทอื่น ๆ เช่น การท่องเที่ยว ทำให้อัตลักษณ์ที่พบแตกต่างไปจากอัตลักษณ์ดั้งเดิมของย่านเยาวราช

ผู้วิจัยพบว่า การนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยพบว่าเกิดขึ้นท่ามกลางบริบทของโลกาภิวัตน์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ บริบทโลกาภิวัตน์ที่เป็นปัจจัยส่งผลต่อการนำเสนออัตลักษณ์ของย่านไชน่าทาวน์เยาวราช มี 5 มิติ โดยผู้วิจัยประยุกต์จากแนวคิดโลกาภิวัตน์ของอรชุม อัมพันดูไร (Arjun Appadurai) ดังนี้

- โลกาภิวัตน์ในมิติของบุคคล ได้แก่ การเดินทางท่องเที่ยวของผู้คนที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน โดยเฉพาะย่านเยาวราชที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับชาติ ส่งผลให้ภาครัฐและชุมชนปรับตัวตามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นต้นทุนที่นำมาใช้จัดกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ที่สำคัญคือ แม้

ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่ทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลง หรือเกิดการไร้พื้นที่เพื่อพัฒนาอสังหาริมทรัพย์และธุรกิจรองรับการมาเยือนของนักท่องเที่ยว ชุมชนย่อยก็ใช้การท่องเที่ยวเพื่อปกป้องชุมชนด้วยการใช้เป็นเวทีเสนอคุณค่าของตนสู่สาธารณะด้วยเช่นกัน โลกาภิวัตน์ในมิติของบุคคลอีกประการคือการมีคนนอกเข้ามาในย่านเยาวราชมากขึ้น เช่น แรงงานต่างด้าว หรือ นักลงทุนต่างชาติ ทำให้อัตลักษณ์บางประการเปลี่ยนแปลงไป เช่น อัตลักษณ์การเป็นย่านการค้าซึ่งปัจจุบันย่านสำเพ็งที่เป็นแหล่งการค้าที่มีชื่อเสียงมีนักธุรกิจชาวจีนแผ่นดินใหญ่เข้ามาถือครองเป็นจำนวนมาก

- โลกาภิวัตน์ในมิติของเทคโนโลยี ผู้วิจัยเห็นว่าที่ชัดเจนที่สุดคือเทคโนโลยีที่เข้ามาพัฒนาการคมนาคมขนส่งให้รวดเร็ว สะดวกสบายขึ้น โดยเฉพาะรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินที่สร้างเข้ามากลางชุมชน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในแง่บวกคือการส่งเสริมธุรกิจ การท่องเที่ยวในย่านในแง่ลบคือทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้น นักลงทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินเพื่อนำไปพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ทำให้เกิดการไร้ชุมชน ทำลายวัฒนธรรมของชุมชน

- โลกาภิวัตน์ในมิติของทุนที่ส่งผลต่อย่านเยาวราชและต่อการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราชนั้น มองได้ว่าการกระแสของระบบเงินตราทั้งตลาดเงิน ตลาดหุ้น ตลาดสินค้า ตลาดการลงทุน ที่สามารถเคลื่อนย้ายถ่ายโอนไปมาในพื้นที่ต่างๆ ได้ทั่วโลกได้เร็วง่ายดายเหล่านี้ทำให้ย่านเยาวราชเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจมาจนปัจจุบัน การเป็นพื้นที่สำคัญทางเศรษฐกิจและศูนย์กลางการค้าขายระดับชาติและนานาชาตินับเป็นอัตลักษณ์สำคัญที่กลุ่มคนต่าง ๆ นำไปใช้นำเสนอผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ตนจัดขึ้น ทั้งยังส่งผลสนับสนุนการท่องเที่ยวในปัจจุบันให้เติบโต การเคลื่อนย้ายถ่ายเททุนในยุคโลกาภิวัตน์ ยังมองได้ถึงการเติบโตของทุนวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นเงินมาใช้เป็นต้นทุน และหากมองในมุมกลับ ภาคธุรกิจเหล่านี้ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้สนับสนุนการจัดงานเทศกาลของภาครัฐก็เป็นตัวกำหนดให้รูปแบบงานเอื้อต่อการทำการตลาดสินค้าของตน

- โลกาภิวัตน์ในมิติของสื่อไร้พรมแดน มิติดังกล่าวส่งผลต่อชนาหวานเยาวราชในมิติด้านการท่องเที่ยว ทำให้เยาวราชมีความโดดเด่นในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก ในขณะเดียวกันสื่อสมัยใหม่เหล่านี้ก็เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ชุมชนย่อยได้นำเสนออัตลักษณ์ของตนเพื่อเป็นอาวุธในการปกป้องชุมชน

- โลกาวัดน์ในมิติของอุดมการณ์ หรือระบบความคิดที่เกี่ยวกับการเมือง รัฐ สิทธิของประชาชนจากพื้นที่หนึ่งสู่พื้นที่หนึ่งอย่างไรพร้อมแดนเป็นปัจจัยหนึ่งทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่เยาวราชประกอบสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยเห็นประเด็นสำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 ประเด็น ได้แก่ สิทธิชุมชนและสิทธิทางวัฒนธรรมที่ชุมชนใช้ในการอ้างถึงเพื่อการรักษากรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินแนวคิดเรื่องสิทธิในการเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของชุมชน อีกประการคือการสร้างประชานิยมของนักรการเมืองหรือข้าราชการด้วยวัฒนธรรม ต่างใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการเสนอตัวตน เป็นการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เป็น “ทุนสัญลักษณ์” ที่ให้คนทั่วไปได้เห็นชื่อเห็นหน้าตาไปพร้อมกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม สุดท้ายความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและจีน โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ประเทศจีนมีบทบาทในเวทีโลกมากขึ้นจึงเป็นปัจจัยที่กำหนดรูปแบบการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในย่านเยาวราช ทำให้เยาวราชเป็นพื้นที่เพื่อการเชื่อมความสัมพันธ์ทางการทูตดังที่ปรากฏให้เห็นผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ภาครัฐเป็นผู้จัด

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้จะเป็นการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายจีนร่วมสมัย แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนในย่านเยาวราชตลอดจนพื้นที่อื่นๆ ไม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งทางชาติพันธุ์เหมือนในอดีตหรือในต่างประเทศ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนจึงไม่ได้ใช้เพื่อการสร้างตัวตนให้ชาติพันธุ์ตนมีที่ยืนในสังคมหรือสร้างเกราะป้องกันการถูกกลืนกลาย แต่เป็นการประกาศอัตลักษณ์เพื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์อย่างอื่น เช่น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ทางการเมือง ผลประโยชน์ของชุมชน ภาวะสังคมสมัยใหม่ อีกทั้งช่วยเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับคติชนวิทยาของชาวไทยเชื้อสายจีน การศึกษาวัฒนธรรมจีนในสังคมไทย การศึกษาพื้นที่ไชน่าทาวน์ รวมทั้งทำให้เกิดประเด็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีนศึกษาในสังคมไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.2.1 บทบาทของคติชนคนไทยเชื้อสายจีน: ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน

งานวิจัยอัตลักษณ์เชิงซ้อนทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในพื้นที่ไชน่าทาวน์เยาวราชเป็นงานวิจัยที่ใช้ข้อมูลคติชนของคนไทยเชื้อสายจีนหลากหลายประเภท อาทิ พิธีกรรมความเชื่อ อาหาร อาชีพ

ตลอดจนประวัติศาสตร์ รวมถึงอัตลักษณ์ของประเทศไทย (National identity) ได้แก่ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมความเป็นจีน ในพื้นที่เทศบาลสำคัญตามประเพณี และแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม งานวิจัยนี้ไม่ได้เพียงแสดงข้อมูล องค์ประกอบ ขั้นตอนของข้อมูลคติชนเท่านั้น แต่ยังทำให้เห็นกระบวนการประกอบสร้าง นำเสนอ ตลอดจนมิติของผู้สร้าง และบริบทของการนำเสนอที่ไม่ใช่เฉพาะบริบทสังคมไทยแต่เป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ของสังคมโลกด้วย

งานวิจัยชิ้นนี้ยังแสดงให้เห็นพลวัตของคติชนของคนไทยเชื้อสายจีนซึ่งยังคงสืบทอดปฏิบัติจริงอยู่ในชีวิตประจำวันของคนในย่านเยาวราชแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดแตกต่างไปบ้างจากอดีต ที่สำคัญคือการแสดงให้เห็นการใช้คติชนในการแก้ปัญหาของคนเมืองที่ได้รับผลกระทบจากความทันสมัยและกระแสทุนนิยม และทำให้เห็นว่าข้อมูลคติชนมีพลวัตที่สามารถนำไปใช้ได้ในทุกพื้นที่ ทุกเวลา โดยเฉพาะเมื่อเกิดปัญหาวิกฤติทางสังคม ชาวบ้านสามารถนำข้อมูลคติชนที่ตนเองมีมาใช้ได้อย่างชาญฉลาด ข้อมูลคติชนเหล่านี้เข้ามามีบทบาทเป็นเกราะป้องกันชุมชนหรืออาวุธในการต่อรองกับอำนาจทุนหรือการเมือง และชี้ให้เห็นว่าอะไรคือความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา รวมถึงเปิดมุมมองให้เห็นว่าวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่แน่นอนหรือถูกแช่แข็งตราให้เป็นสิ่งที่ตายตัวเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เมื่อถึงสถานการณ์ที่จำเป็น ชาวบ้านจะหยิบสิ่งที่ตนมีมาใช้ทั้งการประยุกต์สร้างสรรค์ด้วยภูมิปัญญาที่ผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

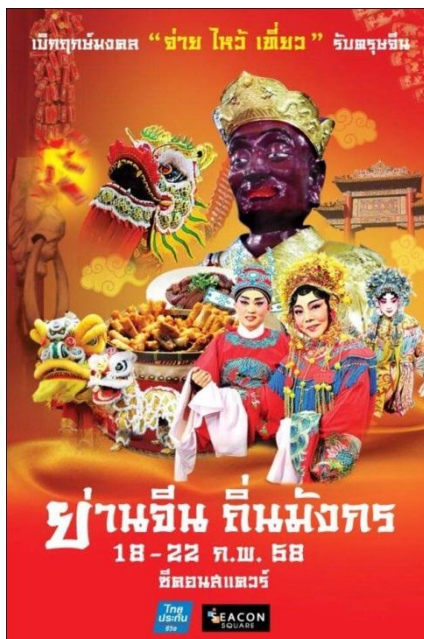
จากงานวิจัยยังทำให้เห็นว่าข้อมูลคติชนของคนไทยเชื้อสายจีนมีความสำคัญเกี่ยวเนื่องกับสังคมในหลายๆ ด้าน รวมทั้งแสดงให้เห็นว่าข้อมูลคติชนเหล่านี้จากที่แต่เดิมเป็นเพียงวิถีปฏิบัติของกลุ่มคนบางกลุ่ม และไม่ใช่เป็นข้อมูลวัฒนธรรมกระแสหลักอย่างวัฒนธรรมไทย แต่ในปัจจุบันกลับถูกทำให้เป็นทางการด้วยการรับรองจากราชการ วัดในพุทธศาสนาเถรวาท หรือนายทุนที่มีบทบาทในสังคมไทย เช่น บทบาทของคติชนกับเศรษฐกิจ คือการทำให้เห็นว่าข้อมูลคติชนในปัจจุบันได้เป็นต้นทุนในการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจของรัฐและเอกชน ทั้งในลักษณะของการจัดการท่องเที่ยว การจัดอีเวนท์มาร์เก็ตติ้ง (Event marketing) หรือการแปรรูปวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

คติชนของชาวไทยเชื้อสายจีนเป็นกระแสความนิยมที่น่าสนใจในปัจจุบัน งานวิจัยสะท้อนความนิยมดังกล่าวโดยจะเห็นการนำพิธีกรรมมาผสมผสานกับการจัดอีเวนท์ เช่น ขบวนแห่ทางวัฒนธรรมกับการโฆษณาสินค้า การนำสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเงินมาใช้ อาทิ การตกแต่งร้านสตาร์บัคส์หรือสถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน ในย่านเยาวราชด้วยศิลปะจีน ซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับตรา

สินค้าหรือธุรกิจของตน หากมองนอกเหนือจากพื้นที่เยาวราชจะพบคติชนคนไทยเชื้อสายจีนเป็น ต้นทุนการทำธุรกิจเพิ่มมากขึ้นจนเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมไทย เช่น การจัดมณฑลพิธี ศักดิ์สิทธิ์อัญเชิญองค์เทพเจ้าไปสถิตเพื่อให้ประชาชนสักการะและแก้ป้ชง ณ ห้างสรรพสินค้า เดอะมอลล์ในเทศกาลตรุษจีน การจัดตลาดเยาวราช ณ ห้างซีคอนสแควร์ การตั้งโรงเจชั่วคราวจัดพิธี อัญเชิญพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ 9 พระองค์ ไปสถิต ณ ลานศูนย์การค้าเอเชียทีค การจัดโรงเจ หรือซุ้มประดิษฐานองค์เทพในงานตรุษจีนเพื่อแก้ป้ชง สะเดาะเคราะห์ของวัดในสังกัดพุทธศาสนา เถรวาทเพื่อรองรับผู้มาแสวงบุญตามเทศกาล เช่น วัดยานนาวา วัดสมานรัตนาราม วัดไตรมิตรวิทยา ราม ฯลฯ แม้แต่พิธีกรรมความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนก็ได้มีบทบาทกับการกระตุ้นเศรษฐกิจผ่าน การท่องเที่ยวในระดับประเทศ ที่นอกเหนือไปจากงานตรุษจีนหรืองานกินเจในเยาวราชแล้ว เช่น การจัดเทศกาลตรุษจีนปากน้ำโพหรือเทศกาลกินผักจากเทศกาลของคนเชื้อสายจีนในท้องถิ่นกลายเป็น เทศกาลเพื่อการท่องเที่ยวในระดับประเทศ หรือกระทรวงวัฒนธรรมประชาสัมพันธ์งานเทศกาลกินเจ ด้วยการจัดประกวดภาพถ่ายหัวข้อ “อิมบูญทั่วไทย เก็บภาพประทับใจ...เทศกาลถือศีลกินเจ ปี 2558” ซึ่งเป็นลักษณะการจัดอีเวนท์กระตุ้นการท่องเที่ยวแสวงบุญแบบหนึ่ง

แต่ละพื้นที่ในประเทศไทยที่มีชุมชนจีนโบราณได้พยายามนำเสนอตัวตนความเป็นจีนผ่านงาน เทศกาลหรือแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เช่น ถนนคนเดินชุมชนจีนโบราณบ้านชากแง้ว พัทยา การจัดงานไหว้พระจันทร์ที่ทุ่งยาว อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง และอำเภอเมือง จังหวัดอุทัยธานี การจัดเทศกาลตรุษจีนไชน่าทาวน์เชียงใหม่ที่ตรอกเล่า โจ้ว ตลาดต้นลำไย จังหวัดภูเก็ตนอกจากงานกินผักที่แสดงอัตลักษณ์จีนฮกเกี้ยนชัดเจนปัจจุบันมี ความพยายามเสนออัตลักษณ์จีนฮกเกี้ยนและบ๊าบ๋า หย่าย่า ในกิจกรรมถนนคนเดินตลาดใหญ่ หรือ จังหวัดอุดรธานีสร้างศูนย์วัฒนธรรมไทยจีนที่ศาลเจ้าปู่ย่า

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเยาวราช และกิจกรรมที่เกิดขึ้น ณ ที่ต่างๆ แสดงให้เห็นพลวัต ของคติชนของคนไทยเชื้อสายจีนจึงมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของสังคมไทยปัจจุบันโดยเฉพาะการ กระตุ้นการท่องเที่ยว

ภาพที่ 158 งานตรุษจีนในธีมเยาวราชที่ห้างสรรพสินค้าซีคอนสแควร์

(Seacon Square ซีคอนสแควร์, n.d.)

ภาพที่ 159 งานตรุษจีนในธีมเยาวราชที่ห้างสรรพสินค้าซีคอนสแควร์

(Seacon Square ซีคอนสแควร์, n.d.)

ภาพที่ 160 งานตรุษจีนในริมเยาวราชที่ห้างสรรพสินค้าซีคอนสแควร์

(ย่านจีนถิ่นมังกร, 2558)

คติชนของคนไทยเชื้อสายจีนยังสัมพันธ์กับการเมือง การปกครอง คือการใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจหรือที่เรียกว่า soft power ดังที่ปรากฏในย่านเยาวราช ที่นอกเหนือจากสิ่งที่น่าสนใจในงานวิจัย เช่น ในช่วงหาเสียงเลือกตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้งในเขตสัมพันธวงศ์และเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายที่เป็นถิ่นของชาวไทยเชื้อสายจีน จะต้องผลิตป้ายแนะนำตัวที่มีข้อความเป็นภาษาจีน เช่น รูปผู้สมัครในชุดกี่เพ้า พร้อมคำอวยพร ชื่อ-แซ่จีนของผู้สมัครรับเลือกตั้ง การแจกป้ายอวยพรภาษาจีนของ ส.ส. ส.ก. ในช่วงเทศกาลตรุษจีน เป็นต้น พื้นที่อื่นที่ปรากฏลักษณะของอำนาจทางวัฒนธรรมนี้ด้วยเช่นกัน เช่น การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมืองของทายาทจีนโพ้นทะเลในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดขอนแก่นผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในช่วงงานแห่งศักราชแห่งเมืองรอบอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จะเห็นว่าหน่วยงานราชการอย่างสถานีตำรวจภูธรจังหวัดขอนแก่น ออกมาตั้งโต๊ะบูชารับขวัญบนแห่งศักราชแห่งเมือง พร้อมด้วยข้าราชการตำรวจ เมื่อขบวนแห่ผ่านมาถึงกรมการศาลเจ้าที่เป็นทั้งนักรุกและนักรบเมืองท้องถิ่นของจังหวัดก็จะเข้ามาทักทายข้าราชการตำรวจ ร่วมถ่ายรูป ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการใช้วัฒนธรรมในการประสานประโยชน์ของข้าราชการนักรบเมือง และนักรุกที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

ภาพที่ 161 ป้ายหาเสียงเลือกตั้งในย่านเยาวราช

ภาพที่ 162 โต๊ะรับขบวนแห่เทพเจ้าปูนเกล้าของสถานีตำรวจภูธร อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากข้อมูลคติชนคนไทยเชื้อสายจีนที่ปรากฏในงานวิจัย รวมทั้งปรากฏการณ์ความนิยมวัฒนธรรมจีนที่เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยทั่วไปจะพบว่าคติชนคนไทยเชื้อสายจีนสอดคล้องกับแนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” ที่หมายถึง “คติชนที่มีการสร้างใหม่หรือผลิตซ้ำในบริบททางสังคมไทยปัจจุบันในลักษณะของการสืบทอดคติชนในบริบทใหม่ การประยุกต์คติชน การต่อยอดคติชน การตีความใหม่ และสร้างความหมายใหม่ของคติชน หรือการนำคติชนไปใช้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม หรือ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นหรืออัตลักษณ์ชาติพันธุ์” (ศิราพร ณ ถลาง, 2556: 17) งานวิจัยเรื่องนี้จึงเป็นการสะท้อนกระบวนการต่อยอด “คุณค่า” ของคติชนคนไทยเชื้อสายจีนให้มี “มูลค่า” ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

6.2.2 พื้นที่วัฒนธรรมกับการรักษาความเป็นจีนกลุ่มย่อย¹¹ ในสังคมไทยร่วมสมัย

แม้ปัจจุบันประเทศจีนมีบทบาทบนเวทีโลก วัฒนธรรมจีนแพร่หลายไปทั่วโลกทำให้ผู้คนนิยมศึกษามากขึ้น แต่คนทั่วไปมักจะ “เหมารวม” ความเป็นจีน ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงมีจีนกลุ่มย่อยซึ่งมาจากภูมิภาคต่างๆ มีภาษาและวัฒนธรรมเฉพาะของตนเองที่ไม่เหมือนกันในแต่ละกลุ่ม เช่น จีนแต้จิ๋ว จีนแคะ จีนไหหลำ จีนฮกเกี้ยน จีนกวางตุ้ง แต่ทุกวันนี้รากเหง้าวัฒนธรรมของจีนกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มไม่ได้รับความสนใจ ไม่ว่าจะเป็นภาษาและวิถีชีวิตวัฒนธรรมของบรรพบุรุษเนื่องจากไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ เช่น ไม่สามารถใช้สมัครงานหรือติดต่อธุรกิจในระดับนานาชาติได้ ภาษาและวัฒนธรรมของจีนแต่ละกลุ่มภาษาจึงถูกจำกัดวงไว้แต่ในพื้นที่เฉพาะกลุ่มหรือครอบครัว

งานวิจัยนี้ทำให้เห็นประเด็นอัตลักษณ์ความเป็นจีนที่น่าเสนอในพื้นที่วัฒนธรรมว่ามีความพยายามนำเสนอข้อมูลวัฒนธรรมความเป็นจีนแบบกลุ่มย่อยเช่น แต้จิ๋ว แคะ กวางตุ้ง ไหลหลำ ฮกเกี้ยน ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่สาธารณะ แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้เสนอรายละเอียดหรือความแตกต่างของจีนแต่ละกลุ่มภาษามากนัก สิ่งที่จะพบจะเป็นการเหมารวมว่าทั้งหมดคือวัฒนธรรมจีน การเหมารวมว่าวัฒนธรรมจีนแต้จิ๋วซึ่งเป็นจีนกลุ่มใหญ่ในกรุงเทพฯ เป็นวัฒนธรรมร่วมของคนไทยเชื้อสายจีนทั้งหมด หรือการแสดงข้อมูลที่ไม่ได้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในชีวิตจริงของคนไทยเชื้อสายจีน มีเพียงบางส่วนที่นักวิชาการจีนศึกษาเขาไปมีส่วนร่วมกิจกรรม เช่น การจัดทัวร์เดินเท้า การจัดเสวนาให้ความรู้ จึงมีโอกาสนำรายละเอียดที่ชัดเจน จากประเด็นที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยมองเห็นถึงปัญหาที่กำลังเป็นข้อถกเถียงในแวดวงจีนศึกษาเรื่องวัฒนธรรมความเป็นจีนตามกลุ่มภาษาของคนไทยเชื้อสายจีนอาจจะเลือนหายไปในอนาคต

อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการบางส่วนมองว่าภาษาวัฒนธรรมแบบจีนกลางจะเป็นสะพานเชื่อมนำลูกหลานเข้ามาสู่ความเป็นจีนของบรรพบุรุษได้ ช่วยทำให้ย้อนกลับมาดูอัตลักษณ์ของตน ขึ้นอยู่กับทัศนคติของแต่ละบุคคล (ชัยญาพร ปริญญาวุฒิชัย, 2552: 176-190) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าในปัจจุบันโลกโซเชียลมีเดียมีบทบาทในการทำหน้าที่รักษาและสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นจีนกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มชาวจีนแคะมีโครงการพลังภาษาและวัฒนธรรมในการส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างยั่งยืนผ่านชุมชนออนไลน์ กลุ่มคนเชื้อสายจีนแต้จิ๋วมีเฟซบุ๊กภาษาแต้จิ๋วเท่าที่ฉันรู้ (จากอามา) และ

¹¹ แต่ละกลุ่มย่อยต่างมีรายละเอียดย่อยลงไปอีกตามเมืองหรือหมู่บ้านที่บรรพบุรุษย้ายถิ่นมา เช่น แต้จิ๋วมีทั้งที่มาจากเมืองเท่งไฮ้ เตี้ยเอี้ย เตี้ยอัน ก๊กเอี้ย โผวเล้ง ฯลฯ ท้องถิ่นเหล่านี้แม้จะเป็นคนแต้จิ๋วที่ใช้ภาษาร่วมกันแต่ก็มีสำเนียงต่างกัน มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมบางประการไม่เหมือนกัน รวมไปถึงในระดับที่ลึกลงไป เช่น ระดับหมู่บ้าน ก็มีวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมบางอย่างแตกต่างกันไป

เฟซบุ๊กสมาคมไหว้เจ้าแต่จิวแห่งประเทศไทย เฟซบุ๊กภาษาฮกเกี้ยนวันละนิดของคนเชื้อสายฮกเกี้ยน เฟซบุ๊กกลับเมืองจีนให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาวัฒนธรรมจีนโดยเฉพาะช่วยให้ข้อมูลแก่สมาชิกเพจที่เข้ามาสอบถามสถานที่ตั้งบ้านเกิดของบรรพบุรุษในประเทศจีน หรือเฟซบุ๊กแก็งค์ไหว้เจ้าเผากระดาษที่เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้เรื่องประเพณีพิธีกรรมของจีนกลุ่มย่อยต่างๆ เหล่านี้เป็นชุมชนเสมือนเพื่อให้คนไทยเชื้อสายจีนได้แลกเปลี่ยนความรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมที่มีรายละเอียดแตกต่างกัน ดังนั้นงานวิจัยเรื่องนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งในกระแสการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนจีนกลุ่มย่อยซึ่งมีแนวโน้มจะมีผู้สนใจมากยิ่งขึ้น และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะทำให้วัฒนธรรมเหล่านี้มีชีวิตอยู่ได้

ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเทศกาลหรือแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในย่านเยาวราชเป็นพื้นที่ที่ทำให้ข้อมูลวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์ของคนจีนกลุ่มย่อยได้ปรากฏต่อสาธารณะ เช่น การนำเสนอวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ของชาวฮกเกี้ยนในย่านตลาดน้อย จิวหุนกระบอกไหหลำ จิวแต่จิว ศาลเจ้าชาวจีนแคะ ในอนาคตหากมีความร่วมมือของนักวิจัยท้องถิ่น นักวิชาการ ชาวบ้าน องค์กรที่เกี่ยวข้อง อาทิ สมาคมตระกูลแซ่ และสื่อช่วยเผยแพร่ข้อมูลมากขึ้น วัฒนธรรมของจีนกลุ่มภาษาอาจจะได้นำเสนอในพื้นที่สาธารณะมากยิ่งขึ้นนอกเหนือไปจากการนำมาใช้ในการท่องเที่ยวหรือดำรงอยู่เฉพาะในครอบครัว

6.2.3 ไข่นาทาวน์ศึกษา (Chinatownology)

จากเว็บไซต์ www.chinatownology.com ระบุว่าจากการสำรวจในปัจจุบันมีไข่นาทาวน์อย่างน้อย 35 แห่งทั่วโลกทั้งที่อยู่ในทวีปเอเชีย ยุโรป และอเมริกา (Chinatown, n.d.) ไข่นาทาวน์นับเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ไปทั่วโลก กลุ่มคนเชื้อสายจีนในประเทศต่างๆ รวมทั้งในพื้นที่ไข่นาทาวน์ได้เปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ทั้งเรื่องการท่องเที่ยว ชชาติพันธุ์ การเมืองการปกครอง งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นงานวิจัยที่ฉายภาพไข่นาทาวน์ของประเทศไทยในมิติทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมไทยร่วมสมัย และผลการวิจัยจะเป็นตัวต่อที่เติมเต็มให้เห็นภาพใหญ่ของพื้นที่วัฒนธรรมของคนเชื้อสายจีนในประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบันว่ายังดำรงวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ตนอยู่ได้หรือไม่หรืออยู่ในลักษณะใดในช่วงเวลาที่สถานะทางชาติพันธุ์ของคนจีนในแต่ละประเทศเปลี่ยนแปลงไป

งานวิจัยชิ้นนี้ยังทำหน้าที่เป็นกระจกเงาสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในย่านไข่นาทาวน์เยาวราช เช่น การไหลบ่าของแรงงาน การเข้ามาครอบครองธุรกิจของคนนอก ไม่ว่าจะเป็น ชาวจีนแผ่นดินใหญ่

นายทุนรายใหญ่ การเปลี่ยนแปลงรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนหรือวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่นอันเกิดจากการพัฒนาที่ไร้ทิศทาง การสร้างศูนย์การค้าและอาคารพักอาศัยขนาดใหญ่ในพื้นที่ชุมชนโบราณ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อขนานใหญ่กับคนในย่านและเกิดการเปลี่ยนแปลงของย่านเยาวราชในอนาคตอย่างแน่นอน งานวิจัยนี้ยังจะเป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนจีนโบราณชุมชนอื่น ๆ จะใช้ทำความเข้าใจในการเตรียมความพร้อมการเปิดชุมชนของตนเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

การศึกษาย่านไชน่าทาวน์เยาวราชในมิติวัฒนธรรมยังเป็นประโยชน์ต่อสังคมในช่วงที่ตื่นตัวเรื่องความร่วมมือของประชาคมอาเซียน ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีคนเชื้อสายจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community) ซึ่งเป็นหนึ่งในสามเสาหลักนอกเหนือจากประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและ ประชาคมการเมืองความมั่นคงอาเซียน) ที่ประกอบด้วยความร่วมมือ 6 ด้าน หนึ่งในนั้นคือ “การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน” (ASEAN identity) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนเชื้อสายจีนและพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างไชน่าทาวน์ของประเทศต่างๆ จะเป็นสิ่งสำคัญ งานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความเข้าใจกลุ่มคนเชื้อสายจีนที่มีบทบาทนำในเรื่องเศรษฐกิจ การเมืองของแต่ละประเทศ เพื่อการพัฒนาาร่วมกัน สร้างความเป็นส่วนหนึ่งของประชาคม สร้างความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ มรดกวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ร่วมกัน (สามเสาหลักอาเซียน, 2557; เสาหลักประชาคมอาเซียน, 2555)

นอกจากนั้นเมื่อประเทศจีนได้เป็นมหาอำนาจของโลกในทุก ๆ มิติ ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม คนเชื้อสายจีนนอกประเทศเหล่านี้และพื้นที่ทางชาติพันธุ์นี้จะดำรงอยู่หรือได้รับผลอย่างไรจากประเทศจีน ทั้งนี้ยังรวมถึงสถานการณ์ที่คนจีนออกมาทำธุรกิจนอกประเทศ หรือการเดินทางท่องเที่ยวไปทั่วโลกจนเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มหลักของโลก ซึ่งประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์เหล่านี้ด้วยเช่นกัน การศึกษาไชน่าทาวน์และชุมชนจีนอื่นๆ ในประเทศไทย หรือแม้แต่การธำรงรักษา หรือการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในวาระโอกาสต่าง ๆ จะเป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดการตั้งรับกับสถานการณ์ดังกล่าว ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หรือความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

จากงานวิจัยเกี่ยวกับย่านเยาวราชที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาใน 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มประวัติศาสตร์ มีทั้งงานวิจัยที่แสดงพัฒนาการของย่านในฐานะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวต่างชาติ หรือผลกระทบจากนโยบายของรัฐไทย กลุ่มสถาปัตยกรรมศาสตร์ มีการศึกษาเกี่ยวกับผังเมือง สถาปัตยกรรมกับการพัฒนาชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในย่านเยาวราช และกลุ่มมานุษยวิทยา

ที่เน้นศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมบางข้อมูล เช่น อาคารพาณิชย์ในย่านเยาวราชกับคนไทยเชื้อสายจีน บทบาทของศาสนสถานจีนในย่าน หรือการธำรงรักษาอัตลักษณ์ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อ นอกจากนี้มีงานด้านภาษาศาสตร์ศึกษาภาษาจีนถิ่นโดยมีเยาวราชเป็นพื้นที่เก็บข้อมูล และงานด้านนิเทศศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารทางวัฒนธรรมในย่านเยาวราช ซึ่งต่างจากงานวิจัยชิ้นนี้ที่ศึกษาวัฒนธรรมความเป็นจีนในหลายแง่มุม ทั้งในแง่ข้อมูลคติชน แง่พื้นที่ทางวัฒนธรรม และประเด็นเกี่ยวกับกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องหลากหลายกลุ่มทั้งผู้ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ แม้จะจำกัดข้อมูลเฉพาะที่เทศกาลหรือแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม แต่ข้อมูลทั้งสองเป็นพื้นที่ที่เป็นสถานการณ์เฉพาะที่สามารถสะท้อนข้อมูลทางวัฒนธรรมความเป็นจีน และกระบวนการนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นจีนของทั้งคนในและคนนอกพื้นที่ได้อย่างครบถ้วน รวมทั้งการใช้บริบททั้งปัจจุบันและในอดีตมาประกอบประกอบในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะการใช้แนวคิดเชิงซ้อนของอัตลักษณ์ในการวิเคราะห์วัฒนธรรมความเป็นจีนว่าไม่ใช่สิ่งที่ถูกแช่แข็งหรือใครคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ ทั้งยังทำให้เห็นกระบวนการคิด การทำงานของผู้ที่เกี่ยวข้องที่ไม่ยอมจำนนต่อปัญหาด้วยการใช้พลังทางวัฒนธรรมเป็นอาวุธและเกราะป้องกันให้สามารถมีชีวิตอยู่ได้ในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

งานวิจัยชิ้นนี้จึงทำให้เห็นวิวัฒนาการของย่านเยาวราชที่มีการปรับตัวอยู่เสมอและเข้าใจพื้นที่วัฒนธรรมแห่งนี้มากยิ่งขึ้น ตลอดจนเป็นชิ้นส่วนภาพ “ความเป็นจีน” ในสังคมไทยปัจจุบัน ที่ทุกภาคส่วนรวมถึงคนไทยเชื้อสายจีนต้องเผชิญหน้ากับกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก ในภาวะดังกล่าวนี้ “ความเป็นจีน” ได้ถูกปรับใช้หรือเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้ชุมชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถอยู่รอดและวัฒนธรรมความเป็นจีนก็ยังสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีคุณค่าและมีมูลค่า

6.3 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาเปรียบเทียบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของย่านไชน่าทาวน์ของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่น่าเสนอในบริบทสังคมร่วมสมัย หรือการศึกษาการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจีนในโลกโซเซียลมีเดีย ที่เป็นการรวมกลุ่มทางชาติพันธุ์ในลักษณะชุมชนเสมือนจริง ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด กลุ่มข้อมูลทั้งสองจะทำให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรมของคนเชื้อสายจีนในยุคของคนรุ่นใหม่ ที่คนเชื้อสายจีนเหล่านี้กลายเป็นพลเมืองของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์

รายการอ้างอิง

- Anna-Lisa Mak. (2003). Negotiating identity: Ethnicity, tourism and Chinatown. *Journal of Australian Studies*, 27(77), 93-100.
- Aphantri Seetheetham. (2013). *The impact of the construction of the Blue Line Underground Train Railway Project on the intangible cultural heritage resources of Chinatown, Bangkok*. Paper presented at the **Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the Asia-Pacific**, Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Center.
- Arjun Appandurai. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimension of Globalization*. Menopolis, Mina: University of Minisota Press.
- Castells: The Power of Identity. (2009). Castells: The Power of Identity: (Part I). Retrieved from <https://candidcandidacy.wordpress.com/2009/04/19/castells-the-power-of-identity-part-i/>
- Chanpen Klomchaikhow. (2010). แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม. Retrieved from <http://libsis.lib.su.ac.th/snclibblog/?p=10330>
- Charlie T. McCormick and Kim Kennedy White. (2011). *Folklore: an encyclopedia of beliefs, customs, tales, music, and art*. CA: ABC-CLIO.
- Chinatowns. (n.d.). Chinatowns of the world. Retrieved from www.chinatownology.com
- Christine Monnier. (2010). Identities in Flux. Retrieved from <https://globalsociology.pbworks.com/w/page/14711202/Identities%20in%20Flux>
- Leo Suryadinata and Ang Cher Kiat. (2009). *Chinatowns in a Globalizing Southeast Asia*. Singapore: Singapore Chinese Heritage Centre.
- Liz Locke. Theresa A. Vaughan, P. G. (2009). *Encyclopedia of women's folklore and folklife* (Vol. 1). Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Melanie Smith. Nicola Macleod and Margaret Hart Robertson. (2010). *Key Concepts in Tourist Studies*. London: Sage.

- P. Tarkulwaranont. Chan Kwok Bun and Tong Chee Kiong. (2001). Wangthong: Civic Identity and Ethnicity in a Thai Market Town. In Chan Kwok Bun and Tong Chee Kiong (Ed.), *Alternate Identity The Chinese of Contemporary Thailand* (pp. 227-270). Singapore: Brill Academic publishers.
- Philip Feifan Xie. (2011). *Authenticating Ethnic Tourism*. UK: Channel View.
- Seacon Square ซีคอนสแควร์. (n.d.). In Facebook [Fan page]. Retrieved from <https://www.facebook.com/SeaconSquareFanPage/photos>
- Siriyanee Siriyananthorn. (2005). *Shophouses of the Chinese in Bangkok's Chinatown 1960-2000*. (Master's Thesis), Southeast Asian Studies Chulalongkorn University.
- Solomon H. Katz. (2003). *Encyclopedia of food and culture*. MI: Thommson Cale. Station one. (n.d.). Station one heart of Chinatown. Retrieved from <http://www.station1chinatown.com/home>
- Taladnoi. (n.d.). In Facebook [Fan page]. Retrieved from <https://www.facebook.com/Taladnoitoday/photos>
- Wai-Ki E. Luk. (2008). *Chinatown in Britain*. New York: Cambria Press.
- Wang Lijung. (2007). Diaspora, Identity and Cultural Citizenship: The Hakkas in 'Multicultural Taiwan'. *Ethnic and Racial Studies* 30, September, 875-895.
- Wasana Wongsurawat. (2011, 11 March). *Successfully Misunderstood: The Untold Realities of the Thai-Chinese Assimilation 'Success Story'*. Paper presented at the international symposium on "Multicultural coexistence in Southeast Asia", Seoul, Korea: Peace and Democracy Institute, Korea Univeristy, Seoul, Republic of Korea.

ภาษาไทย

- กนกวรรณ หิรัญรัตน์. (2547). **เอกลักษณ์และความหมายเรื่องถิ่นในย่านชุมชนคลองโอ่งอ่าง-สะพานหัน**. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต), สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย. (2556). **บันทึกเจริญไชย คนจีนสยาม**. กรุงเทพฯ: พรินเทอริ.
- กองบรรณาธิการนิตยสารจีนไทย. (2559). **เขาวราช กรุงเทพฯ สถานที่จัดกิจกรรมตรุษจีนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด. นิตยสารจีนไทย 15, 165 (กุมภาพันธ์), 16-21.**
- กาญจนา แก้วเทพ. (2557). **เรื่องลือสาร - การท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

- กุมารี ศุภศรีพันธ์. (2552). **ท่องเยาวราชไหว้เจ้า 9 ศาล**. กรุงเทพฯ: แบริ์พับลิชชิ่ง.
- แก้วตา จันทรานุสรณ์. (2551). **คนจีนกับการผลิตสร้างวัฒนธรรมสาธารณะในเทศบาลนครขอนแก่น**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต), สาขาวิชาไทศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ข่าวสารการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2558). รมต.กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา ของไทย และ รมช.กระทรวงวัฒนธรรม จีน ร่วมกล่าวคำอวยพรวันตรุษจีน. Retrieved from <http://www.tatnewsthai.org/detail.php?newsID=3767>
- คณะกรรมการโครงการดำเนินการจัดสร้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา. (2542). **ซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการโครงการดำเนินการจัดสร้างซุ้มประตูเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา.
- คณะกรรมการดำเนินงานโครงการจัดสร้างพระมหามณฑปประดิษฐานพระพุทธรมหาสุวรรณปฏิมากร วัดไตรมิตรวิทยาราม. (2552). **พระมหามณฑปพระพุทธรมหาสุวรรณปฏิมากร สถิตศรีทธาสถาพร**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เครือข่ายการท่องเที่ยวภาคประชาสังคม. (มปป.). In Facebook [Fan page]. Retrieved from <https://www.facebook.com/thaitourismsociety/photos>
- จี วิลเลียม สกินเนอร์ แพลโดย พรณี ฉัตรบริรักษ์และคณะ. (2548). **สังคมจีนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เจริญ ดันมหาพราน. นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. **บรรยาย**. (27 กันยายน 2556).
- เจ้าของร้านพิทยาการ เวียงนครเขษม. **สัมภาษณ์**. (14 ตุลาคม 2557).
- เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาและสวัสดิการชุมชน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์. **สัมภาษณ์**. (29 พฤศจิกายน 2556).
- ชัยญาพร ปริญญาวุฒิชัย. (2552). An observation on language shift, maintenance, and language use in Bangkok Chinatown. **วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับเกียรติประวัติศาสตร์และความเปลี่ยนแปลงของภาษา** 38, 2(กรกฎาคม-ธันวาคม), 177-195.
- ชัยยศ จิตเอกวิโรจน์. (2550). **แนวทางการออกแบบเพื่อปรับปรุงพื้นที่สาธารณะบริเวณตลาดเก่าเยาวราช**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต), สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติรี ประภิตนนทการ. (2558). **สถาปัตยกรรมไทยหลังรัฐประหาร 19 กันยา 49**. กรุงเทพฯ: อ่าน.
- ณัฐพงษ์ เลี้ยววิวัฒน์อุทัย. (2551). การปรับตัวของนายทุนจีนภาพสะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมไทยในทศวรรษ 2490. **วารสารศิลปวัฒนธรรม** 29, 10(สิงหาคม), 72-95.

ถ้วน ลีเซิง และคณะ. (2540). **บทบาทของชาวไทยเชื้อสายจีนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาค**

ตะวันตก: ศึกษากรณีจังหวัดนครปฐม. สมุทรปราการ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

ทิพากรวงศ์. เจ้าพระยา. (ชำ บุนนาค). (2503). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับรัชกาลที่**

1. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

เทศกาลเจอาหารปลอดภัย. (2557). เทศกาลเจอาหารปลอดภัยใส่ใจสะอาดกับแนวคิด 9 วันศักดิ์สิทธิ์.

Retrieved from <http://travel.sanook.com/533711/>

เที่ยวไปกินไป. (2555). เที่ยวไปกินไป @ ไซน้าทาวน์: บีแจ่ง. Retrieved from

<http://topicstock.pantip.com/food/topicstock/2012/06/D12291290/D12291290.html>

ชนารักษ์ร่วมฉลอง 100 ปี อ.ป๋วย. (2558). ชนารักษ์ร่วมฉลอง 100 ปี อ.ป๋วย ทำสวนศิลป์ ฟันถิ่นเกิด

ตะลึงเกี้ยว. Retrieved from <http://www.thansettakij.com/2016/02/25/32673>

ชนิกายุจน์ จินาพันธ์. (2552). **โลกาภิวัตน์: สื่อกับท้องถิ่นนิยมในวรรณกรรมไทยร่วมสมัย.**

(วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต), สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธรรมาภรณ์ วงศ์บุญชัยนันท์. (2547). **พิธีงเด็ก : ระบบสัญลักษณ์และระบบเครือญาติของชาวจีน**

แต่จิวในเยาวราช. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต), สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีระพันธ์ ล.ทองคำ และคณะ. (2547). **ศัพทานุกรมอาหารริมทางย่านเยาวราช.** กรุงเทพฯ: โครงการ

เผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิชธิมา บุญเฉลียว. (2552). **ความทรงจำร่วมของคนลื้อพลัดถิ่นในประเพณีประดิษฐ์กรรม.**

(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต), สาขาการพัฒนาศังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

แย่งน้อย ศักดิ์ศรี. หม่อมราชวงศ์ และคณะ. (2532). **การวิเคราะห์องค์ประกอบเมืองด้านกายภาพ**

ในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ ตำแหน่งที่ตั้ง และความสัมพันธ์ต่อเนื่องของ วัด สถาบัน

ราชการ บ้าน ตลาด คลอง สะพาน ถนน. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรยายสาธารณะ vernadoc. (2557). บรรยายสาธารณะ vernadoc, back to basic คีนงาน

สถาปัตยกรรมสู่พื้นฐาน. Retrieved from <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=781>

บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชย. (มปป.-a). In *Facebook* [Fan page]. Retrieved from

<https://www.facebook.com/profile.php?id=295035543899399&fref=ts>

- บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชย. (มปป.-b). In *Facebook* [Fan page]. Retrieved from <https://www.facebook.com/charoenchaichinatown/?fref=ts>
- ประชาสัมพันธ์รถไฟฟ้าสีน้ำเงิน. (มปป.). In *Facebook* [Fan page]. Retrieved from <https://www.facebook.com/prpmc.blueline/photos>
- ประภัสสร เสวิกุล. (2548). **จากฮวงโหสู่เจ้าพระยา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นท์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ประวัติและสถานการณ์ในปัจจุบัน. (2555). ประวัติและสถานการณ์ในปัจจุบันของ “เว็มนาครเขมร” ศูนย์การค้าที่ยิ่งใหญ่แห่งแรกในอดีต. Retrieved from www.citizenthaipbs.net/node/1400
- ประวิทย์ พันธุ์วิโรจน์. (2545). **คู่มือท่องเที่ยวไชน่าทาวน์ เสน่ห์เมืองจิว ทำเลมังกรทอง**. กรุงเทพฯ: แพลน พริ้นท์ติ้ง.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2545). บทนำ: ช้ามพรมแดนกับคำถามเรื่องอัตลักษณ์ วัฒนธรรม พื้นที่และความเป็นชาติ. **วารสารสังคมศาสตร์ ฉบับข้ามพรมแดน** 15, 1-16.
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณและคณะ. (2554). รื้อสร้างประเพณี: การเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟในยุคโลกาภิวัตน์. **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง** 7, 2(พฤษภาคม-สิงหาคม), 27-48.
- เปิดรับสมัครสาวไทยเชื้อสายจีน. (2555). เปิดรับสมัครสาวไทยเชื้อสายจีนรับคัดเลือกเป็นองค์สมมุติเจ้าแม่กวนอิม งานเจเอวราช'55. Retrieved from http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1346413362&grpId=&catid=10&subcatid=
- พินดา สงวนเสรีวานิช. (2540). เยาวราชในพายุฝุ่น 2540. **วารสารศิลปวัฒนธรรม** 18, 4 (กุมภาพันธ์), 83-103.
- พรรณปพร ภิรมย์วงศ์. (2552). **อัตลักษณ์และการท่องเที่ยว : ศึกษากรณี ผู้ไต่บ้านภู ตำบลบ้านเป้า อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรษมล มังกรพิศม์. (2557a). ทองคำมากกว่ามาตรฐานมันคือแบรนด์. **the company** 16, 194 (กุมภาพันธ์), 77-79.
- พรรษมล มังกรพิศม์. (2557b). เยาวราชใหม่ DragonRail Hub. **the company** 16, 194 (กุมภาพันธ์), 74-75.
- พรรษมล มังกรพิศม์. (2557c). อมร อภินาคคุณ ความสำคัญขึ้นอยู่กับจิตสำนึกของคนเยาวราช. **the company** 16, 194(กุมภาพันธ์), 102-103.

- พลธรรม์ จันทร์คำ. (2551). **พญานาค อุดมการณ์ที่เมืองคำชะโนดสู่กระบวนการทำให้เป็นสินค้า.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), สาขาชนบทศึกษาและการพัฒนา สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พชนี ตั้งยืนยง. (2558). **วาทกรรมการทูตจีนร่วมสมัย: ความหมายและบทบาท.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชัย ศิริจันทร์. (2557). Editor's talk. **the company** 16, 194(กุมภาพันธ์), 8-9.
- พีระ ตริชดารัตน์. (2546). **ทางเลือกในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย อาคารกรมภูเรศน์ ถนนเยาวราช เขตสัมพันธวงศ์.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), สาขาวิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ. (2547). **จีนโพ้นทะเลสมัยใหม่.** กรุงเทพฯ: แบรินด์เอง.
- มติชนสุดสัปดาห์. (27 มกราคม-2 กุมภาพันธ์ 2555). ปีแห่งมงคล-ปีมังกรทอง ราชนิ-สมเด็จพระเทพฯ เสด็จ ‘ตรุษจีนเยาวราช’. มติชนสุดสัปดาห์, p. 9.
- มหากาพย์ฉบับใหม่. (2558). มหากาพย์ฉบับใหม่ริมแม่น้ำเจ้าพระยากับ 17 คอนโดมิเนียมวิวแม่น้ำเจ้าพระยา. Retrieved from <http://terrabbk.com/news/>
- ยอดแก้ว อักษร. (2543). **กินอร่อยย่านเยาวราช.** กรุงเทพฯ: แสงแดด.
- ย้อนอดีตย่านมังกร. (มปป.). ย้อนอดีตย่านมังกร ณ ศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช. Retrieved from <http://www.gotomanager.com/news/details.aspx?id=78033>
- ย่านจีนถิ่นบางกอก. (มปป.-a). In *Facebook* [Fan page]. Retrieved from <http://www.facebook.com/notes/ย่านจีนถิ่นบางกอก--bangkok-chinatown/ข้อมูลระดับย่าน/428378790553560>
- ย่านจีนถิ่นบางกอก. (มปป.-b). In *Facebook* [Fan page]. Retrieved from <https://www.facebook.com/bangkokchinatown/photos/a.324026950988745.81394.140183742706401/770996612958441/?type=3&theater>
- ย่านจีนถิ่นบางกอก. (มปป.-c). In *Facebook* [Fan page]. Retrieved from <https://www.facebook.com/bangkokchinatown/?fref=ts>
- ย่านจีนถิ่นมังกร. (2558). ย่านจีนถิ่นมังกร @ Seacon Square. Retrieved from <http://www.thailandexhibition.com/TradeShow-2015>
- ยุทธกาน ดิสกุล. (2553). **ประเพณีประติษฐานและอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), สาขามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- เยาวราช ย่านเก่า. (มปป.). เยาวราช ย่านเก่าการค้าสู่“ไชน่าทาวน์”สุดชิค. Retrieved from <http://www.wiseknow.com>
- เยาวราชจัดตรุษจีน57. (2557). เยาวราชจัดตรุษจีน57ยิ่งใหญ่ฉลองปีม้า. Retrieved from <http://www.thairath.co.th/content/398427>
- รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. (2546). **ทุนวัฒนธรรม วัฒนธรรมในระบบทุนนิยมโลก เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- เรื่องย่อภาพยนตร์เฉลิมพระเกียรติ. (2553). เรื่องย่อภาพยนตร์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. Retrieved from <https://en.wordpress.com/>
- ลัดดา จิตตคุตตานนท์. (2552). **การวิเคราะห์การสื่อสารเชิงวัฒนธรรมเพื่อการดำรงอยู่และสืบทอดประเพณีชุมชนอินทิล**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต), สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรชัย โรจนพรทิพย์. (2548). **ความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ชุมชนและการพัฒนาการท่องเที่ยวเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต), สาขาวิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรมธ ยอดบุญ. (2548). **อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว: ศึกษากรณี หมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต), ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. (2542). เยาวราช. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง** (Vol. 11, pp. 5377). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. (2556). **นิเวศวัฒนธรรมในความเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์.
- วิลาสินี ดาราฉาย. (2557). **การสลับภาษาไทยกับภาษาจีนแต่จีวของคนไทยเชื้อสายจีนในชุมชนเยาวราช**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต), ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิศิษฐ์ เตชะเกษม. ผู้นำชุมชนเว้งนาครเขมม. **บรรยาย**. (23 สิงหาคม 2556).
เว้งนาครเขมม Verngnakornkasem ชุมชนคนรักเว้งนาครเขมม. (มปป.). In *Facebook* [Fan page]. Retrieved from <https://www.facebook.com/verngnakornkasem/>
- ศรินพร พุ่มมณี. หัวหน้าโครงการย่านจีนถิ่นบางกอก. **สัมภาษณ์**. (28 มีนาคม 2555).
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). **คู่มือจุกคิด ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศักดิ์ดา สัจจะมิตร. ผู้นำชุมชนเว้งเถื่อนฤทธิ์. **บรรยาย**. (23 สิงหาคม 2556).

- ศิริพร ณ ถลาง. (2556). “คติชนสร้างสรรค์”: บทปริทัศน์บริบททางสังคมและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง.
วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับพิเศษ คติชนสร้างสรรค์ 42, 2(กรกฎาคม-ธันวาคม), 1-74.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2558). บทสังเคราะห์: พลวัตประเพณีพิธีกรรมในสังคมไทยร่วมสมัย. ใน **ประเพณี
สร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย** (pp. 355-384). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์กรมหาชน).
- ศิลป โหระพิจัย และ ป.นักระนาด. (2525). พระบรมโพธิสมภารร่มเย็นเป็นสุข. ใน **คนจีน 200 ปี
ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ภาค 2** (pp. 12-19). กรุงเทพฯ: เส้นทางเศรษฐกิจ.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2553). **หลวงพระบางเมืองมรดกโลก ราชธานีแห่งความทรงจำและพื้นที่
พิธีกรรมในกระแสโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2555). ตลาดเมืองจีน (*China Town*) ในเกาะ
รัตนโกสินทร์ : การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของสำเพ็ง-เยาวราช-ตลาดน้อยจากพุทธ
ศตวรรษที่ 24-25. Paper presented at the **การสัมมนาวิชาการโครงการบริการ
วิชาการแก่สังคม**, ห้องประชุมศีกฤทธิ ปราโมช มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.
- สมชัย กวางทองพาณิชย์. นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเยาวราช. **สัมภาษณ์**. (23 มกราคม 2558).
- สมชัย กวางทองพาณิชย์. นักวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเยาวราช. **สัมภาษณ์**. (1 ตุลาคม 2554).
- สมชัย กวางทองพาณิชย์. นักวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเยาวราช. **สัมภาษณ์**. (9 กรกฎาคม
2557).
- สลิลลา มหันต์เชิดชูวงศ์. (2556). เรียนรู้ที่จะอยู่กับเยาวราช. **a day** 13, 150 (กุมภาพันธ์), 240-243.
- สวีสวีพีแพะ. (2558). สวีสวีพีแพะสามแพะก่อเกษม. Retrieved from
<http://www.reurnthai.com/index.php?topic=6185.0>
- สามเสาหลักอาเซียน. (2557). สามเสาหลักอาเซียน. Retrieved from
<http://www.uasean.com/kerobow01/18>
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2546). **สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย”
และ “จีน” ของชาวสยาม**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สาวิตรี ทัพพะสุด. (2527). **ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีนและตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ.
2398-2453**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์. (มปป.). In *Facebook* [Fan page]. Retrieved from
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=634002720036034&set=pcb.634003740035932&type=3&theater>

- สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. (2552). **225 ปี กรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร. (2553). **พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ: สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร.
- สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. (2553). **ชีวิตสามัญชนจีนในกรุงเทพฯ ระหว่าง พ.ศ. 2500-2517**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุกัญญา สุฉฉายา. (2555). เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการจัดการวัฒนธรรม. **วารสารไทยศึกษา** 7, 2, 217-240.
- สุดา หัสสภานุ. (2545). **คำเรียกขานในภาษาจีนแต่จิวที่ใช้โดยคนไทยเชื้อสายจีนในเยาวราช**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), ภาควิชาภาษาจีน คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิพันธ์ ชูทรานนท์. (2555). **ปกิณกคดีประวัติศาสตร์ไทยเล่ม 3**. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2541). ลัทธิชาตินิยมกับเอกลักษณ์ของชาวจีนสยามในตอนต้นศตวรรษที่ 20. In ป. วัชรเสถียร (Ed.), **จีนในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง** (pp. 425-463). กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2547). **เผชิญหน้าโลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรม: นโยบายวัฒนธรรมในบริบทใหม่**. กรุงเทพฯ: เตือนตุลา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิตติอาษา. (2542). **มานุษยวิทยากับโลกาภิวัตน์: รวมบทความ**. นครราชสีมา: ห้องไทยศึกษานิตน์ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- เสาหลักประชาคมอาเซียน, ร. (2555). รู้จัก 3 เสาหลักประชาคมอาเซียน. Retrieved from <http://aec.kapook.com/view49582.html>
- เสี่ยวจิ๋ว (นามแฝง). (2554). **ตัวตนคนแต่จิว**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- โสฬส สิริไสย์. (2550). กาลเทศะของความเป็นไทย. Retrieved from <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=181810>
- หวางเสี่ยวเยียน. (2530). สาเหตุที่ชาวจีนอพยพไปอยู่เมืองไทยและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ. **วารสารศิลปวัฒนธรรม** 8, 3(มกราคม), 112-120.
- อดิศักดิ์ คุ่มจอหอ. (2557). โรงเตี๊ยมเชียงใหม่. **the company** 16, 194(กุมภาพันธ์), 95.

- อดุลย์ รัตนมันเฑษม. (2551). **กำเนิดและวิวัฒนาการของคนแต่จิวอดีตถึงปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: ชุนเขา.
- อดิชาต วัฒนสิน. (2553). **โครงการฟื้นฟูอนุรักษ์ย่านไชน่าทาวน์เยาวราช**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต), ภาควิชาสถาปัตยกรรมผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2558). **บูรพาภิวัตน์ ภูมิ-รัฐศาสตร์และเศรษฐกิจโลกสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันสร้างสรรค์ปัญญาสาธารณะ.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2543). “พื้นที่” ในทฤษฎีสังคมศาสตร์. **สังคมศาสตร์** 12, 65-101.
- อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2549). **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (26 กรกฎาคม 2556). **สินค้าลัทธิพิธีในสังคมไทย**. **กรุงเทพธุรกิจ**, p. 10.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). **จินตนาการทางมานุษยวิทยาแล้วย้อนมองสังคมไทย**. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2558). **ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเมือง**. ปทุมธานี: ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต และมูลนิธิส่งเสริมปัญญาสาธารณะ.
- อิชูซุนามังกรทองเฉลิมพระเกียรติ. (2557). **อิชูซุร่วมฉลองนักษัตริษเมียมัย นำ “มังกรทองเฉลิมพระเกียรติ” เสริมมงคลในงานตรุษจีนเยาวราช 2557**. Retrieved from <http://isuzu-tis.com>
- อุบลทิพย์ เอกชัยเรืองเดช. (2557). **โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่ศูนย์กลางพาณิชย์กรรม ย่านเยาวราช**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต), ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอ็ดเวิร์ด แวนรอย และวราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. (2549). จากผืนน้ำสู่แผ่นดิน จากตรอกเล็กสู่ถนนใหญ่: คลอง ถนน ซอย สะพาน และการขนส่งในสำเพ็ง. In สุภางค์ จันทวานิช (Ed.), **สำเพ็ง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ** (pp. 23-26). กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอมอร ชลพิไลพงศ์. (2545). **การสื่อสารเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมของชาวจีนเขตไชน่าทาวน์**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), สาขาวิชาชาวศึกษา คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายนรุตม์ คุปต์ธนโรจน์ เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2525 ที่ กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) ภาควิชามัธยมศึกษา สาขาวิชาการสอน วิชาเอกภาษาไทย และการศึกษาพิเศษ จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2546 และสำเร็จการศึกษาระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (วรรณคดีไทย) จากภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ สถาบันเดียวกันในปีการศึกษา 2551 หลังจากนั้นในปีการศึกษา 2552 ได้เข้าทำงานเป็นอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต จนถึงปัจจุบัน ในปีการศึกษา 2554 เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (คติชนวิทยา) ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างการศึกษาได้รับทุนสนับสนุนการศึกษาจากมหาวิทยาลัยรังสิต ทุนสนับสนุนการวิจัยจากโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. “คติชนสร้างสรรค์: พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555-2558 และทุนวิวัฒน์ไทยศึกษา ประจำปี พ.ศ. 2557 (ENITS SCHOLARSHIPS 2014) จากสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย